Leon Veliki

GOVORI

LEON VELIKI

GOVORI

Biblioteka »SLUŽBE BOŽJE«
Knjiga 33

Urednik: Marko Babić, ofm
Korektor: s. Edita Šolić
Naslovnu stranicu izradio: Ante Branko Periša, ofm

LEON VELIKI

GOVORI

Preveo, napisao uvod i bilješke
Marijan MANDAC, ofm

SLUŽBA BOŽJA

Makarska 1993.

Naslov izvornika: S. LEONIS MAGNI, *Sermones,* u *Corpus christianorum, series latina,* CXXXVIII - CXXXVIII A, izd. A. CHAVASSE, Turnholti, MCMLXXIII; u *Sources chrétiennes,* 22 bis, 49 bis, 74 bis, 200; u PL, 54, 137-468.

Izdavač: »Služba Božja«, Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska
Odgovara: Marko Babić, 58300 M A K A R S K A, Žrtava fašizma 1
Tisak: »tipografija« – omiš
Naklada: 1000 komada

PREDGOVOR

»S dvije ruke umjesto vesala, ja lađar, veslam prema pučini, prema drugoj nekoj obali«.

J. Pupačić

O samome smo Leonu Velikome što smo znali zabilježili na uvodnim stranicama. Ovdje se prisjećamo ponesenih i uzvišenih riječi koje su o Leonu potekle iz srca i s usana njegova drevnoga nasljednika pape Sergija I. Taj je papa veličao Leona i njegove spise. Kazao je da je Leon bio »apostolski čovjek« i »veliki pastir« koji je sam sebe »nadživio«. Leon još uvjek pomno i budno motri da »vuk ne pustoši Božji ovčinjak«. Davni je papa isticao da je Leon svojim knjigama branio »vjerodostojni i točni nauk«. Stga njegova djela »časte« odani i vjerni. Leona su resile »divne kreposti«.

Na ovome mjestu s dubokom zahvalnošću i najprisnijom odanošću spominjemo dvojicu vrlih prijatelja koji su nedavno ovaj svijet zamijenili boljim. To su: O. Šimun Dr. Šipić i O. Ante Bešlić. Obojici puno dugujemo u radu kojim se bavimo. O. Šimun je od početka pratio i svesrdno pomagao trud da se što više i bolje radi na izdavanju ranih kršćanskih spisa. Bez njegova udjela jedva da bi ovaj pothvat rodio obilnijim plodom. Vjerujemo i nadamo se da mu je to blagoslovom naplaćeno u slavi gdje će vječno uživati. Istu riječ zaslužuje i O. Ante Bešlić. Svojim je skromnim, mukotrpnim i nadasve ustrajnim radom objavljene spise koje smo mu davali na pregled lišavao i čistio od raznih natruha, pogrešaka i nedostataka. Upravo je zapanjivala skrb i briga

kojom se O. Ante trudio da u knjizi koju je pregledavao bude sve na pravome mjestu i pravilno. Sigurno je za svoju vjernost u najmanjem velikim nagrađen. Pripada mu kao i O. Šimunu velika hvala i zahvala.

Možda također treba reći zašto nismo nastavili s radom na propovjedničkome dijelu pisane ostavštine sv. Augustina kako je to ranije donekle najavljeno. Učinilo nam se da to prelazi naše sile. Dvije knjige posvećene Augustinovu propovijedanju makar dijelom mogu osvijetliti tu stranu njegova djelovanja. Uostalom, i Leon bez dvojbe s punim pravom zaslužuje svoje časno mjesto u ovome izdavačkome nizu.

Makarska, 25. XI. 1992.
M. Mandac

U V O D

PRVO POGLAVLJE

LEONOV ŽIVOT

Rane godine

Neobično je što u davno doba nitko nije na Zapadu latinski napisao nikakav Leonov životopis. Također čudi da je postojao takav životopis na grčkome. To pokazuje veliko Leonovo značenje na Istoku. Zapad se jamačno nije nikada upoznao s tim grčkim Leonovim životopisom. Nešto je malo o Leonu zabilježeno u *Liber pontificalis*. Sam pak Leon o sebi u svojim djelima gotovo nije govorio.[1)] Posebice su škrti i dosta nepouzdani podaci o Leonu prije izbora za papu.[2)]

Datum Leonova rođenja nije poznat. Ne znamo niti to gdje se rodio. Leonova obitelj potječe iz Toscane, ali se vjerojatno zbog društvenih nemira i političke nesigurnosti preselila u Rim. Leon se mogao roditi u Toscani ili Rimu. Značajno je da je Leon s ponosom Rim nazivao svojom »domovinom«.[3)]

Postoji mogućnost[4)] da se Leon spominje već g. 418. Te je godine sv. Augustin pisao pismo[5)] rimskome svećeniku Sikstu koji će postati papa i kojega će na Petrovoj stolici naslijediti upravo Leon i u pismu

1) Usp. B. STUDER, Leone, 558.

2) Općenito o Leonovu životu, usp.: P. BATIFFOL, *Léon,* 219-278; G. HUDON, *Léon,* 597-599; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie,* 357-360; G. ZANNONI, *Leone,* 1232-1236; Th. STEEGER, *Leo,* VII–LVIII; T. JALLAND, *Life,* 33-425; A. VALERIANI, *Leone,* 5–31; H. LECLERCQ, *Léon,* 2532–2533; B. STUDER, *Leo,* 737-738; B. STUDER, *Leone Magno,* 557-562.

3) *Ep* 31,4; PL, 54, 794.

4) Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons,* I, 8.

5) Riječ je o *Ep* 191,1; PL, 33,867.

spomenuo stanovitoga rimskog akolita Leona. Taj je Leon već tada bio toliko značajan i ugledan da ga je papa Zozim poslao s raznim porukama u Afriku. Neki istraživači misle da je akolit iz Augustinova pisma budući papa Leon Veliki.

Genadije Leona naziva arhiđakonom rimske crkvene zajednice. Leon je do izražaja došao g. 430. Te su godine semipelagijanci napali Augustinov nauk. U Augustinovu je zaštitu ustao papa Celestin koji je Augustina branio navodima crkvenih Otaca. Redovito se smatra da je otačke izvatke prikupio i Celestinu priskrbio upravo Leon.

Leon se već 430. donekle upleo u spor između Ćirila Aleksandrijskoga i Nestorija. Te je godine Leon zamolio svoga prijatelja Kasijana[6] da napiše djelo u kome će prosuditi Nestorijevu kristologiju. Kasijan je to učinio.[7] Štoviše, svoj je spis koji je osnovna zapadna prosudba Nestorija posvetio Leonu. Čak je u djelu Leona nazvao[8] »uresom rimske Crkve i božanske službe«. God. 431. sam Ćiril Aleksandrijski osjeća potrebu da Leona uputi u svoje teološke nesuglasice s Nestorijem. U tu je svrhu pisao Leonu kako se može razabrati iz naknadne Leonove zabilježbe.[9]

Ovdje također spominjemo g. 439. Te je godine papa Siksto III. imao poteškoća s pelagijevskim biskupom Julijanom iz Eklane. Julijan se htio vratiti u crkveno zajedništvo. Čini se da je Leon savjetovao papi da bude oprezan i nepopustljiv. Vjerojatno Julijanove namjere nisu bile baš najbolje.[10]

Prethodno je bjelodano pokazalo da je Leon zarana stekao veliki ugled u važnoj i utjecajnoj rimskoj Crkvi. Ali je neobično i nadasve čudno da je također bio priznat i veoma cijenjen na carskome dvoru. Vidi se to po službi koju je izvršio u Galiji kamo ga je poslao car Valentinijan III. U Galiji su se sukobili dvojica utjecajnih ljudi. To je jako oslabilo obrambenu moć Rimskoga carstva. Car je upravo Leona poslao da uspostavi mir među zavađenima. Leon je dobro obavio posao.[11] Dok se nalazio u Galiji, u Rimu je 19. kolovoza 440. preminuo papa Siksto III. Rimski vjernici i svećenstvo za njegova su nasljednika izabrali Leona koji se 29. rujna 440. popeo na papinsko prijestolje.

6) Usp. A. HAMMAN, G. *Cassiano,* 490-491; P. GODET, *Cassien,* 1626; M. CAPPUYNS, *Cassien,* 1332; O. CHADWICK, *Cassianus,* 651.

7) Riječ je o spisu *De incarnatione Christi,* u PL, 50,9–272.

8) PL, 50, 9.

9) Usp. *Ep* 119,4; PL, 54, 1044.

10) Usp. É. AMANN, Sixte, 2198; R. HEDDE-É. AMANN, *Pélagianisme,* 713.

11) Usp. R. DOLLE, *Sermons,* IV, 246 bilj. 1.

Spor s maniheizmom

Manihejci[12] su odavna u Rimu. Tu su posjedovali utjecajnu i dobro uređenu zajednicu. Rimska ih država nije naročito cijenila. Tako je već car Dioklecijan stao progoniti manihejsku udrugu. Ali manihejci su neko vrijeme živjeli skrovito i povučeno. U doba pape Damaza manihejce u Rimu nije nitko uznemiravao. Sami je Leon na početku svoga pontifikata smjesta zamijetio pogibelj koja kršćanstvu prijeti od maniheizma. Ipak se tada nije izrazitije ni oštrije okomio na Manijeve sljedbenike koji su se znali zavući među vjernike i skrovito među njima živjeti i djelovati.

Istinski je spor i sukob između Leona i manihejaca buknuo pod konac g. 443. Tada je izišao na javu stanoviti manihejski sablažnjivi događaj. Leon je ustanovio sud i istragu koja je utvrdila činjenice. Prekršitelji su kažnjeni. Leon je vjernicima zapovjedio da prokazuju manihejce. Leon je i za svetkovinu Bogojavljenja g. 444. oštro i podrobno osudio svekoliki maniheistički sustav. Mnogi su manihejci napustili Rim i skrili se po ostaloj Italiji. Ali je papa u pismu od 30. siječnja 444. upozorio sve biskupe u Italiji na opasnost od prispjelih manihejaca. U korizmenim propovjedima i na Duhove g. 444. Leon iznova udara po manihejstvu. U homilijama održanim u srpnju g. 445. radi prikupljanja milodara Leon zadnji put propovjeda protiv manihejaca. Po njegovu će nagovoru manihejce osuditi i car Valentinijan III. uredbom od 19. lipnja 445.

Pobliže se ne kanimo baviti cjelovitim maniheističkim naukom. Ipak spominjemo da u osnovi maniheizma stoji strogi dualizam koji od sve vječnosti na iskonu svega vidi sukob i nepomirljivost između dobra i zla, tame i svjetla te vrline i opačine. Sve zlo u krajnjoj raščlambi potječe od tvari i onoga tko je tu zlu tvar sazdao i dopustio joj djelovati. Inače manihejci tzraže da njihovi pristaše »usta« drže »zapečaćena«. Tako neće izricati laž, hulu, kletvu pa ni zakletvu. Usta »s pečatom« strogo paze što će jesti i što će od jela odbaciti. U manihejaca je »zapečaćena« i »ruka«. Stoga ne ubija i ne nanosi nikakvu štetu nijednom živome stvorenju. U to je uključena biljka i životinja. Manihejci su također »pečatili prsi« da otklone svaki oblik putenosti i razuzdanosti. Manihejci su u načelu osuđivali rađanje i ženidbu radi tjelesnoga udioništva u tim činima. To su ipak pripuštali zbog očuvanja ljudskoga roda. Ideal im je bio djevičanstvo.

12) Općenito o maniheizmu, usp.: G. BARDY, *Manichéisme,* 1872–1890; H. Ch. PUECH, *Manichäismus,* 1352–1355.

Manihejci su se djelili na »odabrane« i »slušaoce«. Prvi su u zajednici bili manjina. U načelu su strogo opsluživali maniheističke propise. Nisu sklapali brak. Drugi su obični maniheistički puk. Puk je tek dijelom bio upućen u maniheističke obrede.

Zaista se često u Leonovim *Govorima*[13] napominju manihejci i njihov nauk. Leon o njima nekada govori prikriveno i blago. Koji put je oštar i skoro nemilisrdan. Leon je – rekosmo – posebice otvoreno i jako napao manihejce koncem g. 443. što omogućuje datiranje stanovitoga broja njegovih propovijedi. Čak se može kazati da je u sukobu s manihejcima donekle bio preosjetljiv. U Rimu su se bojali da i manihejci svojim krivovjerjem izazivaju božansku srdžbu na čitavu zajednicu. I otuda bi potjecale učestale političke neprilike kao barbarske najezde preko rimskih međa.

Leon je manihejcima predbacivao što su još uvijek poklonici sunca koje božanski štuju. Manihejci su se suncu klanjali svaki dan, a na zaseban način na Božić čime su naročito srdili kršćane. Leon je i radi euharistije napao manihejce. U ono se doba redovito pričešćivalo pod obje prilike. Iznimka je bila jedino bolest. Pričest euharistijskim kruhom dijelili su biskupi iz koncelebracije, a posvećenim vinom đakoni. To su manihejci iskorištavali da odbiju pričest pretvorenim vinom.

Podjelu među manihejcima na »odabrane« i »slušatelje« već smo spomenuli. Odabrani su se odricali raznih jela. Nisu pili vino. Otklanjali su razoriti bilo koji životni oblik. Ni bilje nisu uništavali. Užasavali su se nad svim vrstama putenosti. Slušatelji su se ženili i materijalno pomagali odabrane. Tu podjelu navodi i Leon u *Govorima*. U taj općenitiji prikaz uvrštavamo nekoliko pojedinačnih Leonovih sudova o Manijevim sljedbenicima i njihovim učenjima.

Leon je, rekosmo, manihejstvo i manihejce iznimno kruto sudio i osuđivao. Smatrao je da se u maniheističkim učenjima i maniheističkom životu ne može ništa naći što bi bilo »sveto«, »čestito« i »istinito«.[14] Maniheistički je nauk »mješavina«. Tu se »istovremeno« slilo sve što se »općenito« drži »bezbožnim« i »zabludom«.[15] Dogma je u manihejaca nešto »najopakije«. Među maniheističkim zasadama nema »baš ništa što bi se s bilo koje gledišne točke smjelo proglasiti podnošljivim«.[16] U manihejstvu je sve »bezumna zabluda«. Manihejci su naprosto »bezbožni« i »bestidni«.[17] Leon smatra da su manihejci zabacili i »prezreli svekoliku istinu« koja se nalazi u »Apostolskome vjerovanju«.[18]

Maniheistička je kristologija krajnje netočna. Manihejci odbijaju Kristovo utjelovljenje. Po njima, tijelo kao dio svekolike tvari nije dostojno sjedinjenja s božanskom zbiljom. Manihejci su otklanjali prihvatiti da tvar dolazi od »Boga koji je Tvorac svega što postoji«.[19] Oni su »protuslovili Duhu Svetome«.[20] Čak su Duha posve zabacili. Manihejci su u bezboštvu išli tako daleko da su »pod imenom Duha Svetoga« zapravo »štovali Manija« koji je začetnik i »učitelj« svih besmislenih maniheističkih »zabluda«.[21]

Manihejci su se mnogostruko usprotivili Svetome pismu. U nadahnutost Staroga zavjeta uopće nisu vjerovali. Manihejstvo drži da se ne smije »prihvatiti zakon« koji je »donio Mojsije«. Isto vrijedi za »proroke«.[22] Očito je da za manihejce izričaj »zakon i proroci« označava cijeli Stari zavjet koji otklanjaju. Manihejci su se ogriješili i o Novi zavjet. Nisu u cjelini poštivali ni evanđelje ni apostolske spise. Svojevoljno su iz Novoga zavjeta izbacivali i u nj uvrštavali i unosili što su sami sastavljali.[23]

Leon primjećuje[24] da su manihejci obezvrijedili krsno otajstvo. Zanijekali su da je krst sposoban udjeliti ikakvu milosnu snagu. Leon se kritički osvrće[25] na postove s kojima su se manihejci naročito hvalili. On im poriče svaku ozbiljniju vrijednost. Maniheistički su postovi lažni i hinjeni. Svrha im nije očistiti dušu nego zavesti jednostavne i

13) O Leonovu stavu spram maniheizma, usp.: S.N.C. LIEU, *Manichaism*, 165-167; A. GRILLMEIER, *Christ*, II, 181–194; A. GRILLMEIER, *Jesus*, 207–220; A. GRILLMEIER, *Verweigerung*, 152–153; T. JALLAND, *Life*, 46-63; C. CALLEWAWERT, *Léon le Grand*, 85–93; M. CAPPUYNS, *Mysterium*, 15; A. LAURAS, *Saint Léon*, 203–259; M. RIGHETTI, Manuale, II, 54; II, 447; G.M. De DURAND, *Autour*, 451; Th STEEGER, *Leo*, I, XVII–XIX. 57. 30. 32; P. BATIFFOLL, *Léon*, 228, 234; J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 115 bilj. 3; 117 bilj. 3.; 244 bilj. 3; 250 bilj. 2; 246 bilj. 1; 248 bilj. 1.; 249 bilj. 2; 249 bilj. 5; 250 bilj. 3; R. DOLLE, *Sermons*, II, 116 bilj. 1; 46 bilj. 2; 47 bilj. 3; 112 bilj. 3; 153 bilj. 3; R. DOLLE, *Sermons*, III, 309 bilj. 5; R. DOLLE, *Sermons*, IV, 183 bilj. 1; 184 bilj. 1; 185 bilj 3; 187 bilj. 2; A. CHAVASSE, *Tractatus*, CLXXX.

14) 9,4. - U navodima Leonovih *Govora* prvi broj označava dotični *Govor*, a drugi, ako je dodan, ulomak u *Govoru*.
15) 16,4.
16) 24,5.
17) 24,4.
18) 34,4.
19) 9,4.
20) 9,4.
21) 34,4.
22) 9,4; 34,4.
23) 34,4.
24) 9,4.
25) 24,6.

priproste. Leon ne prihvaća[26] ni maniheističko razlučivanje dopuštenih i zabranjenih jela. Leon je do te mjere govorio u svojim propovjedima o maniheizmu da bi se otuda mogao sastaviti gotovo cjeloviti prikaz maniheističkih učenja koja su bila u opticaju među onodobnim rimskim manihejcima. Mi smo tek upozorili na Leonov sukob s manihejstvom.

Hilarije i Celidonije

Početak je god. 444. Tada je nastala velika neprilika s nekim biskupuma u Galiji. Zvali su se Hilarije koji je stolovao u Arlesu i Celidonije koji je bio biskup u jednome manjem gradu. Čini se da su se Celidonijevi vjernici iz nekih razloga Hilariju potužili na svoga biskupa. Hilarije je Celidonija prisilio na ostavku. Ali on se time nije pomirio već je otišao u Rim tražiti zaštitu od pape Leona. Ali je za njim došao i Hilarije. Papa je sa svojom sinodom održanom 30. rujna 444. stao na stranu Celidonija koji se kao pobjednik vratio na svoju biskupsku stolicu.[27] Hilarije se nije htio pomiriti s papinom odlukom. Zato Leon o njemu bilježi da nije pristao »biti podložnikom svetoga Petra«.[28] Zgodu smo s Hilarijem i Celidonijem namjerice istaknuli. Ona jasno pokazuje kako je svoju papinsku ulogu shvaćao Leon i kakav su stav prema Petrovu nasljedniku u ono doba imali biskupi. Takvih je primjera pun Leonov život. Leon je zaista vodio brigu o čitavoj Crkvi. Na Leona su se obraćali sa svih strana.

Eutihovo pitanje

Oko g. 447. Teodoret je kao budni i protančani teolog pun različitih znanja zamjetio pojavu Eutihova monofizitizma. Da bi upozorio i od Crkve udaljio tu pogubnu kristologiju napisao je svoje najcjelovitije kristološko djelo.[29] Ipak je izravan napad na Eutiha započeo biskup Euzebije iz Dorileje.[30] Euzebije, bivši pravnik i vješti govornik, nekoć je bio odani Eutihov prijatelj. Kasnije se Eutih prijetio da će Euzebija poslati u progonstvo. Euzebije je prvi javno, neustrašivo i službeno ustao protiv Eutihova učenja o Kristu. Tražio je od carigradskoga patrijarha Flavijana da povede kanonsku istragu protiv

26) 34,5.

27) Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 19-21.16-18; 58 bilj. 1; Th. STEEGER, *Leo*, I, XXI-XXIV; P. BATIFFOL, Léon, 237-239.

28) *Ep* 10; PL, 54, 630B. Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, CLXXXII-CCLXXXIII.

29) *Eranistes*, PG, 83, 28A-317B.

30) Usp. G. BARDY, *Eusèbe*, 1532-1537; L. R. WICKHAM, *Eutyches*, 561.

Eutiha. Flavijanu se to nije naročito dopalo. Savjetovao je Euzebiju da osobno i privatno izgladi spor s Eutihom. Euzebije je to pokušao, ali je sve bilo uzalud.

Eutih je jamačno morao posjedovati određene vrline. S trideset je godina ređen za svećenika i postavljen za poglavara u velikome carigradskome samostanu sv. Joba gdje je živjelo oko tristotine redovnika. Već je Ćiril Aleksandrijski bio u dobrim odnosima s Eutihom. Poslao mu je primjerak radova Efeškoga sabora. Tražio je Eutihovu pomoć da se uspostavi mir koji je bio poslije Efeškoga sabora narušen između aleksandrijskih i antiohijskih teologa. Eutih je uživao veliki ugled i bio utjecajan kod cara i na čitavome carskome dvoru.

Eutih je u proljeće 448. prosudio da u Carigradu nekako oživljava nestorijevstvo. To ga je zabrinulo. O tome je pisao papi Leonu. Eutihovo pismo ne posjedujemo, ali nam je po Leonovu[31] odgovoru od 1. lipnja 448. njegov sadržaj poznat. Međutim, Eutiha je smjesta napao antiohijski patrijarh Domnus. Predbacio mu je da je njegova kristologija u biti apolinarističko učenje.[32]

Čini se da Eutih nije bio ni duboka ni bistra uma. Teološka mu je naobrazba bila plitka. Nije se dao urazumiti niti je bio gibak. Čak je možda i glumio da je neupućen u teologiju. Veoma je teško reći što je zapravo Eutih učio. Vjerojatno ni sam nije dobro razumio svoje učenje. Svakako je Eutihu nadasve do toga stalo da se u Kristu vjeruje u posvemašnju jednotu i jedinstvo. Eutih svako kristološko dvojstvo sumnjiči kao nestorijevstvo. Stoga odlučno odbija da se kaže kako Krist ima »dvije naravi«. Krist ima »jednu narav« koja je nastala sjedinjenjem božanske i ljudske naravi. Po Eutihu, božanska je Kristova narav u se upila i u sebi rastvorila ljudsku narav. Zato Krist nije s nama »istobitan«. Eutih samo priznaje da se »prije sjedinjenja« može kazati da je Krist »nastao iz dviju naravi«. Ali je »poslije sjedinjenja« u Kristu samo i jedino »jedna narav«. Eutih ni Kristovu ljudskome tijelu nije priznavao istobitnost s našim tijelom. Stoga je tvrdio da Krist nije istinski čovjek niti se zaista kao čovjek rodio od Djevice Marije.

Red je kazati da je Eutih znao i drukčije govoriti. Bez bojazni je upadao u međusobno suprotne sudove. Eutih se vješto mijenjao prema prilikama. Zato nikome nije bilo ni lako ni jednostavno točno utvrditi Eutihovo kristološko stajalište. Eutih se, uz to, trajno, tvrdoglavo i u

31) *Ep* 20, PL, 54, 713.

32) Usp. L. R. WICKHAM, *Eutyches*, 558-565; A. Van ROEY, *Eutychès*, 87-91; M. JUGIE, *Eutychès*, 1582-1609; Th. CAMELOT, *Ephésè*, 88-98.

svakoj prilici pozivao na Ćirila Aleksandrijskoga kao svoga učitelja. Pitanje je koliko je Eutih uopće bio sposoban shvatiti što Ćiril uči. Sigurno je da mu je ostala nedostupna i nedokučiva sama jezgra i bit Ćirilove duboke kristologije.[33]

Eutih je ipak jednom morao izaći na sud pred Flavijana i njegovu sinodu. Ovdje moramo poći od 8. studenoga 448. Toga se dana u Carigradu pod predsjedanjem patrijarha Flavijana održavalo biskupsko zasjedanje[34] koje se naziva σύνοδος ᾿ενδημοῦσα. Riječ je o uobičajenome biskupskome sastanku gdje biskupi koji se zateknu u Carigradu rješavaju nastala pitanja i poteškoće iz cijeloga patrijarhata. Sjednica od 8. studenoga bila je pri kraju. Riješio se spor između sardskoga metropolite Florentina i njegovih sufragana Ivana i Kosina. Tada je ustao biskup Euzebije iz Dorileje s napisanom optužbom protiv Eutiha koji uči kristološku zabludu. Euzebije je bezuvjetno tražio da biskupi razmotre njegovu tužbu i o njoj kažu svoj sud.

Slana su tri poslanstva Eutihu s nalogom da se pojavi pred biskupima. Eutih se svaki put izgovarao da je star i bolestan i da se zavjetovao kako neće napuštati samostan. Flavijan je raspravu o Eutihu najprije odgodio za 17. rujna 448. i potom za 22. rujna iste godine. Eutih je 22. rujna 448. s velikom pratnjom redovnika, vojnika i državnih činovnika izišao pred sinodu. Flavijan ga je nakon rasprave proglasio krivovjernikom. Osudu su potpisali svi nazočni biskupi i dvadeset i tri arhimandrita. Car je sve poduzeo da Flavijan povuče osudu. Sam je Eutih prosvjedovao kod pape Leona te kod brojnih drugih utjecajnih biskupa. U tu je svrhu poslao svoja poslanstva i pisma u Aleksandriju, Jeruzalem i Solun. Čak se obratio Petru Krizologu.[34] Petar je pomoć odbio. Pismom je javio Eutihu da ne može stati na njegovu stranu dok ne upozna protudokaze. Uostalom, Eutihu je jedino razumno da se obrati papi Leonu jer je njegov sud odlučan i konačan. To je Petar Krizolog savjetovao Eutihu.

Flavijan se nije obazirao na Eutihove prosvjede. Po crkvama se čitala Eutihova osuda i izopćenje. U svezi je s Eutihovom osudom nastala brojna i zamršena prepiska između Flavijana i Leona. Njihova su se pisma često mimoilazila i križala na putu. Prepiska pokazuje da

33) Usp. P. BATIFFOL,*Léon*, 246-248.227-229; J. LIÉBAERT, *Christologie*, 119-121; P. GALTIER, *Cyrille*, 350-353; P. SMULDERS, *Christologia*, 581; B. BAREILLE, *Dioscore*, 1371-1372; M. JUGIE, *Eutychès*, 1582-1609; P. Th. CAMELOT, *Eutychès*, 1213-1214; R. WILLIAMS, *Jesus*, 736-737; L. R. WICKHAM, *Eutyches*, 558-565.

34) Usp. G. BARDY, *Chrystologue*, 1916-1918.

se ništa nije činilo na laku ruku niti na prečac. O svemu se dugo i pomno razmišljalo. Leon i Flavijan sve su poduzeli da se raspra s Eutihom[35] riješi mirno i dogovorno. Ali Eutih je ostao tvrdokoran.[36]

Imajući pred očima Flavijanovu kristologiju, može se lako zaključiti da je Flavijan morao osuditi Eutiha. Flavijan je na patrijarškoj stolici u Carigradu naslijedio Prokla koji je preminuo 12. srpnja 446. Flavijan je kratko vodio carigradsku Crkvu. Po naravi je bio povučen, bojažljiv i oprezan. Nije se htio nikome zamjeriti. U rasuđivanju nije naglio. Neki su ga na patrijarškoj dužnosti htjeli zamjeniti Eutihom.[37]

Flavijan je učio[38] da se u Kristu jedinstvo ne može tražiti na razini božanske naravi koja je zajednička božanskome Trojstvu. Kristološkome je jedinstvu sijelo u Kristovoj osobi koja je jedna. To je Očeva Riječ. Flavijan je tvrdio da se Krist i »nakon utjelovljenja« sastoji »iz dviju naravi« koje su u jednoj te istoj »osobi«. Tome se načinu izražavanja ne može odreći učenost najvišega stupnja i dometa. Govor o »dvjema naravima« koje ostaju i »poslije sjedinjenja« u potpunoj je suprotnosti s Eutihovim poimanjem.

S Flavijanovom presudom i osudom Eutihov slučaj nije konačno riješen. Leon je Eutiha nazvao »neukim starcem«. Vjerojatno je za to imao razloga. Eutih se pobrinuo da se sazove sabor koji će još jednom raspraviti i ocjeniti njegovu kristologiju. Eutihovom osudom nisu bili zadovoljni ni njegovi veliki zagovornici kao što su bili car Teodozije II. i Aleksandrijski patrijarh, Ćirilov nasljednik Dioskur. Dioskur je u kristologiji[39] zastupao mišljenje da se Krist sastoji »iz dvoga«, t.j. iz ljudske i božanske naravi. Ali Dioskur je kao aleksandrijski teolog odbio prihvatiti da je Krist »dvoje«, a to je božanska i ljudska narav. Vjerojatno je izričaj »dvoje« shvaćao kao nestorijevski govor o dvjema osobama u Kristu. Dioskura je njegovo stajalište posve približilo Eutihovu načinu mišljenja. Stoga su Eutih i Dioskur isposlovali kod cara 30. ožujka 449. da sazove sabor koji će obraniti Eutiha. Car je na to pristao. Sabor je zakazan za Efez. Trebao je početi 1. kolovoza 449. Papa nije mogao na njemu prisustvovati. Njegovi su poslanici

35) Usp. M. JUGIE, *Eutychès*, 1585-1586; A. GRILLMEIER, *Gesù*, 931.

36) Riječ je o poslanicama koje se nalaze u PL, 54:*Ep* 22, 723-732; 23, 732-735; 27, 751-752; 28, 755-782; 36, 809-811; 38, 812-813; 39, 813-814. Također usp. L. R. WICHKAM, *Eutyches*, 562.

37) Usp. M. JUGIE, *Eutychès*, 1584.

38) Usp. P. SMULDERS, *Christologia*, 579-580; L. R. WICKHAM, *Eutyches*, 561; A. GRILLMEIER, *Gesù*, 931-932; A. GRILLMEIER, *Christ*, 523-526; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 90-91; J. LIÉBAERT, *Flavien*, 390-396; P. BATIFFOL, *Léon*, 246-253.

39) Usp. G. BAREILLE, *Dioscore*, 1372; B. L. DENDARKIS, *Dioskoros*, 409; N. CHARLIER, *Dioscore*, 508.

krenuli iz Rima 13. lipnja 449. Vođa je bio đakon Hilarije koji će kao papa naslijediti Leona. Leon je za sabor poslao posebno pismo. Čak se na saboru trebao čitati njegov znameniti *Tomus*. Riječ je o glasovitome pismu koje je Leon uputio Flavijanu u svezi s Eutihovim krivovjerjem. Sabor je počeo radom prije nego su rimski poslanici doputovali u Efez.

Sabor je otvoren 8. kolovoza 449. Smjesta se raspravljalo o Eutihu. Eutih je odmah proglašen pravovjernim, a Flavijan skinut sa svoga sjedišta. Na saboru se nije postupalo ni pravedno ni pravno. Papini su se poslanici tome glasno i odvažno odupirali. Radi toga se sabor i na njih oštro okomio. Jedva su sačuvali živu glavu. Imajući pred očima sve nepravilnosti toga sabora, Leon ga je proglasio »razbojstvom, a ne sudom«.[40)] Ta je naznaka ostala do danas nerazdvojivo vezana uz taj Efeški sabor.[41)]

Sabor u Kalcedonu

Leonove su veze[42)] sa znamenitim Kalcedonskim saborom iz g. 451. različite i veoma složene. Leon osobno nije pribivao saboru. Tamo su ga zastupali[43)] njegovi naročiti predstavnici. Bili su to biskupi Pashazin i Lucencije te svećenici Bonifacije i Bazilije. Leona je u Kalcedonu zastupao i Julijan iz Kosa. Taj je grčki biskup bio naročito prisno povezan s Leonom. Imao je iza sebe veliko crkveno-političko i teološko iskustvo. Taj je Julijan bio talijanskoga podrijetla i obrazovan u Rimu. Prethodno je sudjelovao na Flavijanovom carigradskome skupu kada je osuđen Eutih i na »razbojničkome« saboru u Efezu.

Na Kalcedonskome saboru svečano je 10. listopada 451. pred saborskim Ocima pročitan Leonov *Tomus*. Spis je naišao na veliko i općenito odobravanje. U srijedu 17. listopada 451. *Tomus* je potpisao pretežni dio biskupa. Svi su ga oni potvrdili i prigrlili. Pri tome su Oci klicali: »Petar je govorio po Leonovim ustima. To je otačka vjera. Mi

40) *Ep* 95,2; PL, 54, 943.

41) Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 10; P. BATIFFOL, *Léone*, 246-248.253-260; J. LIÉBAERT, *Christologie*, 122-123; G. BAREILLE, *Dioscore*, 1372; J. LIÉBAERT, *Éphèse*, 574-579; R. WILLIAMS, *Jesus*, 736-737; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 105-111; A. Van ROEY, *Eutychès*, 87-91.

42) Usp. P. BATIFFOL, *Léon*, 260-267; H. RAHNER, *Leo*, 323-329; F. HOFMANN, *Kampf*, 13-14; A. GRILLMEIER, *Christ*, II, 115-194; P. STOCKMEIER, *Konzil*, 143-146; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 170-173; A. De HALLEUX, *Patrologie*, 448-449.

43) Usp. Th. CAMELOT, *Théologie*, 405 bilj. 11; J. BOIS, *Chalcédoine*, 2193.

vjerujemo kao Leon. Leonovi su protivnici eutihijevci«. Jedino kod palestinskih biskupa i predstavnika Ilirika *Tomus* nije naišao na odobravanje.[44)]

Kada su kalcedonski Oci stvarali znamenitu kristološku kalcedonsku definiciju, jedno od osnovnih vrela za taj velebni kristološki tekst[45)] bio je i Leonov *Tomus*. Leon je Kalcedonski sabor[46)] prihvatio, branio i njegovu kristologiju propovjedao i promicao. U jednome je pismu[47)] javio Teodoretu 11. lipnja 453. da ga nadasve raduje što su kalcedonski sabornici zdušno prihvatili, usvojili i potvrdili njegov *Tomus*.

Palestinski redovnici

Koncem g. 452. Leon je saznao za pobunu palestinskih redovnika koji su ustali protiv kristoloških i stegovnih odredaba Kalcedonskoga sabora kojemu su i sami dijelom prisustvovali. Dotični su redovnici bili pod utjecajem Dioskurovih pristaša. Uvelike su remetili mir i slogu u Pelestini. Čak su protjerali jeruzalemskoga biskupa Juvenala i ustoličili svoga istomišljenika Teodora. Kasnije se Juvenal ipak vratio u Jeruzalem. Papa je posebnim pismom tražio od Julijana, biskupa u Kosu, da ga potanko i nepristrano izvjesti što se zbiva među redovnicima. Također je molio Julijana da traži od građanskih vlasti da udalje pobunjenike. Leon je o tome pisao Julijanu u ožujku g. 453. Leon je izravno pisao i palestinskim redovnicima da im razglobi i razjasni značenje kalcedonske kristologije. Redovnici su razumjeli Leonovu poruku i tumačenje. Tako se ponovno uspostavio mir i red u Palestini. Leon to priopćuje caru u pismu od 29. svibnja 454. kada posljednji put spominje palestinsku redovničku pobunu.[48)]

Atila i Genzerik

Znamenit je susret između glasovitoga predvodnika barbara Atile i pape Leona. Atila je sa svojim hordama provalio u Italiju prvih mjeseci g. 452. i nakanio zauzeti Rim. Car Valentinijan III. na pregovore s

44) Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 10; L. R. WICKHAM, *Chalkedon*, 670.627; P. SMULDERS, *Christologia*, 582-587; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 132.

45) Usp. L. R. WICKHAM, *Chalkedon*, 627.670; J. GALOT, *Une seule*, 251; A. GRILLMEIER, *Gesù*, 958-963.

46) Usp. A. GRILLMEIER, *Jesus*, 131-220.

47) *Ep*, 120; PL, 54, 1046-1047. Do kraja nije riješeno pitanje potpune vjerodostojnosti. Usp. P. BATIFFOL, *Léone*, 248-253.

48) Usp. R. DOLLE, *Sermons*, III, 182 bilj. 2; IV, 120 bilj. 1; A. CHAVASSE, *Tractatus*, CXCV-CXCVII; Th. STEEGER, *Leo*, I, XLIV-XLVI; P. BATIFFOL, *Léon*, 267-269.

Atilom poslao je tri ugledne ličnosti. Među njima je svakako najvažniji bio papa Leon. Carevi su se poslanici s Atilom susreli u Mantovi u jesen g. 452. Uspjeh nije izostao. Atila je napustio Italiju.[49)]

Vandalski vođa Genzerik s brodovljem je bio zauzeo ušće Tibera. Rim je zahvatio strah i trepet pred barbarskom najezdom. Stanovništvo se stalo razilaziti. Ljudi su bježali na sve strane. Čak se i car htio skloniti na sigurno, ali su ga prije bjega kao izdajicu ubili njegovi vlastiti vojnici. Genzerik je 15. lipnja 455. ušao sa svojim četama u Rim. Dva je tjedna pljačkao, palio i pustošio. Papa Leon je od njega isposlovao da ne ubija stanovništvo i da sve ne razori.[50)]

Nazvan Veliki

Nema dvojbe da je Leon iznimna povijesna pojava. To su neposredno osjetili kršćanski naraštaji i bez oklijevanja Leona prozvali Velikim. Naziv nije nitko nikada osporavao niti to smije činiti ako želi biti nepristran. Leon je živio u iznimnim vremenima. Stari se svijet rušio i novi tek nastajao. Zapad su rastakale i mučile sve češće i upornije barbarske provale. Rim je stao gubiti moć, snagu i vlast. Istok su tresle stalne i žučne teološke rasprave. Pucali su zglobovi pređašnjega života. U tim je okolnostima Leon djelovao kao najveća i najutjecajnija moć. Leon je bio svjestan svoje uloge. Nastojao je da je vrši dostojanstveno, blago i odlučno. Sve je činio kreposno i s mjerom. Leona je resila istinska i velika poniznost. Neustrašivo se suprostavio barbarstvu, krivovjerjima i raskalašenosti. Ali je nadasve ljudski i čovječno postupao sa svakim. Leon je vodio brigu o povjerenome stadu. Također je pomagao svakome tko se njemu utekao. Po Leonu, svaki čovjek zaslužuje sućut i ljubav ukoliko je čovjek. U svih je ljudi jedna te ista narav. Stoga Leon uči da treba ljubiti sve ljude i tako se upriličiti Bogu. Isti je Bog stvorio sve ljude. Kao vrhovni svećenik u kršćanstvu Leon je sve poduzeo da svojim svestranim djelovanjem posvećuje i potiče na svetost vjernike cijele Crkve. S Leonom Rim počinje postajati duhovno središte svijeta. Leonov je utjecaj na suvremenike i na potonja kršćanska pokoljenja bio golem. Leon je uistinu bio veliki papa. Čuvao je predaju, ali nije zazirao ni od napretka ni od budućnosti.

49) Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 284 bilj. 4; II, 66 bilj. 2; P. BATIFFOL, *Léon*, 234-235.

50) Usp. R. DOLLE, *Sermons*, II, 66 bilj. 2; IV, 6 bilj. 2; P. BATIFFOL, *Léon*, 236.

Iz Leonova smo života iznijeli samo nekoliko pojedinosti. Opisati njegov čitavi život i prikazati njegovo cjelokupno djelovanje premašuje okvire našega posla. Leon je bio toliko upleten u onodobni povijesni tijek da je povijest njegova života cjelokupni pregled onodobnog vjerskog i društvenog zbivanja.[51)]

Smrt

Posljednje su nam godine Leonova života dosta slabo poznate. Redovito se drži da je preminuo 10. studenoga 461. Ali je taj datum neizvjestan i nepouzdan. Leon je bio ukopan u bazilici sv. Petra nedaleko Apostolova groba. Tako je i nakon smrti bio stražar pred Petrovim ovozemnim počivalištem. Kasnije su Leonovi posmrtni ostaci premješteni na novo mjesto.[52)]

51) Usp. Ph. A. McSHANE, *Romanitas*, 9; A. LAURAS, *Études*, 480; F. X. MURPHY, *Leo*, 369; B. STUDER, *Leone*, 1922; A. K. SQUIRE, *Universal*, 281-282; B. CAPELLE, *Leone*, 404; G. MATHON, *Léon*, 145; G. M. De DURAND, *Autour*, 452; G. HUDON, *Léon*, 608-609; B. STUDER, *Leo*, 741.

52) Usp. H. LECLERCQ, *Léon*, 2532-2533.

DRUGO POGLAVLJE

LEONOVI SPISI

Leon nije bio plodan pisac. Po obujmu svoga spisateljskoga rada zauzima neznatnije i skromnije mjesto među ranim kršćanskim piscima. Ali Leonovo je pisano djelo ogromne važnosti za poznavanje cjelokupnoga onodobnoga crkvenog i društvenog života. Leon nam je u baštinu ostavio mnogo svojih propovijedi, stanoviti broj pisama i pregršt bogoslužnih sastavaka.[1)]

Govori

Leon je prvi papa prije Grgura Velikoga (+ 604.) čije su propovijedi sačuvane za potomstvo. Sam je Leon propovijedi sastavljao prije nego ih je u crkvi govorio ili nakon što ih je već javno održao. To znači da se Leon nije služio brzopiscima koji su u ono vrijeme redovito bilježili govore slavnih propovjednika i govornika.[2)]

Spisi koje smo ovdje preveli nazivaju se dvojako: *Sermones* ili *Tractatus*. Riječ *sermo* veoma se često rabila u kršćanskome latinskom jeziku počevši s četvrtim stoljećem. Imala je iznimno širok sadržaj. Odnosila se na svaki govor primjenjen u katehezi, egzegezi, homiliji i ćudorednome poticanju. Ipak se čini da je naziv *Tractatus* za Leonove *Govore* drevniji nego naziv *Sermones*.[3)]

---

1) Općenito o Leonu kao piscu, usp. B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 357-360; G. HUDON, *Léon*, 599-601; H. LECLERCQ, *Léon*, 2533-2537; B. STUDER, *Leone Magno*, 562-563; B. STUDER, *Leo*, 738-744.

2) Kada je riječ o Leonovim *Govorima* pitanje teksta, rukopisa i izdanja cjelovito je i temeljito obrađeno kod A. CHAVASSE, *Tractatus*, VII-CCXVIII. Treba također pogledati: R. DOLLE, *Sermons* III, 9; P. BATIFFOL, *Léon*, 278-281; B. STUDER, *Leone Magno*, 564-565. Uostalom i ostale se bilješke ovoga odlomka odnose na isto.

3) Usp. Ch. MOHRMANN, *Études*, 71; H. ARENS, *Sprache*, 25.

Za Leonova života postojale su dvije različite zbirke njegovih *Govora*. Zacijelo su potijecale od samoga Leona. Kako se tekst tih dviju zbirki dobrano razlikuje, može se govoriti o dva drevna izdanja. Napominjemo da za ono doba izdanje knjige ima donekle različito značenje od današnjega shvaćanja. U drevno je vrijeme objaviti spis značilo sastaviti tekst te načiniti jedan ili dva prijepisa s piščevim potpisom. Jedan je primjerak zadržavao pisac, drugi je kolao od ruke do ruke i tako se čitao. Naknadno se djelo prepisivanjem umnažalo. To je za posljedicu imalo veći broj inačica.[4)]

Leon je najprije prikupio i izdao propovijedi što ih je održao prvih pet godina svoje pastirske službe. Ti su tekstovi sačuvani u dva izravna i tri neizravna svjedoka. Potom je uspostavio drugu zbirku svojih homilija. O njoj svjedoče dva neizravna svjedoka. U tu je drugu zbirku Leon uvrstio govore iz prve zbirke pri čemu je neke dosta izmijenio, a neki su posve novi. Leon je ranije govore iz različitih poticaja i razloga mijenjao. Neki put su to zahtjevale nove okolnosti. Drugi put je uzrok stilska i sadržajna skrb. Ponekada je gotovo nemoguće zapaziti razlog koji je Leona naveo na promjenu ranijega teksta.

Međutim, postoji i treća skupina Leonovih *Govora*. Uspostavljena je tijekom vremena. Upravo su nju izdavači redovito objavljivali tiskom. U toj se skupini nalaze oba Leonova izdanja. Priređivač je preuzimao cjelovitiji tekst. Kod toga se nije brinuo u kojemu je Leonovu izdanju bio nazočan. Ako je tekst nekoga govora bio nepotpun u oba Leonova izdanja, on ga je upotpunio kombinirajući oba teksta ili naprosto nižući jedan do drugoga različite ulomke.[5)]

Pisma

Pisana je baština pod Leonovim imenom očuvala nekih 173 *Pisama* ili *Poslanica*. Od toga se broja mora izuzeti devet tekstova koji ne pripadaju Leonu, a drugih je devet sumnjive pripadnosti. Među sigurnim Leonovim *Poslanicama* radi zasebnih obilježja neke nose naslov dekretala. *Poslanicama* pak *O vjeri* oslovljavaju se sastavci nastali u svezi s monofizitskim krivovjerjem. Uz Leonova osobna *Pisma* neki put su dodana razna *Pisma* koja su drugi njemu pisali.

Nema gotovo nikakve teškoće oko datiranja Leonovih *Pisama*. Predaja je sačuvala točne okolnosti i vrijeme kada je koje napisano. I rukopisi su *Poslanica* drevni i izvrsni. Među davnim izdanjima tih

4) Usp. Ph. A. McSHANE, *Romanitas*, 342.

5) Usp. A. CHAVASSE, *Féries*, 551-557; R. DOLLE, *Sermons*, 199; T. JALLAND, *Life*, 495-499.511-512; H. ARENS, *Sprache*, 28.

Leonovih spisa treba posebice istaknuti *editio princeps* od g. 1470. i odlično mletačko izdanje iz g. 1755. Autoritet je Leonovih *Poslanica* bio u doba nastanka kao i kasnije upravo golem. Inače se često pita da li je Leon osobno sastavio sve svoje *Poslanice*. Nema sumnje da te *Poslanice* krasi Leonov blistavi i dotjerani slog. I u njima se Leon ukazuje umjetnikom pisane riječi. Uza sve to, ne bi se smjela odreći ni uloga papinskoga ureda ni naročito Prospera Akvitanskoga. I otuda štošta potječe u Leonovim *Poslanicama*. Te su *Poslanice* služile u kasnijim vremenima kao uzorak kako se sastavljaju papinske službene isprave i dokumenti.[6)] Leonova *Pisma* imaju veliko značenje. Iz njih saznajemo Leonove stavove prema raznim teološkim i disciplinskim poteškoćama onoga vremena. Ta su *Pisma* uvijek uživala veliki ugled.

Stil

Gotovo svi istraživači Leonovih djela hvale i veličaju njegov način pisanja i oblik njegova govora. Leon je i u crkvenome latinskom napustio nepotrebne nanose i vratio se gotovo klasičnome latinskom jeziku. Stoga se u njega nađe malo riječi koje nisu upotrebljavali bolji latinski pisci. Jezik mu je čist, probran i dotjeran. Omogućuje mu zavidno mjesto među piscima koji su nakon klasičnoga doba pisali latinski. Mnogi su se i u tome ugledali u Leona.

Leon je u izražavanju jednostavan i jak. Piše lijepo. Stječe se utisak da je izgovorene propovijedi stilski dotjerivao prije nego ih je objavio. Koji put se mislilo da je propovijedi za izdanje skraćivao kako bi ih lakše dotjerao. Ali to vjerojatno ne odgovara zbilji. Vidi se da je svaka propovijed iznutra dobro izražena cjelina.

Svojim spisima Leon sigurno zavrijeđuje naziv pisca. Piše profinjeno. Ipak nije lagan. Rečenice su mu često duge i uvijek nabijene sadržajem. Leona lako razumjemo, ali teško prevodimo. Nažalost, prisiljeni smo mrviti Leonove ulomke. Time se, valjda, dobiva na jasnoći, ali se sigurno gubi na jedrini i ritmu.

6) Usp. F Di CAPUA, *Ritmo*, 1-204; Ph. A. McSHANE, *Romanitas*, 341-352; C. SILVA-TAROUCA, *Tomus*, 3-5.12-19; *Studi*, 386-425.547-598; B. STUDER, *Leone*, 1922-1925; A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 15-16; H. ARENS, *Sprache*, 37-51; G. ZANNONI, *Leone*, 1248-1249; T. JALLAND, *Life*, 500-511.

Rado se ističe i Leonova rječitost. Leon je pravi govornik. Obično govori smireno. Siguran je u ono što izjavljuje. U govoru je pun uzvišenosti, ponesenosti i dostojanstva. Leonovoj govorničkoj nadarenosti nije nedostajala ni vlastita boja. Leon jamačno pripada među istaknutije crkvene govornike i propovjednike.[7]

Vrela

Leon je zacijelo bio svestrano naobražen i duboko učen čovjek. Jamačno je mnogo preuzeo od prethodnih crkvenih pisaca i bogoslova. O tome dobro svjedoče dva zasebna izbora iz otačkih spisa. Nalazimo ih u vlastitim Leonovim djelima. Treba dodati da se Leon nije prvi stao neposredno naslanjati na svoje predšasnike. Već je papa Celestin u govoru održanu g. 430. na rimskoj sinodi naveo ulomke iz djela koja su sastavili Ambrozije, Hilarije i Damaz. Slično je postupio i Kasijan u spisu napisanu protiv nestorijevstva i posvećenu Leonu dok je još bio rimski đakon. Kasijan je g. 430. naveo slijedeće autore: Hilarija, Ambrozija, Augustina, Jeronima, Rufina, Grgura Nazijanskoga, Atanazija i Ivana Zlatoustoga. I u grčkome je dijelu kršćanstva slično učinio Teodoret Cirski g. 430. i g. 447. Svoja je teološka stajališta ukrijepljivao navodima ranijih učitelja.

Leon je g. 450. sastavio svoj prvi otački izbor. Preuzeo je ulomke od slijedećih Otaca: Hilarija, Grgura Nazijanskoga, Ambrozija, Ivana Zlatoustoga, Augustina i Ćirila Aleksandrijskoga. Leon je Oce naveo da pred grčkim kršćanskim dijelom pokaže kako njegov nauk potječe iz zajedničke baštine. Povod je tome pothvatu bio poziv cara Teodozija da Leon pristane na izbor patrijarha Anatola koji je zamijenio i naslijedio preminuloga Flavijana. Latinski se izvornik toga dokumenta izgubio, ali se sačuvao dobar i vjeran grčki prijevod.

Leon Veliki navodi Oce i u *Ep* 165. To je *Pismo* uputio caru 17. kolovoza 458. nastojeći za pravovjerje pridobiti egipatske monofizite. Taj je tekst sačuvan u izvorniku. Grčki se prijevod izgubio. Sada Leon uz autore ranije navedene i ponovno upotrijebljene navodi slijedeća nova imena: Teofil Aleksandrijski, Bazilije Veliki i Atanazije Veliki.

Leon je, jasno, latinske Oce i pisce čitao u izvorniku. To se ne bi moglo s pouzdanošću reći za grčke autore premda nije isključeno da je donekle razumio i grčki.[8] U svakome slučaju, spomenuti izbori

7) Usp. B. CAPELLE, *Leone*, 404; P. LABRIOLE, *Histoire*, 689; G. M. De DURAND, *Léon*, 604-606; *Autour*, 452; A. LAURAS, *Études*, 485; F. Di CAPUA, *Leone*, LXIV-LXXV; C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 113; T. JALLAND, *Life*, 402-410; B. STUDER, *Leone*, 1922-1925; A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 18-25.

8) Usp. M. B. De SOOS, *Mystère*, 7-9.

pokazuju da je Leon poznavao bogoslovske pisce koji su pred njim pisanom riječju djelovali u Crkvi.[9] Čak moramo dodati da je Leon čitao i one autore koji nisu izrijekom spomenuti u njegovim izborima. To svakako vrijedi za Gaudencija iz Brescie. U Gaudencijevim spisima ima ulomaka koje je Leon s malim preinakama i gotovo oslabljene uvrstio u svoje propovijedničko djelo. Uz to, općenito se misli da je Prosper Akvitanski dodao posljednji stilski sjaj svim Leonovim pisanim radovima.[10] Također se ne možemo oteti dojmu da je Leon bio pod utjecajem Augustinove svetopisamske egzegeze.[11] Po onodobnome običaju ni Leon Veliki nije bilježio ime pisca kojega je u svojim djelima navodio. U ono se vrijeme mislilo da je pisano svojina svih. To je naročito vrijedilo za crkvene autore.[12]

Sveto pismo

Kada se čitaju Leonovi *Govori* nije teško zapaziti kako se često, izravno i usput navodi Sveto pismo. Svaka je Leonova propovijed jasno ili natuknicom prožeta biblijskim navodima. Otuda se vidi da je Leon iznimno dobro poznavao objavljenu riječ. Uz brojne izravne biblijske navode, gotovo su nepobrojni neizravni i sva prisjećanja na Sveto pismo. Zanimljivo je da je Leon dosta rijetko navodio Stari zavjet. To se veoma teško dade rastumačiti. Možda je tome razlog to što se često sukobljavao s manihejcima koji su osporavali starozavjetnu Bibliju. Od Staroga zavjeta Leon drage volje navodi Psalme koje su zbog bogoslužne uporabe vjernici uglavnome poznavali naizust. Rado se služio i Izaijom koji je na poseban način najavio Mesiju i njegovu otkupiteljsku patnju.

Iz Novoga zavjeta Leon odabire prije svega one ulomke koji mu mogu poslužiti da svoje slušatelje pojedinačno i zajednički potakne na bolji i ćudoredniji život. Zbog kristoloških potreba vremena Leon se poziva i na one novozavjetne dijelova gdje se očitije govori o otajstvu Gospodnjega utjelovljenja.

Redovito se kaže da Leon nije bio egzeget. Zaista se u njegovim *Govorima* rijetko može naći sustavno pojašnjenje koje biblijske izreke. Unatoč tome, ni Leonu nije posve tuđ svaki oblik egzegeze. Egzegeze

9) Usp. L. SALTET, *Sources*, 290-294.301-302; M. RICHARD, *Pape*, 116-128; M. B. De SOOS, *Mystère*, 6-21.

10) Usp. C. R. NORCOCK, *Gaudentius*, 593-596; Y. M. DUVAL, *Léon*, 82-84; G. M. DURAND, *Léon*, 604-606; A. CHAVASSE, *Prédication*, 71.

11) Usp. B. STUDER, *Einflüsse*, 915-930.

12) Usp. A. CHAVASSE, *Prédication*, 71.

je u *Govorima* više nego što se na prvi pogled dade zamijetiti. Kada Leon donekle egzegetira, Pismo tumači Pismom. Redovito izbjegava alegorijsko tumačenje. Leon radije Pismom dokazuje nego što Pismo raščlanjuje. Leon želi da se putem čitanja stekne motrenje pročitanoga. Kroz čitanje biblijskoga teksta čitač u duhu gleda što se dogodilo u biblijsko vrijeme. Snagom vjere stječe razumijevanje onoga što je sam čitao ili se za nj čitalo. To razumijevanje omogućuje određeno znanje koje će potaknuti na ljubav. Tako se ljubav ukazuje svrhom i konačnim ciljem svakoga biblijskoga tumačenja.

Lako je pokazati koliko Leon u svome razmišljanju zavisi od Biblije. Iz čitavoga Svetoga pisma preuzeo je 1016 navoda. Od toga na Stari zavjet otpada 220 mjesta, a na Novi 796. Po učestalosti navođenja među starozavjetnim knjigama uočava se slijedeći redoslijed: Ps, Iz, Post, Sir, Izr, Tob... U novozavjetnim navodima slijed je ovakav: Mt, Iv, Lk, Rim, 1 Kor, Ef, 2 Kor, Heb, Dj... Napomenuto pokazuje da je Leon iz Svetoga pisma obilato crpio. Pismo je zacijelo bilo središte njegove duše i srca. Leon je rado Starim zavjetom dokazivao valjanost i vlast Novoga zavjeta. Leon je čvrsto vjerovao u nadahnutost i potpunu istinitost cjelokupne Biblije.[13)]

Bogoslužni tekstovi

Jedva se može osporiti da je Leon osobno sastavio određeni broj bogoslužnih tekstova. Ti su tekstovi uvelike obogatili rimsko bogoslužje i postali opće dobro. Ipak je danas gotovo nemoguće sa svom sigurnošću kazati koje je tekstove u liturgiji Leon sročio i uvrstio u bogoslužje svoje crkvene zajednice. Po drevnome običaju ni Leon nije potpisivao liturgijske tekstove koje je sam sastavio.[14)]

Naobrazba

Leon je jamačno posjedovao dobru klasičnu naobrazbu.[15)] To se, doduše, ne može neposredno dokazati čitajući njegova djela jer ni Leon nije navodio pisce koje je čitao. Čini se da je u par navrata u *Govorima* imao pred očima Salustijeva i Senekina razmišljanja o prijateljstvu. Čak se koji put služio i filozofskim tvrdnjama. Ali Leonovi su spisi – istakosmo – puni biblijskih, otačkih i liturgijskih navoda. Također smo

13) Usp. A. LAURAS, *Léon*, 127-140; B. STUDER, *Einflüsse*, 916-923; G. HUDON, *Léon*, 601; R. DOLLE, *Léon*, 158-159; A. GARDEIL, *Crédibilité*, 2257; E. MANGENOT, *Inspiration*, 2180.2214.

14) Usp. B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 358; B. STUDER, *Leone Magno*, 565-566.

15) Usp. B. STUDER, *Leone Magno*, 561.

rekli da je Leon odličan stilist. Jezik mu je čist i dotjeran. Leon je pisao pomno i točno. Misao mu je uvijek jasna. Kod Leona se sadržaj i izričaj uvijek podudaraju i nadopunjuju. Na trenutke se u Leonovoj rečenici osjeti ritam koji je svojstven pravim pjesnicima. Leon ima mjesta u crkvenoj i općoj latinskoj književnosti. Pravi je užitak čitati Leona. Spisi su mu blistavi i dotjerani.[16)]

Dodatak

Leonovi su *Govori* često objavljivani. Izdavači su obično uspostavljali vlastite rasporede i tekstovima dodjeljivali različite brojeve. Ovdje donosimo popis Leonovih propovijedi kako su objavljene u slijedećim izdanjima: *Corpus christianorum* (= CC); *Sources chrétiennes* (= SC) i *Patrologia latina* (= PL). Također u zasebnoj rubrici naznačujemo datum kada je koja propovijed izgovorena.

Br.	CC	SC,200	PL	Datum
1.	5-6	244-248	141-142	29. IX. 440.
2.	7-9	248-252	142-144	29. IX. 441.
3.	10-15	252-262	144-148	29. IX. 443.
4.	16-21	264-274	148-152	29. IX. 444.
5.	22-25	276-284	153-156	29. IX. 452.
		SC, 49 bis		
6.	27-28	28-30	157	studeni, 440.
7.	29	30-32	159	studeni, 441.
8.	30-31	32-36	159-160	studeni, 442.
9.	38-48	38-48	160-163	studeni, 443.
10.	39-44	48-56	163-166	studeni, 444.
11.	45-46	56-62	166-168	studeni, 445?
		SC, 200		
12.	48-53	150-160	168-172	17. XII. 450.
13.	54-55	160-162	172-173	15. XII. 440.
14.	56-57	164-166	173-174	14. XII. 441.

16) Usp. B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 357; G. ZANNONI, *Leone*, 1265-1267; B. STUDER, *Leone Magno*, 562-563.

Br.	CC	SC,200	PL	Datum
15.	58-60	168-172	174-176	13. XII. 442.
16.	61-67	174-188	176-180	12. XII. 443.
17.	68-71	190-198	180-182	17. XII. 444.
18.	72-75	200-206	182-185	16. XII. 451.
19.	76-80	208-216	185-188	14. XII. 452.
20.	81-83	216-224	188-190	prosinac, 445.
		SC, 22 bis		
21.	87-89	66-74	190-193	g. 440.
22.	90-101	74-92	193-199	g. 441.
23.	102-108	94-106	199-203	g. 442.
24.	109-116	106-120	203-208	g. 443.
25.	117-124	122-134	208-212	g. 444.
26.	125-131	136-148	212-216	g. 450.
27.	132-138	150-162	216-221	g. 451.
28.	139-145	162-174	221-226	g. 452.
29.	146-151	176-185	226-229	g. 453.
30.	152-159	186-200	229-234	g. 454.
31.	161-164	210-218	235-237	g. 441.
32.	165-169	218-226	237-240	g. 442.
33.	170-177	226-236	240-244	g. 443.
34.	178-187	236-252	244-249	g. 444.
35.	188-194	252-264	249-253	g. 445.
36.	195-199	266-274	253-256	g. 451.
37.	200-204	276-282	257-259	g. 452.
38.	205-208	282-290	260-263	g. 453.

Br.	CC	SC, 49 bis	PL	Datum
39.	211-222	64-76	263-267	9. II. 441.
40.	223-231	78-90	267-271	1. III. 442.
41.	232-237	90-98	272-274	21. II. 443.
42.	238-250	100-116	274-281	12. III. 444.
43.	251-257	116-128	281-285	25. II. 445.
44.	258-262	128-136	285-288	25. II. 451.
45.	263-268	138-148	288-291	10. II. 452.
46.	269-273	150-160	291-294	1. III. 453.
47.	274-278	160-168	294-297	21. II. 454.
48.	279-284	170-178	297-301	17. II. 455.
49.	285-290	180-192	301-305	17. II. 457.
50.	291-294	192-200	305-308	9. III. 458.
		SC, 74 bis		
51.	296-303	20-34	308-313	g. 445.
52.	307-312	36-46	313-317	16. III. 441.
53.	313-316	46-52	317-318	19. III. 441.
54.	317-322	52-64	318-322	5. IV. 442.
55.	323-327	64-72	322-325	8. IV. 442.
56.	328-332	74-80	325-328	28. III. 443.
57.	333-338	82-90	328-331	31. III. 443.
58.	339-348	90-102	331-337	16. IV. 444.
59.	349-362	104-118	337-342	19. IV. 444.
60.	363-368	120-130	342-346	1. IV. 445.
61.	369-375	130-138	346-349	4. IV. 445.

Br.	CC	SC, 74 bis	PL	Datum
62.	376-381	140-148	349-352	16. III. 452.
63.	382-388	150-162	353-357	19. III. 452.
64.	389-384	162-172	357-361	5. IV. 453.
65.	395-399	174-182	361-364	8. IV. 453.
66.	400-406	182-194	364-368	10. IV. 453.
67.	407-413	194-206	368-372	28. III. 454.
68.	414-418	208-216	372-375	31. III. 454.
69.	419-425	216-228	375-380	4. IV. 454.
70.	426-433	228-242	380-384	2. IV. 443.
71.	434-440	242-252	385-390	3./4. IV. 443.
72.	441-448	254-268	390-394	21. IV. 444.
73.	450-454	268-274	394-396	1. IV. 444.
74.	455-461	274-286	396-400	17. V. 445.
75.	465-471	286-296	400-404	23. V. 443.
76.	472-486	296-312	404-411	11. VI. 444.
77.	487-493	312-320	411-415	31. V. 442.
		SC, 200		
78.	494-497	24-32	415-418	11. V. 441.
79.	498-500	32-38	418-420	31. V. 453.
80.	501-502	38-40	420	lipanj, 442.
81.	503-505	40-46	420-422	27. V. 445.
82.	508-518	46-58	422-428	29. VI. 441.
83.	519-522	58-66	429-432	29. VI. 443.
84.	525-526	66-70	433-434	30. VIII. ili 6. IX. 442.
84. bis	529-532	286-292, br.	97	1. VIII. 446.-461.

Br.	CC	SC, 200	PL	Datum
85.	534-537	70-78	434-437	10. VIII. 446.-461.
86.	540-541	78-82	437-438	g. 441.
87.	542-545	82-88	438-441	g. 442.
88.	546-550	90-98	441-444	g. 443.
89.	551-555	100-110	444-447	g. 444.
90.	556-563	110-120	447-450	g. 445.
91.	564-567	120-128	450-453	g. 453.
92.	568-572	128-136	453-456	g. 454.
93.	573-576	136-142	456-457	g. 457.
94.	578-580	142-150	458-460	g. 458.
95.	582-590	226-242	460-466	g. 446.-461.
		SC, 22 bis		
96.	593-595	202-208	466-468	25. XII. 457.
97.	= 84. bis			
98.		*SC, 200, 294-301*		

TREĆE POGLAVLJE

DUH I DUH SVETI

Sv. Leon je svojih nekoliko duhovskih propovijedi pisano sačuvao potomstvu. Kada je na Duhove propovijedao o Duhu Svetome, rana je crkvena pneumatologija s Carigradskim saborom od g. 381. već dobila svoje konačne obrise. Jasno je da je Leon u svome govoru o Duhu ovisan o predaji i prethodnim učenjima. Ovdje prikazujemo taj širi okvir u koji se mora smjestiti i Leonovo duhovsko propovijedanje. Ovo je naše poglavlje preširoko. Uprkos tome morali bismo napisati najmanje jednu knjigu velikoga obujma ako bismo htjeli kako treba potanko i temeljito obraditi pneumatologiju zacrtanih međa. To nam nije moguće. Ipak objavljujemo ovaj prikaz. Nadamo se da i ovakav ima stanovitu vrijednost.

Osnovni pojam

Svako govori o duhu[1] općenito pa stoga i o Duhu Svetome mora početi od riječi koja stoji na iskonu svekolike pneumatologije. Pneumatologija i nije drugo doli raspravljanje, učenje ili besjeda o onome što se naziva duhom i Duhom Svetim. Grci su u svojoj dugoj, misaonoj i duhovnoj povijesti tražili smisao svemu što postoji. Radi toga su nužno postavili pitanje »duha« za koji su odabrali riječ πνεῦμα. Istina je da grčka pneumatologija nije iznimno bogata. Svakako nije onako duboka i svestrana kao razmišljanje o onome što Grci nazivaju λόγος i što zapravo znači smisao, značenje, nauk, govor i riječ. Grk je kao mislilac i vjernik u potrazi za »riječju« koja tumači i izgovara svaku

1) Usp. J. KREMER, *Pfingstbericht und Pfingstgeschehen. Eine exegetische Untersuchung zu Apg 2, 1-13*, SBS, 63-64, Stuttgart, 1973.

opstojnost. Tako je Grk uspostavio svoju vlastitu »riječ« o »duhu«. Tražeći »mudrost« (1 Kor 1,23), Grci su nužno morali susresti »duh«.

U grčkome πνεῦμα ima veći broj međusobno srodnih i odvojenih značenja. U osnovi πνεῦμα je vezan za zrak kao najtananiju, najprofinjeniju i najpaučinastiju tvar. Za Grka je i πνεῦμα tvarna zbilja. U osnovi je gibanje zraka od najsitnijih i jedva zamjetljivih zračnih pokreta do silnih i neizmjernih pomaka koje nazivamo vjetar. Grku je vjetar πνεῦμα. Ipak ovdje valja istaknuti kako drevni čovjek poima vjetar. Vjetar za nj nije jedino prirodna datost. Vjetar je donekle otajstveno biće. Vjetru nitko ne zna podrijetlo ni putanju. I Pismo kaže da vjetar »puše gdje hoće« (Iv 3,8). Vjetar je moćan i snažan. Također je blag i ugodan. Vjetar je stolik. Donosi kišu i s njome život. Nije neobično što su veliki grčki pisci kao Homer i Heziod otajstveni, moćni i životdajni vjetar u svim njegovim rasponima nazivali drevnijom riječi πνοῆ da ga Eshil i Herodot naprosto imenuju πνεῦμα.

Duh je također obilježje živoga bića koje živi od zraka koji udiše i izdiše. Biće živi izmjenom udisaja i izdisaja. To je njegov životni dah. Sa zadnjim izdisajem daha prestaje život. Jasno je da su drevni ljudi i Boga držali živim bitkom koji živi svojim božanskim Dahom ili Duhom.

Međutim, značenje se riječi πνεῦμα proširilo. Protegnulo se na čovjekovo stvaralačko duhovno polje. Grci su shvatili da se na duhovnoj razini ništa ne da valjano uočiti bez duha. Stoga πνεῦμα označuje nadahnuće i smisao koji se u nekome tekstu opire golome slovu. Pisano ima onoliku vrijednost koliko sadrži duha. Tu vanjsko obilje nije presudno. Bitno je nadahnuće.

Pojedini Grci

U pneumatologiji među grčkim filozofima koji su prethodili Kristovu dolasku najprije spominjemo *Anaksimena* (+ 525.). Taj je jonski filozof iz Mileta vjerojatno prvi u jednome svome filozofskome ulomku zabilježio riječ πνεῦμα. Osnivač eleatske škole *Ksenofan Kolofonski* (+ 480.) spomenuo je πνεῦμα u svezi s ljudskom dušom. Po Ksenofanu, duša je promjenljiva i prolazna jer je u biti πνεῦμα. Misao je na prvi pogled čudna. Ipak se dade razumjeti ukoliko je za Grka πνεῦμα nešto tanano i krhko. Stoga ponekada πνεῦμα naznačuje ništavilo. Ista je misao bliska starozavjetnim tvrdnjama. Za *Zenona Citijskoga* (+ 264.) πνεῦμα je topli i vrući dah što giba, potiče i miče sve gdje se zatekne. *Kleant iz Asosa* (+ 232.) stao je razmišljati o božanstvu sile koju je nazivao πνεῦμα. *Hizip iz Soli* (+ 205.) uči da se πνεῦμα

sastoji od vatre i zraka. On πνεῦμα obilježuje »ognjenim« i »žarkim« jer bukti kao plamen. Po *Panetiju iz Rodosa* (+ 109.) dušina je bit »ognjeni duh«. *Poseidonije Apamejski* (+ 50.) za πνεῦμα je tvrdio da je »spoznatljiv« i »razuman«. Taj je filozof, začudo, πνεῦμα počastio najvišom grčkom riječju ὁ Θεός. Tek je pitanje koliko je sam zaozbilj uzimao svoju vlastitu tvrdnju. *Platon* (+ 347.) je o πνεῦμα progovorio u sklopu svoga izlaganja o nadahnuću. *Aristotel* (+ 322.) nije bez πνεῦμα mogao razumjeti nikakvu embriologiju.

Grci su o πνεῦμα znali govoriti uzvišeno. Po njima, uloga je πνεῦμα u povijesti, prirodi i čovijeku nužna i nezaobilazna. Ali za Grke je πνεῦμα samo neživa tvar. Grci πνεῦμα mogu nazivati božanskim i Bogom, ali πνεῦμα za njih nije osoba. Grku πνεῦμα nije netko s kim se čovijek druži, druguje i razgovara. U grčkoj je misli πνεῦμα uvijek ostao bezlična sila. Stoga nijedan pridjev ne može oživjeti grčki πνεῦμα. Ipak su grčki filozofi izrekli mnoge tvrdnje koje su mogle ući u kršćansku pneumatologiju. Pomno bi istraživanje i uspoređivanje pokazalo pravi odnos između rane kršćanske pneumatologije i onoga što su o πνεῦμα kazali Grci čija smo imena gotovo usput i površno naveli.

Stari zavjet

Post 1,2

U prvome redu držimo iznimno značajnim što temeljna biblijska knjiga s kojom počinje cjelokupna božanska objava već u drugoj rečenici kaže da je »Božji Duh lebdio nad vodama« (Post 1,2). Smjesta se vidi da početka nema bez Božjega Duha. Istina je da su neki tumači u Post 1,2 htjeli vidjeti govor o »vjetru« što pomiče i giba iskonske vode. Ali je ta misao odveć svakodnevna, priprosta i jednostavna da se biblijski pisac na tako svečanome i istaknutome mjestu isključivo kod nje zaustavi. Piščevu misao zacijelo ne zaokuplja nikakvo razmišljanje o vjetru. On pred očima ima Duha koji će kao Jahvina snaga učiniti da iz praiskonskih voda nikne svekoliki, bujni i raznorodni život koji će napuniti stvoreni svijet. Crkveni su Oci u Post 1,2 smjesta nazreli nagovještaj krsne vode iz koje snagom istoga Duha dolazi obnovljeni i konačni život. Davni su kršćanski teolozi čak na prvoj biblijskoj stranici pročitali trojstveno obilježje čitavoga stvorenja. Po njima, uporno ponovljeni izričaj »i reče Bog« otajstveno naznačuje Božju stvaralačku Riječ. Tako od samoga iskona biblijski čitač pred sobom ima Boga,

Božjega Duha i Božju Riječ. Nije stoga neobično što će cijela Biblija koja slijedi Post 1,1 zapravo postajati sve puniji i svečaniji govor o Bogu, njegovoj Riječi i njegovu Duhu.

Post 1,26

Znamenito je otačko trojstveno tumačenje tajnovitoga izričaja »načinimo« iz Post 1,26. Po Ocima, »načinimo« je riječ koju Bog Jahve upravlja drugim dvjema božanskim Osobama. Tako je čovjek u čitavome svemiru na poseban način djelo Oca, Sina i Duha Svetoga. Usput napominjemo da ni do danas tumači nisu jednodušno i na puno zadovoljstvo razjasnili »načinimo«. Židovski su pisci sumnjivo gledali taj izričaj. Bojali su se da je ostatak politeističkoga vjerovanja. Inače egzegeti iza »načinimo« naziru adhortativni ili majestetski plural. Čak pomišljaju da tu Jahve poziva anđele i prethodno stvoreno da kao svemir sudjeluje u stvaranju čovjeka koji je remek-djelo i mali svijet svih Božjih stvorenja.

Post 2,7

Iz prve biblijske knjige također svraćamo pozornost na riječ »dah« iz Post 2,7. Po tome je »dahu« čovjek koji je sazdan od »zemljinoga praha« postao »živa duša«. Oci su kao i Filon neposredno vezali čovjekov »dah« s »Dahom« koji je u Bogu Božji Duh. Ljudski »dah« potječe od Jahvina Duha. Stoga je čovjek »živa duša«. Sjetimo se da je i Platon učio da je čovjek po svome duhu dionik božanskoga. Duh je božanska čestica u čovjeku. Čovjek se spašava kada njegov duh smrću raskine tjelesne okove te se iz tjelesne tamnice i špilje vrati božanskome kao svojoj cjelini.

Ps 33,6

Oci su veliku pneumatološku vrijednost pripisali tvrdnji da su »nebesa sazdana Jahvinom riječju i dahom usta njegovih sva vojska njihova« (Ps 33,6). Oci su Ps 33,6 shvatili trojstveno. Po njima, u Ps 33,6 riječ je o Jahvi, Riječi i Dahu koji pripadaju Jahvi. Kršćanski rečeno i tu su pred nama sve tri božanske Osobe: Otac, Sin i Duh Sveti. Oci su u pneumatologiji navodili Ps 33,6 da dokažu sudjelovanje Duha Svetoga u božanskome činu stvaranja. Otuda su zaključili da je Duh Sveti Bog jer samo Bogu pripada stvarati. Budući da Duh Sveti stvara, on nije stvorenje. U raspodjeli svega što postoji Duh se stavlja uz Oca i Sina.

Jl 3,1-5

Veliku je budućnost u pneumatologiji stekao drevni ulomak izrečen u Jl 3,1-5. Znamo da je prije Otaca već apostol Petar svoju prvu poduhovsku propovijed izveo iz Joelova mjesta. Kod toga je za vlastite potrebe dijelom odstupio od Joela kako se čita u hebrejskoj i grčkoj Bibliji. Petar je apostolskom slobodom brisao i dodavao i tako dobio vlastiti tekst s vlastitim tumačenjem. Ipak mu je Joel bio polazište. Petar je shvatio da se Joelovo proroštvo obistinilo na Duhove kada je Bog u Duhu preko cijele novozavjetne zajednice rekao Riječ cijelome ljudskom rodu. Time je, po Petru, počelo zadnje razdoblje u povijesti spasenja. Radi toga je Petar u Joelov tekst uvrstio izričaj »posljednji dani« (Dj 2,17).

Ez 36,26-27

Glasovita je izreka iz Ez 36,26-27. Tu se nagoviješta da će Bog ljudima jednom dati »novo srce« ukoliko će u njih »udahnuti novi Duh«. Po Pismima, »srce« je naznaka za nutarnji i duhovni život. Srce je ljudsko središte. Tu se začinje dobro i zlo. Gospodin je optužio srce da iz njega dolazi što »kalja čovjeka« (Mt 15,19-20). I sv. Augustin se neprestano vraćao srcu. Srce ravna čovjekom. U tome će srcu koje će jednom djelovanjem Duha postati »novo« prebivati »novi Duh«. Već je apostol Pavao u svoju propovijed uvrstio govor o »novosti« i »novome« što dolazi od Duha. Riječ je o takvoj »novosti« koja posve uništava staro kao grešno. Ta će »novost« ostati za svu vječnost. Njoj može biti začetnik samo Duh koji je »nov«. To znači da je »vječan«.

Iz 32,15

Izaija je u svome nadahnuću vidio Duha koji se »izlijeva iz visina«. Taj je Duh »pustinju« ovoga svijeta kao životvorni Duh pretvorio u »voćnjak« (Iz 32,15). Tako zemlja po Duhu napokon postaje što je u Božjoj promisli uvijek imala biti. Bog je svijet stvorio kao »edenski vrt« (Post 2,15). Ali je zemlja zbog čovjekova pada stala rađati »trnjem i korovom« (Post 2,18). Adam je protjeran iz »edenskoga vrta (Post 3,23). Zemlja može opet postati »voćnjak« jedino ako je oživi i obnovi Božji Duh.

Zah 12,10

U Zah 12,10 čitamo jednostavnu i lijepu naznaku o »milosnome i molitvenome Duhu«. Jamačno je u Zah 12,10 uporište što se Duh Sveti u kršćanskoj predaji vezao uz milost i molitvu. Molitva je velika milost.

Vjernika na molitvu potiče Duh. Samo je ona molitva prava koja dolazi od Duha. Čovjek ne može i ne zna valjano moliti bez Duha. Bez Duha molitva nema vrijednosti. Pavao je jasan: »Duh pritječe u pomoć našoj slabosti jer ne znamo što da molimo kako treba, ali sam Duh posreduje za nas« (Rim 8,26).

Duh Sveti

U Bibliji na hebrejskome jeziku postoji nekoliko istaknutih mjesta gdje se neposredno govori o »Duhu Svetome«. Pred očima imamo: Ps 51,12 i Iz 63,10-11. Tome treba dodati slijedeća mjesta iz Septuaginte: Dn 5,12; 6,4; Mudr 1,5; 7,22 i 9,17. Naznakom »Sveti« htjelo se reći da Duh o kojemu se govori isključivo pripada Jahvi i da jedino iz Jahve dolazi. Time se taj Duh razlikuje od svakoga drugoga duha.

Nema sumnje da je starozavjetni naziv »Duh Sveti« bio poticajem što se treća trojstvena Osoba u Novome zavjetu također tako nazivala. Pravo govoreći, na novozavjetnim stranicama susrećemo slijedeće naznake o Duhu Svetome: Πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Nikome nije moguće u prijevodu izraziti razlike među navedenim izričajima. Nema pak sumnje da ih je grčki pisac dobro zamjećivao i znao kada će koji upotrijebiti.[2] Primjećujemo da je među iznesenim izričajima najsvečaniji i najpuniji τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Upotrijebili su ga i Carigradski oci u svome Vjerovanju koje do sada sadrži najcjelovitiju proglašenu pneumatologiju.

Neke značajke

Ukratko naznačujemo par oznaka starozavjetne pneumatologije. Osnovno je u Starome zavjetu to što se Duh davao pojedinoj istaknutoj osobi za neki naročiti, odvojeni i posebno važan čin. Po obavljenu poslu Duh je napuštao nadarenoga. Duh je redovito silazio nenadano i odlazio nečujno i neprimjetno. Nad Duhom nitko nije imao vlast. Međutim, to se imalo promijeniti s Mesijinim dolaskom. Mesija je trebao primiti Duha trajno i u punini da uzmogne obaviti svoje djelo. Duha je primio i za svoju zajednicu. Stoga s Mesijom počinje zadnje doba kada Duha posjeduje svaki član Božjega naroda.

2) Usp. J. GUILLET, *Esprit*, 182-184.

Am 4,13

Oci su nadasve bili svjesni da nije uvijek riječ o Božjemu Duhu kada se u Starome zavjetu spomene riječ πνεῦμα. U tome je smislu glasovita Amosova tvrdnja o Jahvi koji »stvara πνεῦμα«. Protivnici su božanstva Duha Svetoga upravo pomoću Am 4,13 dokazivali da je i Duh Sveti u sebi Božje stvorenje. Oci su lako odbili krivovjernike. Naprosto su ih upozorili da u Am 4,13 πνεῦμα ima obično značenje »vjetar«. Jasno je da je Bog »sazdao vjetar«.

Filon i Josip Flavije

Filon (+50.) nosi više nadimaka. Zove se Židov, filozof i Aleksandrijski. Po narodnosti je Židov, živio u Aleksandriji i bavio se filozofijom. Zapravo Filonov je djelokrug bio širok i raznolik. Stoga su i njegova djela mnogobrojna i raznorodna. Filon je nastojao tako razjasniti Bibliju da je razumiju naobraženi ljudi onoga vremena. Filon je bio veliki mistik. Drži se da je svojom egzegezom utjecao na apostola Pavla. Mnogo su Oci čitali Filona i njime se nadahnjivali. Jeronim čak kaže da kršćani Filona broje »među crkvene pisce«.[3] Filon je o »duhu« progovorio u svezi s Post 2,7. Smatrao je da je ljudski »duh« odsjaj Božjega Duha. Stoga je Filon ljudski »duh« uzimao za »božanski duh«. Po Filonu, »duh« je bit ljudske duše. Samo čovjek posjeduje dušu koja je »duh«. To ga razlikuje od životinje koja ima životni dah, ali ne posjeduje »duh«.

Josip Flavije (+100.), znameniti pisac »Židovskih starina« i »Židovskoga rata«, češće spomije »Duha koji nadahnjuje« i »Duha koji proriče«. Duh nadahnuća je »božanski Duh«, a Duh koji poklanja proroštvo »Božji Duh«. Taj se zadnji naziv zaista često susreće u Novome zavjetu. I Josip Flavije je zavrijedio da ga među »znamenite muževe« uvrsti Jeronim.[4]

Novi zavjet

Mt 3,16

Po Mt 3,16 Duh Sveti se »kao golub« spustio na Isusa »kada je bio kršten«. Crkveni su se Oci pitali zašto je Duh odabrao goluba da se očituje. U tome kao ni najnoviji istraživači nisu našli konačan odgovor koji bi potpuno zadovoljavao. Oci su rado upozoravali da golubinja

3) PL, 23, 658B.

4) PL, 23, 662B-663A.

vrsta tjelesno ne posjeduje žuč. Zato su golubovi bez jetkosti i zajedljivosti. Cijene i ljube društvenost i zajednički život. Resi ih drugovanje i uzajamno pomaganje. I Duh je blag. Pomaže i tješi. Vrelo je zajedništva i samo je jedinstvo. Ta bi odličja Duha predstavljao i dozivao u pamet njegov golubinji lik nad krštenim Kristom. Kao moguće tumačenje Duha koji se »spustio kao golub« ne valja zaboraviti ni potopnu »golubicu« (Post 8,8) kao ni »golubicu« iz Pj 5,2. Potopna golubica naviješta uspostavu mira. Golubica iz Pj 5,2 znamen je zaručničke ljubavi i blizine. Duh Sveti je donio mir čovječanstvu koje zastupa zajednica što se kao zaručnica okuplja oko Krista poslije njegova krštenja.

Silazak Duha Svetoga na krštenoga Isusa zabilježili su, uz Mateja, i ostala trojica evanđelista (Mk 1,9; Lk 3,22; Iv 1,33). To svjedoči da se događaj kao iznimno važan duboko urezao u pamćenje najdrevnije Crkve. Silaskom Duha Isus je očitovan onim što je od svoga začeća po Duhu Svetome. Isus je Pomazanik. To znači da je Mesija ili Krist. Duh Sveti je Isusovo pomazanje. To je pomazanje Duhom za Isusa tako značajno da je naziv Krist sastavni dio Isusova imena. Svi govorimo Isus Krist. Uloga je imena Krist za Isusa bitnoga značenja. Anđeo je pastire utješio i umirio kada im je priopćio »radosnu vijest« da se »u Davidovu gradu rodio Spasitelj koji je Pomazanik« (Lk 2,11). Andrija je sav ushićen priopćio svome bratu Petru: »Našli smo Mesiju. To u prijevodu glasi Krist« (Iv 1,41). Razgovor između Isusa i apostola u Cezareji Filipovoj pokazao je da se o Isusu raznoliko mislilo među njegovim sugrađanima. Nadahnuti je odgovor na pitanje Isusova identiteta pružio Petar. Rekao je: »Ti si Krist« (Mt 16,16). Isusov se sud vodio u znaku pitanja da li je »on Krist« (Mt 26,63). U drevnome je kršćanstvu osnovna točka vjere prihvatiti da »Isus jest Krist« (1 Iv 2,22). Isus je Krist jer je pomazan Duhom Svetim. Bilo je čak crkvenih Otaca koji su u nazivu Pomazanik nazreli samo božansko Trojstvo. Govorili su da je Isus Pomazanik kojega je pomazao Otac Duhom Svetim. Tako se osnovni naziv za Isusa ne može razumjeti bez Duha Svetoga. Isus je pomazan Duhom i zato je Krist.

U Markovu evanđelju čitamo da je Duh Sveti sišao na Isusa pošto su se »otvorila nebesa« (Mk 1,10). Očito se predmnijeva da su do toga časa nebesa bila zatvorena. Primjedba vjerojatno smjera na razdoblje koje se proteže od zadnjega starozavjetnoga proroka koji je svoje proroštvo ostavio zabilježeno do Isusova krštenja. Tada se »otvaraju nebesa« da »Duh poput goluba siđe« na Isusa. Time se prekida nastala šutnja. Opet se čuje Božja riječ.

Evanđelist Luka je primijetio da je Duh Sveti sišao na Isusa »dok se molio« (Lk 3,21). Molitva je preduvjet da siđe Duh Sveti. Tako se uvijek postupalo u Crkvi. Crkva se moli da na nju siđe Duh. Bez molitve nema silaska Duha.

U Ivanovu evanđelju piše da je Duh Sveti »ostao« (Iv 1,33) na Isusu. Tako se obistinjuje proročka riječ da će na Mesiji trajno »počivati Duh Jahvin« (Iz 11,2). Isto se tako silaskom Duha na Isusa prilikom njegova krštenja ispunja Jahvina riječ: »Evo Sluge mojega [. . .] na njega sam svoga Duha izlio« (Iz 42,1).

Upravo stoga što je Isus na kome počiva Duh Sveti Pomazanik i Sluga Jahvin, on je Duha primio za se i za zajednicu koju je uspostavio. Isus je Duhom prožet u svome ljudskome duhu. Tako može poslije krštenja pristupiti ostvarenju djela za koje je određen i poslan. Isusova će zajednica primiti Duha kojega je on dobio. Stoga su kršćani u otajstvu Isusova krštenja otčitavali svoje vlastito otajstvo. Sami su se krštavali da steknu udio na Kristovu Duhu i tako provedu u djelo svoje poslanje. Bez Duha Svetoga ne da se shvatiti ni Kristova ni kršćaninova tajna.

Mt 4,1-11

Kao naslov smo, doduše, stavili Mt 4,1-11, ali nas o Kristovu napastovanju također izvješćuje Marko u Mk 1,12-13 i Luka u Lk 4,1-12. To smo napomenuli da se vidi kako veliko značenje Isusovu napastovanju pridaje svekolika iskonska predaja i početna kršćanska propovijed. Događaj je u pustinji gdje je đavao napastovao Isusa sigurno duboko potresao Pracrkvu kada mu je dodijelila tako široko mjesto u svojim osnovnim vrelima kao što su evanđelja. Po sudu najranijih kršćana Isus je bio bez grijeha. Smio je punim pravom nositi naziv Svetoga. Ipak je đavao napastovao Isusa. Crkva je u tome raspoznala otajstvo svoga spasenja. Stoga je od početaka navijestala Isusovo napastovanje kao otkupiteljski čin.

Već rekosmo da je u Mt 4,1-11 i u usporednicama riječ o Isusovu napastovanju. Razlikujemo »napastovanje« i »kušnju« iako je u grčkome izvorniku ista riječ za jedno i drugo. Bog kuša da provjeri vjeru i čvrstoga nagradi. Đavao napastuje da zavede na grijeh. U pustinji je đavao napastovao Isusa. Bogu nije trebalo Isusa kušati. Isus je njegov vječni Sin.

Duh Sveti je Isusa poslije krštenja doveo u pustinju da ga đavao kuša. Radi spominjanja Duha ovdje govorimo o tome događaju iz Isusova života. Isus je »u pustinji proveo četrdeset dana i četrdeset

noći«. Čudan je taj izraz »pustinja«. U Bibliji je višeznačan. Pustinja je osama gdje Bog kuša, ali u pustinji đavao napastuje. Stoga pustinja može služiti kušnji i napasti. Čovjek je u osami bliz Bogu i izložen đavlu. Drevni su kršćanski osamljenici išli u pustinju da u Božjoj blizini svladaju đavolsku napast. Čak se ne možemo oteti dojmu da pustinjska osama u kojoj se Krist rvao s napasnikom ne doziva u pamet edenski vrt u kojemu je prvi čovjek kušan i napastovan. Marko spominje da je Isus »u pustinji boravio među divljim životinjama« (Mk 1,12-13). I to nas sjeća na Adama kojemu Bog dovodi »životinje« (Post 2,19). Time želimo reći da napastovani Isus u pustinji u sebi kao novi Adam sadrži svekoliko čovječanstvo. O ishodu njegova sukoba s đavlom ovisi sudbina svih ljudi kao što je drevni Adam svojom odlukom odredio ljudski život za sve koji se od njega rađaju.

Sadržaj Isusovih pustinjskih napasti određuju riječi: kruh, kraljevstvo i čudo. Isus treba mnoštvu priskrbiti kruh i ono će poći za njim, ali neće biti slobodno. Isus zna da je kruh nužan. Sam je učenike naučio da se mole za kruh. Ali kruh nije sve. Čovjek nije samo tijelo. Čovjek je i duša. Stoga mu uz kruh treba i riječ koja hrani dušu i osmišljuje tijelo. Govor o kraljevstvu zapravo je govor o vlasti. Palestina je pod Rimljanima. Svi očekuju političkoga vođu. Đavao Kristu savjetuje politički mesijanizam. Krist je to odbio. On je Sluga Jahvin. Podnošenjem, patnjom i smrću za sve i umjesto svih kani obaviti posao i izvršiti zapovijed koju mu je postavio Otac. Krist nije posve ni na strani čuda. Za nj je čudo sredstvo, a ne cilj. Krist prije čuda traži vjeru. Krist ne želi biti čarobnjak za kojim će hrliti mnoštva. Tako je Isus snagom Duha u svojoj duši za se i svoju Crkvu svladao napast. Znao je opasnost napasti. Zato je poticao učenike moliti da ne »padnu u napast« (Mt 6,13). Crkva i njezini članovi odoljevaju napasti jer ju je za njih odbio Krist u svome pustinjskome sukobu s đavlom. Pri tome Crkvu krijepi Duh koji je Isusa »odveo u pustinju« (Lk 4,2).

Može se reći da je spor između Isusa i đavla u pustinji i Isusova pobjeda nad napasnikom odgovor na đavlovu pobjedu nad Adamom. U Post 3,15 najavljen je poraz zmije koja na tome mjestu sigurno predstavlja đavla. Mnogi su Oci držali da je u Post 3,15 istaknut Mesija kao naročiti ženin potomak koji će zmiji-đavlu »satrti glavu«. Isus je u pustinji, pošto se »s Jordana vratio pun Duha Svetoga« (Lk 4,1), nadjačao đavla. Kasniji će Isusov život velikim dijelom stajati pod znakom borbe s đavlom. Sam je Isus rekao da »zle duhove izgoni uz pomoć Duha Svetoga« (Mt 12,28) ili »Božijim prstom« (Lk 11,20). Đavao nastoji izgubljeno vratiti, ali mu je trud uzaludan. U pustinji mu

je zauvijek satrta glava. Nastupio je dan pobjede. Rat je dobiven, makar se još uvijek bije boj. Kristovu Crkvu neće nadvladati vrata paklena. Isus je svladao »ubojicu ljudi od početka« (Iv 8,44). U tu je svrhu na svome krštenju bio »ispunjen Duhom Svetim« (Lk 4,1).

Oci su, jasno, često tumačili Isusovo pustinjsko napastovanje. To čini i Leon Veliki u *Govorima*. Redovito su se Oci pozivali na Isusa u pustinji kada su utvrđivali potrebu osame, posta, pokore i molitve. Isto tako Ocima je Isus u pustinji najsjajniji primjer kako se treba oduprijeti đavlu. Neobično je što se Oci nisu temeljitije zanimali za pneumatološku stranu izvještaja koji opisuje Isusov boravak u pustinji. Jednako je čudno što se Oci nisu pitali u čemu se za Isusa sastojalo pustinjsko napastovanje. To je napastovanje bilo zbiljsko kao što je istina da je »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14).

Mt 28,19

Jedva se dade dovoljno istaknuti i naglasiti pneumatološko značenje činjenice što se u Mt 28,19 uz Oca i Sina navodi Duh Sveti. Gotovo će se iz Mt 28,19 izvući kasnije sve temeljne tvrdnje o Duhu. To su: Duh je Bog, istobitan je s Ocem i Sinom i Duh je zasebna osoba. Kada bude trebalo jasno utvrđivati te činjenice i odbijati suprotno učenje, Oci će se iznimno često pozivati na Mt 28,19.

Lk 24,49

U Lk 24,49 Isus neposredno prije svoga uzašašća kaže učenicima da će im poslati »obećanje svoga Oca«. Tako će se »obući u silu s visine«. Nije teško uočiti da Isus u Lk 24,49 najavljuje duhovski događaj. Izričaji »obećanje« i »sila« zacijelo označuju Duha Svetoga. Duh se kroz svekoliku prethodnu povijest spasenja proricao kao »obećanje« za budućnost. On je najveće Božje eshatološko obećanje. Duh kao »obećanje« neprekinuta je nit što se proteže kroz čitavi Stari zavjet. I Pavao u Gal 3,14 Duha naziva »obećanjem«. Duhovski će dan biti ostvarenje toga »obećanja«. Za naziv »sila« može se reći da je, općenito govoreći, vezan uz opći grčki pojam i osnovnu riječ πνεῦμα. Stoga se već i otuda uz Duha Svetoga veže misao »snage«, »moći«, »sile« i »jakosti«. Prema tome, dopušteno je zaključiti da naznake »obećanje« i »sila« iz Lk 24,49 naznačuju Duha kojega će Krist na Duhove udijeliti svojoj Crkvi. Duha, doduše, obećaje Krist, ali to je Duh »njegova Oca«. U slanju Duha Otac i Sin su jedno. Taj Duh dolazi »s visine«. Podrijetlo mu je i obitavalište nebo. To je Bog.

Iv 14,16

Naveli smo Iv 14,16 jer se tu čita jedinstveni naziv za Duha Svetoga Παράκλητος. Naziv je vlastit Ivanu. Osim u Iv 14,16 također ga nalazimo na slijedećim mjestima: Iv 14,26; Iv 15,26 i Iv 16,7. Značenje je riječi παράκλητος višestruko. Napominjemo sva značenja jer se sva mogu korisno pripisati Duhu Svetome. Riječ παράκλητος susrećemo na sudovima. Tu označava »odvjetnika«. Na sudu koji prosuđuje kršćanina »odvjetnik« je Duh Sveti koji kao Paraklit brani vjernika. Ali παράκλητος posve općenito znači »branitelj«, »tješitelj«, »pomoćnik« i »zagovornik«. Sve je to Duh Sveti za cijelu Crkvu. Stoga se naziva Paraklitom. Uzgred spominjemo da se u Origena nalazi stanovito duže razmišljanje o Duhu kao Paraklitu. Inače su rani kršćanski pisci kao Tertulijan, Jeronim, Prudencije i Augustin veoma rado Duha nazivali Paraklitom.

Iv 15,26

Gornju Ivanovu rečenicu gdje se kaže da »Duh izlazi od Oca« naprosto nismo smjeli mimoići. Tvrdnja da Duh »izlazi« i to »od Oca« bit će podloga kasnijih dugih i dubokih razmišljanja. Ono št se naziva znanstvenom i spekulativnom pneumatologijom najvećim dijelom počiva na Iv 15,26. Ovdje samo naznačujemo dva sloja vezana uz Ivanovu izreku. Ivan je vjerojatno u skladu s cijelom Biblijom imao pred očima činjenicu da je Duh kojega Crkva prima onaj Duh koji boravi i prebiva kod Oca. Taj Duh silazi k nama da u svijetu obavi svoju ulogu i poslanje. Ivan bi, drugim riječima, govorio o povijesnome izlasku i slanju Duha. To stručna pneumatologija naziva *missio*. Naknadna će se razmišljanja nadovezati na Ivanovo. Izričaj »Duh dolazi od Oca« stat će se shvaćati kao utvrđivanje odnosa Duha prema Ocu. To stručna teologija naziva *relatio* i *processio*. Dva se spomenuta sloja upotpunjuju. Nikako se ne isključuju. Mislimo da bi bio drzak tko bi ih sa svom sigurnošću odricao samome Ivanu. Kasnije će teolozi na temelju izričaja »izlazi« tvrditi da je »izlaženje« osobni način na koji Duh Sveti posjeduje svoj bitak. U tome »izlaženju« nitko i ništa ne može imati dijela. Ono je isključivo obilježje i posvemašnja svojina Božjega Duha. Samo Duh Sveti »izlazi«. Sin se »rađa«, a Otac ne dolazi iz nikakvoga vrela. Stvorenja su stvorena. Duha prepoznajemo po njegovu »izlaženju«.

Dj 1,4-5

Smjesta ističemo bogat govor o Duhu Svetome u *Djelima apostolskim*. Razlozi su za to bjelodani. U *Djelima* se izvješćuje o životu i radu prve kršćanske zajednice. Taj se pak život ne da razjasniti bez neposrednoga sudjelovanja i nazočnosti božanskoga Duha. Osim toga, pisac *Djela* mogao je obilato crpsti iz duboke i svestrane pneumatologije apostola Pavla. Navodeći pojedina pneumatološka mjesta iz *Djela* samo pojašnjujemo što ranije nismo tumačili. Time, dakako, osiromašujemo pneumatologiju *Djela*, ali zato izbjegavamo ponavljanje. Tako primjerice u Dj 1,4-5 nailazimo na to da se Duh Sveti naziva »Očevo obećanje«. Kako smo na to svratili pozornost tumačeći Lk 24,49, to sada izostavljamo. Tako ćemo i unaprijed postupati. Što sami mimoiđemo, upućeni će čitatelj osobno nadodati.

Vanjska zanimljivost Kristove izreke u Dj 1,4-5 odmah pada u oči. U Dj 1,4-5 Krist navodi što je sam rekao prije uskrsnuća. Time je to mjesto jedinstveno u cijelome Novome zavjetu. Danas bi se kazalo da u Dj 1,4-5 uskrsnuli Krist navodi sebe dok je bio sudionik ove naše povijesti. I u Dj 1,4-5 Isus razjašnjuje smisao duhovskoga događaja. Govori o »krštenju Duhom« i veli da će se to zbiti »domalo«. U grčkome tekstu doslovno piše »ne nakon mnogo ovih dana«. Očito je pri tome riječ o skoroj Pedesetnici. Po Gospodnjoj riječi iz Dj 1,4-5 Duhovi su trenutak kada apostoli »bivaju kršteni Duhom Svetim«. Kršćanski bi čitatelj od prve pomislio kako Isus u Dj 1,5 nagoviješta da će se apostoli na Duhove krstiti. Međutim, predaja nije nikada tvrdila da su se apostoli krstili na Duhove. O apostolskome krštenju nema zabilježaba u Novome zavjetu niti u najranijim kršćanskim zapisima. Znamo da je već u Tertulijanovo doba oko g. 220. nastala među kršćanima rasprava o tome da li su, kada i gdje apostoli bili kršteni. Očito je da u svijesti Crkve nije ostalo da su se apostoli krstili na Duhove.

Luka je u Dj 1,5 upotrijebio riječ βαπτίζω govoreći o duhovskome događaju. Poznato je pak da je βαπτίζω kršćanska kovanica koja dolazi od obične grčke riječi βάπτω. Kršćanska riječ zacijelo znači »krstiti«. Ali u njoj ne smijemo za ono iskonsko vrijeme prečuti značenja uobičajene grčke riječi. Ta pak riječ ima ova značenja: »zaroniti«, »gurnuti u vodu«, »potonuti« i »oprati«. Naša napomena u svezi s riječima βαπτίζω i βάπτω naročito vrijedi za Dj 1,5. Prema tome, po sebi nije nužno u Dj 1,5 reći da će apostoli na Duhove »biti kršteni Duhom Svetim«. Slobodno se smije kazati da će »biti zaronjeni

u Duha Svetoga« koji je najviša moć i sila. Apostoli će »biti uronjeni u Duha Svetoga« da postanu jaki, sveti i moćni. To će ih konačno očistiti i prosvjetliti. Moći će pristupiti ostvarenju svoga poslanja.

Duhovi su zaista prijelomni događaj u životu apostola. To je za obični vjernički život krštenje. U oba je slučaja riječ o pravome početku kojemu na izvoru stoji zahvat i djelo Božjega Duha. Stoga se duhovski događaj dobro dade usporedi krsnome činu. Ali stječemo dojam da iz Dj 1,4-5 ne proizlazi da su se apostoli na Duhove u strogome smislu riječi krstili. Na Duhove su apostoli bili »zaronjeni u Duha« i Duhom posve prožeti i proniknuti. Duh je apostole stubokom promijenio. Duh je na Duhove tako duboko djelovao na apostole da se to djelovanje može usporediti s djelovanjem krsnoga otajstva. Ako se vodi računa o osnovnome značenju upotrijebljenoga izričaja u Dj 1,4-5, uopće se ne nameće nužda da se govori o krštenju kada se tumači Dj 1,4-5.

Dj 1,8

Gornje mjesto ovdje spominjemo radi naznake μάρτυρες. Krist kaže da će apostoli na Duhove primiti Duha kao »snagu«. Tako će moći biti njegovi μάρτυρες. Znamo da riječ μάρτυς znači »svjedok«. Ali svjedočanstvo o kojemu je riječ u Dj 1,8 zacijelo ima posebno značenje. Predviđa takvo svjedočenje koje će uključiti čitavi život. Od svjedoka će se tražiti da životom svjedoče. To je vrhunski oblik svjedočanstva. Tu se polaže vlastiti život. Otuda je riječ μάρτυς primila značenje »mučenik«. Pravi je i nepatvoreni »svjedok« tko prihvaća biti »mučenik«. U tu je svrhu nužno potrebita »snaga« koja se poistovjećuje s Duhom Svetim. Tu će snagu apostoli primiti na Duhove. Tek će tada biti u stanju postati »svjedocima« i »mučenicima« za Krista. Takvi su apostoli i bili poslije Duhova. Krvlju su svjedočili »sve do kraja zemlje«. Po nekim naznakama Rim je »kraj zemlje«. Ali je to za apostole preuzak prostor. Apostoli su uspjeli svjedočanstvo protegnuti daleko šire nego što su rimski bedemi i zidine.

Dj 2,1-13

Jasno je da je za svekoliku kršćansku pneumatologiju najvažniji tekst koji čitamo u Dj 2,1-13. Iz toga velebnoga opisa[5] i izvještaja o silasku Duha Svetoga ovdje se obaziremo samo na neke pojedinosti. Tumačiti cijeli duhovski odlomak premašuje naše nakane i mogućnosti.

5) Još jednom upozoravamo na djelo navedeno sprijeda u prvoj bilješci. Čitavo je posvećeno tumačenju duhovskoga događaja. Osobno tome djelu mnogo dugujemo.

U Dj 2,1 čitamo da se Duh Sveti na ranu kršćansku zajednicu spustio na dan označen kao Πεντεκοστή. U grčkome je πεντεκοστή redni broj ženskoga roda. U Dj 2,1 odnosi se na riječ ἡμέρα. Prema tome, u Dj 2,1 govor je o »pedesetome danu«. Otuda je nastao naziv Pedesetnica ili Pedesetodnevnica. Pedesetnica je pak naziv za jedan židovski blagdan. Prvi put se spominje u Tob 2,1, ali se također navodi u 2 Mak 12,32. Naziv pozna i Josip Flavije. Riječ je o židovskoj svetkovini koja po značenju u židovstvu dolazi na treće mjesto. Blagdan se veže uz broj 50 jer se slavio pedeset dana nakon prve nedjelje iza pashe. To se inače podudara s vremenom kada su Židovi poslije prvih požetih pšeničnih snopova prinosili Bogu žrtve od žitnoga uroda. Stoga se Pedesetnica smatrala zaključkom pashalnih svečanosti i početkom žetvenoga skupljanja.

Osim naziva Pedesetodnevnica svetkovina se među Židovima koji su govorili hebrejski nazivala »blagdanom sedmica« (Izl 34,22) i »danom prvina« (Izl 34,22). Nazivi potječu od prinošenja pšeničnih prvina Bogu. Naknadno je Pedesetnica povezana sa sinajskim zakonom. To se zbilo u Filonovo doba. Poticaj za takvo shvaćanje Pedesetnice zacijelo je pružila zabilježba iz Izl 19,1.

Židovski je blagdan Pedesetnice što se spominje u Dj 2,1 kao dan silaska Duha Svetoga na članove kršćanske pracrkve imao različiti smisao u duhovnoj židovskoj povijesti. Židovska se Pedesetnica svetkovala kao zahvalnica Bogu za ljetni žetveni urod. Židovi su Bogu kao prinos prikazivali zrelo i plodno žito da mu se zahvale za sva dobra pomoću kojih održava njihov život. Isto tako Židovi su svoju Pedesetnicu vezali uz Mojsija i savez koji je Bog sklopio s njima kao s odabranim narodom. Mojsije je Izraelu dao temeljni zakon. Bog je s izraelskim narodom sklopio trajni ugovor. Židovi su se na dan Pedesetnice sjećali zakona koji im je Bog dao po Mojsiju kao i saveza sklopljena s Bogom. Boga su također veličali što im je poklonio zakon i savez.

Duh Sveti je sišao na Pedesetnicu na prvu kršćansku zajednicu. Duh se ukazuje najvećim Božjim darom i poklonom. Isus je uspostavio konačni savez između Boga i ljudi. Ljudi u život provode taj savez po snazi i milosti Duha Svetoga. Krist je donio svoj zakon. To je ljubav. Taj zakon može ostvariti samo duhovni čovjek jer ljubavi nema bez prisutnosti Duha Svetoga. Sve su to razlozi radi kojih

kršćani svoju Pedesetnicu uzimaju za iznimni dan. Tada Bogu zahvaljuju što je sišao Duh Sveti koji omogućuje u djelo provesti Božji zakon, savez i ljubav.[6)]

Dosada smo spontano govorili da je na prve Duhove Duh Sveti sišao na apostole. Na njih je zacijelo sišao. Samo je pitanje da li je samo na njih sišao. U Dj 2,1 i 2,4 stoji da su »svi« bili na okupu i da su se »svi napunili Duha Svetoga«. Pita se tko su »svi« o kojima je riječ. Po nekim naznakama »svi« su zapravo dvanaestorica apostola. Toliko ljudi može stati u »kuću« koja se kao boravište osoba na koje je sišao Duh Sveti spominje u Dj 2,2. I u Dj 1,13-14 čitamo o »gornjoj sobi« gdje su se apostoli obično sastajali na molitvu. Ali se uz njih spominju »neke žene, Isusova majka Marija i njegova braća«. Kuća i soba po sebi ne propuštaju odveć veliko mnoštvo. Uostalom, najčešće se misli da je Duh na Duhove sišao samo na apostole.

Ipak nije isključeno da je Duh na Duhove udijeljen cijeloj prvotnoj kršćanskoj zajednici. U Dj 1,15 piše da je Petar pred Matijin izbor govorio pred »otprilike sto dvadeset osoba«. Štoviše, Pavao izvješćuje da se Uskrsnuli »ukazao braći kojih je bilo više od pet stotina« (1 Kor 15,6). Dade se, dakle, zamisliti da su svi Kristovi sljedbenici bili na okupu kada je sišao Duh Sveti i »sve« ih ispunio. Upravo je značajka Novoga zavjeta da se Duh Sveti bez razlike daje svima.

U Dj 2,3 zabilježeno je da su se na Duhove »ukazali jezici kao od plamena«. Očito je da riječ »jezik« tu ne označuje tjelesni ud. Apostoli su zacijelo imali svoje jezike. U Dj 2,3 »jezik« zasigurno znači »govor«. Silaskom Duha Svetoga apostoli su stekli »jezik« da mogu govoriti. Ranije nisu znali ni mogli onako govoriti kako će progovoriti nakon Duhova. Apostoli poslije Duhova govore drukčijim »jezikom« nego su ranije govorili. Sada se u njihovu »jeziku« nalazi »plamen«. Na apostole je sišao Duh Sveti da im govor postane »ognjen«. Tom se vatrenošću njihov sadašnji »jezik« razlikuje od prethodnoga. Sada apostoli svojim govorom mogu svijetom raznositi žar koji je sami Krist donio na svijet.

Luka u Dj 2,4 označava način kako govore apostoli pošto su primili »plamene jezike«. Segnuo je za rijetkom i probranom riječi ʼαποφθέγγεσθαι. U grčkoj se književnosti ʼαποφθέγγεσθαι rabi kada netko radi iznimne važnosti nešto »izjavljuje povišenim glasom« ili kada

6) Usp. H. LECLERCQ, *Pentecôte*, 260-274; M. DELCOR, *Pentecôte*, 878-879; R. Le DEAUT, *Judaisme*, 1515-1516; R. CABIÉ, *Pentecôte*, 1029-1036; A. ARENS, *Pfingsten*, 421-422; G. T. PURVES, *Pantecost*, 739-742; E. LOHSE, πεντηκοστή, 44-53; M. DELCOR, *Pentecôte*, 858-879; M. RIGHETTI, *Manuale*, II, 235-242; C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 68-71; C. S. C. WILLIAMS, *Acts*, 62; J. KURZINGER, *Apostelgeschichte*, 13; F. F. BRUCE, *Acts*, 53-54; F. J. F. JACKSON-K. LAKE, *Beginnings*, 16; H. L. STRACK-P. BILLERBECK, *Apostelgeschichte*, 567-602; G. SCHILLE, *Apostelgeschichte*, 94.

»izriče mudru izreku« odnosno kada »objavljuje proroštvo«. Riječ poznaju i biblijska Sedamdesetorica. U njih ἀποφθέγγεσθαι znači »uznosito« i »proročki« govoriti ili »pjevati himne«. U svakome slučaju Duh je na Duhove osposobio apostole da mogu iznimno, izvorno, poneseno i žarko govoriti. Ako su do sada tako reći bili nijemi i šutljivi, od sada će kao mudraci i proroci jasno i protančano besjediti.

U Dj 2,4 za one koji se nazivaju »svi« piše da su se »napunili Duha Svetoga«. Vjerojatno se navedenim izričajem ukazuje na iznimnost duhovnoga položaja ljudi koji se označuju kao »svi«. Duhovi su u povijesti spasenja jedinstven i neponovljiv događaj. Tada ostvarena duhovna punina taj događaj razlikuje od svih pređašnjih i kasnijih zahvata Božjega Duha. Prethodna su davanja Duha djelomični uvod i stanovita priprava za puninu datoga na Duhove. Isto tako darivanja Duha poslije Duhova udioništvo je na punini obistinjenoga na Duhove kada su se »napunili Duhom Svetim svi« koji su se zatekli u »kući« duhovskoga događaja.

U Dj 2,11 naznačen je sadržaj i razlog apostolskoga nadahnuća i poduhovskoga govora. Riječ je o »veličanstvenim Božjim djelima«. Jasno je da je svako Božje djelo veličanstveno. Stoga će apostoli nakon Duhova zaista posvuda razglašavati sva Božja djela. Ipak je u povijesti spasenja i svekolikoj povijesti Kristovo uskrsnuće na zaseban način »Božje veličanstveno djelo«. Zato apostoli posebice navještaju, tumače i svjedoče za Gospodnje uskrsnuće kao temelj i osnov ljudskoga opravdanja i spasenja.

Dj 4,31

U Dj 4,31 piše da su apostoli, ispunjeni Duhom Svetim, Božju riječ naviještali μετὰ παρρησίας. Oci su se rado zaustavljali na spomenutome grčkom izričaju i pridavali mu veliko značenje. U Grka je παρρησία važan pojam. Riječ je o društvenoj slobodi govora. Samo se ondje ostvaruje παρρησία gdje čovjek slobodno govori na slobodnome skupu. Takvu je slobodu Duh Sveti udijelio onima na koje se spustio. Kršćanin je slobodan jer je primio Duha slobode. Stoga smije u svojoj zajednici i drugdje nesmetano i slobodno govoriti. I Adam je prije pada kao ures imao slobodu govora. Slobodno je govorio s Bogom i pred Bogom. Ali se Adam »sakrio« (Post 3,8) kada je sagriješio. Nije više sa slobodnim govorom izlazio pred Boga. Bio mu je uskraćen slobodni govor jer je postao rob i sužanj. Tek je otkupljeni čovjek ponovno stekao slobodu. Duh Sveti mu je vratio »slobodu govora«.

Dj 8,14-18

Ulomak u Dj 8,14-18 višestruko je značajan za pneumatologiju. U Samariji koja je za pravovjerne Židove slovila kao poganski kraj propovijedao je Filip. Stanovnici su Samarije »pristajali da se krste« (Dj 8,13). Ali još uvijek »na nijednoga od njih nije sišao Duh Sveti«. Razlog je tome taj što su »samo bili kršteni na ime Gospodina Isusa« (Dj 8,16). Da krštenici u Samariji »prime Duha Svetoga«, apostoli su u Samariju poslali Petra i Ivana. Tek kada su oni na Samarijce »položili ruke«, ti su ljudi »primili Duha Svetoga« (Dj 8,17). Iz navedenoga se vidi da se krštenima »Duh daje polaganjem ruku« (Dj 8,18). Prije nego su Petar i Ivan položili ruke na krštene u Samariji, »za njih su se pomolili da prime Duha Svetoga« (Dj 8,15). Iz prethodnoga nije teško zaključiti kako se i uz koje uvjete u kršćanstvu prima Duh Sveti. Čovjek najprije mora biti kršten. Potom trebaju doći Petar i Ivan da se kao apostoli pomole, polože ruke i tako će sići Duh Sveti. Isti se postupak spominje i u Dj 19,1-7. Prema tome, za davanje i dobivanje Duha potrebita je apostolova nazočnost, molitva i polaganje ruku. Nije neobično što se za davanje Duha odabrao znak ruke koju prati molitva. Po sebi je i ruka nemoćna kada je u pitanju Duh. Zato znak ruke prati molitva.

Ruka kao znak igra veliku ulogu u religioznome svijetu. Znak je snage. Stoga se ruka veže uz Duha koji je Božja sila i moć. Dodirom ruke bolesni ozdravljuju. Bolest je za Bibliju djelo đavla. Zato bolest otklanja ruka kao znamen Duha koji tjera đavla uzročnika bolesti. Po ruci se prenosi Duh koji u zajednici osposobljuje predstojnike. Rukom se daje Božji blagoslov. Ruka sa zajednicom izmiruje grešnike koji su po Duhu oproštenja stekli nevinost i čistoću. Apostolova ruka uz molitvu dijeli kršteniku Duha. To proizlazi iz Dj 8,14-18 i Dj 19,1-7.

Naročita je neobičnost odlomka u Dj 8,14-18 što je tu zabilježeno da kršteni, premda kršteni, u krštenju nisu primili Duha Svetoga. Otuda bi slijedilo da krštenje ne daje Duha već jedino polaganje ruku. Taj je zaključak, naoko razuman, posve suprotan cjelokupnoj novozavjetnoj i kasnijoj predaji. Krsta nema bez Duha. Krsni je čin djelo Duha. Ali polaganje ruku također daje Duha. Teolozi razlikuju krsno davanje Duha i davanje Duha po položenim rukama. Vele da u krstu Duh stvara kršćanina dok se kod polaganja ruku daje Duh koji omogućuje da se u život provede duhovni bitak nastao u krštenju. Teolozi kažu da kod krsta Duh vjerniku poklanja kršćanski bitak, a kod polaganja ruku daje moć da se može kršćanski živjeti i djelovati. Djelovanje izvire i slijedi bitak.

Dj 10,44-48

U Dj 10,45 neposredno susrećemo izričaj »dar Duha Svetoga«. Tako se zaista često izražavaju svi novozavjetni slojevi. Novi zavjet veoma rado kaže da je Duh Sveti Božji »dar». Taj »dar« kao vrhunski poklon i sažetak svih Božjih darova Bog udjeljuje ljudima. Tome se može dodati da Duh kao dar od Boga dijeli sve darove koje nam daje Bog. Crkveni su Oci učili da je božanske darove kod nebeskoga Oca ljudima zaslužio Krist, ali ih u Crkvi ljudima dijeli Duh Sveti koji je vrhovni »dar« poklonjen ljudima. Stoga izričaj »dar Duha Svetoga« jednako znači »dar koji daje Duh Sveti« i »dar koji je Duh Sveti«. Inače su Oci drage volje »dar« uzimali za ime Duha Svetoga. Čini se da je u tome prednjačio sv. Augustin.

Na istome mjestu piše da su »dar Duha Svetoga« primili »pogani«. U izvorniku stoji τὰ ἔθνη. Pod τὰ ἔθνη u Novome se zavjetu misli na sve puke koji nisu ni vjerom ni narodnošću Židovi. Svi ljudi bez razlike na vjeru, narodnost i stupanj kulture i civilizacije za Novi su zavjet τὰ ἔθνη ako nisu Židovi. Nadalje, u Dj 10,45 čitamo da su se »obrezani vjernici« prenerazili i iznenadili što su ljudi koji nisu židovskoga podrijetla primili na »dar« Duha Svetoga. U Dj 10,44-48 namjerice kao nešto izvanredno i iznimno stoji zapisano da i τὰ ἔθνη primaju »dar Duha Svetoga« kada se obrate i postanu kršćani. Dužni smo ipak obrazložiti zaprepaštenost i zbunjenost judeo-kršćana nad činjenicom što su obraćeni pogani obdareni darom samoga Duha Svetoga. Ovdje se, drugim riječima, osjeća drevna i teška poteškoća u ranome kršćanstvu pred potrebom i nuždom da se evanđelje navijesti svim narodima te svi dobiju dar Duha koji kao Duh milosti i molitve oprašta grijehe i opravdava.

Poznato je da je Stari zavjet kao cjelina bio omeđen starim Božjim narodom. Čovjek bi pomislio da ostali narodi za Objavu uopće ne postoje. Ipak ne želimo kazati da u Starome zavjetu nije bilo naznaka da će Objava zahvatiti čitavi svijet. Unatoč tome, starozavjetna je Biblija knjiga drevnoga izabranoga naroda.

Sami Isus proveo je svoj zemaljski život isključivo u okvirima svoje ovozemne domovine. Jedino je propovijedao svojim sunarodnjacima. Rekao je: »Ja sam poslan samo izgubljenim ovcama doma Izraelova« (Mt 15,24). Sigurno se i to duboko usjeklo u sjećanje njegovim učenicima. Ipak ne kanimo tvrditi da u Isusovu zemaljskom djelovanju nema naznaka da je njegov prohod zemljom bio za cijelo čovječanstvo. Isus je kazao da je kao Sin čovječji došao dati »svoj život kao otkupninu

za mnoge« (Mk 10,45). I u izvorniku, doduše, stoji »za mnoge«. Ali je izričaj »mnogi« semitizam koji znači »svi«. Prijedlog »za« valja razumjeti istodobno u smislu »umjesto« i »u korist«. Prema tome, iz Mk 10,45 proizlazi da je Isus bio u ovome svijetu da svoje djelo prikaže kao »otkupninu« umjesto čitavoga čovječanstva i u korist svekolikoga ljudskoga roda. Isus je isto ponovio na Zadnjoj večeri. Svoju je žrtvu Velikoga petka protumačio kao otkupljenje za svekoliki svijet. U tome je pogledu Krist posve jasan nakon uskrsnuća. U Mt 28,18 naređuje apostolima da »sve narode« učine njegovim učenicima. U Mk 16,15 čak zapovijeda da se propovijeđu obrate »svakome stvorenju«. U Dj 1,8 kao domet apostolskoga djelovanja Uskrsnuli određuje »kraj zemlje«.

Unatoč netom iznesenome neprijeporno je da se u mladome kršćanstvu sporo i teško probijala misao o nužnosti sveopćega propovijedanja. Stoga se ta nužnost često i raznoliko ukrepljivala. Vidjesmo da u Dj 10,44-48 činjenicu opće propovijedi potvrđuje darivanja Duha obraćenim poganima. Na drugim mjestima se ista potreba zasnivala drugim dokazima. Sjetimo se da Matej u rodoslovlju na početku svoga evanđelja među Isusovim precima napominje dvije grešne žene i dvije tuđinke. Očito je time htio kazati da se Krist rodio za sve grešnike i za one koji nisu krvlju i podrijetlom Židovi. U istu je svrhu dijelom opisan događaj s poklonstvom mudraca. Oci su Crkve u mudracima vidjeli zastupnike i predstavnike svih naroda koji nisu Židovi. Ovdje čak smijemo spomenuti i znameniti uvod u četvrto evanđelje. Tu je Ivan Isusa nazvao Riječju. Sigurno je to učinio namjerno. To je bio najprikladniji način da ondašnji naobraženi svijet shvati i prigrli evanđeosku blagovijest. Ivan u svome proslovu dva puta spominje Krstitelja. Zna se pak da je već Krstitelj htio svoj govor protegnuti izvan granica svoje domovine.

Ipak je apostol Pavao možda najviše učinio da se mlado krćanstvo poletno, žarko i oduševljeno otvori svim ljudima. U tu se svrhu Pavao pozivao na Adama i Abrahama. Bog je stvorio čovjeka. Stoga poruku ljubavi, vjere i ufanja treba priopćiti svakome čovjeku. Bog je ljubio Abrahama zbog njegove vjere i pouzdanja u providnost. Vjera pak ne počiva na tjelesnome podrijetlu. Svaki čovjek može postati vjernik i Božji miljenik poput Abrahama. Zato je Pavao neumorno propovijedao poganima i zavrijedio nositi naziv njihova apostola. U taj širi okvir treba smjestiti Dj 10,44-48 otkuda ovdje crpemo stanovitu pneumatološku korist i pouku.

Dj 11,15

Petar je u Jeruzalemu tumačio što se zbilo s Kornelijem i njegovim ukućanima. Pri tome reče da je na njih »sišao Duh Sveti kao i na nas u početku« (Dj 11,15). Zgodu spominjemo radi naznake »u početku«. Očito je da Petar ima pred očima duhovski događaj koji smatra »početkom«. Silazak je Duha Svetoga na Duhove »u početku« Crkve bez sumnje posvemašnji »početak«. Novi je zglob u razdiobi vremena i povijesti spasenja. Ovdje se rado sjećamo drugih dvaju »početaka«. Biblija počinje svečanim riječima »u početku« (Post 1,1). Isto tako Ivanovo evanđelje počinje izrekom »u početku« (Iv 1,1). Smije se možda reći da duhovski »početak« dokončava i dovršava »početak« kojim je počeo svijet i »početak« koji je evanđelje. Duh Sveti svojim djelovanjem provodi u djelo svaki prethodni spasenjski početak. Kada Duh Sveti posredstvom Crkve ispuni ranije početke, nastupit će »kraj« koji je ujedno bio »cilj« (1 Kor 15,23) svakoga početka. Tada će početi beskonačni početak.

Dj 19,7

U Efezu je polaganjem Pavlovih ruku Duha Svetoga primilo nekih »dvanaest muževa« (Dj 19,7). Ta primjedba može imati znakovito značenje. Dvanaest rukopoloženih Efežana jamačno doziva u pamet prve Duhove. Ne mislimo da je to namjerno tumačenje zagonetnoga izričaja »svi« iz Dj 2,2 i 2,4. Radije želimo istaknuti da je Pavlovo polaganje ruku za efešku zajednicu isto što i silazak Duha na Duhove za one na koje se tada Duh spustio. Tako se polaganje ruku da se primi Duh Sveti ukazuje svečanim i važnim činom. U zajednici gdje se obavlja njezina je duhovska svetkovina. Duh silazi u zajednicu gdje se polažu apostolske ruke jer je već sišao na prve Duhove. Duh duhovskoga događaja i Duh položenih ruku uz pratnju riječi molitve jedan je te isti Božji Duh.

Gal 4,6

Za početak kratko predstavljamo cijeli ulomak iz kojega s r.6. nešto opširnije obrađujemo pneumatologiju. Tekst u Gal 4,4-6 teološki je zaista iznimno bogat. U prvome redu svraćamo pozornost na izričaj »punina vremena«. Pavao zacijelo drži da je »punina vremena« u cjelokupnome tijeku vremena vrijeme koje je Isus proboravio na zemlji. To je kratko vrijeme, ali presudno za povijest ljudskoga spasenja. Vrijeme koje je prethodilo teklo je prema toj »punini«.

Vrijeme što slijedi kroz stoljeća pronosi sadržaj »punine vremena«. Prema tome, za kršćanina u biti postoji vrijeme koje prethodi Kristu, vrijeme Kristova života i vrijeme poslije Krista.

U Gal 4,4-6 Pavao nekoliko puta piše ʽο Θεός. U skladu s cijelom novozavjetnom predajom za nj je u Gal 4,4-6 ʽο Θεός zapravo Bog Otac. To iznosimo kako bismo istaknuli trojstveno obilježje teksta. Pavao spontano svoje razmišljanje isprepliće božanskim Trojstvom bez kojega ništa ne razumije niti pojašnjuje. I za Pavla je Trojstvo bit, srž i stožer novozavjetne vjere. Neiskazivo je trojstveno otajstvo pozadina cjelokupne Pavlove propovijedi. Prirodno se i neusiljeno zavlači u sve što Pavao misli i čini.

O Bogu Sinu Pavao kaže da je »nastao iz žene«. Za Pavla je Kristovo utjelovljenje zbilja, a ne neki privid ili plod mašte. Pavao Isusovu Majku nigdje u svojim spisima ne spominje poimenice. Sv. Josipa uopće ne spominje. Možda time na poman način preuzima nauk o Kristovu djevičanskome začeću. Mariju u Gal 4,4 naprosto naziva »ženom«. Vjerojatno tako u njoj raspoznaje »ženu« koja se kao pobjednica pojavljuje u Post 3,15.

Pavao kaže da se Krist rodio zbog ljudskoga otkupljenja. Pri tome spominje »zakon« kao jednu od osnovnih odrednica paloga čovjeka nesposobna da se od sebe podigne i uspravi. Govoreći o otkupljenju Pavao polazi od »tržnice« gdje se u njegovo vrijeme prodavalo i kupovalo robove, sužnje i zarobljenike. Sav je ljudski rod zbog grijeha bio rob na »tržnici« koja je čitavi svijet. Krist ga je svojom krvlju i smrću otkupio i oslobodio. Otkupljeni čovjek nije više rob. Stekao je »posinovljenje«. Izričaj je strogo pravni.

U Gal 4,4-6 Pavao ističe dva osnovna božanska slanja. Kaže da je Bog u svijet »odposlao« svoga Sina i svoga Duha. Oba su ta slanja radi čovjeka. Tako je sve radi čovjeka. Objava je antropološka.

U Gal 4,6 Apostol kaže da Duh Sveti u posinjenim vjerničkim srcima »izriče ʼΑββά«. U Rim 8,15 veli da mi kao kršćani u Duhu Svetome »izričemo ʼΑββά«. Pavao se u oba slučaja poslužio riječju κράζω. Ta riječ ima više značenja. Nije lako odabrati najpodesnije. Na izbor stoji: »vikati«, »bučati«, »glasno govoriti«, »prodorno vikati«, »kričati«, »zvati glsnim uzvicima«. Čini se da je Pavao κράζω shvatio u smislu »s pouzdanjem dozivati« kako to čini maleno i nemoćno dijete. Na takvo shvaćanje upućuje dodatak ʼΑββά. U svakome slučaju Pavao nema na umu neku nerazumnu i nerazumljivu galamu iza koje

su se često skrivali razni fanatici i egzaltirani ljudi koji su tvrdili da postupaju i govore po neposrednome nalogu Duha. Duh nije s nastranim, bunovnim i maglovitim.

Svakako iz Gal 4,6 i Rim 8,15 proizlazi da je svrha poslanja Duha Svetoga da u nama i mi u njemu djetinjom privrženošću i prisnošću Boga zazivamo i imenujemo ʼΑββά. Ali da bismo donekle shvatili Pavlovu misao, potrebito je ukratko se osvrnuti na Božje očinstvo radi kojega nam se daje Duh Sveti.

U svim kršćanskim Vjerovanjima na prvome mjestu stoji da je Bog Otac. Unatoč tome, dosta je oskudna i gotovo ne postoji kršćanska literatura neposredno posvećena razmatranju Božjega očinstva. To nas još više potiče da se na tome zaustavimo s nekoliko primjedaba.

Povjesničari religija tvrde da pripada najiskonskijoj ljudskoj religioznosti vjerovati u Božje očinstvo. Potvrdu nalaze u drevnim sumerskim i babilonskim religioznim spisima gdje se bog mjeseca Sin naziva »milosrdni otac«, a bog sunca Ea »milostivi otac«. Zna se da je Homer Zeusa naslovio »ocem« i »roditeljem« svih »ljudi i bogova«. Slično su se Rimljani izražavali o svome Jupiteru. Jupiter je »roditelj«. Iako se u spomenutim krugovima redovito samo mitološki govorilo o Božjemu očinstvu, vrijedilo je napomenuti tu temeljnu ljudsku slutnju i nadu. Čovjek se odvajkada i svuda pred Bogom osjećao djetetom i sinom. U taj će se opći i izvorni sud ucijepiti objavljeni nauk.

Strogo govoreći, Stari zavjet kao cjelina nije u većoj mjeri poklonik Božjega očinstva. Rijetka su mjesta gdje se Bog na starozavjetnim stranicama naziva Ocem. Tako koji put postupaju neki proroci da ljudima utisnu u dušu posluh, ljubav i pouzdanje prema Bogu. Stari je zavjet izbjegavao govoriti o Bogu kao Ocu jer se bojao da se to doslovce shvati. Također se strašio da se otuda u njegovu religiju ne zavuče politeizam. Stari je zavjet pošto-poto htio sačuvati Božju odvojenost i različitost od svijeta i čovjeka. Sve je to uvjetovalo da se u Starome zavjetu razmjerno malo govori o Bogu kao Ocu. Kada se to ipak činilo, redovito se isticalo da je Bog cijelome odabranome narodu Otac. Rijetko je kada netko u Starome zavjetu osobno za se tvrdio da mu je Bog Otac. U tome se smislu o Božjemu očinstvu možda dadu razumjeti izjave koje čitamo na slijedećim mjestima: Mudr 2,16; 11,10; 14,3 i Sir 23,1-4.

Isus je, zauzvrat, redovito Boga nazivao Ocem. Pri tome se u njegovim govorima zamjećuje razlučivanje naznačeno izričajima »moj Otac« i »vaš Otac«. Bog je u punome i pravome smislu Otac jedino Isusu Kristu. Samo Krist je razlogom što se Bog naziva Ocem. Isus je

pak omogućio da Bog na naročit način bude Ocem i drugim ljudima. To ima je zaslužio svojim životom i djelom. Ljudi po Kristovoj milosti koju u njih ulijeva Duh Sveti postaju Božja djeca. Smiju Boga nazivati Ocem. Krist je došao na svijet da ljudima objavi Božje očinstvo. Otuda iznimna učestalost u Kristovim govorima naziva »moj Otac« i »vaš Otac«. Kršćanin može sa svim ljudima Boga općenito nazivati Bogom. Također ga može sa Židovima nazivati Jahvom. Ali njegov je vlastiti naziv za Boga Otac. Tako je objavio Krist. U tu je svrhu kršćanin primio Duha Svetoga.

Red je razjasniti naziv 'Αββά kako ga čitamo u navedenim Pavlovim tekstovima. Među nekoliko aramejskih riječi, koje je kao naročito vrijedne preuzeo novozavjetni grčki, nalazi se i 'Αββά. Pavlu je bilo stalo da i njegovi vjernici zadrže u svome sjećanju naziv za Boga 'Αββά. U tu im je svrhu dat Duh Sveti.

U Mk 14,36 čitamo da je Isus na samrti kao izdisaj Ocu rekao 'Αββά. To nazivu pruža iznimnu važnost. Krist na umoru sažima svu svoju ljubav prema svome Ocu nazivajući ga 'Αββά. Tako se 'Αββά ukazuje vrhuncem Kristova nauka o Bogu. Isus je u 'Αββά položio sav svoj odnos prema Ocu.

Odrasli Židovi vlastitoga oca nisu nazivali *abba.* To je bilo dopušteno samo mladim članovima obitelji i posebice sitnoj i nejakoj djeci. Talmud bilježi da dijete počinje oca nazivati *abba* kada zubima stane mrviti pšenično zrnje. Crkveni pisci kao Teodor Mopsuecijski i Teodoret Cirski također napominju da riječ *abba* kao naziv za oca pripada ranoj djetinjoj dobi. Kada dijete stane tepati i oblikovati prve riječi, oca počinje nazivati *abba.*

Iz gornjega nije teško zaključiti da je Isus veoma svježe i odvažno posegnuo za riječju 'Αββά govoreći o Bogu. Nitko se osim njega ne bi smio tako izraziti o Bogu. Već je bilo iznimno što je Isus Boga nazivao Ocem. U odlučnome trenutku svoga života nazvao ga je 'Αββά. Sada je jasno zašto je prvim kršćanima bilo stalo da se zapamti božanski naziv 'Αββά. Krist je živio i umro da Boga objavi kao 'Αββά. Duh je sišao da bi trajno svuda odzvanjao taj isti 'Αββά. Ako je vrhunac što se Bog u Starome zavjetu objavio pod imenom Jahve da se istakne kako je sve stvorio i kako svime iz neposredne blizine upravlja i ravna, vrhunac se čitave objave može nazreti i upoznati u tajanstvenome i djetinje bezazlenom 'Αββά. Nije čudo što kršćanin stavlja svu svoju nadu u 'Αββά. Kršćanin spokojno živi jer ljubi Boga za kojega vjeruje da je 'Αββά. Čovjek po sebi ne bi nikada otkrio da je Bog 'Αββά. To je saznao od Krista. Čovjek ne bi sam od sebe smio Boga nazvati 'Αββά. Na to ga ovlašćuje Duh Sveti.

Na kraju upozoravamo na sjajnu Pavlovu tvrdnju da »Bog« u svijet »šalje Duha svoga Sina«. Duh koji se vjernicima daje radi 'Αββά Božji je Duh, ali je istodobno Duh Očeva Sina. Pavao se tako često izražava. Na temelju će Pavlove izreke kasnije nastati visoka i duboka spekulacija o odnosima Duha prema Ocu i Sinu.

1 Kor 6,11

Rečenica koju smo naveli i koju ćemo kušati razjasniti zaključak je za dva retka koji joj neposredno prethode. U tim dvama recima apostol Pavao donosi jedan od svojih znamenitih popisa grijeha koji prekršitelje isključuju iz »Božjega kraljevstva« (usp. 1 Kor 6,9-10). Usput spominjemo da je taj Pavlov popis i drugi koji su mu slični bio povod da su se u kasnijim stoljećima utvrđivali slični popisi grijeha koji za oproštenje traže prethodno obavljenu javnu pokoru. Popisi se međusobno nisu uvijek podudarali. Bili su sad kraći, sad duži. Na popisu se nisu uvijek nalazili isti grijesi.

S grijesima nabrojenima u 1 Kor 6,9-10 vjernici kojima Pavao piše nemaju ništa zajedničko. U 1 Kor 6,11 Pavao pokazuje kako se to dogodilo. Rascjep s prеđašnjim zorno ističe jednostavna riječca »ali« koju Pavao uporno ponavlja tri puta u 1 Kor 6,11. Tim ponavljanjem zacijelo želi postignuti da se sadržaj iz 1 Kor 6,11 duboko usiječe u dušu svakome njegovu čitatelju.

U 1 Kor 6,11 Pavao govori o očišćenju, posvećenju i opravdanju ljudi koji su zbog svoje nečistoće, grešnosti i nepravednosti nekoć bili odlučeni i udaljeni iz »Božjega kraljevstva«. To je djelo obavljeno »u imenu Gospodina Isusa Krista« i »u Božjemu Duhu«. Ovdje najprije svraćamo pozornost na biblijsko značenje i vrijednost »imena«. Za Bibliju »ime« je sve. Ono očituje imenovanoga. U imenu se nalazi punina onoga koji je imenovan. Ime kazuje ulogu onoga koji posjeduje dotično ime. Stoga se u Pismu stalno spominje ime. O svakome se pita kako mu je ime. Time se saznaje s kime se ima posla. U 1 Kor 6,11 »ime Gospodina Isusa Krista« ostvaruje očišćenje, posvetu i opravdanje kao nužan uvjet da se baštini Božje kraljevstvo. Uz Kristovo »ime« kao izvor za djelo opisano u 1 Kor 6,11 Pavao navodi »Božjega Duha«. On je zapravo napisao 'εν τω Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Ispisali smo izvornik radi prijedloga 'εν i genitiva τοῦ Θεοῦ. Prijedlog 'εν može imati mjesno, načinsko i uzročno značenje. U 1 Kor 6,11 najbolje se opredijeliti za uzročno značenje. U tome slučaju Pavao kaže da je uz Krista uzrok i vrelo učinjenoga i ostvarenoga u 1 Kor 6,11 Božji Duh. Važno je voditi računa i o genitivu τοῦ Θεοῦ. U prvome redu treba opet istaknuti da u

Novome zavjetu 'o Θεός redovito označava Očevu osobu jer je konačno počelo svega. Prema tome, Duh o kojemu je riječ u 1 Kor 6,11 dolazi od Oca i Ocu pripada kao njegov Duh. Time smjesta zamjećujemo trojstvenost izreke u 1 Kor 6,11. Djelo naznačeno u 1 Kor 6,11 ostvaruje Gospodin Isus Krist, Duh i Otac. Usput upozoravamo na redoslijed nazočan u 1 Kor 6,11: Krist, Duh i Otac. To činimo radi otačke teologije. Nekoć su stanoviti krivovjerni teološki pisci otuda što Novi zavjet redovito kod božanskih osoba govori o Ocu, Sinu i Duhu Svetome uspostavili takozvani subordinacionizam u Trojstvu. Zaključili su da je Sin niži od Oca, a Duh od Sina. Pravovjerni su teolozi uzvraćali da se u Novome zavjetu susreće i takav raspored trojstvenih osoba gdje se ne slijedi uobičajeni red i tako su poništavali subordinacionistički dokaz. Oci su se s pravom protiv subordinacionizma mogli i smjeli pozivati na 1 Kor 6,11.

U 1 Kor 6,11 najprije se govori o čišćenju. Očito se misli na krsni čin koji pere i čisti svaku grešnu nečistoću i mrlju. Potom je riječ o posvećenju. Pavao želi reći da krsno otajstvo vjernika odvaja od profanoga i grešnoga svijeta. Kršteni se posvećuje. Od krštenja unaprijed pripada onome čije se »ime« nad njim izreklo. To je trojstveno ime. Krštenik je dužan živjeti u skladu sa svetošću kojom je posvećen kada se »oprao«. Na završetku razmišljanja u 1 Kor 6,11 Pavao za »oprane« i »posvećene« kaže da su također »opravdani«. To nas navodi da se zaustavimo kod velikoga Pavlova nauka o opravdanju kojim grešni čovjek postaje pred Bogom pravedan.

Pavao nije razmjerno u svim svojim pismima govorio o opravdanju. Ta se tema uopće ne pojavljuje u prvim njegovim spisima. Rijetko se kada uočava u spisima koji dovršavaju Pavlovu pisanu ostavštinu. Pavao se poglavito zaustavio na opravdanju pišući Rimljanima i Galaćanima. Spor je zapravo i počeo u Galaciji. Tu su judeo-kršćani učili da i dalje treba opsluživati starozavjetne propise ili Zakon ako se želi biti pravedan pred Bogom. To je Pavla razljutilo. Dotične je proglasio »lažnom braćom«. Ako za opravdanje treba vršiti Zakon, uzaludna je vjera u Krista. Kristovo djelo nije bilo potrebno. Pavao je uočio da je riječ o bitnome. Stoga je nezapamćenom oštrinom napao »lažnu braću«. Nasuprot j»lažne braće« stao je učiti da jedino opravdava vjera u osobu i djelo Isusa Krista. Vjera je temelj opravdanja. Ona je put koji vodi do opravdanja. Opravdanje izvire iz vjere. Vjera je posredstvo opravdanja. Pavao je segnuo za cijelom pregršti prijedloga da izrazi sve odnose između vjere i opravdanja. U

tome se sklopu smjenjuju i nadopunjuju: διά, 'επί, 'εν, 'εκ i ε'ις. Pavlu je Abraham živi dokaz da čovjeka opravdava vjera. Uostalom, već je u Habakuka zapisano da »pravedni živi od vjere« (Hab 2,4).

Opravdanje je milost koja se ne zaslužuje i ne pozna nikakve pogodbe. Opravdanje se stječe po »imenu Isusa Krista« i »po Božjemu Duhu«. Tu nikakvu ulogu ne igra Zakon. Samo se traži vjera. O Zakonu kao mogućnosti opravdanja sanjali su farizeji. Stoga ih je oštro napao Krist. Od opravdanoga se traži da živi kao opravdani. Opravdani životom pokazuje i dokazuje da je opravdan. Svjestan ljudske trajne krhkosti i lomnosti Pavao ne želi da se opravdani uzohole i smatraju pravedničkom skupinom. Kršćanin je vjerom u trojstveno spasenjsko djelo opravdan, ali do smrti živi u grešnome svijetu i vijeku. Zato je stalno izložen grijehu i padu. Dok živi, nije nikada potpuno čist, svet i pravedan. Vjernik je u krštenju dobio milost čistoće, svetosti i pravednosti. Predstoji mu mučan i naporan trud da to sačuva kroz čitavi život.

1 Kor 12,3

Gornji smo redak naveli jer u njemu Pavao kaže da smo »svi napojeni jednim Duhom«. Naznaka »svi« čini nam se naročito važna. U njoj se zrcali razlika između starozavjetnoga i novozavjetnoga djelovanja i darivanja Duha. Kazasmo da se Duh u starome zavjetu davao samo istaknutijim pojedincima koji su imali obaviti neko iznimno djelo opće koristi. U Novome zavjetu Duh ne razlikuje niti razlučuje vjernike. Pavao uči da se kršćani ne dijele na »Židove, Grke, robove i slobodne«. U kršćanstvu se Duh daje »svima«. Svakome se daje izobila. Svi su kršćani Duhom »napojeni«. U Novome zavjetu nitko ne ostaje žedan Duha. Duh se među kršćane izlijeva kao bujica. Tako se obistinjuje Iz 44,3 gdje Jahve obećaje da će »na pokoljenja izliti svoga Duha«. Budući da vjernici »piju jednoga Duha«, jasno je da time postaju »jedno tijelo«. Kršćani su »jedno« jer je u njima »jedan Duh«. Odvojeni od toga jedinstva ne posjeduju Duha. Sv. Augustin je otpaloga od katoličkoga jedinstva smatrao odlomljenom granom u kojoj više ne prebiva Duh. Otpali je sličan tjelesnome udu gdje više ne struji životni dah. Samo povratak u jedinstvo vraća život i poklanja dah.

2 Kor 1,22

Rečenicu iz 2 Kor 1,22 prvenstveno smo odabrali radi riječi ʼαρραβών. Tu se čita u svezi s Duhom Svetim. Riječ ʼαρραβών je rijetka. U Novome zavjetu još se jedino nalazi u 2 Kor 5,5. Inače je rabi Aristotel i Antifan. Po sebi, ʼαρραβών nije izvorno grčka riječ već je u grčkome semitizam. Redovito se susreće kod sklapanja kupo-prodajnoga ugovora. Tu ʼαρραβών naznačuje iznos koji je već isplaćen kao dokaz utvrđenoga ugovora koji se neće prekršiti, ali i kao potvrda da će neisplaćeno biti naknadno plaćeno. Prema tome, ʼαρραβών je zalog ili jamstvo. U saveznome dogovoru između Boga i ljudi Duh Sveti je dat kao ʼαρραβών. On jamči da će se punina dati kada se povijest spasenja obistini u cjelini. Duh je već dat. Zato se ugovor i savez ne može raskinuti. Duh Sveti je »zalog« da će novi »savez« biti do kraja proveden u djelo. Crkveni su Oci u izričaju ʼαρραβών gotovo nazreli zasebni naziv za Duha Svetoga. Blaženstvo će biti u tome što će blaženi u punini posjedovati Očeva i Kristova Duha. Osuda će odbačene posve lišiti Božjega Duha. U ovome vijeku Duh je ʼαρραβών.

2 Kor 13,13

Kod 2 Kor 13,13 zaustavljamo se s naročitom pomnjom. Razlog je tome taj što se to mjesto opet nalazi u sklopu euharistijskoga slavlja. Pavao je pozdrav iz 2 Kor 13,13 vjerojatno i sam preuzeo od najranijega bogoslužja. Stječe se dojam da su se prvi kršćani kod euharistije pozdravljali izričajima nazočnima u navedenoj rečenici. Gotovo da je ta rečenica bila stanovita lozinka i znak prepoznavanja među najranijim kršćanima. Bogoslužju se pripušta tko razumije pozdrav iz 2 Kor 13,13.

Rado najprije upozoravamo na trojstvenost izreke u 2 Kor 13,13 i na redoslijed trojstvenih osoba: Gospodin Isus Krist, Bog, Duh Sveti. Značajno je što se Pavlovo pismo Korinćanima završava trojstvenim pozdravom. Taj je pozdrav vrhunac i sažetak čitavoga pisma. Pismo se ostavlja, ali se nosi njegov zadnji pozdrav koji sadrži vjeru u božansko Trojstvo kao stožer svekolike kršćanske vjere, ufanja i ljubavi.

Apostol je korintskim vjernicima želio »milost Gospodina Isusa Krista«. To je njegova prva želja. Krenuo je od »milosti«. Učinio je to s pravom jer je »milost« isključivo kršćanska zbilja. U drugim religijama nigdje ne čuje za milost. Poganski bogovi ne poznaju »milost«. Neobično je što se ni u Starome zavjetu koji je pun Jahvina milosrđa i sućuti prema čovjeku u strogome i točnome smislu ne spominje riječ »milost«. U okviru vjera koje pozna čovječanstvo jedino

Novi zavjet govori o Božjoj »milosti« prema čovjeku. Apostol Pavao je puno doprinio da novozavjetni ljudi upoznaju i prihvate »milost«. Apostol vjernike pozdravlja poklikom »milost Gospodina Isusa Krista«. On je svjestan da je Gospodin Isus Krist zapravo Božja »milost« ljudima. Krist je ljude otkupio i spasio. Krista ljudi nisu ničim zaslužili ni zavrijedili. Stoga je Krist za ljudski rod »milost«. Pavao svojim izričajem također želi kazati da je Krist zaslužio »milost«. Milost je Kristova. Krist je izvor i začetnik milosti.

Nova je Apostolova pozdravna želja vjernicima u Korintu ʽη ʼαγάπη τοῦ Θεοῦ. Ovdje smo morali navesti izvorne Apostolove riječi. Genitiv τοῦ Θεοῦ u skladu s novozavjetnim načinom govora zapravo označuje Oca. Otac je začetnika za ʼαγάπη. Ali Otac je isto tako onaj na koga se u krajnjoj raščlambi odnosi ʼαγάπη. Svaka ʼαγάπη potječe od Oca jer »Bog je ʼαγάπη »(1 Iv 4,8 i 4,16). Isto tako svaka ʼαγάπη završava kod Oca. Tu nalazi spokoj i vječno smirenje.

Više smo puta namjerice napisali ʼαγάπη. Ta je riječ kršćanska kovanica. Grci je nemaju. Oni posjeduju jedino ἔρως. Kršćani su riječju ʼαγάπη izrazili da je Bog »ljubav« koja ljubi čovjeka jer je »ljubav«. Čovjek uzvraća ljubav prema Bogu. Bližnjega ljubi radi Boga i u Bogu. Riječ ʼαγάπη izražava ljubav Boga prema čovjeku, čovjeka prema Bogu i radi Boga prema bližnjemu. Sve se to zgusnuto nalazi u Apostolovu izričaju »ljubav Boga« iz 2 Kor 13,13.

Treća je Apostolova želja pravi razlog našega bavljenja retkom koji raščlanjujemo. Sada Apostol želi »zajedništvo Duha Svetoga«. Korintskoj je Crkvi posebice potrebito zajedništvo. Poznata je sklonost te kršćanske zajednice cijepanju i razdorima. Sam je Pavao u 1 Kor 1,10-17 naveo korintske »podvojenosti«. Uzgred spominjemo da će i papa Klement već oko g. 100. iz Rima pisati u Korint da izmiri tamošnje kršćane. Pavao mir i slogu u Korintu želi utemeljiti na Duhu Svetome. Taj je Duh jedan. Stoga su svi koji posjeduju dar i zalog Duha dionici istoga »zajedništva«. Bez istoga Duha nema punoga i istinitoga zajedništva. Stoga Apostol traži da među korintskim vjernicima vlada jedan te isti Duh. Vjernici među kojima caruje »zajedništvo Duha Svetoga« posjeduju Kristovu »milost« i Očevu »ljubav«. To se negda željelo i sada opet želi euharistijskim pozdravom iznesenim u 2 Kor 13,13.

Tit 3,5

U Tit 3,5 Pavao navodi da Duh Sveti »po kupelji« koja je krštenje u krštenome ostvaruje »preporođenje i obnovu«. Premda je riječ »preporođenje« dosta rijetka u Novome zavjetu, redovito se zna zašto ju je Apostol upotrijebio. Često se tumači »preporođenje« koje se zbiva snagom Duha Svetoga u krštenome. Kršteni se na krstu ponovno rađa. Tada se rađa kao kršćanin. Rađa se djelom i moću Duha Svetoga. Jasno je da se taj krsni novoporod mora protegnuti na čitavi ćudoredni život.

Uz »preporođenje« Pavao navodi »obnovu« kao krsni učinak Duha Svetoga. Apostol se zapravo poslužio riječju 'ἀνακαινώσις. Riječ 'ἀνακαινώσις Pavlova je kovanica. Prije njega nitko je nije poznavao. Poslije će je rabiti samo crkveni pisci. Za razumijevanje Apostolove misli valja krenuti od pridjeva καινός koji je sadržan u spomenutoj imenici. Sam Pavao govori o kršćaninu kao καινὴ κτίσις (Gal 6,15; 2 Kor 5,17). Očito je da čovjek postaje καινὴ κτίσις radi krsne 'ἀνακαινώσις koja je djelo pripisano na poseban način Duhu Svetome. Istina je da izričaj καινὴ κτίσις prevodimo »novo stvorenje« i 'ἀνακαινώσις »obnova«. Ali da se valjano shvati kako krštenik snagom Duha po »obnovi« postaje »novo stvorenje« nužno je krenuti od Pavlova ključnoga antropološkoga pojma »naš stari čovjek« (Rim 6,6). Svaki je čovjek bez obzira na dob od samoga začeća »stari čovjek«. On to ostaje dok ga »obnova Duha Svetoga« u krštenju ne preporodi za »novo stvorenje«.

Pod »starim čovjekom« Pavao jamačno misli na ljude koji su robovali drevnim odrednicama i snagama koje su zbog praroditeljskoga pada i drugih grijeha do Krista i pojedinačnoga krštenja sudbina svakoga ljudskoga bića. Te su odrednice poglavito ove: grijeh, smrt, tijelo i zakon. Grijeh je odvojenje čovjeka od Boga. Zbog grijeha koji je zavladao svijetom Adamovim padom nitko se od ljudi ne bi mogao vratiti Bogu. Grijeh je jaz i nepremostivi ponor između Boga i čovjeka. Tko je pod vlašću grijeha, nema pristupa Bogu. Posljedica je grijeha smrt u svim oblicima. Tu imamo pred očima tjelesnu smrt, dušinu smrt i eshatološku smrt. Grijehom je čovjek mrtav jer nema udjela na životu koji je Bog. Čovjek je mrtav dok je grešan. Apostol ističe da je i pobunjeno tijelo odrednica »staroga čovjeka«. Tu je i »zakon« kao htijenje da se čovjek svojim silama vrati Bogu. Do Krista i vlastitoga krštenja svatko kao sužanj robuje vlastitostima »staroga čovjeka«. Iz navedenih ga sila i okova jedino oslobađa »preporođenje i obnova Duha Svetoga po kupelji« (Tit 3,5). Krsna je »obnova« nužna

pretpostavka da umre »stari čovjek« i da počne živjeti »novo stvorenje«. Ta je »obnova« tako duboka i korjenita da se izjednačuje novome stvaranju. To pak djelo može izvesti samo Duh Sveti koga bogoslužje časti kao Stvorca.

Ef 1,13

U Ef 1,13 Pavao podsjeća svoje čitače da su jednom bili »zapečaćeni Duhom Svetim«. Polazeći od te izreke predaja će Duha Svetoga vezati uz kršćanski pečat. Čak će i u tome nazreti otajstveni govor o božanskome Trojstvu. Rani će teolozi učiti da Otac pečati vjernike Duhom i da se u tome pečatu nalazi slovo Božje Riječi.

Poznata je različita uloga pečata. Pečat je znamen vlasništva, vjerodostojnosti i zaštite. Pečat kazuje kome što pripada. Po žigu je isprava vjerodostojna. Pečat štiti zapečaćeno. Zbog svoje uloge pečat se često upotrebljava. Pečat je poznavao Stari zavjet. Izraelac je pečaćen u znak pripadanja Bogu. Bog je štitio Izraelca jer nosi njegov pečat. Pečat je u znak pripadnosti nosio rimski vojnik i službenik u rimskome hramu. I stada su se pečatila. Kršćanin na sebi nosi pečat Duha Svetoga. To utemeljuje poseban odnos između kršćanina i Duha Svetoga. Kršćanin rado prihvaća da je Duh Sveti njegov pečat. Po tome se žigu kršćanin raspoznaje.

Ef 4,30

U Ef 4,30 Pavao naznačuje razlog zbog kojega su vjernici bili opečaćeni pečatom Duha Svetoga. Kaže da su zapečaćeni εἰς 'ἡμέραν 'ἀπολυτρώσεος. Prijedlog εἰς naznačuje cilj, svrhu i razlog pečaćenja. To je 'ἡμέρα 'ἀτολυτρώσεος. Nema sumnje da riječ 'ἡμέρα koja znači »dan« označuje onaj zasebni dan koji je svrha i svršetak svih dana. To je Božji dan. To je zadnji i slavni dan kada će se Krist vratiti da dovrši sve stvorene dane. Tada će početi blažena vječnost gledanja i počinka. Toga će se dana konačno uspostaviti 'ἀπολύτρωσις, tj. »otkupljenje«. Sve su ostale postaje i oblici otkupljenja smjerali na to zadnje otkupljenje. Samo je ono u strogome smislu riječi otkupljenje jer je potpuno i konačno. Dionik će toga otkupljenja biti tko je opečaćen Duhom. Bez pečata koji daje Duh Sveti ne može se steći udio u tome konačnome otkupljenju.

Pavlovim čitačima i slušateljima koji su iz poganstva prešli na kršćanstvo svečani i puni pojam otkupljenja jamačno je dozivao u pamet prije svega kupovinu i prodaju koju su neprestance i neposredno

imali pred očima. Među tim je čitačima sigurno bilo dosta ljudi koji su društveno i sami bili robovi. Tada su se, kako već istakosmo, na tržnicama za određenu cijenu otkupljivali robovi i ratni zarobljenici. Međutim, svijet se može smatrati golemom tržnicom na kojoj su se prije Krista kao sužnji grijeha, smrti, tijela i zakona nalazili svi ljudi bez izuzetka. S te je tržnice uz cijenu vlastitoga života ljude otkupio Isus Krist. Snagom toga otkupljenja njemu pripadaju. Krist je njihov gospodar i Gospodin. Zapečatio ih je svojim žigom. To je njegov Duh. Tako ih čuva za svoj slavni dan da budu u njegovoj povorci kada uspostavi konačno i vječno Božje kraljevstvo. Dade se zamisliti radost i ponos prvih kršćana kada im je čitana ili su sami čitali veliku riječ o »danu otkupljenja«. Znali su da posjeduju pečat Duha koji će im omogućiti da postanu dionici konačnoga spasenja. U tu su svrhu prigrlili evanđeosku blagovijest.

1 Iv 1,20

Ovdje smo izdvojili 1 Iv 1,20 prije svega radi naznake χρῖσμα. Nema sumnje da dobrim dijelom zbog toga izraza govorimo o sakramentu krizme kojom se dijeli dar Duha Svetoga. Riječ χρῖσμα po sebi označuje ulje kojim se pomazuje, ali i sami čin pomazanja. Nije sigurno da li su se novozavjetni kršćani pomazivali tvarnim uljem da prime Duha Svetoga. Inače smo vidjeli da se po Dj 8,14-18 i 19,1-7 Duh u najranijoj Crkvi davao »polaganjem ruku«. Ipak će se tijekom povijesti usko povezati sakramentalno polaganje ruku i pomazanje uljem da se primi Duh Sveti.

U 1 Iv 1,20 piše da vjernici »pomazanje« primaju »od Svetoga«. Naziv »Sveti« u Starome zavjetu označuju Jahvu, ali i Mesiju. I u Novome zavjetu može se odnositi na Boga Oca i na Isusa Krista. Prema tome, »pomazanje« vjernicima dolazi od »Svetoga« koji je Bog Otac ili Isus Krist. Još je točnije kazati da kršteni »pomazanje« dobivaju »od Svetoga« koji je Otac i Sin. To se često ponavlja u Novome zavjetu. Duha šalje Otac i Sin.

Otk 2,7

U posljednjoj se novozavjetnoj knjizi češće kao i u 2,7 veli da »Duh govori Crkvama«. To je razumljivo jer povijest je Crkve razdoblje naročitoga djelovanja Duha Svetoga. Povijest od Uzašašća do Kristova slavnoga povratka odvija se u znaku razgovora između Duha i Crkve. Duh Crkvi govori, a Crkva Duhu odgovara. Duh Crkvu uvodi u svu

istinu. Istina je sami Isus Krist. Povijest će prijeći u vječnost kada Duh priopći Crkvi sve što joj ima kazati. Tada će Crkva sve spoznati. Moći će ostaviti »ogledalo« i »zagonetku« i uživati u motrenju »licem u lice« (1 Kor 13,12).

Otačka baština

Redovito se rekne da je rano-crkveni govor o Duhu Svetome bio neznatan, oskudan i dosta površan. Ipak u taj opći sud nismo posve osvjedočeni. Čak mislimo da se u cijeloj povijesti teologije malo kada tako blistavo i poletno pisalo o Božjemu Duhu kao onih nekoliko povlaštenih pneumatoloških desetljeća što prethode saboru proslavljenom u Carigradu g. 381.

Nismo spremni donijeti cjelovitu pneumatologiju ranih stoljeća. Čak ćemo izostaviti najbolje drevne pneumatologe kao što su sv. Atanazije i Bazilije Veliki. Njih smo drugdje podrobnije obradili. Ovdje se dotičemo nekih poznatijih tekstova i pisaca koji su nam namrli stanovito razmišljanje o Duhu Svetome.

Polikarp iz Smirne
(+156.)

Pred očima zapravo imamo priopćenje u kojemu kršćanska općina u Smirni izvještava filomelijske kršćane kako je preminuo njezin mučeni biskup Polikarp. U tome najranijem opisu preminuća kršćanskoga mučenika za pneumatologiju je važna molitva kojom je Polikarp okončao svoj zemaljski život. Ta je molitva trojstvena. Upravljena je kao hvala i zahvala »Bogu koji je Gospodin«. To je Bog Otac. Polikarp Oca »blagosiva« i »slavi s vječnim i nebeskim Isusom Kristom«. Toj slavi i zahvali Polikarp pridružuje i »Duha Svetoga«.[7]

Navedeni je odlomak značajan radi prijedloga σῦν kojim se u »slavi« kao istočasni povezuju Otac, Sin i Duh Sveti. Primjedba stječe važnost ako se doda da će i Carigradski sabor g. 381. svoju doksologiju u vlastitome Vjerovanju izraziti uporno ponavljanim prijedlogom σῦν. Ista se doksološka formulacija čita malo niže u Pionijevim ustima. I tu se u slavi pomoću σῦν združuju Isus Krist, Otac i Duh Sveti.[8]

7) Pog. 14; PG, 5, 1040C.
8) Pog. 32; PG, 5, 1045B.

Atenagora Atenski (+177.)

Kršćanski filozof iz Atene imenom Atenagora u svome spisu oko g. 177. bilježi nekoliko rečenica[9] o Duhu Svetome. Ponajprije valja reći da je neobično što se Atenagora zanimao za Duha Svetoga. Uz to Atenagora o Duhu kaže da »djeluje u prorocima«. Time, očito, sažima što se o Duhu trajno govorilo u Starome i Novome zavjetu gdje se neprestano navodilo da Duh Sveti govori po prorocima. U 1 Pt 1,11-12 izrijekom piše da je »u prorocima bio Kristov Duh«. Također se u Otk 19,10 Duha naprosto naziva »Duhom proroštva«. Uostalom, to će isto svečano spomenuti Carigradski sabor g. 381.

Atenagora je kušao razjasniti odnos između Duha Svetoga i Boga Oca. U tu se svrhu poslužio riječima »otjecati« i »otok«. Duh Sveti »otječe« iz Boga Oca. Stanoviti je »otok« koji istječe iz Boga. Duh se unatoč tome ne odvaja od Boga Oca već se iznova i trajno »vraća« u Boga Oca. Taj je Atenagorin način govora vjerojatno prvi pokušaj da se nekako vanbiblijskim riječnikom progovori o bitku Božjega Duha. Ipak će kasnija teologija krenuti drugim putem.

Atenagora je odnos između Duha Svetoga i Boga Oca usporedio sa »sunčanom zrakom«. Pri tome bi, očito, sunce predstavljalo Oca, a zraka Duha. Atenagora je vjerojatno u toj usporedbi nazreo mogućnost da se kaže kako je Duh istodobno različit od Oca, isto što i Otac i od Oca nedjeljiv. Kasnija će teologija sliku sa »zrakom sunca« često rabiti da oprimjeri odnos između Oca i Sina.

Irenej (+202.)

Istraživači su rado i s velikim uspjehom istraživali[10] Irenejevu pneumatologiju koja se zaista ukazuje veoma raznolika i duboka za doba kada je Irenej živio i djelovao. Kada bismo prikupili sve tvrdnje koje o Duhu Svetome izvlače patrolozi iz Irenejevih spisa, pred nama

9) PG, 6, 909B.

10) Usp. J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 263; A. PALMIERI, *Esprit*, 702-704; H. J. JASCHKE, *Irenäus*, 263.265; L. REGNAULT, *Irénée*, 1942-1946; G. BARDY, *Dons*, 1581; J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1264-1265; G. BARDY, *Trinité*, 1622-1625; F. VERNET, *Irénée*, 2394-2533; W. D. HAUSCILD, *Geist*, 198; H. CROUZEL, *Heiliger*, 532-534; A. ROUSSEAU-L. DOUTRELEAU, *Irénée*, 229.339-341.347; A. ROUSSEAU-L. DOUTRELEAU-Ch. MERCIER, *Irénée*, 199-200.205.207.209-210.214-218.226-227.232.255-258.272.351-352.290-295.233.242.249-254; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, 1976, 446-452.

bi se pojavio gotovo cjeloviti govor o Duhu Svetome. Tu ne bi nedostajale tvrdnje o osobnosti, božanstvu i božanskoj istobitnosti Duha Svetoga. Irenej je čak kazao svoju posebnu riječ o izlaženju Duha Svetoga.

Irenej treću božansku Osobu redovito naziva Duh Sveti. Također govori o Božjemu Duhu, Očevu Duhu, Kristovu Duhu i Paraklitu. Zanimljivo je da Irenej Duha Svetoga iznimno često poistovjećuje s Mudrošću o kojoj je govora na biblijskim stranicama. Uz navedene nazive u Irenejevim se djelima na Duha Svetoga gotovo kao osobna naznaka primjenjuju izričaji kao što su »pečat«, »pomazanje«, »dar«, »zalog« i »rosa«. Irenej rado kaže da je Duh Sveti vječan. On je »prije svega uspostavljenoga«. Duh se zove Duhom Svetim jer je u sebi sama svetost i jer je vrelo svakoga posvećenja. Poznato je i znamenito da je Irenej Božju Riječ i Božjega Duha slikovito nazvao Božjim »rukama«. Bog je po tim »rukama« sve sazdao. Otac je načinio nacrt stvaranja, Sin ga izveo, a Duh dovršio. Irenej Duha Svetoga naziva Božjim »prstom«. Veli da je taj »prst« za Mojsija u kamen upisao Božje zapovijedi. Općenito govoreći, Irenej nadahnuće proroka i apostola pripisuje Duhu i Riječi. Kod toga je teško reći što drži činom Duha, a što Riječi. Irenej je jamačno u činjenici što Duh nadahnjuje proroke kao i Riječ vidio dokaz da Duh Sveti posjeduje isto božanstvo kao i Riječ. Proročko je nadahnjivanje po sudu cjelokupne biblijsko-otačke predaje božanski čin jer budućnost koju navještaju proroci pozna samo Bog.

Irenej uči da vjernici dobivaju »spasenje« od Duha Svetoga. Uvjet je da »vjeruju u Boga i da slijede Riječ«. Na taj način stječu udio na milosti i opravdanju. Duh je snaga što »oživljuje«. On je »životvoran« i »životvoran«. Tko želi »naći život« koji je Bog, mora kao dar primiti Duha. Irenej veli da Duh Sveti čisti i preobrazuje čovjeka. To mu omogućuje da se sjedini s Božjim Sinom i da po njemu dođe do samoga Oca. Otac pak daje besmrtnost i neraspadljivost. Tako se Duh ukazuje »stubama uzlaska Bogu«. Irenej zaključuje da se »bez Božjega Duha nitko ne može spasiti«. U tome je sklopu segnuo za slikom navrtanja. Čovjek se mora nakalamiti na Duha da stekne njegov »sok«. Samo tako može donijeti plodove spasenja.

Dužnost nam je napomenuti jednu poteškoću koja se javlja u Irenejevoj pneumatologiji. Irenej je u nekoliko navrata zabilježio da je Duh Sveti Očev »izdanak« i »porod«. To bi moglo uključiti da Duha

poistovjećuje sa Sinom. Ali u zbilji Irenej jedino želi kazati da je način kako Duh izlazi iz Oca božanski i transcendentan. Stoga je Duh u podjeli bića na božanskoj, a ne stvorenoj strani.

Još ćemo navesti Irenejevo razmišljanje o Duhu Svetome vezano uz njegovo tumačenje Post 1,26 i 2,7. Irenej smatra da je čovjek Božja »slika« prvenstveno stoga što je tjelesan. U ljudsku je tjelesnost Božja Riječ zato utisnula svoju »sliku« jer se Riječ imala jednom utjeloviti. Ali čovjek je i Božja »sličnost«. To je po Duhu Svetome koji je svoj pečat utisnuo u ljudsku dušu. Stvoreni se čovjek sastojao od tijela, duše i Duha Svetoga koji zbiljski prebiva u svakome tko je pravedan i nevin. Takav je čovjek bio prije pada. Irenej često ističe nazočnost Duha Svetoga u pravednome i nevinome čovjeku kojega su oblikovale Božje »ruke«. Taj je Duh duša ljudske duše. Čovjeku je prisniji od njega samoga. Počelo je svetoga, božanskoga i nebeskoga života. Posredstvom duše Duh je utjecao i na čovjekovo tijelo koje je kod stvaranja bilo besmrtno i neraspadljivo. Pali je čovjek izgubio Duha Svetoga. Ali je Duh opet došao obnoviti i spasiti čovjeka. Svatko Duha prima na svoj način. Zato su duhovni darovi različiti iako potječu od jednoga te istoga Duha Svetoga.

Irenej je najuže vezao Duha Svetoga i Crkvu. Glasovita je i poznata njegova tvrdnja da se Božji Duh nalazi »ondje gdje je Crkva«. Ali vrijedi i obratno. Crkva i milost nalaze se »ondje gdje je Božji Duh«.

Tertulijan
(+222.)

Drevni afrički teolog Tertulijan[11] među najranijim kršćanskim piscima najrazgovjetnije i najsvjesnije govori o Duhu Svetome i o božanskome Trojstvu. To posebno vrijedi za njegovo djelo koje nosi naslov *Protiv Prakseje.*[12] Do danas se nije sa svom sigurnošću ustanovilo tko je Prakseja protiv koga je Tertulijan pisao. Svakako, Tertulijan u svojoj knjizi oštro napada takvo tumačenje kršćanskoga Trojstva gdje se niječe osobnost božanske Trojice. Ta je kriva teologija ponukala Tertulijana izraziti svoje mišljenje o Duhu Svetome. Osim toga, Tertulijan je u jednome dijelu svoga života bio pobornik

11) Usp. H. CROUZEL, *Heiliger*, 534-535; G. BARDY, *Trinité*, 1633-1635; J. W. QUASTEN, *Patrologia*, I, 526-528.561-564; G. BARDY, *Tertullien*, 147-151; A. PALMIERI, *Esprit*, 714-716.776.

12) PL, 2, 177-220.

montanističkoga pokreta. I to ga je navelo češće razmišljati o Duhu Svetome. Tertulijan je ostavio nekoliko misli o Božjemu Duhu koje ne smijemo previdjeti niti zaboraviti.

Poznato je da je Tertulijan prvi upotrijebio pojmove koji će odrediti latinski teološki način izražavanja. Već u Tertulijana susrećemo izričaje kao što su: *persona* (osoba), *natura* (narav), *substantia* i *essentia.* Ipak je najvažnije reći da Tertulijan bez ustručavanja davno prije ostalih i prvi Duhu Svetome pripisuje naziv Bog. Tertulijan kaže da je »Bog i Duh Sveti«. Govoreći o strpljivosti[13] Tertulijan ističe da strpljivost »slijedi Duha« jer gdje je »Bog tu je i njegova učenica«. Tertulijan želi reći da Bog Duh Sveti za učenicu ima strpljivost. Ona ga svuda prati. Po Tertulijanu, Duh je »sudionik Očeve biti«. Božanska Trojica »jesu jedno«, ali nisu »jedan«. Duh Sveti je osoba kao Otac i Sin. Duh je isti Bog koji je Otac i Sin. Duh pripada božanskoj monarhiji. Tertulijan Duha rado naziva Paraklit. Priznaje mu ulogu u stvaranju. Neobično je kada Tertulijan bilježi da Duh Sveti govori Ocu o njegovu Sinu.

Tko piše o izlaženju Duha Svetoga redovito navodi slijedeću Tertulijanovu izreku: »Ne mislim da Duh dolazi od drugda doli od Oca po Sinu«.[14] Tertulijan također kaže da je Duh Sveti »treći od Oca i Sina«. Odnose je među božanskom Trojicom usporedio korijenu, stablu i plodu. U istu je svrhu u pamet dozivao vrelo, potok i rijeku. Nije teško uočiti što je od tih slika pripisivao pojedinoj trojstvenoj Osobi.

Ipak je pravo teološko pitanje kako razumjeti Tertulijanovu tvrdnju da Duh Sveti »izlazi od Oca po Sinu«. Izreka se lako shvaća ako se njome izražava povijesno slanje Duha od Oca i Sina. Ali se zapravo pita da li Tertulijan možda u svome tekstu razmišlja o izlaženju Duha u nutarnjem trojstvenome životu. Tu mogućnost ne bismo smjeli posve isključiti. U svakome slučaju Tertulijanova će izreka donijeti teološki plod u kasnijim razmišljanjima o otajstvenome izlaženju Duha Svetoga. Treba dobro uočiti da je izlaženje Duha istinska tajna. Nikako se ne može pojmiti niti se ikako dade razjasniti. Čak se s ničim ne može pravo ni usporediti. Izlaženjem osim Duha Svetoga nijedno biće ni u stvorenome redu ni u božanskome ne posjeduje svoj bitak. Stoga o izlaženju Duha ne možemo imati nikakvu valjanu predodžbu.

12) PL, 2, 177-220.

14) *Adv. Prax.* 4,1.

Origen
(+254.)

Istraživači su puni hvale za Origenovu[15] pneumatologiju koju smo i sami dotaknuli objavljujući njegova *Počela*. Ističu da je sjajno sažeo prethodno učenje, ali ne zanemaruju niti zapostavljaju Origenov osobni doprinos pneumatologiji. Origen je u pneumatologiji pravovjeran. Vrstan je svjedok opće crkvene predaje. Kada Origen govori o Duhu, nema mu se što predbaciti ni spočitnuti. Sjajni je svjedok Duha Svetoga. Origen o Duhu piše bistro i jasno.

Origen vjeruje u osobnost Duha Svetoga. S pravom primjećuje da su kršćani upravo time što vjeruju u osobu Duha nešto iznimno među drugim ljudima. U svekolikoj povijesti religija i filozofija jedino su kršćani prigrlili i prihvatili Duha kao osobno biće. Origen to iznosi s ponosom i oduševljenjem.

Božanstvo Duha Origenu ne pričinja nikakvu teškoću. On vjeruje da je Duh Sveti Bog. Duh posjeduje božansku narav kojom je istobitan s Ocem i Sinom. Origen naročito ističe da je Duh Sveti vječan. Duh je s Ocem i Sinom »bio uvijek«, »uvijek jest« i »uvijek će biti«. Origen se čak izbliza zanimao za izlaženje Duha Svetoga. U tome je izlaženju vidio čin Oca i Sina.

Po Origenu, Duh je u sebi svet. Sama je svetost. Stoga posvećuje čovjeka. Obnavlja ga i poduhovljuje. Tako čovjeka spasava. Duh Sveti pozna božanske tajne i otajstva. Radi toga uvodi u spoznaju trojstvenoga života i djelovanja. Duh se daje čistima koje dovodi do svetosti i savršenosti. Duh očišćuje čovjeka i poklanja se očišćenima. Duh omogućuje duhovi život i duhovnu spoznaju. Duhovnosti nema bez Duha. Origen je pneumatologiju stavio u temelje askeze i mistike. Stoga je bio naročito omiljen među drevnim isposnicima i pustinjacima. Oni su čitali Origena i hranili se njegovim svježim i sočnim naukom. Origen slovi kao otac istočne duhovnosti.

Duh se nije ljudima objavio odjednom u svoj punini i jasnoći. Govorio je u Starome i Novome zavjetu. Ipak se u punoj mjeri očitovao pošto je Krist uzišao na nebo. Čovjek je dužan Duhu Svetome iskazivati »čast« koja je jednaka s čašću Oca i Sina. U Duha je »dostojanstvo« istovjetno s dostojanstvom drugih dviju božanskih Osoba.

15) Usp. G. BARDY. *Dons,* 1582-1584; H. CROUZEL, *Origène,* 937-938; *Heiliger,* 535-537; G. BARDY, *Origène,* 1518-1528; A. GARDEIL, *Dons,* 1757-1758; A. PALMIERI, *Esprit,* 704-711; 774-776; G. BARDY, *Trinité,* 1639-1645; J. GRIBOMONT, *Esprit,* 1261-1262; W. D. HAUSCHILD, *Geist,* 199.

Već se u Origena nalaze stanovite naznake budućega nauka o darovima Duha Svetoga. Sam Origen izrijekom govori o »sedmerostrukoj kreposti« koju poklanja Božji Duh. Darove je Duha u punini jedino posjedovao Isus Krist. Drugi ih posjeduju u većoj ili manjoj mjeri. Čovjek u skladu sa svojom svetošću posjeduje darove Duha i svet je srazmjerno posjedovanim darovima. Duh dijeli svoje darove, ali se time sam osobno ne troši.[16]

Zaslužuje da se također sjetimo Origenova govora o ljudskome »duhu«.[17] Taj se »duh« razlikuje od »duše«. On je udio na Božjemu Duhu. Ljudski je »duh« milosni dar Duha Svetoga. U njemu prebiva Božji Duh kada se nalazi u čovjeku. Ljudski je duh odgojitelj ljudske duše. Dušu poučava u kreposnome životu. Duh omogućuje da duša spozna Boga i da mu se moli i zahvaljuje. Duh dušu produhovljuje i prosvjetljuje svjetlom posebnoga sjaja. Kada duša sagriješi, duh je ne napušta. Ostaje u njoj, ali ne može djelovati jer mu se duša protivi. Duh grešne duše omogućuje dušino obraćenje i vraćanje Bogu.

U kršćanskoj se predaji ne susreće molitva neposredno upravljena Duhu Svetome. Iznimka je Origen koji se izravno molio Duhu Svetome.[18] Kršćani obično mole Oca. Svaku svoju molitvu upravljaju Ocu po Sinu u Duhu Svetome. Tako ostvaruju molitvenu prisnost i sjedinjenost s Bogom.

Novacijan
(+257.)

Novacijan je prvi teolog koji u Rimu počinje pisati latinski. U djelu *De Trinitate* sastavljenu oko g. 250. jedno je poglavlje[19] posvetio Duhu Svetome. Zanimljivo je da Novacijan tu razglaba članak Vjerovanja gdje se kaže »i u Duha Svetoga«. Vjerojatno je najkorisniji onaj dio Novacijanovoga izlaganja u kojem se utvrđuje crkveno djelovanje Duha Svetoga. Novacijan Duha naziva Paraklitom. Inače se izražava subordinacionistički kada Krista u odnosu na Duha naziva »većim« odnosno Duha Svetoga procjenjuje »manjim od Krista«.[20] Novacijanov je subordinacionizam jamačno znak još uvijek nedorađene trojstvene teologije. Čak je moguće da Novacijan njime u Rimu gdje su stanoviti

16) Usp. G. BARDY, *Dons*, 1582-1584; A. GARDEIL, *Dons*, 1757-1758.
17) Usp. H. CROUZEL, *Origène*, 937-938.
18) PG, 12, 406A. Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1262.
19) Pogl. 29; PL, 3, 971-974.
20) PL, 3, 942C-943A.

teološki krugovi, zavedeni Sabelijem, nijekali vlastitu osobnost Duha Svetoga želio dobro istaknuti kako je Duh Sveti uistinu samostojno biće koje nazivamo osobom.

Hilarije (+366.)

Hilarije[21] je neustrašivo branio Nicejsko vjerovanje. Stoga su mu se arijevci tako osvetili što su uspjeli da ga pošalju u progonstvo. Tako se Hilarije našao u istočnome dijelu kršćanstva gdje je bolje upoznao istočnu teologiju. Hilarije je između ostaloga napisao opsežno djelo *De Trinitate* gdje je u nekoliko navrata razmišljao neposredno o Duhu Svetome.[22] Hilarije se ne uspjeva uvijek jasno izraziti. Na žalost to se odnosi i na Hilarijeve pneumatološke ulomke.

Hilarije drži da shvaćanje Duha Svetoga nadvisuje ljudsku mudrost. O Duhu, po sebi, ne bi bilo »nužno govoriti«. Ali nije naređeno niti da se o Duhu »šuti«. Pred onima koji Duha uopće ne poznaju, o Duhu ne smijemo »mučati«. Hilarije kaže da je Duhu Svetome »izvor Otac i Sin«. Duh dolazi »iz« Oca »po« Sinu. Hilarije ne krije da rečeno »razumom« ne shvaća.

Ipak to svjesno »prihvaća«. Hilarije često ističe da je Duh Sveti »dar« i da u tome daru vjernici primaju »uživanje« u Bogu. Duh je »sveopći poklon«. On je »zbilja« Sinove i Očeve naravi. Po Hilariju, Duh je »sveza« između Oca i Sina i zato trojstveno »jedinstvo«.

Grgur Nazianski (+390.)

Između drevnih crkvenih pisaca Grgur iz Nazianza nosi časni naslov »teologa«. Tako je počašćen jer je naročito pridonio[23] da se vjera u božanstvo Duha Svetoga izrazi najuzvišenijom ljudskom riječju Bog. Već u propovijedi održanoj g. 372. Grgur čisto i bistro govori o »Duhu Svetome koji je Bog«. Imajući pred očima Duha Svetoga ukoliko je Bog, Grgur se srdi što se to ogromno svjetlo vjere drži »ispod

21) Usp. M. SIMONETTI, *Ilario*, 65-75; X. Le BACHELET, *Hilaire*, 2425-2426; A. PALMIERI, *Esprit*, 745-747; J. TIXERONT, *Histoire*, II, 269-271; J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1274-1275.

22) PL, 10, 69-75.250-260.469-472.

23) Usp. A. GARDEIL, *Dons*, 1759; A. PALMIERI, *Esprit*, 729-731.787-788; G. BARDY, *Trinité*, 1677-1678; P. GODET, *Grégoire*, 1842; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 253-254; J. ROUSSE, *Grégorie*, 943-945.950; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 302; J. TIXERONT, *Histoire*, II, 78.79.90; C. MORESCHINI-P. GALLAY, *Grégorie*, 42; P. GALLAY-M. JOURJON, *Grégorie*, 51-58.282 bilj. 1; 300 bilj. 1; 326 bilj. 2.

posude«. Šteta je što se »puna spoznaja božanstva« Duha Svetoga ne objavljuje svima. Grgur dodaje da treba svjetlo božanstva Duha Svetoga staviti na »svijećnjak da svoje svjetlo rasprostre po svim Crkvama, svim dušama i po čitavome svijetu«. Valja jasno kazati da je Duh Sveti Bog i pri tome staviti na stranu slikovitost i zaobilaženje u izražavanju.[24] Grgur za se kaže da je »posve osvjedočen u božanstvo Duha«.[25] Razlog je tome taj što vjeruje da je Duh Sveti »Bog iz Boga«.

Premda Grgur posjeduje neka naročita mjesta u svojim spisima gdje neposredno i tematski razglaba o Duhu Svetome kao Bogu, čitavo je njegovo teološko djelo u znaku dokazivanja i ispovijedanja vjere u Duha Svetoga koji je Bog. Grgur o tome javno propovijeda s velikim žarom i zanosom. Čini mu se da nadasve huli tko niječe božanstvo Duha Svetoga.

Grgur iz Nazianza pošteno prizna da Biblija nigdje izrijekom ne kaže da je Duh Sveti Bog. Tvrdnja je točna i nepobitna. Ali Grgur zna da Pismo na drugi način izražava božanstvo Duha. Ono Duhu pripisuje božanska svojstva i čine kao izraz osvjedočenja u njegovo božanstvo. Biblija Duha oslovljava imenima kao što su Božji Duh, Kristov Duh i Gospodin. Ta su pak imena iskazi vjere u božanstvo Duha.

Dokazujući božanstvo Duha Svetoga, Grgur se poziva na kršćansko bogoslužno postupanje. Kršćani se klanjaju Duhu Svetome. To je odličan dokaz da vjeruju u njegovo božanstvo jer se poklonstvo duguje samo Bogu. Osim toga, Duh Sveti u sakramentima pobožanstvenjuje kršćanina. I to je nepobitan dokaz da je i sam Bog. U svome znamenitome govoru o Duhu Svetome Grgur jasno[26] kaže da Duh Sveti nije »istoga reda« kao i čovjek. Nije stvorenje kao što su ljudi. Duh Sveti vjernika pobožanstvenjuje. Grgur čak doslovce kaže da Duh vjernika »čini bogom (ποιεῖ θεόν)« i »sjedinjuje s božanstvom«. To pak očito znači da je Duh Sveti Bog.

Grgur iz Nazianza nije osjećao naročitu teškoću izričaj »istobitan« primijeniti i na Duha Svetoga. Po njemu, »istobitan« je kao oznaka vlastit svakoj trojstvenoj osobi zbog jedinstva božanske biti. Duh Sveti je Bog. Radi toga je »istobitan« s Ocem i Sinom. Grgur u svome teološkome govoru[27] pita: »Je li Duh Bog«? Odgovor glasi: »Jamačno«! Grgur nastavlja: »Kako? Da li je Duh istobitan (ὁμοούσιον)? Jest jer je Bog (Θεός)«.

24) *Orat* 12,6.

25) PG, 36, 36B.

26) *Orat* 31,4; SC, 250, 282.

27) *Orat* 31,10; SC, 250, 292.

Grgur iz Nazianza drži da je puni i pravi naziv za treću božansku osobu Duh Sveti. Naziv Duh po sebi ne bi bio dostatan i jednoznačan. Treća je trojstvena osoba Duh Sveti jer je božanska svetost. Svetost je u Duhu. Zato se Duh osobno zove Svetim. Duh Sveti je svugdje gdje je svetost. Radi rečenoga Duh Sveti posvećuje i pobožanstvenjuje. Duh je vrelo savršenosti. Sve usavršuje. Zato ga Grgur naziva[28] »onim koji čini savršenim«. Grgur ni to nije zaboravio[29] da je Duh Sveti »djelitelj« darova nazvanih »darovima Duha Svetoga«. Ti pokloni u cjelini potječu od Duha Svetoga.

U znanstvenoj je pneumatologiji Grgur Nazianski poznat po tome što je na temelju Iv 15,26 stvorio imenicu ’εκπόρευσις. Ta se riječ redovito prevodi s »izlaženje«. Njome je Grgur izrazio odnos Boga Duha Svetoga prema Bogu Ocu. Duhu Svetome je u odnosu na Oca vlastito »izlaženje«. Duh Sveti izlaženjem od Oca prima svoju bit. Na taj način osim Duha Svetoga nitko ne postoji. Grgur ne zna razjasniti gdje je razlika između »izlaženja« kojim Duh Sveti »izlazi« iz Oca i »rađanja« kojim Sin prima svoj bitak od istoga Boga Oca. Svakako, Duh Sveti iz Oca »izlaženjem« stječe svoj bitak, a Sin »rađanjem«. Grgur smatra da se u božanskome životu »izlaženje« i »rađanje« međusobno bitno luče i razlikuju. Ne mogu se svesti jedno na drugo. Zato je Duh Sveti različita osoba od Boga Sina. Neobično je što Grgur Nazianski gotovo ništa ne govori o »izlaženju« Duha Svetoga s obzirom na Boga Sina.

Nadasve je poznat i glasovit ulomak Grgurova pneumatološkoga govora[30] gdje Grgur izlaže kao važnu i izvornu misao postupnost objave božanskoga Trojstva. Nazianžanin zapravo na spomenutome mjestu raspravlja o »teologiji (ϑεολογία). Jasno je da riječ »teologija« uzima u doslovnome i pravome smislu. Ona za nj znači »govor o Bogu« koji je Otac, Sin i Duh Sveti. Ali i »teologija« pozna razvojno i susljedno usavršavanje. Razlog postupnome usavršavanju spoznaje o trojstvenome Bogu Grgur vidi u božanskoj pedagogiji. Bog poštiva ljudski razum koji samo malo po malo shvaća i razumjeva. Razum u istinu ulazi polako. Tu brzina ne služi ničemu.

Po Grguru, »Stari je zavjet jasno navijestio Oca, a Sina otajstvenije. Novi je zavjet objavio Sina i omogućio nazreti božanstvo Duha«. Grgur kaže da je »sada« vrijeme da »nam« Duh Sveti pruži

28) PG, 34, 249A.

29) PG, 36, 166.

30) *Orat* 31,26; SC, 250, 326.

jasnije motrenje »samoga sebe«. Grgur veli da u Starome zavjetu nije bilo »razložito otvoreno naviještati Sina« jer se još nije u cjelini prihvatila vjera u »božanstvo Oca«. Isto vrijedi i za Novi zavjet. Dok se još nije u punini prigrlilo »božanstvo Sina«, ne bi bilo dobro otvoreno propovijedati o božanstvu Duha Svetoga. Bio bi to »dodatni teret« za čovjeka skromnih i ograničenih spoznajnih mogućnosti.

Nužno je razjasniti što je za Grgura to »sada« kada se u punini objavljuje božanstvo Duha Svetoga. U Starome je zavjetu objavljeno božanstvo Boga Oca, a u Novome božanstvo Boga Sina. Prirodno bi bilo pomisliti da se »sada«, t.j. u času kada Grgur propovijeda u Crkvi naročitim prosvjetljenjem obznanjuje božanstvo Duha Svetoga. Ipak smatramo da takvo tumačenje ne iznosi bit Grgurove misli. Grgur sigurno s ostalim Ocima dijeli mišljenje da je na otajstveni i skroviti način cijelo božansko Trojstvo objavljeno u Starome i Novome zavjetu. Samo u to doba vjernička svijest nije dosegnula ni doprla do spoznanja božanstva Duha Svetoga. U biti Grgurovo se »sada« odnosi na razdoblje pouskrsne i poduhovske Pracrkve. Crkva u kojoj je nazočan uskrsnuli Krist i sišli Duh Sveti upravo u svjetlu Kristova uskrsnuća i duhovskoga događaja počinje u punini shvaćati Pismo i zato otvoreno i svjesno vjerovati u božanstvo Duha Svetoga. Pneumatomasi Grgurova vremena niječu da je Duh Sveti Bog. Stoga je »sada« trenutak da Crkva javno i jasno pred cijelim svijetom izrazi svoju trajnu vjeru u božanstvo Duha Svetoga. To s velikim uspjehom čini Grgur dok drži svoje teološke govore.

Grgur iz Nise
(+394.)

Grgur iz Nise[31] istočnu spekulativnu pneumatologiju privodi kraju. On se nadasve trudio teološki razjasniti i misaono oblikovati izlaženje Duha Svetoga koje i on naziva već uvriježenom riječju »izlaženje«. Razmišljanje o pneumatološkome »izlaženju« Grgura je navelo potanko odrediti odnos Duha Svetoga prema Ocu i Sinu. U tome je Grgur nadopunio svoga brata Bazilija i prijatelja Grgura Nazijanskoga. Način kako je Nisenac shvatio izlaženje Duha postat će općom svojinom istočnoga kršćanstva. Ono se od toga ni do danas nije udaljilo.

31) Usp. P. MARAVAL, *Lettres*, 160 bilj. 1; 161 bilj. 1; J. TIXERONT, *Histoire*, 90-91; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 289-291; P. GODET, *Grégoire*, 1851; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 307; G.BARDY, *Trinité*, 1675-1677; 1679; A. PALMIERI, *Esprit*, 732-735.784-787.

Jasno je da Grgur Niski s cijelom predajom uči da Duh Sveti izlazi iz Boga Oca. Stoga je Duh naravlju vezan s Ocem. Narav je Duha narav Oca. To znači da Duh Sveti izlazi iz Oca. Grgur kaže da je Otac prvi i poglaviti izvor Duha Svetoga. U izlaženju Duha Grgur vidi na djelu i Boga Sina. Redovito tvrdi da Duh Sveti izlazi iz Oca, ali da se to zbiva po Sinu. Na jednome mjestu Grgur čak bilježi da Duh Sveti dolazi »iz (ἐκ) Sina«. Po Grguru, Sin je u izlaženju Duha Svetoga iz Oca posrednik. Vrši ulogu Očeva posredstva. Sin u izlaženju Duha ipak ima zbiljski udio. Taj mu je udio dat od Oca. Otac poklanja Sinu ono što mu omogućuje da ima istinsku ulogu kod izlaženja Božjega Duha. Duh Sveti u stanovitome smislu neposredno dolazi iz Sina. Po Sinu pak izlazi iz Oca. Međutim, Sinu moć pri izlaženju Duha od njega potječe od Oca. Vidi se, dakle, što Grgur želi reći. Po njemu, Otac je iskonsko vrelo iz kojega izlazi njegov Duh, ali to vrelo Otac poklanja Sinu. Tako u biti Duh Sveti koji dolazi iz Sina izlazi iz Oca. Stoga je Očev i Sinov Duh.

Pišući protiv macedonijevaca i pneumatomaha Grgur je svoju misao o izlaženju Duha Svetoga pokušao razjasniti usporedbom s tri zapaljene zublje. Pretpostavka je da treća luč svjetli utoliko što je zapaljena na baklji iz sredine koja je užgana plamenom prve zublje. Jasno je da svekoliki plamen potječe od plamena prve luči. Ali je isto tako očito da je treće svjetlo zapaljeno posredstvom drugoga svjetla. Grgur želi da se ta slika kao usporedba prenese na božansko Trojstvo. Tako će se steći nekakav sud i uvid u nutarnji i nerastumačivi odnos između Oca, Sina i Duha Svetoga. Razumljivo je što je i Grgur svjestan[32] ograničenosti upotrijebljene slike. Govor o nutarnjem životu božanskoga Trojstva u svakome pogledu prekoračuje ljudsko razmišljanje.

Grgur iz Nise veoma je duboko razmišljao o djelovanju svete Trojice u onome što Trojstvo poduzima u svijetu i povijesti. Sva su djela izvan Trojstva zajednička božanskoj Trojici. Ali Grgur dodaje da u svakome djelu koje u svijetu vrši Trojstvo svaka pojedina trojstvena osoba ima svoju vlastitu i osobnu ulogu. Svako božansko djelo polazi od Oca, ide po Sinu i dovršava se u Duhu Svetome. Božansko je Trojstvo zajedno kod svakoga djela, ali svaka božanska osoba ima svoju zasebnu ulogu koja je u skladu s njom kao božanskom osobom Oca, Sina i Duha Svetoga.

32) PG, 45, 1308.

Iz bogate pneumatologije Grgura Niskoga spominjemo također da je Grgur učio kako je Duh Sveti »slava« Boga Sina kao što je Sin »slava« Duha Svetoga. Značajno je to Grgurovo poistovjećivanje »slave« i Duha Svetoga. Vjerojatno potječe iz 1 Pt 4,14 gdje se Duh naziva »Duhom slave«. Usput spominjemo da »slava« ima veliko značenje u Bibliji obaju saveza.

Ambrozije
(+397.)

Za pneumatologiju na kršćanskome Zapadu Ambrozije[33] je naročito značajan. Napisao je prvo zasebno djelo[34] koje već u naslovu spominje Duha Svetoga. Ambrozijevo se djelo nije posve svidjelo sv. Jeronimu koji je milanskome biskupu predbacio preveliku ovisnost o Didimu i Baziliju Velikome. Imajući na pameti vrijeme kada je Ambrozije sastavio svoj spis, valja istaknuti da je on bez dvoumljenja govorio da je Duh Sveti Bog. Također je za Duha kazao da je Stvoritelj. Ambrozije je pokoji put ustvrdio da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina. Ali nije lako prosuditi kada je u Ambrozija govor o božanskome izlaženju Duha, a kada o njegovu povijesnome slanju. Čini se da Ambrozije nije temeljitije razmišljao o tome pitanju. Svoje je najljepše stranice posvetio djelovanju Duha Svetoga. Isticao je između ostaloga da Duh Sveti posvećuje i oprašta grijehe.

Ambrozije Duha neodvojivo veže uz milost. Rado naglašava da je Duh u vjernike utisnuo pečat Božje slike. U izričaju »Božji prst« (Lk 11,20) Ambrozije vidi naznaku Duha Svetoga. Uostalom, u Mt 12,28 umjesto Lukina izričaja »prst Božji« stoji »Božji Duh«. I bogoslužje Duha Svetoga naziva »prstom Božje desnice«.

Didim
(+398.)

Slijepi aleksandrijski asket i teolog Didim[35] već time zaslužuje spomen u pneumatologiji što je napisao dobru, potpunu i korisnu monografiju o Duhu Svetome. Djelo je jamačno bilo[36] veoma zapaženo i vrijedno. Vidi se to otuda što je sv. Jeronim smatrao nužnim da ga

33) Usp. A. PALMIERI, *Esprit*, 747-750.801; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 386; J. TIXERONT, *Histoire*, II, 271; J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1276-1278.

34) PL, 16, 731-850.

35) Usp. J. TIXERONT, *Histoire*, II, 91-92; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 89; A. PALMIERI, *Esprit*, 739-743.789; P. GODET, *Didyme*, 750.

36) PG, 39, 1033-1086.

prevede na latinski. Sreća je što je to učinio jer sada Didimov »Govor o Duhu Svetome« posjedujemo samo u Jeronimovu prijevodu. Osim toga, Didimova je pneumatologija veoma utjecala na sv. Ambrozija. Tako je aleksandrijska pneumatologija srasla s pneumatologijom koju je posjedovao Ambrozije. Taj je dodir latinske i grčke pneumatologije bio plodan.

Čini se da je Didim naročitom pomnjom dokazivao božanstvo Duha Svetoga. U tu je svrhu marljivo i svestrano razmišljao nad Svetim pismom otkuda je na jednostavan i uvjerljiv način crpio sve što dokazuje da Duh Sveti nije stvorenje nego Bog. Didim je posjedovao neobičnu izreku po kojoj Duh Sveti »izlazi iz Oca i božanski ostaje u Sinu«. Također je učio da Duh izlazi i iz Sina. Duh Sveti je »slika« Sina kao što je Sin »slika« Oca. Posebice vrijedi istaknuti da je Didim jasno, bez dvoumljenja i otvoreno učio da je Duh Sveti »istobitan s Bogom Ocem«. Čak je Duha nazivao »istobitni Bog«. Vrijedno je to naglasiti jer znamo da se u pneumatologiji Carigradskoga sabora nije za Duha naznačilo niti da je »istobitan« niti da je »Bog«. Naša primjedba pokazuje koliko je Didim kao teolog bio nadahnut i dubok. Misli se da njegov pneumatološki spis spada u bolje na tome području u svekolikoj crkvenoj književnosti.

Augustin
(+430.)

Augustin[37] je o Duhu Svetome mnogo pisao. Činio je to ne samo kada je neposredno raspravljao o božanskome Trojstvu već isto tako pišući o Kristu, otkupljenju, opravdanju i općenito o životu u Crkvi. Time Augustin pokazuje da svekoliko otajstvo Krista i Crkve isključivo poima pneumatološki. Po Augustinu, svako kršćansko otajstvo prožima i natapa Duh Sveti koji otajstvu pruža snagu i moć.[38]

Ne bi možda ni trebalo posebno isticati da se, po Augustinu, Duh Sveti nalazi »u Trojstvu« te da je »subitan i suvječan s Ocem i Sinom«. Augustin je u pravu kada kaže[39] da je to opća »katolička vjera«. Jednako Augustin izjavljuje[40] da između Oca, Sina i Duha Svetoga

37) Usp. G. BARDY, *Trinité*, 1681-1692; A. PALMIERI, *Esprit*, 750-752.801-804; W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, 201-203; J. TIXERONT, *Histoire*, II, 366-367; J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1279-1282.
38) Usp. W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, 201-203.
39) PL, 35, 1826.
40) PL, 33, 1046.

vlada jedinstvo. Stoga je i Duh Sveti »istinski Bog«. Augustin drži da Duh Sveti oprašta grijehe jer je snaga što čisti, preporađa i posvećuje. Jasno je da tu snagu[41] ima zajednički s Ocem i Sinom.

Augustinovo je razmišljanje o izlaženju Duha Svetoga nezaobilazivo u zapadnoj pneumatologiji. Augustin je prvi sustavno, svjesno i duboko o tome razmišljao. Postavio je tvrdnju da Duh Sveti u božanskome životu izlazi od Oca i Sina jer je Očev i Sinov Duh. To ipak ne znači da postoje dva izvorna počela za Duha Svetoga. Augustin to obrazlaže tako što uči da Otac poklanja Sinu zbilju da je vrelo Duha Svetoga. Prema tome, Duh ima jedan konačni izvor. U tome sklopu Augustin primjećuje da je Otac prvotni izvor Duha Svetoga. Ali i Sin je vrelo Duha. Ipak tu izvorničku snagu dobiva od Oca. Augustin je svjestan da je i za nj otajstvo to što govori. U nehinjenoj poniznosti dodaje[42] da ni njemu nije jasno gdje se nalazi razlika između Sinova rađanja i izlaženja Duha Svetoga.

Augustin je najuže vezao Duha Svetoga i Crkvu. Crkva je nalik na tijelo. Ona je Kristovo otajstveno tijelo. To Augustin posvuda neprestano ponavlja i uporno tvrdi. Svako pak tijelo živi ukoliko ga oživljuje i prožima stanoviti životni dah. Inače je bez života i mrtvo. Isto vrijedi za Crkvu. U tome je tijelu dah koji daje život Duh Sveti. Augustin to često naglašava i uči. Po njemu, vjernik na Duhu koji oživljava Crkvu može imati dijela jedino ako je u tijelu Crkve. Tko je izvan katoličke Crkve, nema dijela na Duhu. Sliči otkinutoj grani koja je bez životnoga soka jer je odlomljena. Radi navedenoga Augustin je strogo osuđivao raskolnike i krivovjernike koji su se krivim učenjem i lošim životom odvojili od Crkve. Samo onaj imade dijela na životvornome Duhu tko ostaje u crkvenome zajedništvu.[43]

Augustin je rado s ranijom predajom naglašavao[44] da je Duh Sveti dar i zalog po kojemu kršćanin ima zajedništvo s Ocem i Sinom. Tako snagom milosti postaje Božji posinak i može otpočinuti u božanskome miru. Također se u Augustinovim spisima češće čita o ulozi Duha Svetoga u božanskome životu. Tako Augustin kaže da je Duh Sveti »u stanovitome smislu društvo Oca i Sina«. Duh je »sveza«, »vez«, »složnost« i »sjedinjenost« Oca i Sina. Duh Sveti je zajedništvo Oca i Sina. U Duhu Svetome Otac i Sin stječu jedinstvo i jednost.[45]

41) Usp. A. PALMIERI, *Esprit*, 751-752.
42) Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1274; J. TIXERONT, *Histoire*, 367.
43) Usp. W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, 203; J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1286.
44) Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1280.
45) Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1279-1280; W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, 203.

Duh Sveti vjernike povezuje i izmiruje s Ocem i Sinom. Zato Augustin ponekada Duha Svetoga naziva »mirom« koji je uspostavljen između Boga i ljudi.[46] Posebni Augustinov doprinos pneumtologiji svakako je njegovo poimanje Duha Svetoga kao »ljubav«. Tu bi gotovo trebalo upotrijebiti veliko slovo i napisati Ljubav jer Augustin Duhu Svetome daje ime Ljubav. Augustin polazi otuda da je Duh Sveti »vez« i »zajedništvo« Oca i Sina i zato njihova uzajamna »ljubav«. Ali u tu božansku ljubav Božji Duh uvodi i čovjeka. Duh je kao vrhovni dar poklonjen čovjeku da čovjek može ljubiti Boga i ljude. U Duhu Svetome ukoliko je »ljubav« Augustin je našao osnovno počelo cjelokupne svoje pneumatologije i cijele teologije. Budući da je Duh Sveti ljubav kojom se uzajamno ljube Otac i Sin kao i ulivena ljubav koja čovjeku omogućuje ljubiti Boga i čovjeka i tako postići sreću i blaženstvo, Augustin posvuda u Božjim odnosima prema ljudima na djelu nazire osobu Duha Svetoga. Nema sumnje da je Augustin u taj dio svoje pneumatologije posebice ugradio vlastito shvaćanje Ivanove izreke iz 1 Iv 4,8-16 i Pavlove iz Rim 5,5. Značajno je da se Augustin trajno vraća[47] tim dvama mjestima kada govori o Duhu Svetome i njegovu činu u božanskome i ljudskome životu.

Carigradski sabor iz g. 381.

Bilo je gotovo nužno kraće se zaustaviti na Carigradskome saboru i njegovu Vjerovanju. Carigradski je sabor jedini opći sabor koji se do sada sastao utvrditi i izraziti vjeru u Duha Svetoga. Vjerovanje je toga sabora općenito kao mjerodavno usvojeno među kršćanima. Duha Svetoga je kratkom izrekom spomenuo i Nicejski sabor od g. 325. Začudo što se taj sabor nije pobliže izjasnio o Duhu Svetome kada se zna da je već Arije kojega je prosuđivao Nicejski sabor tvrdio kako je Duh Sveti stvorenje Božje Riječi. Vjerojatno u ono doba još nije općenitije bio poznat Arijev nauk o Duhu Svetome. Ipak je veoma važno što su nicejski Oci u svoje Vjerovanje uvrstili Duha Svetoga i tako pokazali da objavu i evanđeosku blagovijest poimlju kao i novozavjetna predaja trojstveno.[48]

46) Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1280.

47) Usp. J. GRIBOMONT, *Esprit*, 1279-1282; W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, 203; P. AGAËSSE, *Saint Augustin. Commentaire de la Première épître se s. Jean*, SC, 75, Paris, 1961, 37-47.

48) Usp. A. PALMIERI, *Esprit*, 756; G. FRITZ, *Nicée*, DTC, 11 (1931), 406.417.

O Duhu Svetome nalazimo nekoliko riječi[49] i u »drugoj antiohijskoj formuli« koju je sročila biskupska sinoda[50] održana g. 341. u Antiohiji. Sudionici te sinode izrazuju vjeru »i u Duha Svetoga«. Smatraju da se Duh »daje vjernicima«. Uloga je datoga Duha »tješenje« i »posvećenje« vjernika. Riječ »tješenje« dala bi se popuniti pojmovima »obrana«, »zagovaranje« i »odvjetništvo«. Sve to može značiti upotrijebljena grčka riječ.

Prije Carigradskoga sabora za pneumatologiju je također važno Sirmijsko vjerovanje[51] iz g. 351. Potpisao ga je i papa Liberije g. 357. U pneumatološkome dijelu Vjerovanja piše da je Duh Sveti Paraklit. Isus je Paraklita »obećao« apostolima. Poslao ga je »pošto je uzašao na nebo«. Uloga je poslanoga Duha Paraklita apostole »poučiti« i »na sve ih sjećati«. Duh Sveti »posvećuje duše« vjernika koji »iskreno u nj vjeruju«. Poslije samoga Vjerovanja slijede stanoviti anatematizmi vezani uz Duha Svetoga. Osuđuje se tko u sabelijevskome smislu niječe osobnost Duha Svetoga. Prokletstvo se baca i na onoga tko tvrdi da je Duh Sveti »dio Oca ili Sina«. Duh Sveti se kao osoba razlikuje od Oca i Sina. Proklet je tko to niječe.

Uz Carigradski sabor[52] i njegovo Vjerovanje vezane su brojne poteškoće koje ukratko spominjemo. Sabor se danas uzima za opći i veoma cijeni. Opći je postao snagom Kalcedonaskoga sabora od g. 451. Ali ga je i papa Grgur Veliki ubrojio među drevna četiri velika sabora koje uspoređivaše zbog ogromne važnosti s četiri evanđelja. Ipak taj sabor nije spomenuo u svome radu Efeški sabor od g. 431. Ni teolozi se osim Teodora Mopsuecijskoga nisu temeljitije obazirali na Carigradsko vjerovanje. Uostalom, sabor nije sazvao papa. Na nj nije bio pozvan niti mu je prisustvovao. Na saboru su bili samo istočni biskupi. Broj im nije bio naročito velik. Vjerojatno ni sami nisu kanili slaviti opći sabor. Sve je to razlog što se postavljalo pitanje ekumeniciteta toga sabora.

Postoji velika poteškoća i sa Carigradskim vjerovanjem. Gotovo je nerješiva. Poteškoća je u tome što u Epifana[53] već postoji Vjerovanje skoro istovjetno s Carigradskim vjerovanjem. Prema tome, Oci u

49) PG, 26, 724A.

50) Usp. X. Le BACHELET, *Arianisme*, DTC, 1 (1931), 1809-1812.

51) Usp. É. AMANN, *Sirmium*, DTC, 14 (1941), 2176-2177.

52) Usp. J. N. D. KELLY, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse. Geschichte und Theologie*, Göttingen, 1972; A. M. RITTER, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, Göttingen, 1965; J. BOIS, *Constantinople*, DTC, 3 (1938), 1227-1231; R. JANIN, *Constantinople*, DHGE, 13 (1956), 754-756; H. D. KREILKAMPF, *Constantinople I*, NCE, 4 (1967), 237-238; K. BAUS, *Konstantinopel*, LTHK, 6 (1961), 495; W.-D. HAUSCHILD, *Geist*, TRE, 12 (1984), 201; A. M. RITTER, *Ökumenische Synode von 381*, TRE, 19 (1990); 518-524.

53) PG, 43, 232BD.

Carigradu ne bi mogli sastaviti Vjerovanje koje već postoji. Neki su pomišljali da su Oci g. 381. naprosto usvojili Ciparsko vjerovanje nazočno kod Epifana. U novije se doba sve više ustaljuje mišljenje da je Carigradsko vjerovanje naprosto naknadno umetnuto u Epifanov spis koji je pisan oko g. 375.

Izvorno je u Carigradskome vjerovanju samo pneumatološki ulomak na kojemu se kraće zadržavamo. U Vjerovanju se kaže »i u Duha Svetoga«. Podrazumjeva se »vjerujemo«. Kršćanin, dakle, vjeruje da Duh Sveti postoji. Vjeruje Duhu Svetome i u Duha Svetoga. Potrebito je ovdje istaknuti da tako u Duha Svetoga vjeruje samo kršćanin. U tome s nikim ne dijeli vjeru. U nijednoj se vjeri ne vjeruje »u Duha Svetoga« osim u kršćanskoj. Kršćani bi morali biti toga svjesni i time ponosni.

O Duhu Svetome u Vjerovanju piše da je τὸ κῦϱιον. Izričaj se redovito prevodi »Gospodin«. Stoga se kaže da vjerujemo »u Duha Svetoga Gospodina«. U izvorniku je strogo govoreći upotrijebljen pridjev κύριος u srednjemu rodu. Riječ naznačuje onoga tko »posjeduje autoritet, punu vlast i tko je gospodar«. Prema tome, sadržajno smo sasvim blizu pojmu »Gospodin«. Oci ipak nisu upotrijebili imenicu već pridjev. Zbog škrtosti podataka i kako saborski akti ne postoje, možemo samo nagađati zašto su tako postupili. Stilski bolje odgovara pridjev jer je imenica »gospodin« u grčkome muškoga roda. Teško bi se uklopila u govor o Duhu Svetome. U grčkome opća imenica »duh« pripada srednjemu rodu. Osim toga, možda bi neki Oci postavili pitanje da li se u predaji Duhu Svetome pripisivao naziv »Gospodin« kako se to uvriježilo s obzirom na druge dvije trojstvene osobe. Sve se to izbjeglo uporabom pridjeva. Sadržaj je ostao isti. To su osjetili kasniji prevodioci koji su sponatano stali pisati o Duhu Svetome Gospodinu.

U nastavku se za Duha kaže da je »životvoran« ili »živodajan«. U Novome zavjetu nije rijetkost da se Duh smatra životnim vrelom. O tome svjedoče mjesta kao što su: 1 Kor 15,45; 2 Kor 3,6 i Iv 6,63. Ali sveopće je bibilijske predaje da svekoliki život potječe od Duha Svetoga. Život može dati samo Bog koji je jedini posvemašnji život i jedini u sebi i po sebi živi. Stoga je Duh Bog jer je »živočinitelj«.

Po Carigradskome je Vjerovanju Duh Sveti u kojega kršćani vjeruju »onaj koji izlazi iz Oca«. Očito se izreka naslanja na Iv 15,26. Razlika je između Ivanove izreke i carigradske tvrdnje u prijedlozima. Ivan je upotrijebio παϱά, a carigradski Oci 'εκ. Carigradski prijedlog

označuje da Duh dolazi »iz Oca«. Duhu je vrelo Otac. On mu je izvor. Carigradski Oci vjerojatno imaju pred očima nutarnje i božansko izlaženje Duha. Jasno je pak da je to izlaženje bitno. Duh djeluje božanski ukoliko »izlazi iz Oca«. Ljude zato može dovesti Ocu jer sam »izlazi iz Oca«.

Ovdje nam nije potrebito govoriti o izlaženju Duha »i iz Sina« jer je to Vjerovanju dodano tek g. 589. na toledskome saboru. Dalje se o Duhu kaže da mu se vjernici zajedno »klanjaju s Ocem i Sinom«. Izvorno upotrijebljena riječ znači »prostrijeti se pred Bogom«. Čovjek se »prostire« isključivo pred onim kome priznaje božansku čast i dostojanstvo. Drugome se nikome ne smije klanjati. Već ta napomena pokazuje da se u Carigradskome vjerovanju govori o klanjanju Duhu Svetome kako bi se očitovala vjera u njegovo božanstvo. Važan je i ponovljeni prijedlog »sa«. Jedno je klanjanje kojim se vjernik klanja Ocu, Sinu i Duhu Svetom. To znači da je jedno te isto dostojanstvo i čast u božanske Trojice. Sve to pokazuje da je Duh Sveti u potpunome zajedništvu naravi s Ocem i Sinom. Gotovo se isto ponavlja novim dodanim izričajem »i zajedno slavi«. Duh je u doksologiji zajedno s Ocem i Sinom. Ista im je »slava«. Na koncu pneumatološkoga ulomka u Vjerovanju piše da je Duh Sveti »govorio po prorocima«. Misao dolazi iz iskonskih dubina sveopće biblijsko-otačke predaje. Bilo bi je suvišno ičim ukrijepljivati. Zacijelo se u Vjerovanje ubilježio i taj dio da se izrazi vjera u potpuno božanstvo Duha Svetoga.

Carigradskome su saboru pribivali neki uistinu veliki i znameniti teolozi i crkveni vođe. Bez nekoga određenijeg rasporeda navodimo neke od njih. U Carigradu je na saboru bio Ćiril Jeruzalemski, slavni pisac mistagoških kateheza koje su pune istinske i duboke pneumatologije. Saboru je neko vrijeme predsjedao i za trajanja sabora preminuo Melecije Antiohijski. Dugo je i ustrajno prijateljevao s Kapadočanima i stoga sigurno bio dobro upućen u pneumatološka pitanja. Ipak su najslavnija imena Carigradskoga sabora Grgur iz Nise i Grgur iz Nazianza. Grgur Nazianski je čak jedno vrijeme predsjedao saboru. Zna se da je rasrđen napustio sabor pošto je održao znameniti oproštajni govor. Redovito se kaže da je Nazianžanin otišao sa sabora jer mu nije uspjelo postati carigradskim patrijarhom. Carigradski je sabor Grgura Nazijanskoga zatekao u službi carigradskoga biskupa. Nazijanžanin je neko vrijeme kao biskup djelovao u Nazijanzu. Inače je bio imenovan za biskupa u neznatnome mjestancu Sazim. Tamo se Grgur nije nikada pojavio. U Carigradu nije mogao postati patrijarhom jer je u ono doba kanonom bilo zabranjeno da biskup mjenja biskupsko

sjedište. Međutim, Grgur iz Nazianza nije mogao biti zadovoljan ni Vjerovanjem sastavljenim u Carigradu. Grgur, doduše, može prihvatiti što je u Vjerovanju kazano o Duhu Svetome, ali to nije dovoljno za njegovu pneumatologiju. U carigradskoj pneumatologiji koja svim svojim izrazima ističe božanstvo Duha Svetoga, ipak nedostaju ključni pojmovi kojima je Nicejski sabor nekoć izrekao božanstvo Boga Sina. U Carigradskome vjerovanju nije za Duha Svetoga kazano da je Bog niti da je istobitan s Ocem i Sinom. Čak nije neposredno ni izravno rečeno da je Duh Sveti Gospodin. Sve je to nadasve u svojim propovijedima i djelima isticao Grgur iz Nazijanza. Uočivši to, osobno nam je palo na pamet da je Nazijanžanin mogao napustiti Carigrad prije završetka sabora jer saborsko Vjerovanje nije u cjelini odgovaralo njegovoj pneumatologiji. To smo zabilježili kao vlastitu pretpostavku o kojoj nismo nigdje našli nikakva spomena.

Na Carigradskome saboru nisu bili nazočni Atanazije Veliki i Bazilije Veliki. Preminuli su nekoliko godina prije sabora. Ali su na saboru bili kao najutjecajnije osobe njihovi dobri prijatelji. Grgur iz Nise, uz to, Bazilijev je rođeni brat. To napomenusmo zato da reknemo kako je na Carigradskome saboru zacijelo bila prisutna Atanazijeva i Bazilijeva pneumatologija. Sve to pokazuje da je Carigradski sabor bio veliki sabor. Stoga je prirodno što se njegovo Vjerovanje nametnulo cijelome kasnijem kršćanstvu do danas.

ČETVRTO POGLAVLJE

KRIST BOŽJI SIN

Propovijedajući o Isusu Leon Veliki polazi od zaista bitne kršćanske vjere[1)] da je Isus iz Nazareta Bog. Kod toga rado dodaje da je Krist »pravi Bog«.[2)] Čak Isusa malo neobično, ali dosta često, naziva[3)]»Bog-Božji Sin«. U Kristu je nazočno »pravo« i »potpuno božanstvo«.[4)] Isusovo je božanstvo »jedno«[5)] s božanstvom koje posjeduje Bog Otac. Polazeći od Kristova božanstva, Leon s pravom ističe da je Krist »sveopći Stvoritelj i Gospodar«.[6)]

Leon Veliki, dok govori o Isusovu božanstvu, makar u nekoliko navrata neposredno navodi Nicejsko vjerovanje. Gotovo sigurno polazi otuda[7)] kada za Krista kaže da je »Bog iz Boga«. Leon u svoje propovijedi unosi temeljni nicejski izričaj kada kaže da je Krist po božanstvu s Ocem »istobitan«.[8)] Čak u jednome ulomku[9)] čitamo znamenitu i presudnu grčku riječ za »istobitan«. Ako je Leon zaista toga dana posegnuo za izvornim Nicejskim izričajem znači da mu je bilo stalo do toga da ga kao ključ vjere u Kristovo božanstvo pozna i njegovo obično vjerničko slušateljstvo.

1) 30,6.
2) 21,2; 23,1-2; 24,3; 25,3; 27,2.
3) 23,1; 28,1.
4) 24,1; 24,3; 25,2; 25,3-4: 29,3; 30,1; 27,1; 28,3; 34,1; 28,7; 30,3.
5) 38,2.
6) 23,1.
7) 24,1; 29,2.
8) 25,2.
9) 30,6.

Zna se da je Nicejski sabor iz g. 325. svojim Vjerovanjem otklonio Arijevo krivovjerno učenje o Kristovu božanstvu. Leon u svojim homilijama izravno spominje[10] Arija. Gotovo sav svoj nauk o Kristu tako izlaže da pobije arijevstvo. Ponekad i sam neposredno navodi osnovne Arijeve postavke. Tako Leon veli da je »Arije Sina Božjega označio manjim od Oca«[11] i tvrdio da je Sin Božji »stvorenje«.[12] Obraćajući se izrijekom[13] znamenitome krivovjerniku Leon izjavljuje: »Ti tvrdiš da je Sin vremenit«. Nema sumnje da je iz Arijevih učenja također tvrdnja[14] da Sin »nekada nije bio«. Arije je govorio da »bi nekada kada Sina nije bilo«. To znači da je Sin nastao tijekom vremena i da je stoga vremenit.

Po Leonu, Krist je kao Bog »jednak«[15] s Ocem koji je u božanstvu njegov Roditelj. Katkada Leon dodaje[16] da je Krist svojim božanstvom »po svemu jednak Ocu« ili naprosto govori[17] o »jednakosti« između Boga Oca i Boga-Sina Božjega.

Leon rado i ponovljeno naglasuje vječnost Sina Božjega. Krist je kao Bog »prije vjekova« odnosno »prije vremena«.[18] Gospodin Isus je »vječan«. On je to zato što se »rodio od suvječnoga Oca«. Po Leonu, »Otac je vječno Otac«. Radi toga je i »Sin vječno Sin«. Tko je vječno Otac, nužno vječno ima Sina. Otac i Sin posjeduju »jednu te istu vječnost«. Leon jednostavno izjavljuje da je Krist Isus jer je Bog »suvječan« s onim koji mu je u božanstvu Otac. Tako Leon misao o vjekovječnosti utjelovljene Riječi bez krzmanja kao stožernu upliće[19] u svoje redovito propovijedanje.

U *Govorima* postoje mjesta gdje Leon upotrebljava nešto apstraktnije, ali već ustaljene pojmove, kojima se izražava Kristovo božanstvo. Ovdje pred očima imamo riječi kao što su »narav«, »esencija« i »supstancija«. Leon ih rabi gotovo istoznačno. Veli da je u Kristu »božanska narav«. S obzirom na »božansku narav« Krist »s Ocem« ima »jednaku i istu narav« jer se rodio »od Oca«. U toj je

10) 24,5; 16,3.
11) 24,5; 25,3.
12) 24,5.
13) 25,3.
14) 25,3.
15) 3,2; 21,2; 24,1; 28,3; 28,6; 29,3; 34,1.
16) 24,3.
17) 25,2; 27,1.
18) 25,2; 22,2.
19) 25,3; 26,1; 24,1; 24,3; 23,1; 26,1; 29,2; 25,2; 34,1.

»naravi Krist jednak Ocu«.[20] U pogledu Kristove božanske »supstancije« Leon kratko kaže[21] da je Krist »s Ocem iste supstancije«. Gledom na božansku »supstanaciju« Krist je »jedno s Ocem«. Krist također posjeduje[22] »božansku esenciju« koja je »vječna esencija«. To je stoga što se Sin Božji »vanvremenski rodio iz Očeve esencije«. Leon dodaje da je Krist s obzirom na božansku esenciju »jedne esencije s Ocem«. Krist živi »s Ocem u jednoj esenciji«. Radi te »jedne esencije« s Ocem je suvječan ukoliko vječno dolazi iz Oca.

Posve je prirodno što Leon Kristovo božanstvo označuje kao »nepromjenljivo«. To je važna tvrdnja za razumijevanje Kristova utjelovljenja. To utjelovljenje ničim ne može okrnjiti Kristovu božansku narav, esenciju ili supstanciju jer je božanstvo u sebi »nepromjenljivo«. Leon je tako često isticao Kristovu božansku »nepromjenljivost« da je gotovo nepotrebno u tu svrhu navoditi bilo koje pojedino mjesto iz *Govora*. Stalno se vraća i misao i izričaj.

20) 23,1; 28,2; 31,2.
21) 23,2; 25,3.
22) 34,3; 29,1; 27,2; 24,3.

PETO POGLAVLJE

KRISTOLOŠKO PITANJE

Smije se bez pretjerivanja reći da u doba Leona Velikoga otočka kristologija dobiva gotovo konačni oblik. Kad bi se htjelo valjano obraditi okvire u koje ulazi Leonova kristološka misao, trebalo bi ispisati skoro čitavu povijest kristologije među crkvenim Ocima. To, jamačno, prelazi domete ovoga spisa, ali i našu osobnu spremu. Stoga ćemo se zaustaviti na nekoliko kristoloških stavova koji dijelom pridonose boljem razumijevanju Leonovih *Govora*. Samu Leonovu kristologiju, razumljivo, ispitujemo podrobnije. Ono pak što donosimo o kristologiji drugih drevnih autora očito ne premašuje redovito izlaganje. Tu nismo mogli zalaziti dublje i sržnije u istraživanje jer to iziskuje zasebne pozamašne knjige. Uostalolm, neka smo kristološka razmišljanja pribilježili u svojim ranijim radovima.

Arijeva kristologija

Rijetko se kada svraća pozornost na nedostatke Arijeva nauka o Kristovu utjelovljenju. Ipak se stječe dojam da je upravo tu ishodište čitavome arijevskome sustavu. Polazeći od netočna poimanja o Kristu, Arije se udaljio od crkvenoga učenja o Božjoj Riječi.

Nije isključeno da je Arije u povijesti teologije prvi ustvrdio kako utjelovljeni Sin Božji nije posjedovao stvorenu ljudsku dušu. U Kristovu je tijelu mjesto ljudske duše zapremala Božja Riječ koja je u njemu vršila ulogu koju inače duša obavlja u svakome čovjeku. Razumljivo je što je Arije na temelju prethodnih tvrdnja zaključio da je u Kristu jedna narav koja se sastoji od ljudskoga tijela i Riječi što

zamjenjuje ljudsku dušu. Upravo je tu razlog zašto Arije Kristu odriče potpuno božanstvo. Ariju se učinilo da Krist ne može biti Bog kada u njemu Riječ podliježe ograničenjima kao i svaka druga stvorena ljudska duša.

Red je istaknuti da taj dio Arijeva učenja njegovi suvremenici nisu zamijetili i zato se na nj nisu ni osvrnuli. Stoga je razumljivo što se o tome nije izjasnio niti Nicejski sabor g. 325. Ipak su bogoslovi uskoro uvidjeli taj kristološki nedostatak u Arijevu učenju. Poglavito su to učinili antiohijski teolozi koji su neprestano napadali Arijev monofizitizam, tj. njegov nauk o jednoj naravi u Kristu.

Zanimljivo je navesti da je i Leon Veliki bio svjestan kristološke Arijeve zablude. Čini nam se da se u nekoliko ulomaka svojih *Govora*, makar karatko, na to obazire. Leon kaže da je »arijevsko slijepilo« bilo nemoćno pred otajstvom »onoga sjedinjenja« kojim se u Kristu »stvorenje združilo sa Stvoriteljem«. Tajnu utjelovljenja arijevstvo »nije moglo motriti očima razuma«.[1] Arije krivo govori o Riječi jer pripisuje »božanstvu« Riječi što je u Kristu pripadalo »ljudskoj biti«.[2] Prema tome, krnja je kristologija polazište čitavog arijevskoga razmišljanja. Leon neposredno Ariju ne spočitava kristološki monofizitizam niti nijekanje ljudske duše u Kristu, ali to, po svoj prilici, kao poznato pretpostavlja.

Apolinarizam

Apolinarizam se može smatrati prvim cjelovitijim i sustavnijim kristološkim razmišljanjem. S apolinarizmom kristologija za duže razdoblje neposredno ulazi u samo središte teoloških raspravljanja gdje su istinski vrhunci opći kristološki sabori u Efezu g.431. i Kalcedonu 451.

Apolinarizam se naziva po Apolinaru koji je bio biskup u Laodiceji. Apolinar bijaše dubok i naobražen teolog. Puno je pisao. Spisi mu nisu lako razumljivi. Neki su se očuvali pod tuđim imenima. Redovito su to imena uglednih ljudi kao što su bili pape. Apolinaristi su tako bez većih teškoća širili misli svoga predvodnika.

Apolinar je prijateljevao s Atanazijem Velikim i Bazilijem Velikim. Odlučno je i odlično branio Nicejski sabor, njegovo Vjerovanje i naročito saborski temeljni izričaj »istobitan«. Time je stekao veliki ugled i priznanje.

1) 23,2.
2) 28,4.

Apolinarovo je poimanje Kristova otajstva naoko dosta jednostavno i skladno. Apolinar uči da Isus nije posjedovao ljudsku razumsku dušu. Umjesto ljudskoga uma u Kristu postoji božanska Riječ koja vrši ulogu ljudskoga razuma. Po Apolinaru, Krist od ljudske naravi posjeduje ljudsko tijelo i onu snagu što pokreće to tijelo i naziva se po ondašnjem načinu govora »vegetativnom« i »senzitivnom dušom«. Ljudsko tijelo u zajedništvu i jedinstvu s vječnom Riječi sazdaje Isusa Krista. Apolinar dosljedno dodaje da je u Kristu jedna cjelovita narav. To je Kristova božanska narav. Ljudska Kristova sastavnica nije narav jer nije vrelo djelovanja. Kristovo je ljudsko tijelo sredstvo kojim se služi Božja Riječ.

Valja reći da je navedeno Apolinarovo učenje ostalo na početku nezapaženo. Razlog je tome i taj što se u ono doba ni među istaknutijim teolozima nije još temeljitije razmišljalo o ulozi Kristove ljudske duše u djelu našega spasenja. Bio je zaboravljen, makar dijelom sjajan, Origenov nauk o Kristovoj ljudskoj duši. Ipak su teolozi uskoro zamijetili nedostatak apolinarizma te ga osudili. To učiniše Atanazije, papa Domaz i Carigradski sabor od g.381.

Apolinar je svoju kristologoju nastojao višestruko zasnovati. U tu se svrhu pozivao na grčku filozofsku antropologiju koja je potekla od Platona. Po toj je filozofiji čovjek zapravo duša koja je božanski žižak u ljudskome tijelu. Tijelo je samo prepreka i smetnja. Ono je špilja i zatvor gdje je utamničen ljudski besmrtni duh. Uza sve to, čovjek je duh u ljudskome tijelu. Apolinar dodaje: u Kristovu je ljudskome tijelu božanski um. To je Božja Riječ. Prema tome, da Krist bude čovjek dovoljno je da je u njemu Božja Mudrost. Svaka razumnost sjedinjena s ljudskim tijelom obistinjuje ljudsko biće.

Apolinar je mislio da za svoju kristologiju ima uporište i u Novome zavjetu. I tu se nalaze ulomci gdje se čovjeka poima kao biće trodjelno sastavljeno: od puti, duše koja biološki oživljuje i giba tijelo te od razuma. I ovaj put Apolinar Kristu priznaje ljudsko tijelo i dušu kao fiziološko počelo, ali mu odriče ljudski um koji u Kristu izravno nadomiješta nebeska Riječ.

Svojoj je kristologiji Apolinar u pomoć prizvao i to što se u Novome zavjetu postojano i bjelodano uči da je Krist začet djevičanski. To je u svezi s prijenosom ljudske duše i s istočnim grijehom. Po Apolinaru, u novo nastalo ljudsko biće očevo sjeme kod začetka prenosi stvorenu dušu i s njome iskonski grijeh. Nova je duša kao odlijev roditeljske duše. Ljudsko je sjeme put i sredstvo kojim duša

dolazi u novo ljudsko tijelo. Ali Krist se začeo djevičanski. Tu nije na djelu ljudsko sjeme. Prema tome, nije bilo sredstva koje bi moglo u začeto Kristovo tijelo prenijeti razumnu ljudsku dušu s praroditeljskim padom i kaznom. Vidi se, drugim riječima, da je Apolinar u dogmatskoj antropologiji zastupao traducijanističku teoriju.

Apolinar je čak mislio da bi se u božansko Trojstvo zavelo stanovito četvorstvo da je Krist posjedovao ljudski razum. Vjerojatno je pomišljao da bi nazočnost ljudskoga uma u Kristu kao nužnu posljedicu imalo uspostavu ljudske osobe u Kristu. Zacijelo se i za Apolinara osoba poistovjećuje s razumnošću. Otuda prosvjed da bi se u Trojstvu našlo četvorstvo ako Krist posjeduje ljudsku razumsku dušu. Tako u ime Trojstva Apolinar smatra dužnošću otkloniti opstojnost Kristove ljudske umnosti.

Uostalom, dvije cjelovite razumne zbilje ne mogu zajednički opstojati kao jedna cjelina. Stoga u jednu zbilju nije moguće sjediniti potpunu ljudsku i božansku narav. Apolinar čak misli da bi Krist, barem u načelu, mogao biti grešan da je posjedovao ljudski razum koji je nezamišljiv bez prevrtljive ljudske slobodne volje.

Apolinar u krajnjoj raščlambi nije bio posve načisto ni s Kristovim ljudskim tijelom. Jamačno je i sam vjerovao da je Isus u zemaljskome životu imao pravo ljudsko tijelo, ali, po svemu sudeći, to više ne bi vrijedilo za uskrsloga i proslavljenoga Krista. Uskrsnućem i uzašašćem Kristovo bi se tijelo konačno preinačilo i izgubilo u Gospodnjemu božanstvu. Kako je nešto slično učio i Marcel Ancirski, saborski su Oci g.381. u Carigradu držali shodnim izjaviti da Crkva vjeruje u trajnost i vječnost Kristova utjelovljenja. Isus je za sva vremena baštinik potpune ljudske naravi. Čini se čak da je Apolinar radi euharistijske tajne došao na pomisao da se Isusovo tijelo uskrsnućem skroz pobožanstvenilo. Tek posve božansko Kristovo tijelo može po euharistiji biti dušina hrana i tako zalog besmrtnosti i uskrsnuća.

Koliko je apolinarizam još uvijek bio živa misao u vrijeme Leona Velikoga ne bismo znali kazati. Ali je taj pokret sigurno nekoć bio dosta utjecajan. Vidi se to i otuda što su apolinaristi imali svoju uređenu crkvenu zajednicu na čelu s vlastitim biskupom čak i u Antiohiji. Usput spomenimo da se i Jeronim Dalmatinac na svojim putovanjima Istokom u Antiohiji susreo s apolinaristima premda se zaredio za svećenika u zajednici koju je predvodio biskup Paulin i koja je kao strogo katolička bila u zajedništu s Rimskom biskupskom stolicom.

Oci su zabacili apolinarizam. Već je apostol Pavao učio da je čovjek pao svojim »umom«. Krist se utjelovio da uspravi, podigne i obnovi pali »razum«. Nasuprot apolinarizma pravovjerni bogoslovi utvrđuju opće pravilo koje se neprestance ponavljalo i koje glasi: što Krist utjelovljenjem nije uzeo, nije ni spašeno. Prema tome, Isus je uzeo i ljudski um da ga u sebi može otkupiti i spasiti. Apolinarizam je neposredni razlog što se dugo u kristologiji izričito napominjalo da Krist posjeduje »ljudsku razumnu dušu«. To je um, razum ili pamet. Apolinarizam je posebice bio neprihvatljiv za one drevne teologe koji su poput Antiohijaca uvelike cijenili Kristove ljudske čine kao uvjet našega otkupljenja. Po tim teolozima, Krist je Novi Adam koji svojom poslušnošću i ispunjenjem Očeve volje za novo čovječanstvo dokida posljedice praroditeljskoga iskonskog neposluha. Jasno je da se takav pristup i poimanje djela otkupljenja ne može zamisliti bez vjere u djelotvornu snagu Kristove ljudske duše. Stoga su upravo Antiohijci uz kapadocijski otački trolist bili neumorni borci protiv apolinarizma.

Nestorijevstvo

Oko g. 428. zameće se u Carigradu žestoka kristološka rasprava. Počeo ju je patrijarh Nestorije koji je kao učen i krepostan čovjek u Carigrad na patrijaršku stolicu došao iz Antiohije gdje je stekao teološku naobrazbu s antiohijskim prednostima i nedostacima. Antiohijci su u sporu s arijevstvom i apolinarizmom nadasve isticali cjelovitost i potpunost obiju Kristovih naravi. Krist posjeduje punu božansku i punu ljudsku narav. Stoga je u krivu Arije i Apolinar. Ali cjelovitost obiju naravi zahtjeva i djelo otkupljenja. Krist je Spasitelj jer je Bog i čovjek. Kristovi su čini kao djela novozavjetnoga Adama sa svojom ljudskom i ćudorednom vrijednošću istinski razlog i vrelo ljudskoga spasenja.

Nestorije je s puno neopreza i uz veliki sablazan u Carigradu javno u crkvi pred vjernicima propovijedao da Djevica Marija nije »Bogorodica«. U skladu je s najdrevnijom predajom držao da pojam »Bog« jedino označuje narav koja je zajednička Ocu, Sinu i Duhu Svetome. Prema tome, za Nestorija naziv »Bogorodica« može jedino značiti da je Djevica Marija rodila božansku narav. Stoga on osporava i zabacuje taj naziv. Pri tome je zaboravio da se među kršćanima odavna uvriježio taj duboki i sjajni Marijin naziv. Osim toga i pojam »Bog« može označivati svaku pojedinu trojstvenu osobu jer je svaka Bog. Začudo da Nestorije to nije znao ili nije htio prihvatiti.

Nestorije je osobno predložio da se Marija oslovljava kao »čovjeko-rodica«. On to ističe jer tako traži njegova soteriologija. Onodobni su se Nestorijevi protivnici posebice okomili na taj izričaj. Smatrali su da Nestorije uči kako je Marija zapravo rodila čovjeka u kojega se kao u kakvoga proroka nastanila Božja Riječ. Teško je vjerovati da je Nestorije osobno upravo tako shvatio svoju vlastitu kovanicu »čovjekorodica«. Kao moguće rješenje napadnuti je Nestorije posegnuo za izričajem »Kristo-rodica«. Marija je rodila Krista. Ali Nestorijevim protivnicima to nije bilo dosta. Primjećivali su da naziv Krist prvotno naznačuje Isusovu mesijansku ulogu i dostojanstvo. Ne izražava kristološko otajstvo.

I danas je teško kazati što je u biti Nestorije učio. Redovito se tvrdilo da je u Kristu vidio »dvije osobe«, božansku koja je Riječ i ljudsku koja je stvoreni čovjek. To će zapamtiti i stoljećima ponavljati kristološki traktati. Nestorijeva su sačuvana i nedavno otkrivena djela iznimno višeslojno sastavljena i nadasve teško shvatljiva. U njima se susreću izrazi koji se dans jedva dadu razumjeti. Spomenimo da se u novije doba javljaju patrolozi koji s Nestorija skidaju svako krivovjerje. To je, jamačno, netočno. Ali nije posve u pravu ni vjekovno skroz ukrućeno prikazivanje Nestorijeve kristologije. Svakako se ne smije previdjeti Nestorijev doprinos znanstvenoj kristologiji. Brojni istraživači misle da je upravo Nestorije prvi jasno uočio nedostatak svih dotadašnjih kristologija koje su bez izuzetka kušale naći rješenje na razini sjedinjenja božanske i ljudske naravi u Kristu. Nestorije bi prvi uvidio da se različite naravi u Kristu kao naravi ne mogu sjediniti. Sjedinjenje se može jedino zbiti na razini Riječi kao božanske osobe. Također noviji kristolozi ističu da Nestorije nije posjedovao dovoljno utvrđene pojmove za svoju misao i da je zato zabludio u kristologiji.

Leon Veliki već je g. 430. upoznao nestorijevstvo. To mu je omogućio Kasijan koji je tada pobijao Nestorijeve zasade. Kasijan je svoj spis posvetio upravo Leonu koji je već u tome razdoblju ugledni član rimske crkvene zajednice. Rimljani su i inače krivim okom gledali Nestorija jer su upravo u Carigradu kod njega našli utočište prognani pelagijevci.

Ćirilova kristologija

Ćiril Aleksandrijski s pravom slovi kao kristolog i mariolog među Ocima. O Ćirilovu tumačenju Kristova otajstva veoma se mnogo, ozbiljno i valjano pisalo. Ipak ni danas nije lako ukratko kazati kako je

Ćiril tumačio Kristovu tajnu. Svakako je najveća Ćirilova zasluga za kristologiju što je isticao Kristovo osobno jedinstvo. Isus Krist je utjelovljena Riječ. Ćiril je bio manje sretne ruke kada je skovao svoju znamenitu formulu o »jednoj Logosovoj utjelovljenoj naravi«. Taj su izričaj mnogi izučavali. Ipak ni do danas nije nikome uspjelo točno uglaviti što je s navedenom izrekom Ćiril zapravo kazao. Vjerojatno je mislio reći da je utjelovljena Riječ jedna osoba. Krist je osoba Riječi.

Ćirilovi protivnici pozivali su se na onaj dio izreke koji glasi »jedna narav«. Radi toga su govorili da Ćiril u kristologiji obnavlja arijevsku i apolinarističku zabludu gdje se zacijelo krivovjerno govorilo o »jednoj naravi« u Kristu. Ali su se i monofiziti uvijek neutrudivo pozivali na Ćirilovo učenje. Uporno su ponavljali da je njihova misao nastavak Ćirilove kristološke prosudbe.

Ćiril se u svojoj kristologiji i soterilologiji u skladu s aleksandrijskom teološkom školom kojoj je pripadao nije vele pitao za Kristovu ljudsku dušu. On je bez dvoumljenja slijedeći Novi zavjet i trajnu predaju vjerovao da Krist posjeduje čovječju dušu. Ipak Gospodnjoj duši nije pripisivao veće značenje u soteriologiji. Po Ćirilu, spasenje se ostvaruje sjedinjenjem Riječi i tijela. To sjedinjenje posvećuje i pobožanstvenjuje ljudsko biće. Kristovi ljudski čini, potekli iz njegove duše, kod takvoga poimanja spasenja ne dolaze do naročita izražaja.

Danas se zna da je Ćiril terminološki mogao pasti pod apolinaristički utjecaj jer je čitao apolinarističke spise pod tuđim imenima. Vjerojatno nije bilo dobro što je Ćiril napao Teodora Mopsuecijskoga kada je već bio mrtav i preminuo kao istaknuti teolog i biskup u miru s Crkvom. Gotovo se bez potrebe okomio i na Teodoreta koji je bio spreman na razgovor i dogovor u svim spornim pitanjima. Ipak moramo reći da će Ćirilova kristologija dugo živjeti i vladati cjelokupnom teologijom. Ćiril je kao malo tko zaslužan i za znanstveni govor o Djevici Mariji. Svekoliko je svoje razmišljanje začinio dubokom i nepatvorenom kršćanskom duhovnošću. Stoga je Ćiril na Istoku stoljećima važio kao neprijeporni autoritet na teološkome i ascetskome polju.

Efeški sabor

Sabor održan u Efezu g. 431. ulazi u povijest kao osnovni kristološki sabor. Stekao je zasluženi glas sabora koji je svečano proglasio Kristovo osobno jedinstvo i priznao Marijin najčasniji naziv Bogorodica. Ipak je teško s pravim utemeljenjem govoriti o istinskim

dometima toga drevnoga sabora jer nam nije ostavio posebne i jasne kristološke definicije. Osim toga na njemu su uglavnome sudjelovali biskupi privrženi Ćirilovoj teološkoj misli.

Šteta što na Efeškome saboru nisu pribivali biskupi prostranoga Antiohijskoga patrijarhata. Oni su se već bili zaputili, ali su zbog vremenskih i prijevoznih teškoća zakasnili. Nisu stigli u Efez na dan otvora. Teodoret u svojim pismima spominje kako je tražio da se početak sabora odgodi za koji dan. Molba mu nije bila uslišana. Vjerojatno time ojađen, događaje oko Efeškoga sabora nazvao je »tragedijom«. Teodoret je možda u sudu pretjerao. Ipak je činjenica da se biskupi iz Antiohijskoga patrijarhata nisu priključili ostalim Ocima u Efezu već su održavali svoje zasebne sjednice. Tako je nastao pravi razdor koji je tek g. 433. otklonjen. Smije se reći da je Efeški sabor stekao veći ugled tijekom povijesti nego ga je imao kada je bio proslavljen. Ipak se uspomena na taj sabor nije nikada ugasila. Stavljen je uz bok ostalim trima ranim općim saborima.

Kalcedonski sabor

Bez ikakva pretjerivanja najznačajniji je kristološki tekst sveukupne povijesti do naših dana kalcedonska kristološka definicija nastala g. 451. U njoj je sažeto i jasno iznesen cjelokupni kristološki nauk koji se stvarao prethodnih stoljeća. Tu je sve u čemu je opća Crkva prepoznala svoju vjeru kada je riječ o Kristovu otajstvu. Kalcedonska definicija također zabacuje sva krivovjerja koja su se prethodno pojavila u svezi s Kristom Gospodinom. Buduća će kristologija ovisiti o kalcedonskome dokumentu. To se može reći i o onim teolozima koji su neposredno poslije Kalcedona razglabali i branili Kristovo otajstvo. Ovdje mislimo na Leoncija Bizantskoga, Sofronija Jeruzalemskoga i Maksima Ispovjedaoca. Leoncije je poznat kao kristolog koji je tumačio izričaj »hipostatsko sjedinjenje« i u kristologiji upotrijebio pojam *en-hypóstatos*. Pred Leoncija se postavilo pitanje da li je Kristova ljudska narav »hipostatična«. Mislilo se na hipostatičnost snagom ljudske hipostaze. Ako se kaže da je Kristova ljudska narav »hipostatična« po ljudskoj hipostazi, smjesta se zaključivalo da su u Kristu dvije hipostaze ukoliko su u njemu dvije naravi. I to je nestorijevstvo. Rekne li se pak da je ljudska narav u Kristu »nehipostatična«, slijedilo bi da ni ne postoji jer je bez hipostatičnosti. Leoncije odgovara: Kristova ljudska narav nije bez hipostatičnosti. To uključuje da je zbilja. Ali nije hipostatična ljudskom hipostatičnošću već Logosovom hipostazom. Nalazi se u Logosu i njegovoj hipostazi.

To znači važni izričaj *en-hypóstatos*. Time se u Kristu otklanja dvojstvo osoba. Osoba Logosa koja je jedna daje hipostatičnost svojoj ljudskoj naravi koju je »hipostatski« sa sobom sjedinila. U tome smo smislu shvatili Leoncijevu temeljnu kristološku misao gdje se gotovo konačno izrazilo ljudsko nastojanje u želji da što je moguće dublje zaroni u kristološku tajnu.

Sofroniju je palo u dio na temelju Kalcedonske definicije suzbiti govor o jednome načinu djelovanja u Kristu. Tako je o Kristu stao propovijedati carigradski patrijarh Sergije. Maksim se morao uhvatiti u koštac s monoteletima koji su tvrdili da Krist nema ljudsku slobodnu volju jer bi inače bio u mogućnosti sagriješiti. Zacijelo je i Maksim u pobijanju monoteleta krenuo od Kalcedonskoga dokumenta o Kristovim dvjema naravima. Gdje su dvije razumne naravi, tu su i dvije slobodne volje. Maksim rješava monoteletsku primjedbu lučeći slobodnu volju kao počelo koje nužno prati razumnu ljudsku narav od odabiranja između dobra i zla. Maksim smatra da odabiranje pripada osobi. U Kristu je jedino božanska osoba koja može samo odabrati dobro.

Leon Veliki utjecao je na saborsku definiciju. Na saboru su bili njegovi poslanici. Tu se već rekosmo čitao i njegov *Tomus* iz kojega neki dijelovi neposredno uđoše u saborski dokument. Leon je sve poduzeo da se u cijeloj Crkvi prihvati, usvoji i prizna Kalcedonski sabor. Leonova misao vlada kalcedonskom definicijom. Pruža joj okosnicu i obilježje. U definiciji raspoznajemo Leonov kristološki nauk. Kalcedonska definicija tako reći preuzima Leonov ritam. Kalcedonskim je Ocima jedino bilo stalo utvrditi da je Leonov nauk u skladu s efeškom kristologijom.[3)]

Leonova kristologija

Leonova je kristologija po općemu sudu[4)] razmjerno jednostavna. Poput drevnih latinskih bogoslova ko što bijahu Tertulijan, Ciprijan i Augustin Leon ističe da Gospodin Isus posjeduje dvije naravi, božansku i ljudsku. Razlog je tome taj što Krist pozna dva rođenja. Krist se kao Bog rađa od Oca. Tako ima Božju narav. Ali Krist se rodio

3) Usp. H. RAHNER, *Leo*, 323-329; A. GRILLMEIER, *Christ*, II, 115-194; *Jesus*, 131-220; A. De HALLEUX, *Patrologie*, 18.61.448-449.472; P. STOCKMEIER, *Konzil*, 140-156; F. HOHMANN, *Kampf*, 13-94; H. ARENS, *Sprache*, 156; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 132.170-173; P. GALTIER, *Cyrile*, 345-387; Th. CAMELOT, *Théologie*, 405 bilj. 11; M. J. NICOLAS, *Doctrine*, 610.657.

4) Usp. P. GALTIER, *Unité*, 72-81; T. JALLAND, *Life*, 451-462; J. LIÈBAERT, *Christologie*, 121-123; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 102-104; M. J. NICOLAS, *Doctrine*, 609-660.

i od Marije. Otuda ima ljudsku narav. Tako dva Kristova *nasci* za posljedicu imaju dvije naravi ili *naturae*. Leon jednako jasno dodaje da su obje Kristove naravi počelo vlastitih djelovanja. Ni ljudska narav u Kristu nije neko nedjelatno sredstvo. I sama je počelo. Ima svoju moć i djelovanje. Ali obje naravi kao vlastite pripadaju jednoj te istoj osobi. Leon u skladu s latinskom predajom kaže *persona*.[5] Ta je »jedna te ista osoba« u ljudskoj i božanskoj naravi Sin Božji. Njemu pripada što čini snagom svoje ljudske i božanske naravi. Djela što ih je Krist učinio tijekom zemaljskoga života imaju otkupiteljsku i neizmjernu snagu jer su čini osobe Božjega Sina. Leonu je u biti do toga da se vjeruje kako je Krist u potpunosti Bog i čovjek. Tek tako može biti Posrednik između Boga i ljudi. Leon se ne boji isticati da je Krist čovjek. Za nj naziv čovjek označuje ljudsku bit.

Premda je Leonova kristologija naizgled skromna, ona izražava bitne točke kristološke vjere. Tu je dvojstvo naravi i jedinstvo osobe. Stoga se smije kazati da je Leon sa svojom latinskom kristologijom krenuo srednjim putem između onodobnih suparničkih kristologija u Antiohiji i Aleksandriji.

Među Leonovim najznamenitijim i najutjecajnijim tekstovima jamačno je njegovo *Pismo Flavijanu* koje se također naziva Leonov *Tomus*. Tu je Leon sažeo svu svoju kristologiju. Redovito hvale jasnoću i izražajnost toga Leonova spisa. Leon se u *Pismu Flavijanu* izražava jednostavno i jasno. Slijedi Bibliju i otački nauk. Niti kani biti originalan niti to jest. U tekstu se ne pojavljuju novi pojmovi. Filozofski i spekulativni pristup gotovo je nepoznat u tome Leonovu razmišljanju o Kristu. Leon iznosi što smatra da je istina. To se mora vjerovati. Međutim, Leon ni u *Pismu* ne namjerava u suvremenome smislu definirati kristološko otajstvo. Čak se ne bi moglo kazati da je u *Pismu Flavijanu* izneseno neko dublje pojašnjenje samoga hipostatskoga sjedinjenja. Unatoč tome, Leon se upravo tim svojim spisom nametnuo i budućoj kristologiji. Inače su veoma česti izražajni dodiri onodobnoj i budućoj kristologiji. Inače su veoma česti izražajni dodiri između *Pisma* i *Govora*. Samo se *Pismo* ukazuje kao blistavi sažetak latinske kristologije. To je latinski doprinos općoj kristologiji.[6] *Pismo Flavijanu* veliki je dokument gdje se prvi put svečano očitovalo redovito crkveno učiteljstvo. Tekst je uravnotežen i dobro izvagan kako to dolikuje rimskome geniju. Leon je u *Pismu* jasnoćom i snagom svoga

5) Usp. B. STUDER, *Una*, 453-487.

6) Usp. A. GRILLMEIER, *Christ*, 526-539; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 98-105; M. J. NICOLAS, *Doctrine*, 609-610.630; Y. CONGAR, *Staphen*, 414-415.

uma kristološko pitanje sveo na temeljno što drži neprijepornim. Leon je nadasve imao protančan osjećaj za Predaju. To mu je omogućilo ukratko iznijeti što smatra bitnim za kristološku vjeru.

Prvotno kanismo Leonovu kristologiju prikazati služeći se njegovim *Pismom Flavijanu* kao njegovim glavnim kristološkim tekstom. Od toga smo odustali jer to znamenito *Pismo* ovdje nismo preveli pa ga čitatelj nema pred očima. Osim toga stekli smo dojam da se u *Pismu Flavijanu* zgusnuto ponavljaju kristološke tvrdnje koje se nalaze u *Govorima* koji se ovdje objavljuju. Uostalom, sam Leon u *Pismu* više puta doslovce navodi kristološke ulomke iz *Govora*. Dodajemo da se u ovome sažetku Leonove kristološke misli zasnivamo na njegovim propovijedima za Božić i Bogojavljanje. Tu se Leon, iz posve razumljivih razloga, najduže zadržao na kristološkome otajstvu.

Prije nego neposredno pristupimo onome što Leon osobno naziva[7] nutarnjom Kristovom »uspostavom« ili »konstitucijom« svraćamo pozornost na to da je Leon bio duboko svjestan ljudske nedostatnosti pred veličinom Kristove tajne i da se zaustavio pred pitanjem tobožnjega kasnijega ostvarenja Gospodnjega utjelovljenja.

Najprije treba kazati da je Leon bio osvjedočen kako je utjelovljenje Riječi među svim božanskim djelima »osobito djelo«[8] s kojim se druga djela ničim ne mogu mjeriti ni uspoređivati. Utjelovljenje je nešto zasebno i iznimno. Jedno je i jedinstveno. Kristovo je utjelovljenje »sagibanje« kojemu na izvoru stoji »božansko milosrđe«. Utjelovljenje nije nitko ničim i nikada zaslužio. Ono je čista milost. To je milosno i milosrdno saginjanje nad ljudski rod »neizrecivo«.[9] Prelazi »svaku mjeru ljudske spoznajne moći«.[10]

Utjelovljenje također »nadvisuje« i »premašuje« svaku darovitost »govorničkoga dara«. Nema »jezika« koji bi bio dostatan za »dostojanstvo« toga »sadržaja«. Za svako je govorničko umijeće i svaki jezik Kristovo utjelovljenje preveliko »božansko djelo«. Ipak veličina djela ne smije biti »razlog« da se o njemu »šuti«.[11] Leon zna da se Utjelovljenje »ne može dostojno rastumačiti«. Tu »uvijek ima izobila« o čemu se mora »raspravljati« jer uvijek nešto »ostaje što se mora tražiti«. Pretpostavimo da netko dođe na pomisao kako je »dopro do

7) 3,2.

8) 24,2.

9) 28,1.

10) 23,4.

11) 29,1; 30,1.

onoga za čim je išao«. U tome slučaju, pravo govoreći, tražitelj nije spoznao otajstvo već se »zamorio pri istraživanju«.[12] Leon, napokon, ukazuje na značenje vjere kod tumačenja kristološkoga i svakoga drugoga kršćanskog otajstva. Veli da »govor« neće uspjeti razglobiti tajnu ako »vjera ne vjeruje«.[13] Tako vjera prethodi i omogućuje pojašnjenje. Razum je kod vjerskoga otajstva nemoćan bez vjere. Vjera je pred otajstvom važnija nego razum. Razum samo kuša razjasniti što vjera pouzdano zna.

Sada se osvrćemo na one naznake što ih je Leon Veliki razbacano ostavio u svojim homilijama i odnose se na pitanje vremena kada je Isus ušao u ljudsku povijest. Pitanje je drevno. Valjda se nametnulo naznakom apostola Pavla da se Krist rodio kada je nastupila »punina vremena« (Gal 4,4). Zapravo je rano niknula slijedeća poteškoća: ako se s Kristom ostvaruje ljudsko spasenje, zašto se Gospodin nije ranije pojavio na svijetu? Na tu su primjedbu davni kršćanski pisci češće odgovarali. Uza sve to nije nam poznato da li je ikada itko sustavno u čitavoj povijesti teologije razložio to neobično i danas uglavnome zaboravljeno pitanje.

Leon Veliki spominje da ima ljudi koji »bezbožnim mrmljanjem« iznose »pritužbe« protiv božanskoga »upravljanja« ljudskom poviješću. Takvi drže da se »vremenima« što se protežu pred Kristovim dolaskom nije u odnosu na spasenje pružilo što se udijelilo »u zadnjoj dobi svijeta« kada je Krist došao na svijet. Ti isti prigovarači smatraju da se Bog »kasnim smilovanjem« stao brinuti za ljudsku sudbinu. Krist bi djelo spasenja ispunio »kasno«. Čini se da i sam Leon pristaje da se pred Utjelovljenjem makar donekle smije govoriti o »zatezanju«. Međutim, on primjećuje da za to »otezanje« glede »spasonosnoga djela« postoje valjani i božanski razlozi. Stanovita »sporost« Božjega zahvata u ljudsku povijest po Kristovu utjelovljenju zacijelo ima duboki i providonosni smisao i značenje.

Leon smjesta shvaća da novozavjetno Božje djelo nije skroz »novi nacrt« i »novi naum« kojim bi se Bog »brinuo za ljudsku sudbinu«. Novi je zavjet »ispunio što je Bog nakanio prije svih vremena«. Već od »stvaranja svijeta« utvrđen je »za sve jedan te isti razlog za spasenje«. To je Božja »milost«. Ona »opravdava sve svete« koji su igda živjeli. Leon uči da nisu »manje postizali« ljudi koji su »vjerovali u obećanje nego oni koji su prigrlili što je poklonjeno«.

12) 29,1; 30,1.

13) 29,1; 30,1.

Za opravdanje je bitna vjera. Nju su posjedovali »svi sveti koji su živjeli u vrijeme što je prethodilo našemu Spasitelju«. Upravo su se »po toj vjeri opravdali«. Tako su u iščekivanju »općega otkupljenja svih vjernika« i sami »postali Kristovo tijelo«. Na taj način istovjetna »vjera« u »Kristovo otajstvo« jednako opravdava sve opravdane. U tome se ne razlikuju vremena koja prethode Kristu i koja dolaze nakon njega.

Leon zgodno primjećuje da su »Apostoli upravo ono propovijedali što su proroci prorekli«. Prema tome, sadržaj je apostolske i proročke poruke isti. Razlika je samo u tome da su jedni navijestali što su drugi nagovijestali. Leon čak dodaje da Crkva vjeruje što se »zapravo uvijek vjerovalo«. Istina se »propovijedala kroz sva stoljeća«. Svjetlo se Istine »slalo i ranijim vjekovima« koji prethode Kristovu rođenju. Božja je »providnost milostivo dijelila svoje brojne darove svim minulim vjekovima«. Božanska se dobrota »uvijek brinula za ljudski rod«. To nije prestajala činiti »nikada« i »u nikakvoj drevnosti«.

Već rekosmo da Leon priznaje da se Utjelovljenje obistinilo sa stanovitim odgađanjem. Po njemu pak i to ima svoje značenje jer je odluka Božje Mudrosti. Odgađanje nas je Utjelovljenja »učinilo sposobnijima« za »poziv« koji nam je Bog uputio. Osim toga, sve što se na planu ljudskoga spasenja odigralo prije Krista omogućilo je da se u »nama rodi stalnija vjera«. Tu je vjeru pripravilo »drevno i često propovijedanje«. Ipak Leon naročito ističe da je nužna bila starozavjetna objava kako se Novi zavjet ne bi nikako mogao držati »sumnjivim«. Novi zavjet nije pod dvojbom pošto je ispunjenje onoga što su navijestili »mnogi znaci«, »mnoge riječi« i »mnoga otajstva«.

Međutim, treba dodati da po Leonovu sudu i Novi zavjet u jedinstvenome božanskome naumu ljudskoga spasenja ima svoju vlastitu vrijednost i ulogu. S Kristovim se dolaskom »milost« što svakoga »opravdava« nije, doduše, »začela«, ali se, svakako, »uvećala kada se Krist rodio«. Bog nam je »u Kristu« poklonio »obilje« koje »premašuje« sve što je prethodno poklonio.[14]

Leon u *Govorima* izrijekom napominje nekoliko krivovjernih kristoloških rješenja. Mi, doduše, o nekima od njih već govorasmo. Ipak što ovdje bilježimo nije naprosto ponavljanje jer sažimamo Leonovo viđenje dotičnih krivih učenja. Po sebi nije nužno da je Leon jednako sudio o krivovjerjima koja navodi kao što se kasnije ustalilo u

14) 23,4: tu se Leon najduže zadržao na pitanju koje razmatramo. Tome dodajemo: 24,1; 25,4; 26,2; 30,7; 34,4. I u tim se ulomcima dijelom obrađuju ili barem dodiruje predmet o kojemu govorimo.

povijesti kristoloških izlaganja. Svakako su istaknuta krivovjerja Leona prisilila da se kod izlaganja kristološkoga otajstva zasebice zaustavi na stanovitim osvjetljenjima neiskazive Kristove tajne.

Leon u svojim *Govorima* ukratko iznosi[15] maniheističko poimanje Isusa Krista. Osnovno je manihejsko stajalište ovo: manihejci niječu da se Krist »tjelesno rodio od Marije Djevice«. Za manihejce Gospodnje rođenje »po tijelu« ne postoji. Ono nije »pravo«. Po manihejstvu, Krist je posjedovao »lažno tijelo« i »hinjenu pùt«. Maniheistički učitelji smatrahu da bi bilo »nedostojno« kada bi »Bog, Sin Božji, unišao u ženinu utrobu«.

Polazeći od te svoje osnovne stajališne točke manihejci dosljedno tvrde kako Krist nije podnio »istinsku muku« niti je »uistinu bio ukopan« pa stoga niti »zaista« uskrsnuo. Kristova »muka« i »njegovo uskrsnuće« nose, po manihejcima, naznaku »patvorenosti«.

Iz rečenoga nije teško zamijetiti koliko je maniheistička tobožnja kristologija daleko od Novoga zavjeta i cjelokupne kršćanske Predaje. Manihejci u biti niječu djelo otkupljenja kada Kristovu tjelesnost proglasuju lažju i krivotvorinom. Oni ne znaju da su otajstva Gospodnjega života kao i njegovi vazmeni čini koji nužno pretpostavljaju da je Krist posjedovao istinsko ljudsko tijelo i dušu pravi razlog ljudskoga spasenja. Ako imamo pred očima maniheističko razmišljanje, lakše shvaćamo zašto je Leon u svojim spisima snažno i zaista često isticao da je Isus imao naše ljudsko tijelo.

Leon izrijekom napominje[16] Apolinara po kome se, znamo, naziva kristološki apolinaristički sustav. Leon kaže da, po apolinarizmu, Krist imaše pravo ljudsko tijelo, ali da »u Kristovu tijelu nije bila nazočna ljudska duša«. Ulogu je duše u Kristovu tijelu »obavljalo samo božanstvo Riječi«. Leon, naknadno, nešto potanje određuje Apolinarovo učenje. Tada veli da i apolinaristi »ispovijedaju kako se u Gospodinu nalazila duša«, ali joj je nedostajao dio koji se naziva »razum«. U Kristu kao čovjeku bilo bi kao razumni dio dostatno »božanstvo« koje vrši »sve razumske dužnosti«.[17]

Jasno je da je Leon zbog Apolinara morao u svojim propovijedima isticati s Novim zavjetom i svekolikom Predajom da je Isus imao pravu ljudsku dušu. Inače ne bi bio čovjek. Čovještva nema bez ljudske duše.

15) 24,4; 9,4; 34,4.
16) 24,5.
17) 28,4.

Osim toga, opći je biblijski i crkveni nauk da je iskonski grijeh pogodio čitava čovjeka: dušu i tijelo. Krist je posjedovao oboje da jedno i drugo otkupi, obnovi i preobrazi te zajedno može unići u sretnu i blaženu vječnost.

Leon dosta kratko i škrto govori o Nestoriju i njegovu učenju.[18] Najprije kaže kako je Nestorije smatrao da je »blažena Djevica Marija samo čovjekorodica«. Nestorije se »usudio tako propovijedati«. On se zaista, kazasmo, u svojim propovijedima tako izražavao. Ipak nije ostao »samo kod toga« već je bio spreman govoriti o Mariji kao »Kristorodici«. Ako taj naziv i nije dostatan, svakako je barem stanoviti napredak prema pravovjerju. Leon, nadalje, ističe da je Nestorije učio da se »nije zbilo nikakvo sjedinjenje Riječi i tijela« u času kada Marija začinje Gospodina. Prema tome, sami Sin Božji »nije – on osobno – postao Sin čovječji«. Leon je također naveo da je Nestorije govorio kako se »stvorenome čovjeku« kojega je začela i rodila »čovjekorodica« Marija Božji Sin »pridružio samim dostojanstvom«. Vjerojatno je i to stajalo u Nestorijevim spisima. Ali to zacijelo nije sva Nestorijeva kristologija koja je bila mnogo složenija i bogatija. Svakako, Leon je smatrao da Nestorije niječe Kristovo osobno jedinstvo pa se zato u svojim *Govorima* upravo na to veoma često vraćao.

Sažimljući Eutihovo kristološko stajalište,[19] Leon Veliki iznosi bitne protivnikove zasade. Po Eutihu, »u Kristu se zbilo sjedinjenje dviju naravi«. Stoga se mora kazati da je Krist postao »iz dviju naravi«. Sjedinjenje pak tih dviju naravi imaše za posljedicu da je nakon sjedinjenja »ostala« samo »jedna« narav. Druge »supstancije« poslije sjedinjenja u Kristu »podnipošto« više nema. Ona je »dokončana potrošenjem«. Dokinuta je i prestala je postojati. Očito je da se kazano može odnositi jedino na Kristovu ljudsku narav. Ona se u božanstvu rasplinula i iščeznula. Tako je u Kristu ostalo samo »božanstvo« te je »samo« ono bilo podložno »svim promjenama« Isusovoga »ljudskoga stanja«. Nema sumnje da je taj Eutihov nauk također Leona silio naglašavati da su u Kristu trajno nazočne božanska i ljudska narav odnosno esencija ili supstancija.

Leon se neprestance navraćao na tvrdnju da je Utjelovljeni zaista »pravi Bog«. Gospodin se, »potpun« u božanstvu koje mu je vlastito, u pravome smislu riječi »rodio«.[20] Sin Božji utjelovljenjem, ukoliko je

18) 28,5.
19) 28,5.
20) 24,3; 23,1; 21,2; 25,3; 34,3; 23,2.

Bog, to nipošto »nije izgubio«.[21] I u samome je Utjelovljenju »ostao što je bio«.[22] Zadržao je »božanstvo«[23], »božansku narav«[24] i svoju »vječnu esenciju Božjega Sina«.[25] U tome Utjelovljenje nije prouzročilo nikakvo »smanjenje«. Božanstvo se u Kristu nikako nije »umanjilo«.[26]

U svojim je *Govorima* Leon veoma snažno isticao Kristovu ljudsku stranu. I to je raznoliko izražavao. Nije se strašio kazati da je Utjelovljenjem božanstvo postalo neodvojivo od »svoga čovjeka«. Iznimno se često u Leonovim *Govorima* napominje da je Krist »pravi čovjek« ili »čitavi čovjek«. Čak se u Leona susreće dosta osporavani govor o tome da je Krist »uzeti čovjek«. Krist je »uzeo čovjeka«. U Kristu je »narav pravoga čovjeka« i »prava narav čovjeka«. Riječ se po Utjelovljenju nalazi »u cjelovitoj i potpunoj naravi pravoga čovjeka«.[27] Leon rado govori[28] o Kristovoj »ljudskoj naravi« koja je »istinita« jer ju je Gospodin uzeo od »ljudskoga roda«. Tu se zapravo misli[29] na »ljudsku tvar« i na »supstanciju istinskoga tijela«. Utjelovljena Riječ posjeduje[30] istinsko i pravo ljudsko »tijelo« ili »pùt«. Razumljivo je što Leon ne zaboravlja dodati[31] da je Krist posjedovao i ljudsku »dušu« bez koje ne postoji ljudsko biće. Inače smijemo primijetiti da ni Leon u *Govorima* nije posebice razmišljao o ulozi Kristove ljudske duše u Gospodnjemu životu i u djelu ljudskoga spasenja. Tako se polako stao gubiti origenovski i antiohijski nauk o spasenjskome značenju Isusove ljudske duše koja je naposredno pokretala sve ovozemne Gospodnje čine.

Iz navedenoga se vidi da je, po Leonu, Krist posjedovao »naše« i bio »u našem potpun«. Kristu nije nedostajalo »ništa od onoga što se odnosi na narav duše i tijela«. Tako je Krist imao cjelovito »ljudstvo«.[32]

---

21) 24,3.
22) 21,2.
23) 22,4; 24,1; 28,3; 28,6; 34,1.
24) 23,1; 27,2; 31,2.
25) 34,2.
26) 21,2.
27) 22,4; 23,1; 21,2; 23,2; 24,3; 25,3; 34,3; 38,1; 27,2; 28,6; 34,1; 36,1.
28) 23,1; 21,2; 22,2; 24,3; 27,1.
29) 22,2; 25,4; 26,1; 28,7.
30) 30,5; 35,5.
31) 26,1; 28,2; 30,2.
32) 24,3; 23,2; 34,1; 30,4.

Pod Leonovim perom nerijetko nailazimo na izraz[33] »jedna i druga narav« odnosno »dvije naravi«. Riječ je o Kristovu božanstvu i čovještvu. Leon to božanstvo i čovještvo također obilježuje[34] kao »obje supstancije«. Dodaje da kod »jedne i druge supstancije« ne postoji »nikakva neistinitost«.[35] Tu pred sobom imamo znamenitu dvonaravnost ili dvosupstancijalnost i dvoesencijalnost koja u kristologiji prati od davnina latinsku kristologiju i koja bijaše draga antiohijsko-kapadočkome teološkome krugu.

Leon je u kristologiji velikim dijelom po tome poznat što je učio[36] da su u Kristu »obje naravi« ili »jedna i druga supstancija« zadržale i sačuvale ono što im je kao božanskoj i ljudskoj esenciji »vlastito«. Obje su naravi »bez oslabljenja« i dalje »trajale« u onome što je njihov bitni pečat. Svoje su temeljne oznake i obilježja u cjelini i punome opsegu »sačuvale«.

Leon se već uhodanim rječnikom služio[37] izražavajući način kako se u Kristu nalaze božanska i ljudska narav. Govorio je da su se te dvije biti »sjedinile«. Među njima vlada »jedinstvo«. Jedna se narav s drugom »izmiješala«. Božansko se i ljudsko u Kristu »uzajamno tijesno povezalo«. Ta je povezanost »spona« i »savez« između Kristova božanstva i čovještva. Posljedica je kristološkoga sjedinjenja da je Utjelovljeni samo »jedan«.[38] Leon naročito pojašnjava da je Krist »isti«[39] s onim koji je Božji Sin, Očeva Riječ ili Bog-Sin Božji. Sjedinjenje ima za učinak da je Krist »jedna osoba«.[40] To je trojstvena osoba Riječi. U toj su se osobi sjedinile božanska i ljudska narav. Tako je, ističe Leon, nevidljivi postao vidljiv, Stvoritelj stvorenje, bezgranični omeđen, besmrtni smrtan. Premda su Kristove naravi i poslije sjedinjenja sačuvale svoje neotuđive vlastitosti, zbog sjedinjenja u istoj osobi među njima postoji nutarnje »zajedništvo«.[41]

Leon Veliki posebnom brigom želi pojasniti da »sila Riječi nije u nijednome vremenskome hipu nedostajala začetome tijelu i duši« našega Gospodina.[42] Krist se »bez božanstva nije ni začeo ni rodio«.[43]

---

33) 21,2; 23,2; 27,1; 28,1; 30,5; 28,4.
34) 23,1; 21,2.
35) 24,3.
36) 23,1; 21,2; 23,2; 28,1; 31,2.
37) 21,2; 27,2; 30,2; 29,2; 24,2; 23,1; 28; 23,2; 24,1.
38) 28,2; 30,4; 30,5.
39) 9,3; 23,1; 24,1; 24,2; 25,3; 26,1; 27,1; 28,6; 30,5; 38,1.
40) 23,1; 21,2; 23,2; 28,4.
41) 28,1.
42) 28,2.
43) 26,6.

Vidi se da Leon odbacuje ono kristološko tumačenje koje drži da se u Djevici »prije oblikovao i dušom oživio hram Kristova tijela« te je potom u nj došao »stanovnik« i »sebi prisvojio« hram. Međutim, Utjelovljenje se nije tako zbilo da bi božanska Riječ u Mariji za se oblikovala »obitavalište« u koje bi se naknadno nastanila kao »stanovnik« u svoj odvojeni stan.[44] Vjerojatno navedenom primjedbom Leon smjera na nestorijevski način kristološkoga izražavanja. Ali i ovdje moramo dodati da je Nestorije, ako je uopće upotrijebio slike koje Leon odbacuje, navedenu usporedbu po svemu sudeći drukčije prosuđivao i vrednovao.

Na koncu ovoga prikaza dodajemo da je Leon Veliki na temelju dviju Kristovih naravi i njegovih dvaju rođenja unutarnjim slijedom prigrlio obje Gospodnje istobitnosti koje kao osnove kršćanstva spominju Nicejski i Kalcedonski sabor. Krist je »istobitan« s Ocem u božanstvu i s Majkom po čovještvu. Teško je prosuditi kako je Leon poimao Kristovu istobitnost s Bogom i s ljudima. U svakome slučaju jednu je i drugu istobitnost isticao i uzimao za neophodno nužni uvjet ljudskoga spasenja.[45]

O Leonovoj se kristologiji[46] govorilo i pisalo razmjerno mnogo. Ipak nam se čini da nije sveobuhvatno, iscrpno i duboko obrađena. To na žalost ni sami ovdje nismo učinili. Inače bi Leonovu kristologiju trebalo sustavno istražiti na temelju svih njegovih djela. Redovito se pak Leonovu kristologiju traži u njegovu *Tomus*-u koji jamačno pripada među najznačajnije kristološke tekstove do danas.

44) 23,1.

45) Usp. B. STUDER, *Consubstantialis*, 286.294; *Consubstantialis Patri*, 97-115; *Concetto*, 599-607; *Gott*, 248-251; *Soteriologie*, 200-212.

46) Usp. P. SMULDERS, *Cristologia*, 581-582; A. MICHEL, *Hypostase*, 390; A. MICHEL, *Hypostatique*, 478.482-483; G. ZANNONI, *Leone*, 1254; B. STUDER, *Leone Magno*, 569-571; G. HUDON, *Léon*, 601-602; A. GRILLMEIER, *Christ*, 526-539; J. LIÈBAERT, *Christologie*, 121-122; J. TIXERONT, *Histoire*, III, 317; A. GRILLMEIER, *Gesù*, 933-952; Th. CAMELOT, *Éphèse*, 98-100; P. BATIFFOL, *Léon*, 248-253; J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 10.24-26.

ŠESTO POGLAVLJE

LJUDSKO SPASENJE

Leonova misao

Leonova je teologija kako i dolikuje u cjelini usredotočena na ljudsko spasenje. Božji pothvati imaju za svrhu da se spasi čovjek. Sve je što postoji radi čovjeka. Ali Leon nije kao ni ostali Oci sustavno progovorio o dijelu teologije što se danas uobičajeno naziva soteriologija. Tu se jedino donekle dade izdvojiti znamenita teorija vjerojatno naknadno označena teorijom »đavlovih prava«. Leon ju je kao veoma slikovitu zaista iznimno često isticao. Baštinio ju je od brojnih ranijih pisaca. Po tome načinu mišljenja, đavao je imao gotovo strogo »pravo« podjarmiti čovjeka i držati u sužanjstvu. On je čovjeka naveo na grijeh i tako otuđio od Boga. Ali i Krist je s punim »pravom« iz đavolske vlasti otrgnuo čovjeka jer se s đavlom borio svojim ljudskim činima. Tako je đavao svladan onim čime je izvojevao pobjedu. Krist je svojim utjelovljenjem ljudski rod izmirio s Bogom. Tako je utjelovljenje temelj otkupljenja. Kristovi su čini beskrajne vrijednosti jer su čini utjelovljene Riječi.[1]

Leon Veliki govornički lijepo primjećuje da se oko čovjeka i za čovjeka zametnuo »spor« između Boga i đavla. Bog je taj rat kao svemogući mogao dobiti služeći se isključivo svojom »silom«, »moći« i »veličanstvom«. Ipak nije tako postupio već je posegnuo za »velikim i divnim pravom« koje se naziva »pravednost«. Bog je u sebi pravedan i

1) Usp. T. JALLAND, *Life*, 462-471; B. CAPELLE, *Doctrina*, 443; *Life*, 95-96; J. P. JOSSUA, *Salut*, 251-282; B. STUDER, *Gott*, 248-251; *Soteriologie*, 200-212.

pravičan. Stoga se i u sukobu s đavlom htio pridržavati »zakona pravednosti« i »pravedne utemeljenosti«. Htjede da đavla ono »svlada« čime je sam »podjarmio« ljudski rod. To je naša narav.

Čovjek je na svome iskonu u praroditeljima »slobodno«, »voljnim pristankom« i »od sebe« napustio »Božju zapovijed« i podvrgao se »tiranijskome đavlovu pravu«. Postao je đavlov »podanik«. Đavao je »s pravom« gospodario nad svim ljudima. On je ljudski rod zamkom, nagovorom i prijevarom odmetnuo od Boga. Sve je ljude »svladao«. Oni su njegovo »roblje«. Đavao će »pravedno« izgubiti sve što je stekao i osvojio ako ga »pobijedi ono što je sam zarobio«. To je mogao učiniti Adamov potomak koji je »nevin« i »slobodan od svakoga grijeha«, ali poput ostalih ljudi napadnut od đavla. To je Isus Krist. Sav je njegov život neporočan, čist i čestiti. Ipak je đavao i za njega »tražio kaznu« kao da je grešan. Sve je što se dalo poduzeo protiv Krista. Premda »na Kristu nije našao nikakva grijeha«, đavao je prouzročio njegovu smrt. Tako je postupio nepravedno. Nepravedno je tražio »više« nego je smio. Radi toga je ostao bez »svega na što je imao pravo«. Krist je svojim neporočnim životom svladao đavla. Na taj mu je način pravedno oteo pravo da vlada nad ljudima.

Jasno je što se Leon kao propovjednik u gradu kojemu je nadasve stalo do prava često služi[2] navedenim tumačenjem da dijelom slikovito i zorno razjasni djelo spasenja. Ipak to nije jedini način kako je propovijedao o spasenju ljudskoga roda. Tako Leon primjećuje[3] da su se ljudi mogli »izmiriti« s Bogom jedino po takvoj »žrtvi« koja je »udružena s našim rodom«, ali je »tuđa« svakoj našoj »nečistoći«. Ta je »žrtva« Krist koji je svojom »mukom« uništio svekoliki ljudski grijeh.

Leon svojim vjernicima ne zaboravlja kazati da je Kristova »krv« što je potekla »iz njegova boka« cijena našega »otkupljenja«. On naprosto kaže da je Krist »uistinu raspet za spas svijeta«. Križ je u strogome smislu riječi »spasonosni znak«.[4] Leon je dobro isticao spasenjsko značenje i vrijednost samoga Gospodnjega rođenja. Tako reče[5] da je Krist »svojim rođenjem« položio »novo počelo« kojim se dokida »ljudska ostarjelost«. Kristovim je rođenjem otklonjen »stari čovjek«. Tada je započelo »novo stvorenje«. Uništeno je što je sačinjavalo »staroga čovjeka«: grijeh, smrt, pohotno tijelo i prolazne

2) 22,3; 22,4; 21,1; 28,3.
3) 23,3.
4) 31,3.4; 34,4.
5) 25,5.

zakonske obaveze u koje se čovjek kao zaslužne uzalud nadao. Isusovo je rođenje »novi početak« za sve ljude. Leon veli da je Gospodnje rođenje, »rođenje kršćanskoga naroda«. Krist je Novi Adam i Glava cijeloga novoga čovječanstva koje je njegovo tijelo. Stoga se u Kristovu rođenju zajedno s Kristom »surađaju« njegovi vjernici. Leon zaista sjajno kaže da je Sin Božji »postao ljudskim Sinom da bismo mi mogli biti Božja djeca«.

U pretpostavci da se Krist svojim rođenjem nije »spustio do nas«, nikada nitko ne bi »nikakvim svojim zaslugama« uspio »doći« do Boga. Isusovo je rođenje naš »početak«.[6] Razumije se da je tu riječ o »duhovnome početku«.[7] Vrelo mu je Duh Sveti. Kristovo je rođenje »dalo početak novome čovjeku«.[8] To je čovjek koji će vječno biti pred Bogom.

Leon je u taj misaoni sklop neminovno uveo krsno otajstvo. Učio je da je kršćaninu krštenje što je Kristu njegovo ljudsko rođenje. Zapravo se Krist rodio da se kršćanin u krstu može preporoditi. Na djelu Kristova rođenja Leon Veliki vidi onoga istoga životvornoga Duha koji u krstu kršćaninu poklanja novoporod. Kristov je porod po Duhu izvor za kršćaninov duhovni novoporod. Leon također rado naglašava da Duh Sveti koji u Djevici Mariji začinje Kristov ljudski život u krilu Crkve posredstvom krsne vode iznova rađa crkvene članove kao udove Kristova tijela.

Pobliže o teoriji »đavlovih prava«

Tko pomno i bez predrasude čita Novi zavjet lako će zapaziti da je đavlova uloga najtješnje vezana uz Kristov život pa stoga i uz naše spasenje. U Novome zavjetu često se naznačuje da je pali čovjek do Kristova dolaska bio sužanj sila koje su prouzročene kobnim đavlovim udjelom u ljudskoj povijesti. Te su sile prije svega grijeh i smrt. Preko njih je đavao vladao nad čovjekom. Čovjek se svojim činima više nije mogao osloboditi đavlove vlasti i sužanjstva. Krist je svojim životom, smrću i proslavom uništio đavlovu moć i oslobodio čovjeka. Krist je otkupio čovjeka i postao njegov Otkupitelj. To je djelo Krist izveo svojim otajstvenim činima. Kristovu pobjednu povorku sačinjavaju otkupljenici, ali kao sužnji i svladane protivničke i neprijateljske moći. Cijeli Novi zavjet pokazuje da se ni ljudski pad ni njegovo uzdignuće ne

6) 26,2.
7) 27,2.
8) 28,2.

da izraziti ako se ne rekne da je Krist svojom smrću izvojevao pobjedu i tako spasio i otkupio ljudski rod. Premda bi ovdje trebalo za potvrdu rečenoga navesti brojna novozavjetna mjesta, usput bilježimo da se, po Dj 26,18, spasenje sastoji u tome što nas je Krist svojom pobjedom priveo »iz sotonine vlasti Bogu«. Sličnoga je razmišljanja na pretek u Novome zavjetu.[9)]

Bilo je gotovo neizbježno[10)] da i Oci u prikazivanju otkupiteljskoga djela krenu putem utrtim u Novome zavjetu. Stoga se i u otačkome poimanju otkupljenja pojavljuje uloga đavla. Smjesta valja istaknuti da je otačka soteriologija u toj točki dosta različita. Primjećujemo kako su neki rani kršćanski teolozi, makar naizgled, držali da je đavao stekao puno pravo na čovjeka kada ga je zaveo na grijeh. To se pravo moglo uništiti nadoknadom i otkupom. To je učinio Krist. On je, doduše, mogao silom i odlukom volje đavlu oduzeti pravo da gospodari čovjekom. Ali nije tako htio postupiti već se držao stroge pravednosti. Svojom je krvlju kao cijenom čovjeka oslobodio iz đavlovoga podaništva. Taj se način govora o ljudskome otkupljenju redovito naziva »teorijom đavlovih prava« u strogome i krutome smislu riječi. Valja kazati da su se rijetko kada tako izjašnjavali kršćanski pisci ranih stoljeća. Redovitije su govor o đavlovu pravu i cijeni koja je isplaćena za ljudsko otkupljenje uzimali za slikoviti način izražavanja koji se ne smije doslovno shvaćati i do krajnosti izvoditi. Inače su brojni Oci rado govorili da đavao nije nikada i ničim stekao istinsko pravo i vlast nad ljudima. Đavao Božjim pripuštenjem zlorabi vlast nad čovjekom. To je čovjekova kazna.[11)]

Ovaj ćemo kraći pregled početi s Irenejem iz Liona. Zna se da je Irenej jedan od najvećih i najutjecajnijih prednicejskih teologa. Podrijetlom je istočnjak, ali je živio i djelovao u važnoj lionskoj kršćanskoj zajednici. Sigurno se njegovo djelo uvelike čitalo i zato ostavilo najšire i najdublje tragove u onodobnome općem kršćanskome razmišljanju. Obično se kaže[12)] da je Irenej zapravo začetnik teorije »đavlovih prava«. On bi bio »povlašteni svjedok«[13)] da se već u njegovo vrijeme dijelom spasenje objašnjavalo tom hipotezom. Irenej zaista[14)] veli da

9) Usp. B. SESBOÜÉ, *Salut*, 264-265; J. RIVIÈRE, *Redemption*, 1939.
10) Usp. B. SESBOÜÉ, *Salut*, 266.
11) Usp. J. RIVIÈRE, *Redemption*, 1939-1941; J. TIXERONT, *Histoire*, II, 157-298.383; B. SESBOÜÉ, *Salut*, 266.
12) Usp. F. VERNET, *Irénée*, 2479.
13) Usp. B. SESBOÜÉ, *Salut*, 265.
14) *Adv. Haer.* 5,1; PG, 7, 1121 i 5, 21, 1 (PG, 7, 1179).

Bog nije »manjkav« kada je riječ o »njegovoj pravednosti«. Zato je Bog »pravedno« postupio »i prema đavlu«. Zapravo je »od njega otkupio svoje vlasništvo«. Tako je đavao »pravedno svladan«.

Spominjemo i Origena[15)] iako su njegovi spisi do nas doprli čudnim putovima. Stoga ne izražavaju uvijek njegovu vjerodostojnu misao. Stječe se dojam da je Origen uistinu zastupao stroži i krući oblik teorije »đavlovih prava«. Učio je[16)] da su ljudi zbog »svojih grijeha« postali »đavlovi sluge«. Grijehom su se »prodali« đavlu. Stoga su »robovali« pod »gospodstvom« đavla kome su se »griješeći prodali«. Tako su sami za se odabrali »tuđe podaništvo«. Ali je »došao Krist« i ljude »kao svoje otkupio«.

Kapadočani su bili ustrajni i umni čitaoci Origenovih djela. Ipak su veoma različito zauzeli stajalište pred teorijom »đavlovih prava«. Čini se[17)] da je Bazilije teoriju prešutno prihvatio, ali joj nije pripisivao veću vrijednost. Njegov prijatelj Grgur Nazijanžanin[18)] teoriju je posve otklonio. Njega je sablažnjavao svaki govor o đavlovu istinskome pravu nad čovjekom. Još mu je čudnije zvučilo da je Bog radi čovjeka morao đavlu platiti otkupninu i da je ona sami Krist. Ipak je Bazilijev brat i prijatelj Nazianžanina Grgur iz Nise čvrsto prionuo[19)] uz teoriju »đavlovih prava« i uvrstio je u svoju široku soteriologiju.

Atanaziju Velikome teorija je poznata. On u svojim spisima[20)] spominje »otkupninu« i »cijenu« isplaćenu za ono što je bio naš ljudski »dug« pred Bogom. Ali je zanimljivo da Atanazije oklijeva u tome sklopu spomenuti đavla. Očito se suzdržanije i kritičnije od ostalih odnosio prema hipotezi »đavlovih prava«.

Ćiril Jeruzalemski dopuštao je da se govori[21)] o stanovitome »đavlovu pravu« nad svakim čovjekom. Misao je jamačno bila poznata i Ivanu Zlatoustome[22)] koji naglašavaše da je đavao prekoračio svoje pravo nasrnuvši na samoga Krista koji nije sagriješio i zato nije podlijegao kazni smrti. Poput Zlatoustoga i Teodoret Cirski češće i

15) Usp. G. BARDY, *Origène*, 1543.
16) PG, 13, 1397; PG, 12, 336.
17) PG, 29, 437.
18) PG, 36, 653.
19) PG, 45, 60-65.
20) Usp. B. SESBOÜÉ, *Salut*, 266.
21) PG, 33, 741.
22) PG, 59, 372-373.

radije govori[23] o đavlovoj zloupotrebi prava nego o njegovim istinskim pravima nad ljudskim rodom. Od grčkih pisaca još jedino makar u bilješci spominjemo Ivana Damašćanskoga[24] koji i zatvara istočno crkveno razdoblje.

Sjećajući se zapadnih bogoslova otačkoga doba na prvome mjestu navodimo Hilarija koji je neko vrijeme živio na Istoku i naučio tamošnju teologiju koju je prenio na Zapad. Hilarije je sigurno dobro poznavao opseg teorije o »đavlovim pravima«. Ipak je smatrao[25] da je đavlovo pravo »nepravedno« i »opako«. Stoga je teoriju »đavlovih prava« u svojoj soteriologiji zadržao samo u blažemu obliku koji se bez štete dade zastupati.[26]

Među zapadnim Ocima hipoteza »đavlovih prava« bila je naročito draga i prisna Ambroziju Milanskome. Dobro je dolazila tome vrlome i vrsnome govorniku da s puno slika zorno svojim vjernicima dočara Kristovo otkupiteljsko djelo i njegovu pobjedu nad đavlom. Ambrozije izrijekom kaže da je »cijena našega oslobođenja« iz đavlova sužanjstva bila »krv Gospodina Isusa«. Bila je prava nužda da se taj dug »isplati onome kojemu smo bili grijesima prodani«.[27]

S našega popisa ne smije izostati ni sv. Augustin.[28] Premda se Augustin služio rječnikom i slikama koje su značajne za teoriju »đavlovih prava«, on ju je u biti odbio. Po Augustinu, đavao nije nikada stekao nikakvo istinsko pravo nad čovjekom. Đavao nije čovjekov gospodar. Samo je izvršitelj kazne koju je prouzročio ljudski pad. Stoga nikakva pravednost ne nalaže da se đavlu nadoplati ljudsko otkupljenje. Za razliku od Augustina, Leon Veliki zaista je – kako već istaknusmo – ozbiljno računao s teorijom »đavlovih prava«. Zato je trajno ponavlja u *Govorima*.[29] Po Leonu, dakle, đavao je naveo Adama na grijeh i zato ga s pravom sebi podvrgao zajedno sa svim njegovim potomcima. Bog je pak pravedan. Jedino pravedno može postupati. Stoga je našao pravedan način da đavlu pravedno ugrabi ljude koji su mu po pravu robovali. Đavao je pravedno vladao ljudima

23) Usp. B. SESBOÜÉ, *Salut*, 266.

24) Usp. M. JUGIE, *J. Damascéne*, 736-737; PG, 94, 1096.

25) PL, 10, 280. Usp. također PL, 10, 475.

26) Usp. X. Le BACHELET, *Hilaire*, DTC, 2428.

27) Usp. J. TIXERONT, *Histoire*, II, 297; PL, 16, 1299-1300.

28) Usp. E. PORTALIÉ, *Augustin*, 2370-2372.

29) Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 68 bilj. 2; 86 bilj. 6; 166 bilj. 2; R. DOLLE, *Sermons*, II, 77 bilj. 6; 82 bilj. 3; 108 bilj. 1; *Sermons*, III, 33 bilj. 10; *Sermons*, IV, 369 (diable) i 373 (droit); A. VALERIANI, *Leone. Il mistero pasquale*, 135 bilj. 11.

jer su svi po njegovu poticaju sagriješili. Ali đavao je istom kaznom kaznio Krista koji je Drugi Adam. Postupio je nepravedno. Kaznio je smrću nevinoga i pravednoga. Zato mu je pravedno oduzeta vlast nad sljedbenicima Drugoga Adama. To je Isus Krist.

Uz opasnost smo ponavljanja rečeno iznijeli jer uistinu Leon Veliki tako reći neprestano đavla upliće u svoje propovijedi. U *Govorima* nije riječ samo o teoriji »đavlovih prava« nego o veoma različitom i razgranatom utjecaju đavla na ljudsku sudbinu. Iz *Govora* bi se gotovo mogla sastaviti cjelovita demonologija.

Obrisi otačke soteriologije

Vidjeli smo da je teorija »đavlovih prava« kao soteriološka hipoteza bila dosta široko zastupljena među Ocima i ranim crkvenim piscima. Ipak to nije ni izdaleka temeljni vid otačke soteriologije. Među Ocima razlikujemo nekoliko soterioloških osnovnih pravaca. Dobar dio aleksandrijskih teologa u govoru o spasenju polazi od Iv 1,14. Drže da se Riječ utjelovila »radi nas i našega spasenja«. Korijen je spasenju »naravni« dodir naravi Riječi i naravi tijela. Tim je dodirom Riječ iscijelila »tijelo«, tj. čovjeka. Utjelovljenjem se sila spasenja nastanila u »tijelu«. Aleksandrijski Oci dosljedno uče da je Kristovo utjelovljenje vrelo i već ostvarenje spasenja. Ljudska je narav iskvarena u praroditelju. Izliječena je Utjelovljenjem. Treba po otajstvima vjere prenijeti na svako ljudsko »tijelo« čistoću i svetost »tijela« utjelovljene Riječi.

Antiohijski su Oci krenuli drugim putem. U Kristu su nadasve vidjeli glavu čovječanstva, ljudske prvine i Novoga Adama. Prvi je Adam slobodno i voljno sagriješio i tako upropastio ljudski rod. Krist se kao Novi Adam pokorio Očevoj volji. Stoga je njegova poslušnost iscijelila praroditeljski neposluh. Prema tome, Antiohijcima je nadasve stalo istaknuti ćudorednu vrijednost Kristovih ovozemnih čina i značenje otajstava Kristova života. Sve je u Kristu beskrajne vrijednosti jer su svi njegovi čini djela božanske osobe. Adamovo je zlodjelo dokinulo Kristovo dobro djelo.

Razumljivo je što su brojni Oci naprosto u svoju soteriologiju uvrštavali uz tumačenje razne novozavjetne izreke. Ovdje ćemo kao primjer navesti nekoliko novozavjetnih mjesta. U svakome govoru o otkupljenju jamačno treba poći od Mk 10,45. Mjesto je po tome jedinstveno što sam Krist tu naznačuje svrhu svoga zemaljskoga života. Reče da »svoju dušu« daje kao »otkupninu« koja se polaže u korist i

umjesto svih. Kristov je život otkupljenje sviju. Krist je patnju i smrt na se preuzeo umjesto svih. Očito se Isus u Mk 10,45 poistovjećuje sa Slugom Jahvinim iz Izaijinih stihova. Po Izaiji, Jahvin Sluga pati i umire za sve da se svima sve oprosti te se svi spase. Isus se češće tijekom svoga ovozemnoga života poistovjetio sa Slugom Jahvinim.

Apostol Pavao kojega su u soteriologiji slijedili mnogi Oci svu je svoju poruku o otkupljenju usredotočio na Kristovu smrt i muku. Pri tome je najčešće neposredno razmišljao o Gospodnjemu križu. Apostola je vjerojatno više razloga ponukalo isticati Isusov križ. Čak je svu kršćansku mudrost vidio u križu. Za Pavla je križ bjelodano, konkretno i povijesno očitovanje koliko Bog ljubi čovjeka. Inače je u ono doba sve govorilo protiv križa. Židovi nisu u svome zakoniku poznavali kao smrtnu kaznu razapinjanje na križ. Zato su smatrali prokletim onoga tko među njima kao raspet završi svoj život. Nije isključeno da je i Pavao prije obraćenja tako shvaćao Isusovu smrt na Križu. Stoga je sve poduzeo da se u klici uguši mlado kršćanstvo. Sam je s bolju priznao kako je progonio Crkvu i kršćane silio da prokunu Krista. Razlog je što je Krist preminuo na križu. To je tobože prokleti oblik umiranja.

Pavao se obratio shvativši smisao križa. U svojim spisima rado i s ponosom ispisuje kao malo tko u ranome kršćanstvu riječ križ. Rimljani su se stidjeli križa i zakonom zabranili da rimski građanin tako umre. Križ je bio najveća sramota. Na križu su umirali najlošiji ljudi. Smrt na križu bila je najveća patnja i muka. Pavao se pak posvuda javno hvalio da ništa drugo ne propovijeda nego križ. Tražio je slike i usporedbe da razjasni otkupiteljsko značenje Gospodnjega križa.

Na soteriološku vrijednost izreka u Gal 4,5 i Ef 4,30 već smo donekle ranije upozorili. U Kol 2,14 Pavao spominje »zadužnicu« koju je Krist »prikovao na križ«. Želio je reći da je Gospodnji križ izravnao dug koji je ljudski rod dugovao Bogu. Čovjeku je sve oprošteno. Radi Kristova križa čovjek nema pred Bogom više nikakva duga. Rukopis – tako doslovce glasi izričaj u Kol 2,14 – gdje su se upisivali ljudski dugovi više ne postoji. Uništen je na križu. Drugdje Pavao spominje da je Isusov križ naše »pomirilište«. U Starome je zavjetu pomirilište pokrov zavjetnoga kovčega. Tu se lijevala žrtvena krv u znak izmirenja. Veliki je svećenik krvlju prikazanih žrtava radi očišćenja škropio pomirilište i narod. Krist s križa koji vrši ulogu pomirilišta svojom krvlju škropi svekoliko čovječanstvo. Tako se ljudski rod čisti od svojih grijeha. Križ

po sebi nije nanosio smrt gubitkom krvi. Ipak Pavao veže Kristov križ i njegovu krv koja je cijena otkupljenja. Očito je da mu se križ ukazuje žrtvom koja je izmirila Boga i ljude.

Pavao je sva svoja pisma ispunio razmišljanjima o otkupiteljskome križu. Kazao je da se ničim drugim ne želi hvaliti ni hvastati »osim križem Gospodina našega Isusa Krista« (Gal 6,14). Apostol je, premda rijetko, u govor o otkupljenju uključio i Kristovo uskrsnuće. Brojni su Oci naprosto ponavljali Pavla. Svoju su soteriologiju temeljili na vazmenome otajstvu.

Nije nam bila nakana podrobno pisati o novozavjetnoj i otačkoj soteriologiji. Zabilježili smo tek nekoliko napomena da se ne pomisli kako su Oci u svojim razmatranjima trajno ostajali kod teorije »đavlovih prava«. Sve naše opće primjedbe u punoj mjeri vrijede i za Leonove *Govore*. Leon, doduše, ne razvija potanje soteriologiju. Ipak su sve njegove homilije govori o spasenju i otkupljenju.

Odgođeno otkupljenje

Leon se – kako već dijelom ranije zabilježismo – zaista učestalo u *Govorima* vraća pitanju zašto se otkupljenje nije mnogo ranije obistinilo jer se jedino po njemu spašava ljudski rod. Sam Leon na pitanje raznoliko odgovara. S obzirom na starozavjetni Božji narod poteškoću veoma jasno i dosta lagano rješava. Starozavjetne ljude opravdava i spašava vjera u Otkupitelja koji je imao doći kao što su novozavjetni vjernici i članovi Crkve spašeni i otkupljeni vjerom u Otkupitelja koji je došao i koji će opet doći u slavi. Ipak se vidi da pitanje nije u potpunosti rješeno jer su ljudi živjeli i prije uspostave Staroga zavjeta. Uostalom, Stari zavjet nije obuhvatio pretežiti dio ljudskoga roda.

Čini se da prvo sustavnije razmišljanje o pitanju koje ovdje spominjemo posjeduje djelo pod naslovom *Pismo Diognetu*. Stanoviti je učeni poganin Diognet pitao nekoga kršćanina zašto se kršćanstvo kao otkupiteljska vjera nije ranije pojavilo na svijetu. Zapitani je kršćanin kojemu ni do danas ne znamo imena svoj odgovor ostavio u *Pismu Diognetu*. Po tome se kršćaninu više razloga učinilo prikladnim da se otkupljenje ne dogodi odmah nakon ljudskoga pada. Ljudski rod je morao kroz povijest iz naraštaja u naraštaj trajno doživljavati i iskustvom spoznati da ne može radi vlastite slabosti samo sebe izbaviti od zla. To u čovječanstvu iznutra rađa čežnju za Otkupiteljem. Osim

toga, valjalo je pričekati dok grijeh i zlo ne dosegne određenu zrelost i puninu. Tada će Otkupitelj kao liječnik jednim zahvatom otkloniti bolest i cjelovito izliječiti ljudsku obitelj.[30]

Poganin je kršćanskome piscu priznao da su kršćani »novi narod«. Samo mu ostaje nejasno »zašto« se tek »sada« taj narod oblikovao, a ne »prije«.[31] Kršćanin kaže Diognetu da svijet prije Kristova dolaska nije postojao da se Bog »na neki način raduje našim grijesima«. Tada je Bog grijehe samo »podnosio«. Nije »potvrđivao ono doba kada se vršila nepravda«. Vrijeme što je prethodilo kršćanstvu imalo je za cilj da »se osvjedočimo kako smo zbog svojih djela nedostojni života« te da postane »očito« da se »onim što je u nama ne može ući u Božje kraljevstvo«. Tako je »naša zloća doprla do vrha«. Kao »naplata imala je uslijediti kazna i smrt«. Ali je nastupila Božja »dobrostivost« i »moć«. Bog je »za nas kao plaću otkupljenja dao vlastitoga Sina«.[32]

Razumljivo je što su se crkveni pisci i Oci diljem otačkoga razdoblja barem donekle zanimali[33] za pitanje zašto se otkupljenje nije zbilo smjesta poslije prvoga pada ili pak na koncu svekolike ljudske povijesti. Euzebije Cezarejski[34] smatra da se Krist dosta kasno pojavio na svijetu da bi se ljudi pripremili na tako uzvišeno i nedokučivo otajstvo Božje ljubavi prema ljudskome rodu. Stoljeća su morala ljude koliko je samo to moguće učiniti dostojnima Božje posjete ovome svijetu. Inače je bilo prirodno što se upravo Euzebije zanimao za pitanje o kojemu govorimo jer je češće od drugih razmišljao o smislu i značenju ljudske povijesti i o razlogu stupnjevitosti objave božanskih tajna.

Neki su drevni teolozi kao Grgur Nisenski[35], Teodoret Cirski[36] i Tertulijan[37] držali da je opća ljudska poniznost morala prethoditi Utjelovljenju. Ljudi su trebali kroz stoljeća životno iskusiti nemoć i vlastitu krhkost da bi počeli vapiti i žudjeti za Božjom pomoći i milosti.

30) Usp. P. GODET, *Épître*, 1367; J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 222; ThWNT, 9 (1973), 6; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 77-78; J. A. FISCHER, *Diognet*, 398-399; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest*, 286-287.

31) *Ad Diogn*, I; PG, 2, 1168B.

32) *Ad Diogn*, 10; PG, 1180BC.

33) Usp. A. MICHEL, *Incarnation*, 1470-1472.

34) PG, 22, 569.

35) PG, 45, 1273.

36) PG, 83, 988.

37) PL, 2, 133.

Izmoreno će čovječanstvo objeručke i razdragana srca dočekati Otkupitelja koji će ga spasiti. Sv. Ambrozije[38] i Augustin[39] polaze od ponešto različite misli. Oni su uvjereni da je povijest što prethodi Kristovu rođenju ljudima omogućila da koliko-toliko postanu dostojni da se kod njih pojavi i među njima živi utjelovljena Božja Riječ.

38) PL, 16, 1255.

39) PL, 32, 1638.

SEDMO POGLAVLJE

ISUSOVA MAJKA

Leon Veliki u svojim propovijedima posebice isticaše da je Marija Krista začela i rodila djevičanski. Naročitim je zanosom govorio da je Isus »dijete djevičanstva«. Činjenicu što se Gospodin rodio od djevičanske Majke Leon drži »najviše moguće razložitom«. Krist je s »najdubljim razlogom« i slobodno »odabrao« da se rodi od Djevice. Stoga Mariju smijemo nazivati »odabranicom«. Marija je »Gospodinova majka«, »Gospodnja roditeljka« i »Božja roditeljica«. To pak nipošto ne znači da se od Marije rodilo božanstvo.

Marija je član ljudskoga roda. Potječe »iz Davidova plemena«. Zato je »kraljevska djevica«. Također je »iz Abrahamova sjemena«. Marija je prilikom dolaska na svijet Sina Božjega imala ulogu »sluškinje«. Kristu je »poslužila tjelesnom biti«. Marija je kod Utjelovljenja »jedino« pružila »tjelesnu supstanciju«. U Mariji Kristovo začeće i rođenje nije prouzročilo nikakvo »oskvrnuće«. Marija nije »nikada« u čitavome svome životu »bila bez djevičanstva«. Ona je »kao djevica začela, kao djevica rodila i kao djevica ostala«. Marijino je djevičanstvo u cjelini »neokaljano« i »nepovrijeđeno«. Stoga Leon govori o »djevičanskoj cjelovitosti«. Marijino je »poštenje u svemu čitavo«. Kristova je Majka »sačuvala djevičansku netaknutost«.

Marija je zanijela »bez muževa sjemena«. Krist je kao čovjek nastao »bez oca«. Na izvoru Isusova zemaljskoga postanja ne stoji »ljudsko puteno općenje«. Leonu je drago naglasiti da Kristovo začeće nema nikakve sveze s »požudom«. Na taj je način Krist »bez grijeha«. Očito je da Leon misli na istočni grijeh koji se prenosi »požudom« kod

začeća. U Mariji je začeće »duhovno« jer je u njoj »djelovao Duh Sveti«. Zato Kristovo »zečeće« nije moglo »oskvrnuti« Marijino djevičanstvo. Leon jednako naglašava da ni Kristovo »rođenje« nije nimalo udilo Marijinu djevičanstvu.[1]

Leon je, dakle, uvelike častio Marijino djevičanstvo. Veličao ga je nadasve lijepim i uzvišenim oznakama. Rado se upuštao u razmatranje doličnosti što je Marija rodila djevičanski i trajno ostala djevicom. Leon u tome smislu barem dijelom nadopunja ostale onodobne mariologe.[2]

Propovijedajući godinama za Božić i podrobno izlažući evanđeoske izvještaje o Isusovu rođenju, Leon je nužno bio naveden govoriti o Kristovoj Majci i njezinoj velikoj ulozi u Isusovu životu pa stoga i u životu svih kršćana. Istraživači ističu da je Leonov govor o Mariji najcjelovitiji, najprobraniji i najvredniji u onodobnoj rimskoj teologiji. Pri tome se redovito hvali ravnoteža i trijeznost Leonovih izričaja i tvrdnja. Leon Mariju nije promatrao odvojeno već u svjetlu Kristova života i djela. Čak je Mariju počeo uvoditi u liturgiju.[3]

Leonovi *Govori* neprijeporno i očito pokazuju da je taj papa častio, štovao i poštivao Blaženu Djevicu. Jamačno je na taj način mnogo pridonio da se u Crkvi uvriježi posebna odanost prema Gospodinovoj Majci. Ipak ne bi se moglo kazati da je Leon Mariju stavljao za uzor kršćanskoga života. Nismo zapazili da u *Govorima* spominje Marijino nasljedovanje među kršćanima.[4]

U Leonovim spisima čitamo[5] znamenitu i naoko neobičnu tvrdnju da je Marija svoga Sina začela »prije duhom nego tijelom«. Već se slično izrazio sv. Augustin. Imamo utisak[6] da je Leonova izreka dosta složena i bogata smislom. Ona prije svega uključuje osvjedočenje da je Marija vjerovala proročkim navještajima da će se Sin Božji kao čovjek pojaviti na zemlji. Isto tako Marija je povjerovala anđelu navjestitelju da na svijet dolazi Božji Sin i da dolazi po njoj. Marija je kao vjernica trajno vjerovala u Kristov dolazak i tako je Isusa »najprije začela

1) Evo poglavitih ulomaka iz kojih smo izvukli Leonov govor o Mariji: 22,3.6; 23,1; 24,1; 21,1-2; 22,2; 24,3; 27,2; 28,2; 30,4; 31,1.3.

2) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon*, 135.160.

3) Usp. D. FERNANDEZ, *Marie*, 438; J. LAURENCEAU, *Débuts*, 236.

4) Usp. D. BERTETTO, *De cultu*, 114; J. ESQUERDA BIFET, *Culto*, 367.350-351.

5) 21,1.

6) Usp. D. UNGER, *Utrum*, 378-380; R. ROSINI, *Realitas*, 209; J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 68 bilj. 5.

duhom«. Kod navještenja ga je začela »tijelom«. Vjerovala je da se u njoj snagom Duha Svetoga kao čovjek začeo Sin Božji. Zato piše u evanđelju: »Blago tebi jer si povjerovala« (Lk 1,45).

Već smo sprijeda zabilježili da Leon u *Govorima* naročito oduševljeno zbori o Marijinu djevičanstvu koje je potpuno, cjelovito i uzvišeno. Po Leonu, Marija je trajno i vječno djevica. Djevičanstvo obasjava njezin čitavi život i opstanak. Leon čak Marijino trajno djevičanstvo uvrštava u službene crkvene dokumente i bogoslužne tekstove. Ono tako postaje opće vjerničko osvjedočenje.

Valja naglasiti da za Leona Marijino djevičanstvo nije samo njezin ures i nešto što se nadasve dolikuje i pristoji. Marijino je djevičanstvo bitna vrijednost. Znak je Božjega zahvata. Pokazuje da je Krist pravi Bog i pravi čovjek. Marijino potpuno djevičanstvo čuva Kristovo čovještvo od dodira s grešnošću ljudske naravi. Kristovo rođenje od Djevice u svijet uvodi novi red i novi oblik rađanja. Tu se isključuje svaka pohota. Ali djevičansko rođenje Kristu ne uskraćuje istinsku zbilju našega tijela.[7]

Leon Veliki rado i često Mariju naziva[8] »Gospodinova Majka«. Očito je da tim jednostavnim, ali istovremeno i uzvišenim nazivom želi kazati da je Marija majka Isusa Krista koji je u strogome smislu riječi pravi Bog i pravi čovjek. Ipak donekle iznenađuje i čudi što taj papa nikada Mariju nije oslovio nazivom »Bogorodica« i »Majka Božja«. Inače je već bio uvriježen i uobičajen taj način govora. Tako su se o Mariji izjašnjavali propovjednici i crkveni sabori. Međutim, Leon se od izraza suzdržao. Teško je naslutiti razloge koji su ga na to naveli. Leon je zacijelo znao da je Efeški sabor g. 431. Mariju nazvao »Bogorodicom«. Isto je ponovio i Kalcedonski sabor g. 451. Stoga rekosmo da nas iznenađuje što Leon ne oklijeva Mariju častiti i veličati, ali je suzdržan pred nazivom Bogorodica premda je taj naziv upravo ono najviše čime je Predaja do sada počastila Kristovu Majku. Smije se možda kao nekakvo obrazloženje spomenuti da se naziv Bogorodica ne nalazi u Novome zavjetu i da je bio neposredni predmet spora između antiohijskih i aleksandrijskih teologa predvođenih Nestorijem i Ćirilom.

7) Usp. E. DUBLANCHY, *Marie*, 2380; J. A. De ALDAMA, *El problema*, 505 bilj. 27; M. SCHMAUS, *Kirchliche Lehre*, 491-492; S. MEO, *Formula*, 444-445; G. PFILIPS, *Sens*, 117; J. ESQUERDA BIFET, *Culto*, 350-351.

8) Usp. D. FERNÁNDEZ, *Cultus*, 140; S. MEO, *Formula*, 444-445; E. DUBLANCHY, *Marie*, 2355.

Leon nije duže i dublje razmišljao[9] o Marijinu duhovnom majčinstvu spram svih kršćana. Ipak mu ni ta misao, po svemu sudeći, nije bila posve tuđa i strana. Marija je Isusova Majka. Ali su svi vjernici članovi Kristova otajstvenoga tijela. Zato je Marija duhovna majka svakoga kršćanina. Može se reći da je papa Leon nešto svjesnije promatrao[10] Marijinu ulogu u ljudskome otkupljenju. Ta je uloga nužna i nezaobilazna kao što je nužno Utjelovljenje kojega nema bez Marije. Isus se po Mariji rodio i postao Spasitelj. Stoga ljudsko spasenje bezuvjetno uključuje Marijino djelo i pristanak na čin Utjelovljenja.

Vrijedno je istaknuti[11] da Leon uspoređuje Marijino djevičansko materinstvo i majčinstvo Crkve. Jasna je, najprije, razlika između ta dva materinstva. Marija je rodila Krista iz svoga krila. Crkva iz krsnoga zdenca rađa kršćane. Ali Mariji i Crkvi plodnost dolazi od istoga počela. To je Duh Sveti. Krist se od Djevice rodio kao sama svetost. Crkva ljude preporađa u nevinosti za svetost.

Leon je svoju mariologiju sigurno najviše temeljio na svetopisamskim izrekama. To bi bjelodano potvrdilo bliže motrenje njegovih *Govora*. Mi pak iskorištavamo ovu zgodu da navedemo nekoliko biblijskih mjesta od kojih je bez sumnje krenulo otačko i kasnije razmišljanje o Mariji.

Prije svega još jednom svraćamo pozornost na Post 3,15. Znamo da se to mjesto naziva prvom blagovješću. Čak bi se naprosto smjelo nazvati blagovješću. U Post 3,15 najavljena je i obećana ljudska pobjeda nad zlom. Mjesto je posebno važno za latinsku mariologiju jer se u Post 3,15 latinskoga prijevoda izrijekom kaže da će »ona satrti glavu zmiji«. Zmija je đavao. Prema tome, đavla će uništiti stanovita »ona«. Zapadni su Oci u naznaci »ona« raspoznali Djevicu Mariju i zato joj pripisali zasebni udio i naročitu ulogu u pobjedi nad »zmijom« koja jamačno predstavlja đavla kao uzrok svekolikoga ljudskoga zla.

Razumljivo je što se u otačkoj mariologiji uvelike iskorištavao navod iz Iz 4,14. Uostalom, već ga je evanđelist Matej uvrstio u svoj izvještaj o Isusovu rođenju. Premda se Izaija poslužio izričajem koji jednako znači »djevica«, »djevojka« i »mlada žena«, slijedeći Mt 1,23 kršćanska predaja u Iz 7,14 jednodušno vidi najavu Mesijina rođenja od

9) Usp. E. Del Sdo CORAZÓN, *Comparacion*, 207-262; D. FERNÁNDEZ, *Marie*, 438.

10) Usp. F. SPEDALIERI, *Madre*, 23-38; A. SPINDELER, *Leo*, 141-152.

11) Usp. D. FERNÁNDEZ, *Marie*, 438; E. Del Sdo CORAZÓN, *Comparacion*, 222-224; R. DOLLE, *Sermons*, IV, 453.

djevice. Stoga Oci navode Iz 7,14 kada utvrđuju zbilju Marijina djevičanstva. Za Oce »djevica« iz Iz 7,14 nije nitko drugi nego Isusova Majka.

U Starome je zavjetu također poznat svečani i otajstveni izričaj »ona koja će roditi«. Riječ je o Mesijinoj majci. Zato je sa žudnjom i čeznućem čeka cijeli Stari zavjet. To smo spomenuli iako ne znamo koliko su Oci u svojim razmatranjima o Mariji polazili od istaknutoga izričaja.

Iz Novoga zavjeta za sadašnju potrebu svraćamo pozornost samo na nekoliko mjesta. Već smo u drugome sklopu spomenuli Gal 4,4 gdje se kaže da je Sin Božji »rođen od žene«. Bogatstvo ulomka u Gal 4,4-7 pokazuje kolike je vrijednosti što Pavao na tome mjestu pod nazivom »žena« spominje Mariju. Pavlovo je mjesto trojstveno i soteriološko. Apostol obznanjuje i objavljuje što sve poduzima Otac, Sin i Duh Sveti da se čovjek spasi. U tome pothvatu radi Sinova utjelovljenja Marija ima bitnu ulogu. Koliko je za ljudsko spasenje nužno Utjelovljenje, toliko je i Marija nezaobilazna. Čak smo u stanovitome smislu dotaknuli i Dj 1,14. Tu piše da su se apostoli okupljali i jednodušno molili »zajedno s Isusovom majkom Marijom«. Nerijetko se to mjesto navodi kada se ističe molitva koja prethodi silasku Duha Svetoga. U molitvi da dođe Duh Sveti sudjelovala je i Bogorodica. Apostoli su molili s Marijom i zbio se duhovski događaj.

Anđelove riječi kod navještenja χαῖρε κεχαριτωμένη (Lk 1,28) posjeduju zasebnu marijološku vrijednost. Prva riječ ima jasnu starozavjetnu pozadinu i uporište. Kada su proroci proricali Mesiju i njegov dolazak, redovito su izraelskome narodu u liku sionske kćeri dovikivali: »Raduj se«! Istim »veseli se« anđeo pozdravlja Mariju. To znači da se u trenutku navještenja obistinjuju svi proročki stoljećima ponavljani »raduj se«. Po Mariji dolazi Pomazanik.

Druga je anđelova riječ još složenija i zato bogatija sadržajno. Prevesti se ne može. Oblikom je vokativ pasivnoga participa perfekta ženskoga roda glagola koji u korijenu sadrži riječ »milost« i uz to je načinom kako završava glagol punine. Vokativom je izraženo da anđeo u svojoj riječi vidi Marijino ime. Pasiv kaže da je Marija od Boga stekla ono što je sadržano u njezinu imenu iz Lk 1,28. Perfekt naznačuje da je Marija u sebi trajno ono što je pohranjeno u anđelovu nazivu. Uzmu li se u obzir naše primjedbe, smjeli bismo kazati da je Marija Božja odabranica koju je Bog trajno ispunio svojom ljubavlju, naklonošću i

milošću. Marija je Božja miljenica. Između svih je povlaštena. To se vidi otuda što je Bog upravo nju odabrao da bude Kristova majka. Tako se ostvaruju vjekovna obećanja. Zato anđeo Mariji javlja da se »veseli« i »raduje«.

Iz Lukina evanđelja također navodimo Lk 1,38. Tu Marija izgovara svoj slavni i ponizni »neka mi bude«. Poznato je teološko tumačenje Marijinih nezaboravnih i presudnih riječi. Bog poštuje i priznaje ljudsku slobodu. Samo je slobodni čovjek pravi čovjek. Stoga se traži Marijin slobodni pristanak. Ali teolozima se Marija u času slobodnoga odgovora anđelu ukazuje predstavnicom, zamjenicom i zastupnicom cijeloga ljudskoga roda. Po Mariji čovječanstvo slobodno pristaje na Utjelovljenje.

Za pisca četvrtoga evanđelja držimo najznačajnijim što je Isusovo zemaljsko djelovanje uokvirio Marijinim likom: Iv 2,1-12 i Iv 19,25-27. U Kani je Marija isposlovala dobro djelo. To se usjeklo u kršćansku svijest. Vjernici su se u svojim potrebama utjecali Mariji sigurni u uspjeh. Svoje su pouzdanje temeljili na zgodi iz Kane Galilejske. Po Iv 19,25 »kod Isusova je križa stajala njegova majka«. Jasno je da za evanđelistu »križ« označuje spasenje i otkupljenje. Prema tome, Marija je uz Krista kada ostvaruje djelo radi kojega je bio na svijetu. Polazeći od Iv 19,25 teolozi razmišljaju o Marijinoj ulozi u povijesti spasenja. U Iv 19,26 piše da je Isus na umoru »učeniku kojega je ljubio« Mariju predao za »majku«. Taj je učenik za Mariju »sin«. Lako je ovdje reći da Isus na samrti vodi brigu o osobnome dobru svoje Majke. To je prirodno i posve razumljivo. Ali teolozi zapažaju da je učenik koji je kao sin Mariju kao majku »uzeo u svoju kuću« (Iv 19,27) označen kao »učenik kojega je Isus ljubio«. Otuda teolozi zaključuju da je Marija majkom svakome pravome Isusovu učeniku. Svaki je učenik koji ljubi Učitelja Marijin sin.

Ovaj kratki biblijski mariološki umetak završavamo upozorenjem na Otk 12,1-6. Postoji cijeli niz teologa koji u »ženi« toga ulomka raspoznaju Djevicu Mariju. Uz uvjet da je njihovo tumačenje točno ispostavilo bi se da je Marija nazočna u cijeloj Bibliji: od Post 3,15 do Otk 12,1-6. To bi značilo da je Kristova Majka prisno povezana s poviješću i događajima koji su ljudima urodili spasenjem. Stoga je prirodno što su Oci već od Justina mučenika u svoja teološka razmišljanja uveli lik svete Bogorodice.

OSMO POGLAVLJE

SVETI PETAR

Istina je da se već koncem četvrtoga stoljeća[1] stala isticati naročita Petrova uloga u Crkvi. Ipak ju je malo tko onoliko cijenio u ranijem otačkome razdoblju kao upravo Leon Veliki. Po Leonu, Petar je trajno nazočan na svojoj rimskoj stolici. Tu vrši ulogu koju je obnašao među apostolima. Leon posebice naglašava da je on Petrov »baštinik«. Kod toga polazi od rimskoga pravnog poimanja baštinika. U rimskome pravu baštinik u svemu nasljeđuje prava i dužnosti svoga prethodnika. U tome nema nikakve promjene. Predšasnik i dalje živi u baštiniku. Postoji pravna istovjetnost između preminuloga i nasljednika. Stoga i Petar sa svim svojim ovlastima trajno živi u rimskome prvosvećeniku. Petar i njegov nasljednik posjeduju ista prava i dužnosti. Jasno je da Leon smatra da svetošću nije sposoban dosegnuti razinu Petrova uzdignuća. Zato kaže da je »nedostojni« Petrov »baštinik« i nasljednik.[2]

Po Leonovu sudu, središnji i najvažniji vjernički događaj u Petrovu životu donosi Mt 16,16. Sve što je Petar stekao »dobio je onom vjeroispoviješću koju je Bog Otac nadahnuo Petrovu apostolskome srcu«. Petar se tada osposobio nadići »sve nepostojanosti ljudskih mišljenja«. Također je tom zgodom zbog svoje vjeroispovijesti dobio na

1) O povijesti štovanja sv. Petra u ranome kršćanstvu, usp. M. RIGHETTI, *Manuale*, II, 342-352.
2) Usp. H. FROHNHOFEN, *Petrus*, 212-222; *Forma*, 208-217; V. MONACHINO, *Patrocinio*, 75-96; W. ULLMANN, *Leo*, 25-51; Ph. A. McSHANE, *Romanitas*, 109-125.130-147; B. CAPELLE, *Life*, 95-96.

poklon »kamenu čvrstinu koju ne mogu razbiti nikakvi udarci«.[3] Uostalom, sami se Krist »zasebnom skrbi« brinuo za Petra i »osobno se molio za Petrovu vjeru«.[4] To se dobro vidi iz Lk 22,31-32.

Leon napominje da »sama otajstva Petrovih naziva«[5] bjelodano pokazuju koji je Petrov odnos prema Kristu, Crkvi, kršćanskome puku i njegovome vlastitome nasljedniku. Petar je temelj, vratar nebeskoga kraljevstva, vrhovni sudac. On je prvak, vođa, pastir. Petar je kolovođa, predvodnik. Zaređen je prije svih ostalih. Petar je svojim propovijedima ustanovio Crkvu. On je čuva slobodnom od »svake zablude«.[6] Petar se stavlja kao »ogled svim crkvenim ravnateljima«. On je »među svim biskupima primas«. Što se daje drugim biskupima, na njih »ne prelazi bez Petrova udjela«. I apostoli su »po Petru« stjecali što su dobivali jer je Petar »prvi u apostolskome dostojanstvu«. Petar »ne napušta primljeno crkveno kormilo«.[7] Petar nikada ne gubi »jakost koju je nekoć primio«. Čak ono što mu je povjereno kao dužnost »sada ostvaruje punije i moćnije«. Sve svoje dužnosti i brige u djelo provodi »u onome i s onim koji ga je proslavio«.[8] To je Krist.

Petar je samo »jedan« na čitavome svijetu. Samo je on »odabran«. Krist ga je »stavio na čelo pozivu svih naroda, svim apostolima i svim dijelovima Crkve«. U »Božjemu narodu ima mnogo biskupa i puno pastira«. Ipak u Crkvi »svima zapravo ravna Petar«. Bog se udostojao »tome čovjeku udijeliti veliki i čudesni udio na svojoj moći«.[9] Krist je Petru dao »veliku moć« i zato ga »postavio za prvaka čitave Crkve«.[10] Leon smatra da ne postoje »nikakvi crkveni predjeli« gdje ne bi Petrova »skrb« bila upraviteljicom. To mora svatko znati. To spada na »slavu svetoga Petra«. Tome nitko ne smije biti »zavidni procjenitelj«.[11]

Leonu je nadasve drago utvrditi Petrov odnos prema rimskome biskupskome sjedištu.[12] Rim je Petrova biskupska stolica. Petrova vlast »živi na njegovoj stolici« u Rimu. Petar je »predvodnik te stolice«. On »ne prestaje biti na čelu svoje stolice«. Leon drži da on »zamjenjuje«

3) 3,3.
4) 4,3.
5) 3,3.
6) 16,6.
7) 3,3; 4,2; 4,3.
8) 3,3.
9) 4,2.
10) 4,4.
11) 5,4.
12) 2,1; 3,3.4; 4,4; 5,4; 5,5.

Petra. On mu je također »nasljednik«. To, kako već rekosmo, znači da u Crkvi ima ista prava kao i Petar. Petar djeluje po Leonu. Ali je Leon svjestan da je Petrov »nedostojni« i »nedorasli« nasljednik. To uključuje da se osobnim svojstvima ne može mjeriti s Petrom kojemu je pravnom snagom i jednak i dorastao. Leon se nada i vjeruje da se Petar na poseban način u svojim molitvama kod Boga utječe za svoga nasljednika.

Red je napokon dodati[13] Leonovo čvrsto osvjedočenje da je Petar uvijek prisutan kad se vjernici okupe na molitvu u njegovoj bazilici. Leon jasno izriče da Petrov moćni zagovor, utemeljen na njegovu dostojanstvu, pomaže da Bog usliši vjerničke prošnje. Petrove su zasluge najbolje jamstvo da će Bog uslišiti vjernike. Stoga se vjernici moraju uteći Petru. Petrova se pomoć osjeća i doživljuje. Petar trajno moli za vjernike i za njih bdije kao stražar i pastir. U tome je pouzdan i neumoran.

Povijest svetačkoga štovanja i vjerničkoga utjecanja svetačkim zagovorima u ovome trenutku nije nam pobliže poznata. Dosada čitajući otačke spise nismo neposrednije nailazili na taj predmet. Stoga smo bili iznenađeni Leonovim govorima o Petrovoj zagovorničkoj ulozi kod vjerničke molitve. Jamačno je takvo isticanje Petra kao zagovornika kod Boga dobrano pridonijelo da se u Crkvi ustalilo osvjedočenje u moćni zagovor svetih muževa i žena. Sveci dokazuju životom da je evanđelje ostvarivo i da nije tlapnja. Oni su zreli plod milosti kroz osobno htjenje. Razlog su što se Crkva od sebe smije nazivati svetom. Sveci pozivaju da ih nasljedujemo, ali nas također zagovaraju u našim molbama. Na koncu će se točno vidjeti koliko smo dugovali svetima iz općinstva svetih. U tome okviru treba promatrati i Leonove naznake o Petru u općoj crkvenoj zajednici.

13) 12,4; 13; 15,2; 16,6; 17,4; 19,3.

D E V E T O   P O G L A V L J E

NAPOMENE VEZANE UZ NEKE SAKRAMENTE

Μ υ σ τ ή ρ ι ο ν

Iskonsko i prapočetno značenje[1] riječi μυστήριον ni do danas se nije posve razjasnilo. Razlog je tome taj što se ne može sa svom sigurnošću utvrditi korijen iz kojega se riječ oblikovala. Riječ se svakako sastoji od μυ i dodatka τηριον. S obzirom na μυ redovito se upozorava na μύειν. Taj glagol znači »zatvoriti« i to u prvome redu usta ili oči. Ali neki istraživači riječ μυστήριον izvode iz sanskritskoga *muš* što znači »uzeti« ili »ukrasti«. Dodatak τήριον često susrećemo kod imenica koje naznačuju mjesto gdje se obavlja kakva radnja i sredstvo da se postigne neki cilj. U svakome slučaju, korijen riječi μυστήριον još uvijek ostaje tajnovita nepoznanica.

Temeljno je i profano značenje riječi μυστήριον »tajna«. Sve što je skriveno urođenoj ljudskoj spoznaji označava se riječju μυστήριον. Zato joj je obujam veoma širok i gotovo neomeđiv. Riječ je rado rabila grčka književnost na svim svojim razinama i kroz sva vremena. Gdje god je Grk naišao na nešto što je prirodno sakriveno i što nije mogao dokučiti svojom ljudskom pameću[2] nazvao je μυστήριον.

U datome trenutku[3] riječ μυστήριον poprima metaforičko značenje. Posebice ga je njegovao Platon. Zanimljivo je da je grčku riječ u množini metaforički upotrebljavao i Ciceron. Slijedeći je korak[4]

---

1) Usp. BORNKAMM, μυστήριον, 810; K. PRÜMM, *Mystères*, 1.

2) Usp. K. PRÜMM, *Mystères*, 1; A. MICHEL, *Sacrements*, 486.

3) Usp. K. PRÜMM, *Mystères*, 1.

4) Usp. A. MICHEL, *Sacrements*, 486; *Mystère*, 2586.

u razvoju značenja riječi kada μυστήριον prelazi na religiozno područje. Tada označuje nauk i obred koji je dostupan samo malenome broju upućenika. Stoga se čini točnom definicija koju za riječ μυστήριον čitamo[5] u Teodoreta Cirskoga koji kaže da je μυστήριον ono što je »svima nepoznato« izuzevši »upućenike«.

Sveto pismo riječ μυστήριον rabi[6] u svjetovnome smislu kada govori o raznovrsnim tajnama, ali je riječ kudikamo češće religiozno obojena. Često biblijski pluralni oblik riječi označava[7] tajni poganski kult. Inače se u oba Zavjeta riječ μυστήριον čita nešto više od četrdeset puta. Značenja se riječi dadu svesti na nekoliko osnovnih smjernica i odrednica[8] koje su izvedene od praiskonskoga značenja. Tako je μυστήριον tajni Božji naum da svijet spasi po Isusu Kristu. Sada je ta »tajna« objavljena. Sadržaj je osnovne propovijedi u Crkvi kroz sva stoljeća. Ali μυστήριον je također skroviti smisao neke ustanove, imena, zbilje ili izvještaja koji se nalazi u Bibliji. Također μυστήριον može označavati stanovito skrovito djelovanje koje još nije poznato. Biblija riječ još ne primjenjuje na posvećene obrede koji primaoca posvećuju.

Crkveni će pisci dugo upotrebljavati riječ »misterij« u običnome, profanome i biblijskome smislu. Valja čekati Klementa Aleksandrijskoga i Origena da se primjete prvi znaci čisto teološke uporabe . Ta će dva aleksandrijska učitelja prvi početi riječ »misterij« primjenjivati na kršćanska vjerovanja i vjerske čine praktičnih oblika.[9]

Sacramentum

Latinska riječ *sacramentum* u temelju ima dva osnovna značenja: pravno i vojničko. U pravu se *sacramentum* pojavljuje na sudu. Kada se vodi parnica *sacramentum* je novac koji stranke stavljaju u javnu riznicu. Tko parnicu izgubi, novac mora ostaviti u državnoj blagajni. Taj se novac upotrebljava za potrebe javnoga kulta. Stoga se smatra posvećenim božanstvu.

U vojničkome rječniku *sacramentum* je zakletva kojom se redov zaklinje da će vjerno i odano služiti svojoj domovini. Zakletva se vrši pred službenom osobom. To je bio sveti čin. Mogli su mu prisustvovati

5) PG, 82, 180B.
6) Usp. A. MICHEL, *Mystère*, 2586; K. PRUMM, *Mystères*, 174.
7) Usp. K. PRÜMM, *Mystères*, 174.
8) Usp. A. MICHEL, *Sacrements*, 486.
9) Usp. A. MICHEL, *Sacrements*, 486-487.

samo odabrani i dostojni. Zakletva je na zastavu nešto kao novakovo uvođenje u »svečanu i svetu vojničku službu«. Riječ je donekle o činu kojim se redov upućuje u vojničke tajne i posvećuje.[10]

Riječ *sacramentum* u kršćanskome je rječniku postala svojim značenjima veoma bliska grčkoj riječi »misterij«. Često su se te riječi sadržajem poistovjećivale. To ipak ne znači da riječ *sacramentum* nije posjedovala svoj odvojeni, dugi i zamršeni razvoj među latinskim kršćanskim spisateljima.[11] Na kraju će prevladati teološko značenje. Riječ će označivati kršćanske sakramente koji posvećuju i uvode u vjerske tajne.

Ulje i balzam

Ovdje se zbog obredne primjene želimo sjetiti uloge i značenja ulja za drevni Istok uključujući predjele nastanjene starozavjetnim biblijskim narodom. Maslina koja daje ulje držala se u davno doba u naznačenim prostorima jednim od najkorisnijih stabala. Kada maslina rodi, to se smatralo velikim Božjim blagoslovom. Izostanak se maslinova uroda uzimao za Božju kaznu i prokletstvo. Veliki je posjed maslina bio veliko blagostanje. Tko ne posjeduje maslina, siromašan je čovjek. Ulje je pripadalo u osnovnu ishranu. Prodavalo se i bilo platežno sredstvo. Ulje je snažilo i obnavljalo ljudske sile. Uz tu osnovnu vrijednost, ulje je imalo druge brojne uloge.

Ljudi su rado tijelo pomazivali uljem. Izuzetak je bio samo kada su se nalazili u koroti ili su se posvetili postu i pokori. Tijelo se pomazivalo iz više razloga. Vjerovalo se da ulje tijelu daje snagu i svježinu. Po ulju tijelo stječe naročiti sjaj. Čovjek se osjeća veselo i razdragano. Ulje štiti od jakoga sunčeva djelovanja. Namazanost uljem odaje svečano raspoloženje. Gosta se častilo kada mu se nudilo ulje i njim ga se pomazalo. To je tražila redovita i uobičajena uljudnost na snazi u onim vremenima i krajevima.

Posebice su se športaši pomazivali uljem. Tako su stjecali gipkost i izdržljivost. Ulje prodire u kožu i ostavlja trajniji znak. Čak je bilo naređeno da se u javnim kupkama u vodu dodavalo ulje. Ipak se ulje naročito rabilo u medicini. U ono vrijeme liječništvo nije zamišljivo bez ulja. Stari su vjerovali da ulje čisti, blaži i ozdravlja. Stoga se ulje izlijevalo na sve vrste rana i ozlijeda.

10) Usp. J. FINKENZELLER, *Sakrament*, 220-221; BORNKAMM, μυστήριον, 833; A. MICHEL, *Sacrements*, 488.
11) Usp. A. MICHEL, *Sacrements*, 488-494.

Jasno je da je ulje služilo kao sredstvo rasvjete. Ali se također upotrebljavalo da otjera zle moći mraka i tame. Ljudi su smatrali da svjetlo od ulja razgoni mračne sile što čovjeka straše i nanose mu razne jade i nevolje. Ulje se susreće i kod postupanja s preminulima. Tijelo se umrloga mazalo uljem da ga ulje čuva od neposredne i potpune raspadljivosti. Pomazano tijelo neće smjesta sasvim istruniti i prijeći u prah i pepeo. Nadgrobni su se spomenici mazali uljem kao i kipovi posvećeni božanstvima.[12]

Značajno je[13] da je ulje na Istoku u drevna vremena sastavni dio žrtvenih prinosa i prikazanja različitim božanstvima. Ulje služi da se pripremi jelo koje će blagovati božanska bića i tako se održati na životu. Ali ulje se također naprosto izlijevalo kao žrtva prinesena u čast raznim božanstvima. Vjerojatno su se vladari pomazivali uljem kao i svećenici. Članovima se misterijskih religija[14] uljem pmazivalo lice i oči.

Pomazivanje uljem kao religiozni čin ima veliko značenje[15] i u Starome zavjetu. Ulje je trebalo prožeti osobu ili predmet koji na zaseban način služi Bogu. Židovski su se kraljevi pomazivali kod ustoličenja i preuzimanja vladarske službe. Pomazan je bio i Veliki svećenik. Budući opći izbavitelj nosio je naziv Pomazanika. Vjerojatno se u drevnome Božjem narodu pomazivalo niže svećenstvo kao i službeno priznati proroci.

Spomenuli smo da se u drevno doba pomazanje uljem otklanjalo za vrijeme posta. Zanimljivo je da Krist od svojih učenika traži da napuste taj običaj. On kaže da njegov učenik mora »namazati glavu« (Mt 6,17) kada posti. Apostol se Pavao u 2 Kor 1,21 služi riječju »pomazati«. Ivan u 1 Iv 2,20 bilježi imenicu »krizma«. Riječ »krizma« može označavati »ulje« i sami čin »pomazanja«. Ipak ostaje nejasno[16] da li su se kršćani u okviru Novoga zavjeta tjelesno pomazivali uljem koje bi se radi svete uporabe posvećivalo i blagoslivalo.

12) Usp. H. SCHAUERTE, *Öle*, 1144; B. LOWENBERG, *Öle*, 1143-1144; F. CABROT, *Huile*, 2777-2778; É. COTHENET, *Onction*, 789; J. COPPENS, *Confirmation*, 131-132; É. COTHENET, *Onction*, 702-717; H. SCHLIER, Ἔλαιον, 460-470; H. SCHLIER, ʼαλείφω, 230-232.

13) Usp. É. COTHENET, *Onction*, 702-716.

14) Usp. H. SCHAUERTE, *Öle*, 1144.

15) Usp. J. COPPENS, *Confirmation*, 132; É. COTHENET, *Onction*, 790-794; É. COTHENET, *Onction*, 701.717-725; F. MUSSNER, *Salbung*, 250.260.

16) Usp. F. MUSSNER, *Salbung*, 259-260.

Prvi među drevnim kršćanskim piscima pomazanje spominje *Teofil Antiohijski.*[17] Pri tome je vjerojatno riječ[18] o pomazanju u sklopu krsnoga obreda. To se pomazanje u ono doba shvaćalo kao znak dubokoga djelovanja Duha Svetoga u kršćanskoj duši. Teofil zapravo tumači zašto se Kristovi vjernici nazivaju »kršćanima«. Odgovor je da se zato tako zovu jer se »pomazuju Božjim uljem«. Neki su kušali nijekati da se tu misli na istinsko pomazanje uljem, ali svoju tvrdnju nisu bili sposobni temeljitije ukrijepiti.

Za naše je izlaganje također važan *Irenej*. U njega čitamo jedan odlomak[19] gdje se pomazanje veže uz balzam o kojemu ćemo kasnije reći koju riječ. Isto tako Irenej opisuje način kako se vrši kršćansko pomazanje.[20]

Pomazanje posebice često spominje *Klement Aleksandrijski.*[21] Čak nije isključeno da kod toga ima pred očima naročito darivanje Duhom Svetim što se redovito u kasnije vrijeme veže uz sakrament potvrde. Klement kaže da vjernik prima »neraspadljivo pomazanje« i da »miomiris« toga pomazanja »ostaje zauvijek«. Duša koja primi »pomazanje« sama po sebi kliče od »veselja«. U njoj »prebiva Duh Sveti«. To je raduje i usrećuje. Svakako Klementa Aleksandrijskoga smijemo uzeti za svjedoka da se u njegovo doba u aleksandrijskoj kršćanskoj zajednici već duboko uvriježio običaj obrednoga kršćanskoga pomazanja.

Origen je često govorio[22] o pomazanju. Zanimljivo je da izrijekom kaže[23] da se krštenici pomazuju »vidljivom pomašću«. Origen to pomazanje dovodi u svezu s darom Duha Svetoga. Po tome se pomazanju uspostavlja »boravak Duha Svetoga u nama«.

Tertulijan također u više navrata[24] spominje pomazanje.[25] On ga povezuje s krsnim činom. To se pomazanje vrši »blagoslovljenim uljem« čim krštenik iziđe iz krsnoga vrela. Pomazanje posjeduje

17) *Ad Aut* 1, 12; PG, 6, 1040.

18) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2396; J. WOLINSKI, *Onction*, 801-802; P. GALTIER, *Imposition*, 1358; G. BAREILLE, *Confirmation*, 1028; J. COPPENS, *Confirmation*, 132.

19) PG, 7, 667.614-615.

20) Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1028; P. BERNARD, *Chrême*, 2396; J. WOLINSKI, *Onction*, 802-803.

21) PG, 7, 696; PG, 8, 368.1325; PG, 9, 452. Usp. J. COPPENS, *Confirmation*, 132; P. De PUNIET, *Confirmation*, 2525; J. WOLINSKI, *Onction*, 805-806.

22) Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1037; P. BERNARD, *Chrême*, 2316.

23) PG, 14, 1038; PG, 12, 284.472.508; PG, 13, 811-812.

24) PL, 2, 262; PL, 1, 1206-1207; PL, 2, 353. Usp. *De bapt* 7; *Apol* 3.

25) Usp. J. COPPENS, *Confirmation*, 132; P. BERNARD, *Chrême*, 2396; P. GALTIER, *Imposition*, 1359; G. BAREILLE, *Confirmation*, 1038.

starozavjetnu pozadinu i pripravu. Tertulijan ima pred očima starozavjetno pomazanje za svećeničku službu. Vjerojatno tim povezivanjem želi reći da po svome pomazanju kršćani stječu udio na Kristovoj svećeničkoj ulozi. To pomazanje dušu posvećuje i krijepi. Tertulijan inače smatra da je obred ovoga pomazanja ustanovio sami Krist. Riječ je o ulju kojim Krist »pomazuje svoje«. Po tome ulju vjernik postaje pomazanik i zato se naziva kršćanin. To je pomazanje vlastito za obične i redovite Kristove vjernike. Tako već Tertulijan bjelodano svjedoči da i afričko kršćanstvo pozna obred pomazanja blagoslovljenim uljem. To pomazanje Tertulijan veže uz vjerničko svećeničko obilježje i njime tumači kršćansko ime.

Hipolit kratko sažima[26)] svoj sud o kršćanskome pomazanju uljem. To pomazanje dolazi »poslije krštenja«. Ono na neki način »vjernike zaodjeva« u »snagu Duha Svetoga«. Tako Duh sveti posredstvom bogoslužnoga čina[27)] kao božanska sila utvrđuje pomazanoga kršćanina. Zavrijeđuje navesti i *Ciprijanovu* rečenicu[28)] o ulju. Ciprijan jasno ističe[29)] kako je »nužno da se pomaže tko je kršten«. Samo onaj može »biti Božji pomazanik« tko je »primio ulje« i »pomazanje«. *Optat Milevitanski* veoma je kratak[30)] u svojoj izreci. Po njemu, »ulje služi da se pomažu novokrštenici«. Njima se tako »udjeljuje« Duh Sveti. Kršćanin se naziva »pomazanik«. Ulje ima tako veliku moć[31)] jer sadrži Kristovu snagu.

Pacijan Barcelonski drži[32)] da su apostoli ustanovili obred pomazanja. On ulje naziva »pomašću Duha Svetoga«. Vjerojatno je htio kazati[33)] da snaga toga pomazanja potječe od Božjega Duha i da ono poklanja dar Duha Svetoga. Pacijan kaže da se »pomazanjem ulijeva Duh Sveti«.

Ćiril Jeruzalemski često i veoma uzvišeno slavi[34)] ulje kojim se pomazuje kršćanin po izlasku iz krsnoga zdenca. To ulje[35)] nije obično ulje. Ćiril ga naziva χρῖσμα, μύρον i τὸ μυστικὸν χρῖσμα. Veliki je i milosrdni Kristov poklon. Ćiril kaže da je to ulje znak pomazanja kojim je bio pomazan sami Krist. U tome se ulju nalazi božanska djelatna moć. To je ulje razlog što se vjernik naziva pomazanikom ili kršćaninom. Ono daje snagu da kršćanin može živjeti dostojno svoga kršćanskoga imena. Ćiril to ulje povezuje s posebnom nazočnošću Duha Svetoga u vjerniku. Pomazanoga kršćanina Duh Sveti prosvjetljuje, posvećuje i oživljuje. Ćiril ovo pomazanje dovodi u svezu sa starozavjetnim pomazanjem vladara i svećenika. Zacijelo time daje na znanje da i kršćanin ovim pomazanjem stječe udio na Kristovu svećeništvu i njegovoj vladarskoj časti i dostojanstvu.

Ambrozije Milanski svjedoči[36)] da se u njegovoj kršćanskoj zajednici pomazanje obavlja kod izlaska iz krsne vode. Za nj je to pomazanje znak velike milosti. Po njemu krštenici postaju kraljevi i svećenici.[37)]

Kršćanski pjesnik *Prudencije* bez okolišanja bilježi[38)] da se obred pomazanja uljem nalazi u čitavome kršćanstvu. On ga naziva »vječnim uljem«.[39)] *Jeronim* u svojim spisima[40)] zapaža da se bez »ulja« koje on naziva »krizmom« ne smije pristupiti krštenju.[41)] Spominjemo da je *Maksim Turinski* govorio[42)] o »ulju posvećenja«, a *Salvijan* koji je prodičio Marseille o »crkvenome ulju«.[43)]

Veoma važni i poznati sabor održan u gradu Orange g. 441. spominje[44)] da se mora obaviti pomazanje uljem. Papa *Inocent* I. naznačuje[45)] da pomazanje uljem već pripada sveopćoj crkvenoj predaji. Laodicejski sabor[46)] proslavljen g. 370. ulje što se rabi kod kršćanske inicijacije naziva svečanim nazivima »svetim uljem« i »nebeskim uljem«. Opći crkveni Carigradski sabor iz g. 381. rabi naziv »sveta pomast«.[47)]

26) PG, 10, 693.777.
27) Usp. P. De PUNIET, *Confirmation*, 2526; J. WOLINSKI, *Onction*, 806; G. BAREILLE, *Confirmation*, 1038.
28) Usp. P. GALTIER, *Imposition*, 1358; P. BERNARD, *Chrême*, 2396.
29) *Ep* 70,2.
30) PL, 11, 972.1090.
31) Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1031; P. GALTIER, *Imposition*, 1358; P. BERNARD, *Chrême*, 2411.
32) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397; G. BAREILLE, *Confirmation*, 1039.1032.
33) PL, 13, 1057.1062.1093.
34) PG, 33, 1088-1089.1092-1093.
35) Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1032.1037; P. BERNARD, *Chrême*, 2397.
36) PL, 16, 398.
37) Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1032; P. BERNARD, *Chrême*, 2397.
38) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397.
39) PL, 60, 50.
40) PL, 23, 165.
41) Usp. P. GALTIER, *Imposition*, 1358.
42) Usp. PL, 57, 778 i P. BERNARD, *Chrême*, 2398.
43) PL, 53, 58 usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2398.
44) Usp. P. GALTIER, *Imposition*, 1358.
45) PL, 20, 554, Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397.
46) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397.
47) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397.

Po sudu *Bazilija Velikoga*[48] inicijacijsko kršćansko ulje potječe od samih apostola. O ulju je inicijacije naročito temeljito razmišljao *Augustin*.[49] Tragove toga razmišljanja[50] nalazimo u njegovim brojnim djelima. Augustin rado doziva u pamet da »pomazanje pripada svim kršćanima« koji se nazivaju »pomazanicima« jer se »svi« pomazuju. Tim pomazanjem vjernici postaju članovi Kristova tijela. Tako stječu kraljevsko i svećeničko dostojanstvo. Kršćani se pomazuju tjelesno zbiljskim uljem. Ali to vidljivo pomazanje ima »nevidljivo« djelovanje. Zato Augistin govori o »duhovnome pomazanju«, »Kristovu ulju« i »ulju spasenja«. U »otajstvu pomazanja« postoji »snaga« koja je »nevidljiva«. Augustin zapravo ima pred očima Duha Svetoga kojega predstavlja ulje što posvećuje vjernike. Ulje gori, grije i svijetli. Stoga je znak Duha Svetoga koji je božanski žar, toplina i bljesak u pomazanikovoj duši

Ildefonso Toledski uglavnom preuzima [51] već utvrđeni i ustaljeni nauk i način govora o ulju. Po njemu, krštenik poslije krštenja pristupa »svetome pomazanju«. To je »Kristovo pomazanje«. Vjernik se tom zgodom »pomazuje« Božjim Duhom. Odsele je »pomazanik«. Smije se zvati »kršćaninom«jer to je i u samome sebi. *Izidor* s kojim na Zapadu završava otačko doba kratko sažima i prenosi budućim naraštajima[52] prethodni nauk i izričaje. Spominje grčki naziv »krizma« i latinski *unctio*. To pomazanje Izidor naziva »pomazanjem« koje pruža »posvećenje« jer je u njemu na djelu Duh Sveti. Isto pomazanje omogućuje vjerniku da se naziva i da u sebi bude »pomazanikom«. Tu je također izvor činjenici što su kršćani »svećenički i kraljevski puk«. Inicijacijsko ulje »posvećuje čitavu Crkvu«.

Govoreći općenito o ulju pred očima nam je lebdila činjenica da se ulje široko rabi u kršćanskome životu. Ali dok smo nizali rana svjedočanstva birali smo svjedoke koji su razmišljali o ulju koje se kao znak primjenjuje kod kršćanske inicijacije. Pri tome se nismo pitali na koji se dio te inicijacije odnosi dotična drevna izreka. Budući da se ulju koji se dio te inicijacije odnosi dotična drevna izreka. Budući da se ulju dodavao balzam, držali smo zgodnim i o njemu kazati nekoliko riječi.

48) PG, 32, 188. Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2397.

49) Usp. P. BERNARD, *Chrême*, 2398.2411; G. BAREILLE, *Confirmation*, 1039; P. GALTIER, *Imposition*, 1358-1359.

50) PL, 38, 1100.1225-1299; PL, 40, 693; PL, 42, 1093; PL, 35, 2002.2004; PL, 36, 200.

51) PL, 96, 162. Usp. P. GALTIER, *Imposition*, 1360.

52) PL, 82, 256; PL, 83, 823. Usp. G. BAREILLE, *Confirmation*, 1039; P. GALTIER, *Imposition*, 1359.

Latinska riječ *balsamum* i grčka βάλσαμον označuju biljku i njezin miomirisni sok. Ta se tekućina u drevnome rimskome, grčkome i istočnome svijetu raznovrsno upotrebljavala. Balzam se primjenjivao kod liječenja jer se smatralo da ranu čisti, vida i ublažuje boli. Također se balzam rado rabio u kozmetičke svrhe. To se posebice odnosi na svadbene svečanosti, pogreb i čašćenje tijela preminuloga. Čini se da se balzam upotrebljavao i u poganskome kultu.

Riječ balzam čitamo u Starome zavjetu. Tu uz obično značenje posjeduje slikoviti smisao. Balzam je kao tekućina ugodna mirisa znamen vrlina koje prate mudra čovjeka. Na novozavjetnim se stranicama balzam ne susreće. Ipak je našao određeno mjesto u kršćanskim obredima. Miješao se s uljem pomazanja. Među kršćanima balzam ima prvenstveno preneseno značenje. Balzam je znak da ulje pomazanja otklanja zadah koji je kao gnusobu i nečistoću prouzročio grijeh. Balzam je također znak ozdravljenja pružena u sakramentu. Balzam štiti od duševne raspadljivosti i truleži. Također označuje i očituje miris stečenih kreposti koje slijede i rese pomazanika.[53]

U istočnome kršćanstvu od petoga stoljeća unaprijed susrećemo izričaj »sveto miomirisno ulje« (τὸ ἅγιον μύρον). Riječ je o ulju pomiješanu s različitim sokovima što daju ugodan miris. Zapadnjaci su za to upotrebljavali riječ *chrisma* koja iskonski označuje svaku tvar koja služi kao sredstvo pomazanja. Ponekada je istoznačna s riječju ulje. Od šestoga se stoljeća obrednome ulju na Zapadu dodavao samo balzam. Sastojak je blagosivao biskup.[54]

Pokora

Leon Veliki redovito uči svoje vjernike da im svakodnevne grijehe oprašta darovana milostinja, otpuštena uvreda, osobni post i molitva Očenaša. Znameniti člankopisac o ispovijedi u teološkome rječniku u koji imamo veliko povjerenje kaže[55] da Leon ne spominje pokorničku ispovijed kao ono što oprašta grijeh. Vjerojatno je autor mislio kazati da Leon u svojim *Govorima* ne stavlja pred vjernike javnu pokoru kojom se u ono doba kao nužnim preduvjetom dobivalo oproštenje teških prijestupa. Uza sve poštivanje autorova suda, osobno ga ne možemo dijeliti. Istina je da Leon u *Govorima* ne raspravlja

53) Usp. P. SIFFRIN, *Balsam*, 1212; L. KRESTAN, *Balsam*, 1153-1157.

54) Usp. L. KRESTAN, *Balsam*, 1156; P. SIFFRIN, *Balsam*, 1212; Ph. HOFMEISTER, *Chrisam*, 1094.

55) Usp. E. VACANARD, *Confession*, 853.

neposredno i duže o načinu kako se u njegovo vrijeme obavljala javna pokora. Ali ne može biti sumnje da on taj obred pozna i da ga u *Govorima* navodi. Jamačno je Leonovim slušateljima bio tako dobro poznat da Leonu nije trebalo da se na njemu opširnije zaustavlja.

Sveti red

Leon Veliki nije temeljitije razglabao dogmatsku stranu svetoga reda. U tome se smislu jedva što vrijednijega nalazi u njegovim spisima. On red nadasve promatra iz kuta stege i propisa. Red naziva »sakramentom«[56)] iako pobliže ne kaže što to zapravo znači. Sveti red u bitnome obuhvaća đakonski, svećenički i biskupski red. Taj se sveti red dijeli i prima susljedno.[57)] Inače Leon priznaje veličinu i uzvišenost svetome redu. Red prati celibat.[58)]

Leon se dosta živo zanimao[59)] za način kako se najprikladnije odabire biskup. U tu je svrhu ostavio nekoliko znamenitih tvrdnja dugoročne vrijednosti. Leon je mislio da biskupa u strogome smislu riječi bira kler. Ipak da netko bude regularno izabran treba pitati cijeli vjernički puk. Leon kaže[60)] da »svi moraju izabrati onoga koji će svima biti na čelu«. Izričaj »svi« obuhvaća Božji narod i kler. Na pravo naroda spada »zahtijevati« i »tražiti« da netko bude odabran za biskupa. Puk je pozvan »svjedočiti« da li je dotični dostojan da bude biskup. Narod »pristaje« na biskupski izbor. Leon tvrdi da se biskupom smatra onaj koga je »tražio narod« i koga je »izabrao kler«.

56) *Ep* 9, 1; 12, 3; PL, 54, 626.648.
57) *Ep* 12, 5; PL, 54, 652.
58) *Ep* 14, 4; PL, 54, 672. Usp. A. MICHEL, *Ordre*, 1280-1281.
59) Usp. E. ROLAND, *Élection*, 2259-2260.
60) PL, 54, 628.

DESETO POGLAVLJE

VJERNIČKO SVEĆENIŠTVO I DOBRA DJELA

U ovome smo poglavlju povezali dvije zbilje o kojima Leon Veliki govori odvojeno i koje po sebi mogu ići zajedno, ali i ne moraju. Vjerničko svećeništvo obuhvaća cjelokupni život. Nije mu tuđe ništa u ljudskome životu. Vjernik je svećenik kada u kršćanskoj zajednici s ređenim svećenikom prinosi jedinu žrtvu koju je na križu prikazao jedini svećenik Krist i koja se u Crkvi prinosi na nekrvni i otajstveni način. Ali u tu sakramentalnu žrtvu vjernik kao žrtvu unosi sav svoj život. Ipak se možda smije dodati da vjernik po dobrim djelima praktično u dnevnome životu ostvaruje svoje svećeničko obilježje. To donekle opravdava naslov ovoga našega poglavlja i njegov sadržajni raspored.

Vjerničko svećeništvo

Leon Veliki u *Govorima* u nekoliko navrata spominje vjerničko kraljevsko svećenstvo.[1)] Nije posve isključeno da je to za nj samo »jednostavna slika«[2)]. Međutim, ne može biti sumnje da ta usporedba duboko zasijeca u kršćanski život. Jasno je da i Leonov govor o vjernicima kao svećenicima prije svega potječe od 1 Pt 2,5 i 9. Cijela se

1) 4,1; 24,6.
2) Tako B. BOTTE, *Sacerdoce*, 201-202.

otačka predaja[3] naslanjala na spomenuto mjesto kada je sve vjernike u Crkvi častila svećeničkim nazivom. Radi toga se nešto duže i iscrpnije s novijim tumačima[4] zaustavljamo kod 1 Pt 2,5 i 9.

Vjernici se u Petrovu izvorniku obilježuju riječima ἱεράτευμα ἅγιον i βασίλειον. Riječ ἱεράτευμα veoma je rijetka. Pozna je samo starozavjetni grčki kao i pisci koji poput Filona ovise o Bibliji. Za nas je značajna riječ ἱεράτευμα u Izl 19,6 gdje se govori o židovskoj zajednici koja će jednom postati »kraljevstvo svećenikâ« i »sveti narod«. Očito je da Petar u 1 Pt 2,5-9 vjeruje da se drevno proroštvo iz Izl 19,6 obistinilo u novozavjetnoj Crkvi. Djelovanjem Duha Svetoga u krsnome činu davni nagovještaj u kršćanstvu postaje prava zbilja.

Pojam ἱεράτευμα po sebi može označavati ulogu i položaj. Prema tome, moglo bi se govoriti o kršćanskoj svećeničkoj ulozi i djelovanju, ali i o kršćanima koji su svećeničkoga dostojanstva. U svakome pak slučaju, ἱεράτευμα obuhvaća sve kršćane kao zajednicu, obitelj, skupinu ili društveno tijelo. Kršćani su kao jedinstvena i nepodjeljena cjelina svećenici. Time se kršćanstvo bitno razlikuje od židovstva i svih poganskih religija. Među Židovima svećenici su jedino Aronovi potomci. Kod pogana svećenici su strogo omeđena kasta. U kršćanstvu, naprotiv, čitava je zajednica »svećenstvo«.

To se kršćansko svekoliko »svećenstvo« označuje kod Petra kao ἅγιον, tj. »sveto«. Time se, doduše, želi kazati da je Bog kršćane izdvojio iz svijeta i uzeo za svoju naročitu svojinu, ali se također ističe razlika između kršćana i svećenika poganskih zajednica. Poganski su svećenici idolopoklonici. Časte i štuju kumire. Kršćani su kao »svećenici« zato »sveti« jer neokaljani stupaju pred Božje lice. Klanjaju se istinitome Bogu koji ih je odabrao da mu sveto služe.

Novozavjetni kršćani kao »sveta svećenička obitelj« prinose, veli Petar, »duhovne žrtve«. Svećenik je, po nutarnjem ustrojstvu, prinositelj žrtve. Stoga i kršćani prikazuju žrtve jer su svećenici. Ne bi ni bili svećenici kada ne bi prinosili žrtve. Ali kršćanske su žrtve »duhovne«. To ima višestruko značenje. Žrtva koju prinose kršćani kao svećenici nije nalik na poganske i židovske žrtve koje su materijalne. Materijalne žrtve više nemaju duhovnu vrijednost. Moraju se napustiti.

3) Kratki pregled pruža N. BROX, *Petrusbrief*, 108-110.

4) Pred očima imamo ove: N. BROX, *Petrusbrief*, 98-99; 103-107: H. BOLZ-W. SCHRAGE, *Briefe*, 82-84; K. H. SCHELKLE, *Petrusbriefe*, 58-59.64-65; C. SPICQ, *Épîtres*, 86.90-92; O. KNOCH, *Petrusbrief*, 59-60.63-66; A. FEUILLET, *Sacrifices*, 704-728; J. COPPENS, *Sacerdoce*, 61-75; L. CERFAUX, *Recueil*, 283-315; J. BLINZLER, ἱεράτευμα, 49-65; J. H. ELLIOT, 149.223; J. N. D. KELLY, *Commentary*, 80-90.96-98; L. EÜZENHOEFER, *Opfer*, 79-107.

Kršćanske su žrtve »duhovne« ukoliko ih potiče Duh i u Duhu se prikazuju. Duh je kod žrtvenoga prinosa bitan. O njemu ovisi sve. Duhovne žrtve koje prinosi kršćanin kao svećenik uključuju sjedinjenje sa žrtvom koju je prikazao Krist kao novozavjetna žrtva i svećenik. Kao što je Krist u svoju žrtvu stavio svega sebe tako po uzoru na nj mora postupiti i kršćanin. U zajedništvu i zajednici s Kristom Bogu prikazuje sav svoj mukotrpni život kao svoju vlastitu žrtvu. Sve to prati molitva, zahvala i blagosivanje Boga.

Isticanje »duhovnih žrtava« u 1 Pt 2,5 vjerojatno ima i obrambeni prizvuk. Pogani su u Maloj Aziji redovito predbacivali kršćanima da nemaju nikakvo bogoslužje. Kršćanska im se liturgija jamačno činila ništavnom i preskromnom. Petar je uzvratio da je čitavi kršćanski život neprestano bogoslužje jer je trajni prinos »duhovnih žrtava«.

U 1 Pt 2,9 kao odrednica za opće kršćansko svećenstvo služi riječ βασίλειον. Donedavna se neposredno vezala kao pridjev uz »svećenstvo« te se o kršćanima govorilo kao »kraljevskome svećenstvu«. Kršćani bi bili »kraljevsko svećenstvo«. To bi zapravo značilo da imaju »kraljevsko« dostojanstvo kao nešto od čega se ne može ništa više posjedovati jer ono omogućuje nešto što je najviše. To je slobodan, neposredan i prisan odnos prema Bogu. Tako se do najnovijih vremena poimao Petrov izričaj »kraljevsko svećenstvo« primjenjen na sve kršćane bez iznimke.

Međutim, brojni noviji tumači βασίλειον iz 1 Pt 2,9 uzimlju za imenicu. Zamjećuju da se βασίλειον u tome smislu čita u Starome zavjetu. U tome slučaju βασίλειον naznačuje palaču, dvor ili zdanje u kojemu prebiva, vlada i djeluje kralj. Polazeći od toga značenja kršćani bi bili kao cjelina »dvor« gdje stoluje vrhovni vladar, a to je Krist koji je njihov jedini istinski Kralj. Nije teško uočiti da se i to tumačenje dobro uklapa u novozavjetnu kristologiju kojom kao središte vlada Kristov naziv Κύριος koji označava vrhovnog gospodara života i smrti.

Leon Veliki pred rimskim je kršćanima nedvojbeno[5] o tome govorio da je »Božji narod« bez izuzetka kao »cjelina« uistinu »svećenički« i »kraljevski« puk. Čak je na jednome mjestu naznačio čime »svi preporođeni u Kristu postaju kraljevi i svećenici«. Vjernici to bivaju »znamenom križa«. Na žalost, teško je reći na koje znamenovanje Leon tu misli. Vjerojatno ima pred očima znamenovanje koje se vršilo kod krštenja. Leon ipak dodaje da vjernici postaju svećenicima kada ih posveti »pomazanje Duha Svetoga«. Zato su »svi kršćani

5) 3,1; 4,1.

duhovni«. Drevne je predaje da se svećenikom postaje pomazanjem. Leon pak ni ovdje ne kaže na koje vjerničko pomazanje misli. Pretpostavljamo da se »pomazanje« koje Leon spominje odnosi na pokrsno pomazanje uz koje se u rana vremena općenito u Crkvi vezala vjernička čast. Tako bi križ vjernicima dao kraljevsko dostojanstvo i čast, a pomazanje udijelilo svećeništvo. Leon dodaje da vjerničko kraljevsko i svećeničko odličje nije puki ukras već da posjeduje i nalaže »kraljevsku i svećeničku službu«. Vjernik u djelo provodi svoje kraljevsko obilježje kada »duh podlaže Bogu«, a »tijelo« svojoj duši kao pravome »ravnatelju«. Vjerničko se pak svećeništvo sastoji u tome da se »Bogu prikaže čista savjest i da mu se s oltara srca prinesu neokaljane žrtve dobrih djela«. Ta su djela: molitve, postovi i milostinje.

Dobra djela

Leon se u *Govorima* doista često zaustavlja kod pojma »dobra djela«. Nije pak nimalo teško zapaziti da tu ubraja molitvu, post i milostinju. Očito je da se »dobrim djelima« uspostavlja valjani odnos prema Bogu, samome sebi i drugim ljudima. To su, vidi se, temeljni odnosi: Bog, vlastita osoba i naš bližnji. Dodajmo da pod nazivom »bližnji« Leon podrazumijeva svakoga čovjeka bez ikakva izuzetka zbog raznih spona koji ljude međusobno vežu i prepliću.

U *Govorima* nismo zamijetili podrobnije razmišljanje o molitvi, ali zato Leon tu duže razlaže vrijednost posta i milostinje. Čak je ostavio nekoliko zasebnih propovijedi o prikupljanju milodara koji također služe u milostinjske svrhe. Stoga o tome ovdje bilježimo nekoliko naznaka.

Post

Po Leonu, crkveno opsluživanje posta potječe »iz nauka Duha Svetoga«. Leon time, jamačno, želi kazati da se post temelji na biblijskoj objavi koja je nadahnuće božanskoga Duha. Post nije nešto lagano i jednostavno. Leon se ne ustručava post nazvati »trudom«, »žrtvom«, »žrtvovanjem« i »trapljenjem«. Ali post se mnogostruko isplati. Bez njega se ne može sačuvati »nevini život«. Postom se stječe »očišćenje« i »ozdravljenje«. Bez posta se ne da »postići spasenje« jer se samo po njemu možemo »približiti Bogu«. Uz pomoć se posta »odupiremo đavlu«. Post je usmjeren »protiv grijeha« i »svih putenih želja«. Dok se tijelo postom uzdržava od jela, »duh mora postiti od

mana«. Tko ne posti, ne može biti krepostan. Leon tvrdi da je »post uvijek bio hrana za krepost«. Jedino postom stječu »zrelost dobre nakane volje« koja želi dosegnuti »vrlinu«.

Leon na zaseban način veže post i pomaganje siromaha. Bez širokogrudnoga i dobrohotnog pritjecanja u pomoć potrebnima, post je »škrtost« i »tjelesno mučenje«, ali nije zaslužni vjerski čin. Post je plodan ako se pomaže bližnji. Leon naređuje: »Neka vjernički post bude hrana siromašnima«. Po »obilju se milostinje« mjeri »plod posta«. Uzdržavanje isposnika mora biti »okrepa za siromaha«.[6] Imajući pred očima tih nekoliko zabilježaka razumijemo zašto su brojni istraživači[7] Leona ubrajali među najistaknutije propovjednike posta u čitavome kršćanstvu svih minulih vremena.

Milostinja

Leon Veliki zaista je ozbiljno, duboko i s velikim oduševljenjem pred svojim vjernicima govorio o milostinji kao iznimnome djelu bratske ljubavi i milosrđa. Htio je da vjernici koji to mogu svesrdno pomažu siromahe, putnike, prognane, zarobljene i nemoćne. Leon smatraše da je Bog nekima udijelio dobra da mogu drugima pomagati. Posjednici posjeduju da se istaknu darežljivošću. Siromašni i potrebni neimaštinom se vježbaju u poniznosti i pouzdanju u Božju skrb i providnost.

Po Leonu, čovjek koji milostinjom pritječe u pomoć bližnjemu zapravo vodi računa o samome sebi. Milostinja omogućuje pristup Bogu. Tko drugome pomaže, njemu će pomoći Bog. Leon se u tome misaonome slijedu prisjeća starozavjetne izreke: »Tko zatvori uho svoje pred vikom siromaha, i sam će vikati, ali ga neće nitko uslišati« (Izr 21,13). Bog čuje samo onoga tko se nije oglušio na vapaj siromaha. U istu svrhu Leon navodi Tobijin nagovor: »Dijeli milostinju od svoga dobra. Kada dijeliš milostinju, neka ti ne bude oko stisnuto. Ne okreći lice od siromaha pa ni Bog neće okrenuti lice od tebe« (Tob 4,7).

Milostinja je iznimno milosrdno djelo. Leon drži da se ne može postignuti Božje milosrđe bez kojega nema spasenja ako nismo milostinjom milosrdni prema potrebnima. Božje se milosrđe stječe

6) 12,4; 13; 14,1.2; 15,1.2; 18,2; 19,2.3; 20,2.3.

7) Usp. G. MICHIELS, *Jeûne*, 18-19; L. BOUYER, *Spiritualité*, 625-627; C. CALLEWEAERT, *Léon le Grand*, 50.

smilovanjem prema bližnjemu. Samo milosrdni ima pravo na Božje smilovanje. Ovdje Leon kao potporu svoje misli napominje Gospodnju riječ: »Blaženi su milosrdni jer će im se Bog smilovati« (Mt 5,7).

Leon čak drži da je vjera što opravdava beskorisna i mrtva ako je ne slijede djela milosrđa. Jasno je da se tu nadovezuje na Jak 2,17-26- Među djela koja vjeru čine živom i djelotvornom Leon bez sumnje ubraja milostinju koju dijelimo potrebnima. Općenito uzevši Leon smatra da ne može biti kreposna čovjeka ako milostinjom ne iskazuje milosrđe. Čak kada bi tko posjedovao neke vrline ali ne bi dijelio milostinju, nikakva mu krepost ne bi koristila. Leon se u tu svrhu poziva na novozavjetni govor o Sudnjemu danu. Sve na tome Sudu ovisi o milostinji. Sreću i nesreću određuju čini iskazane ili uskraćene milostinje. Sudac za ništa drugo neće pitati. Ostala dobra djela odnosno nedjela neće biti važna. Za spasenja su bezuvjetno nužna djela milosrđa. Bez njih se odlazi u propast. Tako je, po Leonu, velika moć i zasluga milostinje. Milostinja odlučuje o konačnoj sudbini. Stoga Leon kratko i jasno veli da je cijena nebeskoga kraljevstva jelo koje smo ponudili gladnome. Leon rado ističe da sve što se na bilo koji način kao dobro djelo iskazuje potrebnima u biti prikazuje samome Isusu Kristu. Vjernik u siromasima koje je Krist nadasve preporučio svojoj Crkvi vidi Kristovu osobu. Krist se poistovjećuje sa svakim koji je u bijedi i nevolji.

Leon je naročito isticao da milostinja oprašta grijehe i čisti dušu. Tu se oslanjao na ova biblijska mjesta: 1 Pt 4,8; Tob 4,11; Lk 11,41; Tob 12,9; Sir 3,30 i Dan 4,21. Leon je kao razborit čovjek znao da ljudi griješe i nakon krsnoga čina koji oprašta sve grijehe. Čovjek i nakon krsne kupelji ostaje loman, krhak i slab. Lijek kojim se liječi i vida duševne rane nalazi prije svega u milostinji. Milostinja uništava, razrješuje i dokida počinjena zlodjela i opačine. Ona oslobađa od grijeha i od njih otkupljuje.[8)]

Milodari

Iz Novoga zavjeta dolazi što kršćani dobrovoljnim milodarima priskaču u pomoć siromasima i svakovrsno potrebnima. Taj se oblik djelovanja zapaža i u najranijem kršćanstvu. Redovito su se po svršetku euharistijskoga sastanka skupljali doprinosi kojima se pomagalo siromasima u vlastitoj zajednici, ali i u čitavoj Crkvi. Čak se dio

8) Usp. 6; 9,2.3; 10,2; 11,1, itd. O Leonu kao poticatelju na milostinju vidi: L. BOUYER, *Spiritualité*, 625-627; P. MIKAT, *Almosen*, 46-64.

milodara katkada dijelio siromašnijim službenicima oltara. Taj je običaj bio uvriježen i u Rimu kako svjedoče između ostalih Justin mučenik, aleksandrijski biskup Dionizije (+175.) i papa Soter (+182.). U Africi o skupljanju sličnih milodara neprijeporno govori Tertulijan.

Međutim, kada Leon propovijeda o sabiranju milodara on zapravo ima pred očima skupljanje koje se u Rimu, razdijeljenu na više kršćanskih općina, vjerojatno obavljalo početkom srpnja. To bi skupljanje moglo biti zamjena za raskošne rimske igre svake godine 5. srpnja upriličavane u Apolonovu čast.[9)]

Također postoji mogućnost da je rimsko skupljanje milodara o čemu jedino propovijeda Leon za pozadinu imalo takmičenja koja su se obavljala kao sjećanje na pomirbu patricija i plebejaca. U tome bi se slučaju sabiranje vršilo tijekom studenoga.[10)] Najavljeno bi se prikupljanje zgotovilo u jednome danu. Milodari bi se uglavnome dijelili siromasima, bolesnima i udovicama.[11)]

Leon čak na trenutke kršćansko skupljanje milodara dovodi u svezu[12)] s poganskim žrtveničkim običajima. Čini se, naime, da su pogani stanovitih dana iz praznovjernih pobuda svojim kumirima prikazivali naročite prinose i žrtve. Međutim, onda se u kršćanstvu vjerovalo da iza poganskih kumira zapravo stoje nečisti i zli dusi. Stoga bi kršćansko prikupljanje trebalo otkloniti i uspješno zamijeniti pogansko praznovjerje.

U Leonovim, dakle, spisima posjedujemo zasebnu skupinu propovijedi gdje je riječ o milodarima. Te je propovijedi Leon izrekao da »pozove« vjernike na opsluženje »sabirnoga dana«. Sabiranje se obavljalo kao »javno skupljanje prinosa« najrazličitijih »darova«. Po Leonu, taj je kršćanski čin nastavak »prvoga skupljanja« koje Pavao napominje u 1 Kor 16,2. Kako je to »početno skupljanje bilo najplodnije za rast Crkve«, ono se u zajednici »ovjekovječilo«.

Leon vjernicima gotovo zapovijeda da moraju »udovoljiti« naredbi o skupljanju milodara. To se mora obaviti u »svim podružnim crkvama«. Leon u tu svrhu svome slušateljstvu doziva u pamet da je

9) Usp. M. RIGHETTI, *Manuale*, 101; Th. STEEGER, *Leo*, I, 22; C. W. HOWELL, *Collections*, 995; P. De AMBROGGI, *Colletta*, 1966.
10) Usp. A. CHAVASSE, *Identification*, 51-53.
11) Usp. Th. STEEGER, *Leo*, I, 24 bilj. 2; 23 bilj. 4.
12) 10,1; 9,3.

skupljanje za siromahe, bolesne i putnike »uredba« i »predaja« što potječe od »svetih otaca« što su, jasno, sami apostoli. Uza svu želju da svi vjernici pridonesu vlastiti udio, Leon pošteno priznaje da je ovo skupljanje »dobrovoljno«. Ono je »sveto«, »providonosno« i »nadasve korisno«.[13])

13) 7; 6; 11,2; 9,3; 10,1.2; 11,1, itd.

JEDANAESTO POGLAVLJE

LEON I RIMSKO BOGOSLUŽJE S POSEBNIM OSVRTOM NA KORIZMU I KVATRE

Bogoslužje

Istraživači ne oklijevaju istaknuti prisnu svezu između Leona i rimske liturgije. Ta se liturgija velikim dijelom oblikovala od Leonova doba do Grgura Velikoga. Leon je bogoslužje obogatio dogmatskim sadržajem gdje vlada kristološka usmjerenost, ali i stilom kao i nutarnjim ritmom. Osnovne bogoslužne molitve poput zborne molitve te molitve nad darovima ili molitve poslije pričesti često su vezane uz Leonovo ime. Tu valja spomenuti i predslovlja i molitve nad pukom. Leon je često te molitve upriličivao prema svojoj propovijedi i svoju propovijed prema navedenim molitvama. Možda se Leon kao vrelom nerijetko služio ranije nastalim molitvama, ali ih je osobno nadopunjao i dotjerivao.

Leonove su propovijedi prvorazredno vrelo za poznavanje rimske onodobne liturgije. Iz *Govora* se lako može razabrati da su već u Leonovo vrijeme čvrsto oblikovana sva bogoslužna vremena osim Došašća. Leonu su dobro poznati svi glavni kršćanski blagdani. Leon i danas živi u bogoslužju. Često su ulomci iz njegovih *Govora* probrano crkveno razmatranje za razne velike blagdane. Časoslov nije Leona mimoišao.[1])

1) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 38; A. G. MARTIMORT, *Église*, I, 59.61; A. CHAVASSE, *Prédication*, 71-74; A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 6; *Heiliger Geist*, 143; Ph. OPPENHEIM, *De quibusdam*, 345.

Znamenito je pitanje drevnoga sakramentara koji nosi Leonovo ime. U tome su sakramentaru navedene molitve drevnoga rimskoga bogoslužja što se odnose na misno slavlje, dijeljenje sakramenata i obavljanje sakramentala. Autor i vrijeme nastanka te vrijedne zbirke bogoslužnih tekstova još su uvijek predmet raspravljanja i znanstvenoga istraživanja. Međutim, vezanost je između sakramentara i Leonovih *Govora* nepobitno očita. Samo je teško razjasniti tu povezanost. Moguća su tri rješenja. Leonov sakramentar sadrži molitvene obrasce koji neposredno potječu od samoga Leona. Također bi bilo moguće da je Leon u svojim *Govorima* polazio od molitava sakramentara koji je već bio u uporabi rimske crkvene zajednice. Ali nije isključeno da je naknadni sastavljač sakramentara za izvor uzeo Leonovo propovjedničko djelo.[2)]

Povjesničari rimskoga misnoga slavlja napominju[3)] da se u Leonovim homilijama prvi put kao sastavni misni dio navodi *Gloria*. Čini se da je i duboko *Predslovlje* o božanskome Trojstvu kao i Božićno predslovlje djelo pape Leona.[4)] U rimskome je kanonu Leon nakon spomena Melhizedekove žrtve dodao riječi *sanctum sacrificium* i *immaculatam hostiam.*[5)] Neki liturgičari smatraju da od Leona potječe redoviti misni *Communicantes* u rimskom kanonu dok drugi to osporavaju, ali ipak misle da neki umeci u *Communicantes* idejno, stilski, ritmom i rječnikom zacijelo zavise o Leonu.[6)] Isto se mora reći o molitvi *Nobis quoque*. I ona bi potjecala od Leona.[7)]

Leon je — stječe se dojam — uvelike bio djelatan kada su se dogotovljavale poglavite molitve što se mole na blagdan Bogojavljenja,[8)] osmi dan te svečanosti,[9)] te prigodom velebnoga vazmenoga bdjenja.[10)] Štoviše, Leonovo bi djelo[11)] moglo biti glasovita molitva *Deus castorum corporum* što se nalazi u središtu obreda kojim se

2) Usp. A. G. MARTIMORT, *Église*, 1, 60; *Handbuch*, 29.302-303; M. RIGHETTI, *Manuale*, I, 226-229; A. CHAVASSE, *Sacramentaire*, 151-190; *Prédication*, 72; C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 35-122; B. BOTTE, *Pre-Léonine*, 405; E. DEKKERS, *Autour*, 363-398; P. JOURNEL, *Missel*, 508-517; F. Di CAPUA, *Leone*, 1143.

3) Usp. M. RIGHETTI, *Manuale*, 1, 190.

4) Usp. A. P. LANG, *Dreifaltigkeitpräfation*, 116-162; A. CHAVASSE, *Prédication*, 73.

5) Usp. M. RIGHETTI, *Manuale*, I, 22.

6) Usp. B. BOTTE, *Beobachtungen*, 405; C. CALLEWAERT, *Léon*, 131.

7) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon*, 132; B. BOTTE, *Beobachtungen*, 405.

8) Usp. A. P. LANG, *Gebetstexte*, 3-22; *Epiphaniesermonen*, 43-126.

9) Usp. A. P. LANG, *Texte*, 12-135.

10) Usp. A. P. LANG, *Ostervigil*, 281-325; *Anklänge*, 155-381; *Orationen*, 5-119.

11) Usp. B. BOTTE, *Formular*, 606; C. COEBERGH, *Léon*, 282-326; *Saeculum*, 521-526.

djevice posvećuju Bogu. Usput spominjemo da je već Leon[12)] savjetovao aleksandrijskome patrijarhu misnu binaciju ako to traži veliki broj vjernika koji bi inače ostali bez euharistije. Leon gotovo ništa neposredno ne govori o božanskome časoslovu. Ipak se misli da jednom[13)] napominje stanovito bdjenje koje, po svoj prilici, uključuje neku vrst časoslovne molitve.

Dužnost nam je reći da nam ovdje nije bilo stalo potanko ulaziti u pitanje što sve od iznesenoga bez ikakve dvojbe potječe od Leona. Uostalom, u tome se i najbolji Leonovi poznavaoci dosta razilaze. Tek smo željeli naglasiti da su Leonovi *Govori* blisko vezani uz bogoslužje kojemu su vrelo i na kojem se i sami dobrano napajaju.

Leon je u općem tumačenju blagdana i svečanosti nadmašio svoje predšasnike. Držao je, jasno, da su otajstva Kristova života kao odlučni čini povijesti spasenja jednom zauvijek u povijesnoj prošlosti dogotovljena i da se kao dovršene zbilje više ne ponavljaju. Ipak bogoslužje omogućuje da se ti događaji u neku ruku i danas zbivaju za vjernike na otajstveni način. Kršćanin svojom vjerom po liturgiji postaje suvremenikom tajna koje slavi. Te se tajne i onda događaju na bogoslužni način kada se u crkvenoj zajednici slavi njihova uspomena. Vjernik je vjerom nazočan kod davno izvršenoga spasonosnoga događaja. Tako ti događaji čuvaju bez prekida svoju vrijednost. Leon je to isticao propovijedajući na najveće blagdane da su se njihovi sadržaji dogodili »danas« iako su se zbili kada je Gospodin na zemlji živio i doživio svoj život.[14)]

Motreći, dakle, Kristov zemaljski opstanak, Leon posve prirodno utvrđuje nepobitnu činjenicu da je »tijek« Gospodnjih »djelovanja« što se zbio u njegovu »tijelu« jednom zauvijek »minuo«. To je prošlo i dogotovilo se. Za Leona nema dvojbe[15)] da su »sva djela« koja je Krist u svojoj »poniznosti« na ovome svijetu »za nas prihvatio« već »prošla« u nepovrat. Unatoč tome, Leon je duboko osvjedočen[16)] da »otajstvo« Kristovih čina »pripada vremenima svih vjernika«. Stoga svoje slušatelje upozorava da »na nikakav način ne smatraju neobičnim« što

12) Usp. A. G. MARTIMORT, *Église*, II, 242; M. RIGHETTI, *Manuale*, III, 128; M. JUGIE, *Interventions*, 77-94. Primjedbu malko dopunjujemo u bilješci 18.

13) Usp. T. JALLAND, *Life*, 399.

14) Usp. M. B. De SOOS, *Mystère*, 22-27; *Présence*, 116-135; T. JALLAND, *Life*, 399-400; A. G. MARTIMORT, *Handbuch*, 124.227; T. W. GUZIE, *Exegetical*, 208-213; J. GAILLARD, *Noël*, 37-59; B. STUDER, *Soteriologie*, 210.211.

15) 29,2; 26,2.

16) 38,1; 38,4.

se kroz »blagdane« slavi nešto što je već »drevno«. Događaji Isusova života jesu minuli, ali nisu uništeni. Vrijeme ih nije izbrisalo. Zato »otajstvo svetkovine« koja časti poglavite događaje Kristove povijesne opstojnosti »u nama treba biti vječno«. Bogoslužje »bez prekida štuje« tajne Gospodnjega života.

Leon ponovljeno ističe[17] da bogoslužje vrši ulogu »uspomene«. Posredstvom godišnjih blagdana koji »godišnjom čašću« slave Kristove spasenjske čine vjernici otimlju zaboravu minule događaje svoga otkupljenja. Bogoslužje sa svojim svečanostima trajno ih doziva u vjerničko sjećanje. Tako ti događaji ostaju svježi i živi.

Ipak blagdani nisu »samo« puka uspomena ili prazno sjećanje na dogotovljene Gospodnje čine. Tko s »nutarnjim sluhom« sluša »evanđeoski izvještaj« o njima, Kristova otajstva po bogosluižju iznova dolaze pred vjernički »pogled«. Blagdan »obnavlja« događaj kojemu se klanjamo. Biblijsko čitanje »uvijek unosi u osjećaje onih koji ga shvaćaju spasonosno otajstvo« onoga o čemu izvješćuje. Leon zasebice podvlači da bogoslužje omogućuje da vjernici svih vremena u sebi steknu »milost« koja potječe i dopire od slavljenoga otajstva. Osim toga, slavljenje različitih događaja iz Gospodnjega života pomaže da se kod vjernika uveća »nauk«. Leonu je naročito drago reći da blagdansko svetkovanje minulih Kristovih spasonosnih čina vjernike trajno poziva i nuka da slijede Spasiteljev »primjer«. Blagdan se svetkuje »ako se u svim našim djelima očituje Isus«. Dok »duhom vjere ispovijedamo« Krista i izričemo što o njemu držimo, životom »slijedimo njegov primjer«. To znači da život treba ići za naukom. U tu se svrhu dijeli blagdanska »milost«.[18] Bogoslužje se pretače u život. Dnevni život na sebi nosi žig bogoslužja. Iako je bogoslužje zasebno puno vrijeme, ono ipak posvećuje svako vrijeme.

Korizma

Jedva se u cjelini može opisati i čvrsto utvrditi[19] postanak, razvoj i značenje korizme u drevnome kršćanstvu. Odveć su velike razlike s obzirom na vrijeme, prostor i način kako su se vršili osnovni korizmeni čini. Poglaviti su svjedoci predvazmenoga posta u ranim vjekovima Irenej, Tertulijan i Hipolit.

17) 26,1; 35,4; 37,1.

18) 26,1.2; 27,1; 29,2; 35,4; 37,1; 38,1; 38,4. Kao stanovitu bogoslužnu zanimljivost spominjemo da Leon Veliki upozorava na misnu binaciju. U jednome pismu nuka Dioskura Aleksandrijskoga da na svetkovine euharistiju slavi dvaput. To će svim vjernicima omogućiti prisustvovati misnome slavlju. Usp. J. CHATILLON, *Devotio*, 708.

19) Usp. E. VACANDARD, *Carême*, 1724-1750; A. J. MACLEAN, *Fasting*, 765-771; P. MELONI-R. J. De SIMONE, *Digiuno*, 953-957; S. G. HALL-J. H. CREHAN, *Fasten*, 41-59; R. PIERRET, *Carême*, 136-140; P. SIFFRIN, *Quaresima*, 379-380; F. FLICOTEAUX, *Carême*, 140-152; R. ARBESMANN, *Fasttage*, 512-515; B. FISCHER, *Quadragesima*, 910-911; M. RIGHETTI, *Manuale*, II, 104-111; A. CHAVASSE, *Structure*, 76-119.

Na postanak korizmenoga posta uvelike su utjecale duhovne vježbe katekumena. Katekumeni su se uz svoje najbliže na krštenje pripremali i postom. Krštenje se redovito obavljalo kod vazmenoga bdjenja. Tako se počeo zavoditi preduskrsni post. Zacijelo je na oblik posta prije Uskrsa utjecala i javna pokora kojom se uz post pokornike spremalo na pomirenje koje se obično obavljalo na Veliki četvrtak. Iz pokorničkih je čina u korizmene obrede jamačno preuzeto pepeljenje. Budući da su se katekumeni i pokornici na Vazam spremali naročitom pokorom, bilo je gotovo prirodno što su se i na ostali vjernički puk protegnula iznimnija pokornička djela prije proslave uskrsnih otajstava.

Korizmeni post nije bio u sve dane jednako strog. Posljednjih se korizmenih dana veoma strogo postilo. Neki uopće nisu ništa jeli dok su drugi samo jednom blagovali kruh, sol i pili vodu. U načelu su svi postili. Izuzimale su se trudnice te bolesne i stare osobe. Tko ne bi mogao postiti kroz korizmu, post je morao nadoknaditi poslije Duhova. Post je različito prestajao. Bilo je kršćanskih zajednica gdje se korizmeni post dovršavao kada bi pijetao zakukurijeknuo u jutro uskrsne nedjelje. Drugdje je vladao drukčiji običaj.

Ni korizmeno trajanje nije bilo posvuda ni uvijek jednako. Vjerojatno se izvorno počelo postom na Veliki petak i to od časa koji naznačuje trenutak kada je Gospodin preminuo. Post se tada protezao do uskrsnoga jutra. Crkva je u naznačenome razdoblju postila u znak tuge što je umro njezin Zaručnik. Ali se taj iskonski post uskoro stao širiti najprije na još nekoliko dana, potom na cijeli Veliki tjedan, zatim na tri tjedna i na kraju je obuhvaćao četrdeset dana. Tih se četrdeset dana po svemu sudeći uvriježilo jer je Krist toliko postio, ali i Mojsije i Ilija prije njega.

Korizma je bila iznimno i povlašteno bogoslužno vrijeme liturgijske godine. Tada su se svi vjernički slojevi posebnijim postom, iznimnijom molitvom i naročitom milostinjom pripremali na vazmenu svetkovinu. Korizma se smatrala duhovnim vježbama čitavoga kršćanstva. U korizmi se duša čisti od grijeha. Grijesi se ispaštaju. Za njih se daje zadovoljština. Korizma je vrijeme stjecanja vrlina i borbe protiv zloduha. U korizmi vjernici osobno nastoje ostvariti otajstvo Kristova pustinjskoga posta. Dok obavljaju korizmu pred očima imaju Krista koji im služi za primjer, uzor i poticaj. Propovjednici su korizmu smatrali omiljelim razdobljem propovijedanja.

Leon Veliki[20] se smije nazvati korizmenim učiteljem. Ostavio je sjajne korizmene propovijedi. Možda je i korizmeno bogoslužje obogatio obrascima i molitvama koje je sam sastavio. Leonove su korizmene propovijedi hranile i nadahnjivale kršćanske naraštaje koji su tražili korizmeni smisao. Leon spominje četrdesetodnevni korizmeni post. Ipak kod njega broj četrdeset ne treba strogo shvatiti jer se nedjeljom ni u njegovo doba nije postilo. Inače je Leon isticao da je korizma apostolska ustanova. Jamačno ni to ne moramo uzeti doslovno premda je isto tvrdio i sv. Jeronim.

Kvatre

Do današnjega dana istraživačima nije uspjelo do kraja razjasniti postanak kvatri. Dugo je njihovo slavlje bilo isključivo rimski običaj. Istok nije nikada poznavao kvatre. Kvatre su se tijekom druge polovice šestoga stoljeća počele ustaljivati u drugim zapadnim kršćanskim zajednicama izvan rimske. Strogo govoreći, kvatre još ne pozna ni Leon Veliki. On sa svojom zajednicom slavi tri iznimna vremena koja su posvećena naglašenijim postom, žarčom molitvom i obilnijom milostinjom. Riječ je o utvrđenome vremenu poslije Duhova, u rujnu i prosincu. Na kvatre se postilo srijedom, petkom i subotom kada se u Petrovoj bazilici slavilo bdjenje. Ali Leon tim trima vremenima kao četvrto dodaje korizmu. Tako ipak imamo kvatre. Leon je prigodom tih četiriju vremena izrekao prvorazredne propovijedi.

Leon je držao da su kvatre starodrevna ustanova. Ipak je iznimno teško kazati kako su i kada utemeljene. Papa Kalist (+222.) već je bio odredio subotni post na počecima godišnjih doba. Papa Siricije (+399.) se umješao u spor oko posta koji su neki napali, obezvrijedili i u potpunosti odbacili. Asceti su pak htjeli duge i stroge postove. Siricije je predlagao srednje rješenje. To bi bili kvatreni postovi.

Još se uvijek spori što je rimsku Crkvu potaknulo uvesti kvatre. Mogući su različiti opći utjecaji: židovski, kumranski i poganski. Pogani su u Rimu zasebnim svečanostima zazivali božanski blagoslov na usjeve i zahvaljivali višnjim moćima za urod. Činili su to na počecima četiriju godišnjih doba kada se sijalo, želo, trgalo i skupljalo masline. Ne bi bilo čudno da su rimski kršćani s kvatrama nekako pokršćanili poganske rimske običaje. Na kvatre bi i sami zazivali Božji blagoslov da im usjevi rode. Također bi na kvatre Bogu zahvaljivali na prikupljenim plodovima.

20) Usp. E. FLICOTEAUX, *Carême*; R. DOLLE, *Sermons*, IV, 8-16.

Međutim, kvatre su mogle imati i drugo podrijetlo. U Rimu se od davnina redovito postilo srijedom, petkom i subotom. S vremenom je taj tjedni post splasnuo. Kvatre bi bile uvedene da se barem u određenim razdobljima održi drevni oblik posta. Na židovski i kumranski se utjecaj posebice ne osvrćemo. Čini nam se blijed i predalek.[21]

21) Usp. A. J. MACLEAN, *Fasting*, 769-770; A. G. MARTIMORT, *Handbuch*, II, 277-284; A. G. MARTIMORT, *Église*, IV, 40; V. SAXER, *Anno*, 215; A. MOLIEN, *Quatre*, 1447-1455; R. E. McNALLY, *Ember*, 296-298; J. A. JUNGMANN, *Week*, 842; M. RIGHETTI, *Manuale*, II, 32-37; P. SIFFRIN, *Quattro*, 385-386; B. FISCHER, *Quatember*, 928-929; H. LECLERCQ, *Quatre*, 2014-2017; J. DANIÉLOU, *Quatre*, 114-136; R. ARBESMANN, *Fasttage*, 520-521.

DVANAESTO POGLAVLJE

NEDJELJA U RANOME KRŠĆANSTVU

Neposredni povod što se zaustavljamo pri razmatranju smisla i značenja nedjelje u drevno kršćansko doba vezan je uz papu Leona Velikoga kojim se ovdje bavimo. Leon je sastavio najstariji popis dobara koja je Bog ljudima udijelio na nedjeljni dan. Smatrao je da je svijet u cjelini počeo opstojati i trajati s danom nedjelje. Krist je u nedjelju svladao smrt i živ izišao iz groba. Apostoli su u nedjelju konačno poslani na sve četiri strane svijeta da svim ljudima navijeste veselu vijest spasenja. Isus je na duhovsku nedjelju Duha Svetoga darovao čitavoj svojoj Crkvi. Svi su spomenuti događaji posvetili dan koji nazivamo nedjeljom. Nije pak iz navedenoga teško zamijetiti da se Leon u svome popisu uglavnome držao predaje koju je o nedjelji zamijetio u Svetome pismu i kod pisaca koji su mu prethodili.[1)]

Prvi dan

Da razumijemo vjerojatno najiskonskiji naziv za nedjelju, valja nam krenuti od nekih židovskih naznaka. Židovi su jedino za sedmi tjedni dan posjedovali posebnu riječ. Zvali su ga »sabat«. Otuda je zacijelo nastao grčki naziv σάββατον i σάββατα. Čita se i u Novome zavjetu. Židovska riječ »sabat« kao i grčka σάββατον označava sedmi dan kao glavni, najvažniji i stožerni dan židovske sedmice. Ali se ista riječ također može odnositi i na čitavi tjedan. Ostali se dani određuju

1) Usp. J. GAILLARD, *Dimanche*, DS, 3 (1967), 955-956.

rednim brojevima o odnosu na »sabat«. Stoga se govorilo: prvi dan po suboti, drugi dan po suboti, treći dan . . . itd. To je ostavilo traga i u kasnijem crkvenome govoru. U odnosu na nedjelju ponedjeljak je *feria secunda*, utorak *feria tertia*, srijeda . . . itd. Morali smo prethodno kazati da možemo shvatiti najdrevniji naziv za nedjelju. Nalazi se u 1 Kor 16,2 i Dj 20,7. Na tim mjestima čitamo izričaje: μία σαββάτου i μία τῶν σαββάτων. Izričaji su, očito, hebraizmi. U njima μία zapravo znači πρώτη. Prema tome, riječ je o danu koji je »prvi poslije subote«. To je, bez dvojbe, naša današnja nedjelja.

Točno je da se u 1 Kor 16,2 ne spominje nikakvo bogoslužje. Ali izričaj »prvi (dan) po suboti« ne može ništa drugo označivati nego nedjelju. To je za Korinćane naročit i poseban dan. U društvu je, doduše, početak radnoga tjedna, ali je za kršćane dan kada kroz tjedan prikupljenim milodarima za siromahe, potrebne i bolesne djelotvorno provode u djelo bratsku ljubav. Iz 1 Kor 16,2 nije teško zaključiti da je običaj skupljanja milodara i njihovo izručenje u nedjelju kada se vjernici okupljaju na euharistiju dobro poznat i najšire prihvaćen. Kasnije će se vjerojatno na temelju 1 Kor 16,2 uspostaviti prikupljanje pomoći za vrijeme same euharistije.

O nedjelji je riječ i u Dj 20,7. Tu je izrijekom spomenuto da se »prvoga sedmičnoga« dana na kršćanskome sastanku »lomi kruh« i »govori«. Nedvojbeno se pod tim ima pred očima nedjeljna euharistija i propovijed. Čini se da je izričaj »lomljenje kruha« (Dj 2,42) jedan od osnovnih novozavjetnih naziva za euharistiju. Vjerojatno je bio drag onodobnim kršćanima jer im je dozivao u svijest njihovo zajedništvo, prisnost i ljubav. Za istim stolom kruh lome međusobno najbliži. U tome lomljenju tuđinci nemaju dijela. Kršćanima lomljenje kruha doziva u pamet Posljednju večeru. Tada je Isus »razlomio kruh« (Mt 26,26). Svaka je euharistija Posljednja večera. Na svakoj se lomi kruh oproštajne gozbe. Posljednja večera sav svoj smisao prenosi u svako euharistijsko »lomljenje kruha«. Nije teško zamisliti da su prvi kršćani rado euharistiju zvali »lomljenje kruha« ukoliko ih je sjećala na Kristov križ. U euharistiji se kruh »lomi«. To lomljenje jamačno dočarava stanovitu muku i patnju i samu smrt. Euharistijsko »lomljenje« doziva u pamet Kristovo tijelo koje se prikazuje na križu. Tako se po euharistijskome »lomljenju kruha« u euharistiju pretače spasenjska snaga žrtve koju je Krist prikazao na Veliki petak. Ovdje se također treba sjetiti učenika iz Emausa. Oni su Uskrsloga tek onda prepoznali

kada im je »razlomio kruh« (Lk 24,30). Tako se euharistija kao »lomljenje kruha« veže i uz uskrsnuće. Uskrsna se milost stječe po kruhu koji se »lomi« u euharistiji.

Najdrevnije poimanje nedjelje pruža činjenica što je Isus uskrsnuo upravo u »prvi dan sedmice«. Tako kažu sva četiri evanđelja. Pri tome se služe istim izričajima koje kao nedjeljnu naznaku čitamo u 1 Kor 16,2 i Dj 20,7. To nije teško provjeriti u Mt 28,1; Mk 16,2; Lk 24,1 i Iv 20,1. Očito je, dakle, da su kršćani stali slaviti »prvi dan« kako bi se sjećali Gospodnjega uskrsnuća. Uostalom, Krist se, prema Iv 20,26, također nedjeljom ukazivao apostolima. Židovi su slavili subotu kao uspomenu na dovršeno stvaranje svijeta. Kršćani slave »prvi dan poslije subote« kao dan novoga i konačnoga stvaranja koje je za sve počelo Kristovim uskrsnućem, a za nj je i dovršeno njegovim izlaskom iz groba.[2)]

Naziv za nedjelju »prvi sedmični dan« već spominje Justin.[3)] Također su ga prihvatile kršćanske zajednice koje su govorile sirijskim jezikom. Ipak je uskoro gotovo u potpunosti iščeznuo iz kršćanske uporabe. To smatramo štetom. Zaboravom se naziva »prvi dan« izgubila neposredna sveza između nedjelje i dana Isusova uskrsnuća. Kristovo je pak uskrsnuće sa svojim spasenjskim značenjem najdublji razlog uspostave kršćanske nedjelje. Naziv je vjerojatno prešao u zaborav zbog svoje izričajne složenosti i židovske subotnje podloge.

---

2) O nedjelji kao prvome danu, usp.: H. DUMAINE, *Dimanche*, DACL, 4 (1920), 858-859.887-888; E. DUBLANCHY, *Dimanche*, DTC, 4 (1939), 1309; J. GAILLARD, *Dimanche*, 949; G. DELLING, *ἡμέρα*, ThW, 2 (1960), 953; J. GAILLARD, *Où en est la théologie du dimanche*, MD, 83 (1965), 12; W. RORDOF, *Liturgie, foi et vie des premiers chrétiens*, Paris, 1986; W. RORDORF, *Domenica*, u *Dizionario patristico e di antichità cristiane* (=DPAC), 1 (1982), 1010-1011: W. RORDORF, *Settimana*, DPAC, 2 (1984), 3174-3175; W. RORDORF, *Der Sonntag*, Zürich, 1962, 190-202; W. RORDORF, *Origine et signification de la célébration du dimanche dans le christianisme primitif*, MD, 148 (1981), 120-121; L. KOEP, *Sonntag*, LThK, 9 (1964), 897; J. HÉRING, *La première épitre de saint Paul aux Corinthiens*, Neuchâtel, 1959, 152; C. CALLEWAERT, *La synaxe eucharistique à Jérusalem, berceau du dimanche*, EThL, 15 (1938), 37-43; M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, ERE, 12 (1921), 103; W. J. SHERZER, *Sunday*, NCE, 13 (1967), 797-799; P. JOURNEL, *Le diamanche et la semaine*, u *L' Église en prière*, IV, Desclée, 1983, 24-25; C. S. MOSNA, *Storia della domenica dalle origini fino agli inizi del V secolo*, Roma, 1969, 6-17; H. RIESENFELD, *Sabbat et Jour du Seigneur, Fest. Th. W. Manson*, 1959, 210-217; M. VUGDELIJA, *Božje zapovijedi: putokaz autentičnoga življenja danas?!*, Zagreb, 1989, 73-74.78-79.

3) *Dial*, 41,4; PG, 6, 565A. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 859 bilj. 3; C. S. MOSNA, *Storia*, 28; A. BENVIN, *Nedjelja kao dan euharistije kroz povijest do danas*, BS, 40 (1970), 16-17.

Gospodnji dan

Otk 1,10

U Otk 1,10 gotovo sa sigurnošću saznajemo kako su kršćani maloazijskih prostora nazivali »prvi tjedni dan«. Oslovili su ga κυριακὴ ἡμέρα. Taj će naziv kasnije i službeno prevagnuti u Crkvi. Postat će u grčkome i latinskome kršćanstvu redovito ime za nedjelju. U čitavome Novome zavjetu nedjelja se naziva »Gospodnjim danom« jedino u Otk 1,10. Ipak smo dužni priznati da ne bismo bili sigurni da je u Otk 1,10 riječ o nedjelji da se naziv »dan Gospodnji« kao nedjeljna naznaka nije veoma rano svuda udomaćio u ranome kršćanstvu. Uostalom, neki stručni tumači drže da u Otk 1,10 uopće nije govor o nedjelji već o »danu« koji kao sudnji i posljednji dan pripada isključivo »Gospodinu« koji će toga »dana« suditi žive i mrtve. Red je ipak dodati da tumači redovito s cijelom iskonskom predajom izričaj »dan Gospodnji« iz Otk 1,10 smatraju nedjeljnim nazivom. Taj se dan zove Gospodnjim jer se toga dana slavi »Gospodnja večera« kojom se vjernici sjećaju uskrsnuća svoga Gospodina.

Pridjev κυριακός koji čitamo u Otk 1,10 nastao je od imenice κύριος. Znamo pak da se imenica κύριος u smislu posvemašnjega gospodara koji ima neograničenu vlast u Starome zavjetu pripisivala Jahvi, među poganima njihovim božanstvima, a u Novome zavjetu veoma često Isusu Kristu. Inače pridjev κυριακός nije poznat Sedamdesetorici. Zauzvrat, dobro ga pozna helenistički grčki. Redovit je kada se govori o državnoj upravi. Tada u službenim ispravama znači »carski«, »vladarski« ili »kraljevski«. U cijelome Novome zavjetu κυριακός susrećemo jedino u Otk 1,10 i 1 Kor 11,20 gdje je riječ o euharistiji kao »večeri Gospodnjoj«. U Otk 1,10 nedjelja se naziva »danom Gospodnjim« jer je taj dan između svih dana na poseban način posvećen Kristu koji je Κύριος u svojoj zajednici. Nedjeljom kršćani na izniman način slave Gospodina kojemu priznaju posvemašnju vlast nad sobom, svijetom i nad poviješću. Možemo dodati da se u Maloj Aziji prvi mjesečni dan nazivao »vladarevim danom«. Možda su maloazijski kršćani nedjelju nazvali »Gospodnjim danom« da pokažu kako vjeruju, ljube i ufaju se u svoga vlastitoga Gospodina. Za njih je to isključivo[4] uskrsnuli Isus Krist.

4) O Otk 1,10, usp.: H. DUMAINE, *Dimanche*, 860-862.888-889; J. GAILLARD, *Dimanche*, 949; W. FOERSTER, *Κυριακός*, ThW, 3 (1957), 1095-1096; J. GAILLARD, *Theologie*, 12; W. RORDORF, *Liturgie*, 44-45.62-63: L. KOEP, *Sonntag*, 897; R. H. CHARLES, *The Revelation of St. John*, I, Edinburgh, 1920, 22-23; M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, 104; W. RORDORF, *Domenica*, 1010; W. J. SHERZER, *Sunday*, 797-798; P. JOURNEL, *Dimanche*, 25; C. S. MOSNA, *Storia*, 17-28; W. RORDORF, *Sonntag*, 203-212.270; W. RORDORF, *Origine*, 118-119; M. VUGDELIJA, *Zapovijedi*, 74-76; A. REBIĆ, *Dan Gospodnji u Novome zavjetu i novozavjetno vrijeme*, BS, 40 (1970), 11-13.

Ignacije Antiohijski

Čini se da je Ignacije Antiohijski već oko g. 110. nedjelju nazvao »danom Gospodnjim«. Pri tome je samo napisao ἡ κυριακή. Već je on ispustio riječ »dan«. Ignacije je bio očito svjestan da njegovi obični čitači znaju što je ἡ κυριακή. Inače Ignacije ističe da se slavljenjem nedjelje kršćani razlikuju od onih koji štuju »subotu«. Ljudi napuštaju »subotu« i pristupaju »danu Gospodnjem« jer im nedjelja pruža »novu nadu«. Nedjelja je dan rođenja. U nedjeljni je dan Gospodin ustao od mrtvih i započeo konačni život u svome tijelu i duši. Ali »po njemu« se uspostavio i »naš život«. Proistekao je iz Gospodnje »smrti«. Stoga Ignacije od kršćana smiono traži da žive »u skladu s danom Gospodnjim«. Gotovo da po slavljenju nedjelje mjeri kršćaninovu vjerničku ozbiljnost i zrelost. Kršćanin je tko u život provede nedjelju.[5]

Didahe

U svezi s nedjeljom u *Didahe*[6] nailazimo na neobičan izričaj Κυριακὴ κυρίου. Izričaj je čudan radi naoko suvišnoga dodatka Κυρίου. Sama riječ κυριακή već uhodano znači nedjelja. Nije lako odgonetnuti zašto se u *Didahe* uz κυριακή dopisalo Κυρίου. Moglo bi se pomisliti da je to stanoviti semitizam. Možda je ipak točnije da je pisac namjerice uz κυριακή stavio Κυρίου. On se u svome spisu spori s onim kršćanskim krugovima koji su euharistiju htjeli poput subote slaviti subotom. Da posve jasno rekne kako se kršćani sastaju u nedjelju proslaviti euharistiju i prikazati žrtvu, uz κυριακή dometnuo je Κυρίου. Neki su čak pomišljali da je u *Didahe* riječ o euharistijskoj proslavi uskrsne svetkovine. Ipak se čini točnijim da pisac ima pred očima redovitu nedjeljnu euharistijsku službu Božju kad okupljeni vjernici na zaseban način euharistijom zahvaljuju Bogu za sva dobročinstva.

5) *Ad Magn*, 9,1; PG, 5, 769A; Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 862; J. GAILLARD, *Dimanche*, 952; P. Th. CAMELOT, *Ignace d Antioche. Lettres*, SC, 10, Paris, 1951, 102-103; C. S. MOSNA, *Storia*, 24-25; A. BENVIN, *Nedjelja*, 15-16.

6) *Did*, 14,1. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 863; J. GAILLARD, *Dimanche*, 951; W. RORDORF-A. TRUILIER, *La doctrine des douze Apôtres (Didaché)*, SC, 248, Paris, 1978, 64-65; J. P. AUDET, *La Didaché. Instructions des Apôtres*, Paris, 1958, 458-467; K. NIEDERWIMMER, *Die Didache*, Göttingen, 1989, 234-235; C. S. MOSNA, *Storia*, 24; A. BENVIN, *Nedjelja*, 15.

Kršćanin, doduše, trajno hvali i zahvaljuje Bogu. Ipak to naročito prisno čini nedjeljom. Euharistiju drži sažetkom i vrhunskim oblikom svoje zahvalnosti za udjeljene darove. Na milost euharistije uzvraća euharistijom hvale i zahvale. To je smisao svake nedjeljne euharistije. Uskrsna euharistija treba biti zbog svetkovine još radosnija i punija. Ali svaka je nedjelja sjećanje na Kristovo uskrsnuće. Stoga se euharistija svake nedjelje veže uz uskrsnu euharistiju. Možda se složenost euharistijskoga otajstva zrcali u neobičnome izričaju za nedjelju u *Didahe*.

Petrovo evanđelje

Negdje oko g. 150. u apokrifnome spisu *Petrovo evanđelje*[7] čitamo da se nedjelja naziva »dan Gospodnji«. Pravo govoreći ni u tome spisu ne piše »dan«. To se podrazumijeva. Apokrif je upotrijebio novo skovanu i neprevedivu imenicu ἡ κυριακή. Ona je toliko čitaču poznata da se riječ »dan« kao suvišna ispušta. Taj se nedjeljni dan — i po apokrifu — slavi na posebno svečan način jer je dan kada je Gospodin slavno ustao od mrtvih.

Meliton iz Sarda

Poznato je da je Meliton iz Sarda[8] tijekom drugoga stoljeća sastavio djelo koje je nosilo naslov *Nedjelja*. Sudeći po naslovu čitav je spis bio posvećen nedjeljnoj proslavi. Na žalost, to je Malitonovo djelo u cjelini izgubljeno. Tako nam je propala mogućnost steći cjeloviti uvid u onodobno poimanje nedjeljnoga otajstva. Melitonovo smo izgubljeno djelo spomenuli jer nam se čini neobičnim što je taj drevni pisac osjetio potrebu monografijski progovoriti o nedjelji. Melitona u tome pogledu kasnije nitko nije slijedio među ranim otačkim piscima.

Dionizije Korintski

Dionizije u jednome svome tekstu spominje da mu je papa Soter koji je umro oko g. 174. poslao stanovito pismo. On je to pismo pročitao pred svojim vjernicima u nedjelju kada se »slavi sveti Gospodnji dan«. Zanimljivo je što Dionizije nedjelju označuje »svetim« danom. Vjerojatno je želio kazati da se nedjelja izdvaja od drugih dana

7) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 862; J. GAILLARD, *Dimanche*, 951; M. G. MORA, *Évangile de Pierre*, SC, 201, Paris, 1973, 56-57.62-63.200.

8) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 864.

i pripisuje jedino Gospodinu. Gospodin je vlasnik i gospodar nedjelje. Nedjelja je i zato »sveta« da euharistijom posveti kršćane i potakne ih na osobnu svetost.[9]

Latinski pisci

Pisci koji su u Crkvi stali pisati latinski, pišući o nedjelji kao »danu Gospodnjem«, naprosto su preveli zatečene grčke izričaje. Stoga se u tih pisaca čitaju slijedeći nedjeljni nazivi: *dies dominica, dies dominicus* ili jednostavno *dominica* i *dominicus*. Posebice će se ustaliti pridjev *dominica* koji će uskoro postati imenica koja naznačuje nedjelju.

Tertulijan je uz netom navedene nazive[10] ponekada upotrebljavao izričaj *dominica sollemnia.*[11] Tada je prvotno imao pred očima euharistiju, ali i samu nedjelju kada se euharistija slavi. Ciprijan je redovito riječ *dominicum* vezao uz *corpus* i pri tome mislio na euharistiju. Ali je i on znao da riječ »Gospodnji« može podrazumijevati »dan« i tako se odnositi na nedjelju.[12]

Navedena je terminologija drevnih latinskih crkvenih pisaca[13] značajna i puna smisla. Gotovo se istim riječima označivala nedjelja i euharistija. Tako se već susretom i isprepletenošću istih riječi ukazivalo na duboku povezanost i neodvojivost euharistije i nedjelje. Nedjelja postoji radi euharistije. Euharistija nedjelji pruža najdublji smisao. Usput spominjemo da će romanski jezici od riječi *dominica* stvoriti svoje oblike koji će izricati »nedjelju«.

Dan sunca

Poznato je koliki su utjecaj zvježđa na ljudsku zajedničku i pojedinačnu sudbinu priznavali drevni ljudi. U drugome stoljeću prije Krista u Maloj Aziji i Egiptu rijetko tko nije vjerovao da mu usud neumitno ne određuju nebeska tijela. To se osvjedočenje nadasve proširilo u grčkome i rimskome svijetu u stoljeću kada se Krist rodio i neposredno nakon toga. U tome su velikih zasluga imali astrolozi. Grci i Rimljani su svakako htjeli umilostiviti božanstva koja ravnaju

9) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 864; E. DUBLANCHY, *Dimanche*, DTC, 4 (1939), 1309; G. BARDY, *Eusèbe de Césarée. Histoire ecclésiastique*, SC, 31, Paris, 1986, 205, bilj. 20; A. G. MARTIMORT, *L' Église en prière*, I, Desclée, 1983, 149 bilj. 38.

10) PL, 1, 759; PL, 2, 99.

11) PL, 2, 701.

12) PL, 4, 328.

13) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 866-870; C. S. MOSNA, *Storia*, 120-134.

zvijezdama. Zato su ih naročito častili. To se posebice ogleda u tome što su pojedine sedmične dane posvetili zasebnoj planeti i njezinu božanstvu. Tako su dan koji se poistovjećuje s našom nedjeljom dodijelili suncu i nazvali ga »danom sunca«. To smo naveli kao vjerojatnu pozadinu za kršćanski naziv za nedjelju »dan sunca«.[14)]

U cijeloj kršćanskoj literaturi najprije kod Justina[15)] čitamo nedjeljni naziv »dan sunca«. Razumljivo je što je Justin, pišući poganima, segnuo za nazivom koji je njima bio poznat za dan u tjednu o kojemu sam govori. Justin nije osjećao naročitu teškoću kada je nedjelju nazvao nazivom planetarne sedmice »dan sunca«. Također je tom zgodom zabilježio da se »svi« vjernici iz »grada« i »sela« toga dana »skupljaju na istome mjestu«. Očito je da su to naznake za nedjeljno euharistijsko okupljanje. Usput spominjemo da će se s Origenom pojaviti pojam σύναξις i označavati »okupljanje« koje se uspostavlja radi euharistije. Čak će riječ σύναξις postati istoznačna s euharistijom. Euharistiju stvara zajednica kao što ni zajednice nema bez euharistije. Kod euharistije se skuplja »grad« i »selo«. Kod toga »okupljanja« nestaju sve društvene razlike. Okupljeni su vjernici braća i sestre.

Napominjemo da nedjelju »danom sunca« u rano kršćansko doba[16)] naziva Tertulijan.[17)] Naziv donekle pozna i Klement Aleksandrijski.[18)] To navodi na zaključak da je naziv bio dosta proširen i dobro poznat.

Kršćani su mnogostruko imali razloga svoju nedjelju nazvati »danom sunca«. Po izvještaju o stvaranju Bog je u »prvi dan« zapovijedio da bude »svjetlost« i »svjetlost je bila« (Post 1,3-4). Taj »prvi dan« kada se pojavljuje svjetlost koju je Bog prozvao »dan« (Post 1,4) zapravo je naša nedjelja koja se također naziva »prvi dan«. Isus Krist je nazvan »suncem« koje dolazi »s visine« (Lk 1,78). Sam je za se tvrdio u nizu znamenitih izreka koje počinju s tajanstvenim »ja jesam« da je »svjetlo svijeta« (Iv 8,12). Samo usput svraćamo pozornost na vrijednost Isusovih tvrdnja koje počinju s »ja jesam«. Sve su zabilježene

14) Usp. E. LOHSE, *σάββατον*, ThW, 29 bilj. 228; H. DUMAINE, *Dimanche*, 870; M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, 104; E. HERZSCH, *Sonntag*, RGG, 6 (1962), 140; W. RORDORF, *Settimana*, 3174-3175; W. RORDORF, *Domenica*, 1007-1008; W. RORDORF, *Liturgie*, 38; C. S. MOSNA, *Storia*, 66-72.

15) 1 *Apol* 67,3 i 8; PG, 6, 429-432. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 870-871; E. DUBLANCHY, *Dimanche*, 956-957; A. WARTELLE, *Saint Justin. Apologies*, Paris, 1987, 297-298; C. S. MOSNA, *Storia*, 28; A. BENVIN, *Nedjelja*, 16-17.

16) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 871-872.

17) PL, 1, 650; 425-428.

18) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 872.

u Ivanovu evanđelju koje se s pravom naziva »duhovnim«. Dubina i značenje Isusovih izreka o sebi s izričajem »ja jesam« dolazi otuda što je Jahve u Starome zavjetu svoje ime naznačio otajstvenom tvrdnjom »ja jesam« (Izl 3,14). Kada Isus u Ivanovu evanđelju za se prisvaja izričaj »ja jesam« bjelodano na taj način naznačuje da svojim djelom dovršava naum onoga koji se zove »Ja jesam«. Isus će poput Jahve u Starome zavjetu ostati u svojoj zajednici da je vodi i čuva. Također je izričajem »ja jesam« dao na znanje upućenima da posjeduje čast i dostojanstvo koje pripada onome kojemu je ime »Ja jesam«. Isus je rekao: »Ja sam svjetlo svijeta« (Iv 8,12). Očito se ta izreka duboko usjekla učenicima u srce i pamet.

Uostalom, Krist je uskrsnuo u nedjelju. Tako je on koji je svjetlo raspršio tamu koja je smrt. U tome je smislu nedjelja također »dan sunca«. U nedjelju je »Sunce s visine« uništilo svaku tamu. Stoga su narodi koji govore germanskim jezicima bili dobro nadahnuti kada su nedjelju nazvali »danom sunca«. Ipak nam je red primijetiti da Crkva nije u svoje službene dokumente nikada stavljala kao naznaku za nedjelju »dan sunca«. U kanonu elvirskoga sabora oko g. 300. čitamo naziv za nedjelju *dominica*, a u kanonu Nicejskoga sabora iz g. 325. ἡ κυριακή.[19)]

Osmi dan

Opća primjedba

Naziv za nedjelju »osmi dan«[20)] za razliku od naziva »dan sunca« kršćanskoga je podrijetla. Tu se jedva mogu zamijetiti neposredniji tuđi utjecaji. Kada kršćani žele istaknuti utvrđeno i stalno ponavljanje nedjelje svakih osam dana, rabe naziv »osmi dan«. Naziv se javlja u drugome stoljeću i veoma brzo širi. Ovdje možemo reći da broj osam posjeduje kao broj stanovito znakovito značenje u Starome zavjetu. Tu označuje što je puno, cjelovito i savršeno i što kao takvo približuje božanskome koje je sama savršenost. To donekle razjašnjuje zašto su kršćani nedjelju nazvali »osmi dan«. Nedjelja im se činila nečim punim, potpunim i savršenim. Oci su u Starome zavjetu zapazili stanovite znakove koji su navijestili nedjelju kao »osmi dan«. Nagovještaj su nedjelje vidjeli u osam duša koje su se jedine spasile nakon potopa.

19) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 876.

20) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 879-880; J. GAILLARD, *Dimanche*, 958; W. J. SHERZER, *Sunday*, 797-799; W. RORDORF, *Origine*, 119-120; W. RORDORF, *Sonntag*, 271-280; W. RORDORF, *Domenica*, 1010; W. RORDORF, *Liturgie*, 45-46.

Tih je osam spašenika najava spašenih koji se spasenja poglavito sjećaju u nedjelju koja je njihov »osmi dan«. Oci su i u činjenici obrezanja[21] što se obavlja osmi dan poslije rođenja vidjeli najavu nedjelje kao »osmoga dana«. Znamo da je obrezanje osnovno za drevni Božji narod. Obrezani obrezanjem postaje član izraelske zajednice i tako stječe puni dio u svekolikim duhovnim i društvenim blagodatima i obavezama svoga naroda. Ali i kršćani imaju svoje obrezanje. To je krštenje koje krštenoga učlanjuje u konačni Božji narod. Nedjelja koja se slavi kao »osmi dan« i to doziva u pamet. Sjeća na krsno otajstvo.

Naziv »osmi dan« donekle utvrđuje odnos nedjelje prema drugim sedmičnim danima. Nedjelja nekako nadvisuje, nadilazi, dovršava i prekoračuje ostale dane. Po Ocima, tjedni dani označuju dane ovoga života i ovoga svijeta. Tih je dana Bog stvorio ovaj svijet i vijek. Stoga ti dani obilježuju vrijeme ljudi i svijeta. Nedjelja je »osmi dan«. Radi toga je stanoviti prozor u vječnost, blaženstvo i konačni poredak zbilja. Nedjeljom se slavi Kristovo uskrsnuće kojim je započelo konačno stvorenje. Iz toga je razloga nedjelja »osmi dan«. Ne uranja potpuno u stvoreno, ovovremeno i zemaljsko. S nedjeljom kao »osmim danom« počinje završeno što će uvijek biti i trajati. Nedjelja je »osmi dan« jer je znamen i obećanje vječnosti. Nema ništa zajedničko s uobičajenim ljudskim uredbama. Nedjelja kao »osmi dan« posve je nešto drugo nego židovska subota ili poganske ustanove.

Barnabina Poslanica

Najstariji svjedok naziva »osmi dan« za nedjelju vjerojatno je *Barnabina poslanica*. Pisac *Poslanice* posebice ističe da se »osmi dan« slavi u radosti i veselju. Samo to nije nikakva svjetovna razdraganost. Riječ je o duhovnoj vedrini i raspjevanosti. Kršćanski je »osmi dan« znak da je počeo novi svijet koji je uspostavilo i ustanovilo Isusovo uskrsnuće.[22]

21) Tako na pr. sv. Ciprijana obrezanje navodi govoriti o kršćanskome osmome danu: *Ep* 64; usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 882.

22) *Pseud Barn* 15, 8-9. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 880; J. GAILLARD, *Dimanche*, 952; P. PRINGENT-R. A. KRAFT, *Épître de Barnabé*, SC, 172, Paris, 1971, 29.188-189; W. J. SHERZER, *Sunday*, 797-799; C. S. MOSNA, *Storia*, 25-26; A. BENVIN, *Nedjelja*, 16.

Tertulijan

Tertulijan također u svojim djelima spominje »osmi dan« kao kršćanski dan koji poganima ništa ne znači. Jedva se može dvojiti da je za Tertulijana »osmi dan« naša nedjelja. Taj dan valja provesti u dubokoj duševnoj radosti. Tertulijan prekorava vjernike koji se u nedjelju jedino obilnije brinu za dobro svoga tijela.[23]

Justin

Kršćanski filozof i mučenik Justin[24] u par se navrata u svojim djelima[25] zaustavio pred »otajstvom« nedjelje koja je »osmi dan«. On drži da je to »otajstvo« veoma bogato sadržajem. Nedjelja je »osmi dan« jer je zbog slavljenja Kristova uskrsnuća uspostava konačnoga rasporeda među stvorenim zbiljama. Nedjelja kao »osmi dan« u pamet doziva opći sud,[26] beskrajnu sreću vječnoga blaženstva kao i vječni počinak koji će biti potpun i neuništiv.

Klement Aleksandrijski

I Klement Aleksandrijski[27] je u svome bujnome, slikovitome i dosta nejasnome načinu govora vezao nedjelju kao »osmi dan« uz vječni počinak. Vječni će počinak početi osmoga dana. Stoga je nedjeljni počinak samo vremeniti nagovještaj vječnoga počivanja. Tjedni trud i napor nalazi smirenje i spokoj u nedjeljnome predahu. Životni će napor uroniti u vječno smirenje.

Origen

Origen rado u duhu motri »osminu« koja će uistinu biti beskrajni početak. Ali prije nego započne ta osmina blaženstva i sreće koju predstavlja nedjelja koja se zove »osmi dan« moraju u ovome vremenu minuti jedni za drugima svi krugovi od sedam dana. Očito su Origenu sedmični dani koji dosižu vrhunac i kraj u suboti naznaka za vrijeme, a nedjeljni »osmi dan« znamen vječnosti koja dolazi po isteku vremena.[28]

23) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 879.

24) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 881-882.

25) PG, 6,564-565.793.

26) Čak i Grgur Veliki veli da nadjelja kao »osmi dan« navješta zadnji sud i opće uskrsnuće. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 960.

27) PG, 9, 161.364.368.482. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 881-882.

28) PG, 10, 713; PG, 12, 1624. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 882 i W. J. SHERZER, *Sunday*, 797.

Hilarije

Hilarije je češće razmišljao o skrivenome i otajstvenome smislu i značenju broja osam koji je vezan uz proslavu nedjelje. Po njemu, osam je znak i izražaj savršenosti koju predlaže i traži čitavo evanđelje. Ta savršenost najprije traži obnovu, dovršenje i preinaku svega što je u čovjeku i svijetu palo, grešno i staro. Iz staroga po obnovi koja je počela Kristovim uskrsnućem koje se slavi svakih »osam dana« nastaje novi i konačni poredak zbilja. On će kao djelo uskrsne milosti ostati za svu vječnost. Nedjelja kao »osmi dan« predstavlja i predočuje konačni raspored svega što postoji.[29)]

Augustin

Malo je tko među Ocima kao Augustin nastojao proniknuti u otajstvenu vrijednost biblijskih brojeva. Tako se zaustavio i na broju osam radi nedjelje kao »osmoga dana«. Augustinu nedjeljni broj osam prije svega i u biti doziva u pamet vječni i blaženi mir i spokoj koji nam je zavrijedio i zaslužio Krist. Po Augustinu, sveukupna je vječnost samo beskrajna i sretna osmina. Nedjelja kao »osmi dan« kršćaninu omogućuje da kroz nedjeljno bogoslužno slavlje već sada dijelom zakorači u vječnu osminu. Nedjelja je predujam, zalog i predokus vječnoga osmoga dana.[30)]

Uskrsni dan

U ranoj kršćanskoj teološkoj literaturi[31)] nije rijetkost naići na izričaj »uskrsni dan«. To vrijedi za grčke i latinske crkvene pisce. O tome bjelodano svjedoče: Tertulijan, Grgur iz Toursa, Euzebije Cezarejski, Atanazije i Bazilije Veliki. Jasno je da izraz »uskrsni dan« označava dan kada je Krist uskrsnuo. Ali je jednako istina da isti izričaj često, rasprostranjeno i nedvojbeno označava uz uskrsnu nedjelju i sve druge nedjelje ukoliko su proslava Gospodnjega uskrsnuća. Vrijednost je takva načina izražavanja očevidna jer u našoj vjeri zaista sve ovisi o Isusovu uskrsnuću. Ovdje se valja sjetiti da je Apostol prosvjetljenom nadahnutošću smiono tvrdio da je kršćanstvo »prazno« (1 Kor 15,14) bez Kristova uskrsnuća. Drugdje je izrijekom povezao naše »opravdanje« (Rim 4,25) uz Gospodinovu pobjedu nad smrću. Stoga su drevni bogoslovi bili nadahnuti kada su neposredno nedjeljni dan nazvali »uskrsnim danom«.

29) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 882.

30) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 883; J. GAILLARD, *Dimanche*, 959-960.

31) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 884-886; J. GAILLARD, *Dimanche*, 952.

Veseli i svečani dan

Rana predaja iznimno rado i učestalo naglašava radosno obilježje nedjeljne proslave. Tako već u *Barnabinoj poslanici*[32)] stoji da je »radost« znak kršćanske nedjelje. O tome se još opširnije čita u *Didaskalijama*[33)] koje potječu iz trećega stoljeća. Tu se o kršćaninu kaže da se u nedjelju »raduje«. Kršćanin nedjeljom »uživa«. Tada je »veseo«. Čak bi »griješio« tko bi nedjeljom »tugovao«. Papa Inocent I. napominje da uskrsna radost prožima, prosvjetljuje i obasjava svaku nedjelju.[34)] Petar Aleksandrijski također svojim vjernicima doziva u sjećanje da je nedjelja »dan veselja«. Kršćani su nedjeljom radosni jer se tada spominju uskrsloga Krista. Stoga u nedjelju ne smiju biti tužni.[35)]

Dva su vanjska izražaja te nutarnje nedjeljne radosti. Već ih navodi Tertulijan.[36)] Drugi će ih kasnije ponavljati. Nedjeljom se ne posti. Također se ne moli klečeći. Nedjeljom vjernik preko molitve stoji uspravno. Bazilije Veliki[37)] kaže da uspravno stajanje sjeća na to da se Krist kod uskrsnuća uspravio i ustao iz groba. Uspravno stajanje, uz to, pokazuje da se kršćanin na zaseban način usmjeruje prema nebeskome i višnjem. Kršćanin teži prema onome što je »gore« (Kol 3,1). U euharistiji ga svećenik upozorava da »srce« upravi »gore«. Kršćanin, doduše, još uvijek živi na zemlji, ali je također već zakoračio u nebesko. Već motri nevidljivo. To ga napunja radošću koja kršćanina prati sve dane. Ipak se ta radost posebice doživljava u nedjelju kod euharistijskoga slavlja. Stoga je Minucije Feliks[38)] nedjelju nazvao »svečanim danom«. Jednako se izražavao Tertulijan[39)] tvrdeći da kršćansku nedjelju prati iskrena kršćanska »radost«.

Moglo bi se kome pričiniti da upozoravamo na nešto sporedno kada s ranim crkvenim piscima ističemo radosno obilježje kršćanske nedjelje. Nedjelja je iz nutarnjega razloga morala biti radosna jer je dan

32) *Pseud Barn* 15,9; usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 944; J. GAILLARD, *Dimanche*, 952-953.

33) Odnosi se na pogl. 21.

34) PL, 20, 555-556; PL, 56, 616.

35) PG, 18, 508B.

36) PL, 2, 79.

37) PG, 32, 192A.

38) PL, 3, 272.

39) PL, 1, 427. Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 960-961.

euharistijske gozbe. Gozbe nema bez veselja. Kršćansko nedjeljno veselje razlikuje kršćane od ostaloga svijeta. Po Apostolu, »svijet« u sebi nosi kao vlastiti pečat i žig »žalost« (2 Kor 7,10). Tako se nad »tugom svijeta« kao otkupljenje i spas izdiže nedjeljna radost. Radost dokida žalost. Ljudi postaju kršćanima da steknu dio na nedjeljnome veselju.

Dan euharistije

Od novozavjetnih iskona pribivanje i djelotvorno slavljenje euharistije u nedjelju osnovna je značajka kršćanskoga života. Euharistija je bila poglaviti i temeljni oblik bogoslužja u ranim stoljećima. Po sebi je bilo jasno da kršćanin u nedjelju slavi euharistiju. Suprotno je bilo nezamišljivo. Stoga dugo nisu postojali nikakvi propisi, zakoni ni odredbe koje bi naređivale da se mora slaviti nedjeljna euharistija. Ali se uskoro pokazalo nužnim da se zakonom progovori o prisustvovanju euharistijskoj nedjeljnoj službi. Na početku četvrtoga stoljeća sabor u Elviri određuje da se iz zajedništva kroz stanovito vrijeme udalji vjernik koji tri puta uzastopno izostane s nedjeljne euharistije. Pravo govoreći, elvirski sabor u svome kanonu govori o kršćanima koji borave u gradu.[40] Isti propis ponavlja i Sardički sabor iz sredine četvrtoga stoljeća.

Dan odmora

Dugo je nedjelja za kršćane bila kao i za cijelo onodobno društvo radni dan. Kršćani su u prvim stoljećima bili posvuda društvena manjina. Stoga nisu mogli nametati svoje zakone. Razumljivo je, prema tome, što su drevni kršćani nedjeljnu euharistiju slavili u kasnim poslijepodnevnim satima ili u ranu zoru. Taj su dan morali obavljati svoje dnevne poslove kao i drugih radnih dana. Osim toga kasno se popodne nametalo i zato što je euharistija »večera Gospodnja« (1 Kor 11,20). Praskozorje je bilo prikladno za euharistiju jer je Gospodin uskrsnuo u osvit zore.

Čini se da su afrički kršćani najprije izborili pravo da nedjeljom ne moraju raditi. To, doduše, nije posve zajamčeno. Ali se stječe takav dojam kada čitamo Tertulijanove spise.[41]

40) Usp. J. GAUDEMET, *Elvire*, DHGE, 15 (1963), 326.
41) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 943.

Ipak je trebalo čekati Konstantina Velikoga[42] da g. 321. svojom odredbom omogući kršćanima odmor od rada. U najmanju ruku drevni kršćanski povjesničari tako govore i Konstantinu pripisuju zaslugu za nedjeljni predah od rada. U biti Konstantinova će se odluka samo kasnije ponavljati i nadopunjati. U temelju se neće mijenjati.

Euzebije Cezarejski kaže[43] da je Konstantin odabrao nedjelju da u cijelome carstvu bude »dan« koji se na »poseban način određuje za molitvu«. Nedjelja se uzima za »glavni i prvi« među svim »drugim« danima. To je »Gospodnji dan« i dan »spasenja«. Taj dan valja »provesti u odmaranju«.

S Euzebijem se u procjeni slaže i Sozomen.[44] Veli da je Konstantin »donio zakon« kojim je odredio da se »svi moraju uzdržavati od bavljenja poslom« i da »svi moraju služiti Bogu molitvama«. Sozomen dodaje da je Konstantin častio nedjelju jer je »toga dana Krist uskrsnuo«.

Konstantinova je odluka bila neobično važna za kršćane. Ipak nije nešto što bi izlazilo iz povijesnih okvira kada je donesena. Konstantin je, uglavnome, dao kršćanima što su u ono doba već imali i drugi. I drugi su posjedovali neki odličniji religiozni dan koji su posvećivali i odvajali da počaste svoja božanstva. Obično toga dana nisu radili da mogu dostojno obaviti svoje kultske dužnosti.

Inače se zna da Grci nisu posjedovali čvrsto utemeljeni i nepomični dan kada se posebice posvećuju molitvi i čašćenju svojih bogova. Ipak je u drevnoj Grčkoj bilo više svečanih dana kada se javno odlagao rad. Tada su se robovi odmarali, škole su bile zatvorene, sudovi nisu poslovali, a bankarski se rad odgađao. Rimljani su poznavali cjelodnevni odmor od rada. Taj su dan počinka kao naročito vrijeme smatrali isključivim vlasništvom bogova. Na dan odmora u znak svečanoga raspoloženja priređivali su športska natjecanja. Državni su dan odmora morali svi pštivati. Tada su se obustavljali svi državni poslovi osim sakralnih. To se posebice odnosilo na sudstvo i vojne pohode. Robovi na dan odmora nisu radili. U taj širi grčki i rimski okvir treba smjestiti Konstantinovu odredbu da se u njegovu carstvu nedjeljom ne smije raditi.[45]

42) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 945-946; J. DUVAL, *La doctrine de l Églisesur le travail dominical et son évolution*, MD, 83 (1965), 109; A. E. SUTHERLAND, *Sunday Legislation*, NCE, 13 (1967), 802; M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, 105.
43) PG, 20, 1165.
44) PG, 67, 880-881.
45) Usp. F. STEINMETER, *Arbeitsruhe*, RAC, 1 (1950), 590-591.

Crkveni su se zakoni[46] o nedjeljnome počinku javljali polako. U djelu koje nosi naslov *Apostolske konstitucije* traži se od robovlasnika da robove oslobode rada subotom i nedjeljom da se u crkvama mogu upućivati u vjeru i pobožnost. Sabor pak održan u Laodiceji između g. 343. i 381. u svome kanonu zahtjeva da se vjernici »koliko je moguće« uzdrže nedjeljom od rada. To će im omogućiti nedjelju proslaviti kršćanski. Tako se postupno među kršćanima zakonski utvrđivao nedjeljni počinak. Ipak će proći mnogo vremena da se propisi o nedjeljnome odmoru u Crkvi potpuno, jasno i podrobno utvrde.

Kršćanima je jamačno trebao odmor od dnevnih napornih poslova da kao i drugi ljudi obnove tjelesne i duhovne snage. Ali im je u nedjelju počinak također bio nužan da mogu prisustvovati nedjeljnoj euharistiji. Euharistija je veseli i radosni čin koji se ne može slaviti uz naporno i mučno tjelesno naprezanje. Osim toga, crkveni su Oci nedjeljnome odmoru pripisali još dublje značenje i smisao. On je za njih znamen, predokus i uvod u vječni odmor beskrajnoga blaženstva. Također su Oci upozoravali da nedjeljni počinak mora pratiti duševno oslobođenje od svakoga grijeha. Nedjeljni odmor tijelo oslobađa napora i umora od truda, a dušu rasterećuje od bremena koji nju muči i tišti. To su razni grijesi kojih se čovjek mora osloboditi kroz nedjeljno bogoslužje.[47]

Jedva se može sumnjati da hrvatska riječ »nedjelja« ne dolazi od »ne djelati«. Prema tome, taj se dan u tjednu naziva »nedjelja« jer se tada »ne djela«. Nedjelja je, drugim riječima, prozvana po nedjelovanju. Radi toga što se taj dan ne posluje nego odmara i počiva, on se naziva nedjeljom. Na prvi se pogled čini da su naši pređi zbog nečega sporednoga nedjelju nazvali nedjelja. Dok je taj dan za druge, prvi dan, dan Gospodnji, osmi dan ili dan sunca, za nas je dan kada se ne radi. Ali treba primijetiti duboko vjersko značenje odmora koji se obistinjuje nedjeljnim nedjelovanjem. Čovjek se poslije radnih tjednih dana odmara i počiva jer je Bog »počinuo od svega djela svoga koje je učinio« (Post 2,3). Odmorom čovjek nasljeđuje svoga Stvoritelja. Čovjek je Božja slika kada djeluje i kada počiva. Nedjeljni je počinak uvod u vječni pokoj. Rad je sredstvo. Odmor je cilj. Na kraju će se uspostaviti vječna harmonija. Ali odmor u Bogu nije dokona dosada već motrenje

46) Usp. E. DUBLANCHY, *Diamanche*, 1311; M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, 104-106; F. STEINMETER, *Arbeitsruhe*, 593.

47) Upozoravamo da u članku pojam »Crkveni otac« ne uzimamo uvijek u posve preciznome smislu riječi nego šire kako se to uobičajeno rabi u običnome govoru. Inače je pojam »Crkveni otac« u patrologiji posve određen i omeđen.

koje usrećuje. Ono je beskonačno i beskrajno kao što je neizmjeran Bog koji se motri. Smijemo zaključiti da i hrvatski naziv »nedjelja« može imati veliku vjersku vrijednost i upozoriti na bitnu sastavnicu nedjelnoga otajstva.

Subota i nedjelja

O suboti je mnogo govora u Novome zavjetu. Čak se zna reći da kršćanska nedjelja nije ništa drugo nego preinačena židovska subota. Svakako to nije točno. Ipak radi iznimne važnosti subote u židovskoj religioznosti i u povijesti religija, nešto se duže kod nje zaustavljamo. U izraelskoj je vjeri i bogoslužju uloga subotnjega opsluživanja nezamjenjiva i nenadoknadiva. Čašćenje subote uz obrezanje obilježuje istinskoga Izraelca koji punom dušom vjeruje u Boga. Izraelac drži da ga štovanje subote čisti, čuva i opravdava. Značenje se i sadržaj izraelske subotnje proslave ne da ničim razjasniti osim starozavjetnom objavom.

Korijen riječi

Dugo su stručnjaci istraživali[48] zašto su Židovi svoj osnovni sveti dan prozvali subotom. Uza sav dugi napor istraživanja na postavljeno se pitanje s punom sigurnošću i zadovoljstvom nije ni do danas našao pravi odgovor. Istinska je i nerazmrsiva zagonetka pojava riječi subota.

Već su davni kršćanski pisci htjeli korijenski rastumačiti pojam subote. Toga su se posla prihvatili Teofil Antiohijski[49] i Laktancije.[50] Obojica su mislili da riječ subota dolazi od broja sedam. Čak su neki tumači i kasnije pristali na to tumačenje. Danas je posve napušteno kao nepouzdano i neutemeljeno. Isto se mora reći za pojašnjenje koje drži da subota dolazi od dvaput umnoženoga broja sedam. Tumači su napokon zaključili da riječ subota nema nikakve korijenske sveze s brojem sedam. Subota nije nazvana subotom jer je sedmi dan.

Bilo je pokušaja da se riječ subota rasvijetli pomoću hebrejskoga glagola koji znači »prestati« i »zaustaviti«. Taj se glagol susreće u hebrejskoj Bibliji nekih sedamdeset i tri puta. Valja reći da sama Biblija izrijekom ne dovodi u svezu spomenute riječi. Stoga su neki istraživači

48) Usp. E. LOHSE, *σάββατον*, 2-3; M. VUGDELIJA, *Zapovijedi*, 57-64.72-81; A. REBIĆ, *Dan*, 5-7; W. RORDORF, *Sonntag*, 46-151; W. RORDORF, *Origine*, 104-110; J. BRIEND, *Sabbat*, DBS, 10 (1985), 1133-1135.1169.

49) *Ad Aut* 2, 12; PG, 6, 1069; J. SENDER-G. BARDY, *Théophile d´Antioche. Trois livres à Autolycus*, SC, 20, Paris, 1948, 93 bilj. 1.

50) *Div Inst* 14; PL, 9, 781-782.

nastojali riječ subota razjasniti polazeći od arapskoga. Kod toga su se pozivali na riječi koje znače »rasti«, »uvećavati« i »paliti vatru«. Ipak se tumači najčešće okreću prema Babilonu kada traže vanbiblijsko tumačenje riječi subota. Tu se susreće imenica gotovo istoga oblika. Unatoč tome, postoji razlika između babilonske i izraelske subote. U Babilonu je subota ovisila o mjesečevim mijenama i zato nije imala strogo utvrđeni dan. U Izraelu se subota vraća svakih sedam dana. Usprkos tome, ne može se isključiti da je u vrijeme što prethodi Mojsiju babilonska subota posredno mogla nadahnuti naziv izraelske subote. Jamačno će se još dugo tražiti što zapravo znači riječ subota. Kada bismo to znali, smjesta bismo uočili odnos između subote i kršćanske nedjelje. Znali bismo da li je naziv subota imao utjecaja na kršćanske nazive za nedjelju.

Podrijetlo subote

Subota kao religiozna uredba[51)] zacijelo je iznimno starodrevna. Stječe se dojam da je u ovome ili onome obliku prethodila izraelskome narodu. Istraživači su se dosta trudili unići u trag počecima subotnje svetkovine. Sve što su u tu svrhu iznijeli uglavnom je sporno i pogodbeno rečeno.

Po nekima, Izraelci su od Kenita preuzeli subotu i ispunili svojim vjerskim sadržajem. O tome bi ostali stanoviti tragovi u Bibliji. Keniti su bili kovači. Kovali su »bakar i željezo« (Post 4,22). Poznavali su subotnju zabranu da se subotom »skuplja drvo« (Br 15,32) i njime pali vatra u svrhu kovanja. Ta bi zabrana mogla biti jezgra subote koju su prigrlili Izraelci.

Iznimno se često pomišlja na drevni Babilon kada se istražuju mogući utjecaji na izraelsku subotu. U Babilonu je postojala svetkovina u čast punome mjesecu i slavila se svakoga petnaestoga dana u mjesecu. Taj se dan nije radilo. Vjerovalo se da toga dana rad ne bi uspio već bi bio na štetu. Prouzročio bi nesreću. Također se toga dana činilo pokoru i molilo. Božanstvima su se u hramovima prinosile žrtve da im se srce umekša prema ljudima. I naziv je za tu svetkovinu veoma bliz hebrejskoj riječi za subotu. Ipak se sve to možda dade razjasniti ako se pretpostavi stanoviti prasemitski izvor iz kojega je potekla babilonska i izraelska svetkovina.

51) Usp. J. BRIEND, *Sabbat*, 1135-1137; E. LOHCE, *σάββατον*, 2-3; E. OTTO, *Feste und Feiertage*, TRE, 11 (1983), 103-104.

Još spominjemo samo kanaansku hipotezu. Danas se veoma rado zastupa. I tu se polazi od proslave punoga mjeseca. Ta se proslava označavala riječju iznimno bliskom hebrejskoj riječi za subotu. Povezanost pak izraelske i kanaanske povijesti dobro je poznata iz same starozavjetne Biblije.

Smisao subote

Pravo govoreći, bila bi prevelika smionost i odvažnost[52)] tko bi htio kratko, sažeto, cjelovito i jasno iznijeti sav religiozni sadržaj vezan uz židovsku subotu. Moguće je, usput, samo nabacati i dotaknuti tek nekoliko misli što se redovitije ističu kada se govori o složenome značenju židovske subote. Uostalom, to smo već ponešto istaknuli.

Izrael subotu slavi potpunim odmorom, molitvom i bogoslužjem. Subota Izraelca sjeća na Božje djelo stvaranja i na to da je Bog poslije stvaranja svijeta »počinuo« (Post 2,3). Jahve je subotu blagoslovio i posvetio. Stoga subota pripada samo njemu. Ne smije služiti ljudskoj materijalnoj koristi i probitku. Izraelac u subotu ništa ne radi. Tako nasljeduje Božji način postupanja. Subotnji odmor zapravo samo upozorava na zadnji odmor koji je u Bogu i koji Bog pruža. Subotnji je odmor uvod i sadašnje dioništvo na eshatološkome počinku i na onoj beskrajnoj suboti koja čeka čitavo čovječanstvo. Ali subota Izraelca ne sjeća samo na Božje stvaralačko djelo već isto tako na sveukupni Božji zahvat u izraelsku povijest. Čak je nagovještaj mesijanskoga vremena i čina cjelovitoga otkupljenja. Izraelac u subotu Boga slavi i Bogu se zahvaljuje što je stvorio svijet i što je Izraela izveo iz egipatskoga ropstva i s njime sklopio savez. U subotu se svatko oslobađa spona rada, truda i umora. Subotom svatko postaje duhom i tijelom slobodan.

U Izraelu se subota isključivo posvećuje Bogu. Subota pripada Jahvi. Time Izrael želi izraziti da je Bog posvemašnji vlasnik svega što postoji. Pod Božjom je vlašću čovjek, povijest i priroda. Sve je Božje kao što je njegova subota. Bog je subotu dao čovjeku da toga dana ispovijedi svoju potpunu ovisnost o njemu. Subotu prati molitvena i bogoslužna blistavost, razdraganost i duboko slavlje. Subota je prožeta mirom i spokojem.

52) Usp. J. BRIEND, *Sabbat*, 1169.1138; E. LOHCE, *σάββατον*, 3-6; H. D. PREUSS, *Arbeit*, TRE, 3 (1978), 616; F. NÖTSCHER, *Sabbat*, LThK, 9 (1964), 188-189; J. CADET, *Repos dominical et loisir humain*, MD, 83 (1965), 88-89; W. RORDORF, *Liturgie*, 30-36; D. KELLERMANN, *Heiligkeit*, TRE, 14 (1985), 701; L. A. HOFFMANN, *Gebet*, TRE, 12 (1984), 45, J. GAILLARD, *Dimanche*, 950-951.

Odnos između subote i nedjelje

U Novome zavjetu ne nailazimo na nikakvo svjesno uspoređivanje židovske subote i kršćanske nedjelje. Jasno je da nedjelja barem neznatnim dijelom[53)] stoji pod stanovitim utjecajem subote iako je nedjelja izvorno djelo vlastitoga smisla i nadahnuća. Subota je sedmično bogoslužno čašćenje Boga. To je i nedjelja. Subotu je označavao prestanak rada. To je od Konstantinova vremena značajka i nedjelje. Kršćani su u drugome i trećem stoljeću smatrali da je subota bila nagovještaj i priprava za nedjelju. Subota je u nedjelji stekla svoje dovršenje i konačni cilj. Oci su dugo vremena subotu rado tumačili tipološki.

Iz prethodnoga nije teško ustanoviti da naš rad vremenski ne prelazi doba Leona Velikoga. Isto se tako bez muke uočava da u radu nismo vodili računa o bogoslužnoj proslavi nedjelje. Nama je prvenstveno bilo stalo uočiti kako se u drevno doba nedjelja teološki shvaćala i tumačila. Na žalost, u tu svrhu u prvim stoljećima nema izobilja štiva. Stoga smo uglavnome razglabali nedjeljne nazive. Ali i tu smo se morali udaljavati od navedenih vrela koja zaista škrto pojašnjuju nedjeljno otajstvo. Ipak smo se radom osvjedočili da je nedjelja za drevne kršćane bila temeljna i osnovna mogućnost da izraze svoju vjeru u Boga i očituju svoju ljubav prema bližnjima.

53) Usp. H. DUMAINE, *Dimanche*, 916-943; E. LOHCE, *σάββατον*, 31-32; J. GAILLARD, *Dimanche*, 950-951.957-958.

TRINAESTO POGLAVLJE

STANOVITE ZABILJEŽBE

Ovdje kanimo nanizati neke napomene koje, makar donekle, pomažu razumijevanju Leonovih *Govora*. Nazivamo ih zabilježbama jer su zapravo malo duže bilješke koje nisu dovoljno obrađene da bismo ih smjeli svrstati u posebna poglavlja ili ih pretvoriti u dijelove dotjeranijih jedinica. Možda će bibliografija koja ih prati nekome koristiti.

1. — Ljudsko dostojanstvo

Poznat je i glasovit Leonov poziv kršćaninu da upozna svoje vlastito dostojanstvo. I sam je Leon sigurno bio svjestan da je znanje o vlastitome dostojanstvu važno za svakoga čovjeka. Može dostojno živjeti kome je poznato njegovo dostojanstvo. Čovjek stoji i pada s dostojanstvom. Po Leonu, osnovno se i naravno dostojanstvo sastoji u tome što je čovjek stvoren kao Božja »slika«. Vrednujući pojam »slike« Leon polazi od latinske riječi *imago*. Leon kaže da je ljudsko dostojanstvo u tome da čovjek bude u životu odraz i zrcalo Božje »slike« koja je u njemu. Čovjek je Božja »slika«. Stoga mora Boga »nasljedovati«. Leon piše *imitari*. Pri tome je očito došao na pomisao »nasljedovanja« vežući riječi *imago* i *imitari*. Čovjek kao »slika« kroz život ostvaruje božansko »nasljedovanje«. To je *imitatio*. Čovjek je Božji »nasljedovatelj« ili *imitator*. Vidi se, dakle, da je Leon sve istaknuto izveo iz temeljne riječi *imago*. Otuda dolazi *imitari, imitator* i *imitatio*. Tako se smije kazati da se Leon Veliki uključio i proslijedio veliku temu o ljudskome pozivu da kao Božja »slika« dostojno

nasljeduje i slijedi svoga Stvoritelja. Leon ponovljeno naglašava da čovjek Boga najdostojnije nasljeduje ako se povodi za Božjom dobrotom, dobrostivošću i ljubavi koju Bog pokazuje prema svim ljudima.

Ljudsko je dostojanstvo i u tome što je Krist sa samim sobom sjedinio ljudsku narav. To je za čovjeka najveća čast. Zbog te je sjedinjenosti svaki čovjek pozvan na milosno božansko posinjenje. Božji je Sin postao čovjekom da svi ljudi po njemu postanu Božja djeca. Na taj se način u punome opsegu obistinjuje ljudsko dostojanstvo i sličnost s Bogom.[1)]

2. — **Sacramentum ili mysterium**

Leon u svojim djelima naoko istoznačno rabi obje spomenute riječi. Tako se redovito misli. Možda bi ipak pomno istraživanje uspjelo ukazati na razloge zašto Leon u pojedinim slučajevima uzima ovu odnosno onu riječ. On je vjerojatno uočavao nama nevidljive razlike između *mysterium* i *sacramentum*. Pogotovo to vrijedi kad se *mysterium* pojavi u množini.

Poput svih drevnih kršćanskih pisaca i Leon se često i u različitim značenjima služi riječju *sacramentum*. Neki bi htjeli da se *sacramentum* u njega pojavljuje u sedam posebnih značenja. Ipak je vjerojatnije da ih je u Leonovim spisima više. Naročito je teško utvrditi granicu među značenjima jer se lako međusobno prelijevaju. Po Leonu, *sacramentum* je tajna do koje razum ne može doprijeti. Pamet ne doseže otajstvo. Ono je nadilazi. To se pak odnosi na sve što sadrži kršćanska vjera. Otuda bogatstvo i razgranatost pojma *sacramentum*. Tako je *sacramentum* sveukupna Božja nakana spasiti čovjeka koji je pao i sagriješio. Krist je s cijelim svojim djelom i životom vrelo milosti i uzor koji otkupljeni slijede. On je osnovni kršćanski *sacramentum*. Bogoslužje i bogoslužni čini su *sacramentum* ukoliko se tu posadašnjuju otajstva Kristova života. Vjerovanje je također *sacramentum* jer sadrži osnovne objavljene zasade. Jasno je da se riječ *sacramentum* u Leona primjenjuje i na otajstva koja se među kršćanima naprosto nazivaju sakramentima. Dodajemo da se u otačkim spisima susreće nekih dvadesetak što srodnih što prilično različitih značenja za riječ *sacramentum*.[2)]

1) Evo nekoliko mjesta gdje Leon govori o čovjeku kao Božjoj »slici« što je najveće ljudsko dostojanstvo: 12,1; 21,3; 24,2; 25,5; 26,3-5; 27,6; 4,1; 9,1; 12,4; 20,2. O toj temi u Leona, usp. W. DÜRING, *Imago*, 42-47; *Dignitas*, 1024-1035; A. P. LANG, *Ostervigil*, 297.301.

2) U svezi s riječju *sacramentum* i *mysterium* u Leona, usp. B. BOTTE, *Sacramentum*, 591-592; C. Van PUYVELDE, *Perfection*, 230; T. W. GUZIE, *Exegetical*, 211; M. B. De SOOS, *Mystère*, 79-93.

Zna se da *mysterium* korjenski dolazi od glagola koji znači »sakriti«, »zatvoriti«, »prekriti velom«. Prema tome, *mysterium* je ono što oko ne gleda niti vidi. U vjeri je sve *mysterium* jer tu tjelesno oko ništa ne zapaža, ali sve vidi »oko srca«. Tako je govorio Leon Veliki. Pojmove »misterij« i »sakrament« nešto općenitije već smo ranije obradili.

3. — **Observantia**

U klasičnome latinskome riječ *observantia* posjeduje dva osnovna smisla. Primjenjuje se na osobe naročitih odličja. Tada znači »poštivanje«, »štovanje«, »uvažavanje«. Ali se s *observantia* također izražava strogo izvršavanje zakona, naredbe i propisa. U tome slučaju riječ znači »opsluživanje«, »ispunjenje«, »pokoravanje«. U Leona koji riječ iznimno često upotrebljava susreću se oba navedena značenja iako je prevaga na drugome smislu. U bogoslužnim knjigama *observantia* označuje »zanos« i »ushit« kojim se vrši obred. Tu čak može označavati vanjski tijek bogoslužja i potrebiti »duhovni napor«.[3)]

4. — **Dispensatio**

Po rječnicima *dispensatio* općenito označuje točno mjerenje, točnu podjelu, jednaku razdiobu i otuda upravljanje i ekonomiju. Riječ i u Leona ima razna značenja. Leon ju je, vele, upotrijebio tridesetak puta. *Dispensatio* je provođenje u djelo stanovite povjerene službe. Za službenika je *dispensatio* vršenje dužnosti. *Dispensatio* u svezi s Božjim djelovanjem izražava božansku providnost i brigu za stvoreni svijet. *Dispensatio* je darivanje svih naravnih i nadnaravnih darova. U bogoslužnim tekstovima *dispensatio* je godišnje svetkovanje blagdana. Leon kadšto razlikuje *prima dispensatio* od *secunda dispensatio*. Prvi se izričaj odnosi na stvaranje, drugi na otkupljenje. Ali kako je otkupljenje utemeljeno na Utjelovljenju, riječ *dispensatio* često označuje samo Utjelovljenje kao Božji vrhovni providonosni, milosni i dobrotvorni čin. Dodajemo da su latinski crkveni pisci riječju *dispensatio* izražavali što su grčki izricali pojmom o'ικονομία. Oba su pak pojma određeni prijevod za ono što se u novije doba naziva povijest spasenja gdje su glavni čini stvaranje i otkupljenje paloga stvorenja.

Inače u teološki važnoj riječi o'ικονομία najprije valja zamijetiti riječ o'ικία što znači kuća. Tako je »ekonomija« nadasve briga o kući. Čovjek koji skrbi za svoju kuću naziva se o'ικονόμος. On je »ekonom«.

3) U svezi s *observantia*, usp. I. CARTON, *A propos*, 104-114; C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 56.

U drevnoj se filozofiji i teologiji svijet smatrao ogromnom kućom gdje je Bog providonosni »ekonom«. On »vodi ekonomiju« o svijetu. Vrhunac pak Božje brige za svijet jest Utjelovljenje njegova Sina. Zato su crkveni Oci riječ o'ικονομία uzimali kao naznaku za samo Utjelovljenje. Kada su govorili o Bogu neposredno i njegovu životu u njemu samome isključivo su se služili riječju θεολογία. Tako se ustalilo da se pojam o'ικονομία odnosi na Utjelovljenje, a θεολογία strogo označivaše motrenje božanskoga Trojstva u njegovu nutarnjem životu Oca, Sina i Duha Svetoga. Taj se oblik uporabe riječi o'ικονομία i θεολογία dugo održao da bi s vremenom polako blijedio.[4]

5. — Rationabilis

Taj je pridjev poznat filozofiji i pravu gdje znači »razuman«, »u skladu s umom«. Pridjev dolazi od *ratio*. Ta riječ ima mnogo značenja. Uz ostalo označuje »bit« u zbiljama. Otuda *rationabilis* stječe značenje »skladan s naravi«. U tome se smislu dosta često susreće u Leona. Inače se čita i u liturgijskim tekstovima. Tu znači »skladan« s »naravi« dotičnoga blagdana ili svetkovine ili posve općenito »skladan s biti kršćanskoga bogoslužja«.[5]

6. — Celebrare

Neposredno se može uočiti iznimna bogoslužna važnost glagola *celebrare*. I Leon često bilježi tu riječ. Osnovno je značenje *celebrare* vezano uz prostor i put. Što se često gazi nogama i pritišće tabanima izražava se s *celebrare*. Utabano i zgaženo čestim posjećivanjem iskazuje se riječju *celebrare*. Polazeći otuda *celebrare* znači »doći u velikome broju« i »posjetiti«. Na taj se smisao nadovezuje značenje kada se s *celebrare* označuje mjesto sastanka, sami sastanak pa i cilj brojnoga sastanka. Ljudi se u mnoštvu okupljaju da slave neku osobu i njezine zasluge. Čak se *celebrare* može odnositi i na vanjske oblike proslave.

Oslanjajući se na ta opća značenja prisutna u *celebrare* bogoslužje se poslužilo rječju da se istakne veliko okupljanje na određenome mjestu kako bi se svečano, zasebnim obredom slavilo Boga i njegove iznimne čine obistinjene u povijesti spasenja za ljudsko spasenje.

4) Usp. A. P. LANG, *Orationen*, 25-48.
5) Usp. Ch. MOHRMANN, *Études*, 182-183.

Uz *celebrare* postoji *celebratio* i *celebritas*. Obje imenice prvotno znače »silno mnoštvo« koje u »ogromnome broju« obavlja »posjet«. U bogoslužju je sadržaj tih posjeta hvala, proslava i zahvaljivanje Bogu za svekolika dobročinstva.

Zasebice zaslužuje istaknuti izričaj *legitime celebrare*. Jasno je da se pri tome neposredno ima pred očima zahtjev da se otajstva slave kako određuju propisi. Ali Leon izričaju pridaje još jedno značenje. Traži da se život upriliči slavlju. Onaj otajstva slavi *legitime* tko je ćudoređe uskladio slavlju te se u životu povodi za Kristovim primjerom.[6]

7. — Leon i pad Rima

Nema dvojbe da je Leon kao rimski građanin duboko proživljavao pad i raspad Rimskoga carstva. Sve je poduzeo da se Carstvo što duže održi i potpunije sačuva. Ipak je Leon kao duboki mislilac i bogoslov bio svjestan da je pad Rima pripustio Božji naum i određenje. Stoga je teološki tumačio raspad Rima i tako donekle stvarao kršćansko filozofsko i teološko tumačenje povijesnoga tijeka. Značajno je da je Leon s više vedrine gledao na uništenje Rimskoga carstva nego njegov veliki učitelj sv. Augustin.[7]

Spomenimo da je Leon svjetovnoj vlasti priznavao samostalnost i samozakonitost. Svjetovnoj vlasti moć i snaga dolazi od Boga. Vladarima je ne podijeljuje papa kako se mislilo u Srednjemu vijeku. Leon je i građanskoj vlasti ukoliko dolazi od Boga priznao stanovitu sakralnost.[8]

8. — Židovi

Rimska je židovska zajednica veoma drevna i utjecajna. Leon se u *Govorima* često navraćao na židovstvo.[9] Ne bi se mogli ni smjelo kazati da je bio naročito opor ili strog prema rimskim Židovima. Leon je posebice kušao osvjetliti tešku židovsku riječ o Isusovoj krvi koja treba pasti na Gospodnje mučitelje, ali po njihovoj vlastitoj izreci i na samu njihovu »djecu« (Mt 27,25).

6) Usp. M. B. De SOOS, *Mystère*, 29-34.94-98.
7) Usp. G. BARTNIK, *Interprétation*, 745-784; Y. CONGAR, *Historica*, 266.
8) Usp. P. STOCKMEIER, *Imperium*, 413-420.

9. — Mirabiliter i mirabilius

Leon je pun udivljenja pred Božjim stvoriteljskim djelom. Stvorenje je načinjeno »divno«. Ipak Leon dodaje da je Bog palo stvorenje još »divnije« obnovio. Divno je što je Bog čovjeka stvorio, ali je jamačno kudikamo divnije što je sa sobom sjedinio ljudsku naravi i tako pridigao paloga čovjeka. Leon je taj način govora naročito pomno njegovao, ali je bez sumnje i u tome imao predšasnika kao što je bio sv. Pavao i brojni crkveni Oci.[10)]

10. — Renovare

Leon često rabi *renovare*. U tome se povodi za drugim kršćanskim piscima. *Renovare* najbolje razumijemo ako pođemo od novozavjetnoga pridjeva *novus*. U Novome zavjetu »nov« ima ćudoredno i eshatološko značenje. Krist je »staro stvorenje« otkupljenjem učinio »novim stvorenjem«. Tako ga je »obnovio« da ga je obnovom učinio onakvim kakvo će ostati za svu vječnost. Vjernik životom mora potvrditi tu obnovljenu »novost«. Leon ističe da je Krist snagom svoga utjelovljenja i djelovanjem svoje božanske naravi u sebi »obnovio« palu ljudsku narav. Tako »obnoviti« zapravo znači uspostaviti iskonski blistavi početak. Stoga je »obnovljenost« obilježje i bitna oznaka preporođenih koji u krštenju stječu »novoporod«. Na taj način »obnova« postaje trajni cilj ćudorednih napora.[11)]

11. — Reformare

Za bolje razumijevanje riječi *reformare* valja poći od njezinih dijelova *re* i *forma*. Čovjek je stvoren kao Božja *forma*. Grijehom je tu »formu« izgubio. Otkupljenjem se čovjek preinačuje, tj. »re-formira« da opet postane iskonska »forma«. To omogućuje Krist koji je Božja »forma«. On je postao čovjek da se po njegovoj »formi« svaki čovjek »reformira« i opet bude »forma« kakvom ga je Bog na početku stvorio.[12)]

9) Usp. A. LAURAS, *Juifs*, 55-61; R. KAMPLING, *Blut*, 204-218.

10) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon de Grand*, 108-110; A. P. LANG, *Anklänge*, 156; *Orationen*, 55-57.

11) Usp. M. B. De SOOS, *Mystère*, 62-67.

12) Usp. A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 41-42.

12. — Pagina

Već je Leon doveo u stanovitu svezu Sveto pismo i riječ *pagina*. Ipak se ne bi smjelo kazati da je poistovjetio *pagina* s Biblijom. Iz povijesti riječi *pagina* znamo da doslovce označuje list papirusa i potom tekst utisnut u papirus. Kršćanski pisci od VI. st. pa naprijed Sveto pismo naprosto nazivaju *pagina* koja je *sancta, sacra, divina* i *coelestis*. Taj se način govora naročito proširio u XII. stoljeću.[13)]

13. — Missio

U trojstvenoj teologiji *missio* označuje slanje u svijet Božje Riječi i Duha Svetoga. U tome smislu riječ već rabi Leon u svojim *Govorima*. Inače Leon nije bio spekulativni teolog. Stoga u njega ne nalazimo neka dublja raščlanjivanja trojstvenoga otajstva. Leon se ipak zanimao za odnos božanskoga Trojstva i djela ljudskoga spasenja. Osim toga, malo se do sada pisalo o Leonovom trojstvenome učenju.[14)]

14. — Sabori

Saborska je misao odavno utemeljena u Crkvi. Svoje začetke ima već u Novome zavjetu. U kršćanstvu se rano shvatilo da sve što je bitno za vjeru i ćudoredni život treba zajednički odrediti i oblikovati. Ipak u razvoju teološkoga razmišljanja o smislu, vrijednosti i značenju pokrajinskih i općih sabora Leon zauzima vidno mjesto. Leon je nadasve kušao utanačiti položaj i ulogu pape kod slavljenja sabora. Kasniji sudovi o svim tim pitanjima uvelike ovise o Leonovu stajalištu koje je različito prihvaćano kroz povijest.[15)]

15. — Duhovnost

Oci nisu pisali odvojene rasprave o duhovnosti niti su u teologiji poznavali dio koji se naknadno prozvao duhovnim bogoslovljem. Zauzvrat, sva je njihova teologija bila duhovna. Duhovnost je činila okosnicu čitave otačke teologije. Leon uglavnome dobro i cjelovito sažima duhovni nauk nazočan u Novome zavjetu i potonjoj Predaji. On naročito ističe da se duhovnost kao svrha i nakana u Crkvi predlaže svim vjernicima bez izuzetaka. Duhovnost je želja i nastojanje svih

13) Usp. J. De GHELLINCK, *Pagina*, 23-59; B. BOTTE, *Pagina*, 385.

14) Usp. P. STOCKMEIER, *Dreifaltigkeit*, 197-208; T. JALLAND, *Life*, 445-448; B. STUDER, *Concetto*, 599-607; G. HUDON, *Léon*, 601-602.

15) Usp. H. J. SIEBEN, *Konzilsidee*, 103-147; Ph. A. McSHANE, *Romanitas*, 260-265.

članova u kršćanskoj zajednici. Svi joj moraju težiti. Pavao je od svih vjernika tražio da budu »duhovni«. Sve u Crkvi treba pokretati Duh. On je moć i sila.[16)]

16. — **Pobožanstvenjenje**

Vrela kršćanske divinizacije duboka su i iskonska. Svakako osnovni je smjer pružila novozavjetna tvrdnja da su kršteni »zajedničari božanske naravi«. I Gospodnje utjelovljenje zasniva pobožanstvenjenje jer se Riječ utjelovila da pobožanstveni čovjeka. Mnogi su Oci držali da je hipostatsko sjedinjenje ljudskoga i božanskoga izvor čovjekove divinizacije. Čak su i pogani slutili da su ljudi nekako u srodstvu s božanstvom. Govorili su da je čovjek Bogu »rod«. Ipak se misao o divinizaciji naročito nametnula u vrijeme rasprava o božanskome dostojanstvu Duha Svetoga. Tada su Oci stali tvrditi da je Duh Sveti jamačno Bog kada pobožanstvenjuje čovjeka. Isti su Oci smatrali da je divinizacija osnovni ljudski cilj i poziv. U tome su naročito prednjačili istočni Oci. Ali je tema makar dijelom dodirnula i okrznula Leonov duh što pokazuje da je i on bar donekle poznavao istočni otački nauk.[17)]

17. — **Crkva**

Leon sažima zatečeni nauk o Crkvi. Naročito se pak trudio pred najezdom krivovjerja i raskola koji su razbijali crkveno jedinstvo istaknuti važnost crkvenoga jedinstva. Tražio je teološke razloge koji temelje to jedinstvo. U tu je svrhu ponavljao da Krist živi u svojoj zajednici, u sebe učlanjuje svakoga vjernika koji tim učlanjenjem postaje dio jednoga tijela. To je tijelo Crkva kao tijelo Kristovo. To tijelo oživljava isti Duh koji svim članovima poklanja jedan te isti životni zakon. Krist je utjelovljenjem uzeo ljudsku narav i tako došao u dodir sa svakim čovjekom jer svi ljudi imaju istu narav. Stoga se može reći da je Kristovim rođenjem među ljudima u čovječanstvu istodobno nastala i Crkva.[18)]

18. — **Istočni grijeh**

Iz Leonovih *Govora* dalo bi se bez pretjerivanja izvući veći dio klasičnoga nauka o iskonskome grijehu. Leon zaista veoma često izravno i usputno govori o praroditeljskome padu i njegovim kobnim

16) Usp. L. BOYER, *Spiritualité*, 625-627.
17) Usp. B. BOTTE, *Homo*, 286; L. BOYER, *Spiritualité*, 625-627.
18) Usp. P. STOCKMEIER, *Bemerkungen*, 45-57; Y. CONGAR, *Lehre*, 13-15; T. JALLAND, *Life*, 474; G. HUDON, *Concept*, 155-162; P. A. McSHANE, *Romanitas*, 208-213.

posljedicama za cijelo čovječanstvo. Ali kod toga Leon većinom ponavlja sudove sv. Augustina. Ipak se i on navodi kada je riječ o sustavnome pregledu povijesnoga tijeka nauka o prvome grijehu.[19)]

19. — **Predaja**

Cjelokupno Leonovo djelovanje uistinu izranje iz Predaje pod kojom Leon podrazumijeva sve što je prethodilo njegovim vremenima. On, doduše, razdragano i ponosno apostole naziva »Ocima u vjeri«, ali je sigurno s istom ljubavlju štovao i druge kršćanske učitelje koji su se također već duže nazivali Ocima. Leon je htio da sav njegov nauk odgovara Predaji kako ju je označio Vinko Lerinski. Leonu je stalo da uči što se propovijedalo »uvijek«, »svuda« i od »svih«. Ali ni Leon ne želi prethodno naprosto ponavljati. On tumačenje i produbljivanje vjerskih poruka smatra »dužnošću« svojih »usta«. Stoga ne šuti.[20)] Leon zakonu Predaje nije samo podvrgavao svoju dogmatiku već podjednako i svoja učenja na području ćudoređa.[21)]

20. — **Pregršt riječi**

Munus: u običnim rječnicima riječ ima slijedeća, međusobno dosta različita, značenja: »javna služba«, »uloga«, »obredni čin« i »dar«. U Leonovo vrijeme i u njegovim spisima *munus* redovito označava »bogoslužje« i »bogoslužne čine« koji nas sjećaju i za nas uprisutnjuju poglavite spasenjske događaje.[22)]

Auctor: na tu riječ u Leonovim *Govorima* tako reći svaki čas nailazimo.[23)] Riječ ima mnogo značenja. Uz ostalo znači »začetnik« i »utemeljitelj«.

Praevaricator: to je pravni pojam. Odnosi se na nemarna odvjetnika koji s nepažnje i neopreza gubi parnicu.[24)]

Effectus: riječ ima brojna značenja. Leon je koji put rabi u smislu »zbilja« nasuprot »znaka«.[25)]

Devotio: riječ izražava osnovno raspoloženje kada se čovjek potpuno i bez ostatka svojim čitavim bićem stavi na raspolaganje i službu Bogu.[26)]

19) Usp. J. GROSS, *Entwicklungsgeschichte*, 22-23; T. JALLAND, *Life*, 468-471.
20) Usp. A. LAURAS, *Tradition*, 166-184; A. DENEFFE, *Tradition*, 543-554.
21) Usp. T. JALLAND, *Life*, 426-439.
22) Usp. D. R. HOLETON, *Language*, 131-148.
23) Usp. A. P. LANG, *Texte*, 122.
24) Usp. Th. STEEGER, *Leo*, I, 79 bilj. 5.
25) Usp. B. BOTTE, *Effectus*, 271; A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 102-104.
26) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 52; J. CHATILLON, *Devotio*, 702-716.

Praesidia: riječ je o pomoći koju Bog pruža vjernicima da postignu spasenje. Misli se na sredstva kojima se čovjek posvećuje.[27)]

Oblatio: u Leonovim djelima *oblatio* obuhvaća ove otajstvene zbilje: Isusovo »prinošenje« samoga sebe na križu; »prinos« koji prikazuje Crkva; euharistijsko »prikazanje« i »doprinos« pojedinoga kršćanina kroz djela ljubavi i milosrđa.[28)]

Sacratissimus: Leon je tom riječju označavao velike bogoslužne blagdane bez iznimke. To je gotovo njegovo osobno obilježje.[29)]

Praesul: u osnovi *praesul* je plesni predvodnik. U Rimu je *praesul* i glavni među svećenicima koji su u povorci Rimom nosili »sveta znamenja«. Povorka se upriličivala u ožujku u čast Marsu.[30)]

Incontaminatus: pridjev se može čitati u latinskih pisaca kao što su Varon i Tit Livije. Ipak su riječ u latinskome udomaćili kršćanski pisci. Stoga se njime služio i Leon Veliki.[31)] Riječ redovito znači »čist«.

Generatio: možemo navesti nekoliko značenja koja Leon veže uz *generatio*. Tu je, posve razumljivo, na prvome mjestu tjelesno ljudsko rođenje. Ali Leon često i krsno djelo naziva *generatio* kao i trajno stanje nakon krsnoga čina.[32)]

Reparo: glagol *reparare* raščlanjujemo na *re* i *parare* gdje *re* naznačuje »ponovno«, a *parare* »steći« i »obnoviti«. Prema tome, *reparare* znači »ponovno steći« i »ponovno obnoviti«. Ljudi su se istočnim grijehom otrgnuli od Boga i pokvarili. Spasenje ih »ponovno obnavlja«. Bog ih za se »stječe« i oni »stječu« što su grijehom izgubili.[33)]

21. — Antropološki pojmovi

Ovdje ukratko opisujemo osnovne pojmove koji se u Novome zavjetu odnose na ljudsko biće. To može pomoći boljem razumijevanju Leonovih *Govora* jer i Leon u svojoj dogmatskoj antropologiji većinom zavisi o novozavjetnom načinu govora. Polazimo od grčkoga nazivlja, ali rečeno nije teško prenijeti na Leonove latinske termine.

27) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon le Grand*, 57.
28) Usp. D. R. HOLETON, *Language*, 157.
29) Usp. C. CALLEWAERT, *Léon*, 160.
30) Usp. Th. STEEGER, *Leo*, I, 10 bilj. 26.
31) Usp. Ch. MOHRMANN, *Chrétiens*, 40.
32) Usp. A. P. LANG, *Leo der Grosse*, 41-42.
33) Usp. M. B. De SOOS, *Mystère*, 67.

Za ljudsku tjelesnost u Novome zavjetu imamo dvije riječi: *σάρξ* i *σῶμα*. Prva bi se mogla prereći s »pût«, druga kao »tijelo«. Ipak se obje najčešće prevode riječju »tijelo«. Po sebi, *σάρξ* je kudikamo važnija za teologiju nego *σῶμα*. Čovjek je *σάρξ* ukoliko je sagriješio. Pùt je sijelo grijeha. Stoga je Krist uzeo *σάρξ* da izliječi ljudsku grešnost, krhkost, lomnost i smrtnost. Krštenje se nazivalo »kršćanskim obrezanjem« jer se u krstu »odsjeca pùt« koja je vladala čovječanstvom do Krista i gospodari čovjekom dok se ne krsti. Pošto iščezne *σάρξ* čovjek se može vratiti Bogu. Upravo je *σάρξ* razlogom što čovjek nije mogao baštiniti kraljevstvo nebesko.

Za ljudsku tjelesnost u Novome zavjetu također postoji riječ *σῶμα*. Ona je neznatnije teološke vrijednosti. Po sebi naznačuje čovjekovu građu, tjelesni ustroj i ljepotu. To je čovjek kakvoga vidimo i gledamo. Inače se »tijelo« uzima za usporedbu. Sv. Pavao »tijelom« naziva Crkvu. Ali tu je mogao biti pod poganskim utjecajem. Već su Egipćani i Rimljani svoja društva i države nazivali »tijelom«. Filozofi su i svemir promatrali kao skladno izgrađeno »tijelo«.

Odnos je između *σῶμα* i *σάρξ* posebice utvrđivao sv. Pavao. Pri tome se služio veoma teško razumljivim izričajima ako se ne pozna njegov način izražavanja. Tako u njega čitamo izričaj *σῶμα τῆς σάρκος* Doslovce: »tijelo puti« ili »tijelo tijela«. To na prvi pogled jedva nešto znači. Ali to u Pavla ima duboki smisao. On navedenim izričajem zapravo želi govoriti o *σῶμα* ukoliko je *σάρξ*, tj. o tijelu koje je palo te iz takve *σῶμα* treba udaljiti *σάρξ* da tijelo bude dobro i sveto kakvo je bilo na početku kad ga je Bog stvorio. Također u Pavla postoji izričaj *σῶμα τῆς ἁμαρτίας*. Smisao je gotovo isti kao u prethodnome slučaju. Riječ je o »tijelu« koje se nalazi u sužanjstvu »grijeha« kao moći koja vlada i gospodari ljudskim bićem. I o Kristu Pavao čudno reče da je kod Utjelovljenja uzeo »sličnost tijela grijeha«. Pavao nije naprosto rekao »tijelo grijeha« da se ne pomisli da je Gospodin dionik ljudske grešnosti. Kako je pak Isus imao pravo ljudsko tijelo, Pavao je zabilježio riječ »sličnost«. U biti je želio kazati da je Krist imao istinsko ljudsko tijelo i živio u svijetu kojim vladaše grijeh, ali je osobno bio nevin i neporočan.

U Novome zavjetu čitamo riječ *ψυχή* u dva različita smisla. Na nekim mjestima *ψυχή* znači isto što i teološki pojam »duša«. Ali u nekim novozavjetnim slojevima *ψυχή* označava biološku silu koja oživljava i pokreće ljudski organizam. Sv. Pavao ljudsku razumnu moć redovito naziva *νοῦς*. Katkada posiže za riječju *πνεῦμα*. Ali *πνεῦμα* može označavati i ono što se teološki naziva trajno milosno stanje.

U sv. Pavla čitamo neobičan izraz σῶμα ψυχικόν i σῶμα πνευματικόν. Pavao kaže da se u grob polaže σῶμα ψυχικόν ali će uskrsnuti σῶμα πνευματικόν. Zapravo želi reći da će u grobu počivati σῶμα ukoliko ga prožimaše obični biološki život. Uskrsna će milost σῶμα preobraziti u πνευματικόν. Prožet će ga »duhom« te će i »tijelo« kao »duhovno« unići u vječno blaženstvo.

Sv. Pavao u svojim zapisima često govori o »starome«, »novome«, »nutarnjem« i »vanjskom« čovjeku. Ključni je pojam »stari čovjek«. Stari je čovjek određen starim odrednicama. To su: grijeh, smrt, pùt i zakon. Sve je posljedica grijeha. Tu pak »grijeh« ne označuje prvenstveno prekoračenje zakona ili propušteno dobro djelo već se ima u vidu praroditeljski pad kojim je započelo svako zlo. Temeljna je posljedica »grijeha« smrt kao fizičko umiranje, duševna smrt i smrt u smislu eshatološkoga odbačenja za nepokajane. O »pùti« maločas govorasmo. Pod »zakonom« se ovdje misli na stav ljudi koji vjeruju da se ispunjenjem raznih propisa snagom vlastite volje mogu i bez milosti spasiti. Do Kristova je dolaska svaki čovjek bio »stari čovjek«. Nikome bez Krista nije bio moguć povratak Bogu. I do krštenja je svaki čovjek »stari čovjek«. Krštenje je pak omogućio Krist. Kristovim dolaskom i krštenjem »stari čovjek« postaje »novi čovjek« koji je oslobođen drevnih odrednica. Njime vlada milost i ljubav.

»Vanjski čovjek« je naznaka za ljudski organizam ili za ono što označava »stari čovjek«. »Nutarnji čovjek« kao izričaj može označivati ljuski um, ali i ono što se naziva »novi čovjek«.

Za navedene pojmove Leon je imao pri ruci ove riječi i izričaje: corpus, caro, anima, animus, ratio, mens, intellectus, spiritus, corpus animale, corpus spirituale, homo interior, homo exterior.

22. — **Opravdanje**

Leon češće u *Govorima* napominje opravdanje. Nismo ipak zamijetili da o tome posjeduje naročito tumačenje koje bi mu bilo vlastitije. Samo na trenutke zabacuje pelagijevsko poimanje da je milost kao snaga što opravdava zasluživa. Leon zapravo ostaje u okvirima novozavjetnoga i općenito biblijskoga govora o opravdanju. Zato u najkrupnijim crtama ponavljamo taj govor.

Poruka o opravdanju Pavlov je nauk. Ali ni u Pavlovim djelima nije jednako raspoređen. Ima u Pavla pisama gdje opravdanje uopće nije ni spomenuto. Drugdje je navedeno kao prvi bljesak, a drugdje kao već uvriježena i življena istina. Pavao se najduže zaustavio na

opravdanju u *Galaćanima* i *Rimljanima*. U *Rimljanima* stoga što je taj tekst dobrim dijelom Pavlovo dogmatsko izlaganje gdje se nutarnjom nuždom morala naći i velika misao o pravdanju. U *Galaćanima* Pavao naznačuje što ga je neposrednije navelo raspravljati o opravdanju. To je ljuti spor s »lažnom braćom«. Neki su kršćani, židovskoga podrijetla, poput samih Židova držali da čovjek od grešnika postaje pravedan — to je upravo opravdanje — vlastitim opsluživanjem zakona, propisa i ustaljenih uredaba. Tu se posebice mislilo na obrezanje, subotnji zakon odmora, ali i druge drevne propise. Tko do u tančine vrši zakon, taj je pred Bogom i u Božjim očima pravedan, tj. nije grešan. Na takvo poimanje pravednosti koja se poistovjećuje s ćudorednom nevinošću i čestitošću pa i svetošću, Pavao je zaista burno prosvjedovao. Shvatio je da iznesenim govorom o opravdanju kao djelu i učinku ljudskoga htijenja i nastojanja »lažna braća« poriču da je Krist svojom žrtvom opravdao čitavo čovječanstvo. Od čovjeka se traži vjera u Krista kao opravdatelja paloga ljudskoga roda. Poput Abrahama i kršćanin se opravdava vjerom. Vjera je temelj opravdanju. Opravdanje se stječe po vjeri. Cilj je vjere opravdanje. Vjera dovodi do opravdanja. Opravdanje potječe iz vjere kao svoga vrela. Pavao je neumoran kad treba isticati ulogu vjere za opravdanje. I Pavao zna da je prorok kazao da pravednik živi od vjere. Pavao naglašujući nužnost vjere kod opravdanja nije zanijekao djela. Djela slijede vjeru. Samo vjera nije nagrada za djela. Vjera je milost koju je stekao Krist. Sv. Jakov nadopunja nauk pojašnjujući da je vjera mrtva i neplodna bez djela. Istiniti vjernik djeluje vjernički. Opravdani živi opravdano. Pavao je dovoljno razuman da zna kako i opravdani živi i nakon opravdanja u grešnome tijelu i svijetu. Stoga i opravdanoga poziva na borbu i napor. I opravdani se nalazi u životnoj areni i na natjecateljskome igralištu. Mora biti ustrajni atlet koji se štetna kloni i čini dobro. Inače neće dobiti konačni lovor. Temu smo opravdanja dodirnuli kada smo sprijeda ponešto raščlanjivali u poglavlju o Duhu Svetome Pavlovu izreku u 1 Kor 6,11.

ČETRNAESTO POGLAVLJE

SADRŽAJNE SKUPINE LEONOVIH GOVORA

Već smo posebice govorili o Leonovim *Govorima*. Uz ostalo naznačismo gdje smo ih u izvorniku čitali. Također smo pribilježili i poznate nadnevke kada je Leon koju propovijed održao. Kod prevođenja smo se ravnali slijedom utvrđenim u *Corpus christianorum*. Sada Leonove homilije ukratko prikazujemo po sadržajnim skupinama.

Božićne propovijedi
(21.–30.)

Velikoj kršćanskoj svetkovini[1] Božića Leon je u izdanjima svojih propovijedi posvetio *deset* jedinica. Te je propovijedi održao kao iznimno svečane homilije. Za Leona je Božić godišnje sjećanje na Isusovo zemaljsko rođenje. To se sjećanje obavlja najsvečanijim euharistijskim slavljem. Isusovo je rođenje čin koji je kao takav neponovljiv. Isus se u tijelu jednom rodio. Mi se toga samo možemo sjećati. Ali Isusovo je rođenje vrhovni spasenjski čin i zato u sebi sadrži moć koja se proteže kroz sva stoljeća i uranja u vječnost. Po bogoslužju ta moć kao vrelo spasenja ostaje bez prekida u Crkvi. Snagom vjere evanđeoski izvještaji o Isusovu rođenju slušatelju postaju nazočni u duhu kada se čitaju u liturgijskoj zajednici. Slušatelj izvještaja ima pred očima događaj. Očima ga vjere gleda i vidi.

1) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 84.

Kristovo je rođenje vrelo ljudskoga spasenja. Krist je postao čovjekom po Duhu Svetome. Stoga se začeo i rodio bez grijeha. U svojoj je ljudskoj duši bio osnažen Duhom i bezgrešno proživio svoj zemaljski život. Isti Duh preporađa kršćanina da postane čist i da može ćudoredno živjeti. Tako snaga Kristova rođenja prelazi u kršćaninovo preporođenje. Stoga je Kristovo rođenje nepresušivi izvor ljudskoga spasenja. To se u bogoslužju svečano slavi na Božić. U tome je smislu Božić za sv. Leona uspomena i otajstvo.

To što kazasmo o Božiću i njegovu bogoslužnome slavlju jednako vrijedi i za ostale velike kršćanske svetkovine koje otajstveno u sjećanju slave poglavite događaje Isusova ovozemnoga života. Svi ti događaji posjeduju otkupiteljsku snagu jer su ulomci jednoga te istoga božanskoga i ljudskoga Kristova života.[2)]

Posebnom se skrbi zaustavljamo kod Leonova nagovora pod brojem 27. U četvrtome odsjeku te homilije Leon spominje štovanje sunca. Nije pak jednostavno razjasniti podrijetlo i smisao navike koju na tome mjestu kao sunčevo čašćenje napominje Leon. Postoji mogućnost da je tu zapravo riječ o praiskonskome ljudskome običaju da se iskazuje čast i poštivanje suncu što se tek na nebu pomalja. Čak bi i kršćani u Leonovo doba slijedili taj drevni običaj. Ni kršćanstvo ga ne bi uspjelo iskorijeniti. Međutim, moglo bi se dogoditi da su štovanje sunca na izlazu među rimske vjernike širili manihejci i priscilijanisti. Jasno je da je u tome slučaju običaj na zaseban način bio na štetu čistoće kršćanskoga bogoslužja. Uostalom, i kršćani su rado molili okrenuti na Istok otkuda dolazi sunce koje im u pamet doziva samoga Krista koji je kao »Sunce s visine« obasjao svojim svjetlom »one koji prebivaju u tami i sjeni smrtnoj« (Lk 1,78-79). Sam se Krist nazvao svjetlom kada je rekao: »Ja sam svjetlo svijeta« (Iv 8,12).

Ovdje se također treba sjetiti drevnoga krsnoga obreda kojim se krštenik najprije okretao na Zapad da se odrekne đavla i potom na Istok da ispovijedi Krista. Možda se i taj obred odrazuje u kršćanskome čašćenju sunca koje dolazi s Istoka. Na vjerničko je okretanje pri ulasku u crkvu sv. Petra zacijelo utjecala činjenica što je ta drevna bazilika gledala prema Zapadu i time se razlikovala od drugih kršćanskih crkava koje redovito motre Istok.[3)]

2) Usp. G. M. OURY, *Noël*, 385-389; J. GAILLARD, *Noël*, 44-45; T. W. GUZIE, *Exegetical*, 208-213; h. OPPENHEIM, *De quibusdam*, 345-349.

3) Usp. A. YELO TEMPLADO, *Supervivencia*, 243-246; A. VALERIANI, *Natale*, 125 bilj. 7; J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 157 bilj. 3.

Propovijedi za Bogojavljenje
(31.—38.)

U Leonovoj pisanoj ostavštini imamo *osam* propovijedi[4)] za bogojavljenje. Leon u njima dosta podrobno tumači ulomak iz Mt 2,1-12. Leon je Bogojavljenje smatrao bogoslužnom proslavom poklona istočnih mudraca ili kraljeva. Ti su mudraci, po Leonu, zastupali poganski svijet. Svi su ljudi preko mudraca koji se klanjaju Isusu pozvani na spasenje. Inače znamo koliko je povijest svetkovine Bogojavljenja složena. S obzirom na rimsko bogoslužje valja čekati g. 418. da se može s više jasnoće i sigurnosti govoriti o Bogojavljenju kao strogo utvrđenoj i omeđenoj svetkovini kojoj je sadržaj poklon mudraca. U tome su pogledu iznimno važne propovijedi koje je od g. 441. za tu veliku svečanost u Rimu držao sv. Leon.[5)]

Korizmene propovijedi
(39.—50.)

Leonovih korizmenih propvijedi[6)] ima *dvanaest*. Održavane su kroz korizmu do Cvjetnice. U tim je propovijedima Leon ostavio veći dio svoga duhovnoga učenja. Stoga nije jednostavno kazati što je sadržaj tih propovijedi. Razumljivo je što je Leon u svoje kroizmene propovijedi utkao evanđeoske izvještaje o Isusovu četrdesetdnevnome postu i njegovim pustinjskim iskušenjima. Vjernik se posebice u korizmi želi upriličiti Isusu iz njegove pustinjske osamljenosti. Leon je svoje vjernike zanosno sokolio i poticao na pokoru. Znao je da samo onaj gospodari vlastitom dušom tko drži u stezi i zaptu svoje tijelo.

Propovijedi o Kristovoj muci
(52.—72.)

Propovijedi su o Gospodnjoj muci i smrti[7)] veoma brojne. Ima ih *dvadeset i jedna*. Leon ih je držao na Cvjetnicu, Veliku srijedu, Veliki petak i Veliku subotu. U njima je veoma podrobno razjašnjavao spasenjsko značenje Isusove muke u cjelini i svih njezinih pojedinih djelova. Pri tome je gotovo vremenski slijedio događaje. Upalo nam

4) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 160.

5) Usp. F. MANN, *Epiphaniasfest*, 765.

6) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 209-210; R. DOLLE, *Sermons*, II, 12-17.

7) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 304-306.

je u oči da se Leon u svojim razmatranjima nekako naročito zaustavljao kod kobnoga Judina slučaja. Vjerojatno je i sam bio uvjerenja da je Juda izdao Isusa iz pohlepe.

Ovdje usput spominjemo jedno novije razjašnjenje Judine sudbine. Ono polazi od naziva »Iškariotski« kako se redovito oslovljava Isusov izdajica. Po tumačenju koje imamo pred očima »Iškariotski« bi došlo od latinske riječi *sicarius* sa značenjem »ubojica iz potaje«. U Judino bi doba Rimljani navedenu riječ rabili da označe palestinske ustanike koji su se oružjem borili protiv rimske vlasti za oslobođenje svoje domovine. Drugim riječima, Juda bi pripadao krugovima koji su očekivali Mesiju koji će oružjem osloboditi zaposjednutu Palestinu. Isus pak nije bio takav Mesija. Stoga je Juda izdao Učitelja. Rekosmo da je ovo tumačenje Judine nesreće novo. Jasno je da o njemu nema traga u Leonovim homilijama. Mi smo ga naveli kao dopunu kada se već Leon zaozbilj bavio Judinim pitanjem.

Propovijedi o Uzašašću
(73.—74.)

Ovdje jedino možemo navesti da je Leon svetkovini Uzašašća posvetio[8] samo *dvije* homilije. Naravno da nam je to žao. Napokon, Gospodnji je uzlazak na nebo cilj svekolike povijesti spasenja. Konačna je proslava Kristove duše i tijela krajnji domet ljudskoga uzdignuća. Uzašli je Krist u svojoj ljudskoj zbilji postigao puninu za kojom također čeznu njegovi učenici. Sigurni su da će je postići jer ju je već zadobio Gospodin u kojega su povjerovali.

Propovijedi za Duhove
(75.—77.)

Po gore naznačenome od Leona bismo imali *tri* propovijedi[9] za duhovsku svetkovinu. Tako i stoji u *Sources chrétiennes*.[10] Isto je označeno i u *Patrologia latina*.[11] U zabunu bi moglo uvesti izdanje u *Corpus christianorum*[12] gdje se kao duhovske propovijedi navode homilije od 75. do 81. Riječ je zapravo o tome što je Leon prva tri

8) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 449.
9) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 462-464.
10) Usp. R. DOLLE, *Sermons*, III, 287-322.
11) Usp. PL, 54, 400B-415B.
12) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 465-505.

naznačena nagovora u cjelini posvetio Duhovima dok je u preostalima govorio o poduhovskome kvatrenome postu kako je istaknuto i u francuskome uvodu u dotične tekstove.[13]

Propovijedi o milodarima i kvatrama

Bilo je vrijedno staviti pod isti naslov spomenute propovijedi jer imaju dobrim dijelom isti sadržaj. Leon u njima propovijeda odricanje i suzdržljivost prema ovozemnim dobrima. Drži da je to mnogostruko dobro i plemenito djelo. Vjernik se uskraćenjem tjelesnih dobara kao što su jelo i piće vježba u vladanju nad samim sobom. Postaje gospodar i ravnatelj vlastitih poriva. Ali dobro kojega se vjernik odrekne on ga daje potrebnome i siromahu. Tako pritječe u pomoć tuđoj bijedi i nevolji. Međutim, vjernik navedenim stječe zasluge za nebo. On zna da Kristu daje što udjeljuje siromahu jer je Isus sebe poistovjetio s najmanjima. Čak je rekao da će suditi ljude po dobru ili zlu što su učinili drugima. Leon o tome govori u skupini propovijedi koje ovdje imamo pred očima. Ovaj je niz njegovih homilija zaista stilski dotjeran. Govori su kratki i puni nutarnje ljepote. To su poticaji Leonova srca koje razumije čovjeka.

U svezi s *milodarima*[14] posjedujemo šest homilija. To su: 6.—11. Za *kvatre*[15] što su se održavale poslije *duhovskoga dana* imamo *četiri* teksta: 78.—81. U svezi s *rujanskim kvatrama*[16] broji se *devet* nagovora. To su: 86.—94. Onim *kvatrama*[17] koje su se obavljale u *prosincu* Leon je posvetio također *devet* propovijedi: 12.—20.

Svetačke propovijedi

Ovdje navodimo *pet* propovijedi koje je Leon održao o sv. Petru i Pavlu, svetome Lovri te o sedmorici braće Makabejaca. Homilije od 82. do 85. posvećene[18] su apostolskim prvacima. Zapravo je samo propovijed 82. homilija o obojici apostola dok se u nagovoru 83. Leon zaustavio samo kod svetoga Petra. U homiji 84. Leon u samome tekstu[19] jedino govori o svečanosti koja se nekoć toga dana slavila i u

13) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 462.
14) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 26; R. DOLLE, *Sermons*, II, 8-11.
15) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 462-464.
16) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 538-539.
17) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 47.
18) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 506-507.
19) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 523-524.

međuvremenu zaboravila. Mučeništvu[20] sv. Lovre, rimskoga đakona, Leon je posvetio 85. propovijed. Tom zgodom Leon uzvišeno govori o mučeništvu. Sličnoga je sadržaja također homilija[21] na dan proslave Makabejskih mučenika. Ta se propovijed u *Corpus christinanorum* označava kao 84. bis, a u *Sources chrétiennes* kao 97. tekst.

Navedene su Leonove propovijedi jamačno mnogo doprinijele da se u Crkvi udomaći štovanje svetaca koji su u svome životu zbiljski ostvarili vjeru u Boga. Tako su dokazali da se vjera može provesti u djelo i da nije puka tlapnja duha. Ipak upada u oči da se Leon pri izboru svetih o kojima je govorio zaustavio kod znamenitih mučenika koji su krvlju posvjedočili za svoja vjerska osvjedočenja.

Propovijedi o vlastitome ređenju (1.—5.)

Pred sobom imamo skupinu od *pet* homilija[22] koje su zasebna cjelina. Riječ je o svečanoj besjedi koju je Leon održao na dan svoga papinskoga ustoličenja i na njegovu godišnjicu. Propovijedi pokazuju koju je svijest Leon imao o svome papinskome dostojanstvu, pravima i dužnostima. Sigurno su te propovijedi ušle u temelje kasnijega vrednovanja papinske službe.

Četiri pojedinačne propovijedi (51.95.—96.98.)

Napokon spominjemo propovijedi koje se bez nasilja ne mogu svrstati u gornje skupine. Propovijed 51. Leon je posvetio[24] Kristovu preobraženju. Tu je ukratko vjernicima izložio trojstveno otajstvo. U 95. homiliji[24] Leon obrazlaže evanđeoska blaženstva. Najneobičnija je 96. propovijed. Sva je usmjerena[25] na Eutihovo krivovjerje o kojemu smo dosta govorili u ovoj knjizi. Propovijed naznačena kao 98. dosta je sporna.[26] I po našemu sudu nije ni stilom ni sadržajem jednaka drugim Leonovim homilijama. Ovdje smo je uvrstili radi cjelovitosti.

20) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 533.
21) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 527-528.
22) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 3-4; CLXXXVII-CLXXXVIII.
23) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 295.
24) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 581.
25) Usp. A. CHAVASSE, *Tractatus*, 591-592.

PRIJEVOD

PROPOVIJEDI O VLASTITOME REĐENJU I NJEGOVOJ GODIŠNJICI

1.

29. IX. 440.

»Neka moja usta kazuju Gospodnju hvalu. Neka moja duša i duh, tijelo i jezik »blagosivlju njegovo sveto ime« (Ps 144,21). Šutjeti o božanskim dobročinstvima[1] oznaka je nezahvalna, a ne skromna razuma. Veoma je dostojno započeti službu posvećenoga vrhovnog svećenika sa žrtvama Gospodnje pohvale. »Gospodin nas se sjetio u našem poniženju i blagoslovio nas. Sam je izveo veličanstvena djela« (Ps 135,23; 113,20). Dobrota je vaše svetosti držala da sam nazočan iako je nužda daleka izbivanja bila razlogom što sam bio odsutan.[2]

Zahvaljujem, dakle, Bogu našemu i uvijek ću mu zahvaljivati »za sve što mi je učinio« (Ps 115,12). Dužnom zahvalnošću također hvalim odluku vaše naklonosti. Jasno shvaćam koliko nastojanja vaše naklonosti prema meni mogu iskazati poštovanja, ljubavi i vjernosti. Pastirskom skrbi žudim za vašim spasenjem. Vi ste bez ikakvih mojih

---

1) Za razumjevanje prevedenih *Govora* gotovo su nenadoknadive bilješke u *Corpus christianorum* (CXXXVIII i CXXXVIII A), *Sources chrétiennes* (22 bis, 49 bis, 74 bis, i 200), i *Bibliothek der Krichenväter* (54-55). Neke se korisne upute mogu pročitati i kod talijanskoga Leonova prevodioca *A. Valeriani*. – Naslovi su propovijedi usklađeni prijevod.

2) Pape tijekom 4. st. posebnim bogoslužjem počinju slaviti godišnjicu vlastitoga stupanja na Petrovu stolicu. Tada im je car Konstantin Veliki i državno priznao naročito dostojanstvo. Carevi su od davnine slavili »rođendan rimskoga carstva«. To je vjerojatno ponukalo pape slaviti »papin rođendan«, t. j. godišnjicu kada su postali prvi svećenici u Rimu i čitavome kršćanstvu. Na euharistijskoj bi se službi u Petrovoj bazilici okupili biskupi koji bi se toga dana zatekli u Rimu. Usp. Th KLAUSER, *Fest*, 760-761; R. DOLLE, *Sermons*, IV, 19.

prethodnih zasluga o meni izrekli nadasve častan sud. Stoga vas »zaklinjem Gospodnjim milosrđem« (Rim 12,1) da onome pomognete molitvama kojega ste željama tražili. Neka u meni ostane Duh milosti te se ne pokolebaju vaše prosudbe. Neka nam Bog, na zajedničko dobro, udijeli svima krepost mira. On je u vas ulio čežnju za jednodušnošću. Tako ću kroz sve dane svoga života — spreman na služenje svemogućemu Bogu i vama — s pouzdanjem moći moliti: »Oče sveti, sačuvaj u svome imenu one koje si mi dao« (Iv 17,11).

Dok se trajno primičete spasenju, »moja će duša veličati Gospodina« (Lk 1,46). Kod naplate budućega suda pred pravednim će se Sucem tako opravdati moje svećeništvo što ste mi svojim dobrim djelima radost i vijenac. U sadašnjem ste mi pak životu dobrom voljom iskazali svjedočanstvo.

2.

29. IX. 441.

1. — Predragi! Današnji nam je dan časnim učinilo božansko dostojanstvo. Dok moju neznatnost diže do najvišega stupnja pokazuje da nikoga svoga ne prezire. Nužno je, dakako, drhtati pred zaslugom. Ali, usprkos tome, vjernički je radovati se daru. Onaj koji je začetnik moje časti, također mi je pomoćnik pri upravljanju. Da slabi ne podlegne pod veličinom milosti, onaj će dati snagu koji je udijelio dostojanstvo.

Po svemu se, evo, redu vratio dan kada je Gospodin htio da počnem s biskupskom službom. Taj mi je dan pravi razlog da se veselim u čast Bogu. Bog mi je »mnogo oprostio« da ga »mnogo ljubim« (Lk 7,47). Da svoju milost učini divnom, na onoga je položio svoje darove na kome nije pronašao glasove zasluga. Što Gospodin tim svojim djelom obznanjuje našim srcima ili što im preporuča? Ovo: da se nitko ne uzda u svoju pravednost i da ne gubi vjeru u njegovo milosrđe koje očitije blista kada se posvećuje grešnik i podiže odbačeni.

Mjera nebeskih darova ne zavisi o kakvoći naših čina. U ovome se svijetu u kojem je »čitavi život iskušenje« (Job 7,1) svakome ne naplaćuje što zaslužuje. Kada bi tu »Gospodin motrio bezakonja«, njegov sud ne bi nitko »izdržao« (Ps 129,3).

2. — Predragi! »Veličajte sa mnom Gospodina i zajedno uzvisujmo njegovo ime« (Ps 33,4). Sav smisao današnjega slavlja usmjerimo na pohvalu svoga začetnika. Što se zapravo tiče osjećaja moje duše, priznajem da me nadasve raduje odanost vas svih. Dok promatram ovo

presjajno mnoštvo svojih su-svećenika, znam da je radi toliko svetih s nama nazočan anđeoski zbor. Uopće ne sumnjam da nas danas posjećuje obilatija milost božanske prisutnosti kada su zajedno na okupu i jednim svjetlom svjetlucaju tolika prekrasna Božja svetohraništa, toliki najodličniji članovi Kristova tijela.

Uzdam se da od ovoga zbora nije odsutno ni pobožno dostojanstvo niti pouzdana ljubav blaženoga apostola Petra. Vašu pobožnost nije onaj napustio čije vas je poštivanje okupilo. Stoga se i Petar raduje zbog vaše dobrohotnosti. U sudionicima svoje časti prihvaća opsluživanje Gospodnje ustanove. Također potvrđuje najuređeniju ljubav cjelokupne Crkve što na Petrovoj stolici prima Petra. Ta ljubav čak ni zbog osobe tako nejednaka nasljednika ne hladni prema onakvome pastiru.

Da bi, predragi, ova privrženost koju jednodušno iskazujete prema mojoj malenkosti postignula plod svoga nastojanja, smjerno zazivajte najmilosrdniju blagost našega Boga. Neka u našim danima svlada naše napadače. Neka hrani našu vjeru, umnoži ljubav, poveća mir.

Božje sam ropče. Bog htjede da kao takav predsjedam crkvenome ravnanju kako bi pokazao »bogatstvo svoje milosti« (Ef 2,7). Molite neka se Bog udostoji da me učini doraslim tolikome poslu i korisnim za vašu izgradnju. Neka vrijeme naše službe produži da je pobožnosti od koristi što udijeli dobi. Po Kristu Gospodinu našemu.

3.

29. IX. 443.

1. — Predragi! Svaki put kada se Božje milosrđe udostoji ponoviti dan svojih darova, za nas je pravedan i razuman razlog da se veselimo ako se početak preuzete službe svede na čast svoga začetnika. Takav postupak, dakako, priliči svim svećenicima. Ipak priznam da je nadasve za me nužan. Promatrajući krhkost svoje malenkosti i uzvišenost prihvaćene dužnosti i osobno sam dužan reći proročku riječ: »Gospodine, čuo sam tvoj glas i prestrašio se. Promatrah tvoja djela i pobojao sam se« (Hab 3,1).

Što toliko brine i čega se čovjek tako straši koliko se slabi boji truda, ponizni uzvišenosti i dostojanstva onaj koji ga nije zaslužio? Unatoč tome ne očajavamo niti malakšemo jer se ne uzdamo u se već u onoga koji »djeluje u nama« (1 Kor 12,6).

Predragi! Davidov psalam koji smo pjevali složnim glasom pjevasmo u čast Krista Gospodina, a ne da sebe uzvisimo. O Kristu je proročki kazano: »Ti si svećenik na vijeke po Melhizedekovu redu«. Hoće se reći da nije svećenik »po redu Aronovu« (Ps 109,4). Aronovo se svećeništvo prenosilo rađanjem iz njegova sjemena. Stoga je bilo vremenita služba. Prestalo je sa starozavjetnim zakonom. Krist je svećenik »po redu Melhizedekovu« (Heb 5,6). U Melhizedeku je prethodio lik vječnoga Svećenika. Za Melhizedeka se ne kaže od kojih se roditelja rodio. To je zbog toga da se shvati kako je Melhizedek naznačivao onoga »čije se rođenje ne može iskazati« (Iz 53,8).

Otajstvo je toga svećeništva na kraju doprlo do ljudskoga djelovanja. Sada se ne prenosi putem rađanja. Ne odabire se što stvara tijelo i krv. Povlaštenost je dokinuta. Napušten je očinski i obiteljski redoslijed. Crkva prihvaća one upravitelje koje pripremi Duh Sveti. U narodu Božjega posinovljenja sveukupnost je »svećenička i kraljevska« (1 Pt 2,9). Pomazanje tu ne dobiva povlastica zemaljskoga podrijetla. U Božjemu narodu biskupa stvara nebeska milost koja se tako udostojala.

2. — Predragi! Sami sebe držimo slabašnima i mlitavima kada je u pitanju vršenje naše službe i dužnosti. Ako nastojimo nešto pobožno i valjano učiniti, priječi nas krhkost samoga našeg ustrojstva. Ali posjedujemo neprestani zagovor svemogućega i vječnoga Svećenika koji je s nama sličan, a s Ocem jednak. Božanstvo je spustio sve do ljudskoga. Ljudsko je pak uzdignuo do božanskoga. Dostojno se i pobožno radujemo njegovu određenju. Premda je brigu za svoje ovce povjerio mnogim pastirima, ni sam nije napustio čuvanje ljubljenoga stada.

Krist je iskonska i vječna obrana. Od njega smo primili zaštitu apostolske moći. Gospodin ne odustaje od svoga djela. Od Krista potječe čvrstina temelja na kojem se dograđuje vis cjelokupne Crkve. Ne zamara ga nikakvi teret hrama što na njemu počiva. Vječno traje čvrstina vjere koju je Gospodin pohvalio kod apostolskoga prvaka. Kao što neprestano ostaje što je Petar povjerovao u Kristu, tako ostaje što je Krist ustanovio na Petru.

Evanđeosko čitanje obznanjuje kako je Gospodin pitao učenike što o njemu drže kada već mnogi o njemu različito sude. Blaženi je Apostol slijedeće rekao: »Ti si Krist, Sin živoga Boga«. Gospodin je uzvratio: »Blago tebi, Šimune, sine Jonin jer ti to nije objavilo tijelo i krv već moj Otac koji je na nebesima. I ja tebi kažem da si Petar i da ću

na toj stijeni sagraditi svoju Crkvu. I paklena je vrata neće nadvladati. I tebi ću dati ključeve nebeskoga kraljevstva. I što god svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima. I što budeš razriješio na zemlji, razriješit će se na nebesima« (Mt 16,16-19).

3. — Ostaje, dakle, odluka Istine. Blaženi Petar trajno posjeduje dobivenu čvrstinu. Ne napušta kormilo Crkve. Petar je prije ostalih zaređen. Nazvan je stijenom, javno oglašen temeljem, postavljen za vratara nebeskoga kraljevstva. Petar je sudac kod vezivanja i odrješivanja. Odluka njegovih presuda ostaje i na nebu. Po samim tajnovitostima Petrovih naziva dade se upoznati kakvoća njegova zajedništva s Kristom. Petar sada punije i moćnije izvršava što mu je bilo povjereno. Sve oblike svojih dužnosti i briga ostvaruje u onome i s onim koji ga je postavio.

Recimo da i mi štogod ispravno činimo i pravilno odlučujemo. Dnevnim se prošnjama štošta postiže od Božjega milosrđa. Ali je to radi djela i zasluga onoga čija vlast na njegovoj stolici živi, a zapovijedanje blista. To je, predragi, postigla ona vjera koju je Bog Otac ulio u Apostolovo srce i koja nadilazi sve nesigurnosti ljudskih mišljenja. Primila je čvrstoću stijene koju ne potresaju nikakvi potresi.

Petar svaki dan govori u cijeloj Crkvi: »Ti si Krist, Sin živoga Boga«. Poukom se toga glasa prožima »svaki jezik« koji »priznaje Gospodina« (Rim 14,11). Ta vjera svladava đavla i raskiva okove njegovih sužanja. Ona izvodi iz svijeta i uvrštava u nebo. Paklena vrata ne mogu nadjačati vjeru. Božanski je štiti takva čvrstoća da je nikada neće moći iskvariti ni krivovjerna izopačenost niti će je nadvladati poganska podmuklost.

4. — Na slijedeći se način, predragi, bogoštovnim opsluživanjem slavi današnja svečanost: u osobi se moje neznatnosti onaj nazire i časti u kome se nastavlja brižljivost svih pastira uz čuvanje sebi povjerenih ovaca. Njegovo dostojanstvo ne iščezava niti kod nedostojnoga nasljednika.[3] Nazočnost časne braće koji su svećenici kao i ja meni je poželjna i ja je hvalim. Ipak mi je još svetija i odanija ako pobožnost ove službe gdje su se udostojali biti prisutni prvenstveno onome iskažu koji je — kako znaju — predsjednik ove stolice kao što je prvak među svim biskupima.

3) Po rimskome pravu koje Leon bez sumnje usvaja, baštinik zbiljski preuzima ulogu i položaj preminuloga. Papa je baštinik i nasljednik sv. Petra. Stoga Petar preko pape »govori, djeluje i odlučuje«. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 260 bilj. 6; 283 bilj. 4.

Kada, dakle, svoje poticaje upravljamo ušima vaše svetosti, vjerujte da vam onaj govori čiju ulogu vršimo. Njegovom vas ljubavlju opominjemo. Ne propovijedamo vam ništa drugo nego što je Petar učio. Molimo vas da »opašete bokove svoga razuma« te »u Božjemu strahu« provodite »čist i trijezan život« (1 Pt 1,13; 3,2). Neka um ne zaboravi svoje prvenstvo pa pristane na tjelesne pohote.

Kratka su i raspadljiva veselja zemaljskih užitaka koja nastoje pozvanike na vječnost udaljiti od staza života. Neka, dakle, vjerni i vjerski duh žudi za nebeskim. Neka se u čežnji za božanskim obećanjima diže prema ljubavi neraspadljivoga Dobra i nadi pravoga Svjetla. Budite, predragi, sigurni da se vaš trud kojim se opirete manama i borite protiv putenih želja sviđa Božjemu pogledu i da je dragocjen. Bit će kod Božjega milosrđa koristan ne samo vama već i meni jer se pastirova skrb diči napretkom Gospodnjega stada. Apostol kaže: »Vi ste mi vijenac i radost« ako »vaša vjera« što se od evanđeoskoga početka »razglasila po cijelome svijetu ostane u ljubavi i svetosti« (Rim 1,8; 1 Tim 2,15).

Istina je da sva Crkva koja je po čitavoj zemlji mora cvasti svim krepostima. Ipak dolikuje da vi prije svega odskačete među drugim narodima zaslugama pobožnosti. Vi ste utemeljeni u samoj kuli apostolske Stijene. Prije svih vas je poučio blaženi Petar. Po Kristu Gospodinu našemu.

4.

29. IX. 444.

1. — Radujem se, predragi, vjerničkome osjećaju vaše odanosti. Bogu zahvaljujem što u vama zapažam ljubav prema kršćanskome jedinstvu. Vaše mnoštvo pokazuje da razumijete kako se vraćanje ovoga dana odnosi na zajedničko veselje i da se jednom godišnjom svečanošću slavi čast čitavoga stada. Božju Crkvu, doduše, tvore različiti stupnjevi. Cjelovitost se svetoga tijela sastoji od raznovrsnih članova. Ipak smo — reče Apostol — »svi u Kristu jedno« (Gal 3,28). Nitko nije tako odvojen od službe nekoga drugoga da ne bi svezi Glave pripadala neznatnost bilo kojega dijela.

Predragi! U jedinstvu se vjere i krštenja nalazi naše nerazdvojivo zajedništvo i opće dostojanstvo. To proizlazi iz blage vijesti blaženoga Petra koji najsvetijim glasom veli: »I sami se kao žive stijene saziđujte

duhovnim kućama za sveto svećenstvo. Po Isusu Kristu prinosite duhovne žrtve koje se Bogu sviđaju«. Niže dodaje: »Vi ste izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, stečeni narod« (1 Pt 2,5; 2,9).[4)]

Sve preporođene u Kristu znamen križa čini kraljevima. Pomazanje ih Duha Svetoga posvećuje za svećenike. Neka stoga mimo ovoga zasebnog služenja naše službe svi duhovni i razumni kršćani znaju da su dionici kraljevskoga roda i svećeničke službe. Što je tako kraljevsko kao kada čovjek ravna svojim tijelom pošto je duh podložio Bogu? Ima li što tako svećeničko kao Gospodinu zavjetovati čistu savjest i s oltara srca prinositi neokaljanje pobožne žrtve?

Navedeno je po Božjoj milosti svima zajedničko. Stoga je i za vas vjernički i pohvalno nekako se vlastitom čašću veseliti danu našega uzdignuća. Na taj se način u cijelome crkvenome tijelu slavi jedino otajstvo svećeništva koje razlivenim uljem blagoslova obilnije natapa više, ali ne pada škrto ni na niže.

2. — Već nam zajedništvo u ovoj službi, predragi, pruža pravi povod za uzajamnu radost. Ipak za nas postoji još istinskiji i odlučniji uzrok što se veselimo. U tome se slučaju ne smijemo zadržati pri motrenju vlastite malenkosti jer je kudikamo korisnije i mnogo dostojnije uzdići oštrinu svoje pameti i promatrati slavu blaženoga Petra. Ovaj dan valja slaviti prije svega čašćenjem onoga koga je samo vrelo svih darova do te mjere obilnim natapanjem zalilo da je sam tako mnogo primio da bez njegova sudjelovanja ništa ne prelazi na nikoga drugoga.

Već je utjelovljena Riječ »boravila među nama« (Iv 1,14). Mudrost je sve rasporedila. Snazi ništa nije bilo teško: počela su joj se pokoravala, duhovi su služili, anđeli podlagali. Na nikakav način nije moglo biti nedjelatno otajstvo koje je zajedno vršilo jedinstvo samoga božanstva i Trojstvo.

Iz cijeloga se svijeta odabrao jedan Petar. Bio je postavljen pred poziv svih naroda, ispred svih apostola i svih Otaca u Crkvi. U Božjemu su narodu mnogi svećenici i mnogi pastiri. Ali svima, pravo govoreći, ravna Petar kao što s njima prvenstveno upravlja i Krist. Božansko je dostojanstvo, predragi, tome mužu pružilo veliko i divno

4) Ranijoj bibliografiji vezanoj uz vjerničko svećeništvo ovdje dodajemo ili ponovno ističemo: L. SABOURIN, *Sacrifice*, DBS, 10 (1985), 1541; Y. CONGAR, *Structure*, MD, 27 (1951), 51-85; J. LÉCUYER, *Essai*, MD, 27 (1951), 7-50; J. M. R. TILLARD, *Sacerdoce*, 14-26; G. SCHRENK, *ἱεράτευμα*, 249-251; P. M. BEAUDE, *Sacerdoce*, 1335-1338; A. MICHEL, *Ordre*, 1281.

dioništvo u svojoj moći. Ako je htjelo da ostale poglavice imaju nešto zajedničko s njime, što drugima nije zanijekalo nikada nije davalo osim po Petru.

Gospodin pita sve Apostole što o njemu misle ljudi. Govor je onih koji odgovaraju tako dugo zajednički dok se razjašnjava nejasnost ljudskoga razumijevanja. Ali kada se traži koje je poimanje učenika, prvi Gospodina ispovijeda koji je prvi u apostolskome dostojanstvu. Petar je rekao: »Ti si Krist, Sin živoga Boga«. Isus mu je uzvratio: »Blago tebi, Šimune, sine Jonin jer ti to nije objavilo tijelo i krv već moj Otac koji je na nebesima« (Mt 16,17). Rečeno pak znači: blažen si jer te poučio moj Otac. Nije te prevarilo zemaljsko mišljenje već te poučilo nebesko nadahnuće. Mene ti nije objavilo tijelo i krv nego onaj kojemu sam Jedinorođenac.

Isus kaza: »I ja tebi velim . . .« (Mt 16,18). Hoće se reći: kao što je moj Otac tebi očitovao moje božanstvo, tako i ja tebi obznanjujem tvoju odličnost. »Budući da si Petar . . .« Ali ja sam nepovredljiva stijena. Ja sam »zaglavni kamen, oboje činim jednim«. Ja sam »temelj mimo koji nitko ne može drugi postaviti« (Ef 2,20; 1 Kor 3,11). Međutim, i ti si stijena. Moja te snaga učvršćuje. Što je meni po moći vlastito, tebi je sa mnom po udioništvu zajedničko. »Na toj ću stijeni sagraditi svoju Crkvu i paklena je vrata neće nadvladati« (Mt 16,18). Na toj ću jakosti, reče, sazidati vječni hram. Uzvišenost moje Crkve što se mora uvrstiti u nebo podići će se na čvrstoći Petrove vjere.

3. — Vrata paklena neće zaustaviti Petrovu ispovijest. Neće je svezati uzlovi smrti. Ta je riječ riječ Života. Kao što svoje ispovjedaoce uzdiže prema nebeskome, nijekatelje utapa u podzemlje. Radi toga je kazano blaženome Petru: »Tebi ću dati ključeve nebeskoga kraljevstva. Što god svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima. Ali što budeš odriješio na zemlji, odriješit će se i na nebesima« (Mt 16,19).

Dakako, pravo je te vlasti prešlo i na ostale apostole. Uredba je te odluke prešla na sve crkvene prvake. Ipak se uzalud ne preporuča jednome što se svima daje. To se stoga zasebice povjerava Petru jer se Petrov lik predlaže svim crkvenim upraviteljima. Petrova, dakle, povlastica ostaje gdje god se donosi sud po njegovoj pravednosti. Nije odveć velika strogost ni oproštenje kada se ništa ne veže ni odrješuje osim što je blaženi Petar svezao ili razriješio.

Približavaše se Gospodnja muka koja će poljuljati postojanost učenika. Tada Gospodin reče: »Šimune, Šimune! Sotona je, evo, tražio da vas razluči kao pšenicu. Ja sam pak molio za te da ne malakše tvoja vjera. Kada se obratiš, učvrsti svoju braću da ne padnete u napast« (Lk 22,31-32.40).

Opasnost straha zbog napasti bijaše zajednička svim apostolima. Svima je jednako trebala pomoć božanske zaštite. Gospodin ipak poduzima naročitu brigu o Petru. Posebice se moli za njegovu vjeru kao da će stanje ostalih biti sigurnije ako ne bude nadjačan Prvakov duh. U Petru se, dakle, učvršćuje snaga svih. Tako se raspoređuje pomoć božanske milosti da se čvrstina koja se Petru udijeljuje po Kristu ostalim apostolima daje po Petru.

4. — Vidimo, predragi, da nam je božanski ustanovljena velika zaštita. Stoga se razložito i pravedno veselimo zaslugama i dostojanstvu svoga vođe. Zahvaljujmo vječnome Kralju, svome Otkupitelju Gospodinu Isusu Kristu. On je veliku moć dao onome koga je učinio prvakom čitave Crkve. Ako u svoje vrijeme i mi nešto prava činimo i pravedno raspoređujemo, valja to pripisati djelima i ravnanju onoga kome bi kazano: »Kada se obratiš, učvrsti svoju braću« (Lk 22,32). Gospodin je nakon svoga uskrsnuća Petru na trostruki iskaz vječne ljubavi triput kroz otajstveni nagovještaj kazao: »Pasi moje ovce« (Iv 21,17).

Petar to bez sumnje sada čini. Pobožni pastir ostvaruje Gospodnju naredbu. Učvršćuje nas svojim poticajima i neprestano za nas moli da nas ne svlada nikakva napast. Treba vjerovati da Petar svugdje za cijeli Božji narod obistinjuje tu skrb svoje odanosti. Koliko li se tek više udostoji pružati svoju pomoć nama koji smo njegovi učenici! Kod nas počiva u svetoj počivaljci blaženoga uskrsnuća u onome tijelu u kojemu i predsjeda. Ovaj godišnji dan svoje službe i ovu svečanost pripisujemo Petru čijim smo zagovorom zaslužili biti dionici njegove stolice. U svemu nas je pomogla milost našega Gospodina Isusa Krista koji živi i kraljuje s Bogom Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

5.

29. IX. 452.

1. — Otačko je, predragi, dostojanstvo sinovska čast. Tako je i radost puka biskupovo veselje. To pak dolazi od božanskoga dara. Piše: »Sve što se kao najbolje daje i svaki savršeni dar dolazi odozgo. Silazi od Oca svjetala« (Jak 1,17). Stoga se moramo zahvaliti početniku svih dobara. U prirodnome rastu i ćudorednim nakanama Bog nas je

načinio, a ne mi »sami sebe« (Ps 99,3). Kada to pobožno i vjerno ispovijedamo, ne slavimo sebe u sebi već u Gospodinu. S vremenom se u nama plodno obnavljaju dobre želje. Vjerske su svečanosti radosti. U njima nismo šutnjom nezahvalni niti oholi zbog preuzetosti zasluga.

Predragi! Sav razlog i smisao današnje svečanosti svedimo na njezin izvor i glavu. Dostojnim zahvaljivanjem onoga hvalimo u čijoj se ruci nalaze stupnjevi služba i trenuci vremena. Ako se, naime, obazremo na se i na ono što je naše, jedva što nalazimo čemu bismo se s pravom radovali.

Podložni smo smrtnome tijelu i lomnoj raspadljivosti. Nikada nismo do te mjere slobodni da na nas ne nasrće nikakva navala. U ovoj se bitci ne stječe tako sretna pobjeda da se poslije trijumfa ne javljaju oživjeli juriši. Stoga nitko nije tako savršeni svećenik ni tako nevini biskup da bi samo za »prijestupe naroda morao prinositi pomirne žrtve, a ne i za svoje grijehe« (Heb 7,27; 5,3).

2. — Istaknuto stanje općenito obilježuje sve biskupe. Koliko li tek više nas tereti i obvezuje! Nama je veličina preuzete dužnosti veoma česta prigoda za pad. Svaki pojedini pastir naročitom skrbi stoji na čelu svoga stada. Zna da će za svoje ovce polagati račun. Ali nama je sa svima zajednička briga. Svačija je služba dio našega truda. Iz čitavoga se svijeta dolazi stolici blaženoga apostola Petra. Iz našega se određenja zahtijeva ljubav prema općoj Crkvi kako ju je Gospodin preporučio Petru. Osjećamo da nam je teret tim veći što svima dugujemo što je više.

To je, dakle, predmet straha. Koje pak pouzdanje u službi možemo posjedovati osim što »ne drijema i što ne spava tko čuva Izraela« (Ps 120,3-4)? On veli svojim učenicima: »Evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta« (Mt 28,20). Uzdamo se da se Gospodin udostojao biti pastir samih pastira, a ne samo ovaca. Njega, doduše, ne vidimo tjelesnim pogledom, ali osjećamo duhovnim srcem. Odsutan je tijelom kojim se mogao vidjeti. Nazočan je božanstvom kojim je posvuda uvijek čitav.

»Pravednik živi od vjere« (Hab 2,4). Vjernička je pravednost u tome da duhom prihvati što ne gleda pogledom. »Gospodin je, uzlazeći na visinu, poveo zarobljeno roblje i dao ljudima darove« (Ps 67,19). To su: vjera, nada i ljubav. To je veliko, snažno i dragocjeno jer se divnom težnjom uma vjeruje, nada i ljubi što tjelesnim očima ne dodirujemo.

3. — Ne vjerujemo, predragi, preuzeto već pouzdano da je Gospodin Isus Krist nazočan posred vjernika. Premda vrhovni Svećenik »sjedi zdesna Boga Oca dok ne podloži svoje neprijatelje za klupčicu svojih nogu« (Ps 109,1), ipak nije odsutan od zbora svojih biskupa. S pravom mu se pjeva glasom cijele Crkve i svih biskupa: »Zakleo se Gospodin i neće se pokajati: ti si svećenik zauvijek po redu Melhizedekovu« (Ps 109,4).

Krist je pravi i vječni predstojnik. Njegovo ravnanje ne može doživjeti promjenu ni kraj. Kristov je lik unaprijed nosio Melhizedek koji nije Bogu prikazivao židovske prinose. Žrtvovao je žrtvu onoga otajstva što ju je naš Otkupitelj posvetio u svome tijelu i krvi. Otac je Kristovo svećeništvo ustanovio uz potporu nerazriješive zakletve. Nije ga uspostavio »po redu Aronovu« da mine s vremenom zakona već da se vječno slavi »po redu Melhizedekovu« (Heb 6,20; 7,11).

Prisega se među ljudima priseže kod odredaba koje se utvrđuju trajnim ugovorima. Svjedočenje se božanske zakletve nalazi u obećanjima koja su utvrđena nepromjenljivim odlukama. Budući da pokajanje naznačuje promjenu volje, Bog se u onome ne kaje što po vječnoj promisli ne može drukčije htjeti nego je htio.

4. — Predragi! Naša svečanost kojom uz sjećanje na božanski dar častimo dan preuzetoga svećeništva nije nikakva preuzetost. Mi, naime, pobožno i istinski priznajemo da u svemu što pravo činimo djelo našega služenja obavlja Krist. Stoga se ne dičimo u sebi koji »bez njega ne možemo ništa« (Iv 15,5). Dičimo se u onome koji je naša moć. Razlogu se našega veselja pridružuje ne samo apostolsko već i biskupsko dostojanstvo svetoga Petra koji ne prestaje predsjedati svome sjedištu i sa vječnim Svećenikom posjeduje trajno dioništvo.

Petar je i sam postao »stijena« (Mt 16,18). Od Krista je koji je »stijena« (1 Kor 10,4) primio čvrstinu što se prenosi na njegove nasljednike. Gdje se god pokazuje bilo kakva čvrstoća, bez sumnje se očituje Pastirova jakost. Svim je mučenicima radi gotovo svuda izdržanih nanesenih muka da se očituju njihove zasluge dano da iskušavanima mogu pritjecati u pomoć, liječiti bolesne, tjerati nečiste duhove i ozdravljivati nebrojene slabosti. Ali tko ne pozna slavu svetoga Petra ili je tako zavidni procjenitelj pa ne vjeruje da se svi dijelovi u Crkvi ravnaju Petrovom skrbi i da se Crkva uvećava njegovim nastojanjem? U apostolskome je prvaku krepka i u njemu živi ona

ljubav prema Bogu i ljudima koju nisu strašile zatvorske tamnice, lanci, pučke navale ni kraljevske prijetnje. U Petru je nesavladiva vjera koja u ratu ne prestaje niti kod pobjede postaje mlaka.

5. — U naše se dane tuga pretvara u veselje, trud u odmor i nesloge u mir. Spoznajemo da nas pomažu zasluge i molitve našega prvaka. Brojnim dokazima stječemo iskustvo da Petar predsjeda spasonosnim savjetima i pravednim sudovima. Kod nas ostaje pravo vezivanja i razrješivanja. Po upravljanju svetoga Petra osuđeni se privodi pokori i pomireni oproštenju.

Predragi! Sve što ste danas bratskim poštivanjem ili sinovskom odanošću kroz službu iskazali prema nama, znajte da ste kao vjernici uistinu sa mnom prinijeli onome čijoj stolici toliko ne predsjedamo s užitkom koliko joj služimo. Nadamo se da će se Petrovim molitvama udijeliti te će milosrdni Bog dobrostivije pogledati vremena našega služenja i udostojati se čuvati i pasti pastira svojih ovaca.

PROPOVIJEDI O MILODARIMA

6.

Studeni, 440.

Mnoga nas svetopisamska svjedočanstva poučavaju o velikoj zasluzi i moći milostinje. Sigurno je da svatko od nas svaki put iskazuje dobročinstvo vlastitoj duši kada svojim smilovanjem pomaže tuđemu siromaštvu.[5)]

Predragi! Naša darežljivost mora biti spremna i laka ako vjerujemo da svatko samome sebi daje što dijeli potrebnima. Tko u siromahu hrani Krista svoje blago pohranjuje na nebu. Stoga u tome spoznaj dobrostivost i uredbu božanske ljubavi. Bog je zato htio da obiluješ kako po tebi ni drugi ne bi oskudijevao. Htio je da uslugom tvoga djela siromaha oslobodi tegobe siromaštva, a tebe obilja grijeha. Kako li je čudesna Stvoriteljeva providnost i dobrota! Htjede jednim činom dvojici priteći u pomoć.

Iduća je nedjelja slijedeći dan za skupljanje priloga. Potičem i opominjem vašu svetost da se svaki pojedinac sjeti siromaha i sebe. Po mogućnosti svojih snaga u potrebnima nazrite Krista koji nam je nadasve preporučio siromahe. Krist, naš Gospodin, tvrdi da se on u njima odjeva, biva primljen i hrani.

---

5) Pravo podrijetlo tih javnih milodara još uvijek nije utvrđeno. Moguće je da su njihovim posredstvom kršćani nastojali poduhoviti poganske igre koje su se u čast Apolona svake godine obavljale u Rimu od 6. VII. do 12. VII. Vjerojatno su te igre već dosta izgubile na sjaju u Leonovo vrijeme. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, II, 8-12; 34 bilj. 4.

7.

Studeni, 441.

Predragi! Pastirskim vam ohrabrenjem navješćujemo poznatu i prisnu zapovijed. Revno ispunite milosrdno djelo koje vaša svetost nikada ne zanemaruje. Ipak to sada mora spremnije i izdašnije obaviti. Poglaviti dan koji su sveti Oci ustanovili za prikupljanje zahtijeva da svatko koliko je zavjetovao i koliko mu je moguće prinese od svoga imanja na uporabu i ishranu siromaha. Znate da je mimo preporodne kupelji gdje su se oprale sve grešne prljavštine ljudske slabosti dat i taj lijek. Ako se u ovome zemaljskome boravištu počini koji grijeh, ništi se milostinjom. Milostinja je djelo ljubavi. Znamo pak da »ljubav pokriva mnoštvo grijeha« (1 Pt 4,8).

Predragi! Brižljivo za idući ponedjeljak pripremite svoje dragovoljne priloge. Što god odvojite od zemaljskoga blaga, primit ćete umnoženo u vječnoj nadoknadi.

8.

Studeni, 442.

Predragi! Kršćanskoj ljubavi pripada ustrajnom odvažnošću očuvati što su ustanovile apostolske predaje. Blaženi su učenici Istine kao božanski nadahnut nauk preporučili da Božji narod nadasve nastoji oko molitava i pobožnih djela kada poganska sljepoća jače prijanja uz svoja praznovjerja. Koliko se nečisti dusi raduju poganskoj zabludi, toliko ih uništava opsluživanje prave vjere. Uvećanje pravednosti peče začetnika bezboštva. Da njegove bezbožne i nečiste laži ne nanesu nikakvu nečistoću Bogu posvećenim srcima, blaženi je učitelj naroda unaprijed upozoravao govoreći apostolskim glasom: »Ne vucite jaram s nevjernicima. Koji je dio pravednosti s bezboštvom? Koje je zajedništvo svjetla i tame«? Potom je naveo glas proročkoga duha i rekao: »Iziđite! Iziđite iz njihove sredine i odvojite se, govori Gospodin. I ne dotičite nečistoga« (2 Kor 6,14; 6,17).

Radi uništenja zasjede drevnoga neprijatelja u svetoj se Crkvi posve providonosno ustanovilo osnovno skupljanje darova na dan kada bezbožni služe đavlu pod imenom svojih kumira. Stoga određujemo da se vaša ljubav u utorak okupi po svim crkvama vaših okruga s dragovoljnim milodarnim prinosima. U tome djelu nisu svi jednake mogućnosti. Ali u svih mora biti jednaka pobožnost jer se vjernička darežljivost ne mjeri težinom dara već odličjem dobrohotnosti.

Neka u tome milosrdnome poslovanju i siromasi imaju dobiti. Neka za potporu potrebnih od bilo kolikoga blaga nešto odvoje što ih ne rastužuje. Neka je bogati obilniji u daru, ali neka siromah ne bude duhom niži. Premda se od obilnije sjetve očekuje veći urod, može i od neznatnijega usjeva izaći obilati rod pravednosti.

Naš je Sudac pravedan i istinit. Nikoga neće ostaviti bez naplate po zaslugama. Stoga želi da se brinemo za siromahe. Krist, naš Gospodin, pri ispitu buduće nadoknade milosrdnima će vratiti obećano milosrđe.

9.

Studeni, 443.

1. — Predragi! Božje milosrđe i providnost od stvaranja je svijeta rasporedila oblik vlastitih naplata. Poučavanjem Gospodina našega Isusa Krista najdostojnijim je razlaganjem naplata razotkrita. Zbilje su stekle značenje. Tako znamo da se već zbilo što će se kao buduće događati. Naš je Otkupitelj i Spasitelj znao koliko će đavolska prevara po cijelome svijetu raširiti zabluda i kako će mnogim praznovjerjem staviti pod sebe najveći dio ljudskoga roda. Ali da se zbog nepoznavanja istine stvorenje stvoreno »po Božjoj slici« (Post 1,27) više ne odvodi u ponore vječne smrti, Krist je na evanđeoskim stranicama ostavio biljege svoga suđenja. Nikome neće biti nepoznato kojim se nagradama nadaju dobri i kojih se muka moraju bojati zli.

Poticatelj i začetnik grijeha prvo je iz oholosti pao. Potom je iz zavisti štetio. Đavao nije »stajao u istini« (Iv 8,44). Svu je svoju moć položio u laž. Sve je prijevarne vrste izveo iz toga najotvorenijega izvora svoje vještine. Htio je nadu ljudske pobožnosti isključiti iz dobra što ga je sam vlastitom taštinom izgubio. Također je nastojao u zajedništvo vlastite osude povući one u čije se izmirenje nije mogao uvrstiti.

Prema tome, kada ljudi bilo kojim bezboštvom povrijede Boga, zavedeni su đavolskom obmanom i izopačeni đavolskom zloćom. Đavao na sva zlodjela prisili ljude koje zavede u vjeri. On zna da se Boga ne niječe samo riječima već i činima. Stoga je mnogima kojima nije mogao oduzeti vjeru oduzeo ljubav. Njivu su njihova srca zauzeli korijeni škrtosti. Tako je đavao lišio plodonosnih djela one kojima nije oteo ispovijed ustiju.

2. — Predragi! To su, eto, podmuklosti drevnoga neprijatelja. Radi njih je neizreciva Kristova dobrota htjela da znamo kako će se na dan naplate suditi cijeli ljudski rod. U ovo se doba omogućuje liječenje zakonskim lijekovima. Također se ne niječe oporavak za prognane. Ljudi koji su dugo bili neplodni, napokon mogu biti plodni. Svime se time želi preteći utanačeno strogo ispitivanje pravednosti da se s očiju srca nikada ne udalji slika božanskoga razlučivanja.

Gospodin će doći u slavi svoga veličanstva. Tako je sam najavio u Mt 25,31-46. S njime će biti nebrojeno mnoštvo anđeoskih četa. Sjat će u svome sjaju. Pred prijestoljem će se Gospodnje sile okupiti narod svih plemena i svi ljudi koji su se diljem cijeloga svijeta rodili po svim stoljećima. Stajat će pred Sučevim licem. Odijelit će se pravedni od nepravednih i nevini od zlih. Sinovi će pobožnosti primiti kraljevstvo koje im je pripravljeno. Bit će to pošto se izbroje milosrdna djela. Nepravednima će se predbaciti besplodna tvrdoća. Lijevi neće imati ništa zajedničko s desnima. Osuda svemogućega Suca poslat će nepravedne u oganj određen za mučenje đavla i njegovih glasonoša. S onim će se zajednički mučiti čiju su volju odabrali izvršavati.

Tko da se ne boji te sudbine vječitih muka? Tko se ne bi strašio patnja što se nikada ne dovršavaju? Strogost je zato najavljena da se traži milosrđe. Stoga u ovim danima moramo živjeti s darežljivim milosrđem. Tako će se od spomenute osude osloboditi tko se nakon opasnoga nemara vrati pobožnim djelima. Sučeva snaga i Spasiteljeva milost postiže da »bezbožni ostavi svoje putove« (Iz 55,7) i da se grešnik odvrne od svoje uobičajene bezbožnosti. Moraju se smilovati siromasima koji žele da njima Krist oprosti. Neka budu laki pri hrani bijednih koji žele pripadati društvu sretnih. Neka čovjeku čovjek ne bude jeftin i neka se u nikome ne prezire narav koju je svojom učinio Stvoritelj svijeta. Kojemu je čovjeku u nevolji dopušteno zanijekati o čemu Krist kaže da se njemu daje?

Kada se pomogne čovjek koji je sluga kao i mi, Gospodin naplaćuje milošću. Hrana potrebnoga cijena je nebeskoga kraljevstva. Djelitelj vremenitoga postaje baštinik vječnoga. Čime su ovi neznatni troškovi zaslužili da se procijene tako velikom procjenom? Time što se tereti djela važu vagom ljubavi. Kada čovjek ljubi što i Bog ljubi, s pravom se penje u kraljevstvo onoga u čiji se osjećaj prenosi.

3. — Predragi! Dan nas apostolske ustanove poziva na pobožnu skrb oko milosrdnih djela. Toga su dana Oci providonosno i korisno naredili prvo skupljanje svetih doprinosa. U to je vrijeme neznabožački

puk praznovjernije služio zlodusima. Radi toga se nasuprot grešnih bezbožničkih žrtava slavi najsvetiji prinos naših milostinja. Zato se Crkvi svidjelo da to ovjekovječi.

Stoga potičemo vašu svetost da u srijedu po svojim okružnim crkvama od vlastitoga imutka u skladu s mogućnošću i voljom skupite prinose u svrhu milosrdnih izdataka. Tako ćete zaslužiti blaženstvo u kojemu će se bez konca veseliti »tko shvaća potrebna i siromaha« (Ps 40,2).

Predragi! Brižljivom dobrostivošću valja bdjeti da se siromah pronađe. Moramo biti sposobni otkriti onoga koga skriva skromnost i sputava stidljivost. Ima, naime, ljudi koji se srame javno priznati što im nedostaje. Radije će se mučiti bijedom skrovite neimaštine nego smesti javnom prošnjom. Treba, dakle, potrebne pronaći i osloboditi potajne neimaštine. Oni će se tim više radovati što se doskočilo njihovu siromaštvu i stidljivosti. S pravom se u siromahu i prosjaku motri osoba samoga Isusa Krista našega Gospodina. Blaženi Apostol kaže da je Krist »bio bogat, ali je postao siromašan da nas svojim siromaštvom obogati« (2 Kor 8,9).

Moglo bi se pričiniti da nam Krist nije nazočan svojom prisutnošću. Stoga je otajstvo svoje poniznosti i slave tako rasporedio da onoga istoga — upravo njega — kome se u Očevoj slavi klanjamo kao Kralju i Gospodinu hranimo u njegovim siromasima. Radi toga ćemo se osloboditi vječne osude »u zli dan« (Ps 40,2). Bit ćemo uvršteni među dionike nebeskoga kraljevstva jer smo se brinuli za siromaha koji to jest.

4. — Predragi! Da se vaša pobožnost u svemu svidi Gospodinu, nukamo vašu marljivost da svojim svećenicima naznačite manihejce gdje se god skrivali. Upravo je pobožno odati bezbožna skrovišta i u njima svladati samoga đavla kojemu služe.

Predragi! Dolikuje da cijeli svijet i opća Crkva protiv manihejaca zgrabi oružje vjere. Ipak u tome poslu treba prednjačiti vaša odanost. Vi ste u svojim precima naučili evanđelje Kristova križa od samih usta blaženih apostola Petra i Pavla. Ne dopustite da se kriju ljudi koji ne vjeruju kako se mora prigrliti Zakon koji je dao Mojsije i u kojem se očituje Bog kao Stvoritelj svemira. Manihejci protuslove prorocima i Duhu Svetome. Usudili su se štetnom bezbožnošću pobijati Davidove psalme koji se sa svom pobožnošću pjevaju u čitavoj Crkvi. Manihejci niječu tjelesno rođenje Krista Gospodina. Kažu da je Kristova muka i uskrsnuće bilo hinjeno, a ne pravo. U manihejaca ništa nije sveto, ništa neporočno i ništa istinito.

Treba se čuvati manihejaca da kome ne naude. Valja ih prokazivati da se ne održe u kojem dijelu našega grada. Vama će, predragi, koristiti pred Gospodnjim sudom što naznačismo i što tražimo. Dostojno je da se vijenac i toga djela pridruži milostinjskoj žrtvi. Neka vam u svemu bude u pomoći Gospodin Isus Krist koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

10.

Studeni, 444.

1. — Predragi! Čuvajući ustanove apostolske predaje sokolimo vas pastirskom skrbi da dan koji su apostoli očistili od bezbožnoga praznovjerja i posvetili milosrdnim djelima slavimo pobožnošću vjerskoga običaja. Time pokazujemo da kod nas živi otačka zapovijed i da otački nauk traje u našoj pobožnosti. Sveta je korist takve naredbe sjala ne samo u minulo doba već blista i u naše vrijeme. Što je apostolima koristilo da unište isprazosti, nama koristi da uvećamo kreposti.

Što je tako prikladno za vjeru i što tako odgovara pobožnosti kao kada se pomaže siromaštvo siromašnih, vodi skrb oko bolesnih, pritječe u pomoć bratskim potrebama i tuđom se mukom prisjećamo osobnoga položaja? U tome djelu jedino po istini onaj razlučuje koliko tko može i koliko ne može tko zna što je kome udijelio. Ne primaju se od Boga darovatelja samo duhovna bogatstva i nebeski darovi. Od Božje darežljivosti također potječe zemaljsko i materijalno imanje. Bog će s pravom tražiti račun za ono što nije prije svega dao da se posjeduje nego povjerio da se razdijeli.

Moramo se, dakle, Božjim darovima služiti pravedno i mudro da tvar dobra djela ne bude uzrok grijeha. Bogatstvo je s obzirom na svoju vrstu i bit dobro. Najčešće koristi ljudskome društvu ako ga posjeduju dobroćudni i široki. Rasipnik ga ne rasipa niti škrtac skriva da propane ako se loše pohrani ili nerazumno raspe.

2. — Pohvalno je izbjegavati neumjerenost i kloniti se štete sramnih pohota. Mnogi hvastavci odbijaju sakriti svoje bogatstvo. Kada dopru do obilja straše se prezrive i gnusne štedljivosti. Bogatstvo tih ljudi nije sretno. Njihovu štedljivost ne smijemo potvrđivati kada njihovo bogatstvo samo njima služi te njihova dobra ne pomažu nijednome siromahu. Ništa im bogatstvo ne koristi ako ne njeguju nijednoga bolesnika. Također im ništa ne koristi ako od preobilja njihovih velikih bogatstava zarobljenik ne stječe otkup, putnik utjehu, a prognanik pomoć.

Spomenuti su bogataši siromašniji od svih siromaha. Gube dobitke koji bi im mogli biti vječni. Dok prijanjaju uz kratku upotrebu koja nije uvijek slobodna, ne hrane se nikakvim jelom pravednosti niti ikakvom slašću milosrđa. Izvana su sjajni, iznutra mračni. Bogati su vremenitim, siromašni vječnim. Ljudi koji od onoga što su spremili u zemaljske žitnice ništa ne pohrane u nebeske blagajne svoju dušu muče glađu i obeščašćuju golotinjom.

Možda pak ima takvih bogataša koji, doduše, obično ne pomažu nikakvim darivanjima crkvene siromahe, ali, zauzvrat, opslužuju druge Božje zapovijedi. Možda smatraju da im je oprostivo ako im između različitih zasluga vjere i poštenja nedostaje ta jedna krepost. Ipak je tu posrijedi takva vrlina da ostale bez nje, ako i postoje, ne mogu koristiti. Recimo da je netko vjeran, čist, trijezan. Također ga resi drugo sjajno ćudoređe. Međutim, ako nije milosrdan, ne zaslužuje milosrđe. Gospodin kaže: »Blaženi milosrdni jer će se njima Bog smilovati« (Mt 5,7).

Sin će čovječji doći u svome veličanstvu i sjesti na prijesto svoje slave. Skupit će se svi narodi i razdvojiti dobri i zli. Zbog čega će se pohvaliti koji budu stajali s desne strane? Radi djela dobrohotnosti i službe ljubavi. Isus Krist će procijeniti da je to njemu učinjeno jer je ljudsku narav učinio svojom. Zato se ničim nije razlučio od ljudskoga poniženja. Što će se predbaciti lijevima? Predbacit će im se nemar ljubavi, neljudska tvrdoća i zanijekano milosrđe siromasima. Kao da desni nemaju drugih vrlina ni lijevi ostalih uvreda! Na onome velikome i najvećem sudu takvom će se smatrati darežljiva dobrostivost ili škrta zloća da će stajati namjesto punine svih kreposti i za sažetak svih prijestupa. Jedni će se po jednome dobru uvesti u kraljevstvo, a drugi po jednome zlu poslati u vječni oganj.

Predragi! Neka nitko sebi ne laska radi ikakvih zasluga dobroga života ako mu nedostaju djela ljubavi. Neka ne bude siguran u svoju tjelesnu čistoću tko se nije očistio nikakvim očišćenjem milostinje. Milostinja uništava grijehe, razara smrt i gasi kaznu vječnoga plamena. Tko ne donese plod milostinje, neće posjedovati nagraditeljevo oproštenje. Kaže Salomon: »Tko zatvara uši da ne čuje slaba, i sam će zazivati Gospoda, ali ga nitko neće uslišati« (Izr 21,13). Stoga i Tobija, poučavajući svoga sina u pobožnim zapovijedima, kaza: »Od svoga imanja daji milostinju i ne odvrati svoje lice od nijednoga siromaha. To će postići da se od tebe ne otkloni Božje lice« (Tob 4,7).

Ta krepost čini sve druge kreposti krepostima. Ona svojim dodatkom i samu vjeru »od koje živi pravednik« (Hab 2,4) i koja se naziva »mrtvom bez djela« (Jak 2,17) oživljava. Kao što je u vjeri razlog za djela, u djelima je snaga za vjeru. Apostol kaže: »Dok imamo vremena, činimo dobro svima, ali nadasve domaćima po vjeri. Ne malakšimo činiti dobro. U svoje ćemo vrijeme žeti« (Gal 6,10). Sadašnji je život vrijeme sjetve. Žetva je vrijeme naplate. Tada će svatko primiti plod zasijanoga srazmjerno obujmu svoga usjeva. Neka se nitko ne vara s obzirom na urod te sjetve. Ondje će se više mjeriti mjera duša nego troškova. Neznatno će toliko uzvratiti od neznatnoga koliko veliko od velikoga.

Predragi! Zbog rečenoga udovoljimo apostolskim odredbama. Budući da se naredno skupljanje obavlja onoga dana, svi se pripravite za tu dragovoljnu pobožnost. Tako će svatko imati po svojoj mogućnosti dijela u nadasve svetome doprinosu. Sama će milostinja moliti za vas, ali i oni koje će pomoći vaši darovi. Tako ćete uvijek biti sposobni za svako dobro djelo u Kristu Isusu našemu Gospodinu koji živi i vlada kroz beskrajne vijeke vjekova. Amen.

11.

Poslije g. 445. (?)

1. — Predragi! Poučile su nas božanske zapovijedi i apostolske uredbe da svaki čovjek koji se nalazi u ovoživotnim pogiblima kroz smilovanje mora tražiti Božje milosrđe. Jer koja će nada podignuti pale ili koje će liječenje iscijeliti ranjene ako milostinja ne oprosti grijehe i ako potrebe siromaha ne postanu lijek za prijestupe? Gospodin je rekao: »Blago milosrdnima jer će se Bog njima smilovati« (Mt 5,7). Stoga Gospodin pokazuje da će se sve ispitivanje kojim će nazočno Veličanstvo suditi sav svijet vagati s takvom rasudbom da će se jedino pretresati obilježba djela u odnosu na siromahe. Bezbožnima se sprema gorenje s đavlom, a dobrostivima vladanje s Kristom. Koja djela neće ondje izaći na srijedu? Što se skriveno neće otkriti gdje se nitko »neće dičiti da ima čisto srce te da je čist od grijeha« (Izr 20,9)?

Međutim, »milosrđe će se izdići nad sud« (Jak 2,13). Darovi će blagosti nadvisiti svaku pravednu naplatu. Sav će se smrtnički život i sva djelotvorna različitost vagati pod uvjetom slijedećega pravila: neće se spominjati nijedno zlodjelo gdje se Spasiteljevim priznanjem ustanove djela ljubavi. Lijevi nisu samo ono počinili što će im se predbaciti. Bit će poučeni da im je tuđa ljudskost. Također nisu bili daleko od drugih grijeha. U mnogome su krivci. Unatoč tome, osudit će se prije svega zato što svoja zlodjela nisu »otkupili milostinjom« (Dan 4,24).

Svojstvo je najtvrđega srca da ga ne dira nikakva bjednička nevolja. Tko posjeduje obilje da može pomoći, ali ne pomaže bijedna, jednako je bezbožan kao i onaj tko tlači slaba. Koje ufanje ostaje grešniku koji se ni stoga ne želi smilovati da sam »stekne milosrđe« (Mt 5,7)?

Predragi! Sam sebi u prvome redu je zao tko drugome nije dobar. Svojoj duši šteti koji koliko može tuđoj ne pritječe u pomoć. U bogatih je i u siromaha jedna narav. Osim toga, za ljudsku krhkost ne postoji nikakva sigurna sreća kad je u pitanju dobro. Nema čovjeka koji se ne mora bojati da može upasti u što drugi zapadaju. U svim ljudima valja uočiti promjenljivu i raspadljivu smrtnost. Treba svome rodu za opći položaj uzvratiti društvenim osjećanjem. Čovjek je dužan plakati s ucviljenima, s rastuženima jecati, svoje blago dijeliti s potrebnima, uslugom se zdrava tijela saginjati do onoga koji leži bolestan, u svome jelu naznačiti dio za gladne, vjerovati da sam zebe u bijednoj golotinji onih što drhte. Tko otklanja vremenitu patničku bijedu, umiče vječnoj grešničkoj patnji.

2. — Predragi! Sveti su Oci providonosno i pobožno odredili da u raznim vremenima postoje stanoviti dani koji na javno skupljanje pozivaju pobožnost vjernoga puka. Tko god traži pomoć redovito se utječe Crkvi. Stoga valja obaviti prema mogućnosti mnogih dragovoljno i sveto skupljanje koje će predstojničkom skrbi poslužiti nužnim izdacima. Vjerujemo da vas skori dan poziva na željkovani plod toga djela. U tu su vas svrhu ražarili naši poticaji. U crkve svojih općina donesite u prvu narednu subotu milodare. Ali kako »Bog ljubi radosna darovatelja« (2 Kor 9,7), neka nitko sebi ne nalaže više nego što dopušta njegovo imanje. Neka svatko bude pravedan sudac između sebe i siromaha. Veselo i sigurno smilovanje neka otkloni nepovjerenje. Tko pomaže potrebnome, neka razumije da Bogu daje što udijeljuje.

Imanja, dakako, nisu jednaka. Međutim, zasluga može biti ista ako među različitim prinesenim količinama u nikoga ljubav nije manja nego mogućnost. Kod Boga »nema osobnoga razlikovanja« (Ef 6,9). Bog jednako prima bogatašev i siromahov dar. On zna što je pojedincima dao, a što nije dao. Na dan se naplate neće suditi oblik doprinosa već kakvoća volje. Po Kristu našemu Gospodinu.

PROPOVIJEDI O PROSINAČKIM KVATRAMA

12.

17. XII. 450.

1. — Ako, predragi, vjerno i mudro shvatimo početak svoga stvaranja, ustanovit ćemo kako je čovjek sazdan »na Božju sliku« (Post 1,27) da nasljeduje svoga Stvoritelja. Naravno se dostojanstvo našega roda sastoji u tome da u nama kao u kakvome zrcalu blista lik božanske dobrostivosti. Spasiteljeva nas milost svednevice obnavlja u tome liku jer se u drugome Adamu uzdiže što je u prvome palo. Našoj je pak obnovi razlog jedino Božje milosrđe. Boga ne bismo ljubili, da on nas nije »prije ljubio« (1 Iv 4,10) i da nije svjetlom svoje istine raspršio tmine našega neznanja. Navješćujući to po svetome Izaiji Gospodin kaže: »Slijepe ću dovesti na put koji nisu poznavali i učinit ću da idu stazama koje nisu znali. Tmine ću im pretvoriti u svjetlo i neravno u ravno. Te ću im riječi upraviti i neću ih ostaviti« (Iz 42,16). I opet kaže: »Našli su me koji me nisu tražili. Javno se ukazah ljudima koji za me ne pitahu« (Iz 65,1).

Apostol Ivan uči kako se to ispunilo. Veli: »Znamo da je došao Božji Sin i dao nam razum da spoznamo Istinitoga te budemo u njegovom istinitome Sinu« (1 Iv 5,20). Opet kaže: »Mi, dakle, ljubimo jer je Bog prije nas ljubio« (1 Iv 4,19). Prema tome, Bog nas obnavlja na svoju sliku jer nas ljubi. Da u nama nađe lik vlastite

dobrote, Bog daje čime se vrši što činimo. On upaljuje svjetiljke naših pameti. Ražaruje nas plamenom svoje ljubavi. Tako ljubimo njega i sve što on ljubi.

Među ljudima je tek ono prijateljstvo čvrsto koje se uspostavi sličnim načinom života. Unatoč tome, često voljna jednakost teži prema zlim osjećajima. Koliko li stoga moramo željeti i nastojati da se u ničemu ne razlikujemo u odnosu na ono što je Bogu milo! O Bogu kaže prorok: »Gnjev je u njegovoj srdžbi, a život u volji« (Ps 29,6). U nama drukčije neće biti dostojanstvo božanskoga veličanstva osim ako nasljedujemo njegovu volju.

2. — Gospodin kaže: »Ljubi Gospodina Boga svoga iz svega svog srca i sve svoje duše«. Također veli: »Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe« (Mt 22,37-39). Neka stoga vjerna duša prihvati nepresušnu ljubav svoga Stvoritelja i ravnatelja. Neka se u potpunosti podloži volji onoga u čijim djelima i sudovima ništa nije bez istinite pravednosti ni milosrdne blagosti.

Recimo da nekoga more veliki napori i mnoge suprotivštine. Ipak je dobar razlog za podnošenje onome koji zna da ga nezgode popravljaju ili iskušavaju. Odanost pak te ljubavi nije savršena ako se ne ljubi bližnji. Pod nazivom bližnji ne smiju se podrazumijevati samo ljudi koje s nama veže prijateljstvo ili srodstvo već naprosto svi s kojima posjedujemo zajedničku narav bili oni neprijatelji, sudruzi, slobodnjaci ili robovi. Jedan nas je Stvoritelj oblikovao, jedan Stvoritelj zadahnuo dušom. Svi se služimo istim nebom, zrakom, danima i noćima. Neki su ljudi dobri, drugi zli. Ovi su pravedni, oni nepravedni. Ipak Bog sve dariva. Svima je dobrostiv. Tako o Božjoj providnosti rekoše apostoli Pavao i Barnaba: »Bog je u pređašnjim naraštajima svim narodima dopustio ići vlastitim putovima. Nije ih ostavio bez svjedočanstva o samome sebi. Činio im je dobro. S neba je davao kišu i plodna vremena. Naša je srca punio jelom i veseljem« (Dj 14,16-17).

Širina nam je kršćanske milosti pružila uzvišenije pobude da ljubimo bližnjega. Ta se milost rasprostire po svim djelovima cjelokupne zemlje. Nijednoga čovjeka ne vodi u očaj. Uči da nikoga ne smijemo zanemariti. Gospodin s pravom naređuje da »ljubimo neprijatelje« i da se molimo za »progonitelje« (Mt 5,44). On svaki dan iz svih naroda »ucjepljuje« u svete grane svoje masline mladicu »divlje masline« (Rim 11,17). Neprijatelje izmiruje, tuđince posinovljuje, bezbožne opravdava. To ostvaruje da se »pokloni svako koljeno nebesnika, zemaljskih stanovnika i podzemnika te da svaki jezik ispovijedi kako je Gospodin Isus u slavi Boga Oca« (Fil 2,10-11).

3. — Ukoliko, dakle, Bog hoće da budemo dobri jer je on dobar, moraju nam se u svemu sviđati njegovi sudovi. Ako mu ne zahvaljujemo na svemu, da li je to išta drugo nego ga djelomice kuditi? Ljudska se ludost češće usuđuje mrmljati protiv Stvoritelja ne samo zbog oskudice već i radi obilja. Tuži se kada nešto nema pri ruci. Čak je nezahvalna ako je čega na pretek.

Gospodar se obilne žetve našao u neprilici zbog svojih prenatrpanih žitnica. Tužio se radi obilja uroda. Nije se veselio obilju plodova već se jadao na nisku cijenu. Ako je zemlja kod primanja sjemena bila škrtija i ako su loze i masline tekle manjim urodom, optužuje se godina i kude počela. Ne oprašta se ni zraku ni nebu. Međutim, vjerne i pobožne učenike Istine ništa više ne preporuča i ne štiti nego neprestane i trajne pohvale Bogu. Apostol kaže: »Uvijek se radujte, molite bez prekida, za sve zahvaljujte. To je Božja volja u Kristu Isusu, među vama svima« (1 Sol 5,16-18).

Kako možemo biti dionici te odanosti ako promjenljivost događaja ne vježba postojanost duha te se ljubav upravljena prema Bogu u sreći ne uzoholi niti iščezne kada nastupe poteškoće? Neka nam se sviđa što se Bogu dopada. Radujmo se svakoj mjeri Božjih darova. Tko se dobro služi velikim, neka se dobro služi i skromnim. Za nas se vodi briga obiljem i ograničenjem. U duhovnim nas dobrima neće tištiti oskudica uroda ako ne usahne duhovna plodnost. Neka na njivi srca nikne što zemlja nije dala.

Predragi! Biljeg svake godine koristi svim pobožnim djelima. Vremenita poteškoća ne sprječava kršćansku dobrostivost. Gospodin je znao napuniti »posude što ih je gostoljubiva udovica ispraznila iz ljubavi prema njemu« (1 Kr 17,9-16). Također je znao vodu pretvoriti u vino. Isto je tako znao malim brojem kruha nasititi tisuće gladnih ljudi. Gospodin sebe hrani u svojima. Mogao je uvećati što je davao. Može uzimljući i umnožiti.

4. — Nadasve se troje odnosi na vjersko djelovanje. To je »molitva, post i milostinja« (Tob 12,8). Da se to vrši, svako je vrijeme prikladno. Ipak se navedeno mora s više žara obaviti u doba koje kao posvećeno primismo od apostolskih predaja. Takav je i ovaj dvanaesti mjesec. Donosi običaj davne uredbe da marljivije obavimo ono troje o čemu sam govorio.

Molitvom se ište Božje pomilovanje, postom gasi putena pohota, »milostinjom se otkupljuju grijesi« (Zah 8,19). Istodobno se svime tim u nama obnavlja Božja »slika« (Post 1,27). Pretpostavka je da smo uvijek spremni Boga slaviti te se bez prekida brinuti oko svoga očišćenja, a imamo trajnu nakanu pomagati bližnjega.

Predragi! To trostruko opsluživanje sadrži učinke svih kreposti. Navedeno troje vodi do Božje »slike i sličnosti« (Post 1,26-27). Čini nas neodvojivima od Duha Svetoga. U molitvama se održava ispravna vjera, postom nevini život, u milostinji dobroćudna duša.

U srijedu i petak postimo. U subotu ćemo kod svetoga apostola Petra proslaviti bdjenje. Petar će svojim zagovorima pomoći naše molitve, postove i milostinje. Po Gospodinu našemu Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

13.

15. XII. 440.

Predragi! Pastirskom brižljivošću navještamo ono na što nas opominje vremensko doba i običaj naše pobožnosti. Treba proslaviti post dvanaestoga mjeseca. Postom se za dovršeno skupljanje svih plodova najdostojnije prikazuje Bogu, njihovu darovatelju, žrtva uzdržljivosti. Što može biti učinkovitije od posta čijim se obavljanjem prinosimo Bogu i, opirući se đavlu, svladavamo laskave poroke? Post je uvijek hrana kreposti. Iz uzdržljivosti izlaze čiste misli, razumne odluke, spasonosne namjere. Po dragovoljnim teškoćama tijelo umire pohotama, a duh se obnavlja po krepostima. Spas se naših duša ipak ne postiže samim postom. Stoga neka naš post bude milosrđe prema siromasima. Isplatimo vrlini što otkinemo od požude. Uzdržavanje onoga tko se trapi, neka bude pomoć siromašnome. Nastojmo hraniti udovice, koristiti siročadi, tješiti tužne, miriti raskolne. Primite putnike, pomozite potlačena, obucite gola, njegujte bolesna. Tko među vama od pravedna truda prinese Bogu, izvoru svih dobara, žrtvu te ljubavi, od Boga zaslužuje primiti nagradu nebeskoga kraljevstva.

U srijedu i petak postimo. U subotu zajedno bdijmo kod svetoga Petra apostola da njegovim zaslugama kao potporom uzmognemo postignuti što molimo. Po Kristu Gospodinu našemu.

14.

14. XII. 441.

1. — Predragi! Radnici smo na Gospodnjoj njivi. Treba da razborito i budno obrađujemo duhovnu oranicu te se veselimo plodu svetih djela. Ustrajnom marljivošću nastojmo izvršiti što se mora učiniti u propisanim vremenima. Ako se to u lijenoj dokolici i ustajalom nehaju zanemari, naša zemlja neće roditi nikakvim plemenitim rodom. Prekrita dračem i babinim zubom neće dati što se sprema u žitnice nego što se spaljuje u ognju.

Predragi! Uz Božju milost koja »rosi odozgo« (Iz 45,8) tu njivu učvršćuje vjera, oru postovi, ograđuju milostinje, oplođuju molitve. Tako među našim nasadima i navodnjavanjima neće niknuti korijen nikakve gorčine. Neka se ne pojavi rast bilo kojega štetnog roda. Pošto se ukloni svako grešno sjeme, ojačat će radosni plod vrline. Pobožnost nas u svako doba potiče na taj oprez. Ipak u ove dane koji su na zaseban način određeni za taj posao valja probuditi veću srčanost i žarču brigu. Mora se oglasiti što je pobožno činiti jer je bezbožno zanemariti što se propovijedalo.

2. — Znamo da je vaša ljubav vjerskom odlukom spremna na post dvanaestoga mjeseca. Potičemo vas da ga, uz Kristovu pomoć, zajednički proslavimo. Opominjemo da svatko blista u dobrim djelima po mjeri koju je primio od Boga. Naše neprijatelje muči naše posvećenje. Stoga u ove dane za koje znaju da su nam dati radi većega opsluživanja snažnije bjesne i tankoćutnijim lukavstvom vrebaju u zasjedi. U jedne unose strah od pomanjkanja radi većih izdataka. U druge ubacuju tugu zbog napora od posta. Tako mnoge udaljuju od udjela na ovoj pobožnosti.

Predragi! Neka protiv tih napasti u nama bdije pozornost pobožnoga srca i neka se iz kršćanskih pameti uklone nevjerne misli. Maleno je što je siromahu dovoljno. Nije teško ni njegovo jelo ni odijelo. Priprosto je za čim gladni i priprosto za čim žeđa. Golotinja koju treba pokriti ne traži da se ukrasi.

Naš je Gospodin nadasve blagi sudac naših djela. Također je blagonakloni procjenitelj. Nagradom će uzvratiti za čašu hladne vode. Gospodin je pravedni motrilac duša. Zato neće jedino nagraditi djelo već i osjećaj djelatnika.

15.

13. XII. 442.

1. — Predragi! S pouzdanjem vas potičemo na pobožna djela jer nas iskustvo uči da drage volje prihvaćate ono na što upozoravamo. Znadete — i Bog to uči — da će vam opsluživanje božanskih zapovijedi koristiti za vječnu radost. Kada treba ispuniti naredbe, ljudska se tromost često umara i u mnogome se zbog nepostojanosti svoje slaboće ranjava. Stoga nam je milosrdni i blagi Gospodin udijelio pomoći s kojima možemo postignuti oproštenje. Jer tko bi mogao izbjeći tolike svjetovne mamce, tolike đavolske zasjede i tolike pogibelji vlastite nepostojanosti ako nas blagost vječnoga Kralja radije ne bi popravljala nego slala u propast?

Pođimo od već otkupljenih i preporođenih koji su već postali sinovi svjetla. I oni se nalaze u ovome svijetu koji je »sav položen u zlo« (1 Iv 5,19). Dok raspadljivim i vremenitim laskaju putenoj slabosti, ove dane ne mogu prebroditi bez iskušenja. Nitko ne dolazi posve lako do pobjede bez krvi. Ako posred mnogih neprijatelja i čestih bojeva i ostane pošteđen od smrti, nije zaštićen od rane. Često dopanu rana borci koji ratuju s nevidljivim neprijateljem. Kada treba liječiti te rane, prije svega moramo upotrijebiti lijek ovih triju lijekova: ustrajnost u molitvi, trpljenje u postu i darežljivu milostinju. Ako se to zajedno vrši, Bog se umilostivljuje, grijeh ništi i napasnik tjera. Vjerna se duša uvijek mora pasati tim pomagalima. Ipak je dužna za njima žarče posegnuti kada nastupe dani koji su upravo uspostavljeni radi tih pobožnih dužnosti.

2. — U taj red također pripada svečani post ovoga dvanaestoga mjeseca. Ne smijemo ga zanemariti jer se preuzeo iz starozavjetne stege te bi se brojio u ono što je prestalo važiti kao što je slijedeće: razlikovanje jela, raznovrsna pranja kao i žrtvovanje ptica i životinja. Dokrajčeno je što je bilo slika budućih zbilja. Ispunilo se što je predskazivano. Milost pak Novoga zavjeta nije otklonila korist posta. Pobožnim je opsluživanjem prigrlila činjenicu da uzdržljivost uvijek koristi tijelu i duši.

Kao valjano ostaje u kršćanskoj svijesti: »Klanjat ćeš se Gospodinu Bogu svome i samo ćeš njemu služiti« (Mt 4,10). Isto vrijedi za izreke: »Ljubit ćeš Gospodina Boga svoga od svega svoga srca, a bližnjega ćeš ljubiti kao samoga sebe« (Mt 22,37.39). Isto važi za ostale slične zapovijedi. Također nikakvo tumačenje ne odbija što se u starozavjetnim knjigama naređuje o posvećenju i iscjeljenju koje pruža post.

U svako nas doba i u svim životnim danima ovoga vijeka postovi snaže protiv grijeha. Postovi pobjeđuju pohote, odbijaju napasti, lome oholost, blaže gnjev. Sve osjećaje dobre volje hrane do zrelosti posvemašnje vrline. Pri tome je uvjet da ljudi koji poste u zajedništvo prime dobrohotnu ljubav te se razborito vježbaju u djelima milosrđa. Post bez milostinje nije toliko očišćenje duše koliko tjelesno mučenje. Post radije treba vezati uz škrtost nego uz uzdržljivost kada netko tako posti od jela da posti i od pobožnosti.

Predragi! Neka naši postovi obiluju obilnim plodovima i neka su dobrostivo plodni prema Kristovim siromasima. Neka srednje imućni ne oklijevaju u tome djelu jer je neznatno što mogu odvojiti od svoga posjeda. Bogu je poznat svačiji imutak. Pravedni nadzornik zna od koje mjere tko što daje. Različito bogatstvo ne može izdavati iste izdatke. Ipak zasluga redovito izjednačuje što je nejednako darom. I ondje može biti isti duh gdje je nejednak posjed.

Da uz blagu Božju pomoć to učinimo, postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod svetoga Petra apostola. Pomognuti njegovim molitvama zaslužit ćemo u svemu Božje milosrđe.

16.

12. XII. 443.

1. — Predragi! Uzvišenost Božje milosti svakodnevno u kršćanskim srcima čini da se svaka naša želja sa zemaljskoga prenese na nebesko. Ali i sadašnji život provodimo po Stvoriteljevoj snazi. Njegovom se providnošću održava ukoliko jedan te isti dijeli zemaljsko i obećava vječno. Dužni smo Bogu zahvaljivati za nadu buduće sreće kojoj hrlimo po vjeri. Moramo zahvaliti što se dižemo do postignuća takve priprave. Jednako moramo častiti i slaviti Boga i za blagodati koje postižemo tijekom pojedinih godina. Bog je od početka tako zemlji udijelio plodnost i tako utvrdio zakone u svim klicama i sjemenju što donosi plod da nikada ne zapušta svoja određenja. U stvorenim zbiljama trajno ostaje blago Stvoriteljevo ravnanje. Sve je što usjevi, vinogradi i masline rode za ljudsku uporabu poteklo od darežljivosti božanske dobrote. Ta dobrota uz raznoliku kakvoću počela blago pomaže nesigurne seljačke radove. Stoga nam na korist služe vjetrovi i kiše, studen i vrućina, dani i noći. Ljudska pamet ne bi sama bila dovoljna da dođe do učinka svojih djela kada Gospodin ne bi dao rast nasadima i običnome navodnjavanju. Radi toga je potpuno čestito i pravedno da i sami druge pomognemo od onoga što je nama milosrdno

udijelio nebeski Otac. Ima mnogo ljudi koji nemaju nikakav dio u njivama, vinogradima i maslinama. Njihovu siromaštvu valja doskočiti od obilja koje je Gospodin dao. Tako će i oni s nama Boga slaviti za zemljinu plodnost. Neka se vesele da je posjednicima bilo dato što je postalo zajedničko siromasima i putnicima.

Blažena je žitnica i dostojna umnoženja svih plodova iz koje se siti glad potrebnih i nemoćnih i iz koje se uklanja potreba putnika ili podupire želja slaboga. Božja je pravednost dopustila da navedeni trpe različite tegobe kako bi jadne okrunila za strpljivost, a milosrdne za dobrostivost.

2. — Predragi! Sva su vremena prikladna za spomenuto djelo. Ipak je ovo sadašnje doba najvažnije i najzgodnije. Naši su sveti Oci, božanski nadahnuti, odredili post dvanaestoga mjeseca da se Bogu nakon završenoga skupljanja svih plodova posveti bogoslužno uzdržavanje. Tako će svatko sebi dozvati u pamet da se na taj način služi obiljem da u odnosu na se bude uzdržaniji, a izdašniji kada je riječ o siromasima.

Za grijehe je najdjelotvornija molitva, milostinja i post. Do božanskih se ušiju hitro penje prošnja koju uzdižu takvi potpornji. Piše: »Milosrdan čovjek dobro čini svojoj duši« (Izr 11,17). Pojedincu nije ništa tako vlastito kao ono što troši na bližnjega. Dio ovozemnih bogatstava koja se daju potrebnima prelazi u vječna bogatstva. Iz te se darežljivosti rađaju blaga koja ne umanjuje nikakva uporaba. Neće ih moći oskvrnuti nikakva raspadljivost. »Blaženi milosrdni jer će se njima smilovati Bog« (Mt 5,7). Bog će im biti najveća nagrada kao što je i oblik naređenja.

3. — Predragi! Spomenuta nas djela sve više preporučuju Bogu. Naš je dušmanin željan štete i vrstan kada je treba nanijeti. Nema sumnje da ga žestoki ostani zavisti potiču da ljude koje otvorenim i krvavim progonstvima ne smije napasti jer za to nema dopuštenja iskvari krivim ispovijedanjem kršćanskoga imena. Za to djelo pri ruci ima krivovjernike koji mu služe. Krivovjernici su skrenuli s katoličke vjere. Podložni su đavlu koji čini da se pod raznim zabludama bore u njegovim taborima.

Đavao se poslužio zmijom da prevari prve ljude. Krivovjerničke je jezike naoružao otrovom svoje neistine da zavede pravedničke duše. Ipak se, predragi, uz Božju pomoć opiremo pastirskom brižljivošću tim zasjedama. Unaprijed pazimo da tko ne propadne od svetoga stada.

Opominjemo vas očinskim upozorenjem da otklonite bezbožne usne i prijevarni jezik. Prorok moli da se »oslobodi« (Ps 119,2) njegova duša. I blaženi Apostol kaže: »Njihova riječ gmiže kao rak« (2 Sol 2,17). Krivovjernici se ponizno ušuljaju, laskavo zarobe, meko vežu, krišom ubijaju.

Spasitelj je prorekao: »Doći će pod ovčijim runom, ali su iznutra grabežljivi vuci« (Mt 7,15). Međutim, kako ne mogu prevariti istinske i jednostavne ovce, svoj bjes prekrivaju Kristovim imenom. U tima je svima na djelu neprijatelj pravoga prosvjetljenja. On se »preinačuje u glasnika svjetla« (2 Kor 11,14).

Bazilid je vješt đavlovom vještinom, a Marcion njegovom umnošću. Sabelije djeluje pod đavlovim vodstvom. Fotina strmoglavljuje taj ravnatelj. Arije služi njegovoj vlasti. I Eunomije stajaše na usluzi đavlovu dahu. Pod đavlovim je predsjedanjem od crkvenoga jedinstva otpala čitava četa navedenih živina. Od istine se odmetnula pod tim učiteljem.

4. — Đavao drži mnogovrsno prvenstvo u svim pokvarenostima. Ipak je u manihejskoj ludosti sebi sagradio utvrdu. U manihejcima je našao najprostraniju palaču u kojoj se oduševljenije brani. Tu ne posjeduje samo jednu vrst zloće već općenito i istodobno mješavinu svih zabluda i bezboštava. Poganska bezbožnost, slijepilo putenih Židova, nedopušteno u tajnama magičke vještine te svetogrđe i bogohulstvo svih krivovjerja: sve se to kao kakav mulj uz smjesu svih nečistoća slilo kod manihejaca.

Bilo bi predugo iznositi sva maniheistička bezboštva i sramote. Mnoštvo zlodjela nadilazi obilje riječi. Dovoljno je tek nešto od toga naznačiti. Tako možete po onome što čujete prosuditi i ono što iz stidljivosti izostavljamo. Kod manihejaca su svetinje užasne i nečasne. Gospodin ih htjede očitovati našoj istrazi. O tome ne šutimo da tko ne misli kako smo kod toga povjerovali sumnjivoj glasini i neprovjerenim mišljenjima.

Sa mnom su se sastali biskupi i svećenici. Na isti su sastanak došli kršćanski muževi i plemenitaši. Zapovjedili smo da se pojave maniheistički »odabranici« i »odabranice«. Oni su mnoge pojedinosti iznijeli o iskvarenosti svoga učenja i običaju vlastitih svečanosti. Odali su i onaj zločin koji se bez stida ne iznosi. O njemu se tragalo sa svom brigom kako ne bi ostalo ništa sumnjivo ni vjernima ni opadačima. Bile su nazočne sve osobe koje su počinile nečuveno zlodjelo. Tu je

bila djevojčica s najviše desetak godina, dvije gospođe koje su je hranile i spremile za spomenuti zločin. Bio je prisutan i mladić koji je oskvrnuo djevojčicu. Tu se nalazio i njihov biskup koji je naredio gnusno nedjelo.

Svi su navedeni jedno te isto iskazali. Otkriveno je prokletstvo koje su naše uši jedva mogle podnijeti. O tome otvorenije ne govorimo da ne uvrijedimo čiste uši. Dostatne su isprave o počinjenome. Iz njih najpotpunije izlazi da se u maniheističkoj sljedbi ne nalazi nikakav stid, nikakvo poštenje i gotovo nikakva čistoća. Kod manihejaca je zakon laž, đavao vjera, žrtva sramota.

5. — Predragi! Manihejci su skroz ogavni i opasni. Poremećaji u drugim krajevima nama su ih doveli u većemu broju. Posve ih isključite iz svoga prijateljstva. Vi se, žene, nadasve uzdržite od njihova poznanstva i razgovora. Inače ćete, dok se neopreznim slušanjem veselite čudesnim pričanjima, upasti u đavlije zasjede. Đavao zna da je prvoga čovjeka zaveo ženinim ustima. Iz rajske je sreće izbacio sve ljude po ženskoj povjerljivosti. Sada sigurnijom lukavošću postavlja zamku vašemu rodu. Tako će one koje uspije namamiti preko službenika svoje neistine lišiti i vjere i stida.

Predragi! Slijedeće vas molim vrućom molbom: našoj skrbi vjerno dojavite ako tko od vas sazna gdje manihejci stanuju, gdje poučavaju, koga posjećuju i u čijem se društvu odmaraju. Malo koristi ako manihejci, po zaštiti Božjega Duha, koga od vas nisu zarobili, ali se neuhvaćeni ne pomiče kada dozna da su druge zasužnjili. Protiv zajedničkih neprijatelja za zajednički spas svi moraju posjedovati jednu te istu budnost. Inače bi rana jednoga uda mogla zaraziti ostale udove. Ljudi koji smatraju da s ne smije odati manihejce, na Kristovu će sudu biti krivi za šutnju pa makar se nisu pristankom zarazili.

6. — Stoga prionite uz pobožni žar vjerske skrbi. Neka se protiv najpomamnijih dušmana duša probudi briga svih vjernika. Milosrdni nam je Bog zato odao stanoviti dio štetnih ljudi da očitovana pogibelj potakne mar za oprezom. Nije dosta što je učinjeno. Valja proslijediti isto istraživanje koje će, uz Gospodnju pomoć, omogućiti da ispravni ostanu čitavi, ali isto tako da se od zablude odvrate mnogi koje je prevarilo đavolsko zavođenje. Vaše se molitve, milostinje i postovi svetije prinose milosrdnome Bogu po samoj toj pobožnosti kada se i to djelo vjere pridruži ostalim pobožnim dužnostima.

Postimo, dakle, u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod svetoga apostola Petra koji je nazočan. Iskusili smo i vjerujemo da on bez prekida stavlja pastirske straže za ovce koje mu je Gospodin povjerio. Petar će svojim molitvama isprositi da Božja Crkva koju je ustanovilo njegovo propovijedanje bude slobodna od svake zablude. Po Kristu našemu Gospodinu.

17.

17. XII. 444.

1. — Predragi! Starozavjetni crkveni nauk pruža veliku korist svečanim evanđeoskim naredbama kada se nešto iz drevnoga naređenja prenese u novo opsluživanje. Sama crkvena pobožnost pokazuje da Gospodin Isus »nije došao dokinuti Zakon nego ispuniti« (Mt 5,17). Prestale su naznake koje su najavljivale dolazak našega Spasitelja. Minule su slike. Otklonila ih je nazočnost Istine. Ono pak što je ustanovila pobožna razložitost da ravna ćudoređem i zbog jednostavnoga bogoštovlja i kod nas ostaje na snazi u istome obliku u kojemu je ustanovljeno. Što je u skladu s oba Zavjeta nije pretrpjelo nikakvu promjenu. U to spada i svečani post dvanaestoga mjeseca. Sada ga slavimo godišnjim običajem. Istinita je pravednost i pobožnost zahvaliti božanskoj darežljivosti na plodovima što ih je za ljudsku uporabu dala zemlja u skladu s određenjem najviše pravednosti.

Pokažimo da to činimo spremnim duhom. U tu svrhu treba prigrliti uzdržljivost posta kao i brigu oko milostinje. Tako će iz tla našega srca niknuti klica pravednosti i plod ljubavi. Zaslužit ćemo Božje milosrđe ako se smilujemo njegovim siromasima. Da Boga umilostivimo, najučinkovitija je prošnja koju pomažu pobožna djela. Tko od potrebita ne otkloni svoju dušu, brzo prema sebi okreće Gospodnje uho. Gospodin kaže: »Budite milosrdni kao što je milosrdan i vaš Otac. Oprostite pa će se i vama oprostiti« (Lk 6,36). Što je dobrostivo kao ta pravednost? Što je tako blago kao naknada gdje se sučeva presuda polaže u vlast suđenoga? Krist kaže: »Dajte i vama će se dati« (Lk 6,38). Tako se brzo udaljuje nevjerna zabrinutost i oklijevanje škrtosti da sigurno čovjekoljublje udijeljuje što Istina obećaje i što će uzvratiti.

2. — Budi, kršćanski darovatelju, postojan! Daj što primiš, posij što ćeš žeti i raspi što skupljaš. Ne boj se troška i ne uzdiši za nesigurnim dobitkom. Kada razdaš svoje blago, ono se uvećava. Žudi za pravednom dobiti milosrđa i nastoj oko trgovine vječnoga probitka.

Tvoj Darovatelj želi da i sam budeš dobrotvor. Onaj koji daje da imaš, naređuje da dijeliš. Veli: »Dajte i vama će se dati« (Lk 6,38). Moraš prigrliti i pohvaliti uvjet toga obećanja. Ni ti »ne posjeduješ što nisi primio« (1 Kor 4,7). Moraš pak imati što ćeš dati.

Tko, dakle, ljubi novac i želi svoje bogatstvo povećati pretjeranim obujmom, neka se radije bavi navedenom svetom dobiti. Neka se bogati spomenutom lihvarskom vrstom. Neka se ne koristi nuždom ljudi u nevolji. Inače će po prijevarnim dobicima upasti u zamke neoprostivih dugova. Neka bude vjerovnik i kamatnik kod onoga koji kaže: »Dajte i dat će vam se. Kojom mjerom budete mjerili, istom će vam se mjeriti« (Lk 6,38).

Prema sebi je nevjeran i nepravedan tko ne želi vječno posjedovati za što drži da se mora ljubiti. Ma što dodao, očuvao, i zgrnuo, iz ovoga će svijeta otići kao siromah i prosjak. Kaže prorok David: »Kada umre, neće sve uzeti. S njime neće sići slava njegove kuće« (Ps 48,18). Da je bio dobrostiv vlastitoj duši, svoja bi dobra povjerio onome koji je sigurni jamac siromasima kao što je najširokogrudiji kamatni platilac.

Škrtost je nepravedna i besramna. Kaže da iskazuje dobročinstvo, a vara. Škrtost ne vjeruje Bogu koji jedini po istini obećaje. Vjeruje čovjeku koji na brzinu ugovara te sadašnje drži sigurnijim od budućega. Stoga se često dođe do toga da pohlepa za nepravednom dobiti s pravom postane razlogom pravedne osude.

3. — Prema tome, što god se dogodi, lihvar je uvijek u lošem položaju. Njemu je grijeh ako se novac smanjuje ili uvećava. Bijedan je kada gubi što je dao i još bjedniji ako uzima što nije dao. Posve moramo izbjegavati lihvarsko zlodjelo i skroz mimoilaziti dobit koja nema ništa ljudsko. Bogatstvo se, doduše, uvećava nepravednim i zlokobnim uvećanjima, ali dušino blago vene. Novčana je kamata za dušu smrt.

Sveti prorok David pokazuje što Bog misli o takvim ljudima. Reče: »Gospodine, tko će boraviti u tvome šatoru? Tko će počivati na tvojoj svetoj gori« (Ps 14,1)? Davida je u tome poučio odgovor božanskoga glasa. Spoznao je da će doprijeti do vječnoga pokoja tko među ostalim pravilima pobožnoga života »svoj novac ne daje na lihvu«. Tuđ je Božjemu »šatoru« i daleko od Božje »svete gore« (Ps 14,5) tko po kamatama stječe žalosnu dobit od svoga novca. Dok se nastoji obogatiti tuđom štetom, prikladan je da se kazni vječnim siromaštvom.

4. — Predragi! Vi ste svim srcem povjerovali Gospodnjim obećanjima. Izbjegavajući najnečistiju zarazu škrtosti, pobožno se i mudro služite Božjim drovima. Budući da se radujete Božjoj darežljivosti, nastojte imati dionike u svojem veselju. Mnogima nedostaje što vi posjedujete u izobilju. Vama se u siromaštvu nekih pruža mogućnost da nasljedujete božansku dobrotu. Tako će se po vama i na druge protegnuti božansko dobročinstvo. Dobro upravljajući vremenitim steći ćete vječno.

Srijedom i petkom postimo. U subotu bdijmo kod svetoga Petra apostola. Neka nam njegove molitve u svemu isprose božansku zaštitu. Po Kristu našemu Gospodinu.

18.

16. XII. 451.

1. — Predragi! Božanske su ustanove sredstva kojima se posvećuju naše duše i tjelesa. Bez prekida se ponavljaju tijekom dana i vremena da nas gane samo liječenje vlastitih slabosti. Naša je narav zbog grešne mrlje prevrtljiva i smrtna. Ipak je već otkupljena svetim krštenjem. Unatoč tome, sklona je goremu jer je podložena strastima. Skroz bi je iskvarila putena pohota da je ne štiti duhovna pomoć. Kao što uvijek nešto postoji što je kvari, tako je vazda i ono nazočno zbog čega se održava. Apostol kaže: »Vjerni Bog neće dopustiti da budete napastovani iznad moći. Učinit će kraj da možete izdržati« (1 Kor 10,13).

Gospodin, dakle, štiti svoje ratnike. Svoje vojnike sokoli onaj koji je »moćan u boju« (Ps 23,8). Veli: »Ne bojte se. Ja sam svladao svijet« (Iv 16,33). Usprkos tome, predragi, moramo znati da navedeni poticaj udaljuje strah, ali ne boj. Pošto se uguši žalac bojazni, ostaje ratni razlog. Lukavi dušmanin potiče, doduše, bijes progonstva, ali je prividni mir još štetniji. Gdje se javno vode sukobi, javni su i vijenci. Snagu strpljivosti hrani i raspaljuje činjenica da je obećanje blisko kao što je i uznemirenost neposredna.

Javni su bezbožnički napadi prestali. Đavao se sustegao od ubojstava i mučenja vjernika. Ali da nastavak okrutnosti ne bude umnoženje naših pobjeda, uskipjeli protivnik krvava neprijateljstva okreće u mirne zasjede. Kada nije mogao svladati glađu i studeni, mačem i ognjem, htio bi dokrajčiti dokolicom, uloviti u mrežu pohotama, naduti častohlepljem i pokvariti požudom.

2. — Kršćanski bojni red posjeduje moćne zaklone i pobjedničko oružje da spomenuto i drugo uništi. Duh Istine uči svoje vojnike da blagost uništava srdžbu, darežljivost škrtost i dobrostivost zavist. »Desnica je Svevišnjega promijenila« (Ps 76,11) mnoga srca. Starost se preinačila u novost. Sluge su bezakonja postale službenici pravednosti. Uzdržljivost je podložila raskalašenost, a poniznost otjerala nadutost. Oni koji su se kaljali nečistoćom, trude se oko čistoće.

Predragi! Tim su obećanjima po providnosti Božje milosti dodani sveti postovi koji u određene dane od cijele Crkve traže odanost općega opsluživanja. Lijepo je i pohvalno što se neki članovi Kristova tijela kite vlastitim službama. Ipak je odličniji posao i svetija vrlina kada se srca pobožnoga puka sjedine u jednoj nakani. Tako onoga kome je naše posvećenje muka ne nadjačava jedino dio već cjelina.

Predragi! Tome se poslu posvećuje dvanaesti mjesec. Na neki način obilježjem svoga vremena opominje da nitko ne omlitavi zbog studeni nevjernosti već se radije osnaži Duhom ljubavi. Naznaku božanske volje primismo po samim svjetovnim počelima kao po javnim pismenima. Višnja pouka nikada ne prestaje ako se i od onoga učimo što nam služi.

3. — Apostolska misao uspoređuje golim stablima ljude koji su bez pobožna »ploda« (Jud 12). Uz to se moramo čuvati i one smokve koja je primjer neplodnosti. Evanđelje izvješćuje da ju je Gospodin Isus kada gladan nije imao za čim posegnuti osudio na trajnu besplodnost. Tako ćemo shvatiti da čovjeku koji ne okrijepi gladna onaj odriče jelo koji kaza da je njemu dato što se udijelilo siromahu.

Oni će biti prokleta stabla kojima će Sudac reći: »Odstupite od mene, prokleti, u vječni oganj koji je moj Otac pripravio đavlu i njegovim glasnicima. Bio sam gladan i niste mi dali jesti. Bijah žedan i ne dadoste mi piti . . .« (Mt 25,41-42). Tu se pojedinačno nabraja da razumijemo kako se neće zateći izvan milosrđa tko je barem dijelom izvršio spomenuta djela. Duša koja nikoga ne pomaže bit će besplodno stablo jer je lišena svake pobožnosti.

Post nas dvanaestoga mjeseca koji je zimsko doba poziva na otajstveno poljodjelstvo. Njime se obrađuju sile usjeva, klica i stabala kojima se ljudska slabost podupire duhovnim nastojanjima. Tako se Gospodnja njiva bogati svojim troškovima. Na taj način onaj postaje bogatiji vlastitom plodnošću kome ne priliči da je ikada bez ploda.

Vaša svetost razumije da se istaknuto odnosi na razvoj cijele Crkve. Tu je klica u vjeri, napredak u nadi, zrelost u ljubavi. Tjelesno trapljenje i ustrajnost u molitvi postiže pravu čistoću kada se zasniva na posvećenju od milostinje. Gospodin kaže: »Dajte milostinju i sve vam je, eto, čisto« (Lk 11,41).

Postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod svetoga Petra apostola. Pomoći će nas i zagovarati onaj koji živi i vlada s Ocem i Duhom Svetim u sve vijeke vjekova. Amen.

19.

14. XII. 452.

1. — Kada o dolasku Božjega kraljevstva i koncu svjetskoga vremena Spasitelj poučavaše svoje učenike i u apostolima svoju cijelu Crkvu, reče: »Pazite da vam srca ne ogreznu u pijančevanju, opijanju i svjetovnim mislima« (Lk 21,34). Znamo, predragi, da ta naredba na poseban način spada na nas. Nama je najavljen dan koji je bez sumnje blizak iako je skriven. Dolikuje da se svaki čovjek na nj pripremi da koga ne zateče odana trbuhu ili zapletena u svjetovne brige.

Predragi! Svakodnevno iskustvo dokazuje da tjelesna sitost otupljuje misaonu oštrinu. Snagu srca slabi prekomjerno jelo. Uživanje u jelu protivi se tjelesnome zdravlju ako umjerenost ne odoli zamci te uskrati pohlepi što bi bilo na teret. Tijelo za ničim ne čezne bez duše. Osjećaj potječe iz istoga vrela kao i gibanje. Istoj duši pripada da štošta uskrati biti koja joj je podložna te nutarnjom prosudbom izvanjsko obuzda pred onim što ne priliči. Duša će, češće oslobođena tjelesnih požuda, moći u tvrđavi duha posvetiti se božanskoj mudrosti. Kada zašuti svaka buka zemaljskih briga, duša će se radovati u svetim razmatranjima i vječnim užicima. To je u ovome životu teško bez prekida ostvarivati. Ipak se dade često poduzeti pa se češće i duže baviti duhovnim nego tjelesnim. Pošto s boljim brigama provedemo duža razdoblja, i vremenito djelovanje prelazi u neprolazno bogatstvo.

2. — Predragi! Od koristi je navedeno opsluživanje koje se prvenstveno odnosi na crkvene postove. To je nauk Duha Svetoga tako rasporedio tijekom cijele godine da je zakon uzdržavanja propisan za svako vrijeme. Proljetni post pada u korizmeno vrijeme, ljetni u duhovsko, jesenki u deveti mjesec, a zimski u ovaj dvanaesti i njega slavimo. Tako shvaćamo da nije ništa bez božanskih zapovijedi. Sva počela služe Božjoj Riječi za našu pouku. Posredstvom stožera samoga

svijeta kao po četiri evanđelja neprekidnom se trubljom u onome poučavamo što propovijedamo i činimo. Govori prorok: »Nebesa kazuju Božju slavu. Nebeski svod najavljuje djela njegovih ruku. Dan kazuje danu riječ i noć noći prenosi znanje« (Ps 18,2-3).

Postoji li išta o čemu nam Istina ne govori? Njezine se riječi čuju danju i noću. Ljepota zbilja koje su stvorene stvaranjem jednoga Boga ne prestaje ušima srca naznačavati učiteljicu koja je um. Stoga se »Božja nevidljivost motri po onome što se u stvorenome shvati« (Rim 1,20). Stvoreno služi sveopćemu Stvoritelju, a ne stvorovima.

Uzdržljivost uništava sve poroke. Snaga te kreposti nadjačava sve za čim pohlepa žeđa, što oholost obasiže i što raskalašenost žudi. Tko otuda ne razumije koliku nam pomoć pružaju postovi gdje se propisuje uzdržavanje od jela, ali i od svih ostalih putenih želja? Po sebi je suvišno pristati na glad ako se ne odbaci opaka volja. Uzalud se mučiti odbijanjem jela, a pred naumljenim grijehom ostati nedjelatan.

Post je tjelesan i nije duhovan gdje se jedino ne oprašta tijelu i gdje se uporno ostaje kod onoga što je škodljivije od svakoga uživanja. Što koristi duši da je na vani gospodarica, ali se iznutra pokorava kao sluškinja? Tada zapovijeda udovima, a gubi pravo na vlastitu slobodu. Pravo je što duša često trpi od pobunjene sluškinje kada sama ne iskazuje Gospodinu dužnu poslušnost. Kada, dakle, tijelo posti od jela, neka duh posti od opačina. I neka zakonom svoga Kralja rasuđuje zemaljske brige i čežnje.

3. — Duša se mora sjećati da prvu ljubav duguje Bogu, drugu bližnjemu. Sve svoje osjećaje treba ravnati ovim pravilom: ne odstupati od Gospodnjega štovanja niti od koristi prema ljudima koji su sluge kao što je i sama. Kako pak Boga štujemo ako ne tako da se i nama dopada što se njemu sviđa te da se naše osjećanje nikada ne udaljuje od njegova vladanja? Ali ako isto hoćemo što i Bog, neka naša slabost od njega uzme snagu kao što smo od njega primili i volju. Kaže Apostol: »Bog po svojoj dobroj volji u nama obistinjuje i htijenje i dovršenje« (Fil 2,13).

Čovjeka neće napuhati bahatost niti slomiti očaj ako se na slavu Darovatelja služi dobrima božanski udijeljenima i ako svoje želje odvrati od onoga što je spoznao kao štetno za sebe samoga. Uzdržavajući se od zavidne zloće, raskalašene lakoumnosti, gnjevne uznemirenosti i žara za osvetom, očistit će se posvećenjem istinskoga posta. Hranit će se neraspadljivim užicima. Duhovnom će uporabom i zemaljsko obilje znati preinačiti u nebesko blago. Neće za se čuvati što je dobio nego će sve više umnažati što je dao.

Vašu ljubav opominjemo nježnošću očinske ljubavi da obilnom milostinjom oplodite post dvanaestoga mjeseca. Veselite se što Gospodin po vama hrani i odijeva svoje siromahe. Njima je, dakako, mogao dati blaga koja je vama udijelio da nije u svome neizrecivom milosrđu njih opravdao radi strpljivosti u muci, a vas djelom ljubavi.

Postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod svetoga Petra apostola. Petar će se udostojati pripomoći svojim molitvama naše prošnje, postove i milostinje. Sve pak daje Gospodin naš Isus Krist koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada po sve vijeke vjekova. Amen.

20.

Prosinac, 445. [ili kasnije]

1. — Predragi! Rasporedbe Božjega milosrđa koje je naš Spasitelj na se uzeo radi obnove ljudskoga roda tako su božanski raspoređene da evanđelje milosti sa Zakona otklanja zastor, ali ne uništava uredbe. Stoga se moramo pridržavati one Gospodnje presude gdje Gospodin kaza da »nije došao Zakon uništiti već ispuniti« (Mt 5,17). Koliko, uz Božju pomoć možemo, držimo se toga pravila. Znamo da se iz Staroga zavjeta ne smije zanemariti nijedna ustanova ako budno nastojimo razlučiti što je ondje skriveno prolaznom sjenom, a što pohranjeno kao trajan čin.

U naše se doba više po slikovitim značenjima ne smije razlikovati jela i žrtve, vršiti tjelesno obrezanje, lučiti pranja i opsluživati čišćenja. To su ispunile zbilje koje su nabrojeno predstavljale. Ali ostaju na snazi kako su objavljeni ćudoredni zakoni i propisi jer izražavaju što i kazuju. U kršćanskoj pobožnosti rastu povećanjem, a ne propadaju što bi se smanjili.

Propise kao što su: ljubiti Boga i bližnjega, častiti oca i majku, ne klanjati se tuđim bogovima i drugo što se snažno brani odnosno spasonosno nalaže, ne prihvaćamo drukčije jer dolazi iz zakonskih naređenja ili što potječe iz evanđeoskih ukaza. Premda je puno toga nadošlo iz nove milosti, ništa se nije smanjilo s obzirom na davnu pravednost. Stoga su evanđeoski propisi s pravom odredili da na snazi ostane korist drevnih postova. Crkveni je običaj poučio da se čovjek vježba obilnijim trapljenjima. Unatoč tome, prigrlio je posvećenje uzdržljivosti što dolazi iz Zakona. Kršćanima se omogućuje da mogu što je više. Zato je bilo nedolično da ne slave što je neznatnije.

2. — Predragi! Navedeno nas je razmišljanje očito poučilo. Stoga smo crkvenim pravilima dodali post dvanaestoga mjeseca. To — kako je i običaj — nalažemo vašoj pobožnosti. Posve je časno i skroz pravedno da se po svršetku skupljanja zemaljskih plodova iskažu hvale Bogu te mu se sa prinosom posta prikaže žrtva milosrđa. Neka se svatko raduje svome obilju i veseli što je mnogo unio u vlastite žitnice. Ali neka to bude tako da se i prosjaci raduju zbog tuđega obilja. Neka plodnost duše oponaša plodnost usjeva, otok loza i rod stabala. Neka i srca dadu što je dala zemlja. Tako ćemo s prorokom moći kazati: »Naša je zemlja dala svoj urod« (Ps 66,7).

Bog je pravi i vrhovni ratar. Vrelo je ne samo tvarnih nego i duhovnih plodova. Bog zna dvostrukom obradom obraditi oba sjemena i oba nasada. Njivama daje rast klica, dušama napredovanje u krepostima. Sve to potječe od jedne providnosti i poziva na učinak istoga djela.

Čovjek je »sazdan na Božju sliku i priliku« (Post 1,26).[6] U časti svoje naravi nema ništa tako vlastito kao to da nasljeduje dobrotu svoga Stvoritelja. Stvoritelj je jednako milosrdni davalac svojih darova kao i pravedni nadzornik. Hoće da imamo dijela u njegovim djelima. Mi, doduše, ne možemo stvoriti nijedno biće, ali smo, po Božjoj milosti, sposobni obraditi poklonjenu tvar. Zemaljska dobra nisu povjerena našoj uporabi da jedino služe pohoti i zasićenju samo tjelesnih osjetila. Inače se ničin ne bismo razlikovali od blaga i zvjeri koje ne znaju doskočiti tuđim potrebama. Isključivo se znaju brinuti za se i svoje potomstvo.

3. — Životinje su bez razuma. Stoga se ne poučavaju nikakvim zakonom. Nisu primile zakon jer nisu dobile razum. Gdje je pak razumsko prosvjetljenje, ondje je i stega pobožnosti koja duguje ljubav prema Bogu i bližnjemu. Drukčije se ne može iskušati da je čovjek ljubitelj samoga sebe ako se ne vidi da ljubi Stvoritelja svoje naravi povrh sebe i uza se dionika svoje naravi. S pravom »o tim dvjema zapovijedima visi sav zakon i proroci« (Mt 22,40). S pravom je skup svih rasprava pod sažetošću malo riječi protumačen najpotpunijim zaglavkom.

6) Leon se u *Govorima* zaisata često vraća biblijskoj tvrdnji o čovjeku kao Božjoj »slici«. To je za nj najveće i najuzvišenije ljudsko dostojanstvo, čast i ponos. Ali bogolikost utisnuta u čovjeka ćudoredno obvezuje. Nameće veliku odgovornost. Čovjek je dužan u životu provoditi sličnost s Bogom i nasljedovati onoga čija je slika. Čovjek mora stajati Bogu na usluzi i s njime surađivati u provedbi i ostvarenju općega dobra. Usp. G. HUDON, *Léon*, 602.

Ljubimo Boga, ali ljubimo i bližnjega. Mjeru ljubavi prema bližnjemu odredimo onom ljubavlju kojom Bog nas ljubi. Bog je dobar i zlima. Darovima svoje dobrostivosti ne hrani jedino svoje štovatelje već i nijekatelje. Ljubimo bližnje i tuđince. Što se duguje prijateljima, neka se još obilnije pruži neprijateljima. Iako ima ljudi čiju zloću ne ublažuje nikakvo čovještvo, ipak djela milosrđa nisu besplodna. Dobrohotnost nikada ne gubi što pruži neharnima.

Predragi! Neka se nitko ne tuđi od dobra djela i neka se nitko ne izgovara svojim siromaštvom jer da jedva sebi dostaje pa ne može drugoga pomoći. Veliko je što daje od neznatnoga. Na tezulji se božanske pravednosti ne mjeri obujam darova nego težina dušâ. Evanđeoska je udovica u riznicu ubacila dva novčića (usp Mk 12,41-44), ali je nadvisila sve bogataške darove. Kod Boga nije jeftina nijedna pobožnost niti je besplatno ijedno smilovanje. Bog je ljudima poklonio različita imanja, ali ne traži različite osjećaje.

Neka svatko procijeni svoje blago i koji su više primili, neka više i dadu. Neka vjernički post bude jelo siromaha. Što tko sebi uskrati, neka koristi potrebnima. Štedljivost pruža veliki lijek dušama i tjelesima. Post je ipak male vrijednosti ako se ne posveti djelom milosrđa. Stanovita se krsna moć nalazi u milostinji jer »milostinja ništi grijeh kao voda plamen« (Prop 3,30). Duh veli: »Operite se, budite čisti« (Iz 1,16). Po istome se Duhu kaže: »Dajte milostinju i sve vam je čisto« (Lk 11,41). Tako nitko ne sumnja niti gubi povjerenje da se novoporodni sjaj nakon mnogih grijeha za onoga opet uspostavlja tko se nastoji očistiti očišćenjem milostinje.

BOŽIĆNE PROPOVIJEDI

21.

Božić, g. 440.

1. — Danas[7] se, predragi, rodio naš Spasitelj. Radujmo se! Nije dopušteno da vlada tuga gdje se slavi rođendan Života koji je uništio strah od smrtnosti i donio nam iz obećane vječnosti veselje. Nitko nije izdvojen od udjela na toj radosti. Svima je jedan razlog zajednički za veselje. Gospodin naš, razoritelj grijeha i smrti, nije zatekao nijednoga čovjeka slobodna od krivnje. Stoga je došao sve osloboditi. Neka se veseli sveti jer se približio vijencu. Neka se raduje grešnik jer se poziva na oproštenje. Neka se ohrabri poganin jer je pozvan na život.

U skladu s »puninom vremena« kako je rasporedila »visina neistražive božanske promisli« (Gal 4,4; Ef 1,10) Sin je Božji uzeo narav ljudskoga roda da je izmiri s njezinim Stvoriteljem. Tako se đavao koji je »smislio smrt« (Mudr 2,24) imao svladati po naravi koju je pobijedio. U tome se za nas poduzetome ratu borilo velikim, čudesnim, izjednačenim pravom. Svemogući se Bog s najokrutnijim neprijateljem sukobio u našoj poniznosti, a ne u svome veličanstvu.

7) Opet svraćamo pozornost na veliku vrijednost riječi »danas«. Leon je neprestano ponavlja. Tu se nalazi ključ za njegovo poimanje bogoslužnoga slavlja. Velike svetkovine sjećaju na poglavite događaje iz povijesti spasenja. Ali bogoslužje omogućuje da spasenje koje se obistinilo po minulim događajima »danas« vjernicima udjeli milost koju su ranije zaslužili i svima omogućili. Na taj način prošli događaji u svome spasenjskome značenju po bogoslužnim činima postaju istinska i trajna spasonosna zbilja. Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 66 bilj. 1; R. DOLLE, *Sermons*, III, 269 bilj. 4; E. CATTANEO, *Culto*, 119; B. STUDER, *Leone Magno*, 571; G. HUDON, *Léon*, 605. Ističemo da u ovome istome ulomku Leon Djevicu Mariju naziva *Dei genitrix*. U 30,4 veli da je Djevica Marija *Domini genitrix*. Prema tome, za Leona je Marija »Božja Majka« i »Gospodinova Majka«. Mariologiji je bio važniji prvi naziv.

Pred neprijatelja je stavio oblik i narav koja ima dijela u našoj smrtnosti, ali je bez ikakva grijeha. Od Kristova je rođenja daleko što čitamo o svima: »Nitko nije čist od nečistoće. Nije ni dijete ako mu je život na zemlji jedan dan« (Job 14,4-5). Međutim, na Isusovo jedinstveno rođenje nije ništa prešlo od tjelesne pohote. Na nj se nije ništa protegnulo od zakona grijeha.

Odabire se kraljevska Djevica Davidova podrijetla. Ona je zanijela svetim plodom. Božanski je i ljudski porod prije začela duhom nego tijelom. Da se zbog nepoznavanja višnje odluke ne prestraši neuobičajenih učinaka, iz anđeoskoga razgovora saznaje da će u njoj biti na djelu Duh Sveti. Tako skorašnja Božja Majka ni ne pomišlja na uništenje čistoće. Zašto bi zdvajala radi ovoga oblika začeća kada joj se obećava djelotvornost Sile Svevišnjega? Svjedočenjem se prethodnoga čuda potvrđuje vjera one koja je povjerovala. Navodi se neočekivana Elizabetina plodnost. Tko je neplodnici poklonio začeće, udijelit će i Djevici. U to ne treba sumnjati.

2. — Božja je Riječ Bog: Sin Božji koji »u početku bijaše kod Boga. Po njemu je sve postalo. I bez njega nije ništa postalo« (Iv 1,1-3). Sin je postao čovjek da čovjeka oslobodi od vječne smrti. Bez umanjenja svoga veličanstva sagnuo se da primi našu skromnost. Sin je ostao što je bio i uzeo što nije bio. Pravi je »slugin lik« sjedinio s »likom« (Fil 2,6-7) u kojemu je jednak Bogu Ocu. Obje je naravi vezao takvim vezom da proslava nije uništila nižu narav niti uzimanje umanjilo višu.

Očuvala se, prema tome, vlastitost jedne i druge bitnosti, ali se sjedinila u jednoj osobi. Uzvišenost je uzela poniznost, moć slabost, vječnost smrtnost. Da se isplati dug našega stanja, nepovrediva se narav izlila u narav koja podliježe patnji. Istinski Bog i istinski čovjek točno se sjedinjuju u Gospodnjemu jedinstvu. Tako — kao što dolikovaše našemu liječniku — jedan te isti »posrednik Boga i ljudi« (1 Tim 2,5) može radi jedne zbilje umrijeti, a radi druge uskrsnuti. S pravom porod Spasa nije prouzročio nikakvo raspadanje djevičanske cjelovitosti. Rađanje je Istine obrana nevinosti.

Predragi! Takvo je, dakle, rođenje dolikovalo Kristu koji je »Božja snaga i Božja mudrost« (1 Kor 1,24). Čovještvom nam je odgovaralo, a božanstvom je daleko ispred nas. Da Krist nije pravi Bog, ne bi donio lijek. Ali da nije bio istiniti čovjek, ne bi pružio primjer.

Kada se Gospodin rodio, oduševljeni su anđeli pjevali »slava Bogu na visini«. Naviješten je »mir na zemlji ljudima dobre volje« (Lk 2,14). Anđeli su vidjeli kako nebeski Jeruzalem nastaje iz svih svjetskih naroda. To je neizrecivo djelo božanske ljubavi. Koliko mu se mora radovati ljudska poniznost kada se toliko veseli anđeoska uzvišenost?

3. — Predragi! Zahvaljujmo Bogu Ocu po njegovu Sinu i Duhu Svetome. Bog nam se smilovao radi velike svoje ljubavi kojom nas je ljubio. Kada smo umrli na štetu grijeha, s Kristom nas je suoživio da u njemu budemo novo stvorenje i novi stvor. Odložimo, dakle, staroga čovjeka s djelima njegovim. Steknimo dio u Kristovu rođenju i odrecimo se putenih djela.

Upoznaj, kršćanine, svoje dostojanstvo! Postao si »dionik božanske naravi« (2 Pt 1,4).[8] Ne padaj nedostojnim življenjem u staru niskost. Sjeti se kojoj si Glavi i kojemu tijelu ud. Spomeni se da si odvojen iz vlasti tame i prenesen u Božje svjetlo i kraljevstvo. Po krsnome si otajstvu postao hram Duha Svetoga. Ne tjeraj od sebe zlim činima takva stanovnika i ne podlaži se opet đavlovu robovanju. Tvoja je cijena Kristova krv. Naš Gospodin Krist koji te iz milosrđa otkupio, sudit će ti po pravdi.

22.

Božić, g. 441.

1. — Kličimo, predragi, u Gospodinu. Veselimo se duhovnom radošću. Zasjao je dan novoga otkupljenja, drevne priprave, vječne sreće. Godišnjim nam se obrtajem ponovno obnavlja otajstvo našega spasenja. Od početka je obećano, na kraju obistinjeno. Trajat će bez konca. Dostojno je da se danas uvis dignutih srdaca klanjamo božanskoj tajni. Što se ostvaruje velikim Božjim darom, neka se slavi velikim crkvenim veseljem.

Bog je svemoguć i blag. Njegova je narav dobrota, volja moć, djelo milosrđe. Bog je na samim počecima svijeta predoznačio lijekove što ih je njegova ljubav pripremila za smrtnikovu obnovu. Bog je zmiji najavio buduće »ženino sjeme« koje će svojom snagom »satrti« dizanje

8) Čini se da sv. Leon Veliki nije u svome teološkom rječniku posjedovao ni rabio pojmove kao što su »pobožanstvenjenje« ili »pobožanstveniti« ali se ta misao kao cilj otkupljenja i svrha ljudskoga života jamačno nalazi u njegovim djelima gdje je antropološka odrednica osnovna. Uostalom, Leon navodi ključnu biblijsku tvrdnju na kojoj počiva nauk o ljudskome pobožanstenjenju. To je 2 Pt 1,4. Usp. G. BARDY, *Divinisation*, 1397-1398.

pogubne »glave« (Post 3,15). Nagoviješten je »Krist u tijelu« (1 Iv 4,2). To naznačuje Boga i čovjeka koji se rađa od Djevice. Neraspadljivim rođenjem osuđuje oskvrnitelja ljudskoga roda.

Đavao se hvalio kako je čovjek ostao bez Božjih darova jer ga je on zaveo svojom prijevarom. Tako je čovjek lišen dara besmrtnosti. Podvrgnut je okrutnoj smrtnoj osudi. Također se đavao hvastao da je u svojim zlim djelima našao stanovitu utjehu radi zajedništva ljudske sudbine s varalicom. Bog je stoga što traži račun pravedne strogosti izmijenio drevnu presudu o čovjeku kojega je stvorio u velikoj časti.

Predragi! Zbog promisli je tajne odluke bilo potrebito da nepromjenljivi Bog, ukoliko se njegova volja ne može lišiti vlastite blagonaklonosti, još skrovitijim otajstvom ostvari prvi naum svoje ljubavi. Tako neće propasti čovjek kojega je lukavost đavolskoga zlodjela navela na grijeh protiv Božjega nacrta.

2. — Predragi! Kada su, dakle, došla vremena koja su bila utanačena za ljudsko otkupljenje, Isus Krist je ušao u ove najniže predjele svijeta. Božji Sin je sišao s nebeskoga sjedišta, ali nije odstupio od Očeve slave. Rodio se novim redom i novim rođenjem. Red je nov jer je nevidljivi u svome postao vidljiv u našemu. Neobuhvatni htjede biti obuhvatljiv. Onaj koji ostaje prije vremena, počeo je biti u vremenu. Gospodar je svemira, osjenivši dostojanstvo svoga veličanstva, uzeo »slugin lik« (Fil 2,7). Bog koji ne može trpjeti nije držao nedostojnim biti čovjek koji podliježe patnji. Besmrtni se podložio biljezima smrti.

Isus se rodio novim rođenjem. Začet je od Djevice i od Djevice se rodio. Bez pohote je očeve puti i bez nepravde prema Majčinoj neoskvrnjenosti. Budućem je ljudskom Spasitelju dolikovalo takvo rođenje koje u sebi ima narav ljudske biti, ali ne pozna nečistoću ljudskoga tijela. Bog je začetnik Bogu koji se rađa u tijelu. To svjedoči arhanđeo blaženoj Mariji: »Duh će Sveti sići u te i osjenit će te Sila Svevišnjega. Zato će se sveto što se od tebe rodi zvati Božji Sin« (Lk 1,35).

Izvor je različit, ali je narav slična. Vjerujemo da tu nedostaje ljudska uporaba i običaj. Božanska je moć pomogla da Djevica začne, rodi i ostane djevicom. Ovdje se ne smije misliti na stanje one koja rađa već na volju onoga koji se rađa. On se rodio kao čovjek kako je htio i mogao. Ako tražiš istinu naravi, upoznaj ljudsku tvar. Ali ako ispituješ razlog za nastanak, priznaj božansku moć.

Gospodin Isus Krist došao je otkloniti naše nečistoće. Nije došao da ih trpi. Nije došao podleći manama već ih izliječiti. Isus je došao ozdraviti svaku bolest raspadljivosti[9] i sve rane nečistih duša. Trebalo je da se rodi novim redom koji je ljudskim tijelima donio novu milost neokaljene čistoće. Bilo je potrebito da neraspadljivost koja se rađa očuva prvotnu neokaljanost one što rađa. Ulivena je sila božanskoga Duha sačuvala pojas nevinosti jer joj se sviđao kao gostinjac svetosti. Imaše nakanu odbačeno uspraviti, slomljeno učvrstiti i pokloniti umnoženu moć čednosti da se svladaju putene nečistoće. Tako će se opće djevičanstvo koje se rađanjem nije moglo sačuvati preporođenjem dati te i u drugim ostvarivati.

3. — Predragi! Zar se već to što je Krist odabrao da se rodi od Djevice ne ukazuje vrhunskom razumnošću? S toga razloga đavlu nije bilo poznato spasenje što se rodilo ljudskome rodu. Duhovno je začeće bilo skriveno. Đavao je gledao na Krista kao na druge ljude. Zato je vjerovao da se rodio kao i svi ostali. Đavao je vidio da je Kristova narav jednaka sa svim ljudima. Radi toga je smatao da sa svima ima istovjetan izvor. Đavao nije razumio da je slobodan spona prekoračenja onaj kojega nije zatekao lišena smrtne slaboće.

Božje je milosrđe pravo. Bog je za obnovu ljudskoga roda raspolagao s neiskazivo mnogo načina. Ipak je najradije odabrao takav put postupanja kojim se za uništenje »đavlova djela« (1 Iv 3,8) ne mora poslužiti moću sile već razlogom pravednosti. Oholost drevnoga neprijatelja nije bez udjela sebi prisvajala samovlasno pravo na sve ljude. Nije nezasluženim gospodarenjem tlačila one što ih je — jer su tako htjeli — od Božjega zakona privela opsluživanju svoje volje. Stoga đavao ne bi pravedno izgubio iskonsko sužanjstvo predanoga roda da ga nije onaj pobijedio kojega je podložio.

---

9) Naprosto iznenađuje – to smo i kod uvoda istaknuli – kako se često i raznovrsno Leon navraća na otajstvo iskonskoga pada. Pomnije bi motrenje pronašlo u *Govorima* brojne primjedbe koje se odnose na praroditeljski pad i njegov kobni utjecaj i teške posljedice za cijeli ljudski rod. To pokazuje da je Leon bio dobro upućen u teologiju prvoga prekršaja. To također znači da je nauk o nasljednome grijehu morao donekle biti poznat i običnome rimskome vjerničkome puku. Inače ne bi razumio Leonove kratke pripomene koje se odnose na prvi pad. Sve to upućuje na zaključak da se već u Leonovo doba mnogo više znalo o istočnome prijestupu nego se redovito pretpostavlja. Osobno nas čudi što i u temeljitijim istraživanjima o iskonskome grijehu Leon sa svojim učenjem zauzima zaista skromno i neznatno mjesto. Leon je vjerojatno svoje razmišljanje i propovijedanje o istočnome grijehu prožeo Augustinovim tvrdnjama i polazištima. Ipak valja zapaziti da je trebalo kratko vrijeme da se učenje o istočnome grijehu oblikuje i široko uvriježi. Čitalac Leonovih *Govora* gotovo svaki čas naiđe na pokoji ulomčić iz velikoga i opsežnoga otačkoga razlaganja o padu koji je od samoga iskona ljudske povijesti kobno usmjerio razvojni tijek cijeloga čovječanstva. Usp. T. JALLAND, *Life*, 468-471; J. GROSS, *Entwicklungsgeschichte*, 22-23.

Da se to dogodi, Krist se rodio bez muževa sjemena iz Djevice koja nije zatrudnila ljudskim općenjem već Duhom Svetim. U nijednoj se majci začeće ne zbiva bez grešne nečitoće. Marija je pak očišćenje[10] odonud stekla otkuda je i začela. Kamo, naime, ne dopire prijenos očeva sjemena, tu se ne miješa ni izvor grijeha. Neokaljano djevičanstvo nije poznavalo požudu. Stavilo je na uslugu tjelesnu bit. Od Gospodnje se Majke uzela narav, ali nije grijeh. Stvoren je »slugin lik« (Fil 2,7) bez ropskoga stanja. Novi se čovjek tako doveo u odnos sa starim da je Krist preuzeo istinito rođenje, a isključio drevnu manu.

4. — Milosrdni i svemogući Spasitelj tako je uredio začetke ljudskoga uzimanja da je zastorom naše slabosti od svoga čovjeka sakrio snagu nedodirljivoga božanstva. Na taj se način zavarala lukavost neprijatelja koji je bio siguran. Neprijatelj je smatrao da mu je rođenje djeteta što se rodilo radi spasenja ljudskoga roda jednako podložno kao rođenje svih koji se rađaju. Neprijatelj je vidio dijete koje uzdiše i plače. Vidio ga je povita u pelene, podložena obrezanju i otkupljena prinosom zakonske žrtve. Potom je raspoznao uobičajeni dječački rast. Đavao nije sumnjao u Isusov naravni razvitak sve do muževnih godina. U te je unio poteškoće. Umnažao je nepravde, bacao prokletstva, suprotivštine, hule, pogrde. Napokon je protiv Krista izlio svu snagu bijesa. Segnuo je za svim vrstama iskušenja. Znajući kojim je otrovom otrovao ljudsku narav, nipošto nije vjerovao da je Isus slobodan od prvoga prijestupa jer je iz mnogih pokazatelja zaključio da je Krist smrtan.

Ustrajni razbojnik i škrti nadziratelj bio je postojan protiv Krista koji nije na sebi imao ništa popraviti. Đavao se svom upornošću držao opće predrasude pokvarenoga iskona. Tako je pokidao »rukopis« (Kol 2,14) na koji se oslanjao. Kaznu je za zlo od onoga tražio na kojemu nije pronašao nikakav grijeh. Stoga se dokinuo zlokobni »spis« (Kol 2,14) smrtonosnoga ugovora. Tražeći u nepravdi više, lišen je zbroja svekolikoga duga.

Snažni je svezan vlastitim lancima i sva se laž zloga sručila na njegovu glavu. Pošto je svezan knez svijeta, otete su »posude robovanja« (Mt 12,29). Narav se očistila od drevnih nečistoća i vratila u svoju

10) Moglo bi se po sebi pomisliti da Leon tu odriče Mariji bezgrešno začeće. Ipak je kudikamo vjerojatnije da on uopće o tome u tome trenutku ne razmišlja iako mu je mogao biti poznat spor između Augustina i pelagijevca Julijana s obzirom na Marijino osobno začeće. Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 82 bilj. 2.

čast. Smrt uništava smrt, rođenje obnavlja rođenje jer istodobno otkupljenje otklanja ropstvo, a novoporod mijenja početak. Grešnika »opravdava vjera« (Rim 1,17).

5. — Ti se pobožno i vjerno dičiš kršćanskim imenom. Pravednim sudom rasudi milost iznesenoga izmirenja. Negda si bio odbačen, otjeran iz rajskoga zavičaja, umirao si u dugim progonstvima. Bio si rastavljen u prah i pepeo. Više nisi posjedovao nikakvu nadu u život. Takvome ti je utjelovljenje Riječi dalo moć da se iz daljine vratiš svome Stvoritelju, upoznaš Roditelja, od sluge postaneš slobodnjak te se od tuđinca uzdigneš do sina. Rodio si se od raspadljiva tijela. Preporađaš se iz Božjega Duha. Tako po milosti stječeš što nemaš po naravi. Ako spoznaš da si po Duhu posinovljenja Božji sin, usuđuješ se Boga nazvati Ocem. Lišen optužbe zle savjesti, čezneš za nebeskim kraljevstvom. Pomognut božanskom pomoći, vršiš Božju volju. Hraniš se snagom besmrtne biti. U borbi si protiv neprijateljskih napasti siguran za pobožnost. Budeš li vjeran prisegama nebeske vojske, ne sumnjaj da ćeš za pobjedu steći vijenac u pobjedničkim taborima vječnoga Kralja. Uskrsnuće, pripravljeno pobožnima, primit će te i dići u sudioništvo nebeskoga kraljevstva.

6. — Predragi! »Vi imate povjerenje u veliku nadu. Ostanite postojani u vjeri na kojoj ste utemeljeni« (2 Kor 3,12). Inače će vas opet stanovitim zamkama zavesti isti napasnik iz čijega vas je gospostva izvukao Krist. Čak bi svojom umješnom spletkom mogao pokvariti sama ova veselja današnjega dana. Tako bi jednostavnije duše zavarao kobnim uvjerenjem onih za koje se ovaj dan naše svečanosti ne ukazuje časnim radi Kristova rođenja već zbog — kažu — rađanja novoga sunca. Srca tih ljudi zastiru guste tmine. Daleko su od svakoga rasta istinske svjetlosti. Dotične još uvijek zavode najgluplje poganske zablude. Nisu sposobni duhovnu oštrinu podići nad ono što motre duhovnim pogledom. Božanskom čašću časte svjetlila koja služe svijetu.

Neka se od kršćanskih duša udalji bezbožno praznovjerje i neobična laž. Preko svake je mjere vječno daleko od vremenita, tjelesno od netjelesna i podloženo od onoga koji vlada. Stvoreno posjeduje divnu ljepotu, ali nema božanstvo kojemu bismo se morali klanjati.

Dužni smo, dakle, poštivati onu moć, mudrost i veličanstvo koje je svekoliki svijet stvorilo iz ništavila te svemogućom razumnošću nebesku i zemaljsku bit razvrstalo u željene oblike i mjere. Sunce,

mjesec i zvijezde neka su na uslugu korisnicima i neka su lijepi motriteljima. Ali neka je to tako da se za njih zahvaljuje Stvoritelju i neka se ljudi klanjaju Bogu koji je sve sazdao, a ne stvorenju koje služi.

Predragi! Hvalite Gospodina u svim njegovim djelima. Neka je u vama nesumnjivo povjerenje u djevičansku neoskvrnjenost i rođenje. Sveto i božansko otajstvo ljudske obnove častite svetim i iskrenim služenjem. Prigrlite Krista koji se rodio u našemu tijelu. Tako ćete zaslužiti da ga gledate kao Boga slave gdje vlada u svome veličanstvu. Krist ostaje s Ocem i Duhom Svetim u jedinstvu božanstva u vijeke vjekova. Amen.

23.

Božić, g. 442.

1. — Predragi! Poznato vam je i često ste slušali o onome što se odnosi na otajstvo današnje svečanosti. Ali kao što zdravim očima ovo vidljivo sunce pruža užitak, tako Spasiteljevo rođenje čistim srcima ulijeva vječnu radost. O tome rođenju ne smijemo nikada šutjeti makar ga kako dolikuje nismo sposobni razumjeti. Vjerujemo da se ne odnosi jedino na otajstvo kojim je Božji Sin suvječan s Ocem već i na ovo rođenje kojim je »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) što bi kazano: »Tko će izreći njegovo rođenje« (Iz 53,8)?

Prema tome, Sin Božji-Bog jedne je te iste naravi s Ocem jer je iz Oca. Stvoritelj je i Gospodar svekolikoga bitka. Svuda je čitav nazočan i sve čitav nadvisuje. On je u vremenskome tijeku koji teče po njegovu rasporedu za se odabrao ovaj dan da se rodi za spasenje svijeta iz blažene Marije. Rađanje nije obeščastilo njezino djevičanstvo kao što ga nije ni začeće oskvrnulo. Tako se izražava evanđelist: ». . . da se ispuni što je Gospodin kazao po proroku Izaiji: djevica će, evo, začeti u utrobi i roditi će sina i njegovo će ime biti Emanuel što se tumači kao Bog je s nama« (Mt 1,22-23).

Taj je divni porođaj svete Djevice jednim porodom istinski rodio ljudsku i božansku narav jer jedna i druga bitnost nije na taj način držala svoje vlastitosti da bi u njima mogla biti različita osoba. Stvorenje nije tako uzeto u zajedništvo svoga Stvoritelja da je Stvoritelj stanovnik, a stvorenje obitavalište već tako da se jedna narav sjedinila s drugom. Jedna je narav što se uzima, druga što uzima. Ipak se različitost obiju naravi staje u takvome jedinstvu da je Sin jedan te isti. Sam Sin reče da je »manji od Oca« ukoliko je pravi čovjek. Ali je također ispovijedio da je »jednak s Ocem« (Iv 14,28) ukoliko je pravi Bog.

2. — Predragi! Jedinstvo kojim se stvorenje združuje sa Stvoriteljem, arijevsko slijepilo nije moglo motriti očima razuma. Nije vjerovalo da je Božji jedinorođenac iste biti i slave s Ocem. Arijevstvo je na temelju onoga što se mora pripisati »sluginu liku« (Fil 2,7) sebi umislilo da je Sinovo božanstvo manje. Božji pak Sin pokazuje da u njemu taj lik nije različita i druga osoba. Tim likom kaže: »Otac je od mene veći«. Također s njime veli: »Ja i Otac jedno smo« (Iv 14,28 i 10,30).

Sin je »u liku sluge« što ga je radi naše obnove »uzeo« na kraju vjekova manji od Oca. Ali je u Božjemu liku u kojemu bijaše prije vjekova jednak Ocu. U ljudskoj je poniznosti »nastao od žene i bio pod Zakonom« (Gal 4,4). U božanskome je veličanstvu ostao Bog-Riječ »po kojoj je sve postalo« (Iv 1,8). Stoga je onaj koji je »u Božjemu liku« sazdao čovjeka, u »sluginu liku« postao čovjek. Ali je snagom onoga koji uzima oboje Bog i oboje čovjek zbog poniznosti uzetoga.

Božanska i ljudska narav zadržavaju bez nedostatka svoju vlastitost. Kao što »Božji lik« ne ništi »slugin lik«, tako »slugin lik« ne umanjuje »Božji lik«. Zbog očuvanosti Božje i ljudske naravi otajstvo sjedinjene moći sa slabošću dopušta kazati da je Sin »manji od Oca«. Božanstvo pak koje je jedno u trojstvu Oca i Sina i Duha Svetoga isključuje svaku misao o nejednakosti. U Trojstvu vječnost nema ništa vremenito, u naravi nije nikakva nejednakost, ondje je jedna volja, ista bit, jednaka vlast. I nema tri boga. Bog je jedan jer je jedinstvo pravo i neodvojivo gdje ne može biti nikakve različitosti.

Prema tome, u cjelovitoj se i potpunoj naravi pravoga čovjeka rodio pravi Bog. Potpun je u svome, čitav u našemu. Svojim nazivamo što je Stvoritelj od početka u nama stvorio i što je uzeo da obnovi. Ono što je varalica unio i prevareni čovjek prihvatio nije na Spasitelju ostavilo nikakva traga. Spasitelj je prigrlio zajedništvo u ljudskim slabostima, ali nije zato bio dionik naših grijeha. Uzeo je »slugin lik« bez grešne nečistoće. Ljudsko je uzdignuo, božansko nije umanjio. Ona je snishodljivost kojom se nevidljivi učinio vidljivim bila nagib smilovanja, a ne oslabljenje snage.

3. — Da bismo, dakle, bili pozvani od iskonskih uza i svjetovnih zabluda na vječno blaženstvo, onaj se do nas spustio do kojega se sami nismo mogli popeti. U mnogima se, dakako, nalazila ljubav prema Istini. Ipak je lukavstvom zlih duhova koji varaju bila zavedena raznolika misaona nesigurnost. Ljudskim je neznanjem »spoznaja krivoga imena« (1 Tim 6,20) vukla u različite u oprečne sudove. Da

se pak udalji ruglo kojim su zarobljene pameti služile oholome đavlu, nije dostajao zakonski nauk. Samim se proročkim poticanjem nije mogla obnoviti naša narav. Ćudorednim je ustanovama trebalo dodati istinsko otkupljenje. Bilo je potrebito da se iskonski i začetni izvor preporodi novim počecima.

Za one koje se moralo izmiriti bilo je nužno prinijeti žrtvu koja je sudrug našega roda, ali i tuđa našoj nečistoći. Na taj će način Božja odluka kojom se Bogu svidjelo da grijeh svijeta uništi u rođenju i muci Isusa Krista pripadati stoljećima svih pokoljenja. Otajstva nas koja su se mijenjala zbog vremenskoga čimbenika ne uznemiruju već radije učvršćuju jer vjera od koje živimo nije u nijedno doba bila različita.

4. — Moraju, stoga, prestati prigovori ljudi koji bezbožnim mrmljanjem protuslove božanskom upravljanju. Takvi se tuže na kašnjenje Gospodnjega rođenja kao da se prošlim vremenima nije pružilo što se učinilo u zadnjem razdoblju svijeta. Utjelovljenje je Riječi učinilo što se moralo izvršiti. Ipak otajstvo ljudskoga spasenja nije nikada i u nikakvoj prošlosti prestajalo. Što su apostoli propovijedali, navijestili su i proroci. Nije se kasno ispunilo što se uvijek vjerovalo.

Božja nas je mudrost i dobrostivost tim spasonosnim odlaganjem Utjelovljenja učinila sposobnijima za svoj poziv. Što se kroz brojna stoljeća najavljivalo kroz mnoge znake, mnoge riječi i mnoga otajstva, u ovim danima evanđelja nije moglo biti sumnjivo. Tako je Spasiteljevo rođenje koje trebaše nadvisiti sva čudesa i svaku mjeru ljudskoga shvaćanja u nama u toliko rodilo postojaniju vjeru koliko mu je prethodila drevnija i učestalija propovijed.

Bog se za ljudske potrebe nije stao brinuti novom odlukom niti kasnim smilovanjem. Od samoga je stvaranja svijeta ustanovio za sve jedan te isti izvor spasenja. Milost se Kristovim rođenjem uvećala, a ne započela. Već je cijeli svijet ispunjen tim otajstvom velike ljubavi. Otajstvo je i u svojim znakovima bilo tako moćno da nisu manje postigli koji su u nj vjerovali kao obećanje nego oni koji su ga prigrlili kada je poklonjeno.

5. — Predragi! S očitom su se ljubavlju za nas izlila velika bogatstva božanske dobrote. Po njima su pozvanima na vječnost korisno poslužili prethodni primjeri, ali se i sama Istina ukazala vidljivom i tjelesnom. Stoga ne smijemo mlitavo niti tjelesnim veseljem slaviti Gospodnje rođenje. Pojedinci će to učiniti dostojno i razumno ako se svatko sjeti kojemu je tijelu ud i s kojom Glavom sjedinjen da ne bi kao neiskorišteni član pripadao svetome zdanju.

Predragi! Promislite i po rasvjetljenju Duha Svetoga razborito shvatite tko je nas uzeo u se i koga smo mi u se primili. Kao što je Gospodin Isus rođenjem postao naše tijelo, i mi smo preporođenjem postali njegovo tijelo. Radi toga smo Kristovi udovi i hram Božjega Duha. Zato kaže blaženi Apostol: »U svome tijelu proslavite i nosite Boga« (Ef 4,2).

Gospodin nam je predložio oblik svoje blagosti i poniznosti. On nas je prožeo moću kojom nas je otkupio. Sam je obećao: »Dođite k meni svi koji trpite i koji ste opterećeni i ja ću vas okrijepiti. Uzmite na se moj jaram i učite se od mene jer sam blag i ponizan. I naći ćete spokoj svojim dušama« (Mt 11,28-29).

Prihvatimo, dakle, jaram Istine koja nad nama vlada. Nije težak ni opor. Budimo slični poniznosti onoga čijoj se slavi želimo upriličiti. On će nam pomoći i dovesti nas do vlastitih obećanja. Po svome je velikome milosrđu sposoban uništiti naše grijehe i u nama usavršiti svoje darove. To je Krist, naš Gospodin, koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

24.

Božić, 443.

1. — Predragi! Božanska se dobrota uvijek na »različite načine« (Heb 1,1) i mnoge mjere brinula o ljudskome rodu. Blagodatno je veliki broj dobara svoje providnosti dijelila svim minulim vjekovima. Ipak je u »zadnjim vremenima« (1 Pt 1,20) prevršila sve obilje uobičajene dobrostivosti. Tada je u Kristu grešnicima sišla uosobljena Milosrdnost, zalutalima uosobljena Istina i smrtnicima uosobljeni Život. Riječ koja je s Roditeljem suvječna i s njime jednaka u jedinstvu svoga božanstva uzela je narav naše poniznosti. Bog, rođen od Boga, rodio se čovjekom od čovjeka.

Navedeno bi obećano od »stvaranja svijeta« (Ef 1,4). Uvijek se proricalo po mnogim znakovitim zbiljama i riječima. Međutim, koliki bi dio ljudi spasile one slike i zastrta otajstva da Krist nije svojim dolaskom ispunio duga i skrovita obećanja? Što je u ono doba koristilo malenome broju koji je vjerovao u ono što se mora zbiti, sada, kada se obistinilo, koristi bezbrojnim vjernicima. Nas sada vjeri ne dovode znaci ni slike. Učvršćuje nas evanđeoska povijest. Vjerujemo u ono što se dogodilo. Tome se klanjamo. Za pouku nam služe proročka sredstva. Na nikakav način ne držimo dvojebenim za što znamo da se najavilo po brojnim proročanstvima.

Gospodin reče Abrahamu: »U tvome će se sjemenu blagosloviti svi narodi« (Post 22,18). David proročkim duhom pjeva o Božjemu obećanju i kaže: »Gospodin se zakleo Davidu i neće ga prevariti: na svoje ću sjedište postaviti od ploda tvoje utrobe« (Ps 131,11). Isti Gospodin veli preko Izaije: »Evo, djevica će začeti u krilu. Rodit će sina. Njegovo će ime nazivati Emanuel što se prevodi kao s nama Bog« (Iz 7,14). Opet čitamo: »Izići će mladica iz Jesejeva korijena i cvijet uzdići iz njegova panja« (Iz 11,1). Bez sumnje je u toj mladici predskazana blažena Djevica Marija koja potječe iz Jesejeva i Davidova roda. Mariju je Duh Sveti učinio majkom. Iz majčinskoga je krila, ali djevičanskim porodom rodila novi cvijet ljudskoga tijela.

2. — Neka, dakle, vjernička srca kliču Božju hvalu i »neka ljudski sinovi ispovjede Božje divote« (Ps 106,8). Naša poniznost nadasve u tome djelu spoznaje koliko ju je cijenio njezin Stvoritelj koji je mnogo poklonio ljudskome početku. Stvorio nas je na »svoju sliku« (Post 1,27). Ipak je kudikamo više udijelio našoj obnovi kada se sami Gospodin usko sjedinio sa »sluginim likom« (Fil 2,7).

Iz jedne te iste ljubavi dolazi što god Stvoritelj poklanja stvorenju. Unatoč tome, manje je čudesno kada se čovjek penje do božanskoga nego ako se Bog spušta do ljudskoga. Da Svemogući nije to učinio, nikakva vrst pravednosti i nikakvi oblik mudrosti ne bi nikoga oslobodili od đavolskoga ropstva niti ponora vječne smrti.

Osuda je »jednoga« s grijehom prešla i ostala na »svima« (Rim 5,12 i 18). Narav, upropaštena smrtnom ranom, ne bi našla nikakav lijek jer svoj položaj nije mogla izmijeniti vlastitim silama. Prvi je čovjek tjelesnu pùt dobio iz zemlje. Život je stekao od razumnoga Daha po Stvoriteljevu nadisanju. Trebao je živjeti »po slici i prilici« (Post 1,26) svoga Stvoritelja i tako kao u blistavu zrcalu očuvati u sjaju nasljedovanja sliku Božje dobrote i pravednosti. To bijaše najdragocjenije dostojanstvo ljudske naravi. Da je čovjek opsluživanjem datoga zakona to ustrajno njegovao, neraspadnuti bi duh samu kakvoću zemaljskoga tijela doveo do nebeske slave. Međutim, čovjek je lakoumno i nesretno povjerovao zavidnome varalici. Pristao je na ohole savjete. Radije se htio na silu dočepati nego zaslužiti pohranjeno uvećanje časti. Stoga je prvi čovjek i u njemu svekoliko njegovo potomstvo čulo: »Zemlja si i tamo ćeš se vratiti« (Post 3,19). Prema tome, »kakav je čovjek od zemlje, takvi su zemljani ljudi« (1 Kor 15,48). Nitko nije besmrtan jer nitko nije nebeski.

3. — Svemogući je Božji Sin imao razriješiti okove toga grijeha i smrti. On sve ispunja i sve sadrži. U svemu je jednak s Ocem. Sin je iz Oca. S njime je u jednoj biti i s njime je suvječan. Da uništi grijeh u se je primio ljudsku narav. Stvoritelj i Gospodar svega udostojao se biti jedan od smrtnika. Sebi je odabrao Majku koju je sam sazdao i koja je očuvala djevičansku neoskvrnjenost. Samo je bila službenica tjelesne biti. Tako je radi prestanka zaraze od ljudskoga sjemena u novome čovjeku nazočna i čistoća i istinitost.

Krist se, dakle, rodio iz djevičanskoga krila. To je rođenje čudesno. Ali nije radi toga u Kristu narav različita od naše. Isti je pravi čovjek koji i pravi Bog. Ni u jednoj ni u drugoj naravi nema nikakve laži. Riječ je uzdizanjem tijela postala tijelo, a ne uništenjem božanstva. Božanstvo je tako uskladilo svoju moć i dobrotu da je uzimanjem naše uzdignulo, ali svoje nije davanjem uništilo.

Po Davidovu je proroštvu u ovome Kristovu rođenju »Istina niknula iz zemlje i pravednost pogledala s neba« (Ps 84,12). Kod ovoga se Kristova poroda također ispunila Izaijina riječ kada prorok reče: »Neka zemlja izvede i neka rodi Spasitelja i neka se istodobno pokaže pravednost« (Iz 45,8). U prvome je prijestupniku bila prokleta zemlja ljudske puti. Samo je u porodu blažene Djevice pružila blagoslovljenu klicu koja je tuđa mani svoga plemena. Mi u novoporodu postižemo duhovni začetak. Svakome tko se preporađa krsna je voda nešto kao djevičanska utroba. Isti Duh Sveti ispunja zdenac koji je ispunio i Djevicu. U Djevici je sveto začeće otklonilo grijeh. U krštenju ga oduzima otajstveno pranje.

4. — Predragi! Luda je maniheistička zabluda daleko od spomenutoga otajstva. U Kristovu novoporodu nemaju nikakva dijela koji niječu da se Isus tjelesno rodio od Djevice Marije. Manihejci ne vjeruju u istinsko Gospodnje rođenje. Stoga ne prihvaćaju ni pravo trpljenje. Tvrde da Krist nije zapravo ukopan te odbijaju da je zaista uskrsnuo.

Manihejci su se zaputili trajnim putem prokleta učenja. U njih je sve tamno i opasno. Kroz ponore laži upadaju u bezdan smrti. Ne nalaze ništa čvrsto o što bi se oprli. Mimo sva rugla đavolske laži na samu se glavnu svečanost svoje sljedbe vesele duševnoj i tjelesnoj nečistoći. To je otkrilo njihovo neposredno priznanje. Manihejci ne čuvaju ni vjersku ni ćudorednu neporočnost. U svojim su vjerskim tvrdnjama bezbožni, a u svetinjama bestidni.

5. — Predragi! I sva druga krivovjerja s pravom osuđujemo u njihovoj raznovrsnosti. Ipak svako krivovjerje u stanovitome svome dijelu ima nešto istinito. Arije tvrdi da je Sin Božji manji od Oca i da je stvorenje. Također smatra da je između ostaloga Sin stvorio Duha Svetoga. To je veliko bezboštvo pogubilo Arija. Arije nije u trojstvenome jedinstvu vidio vječno i nepromjenljivo božanstvo, ali ga nije zanijekao u Očevoj biti. Macedonije bijaše tuđ od svjetla Istine. Nije prigrlio božanstvo Duha Svetoga. Ispovijedao je ipak da je u Ocu i Sinu jedna moć i ista narav. Sabelije se zbunio neistumačivom zabludom. Prigrlio je u Ocu i Sinu i Duhu Svetome jedinstvo biti. Što je trebalo pripisati jednakosti, udijelio je pojedinosti. Kako nije uspio pojmiti istinsko Trojstvo, vjerovao je u jednu te istu osobu pod trostrukim nazivom.

Fotina je prevarilo umno slijepilo. U Kristu je priznao pravoga čovjeka naše biti, ali nije vjerovao da je Krist Bog koji se od Boga rodio prije svih vjekova. Apolinar nije posjedovao čvrstu vjeru. Smatraše kako je Božji Sin uzeo pravu narav ljudskoga tijela, ali je kazao da u tome tijelu nije bilo duše jer je njezino mjesto ispunilo božanstvo.

Katolička vjera na izneseni način opovrgava sve zablude. Ipak se u ovoj ili onoj nađe štogod što se dade odvojiti od osudiva. Međutim, u maniheističkome bezbožnom učenju nema uopće ništa što se može ma s koje strane smatrati podnošljivim.

6. — Predragi! Obraćam vam se nadasve dostojnim riječima svetoga Petra: »Rod ste odabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti narod i stečeni puk« (1 Pt 2,9). Sazidani ste na neozlijedivoj stijeni. To je Krist. Po istome ste Kristovu uzimanju našega tijela uvedeni u samoga Gospodina našega Spasitelja. Čvrsti ostanite u vjeri koju ste ispovjedili pred mnogim svjedocima. U njoj ste se preporodili »po vodi i Duhu Svetome« (Iv 3,5). Primili ste pomazanje spasenja i pečat vječnoga života. Ako vam tko nešto navijesti mimo onoga što ste naučili, »neka je proklet« (Gal 1,9). Najsvjetlijoj istini ne predpostavljajte bezbožne gatke. Što bi se čitalo ili slušalo protiv pravila katoličkoga i apostolskog Vjerovanja,[11] prosudite kao posve smrtonosno i đavolsko.

Hinjeni i patvoreni postovi koji se ne vrše da se očiste duše već da se pogube neka vas ne zavedu zavodljivim oblicima. Manihejci za se svojataju privid pobožnosti i čistoće, ali tom prijevarom prekrivaju

11) Riječ je o Apostolskome vjerovanju koje Leon u *Govorima* češće spominje. Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, 119 bilj. 6; 249 bilj. 3; 202 bilj. 1.

bestidnost svojih djela. Iz nutrine bezbožnoga srca odapinju strijele s kojima ranjavaju jednostavne. Prorok kaže: »U tami strijeljaju pravedne u srcu« (Ps 10,3).

Cjelovita i prava vjera velika je zaštita. Vjera je vjera samo ako je jedna. Apostol izjavljuje: »Jedan Gospodin, jedna vjera, jedan krst, jedan Bog i Otac sviju. On je nad svima i po svemu i u svima nama« (Ef 4,5-6).

Predragi! Nepoljuljanim duhom prionite uz jedinstvo. U njemu krenite za svom svetošću i opslužujte Gospodnje naredbe jer se »bez vjere ne možemo svidjeti Bogu« (Heb 11,6). Bez vjere nije ništa ni sveto ni čisto ni živo.

»Pravednik živi od vjere« (Hab 2,4). Tko đavlijom prijevarom izgubi vjeru, »živ je mrtav« (1 Tim 5,6). Po vjeri se stječe opravdanje, ali se po pravoj vjeri dobiva i život. Gospodin Spasitelj kaže: »Ovo je vječni život: da spoznaju da si samo ti pravi Bog i Isus Krist kojega si poslao« (Iv 17,3). Neka Krist učini da napredujete i ustrajete do konca. Krist živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

25.

Božić, g. 444.

1. — Predragi! Rođenje je našega Gospodina Isusa Krista neizrecivo. Njime se Krist ogrnuo tijelom naše naravi. Unatoč svemu, usuđujem se Kristovim nadahnućem, a ne svojom sposobnošću na dan koji je odabran za otajstvo ljudske obnove nešto kazati što može izgraditi slušetelje.

Veći dio Božje Crkve ne razumije što vjeruje. Usprkos tome, nužno je kazano ponoviti. Mnogima koji su upravo pritupili vjeri dugujemo službu svojh usta. Bolje je poučene opteretiti već znanim nego neupućene ostaviti bez onoga u čemu se moraju poučiti.

Božji Sin nije s Ocem i Duhom Svetim jedna osoba već je s njima jedne biti. Postao je dionik naše poniznosti. Htio je biti jedan od patnika i jedan od smrtnika. To je toliko sveto i čudesno da se smisao božanske odluke ne može otvoriti mudrima po svjetovnu ako pravo Svjetlo ne rastjera tmine ljudskoga neznanja.

Nije samo kod kreposnih djela niti pri opsluživanju zapovijedi već i na stazi vjere »uzak i strm put koji vodi u život« (Mt 7,14). Potrebit je veliki trud i veliko razlučivanje ako se želi po jednoj cesti zdrava nauka neozlijeđenim koracima stupati i ići posred sumnjivih neupuće-

ničkih mišljenja i posred pravih netočnosti. Posvuda se protive zamke zablude. Stoga je teško umaći svakoj opasnosti što vara. To je samo onaj sposoban kojega poučava i s kojim upravlja Božji Duh. Apostol kaže: »Nismo primili svjetovni duh već Duha koji je iz Boga. Tako znamo što nam je dao Bog« (1 Kor 2,12). David pak pjeva: »Blažen je, Gospodine, koga si ti poučio i koga si uputio u svoj zakon« (Ps 93,12).

2. — Predragi! Posred opasnosti od zablude imamo zaštitu Istine. Poučeni naukom Duha Svetoga vjerujemo što naučismo i propovijedamo što smo povjerovali. Božji se Sin rodio prije vjekova od Oca. S Ocem je vječan i vjekovječnom i istobitnom jednakošću. Sin je došao na svijet po krilu Djevice odabrane za to »otajstvo ljubavi« (1 Tim 3,16). U Djevici je i od Djevice »Mudrost sebi sagradila dom« (Izr 9,1). Nepromjenljivo je božansto Riječi sebi sjedinilo »slugin lik« (Fil 2,7). To je »sličnost tijela grijeha« (Rim 8,3). Riječ nije kod sebe, Oca i Duha Svetoga u ničemu manja s obzirom na svoju slavu. Narav najviše i vječne biti ne podliježe smanjenju ni različitosti.

Sin se zbog naše slabosti spustio do onih koji nisu za nj sposobni. Sjaj je svoga veličanstva prekrio tjelesnim zastorom jer ga ljudski pogled nije podnosio. Radi toga se kaže da je Sin sebe od sebe »ispraznio« (Fil 2,7). Nekako je samoga sebe »ispraznio« od vlastite moći. U poniznosti je kojom se za nas brinuo postao manji od Oca, ali i od samoga sebe. Sinu kod toga sniženja nije ništa nestalo. Njemu je s Ocem i s Duhom Svetim zajedničko da je to što je. Tako se dade shvatiti da na svemogućnost pripada što je Sin manji kada je riječ o našem, a nije manji kada je u pitanju njegovo vlastito.

Svjetlo je pogledalo zaslijepljene, snaga slabe i milosrđe bijedne. Zbilo se velikom moći da je Božji Sin prihvatio ljudsku bit i ljudsku parnicu. Tako je obnovio narav koju je stvorio i uništio smrt koju nije »načinio« (Mudr 1,13).

3. — Odagnali smo i odbacili sva bezbožna mišljenja kojima je Krist »ludost« ili »sablazan« (1 Kor 1,23). Neka klikće vjera ispravnih duša i neka shvati da je Božji Sin istinit i jedan ne samo po božanstvu kojim se rodio od Oca već i po čovještvu kojim se rodio od Majke-djevice. Jedan te isti je u našoj poniznosti i u božanskome veličanstvu pravi čovjek i pravi Bog. U svojem je vječan, u našem vremenit. S Ocem je jedno u biti koja nije od Oca bila nikada manja. Jedno je s Majkom u tijelu što ga je stvorio. Kada je uzeo našu narav Sin nam je postao stuba kojom se možemo po njemu popeti do njega. Bit koja je uvijek posvuda, nije imala potrebu da prostorno siđe. Bilo joj je vlastito da u punini uniđe u čovjeka kako joj je svojstveno da se kao cjelina ne odvaja od Oca. Riječ ostaje što je bila »u početku« (Iv 1,1). Nije se na njoj obistinilo da negda nije bila što je sada. Sin je vječno Sin, a Otac vjekovječno Otac.

Sami Sin veli: »Tko mene motri, gleda i Oca« (Iv 14,9). Tvoje te je, krivovjerniče, bezboštvo zaslijepilo. Nisi vidio Sinovo veličanstvo pa nećeš vidjeti ni Očevu slavu. Kazao si da se rodio tko nije bio. Tvrdiš da je Sin vremenit. Dok tvrdiš da je Sin vremenit, povjerovao si da je Otac promjenljiv. Promjenljivo je što se smanjuje, ali i sve što se uvećava. Ako je Rođeni zato nejednak Ocu jer je — kako se tebi čini — rođenje rodilo onoga koji nije bio, Roditeljeva je bit bila nesavršena. Rađanjem je postigla da ima što nije posjedovala.

Ali katolička vjera otklanja i osuđuje tu tvoju bezbožnu pokvarenost. Vjera u pravome božanstvu ne prizna nikakvu vremenitost. Ona ispovijeda da je u Oca i Sina jedna vječnost. Pravo Svjetlo nije nikada bez svoga Sjaja jer je u biti Svjetla sjati kao što mu je u biti uvijek postojati. Očitovanje se toga Sjaja naziva slanje[12] kojim se Krist objavio svijetu. Krist je svojim nevidljivim veličanstvom uvijek sve ispunjao. Ipak je onima kojima bijaše nepoznat tako reći došao iz najudaljenijega i najvišega skrovišta. Tada je otklonio sljepoću neznanja. Piše: »Onima se rodilo Svjetlo koji su sjedili u tami i sjeni smrti« (Lk 1,79).

4. — Svjetlo se Istine i u ranijim vjekovima slalo kao prosvjetljenje svetih otaca i proroka. David kaže: »Pošalji svoje svjetlo i svoju istinu« (Ps 42,3). Također piše da je Sin »na različite načine i kroz mnoge znake« (Heb 1,1) očitovao djela nazočnosti svoga božanstva. Ali ipak su sve one naznake i sva čudesa svjedočila za ono slanje o kojemu Apostol reče: »Kada je, dakle, došla punoća vremena, Bog je poslao svoga Sina koji je postao od žene i našao se pod Zakonom« (Gal 4,4).

Što navedeno znači? To da je Riječ postala tijelo, da se Stvoritelj svijeta rodio po Djevičini krilu, da se Gospodin slave sjedinio s ljudskim počelima. U duhovno se začeće nisu umiješale nikakve nečistoće zemaljskoga sjemena. Od Majke je uzeta samo narav da se primi bit pravoga tijela. Po onome slanju kojim se Bog sjedinio s čovjekom Sin je prema Ocu nejednak, ali ne u onome što je iz Oca

12) Zamijećujemo izričaj *missio* kao naznaku za trojstvena dijela *ad extra*. Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, 128 bilj. 3.

već u onome što je postao od čovjeka. Božanstvo posjeduje nedodirljivu jednakost. Stvoriteljevo silaženje do stvorenja, vjerničko je uzdignuće do vječnoga. Kaže Apostol: »Budući da svijet u Božjoj Mudrosti nije Boga upoznao po Mudrosti, svidjelo se Bogu vjernike spasiti po ludosti propovijedanja« (1 Kor 1,21).

Prema spomenutome, svijetu je — svjetovnim mudracima — njegova mudrost postala slijepoća. Mudraci po njoj nisu mogli upoznati Boga jer se do spoznaje Boga penjemo u Božjoj Mudrosti. Svijet se oholio ispraznošću svojih učenja. Gospodin je vjeru spašenika u ono položio što se pričinja nedostojnim i ludim da po nestanku svih preuzetih mišljenja samo Božja milost objavi što ljudska pamet nije mogla shvatiti.

5. — Neka, dakle, katolička vjera upozna u Gospodnjemu poniženju svoju slavu i neka se Crkva koja je Kristovo tijelo veseli otajstvima svoga spasenja. Da sami Stvoritelj nije sišao u zajedništvo sa stvorenjem i svojim rođenjem ljudsku starost pozvao na novi početak, smrt bi »vladala od Adama« (Rim 5,14) sve do konca. Nad svim bi ljudima trajala neodloživa osuda. Već bi radi samoga stanja od rođenja postojao za sve jedan razlog da propadnu. Među ljudskom se djecom jedino nevin rodio Gospdin Isus. Samo se on začeo bez nečistoće tjelesne požude. Postao je čovjek našega plemena da mi možemo biti »sudionici božanske naravi« (2 Pt 1,4). Početak što ga je uzeo u Djevičinu krilu, Krist je položio u krsno vrelo. Vodi je dao što je bilo poklonjeno Majci. »Sila Svevišnjega« i »sjena« (Lk 1,35) Duha Svetoga što učini da Marija rodi Spasitelja omogućuje da voda preporodi vjernika.

Da li je za iscjeljenje bolesnih, prosvjetljenje slijepih i oživljavanje umrlih bilo išta prikladnije nego da lijekovi poniznosti ozdrave rane bolesti? Adam je, zanemarujući Božje zapovijedi, uveo »vlast« (Rim 6,14) grijeha. Isus je — »našavši se pod zakonom« (Gal 4,4) - vratio slobodu pravednosti. Adam se pokorio đavlu i postao prijestupnik. Time je zaslužio da »u njemu svi umiru« (1 Kor 15,22). Isus je bio Ocu »poslušan do križa« (Fil 2,8). Stoga je postigao da u »njemu svi žive« (1 Kor 15,22). Adam je u želji za anđeoskom časti izgubio dostojanstvo svoje naravi. Isus je prigrlio položaj naše slabosti. U nebo je smjestio one radi kojih se spustio na najniže. Adamu je, pošto je pao radi uzdizanja, kazano: »Zemlja si i tamo ćeš se vratiti« (Post 3,19). Isusu koji se podlaganjem uzdigao bi rečeno: »Sjedi mi zdesna dok ne stavim tvoje neprijetelje kao klupu za tvoje noge« (Ps 109,1).

6. — Predragi! Navedena nam djela našega Gospodina nisu samo korisna u otajstvu već i kao uzor nasljedovanja ako se sami lijekovi primijene na stegu. Što je dato tajnama, koristi i ćudoređu da se sjetimo kako moramo živjeti u »poniznosti i blagosti« (Ef 4,2) svoga Otkupitelja. Apostol kaže: »Ako zajednički trpimo, zajedno ćemo i kraljevati« (2 Tim 2,12). Zaludu se nazivamo kršćanima ako nismo »Kristovi nasljedovatelji« (1 Kor 11,1). Krist je kazao da je »put« (Iv 14,6) kako bi njegovo ponašanje bilo pravilo za učenike i da sluga odabere poniznost koju je slijedio Gospodin koji živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

26.

Božić, g. 450.

1. — Predragi! Porod iz Device-Majke našega Gospodina i Spasitelja vraća se u sve dane i vremena dušama vjernika koji razmišljaju o božanskome. Duh što se diže do ispovijedanja vlastitoga Tvorca zadržava se pri izricanju prošnje, klicanju hvale ili kod žrtvenoga prinošenja. Ništa snažnije ni odlučnije ne pogađa duhovnim motrenjem kao činjenica da se Bog-Božji Sin koji se rađa od suvječnoga Oca također — baš on — rodio ljudskim rođenjem. Tome se rođenju klanjaju na nebu i na zemlji. Nijedan ga nam dan toliko ne naznačuje kao današnji. Također nam, uz novo blještavo svjetlo kod počela, u naše osjećaje ulijeva svu jasnoću čudesnoga otajstva.

Božićni nam dan vraća u sjećanje i na neki način stavlja pred oči razgovor između anđela Gabrijela i začuđene Marije. Pred nama je čudesno obećano i povjerovano začeće od Duha Svetoga. Stvoritelj se svijeta rodio iz djevičanskoga krila. Onaj koji je sazdao sve naravi postao je Sin žene koju je stvorio.

Danas se pojavila Božja Riječ koja se obukla u tijelo. Što nije nikada bilo vidljivo ljudskim očima, poče biti »opipljivo rukama« (1 Iv 1,1). Pastiri su od anđeoskih glasova naučili da se Spasitelj rodio u biti našega tijela i duše. Danas se kod predvodnika Gospodnjih stada utanačio oblik kako se mora širiti evenđelje. I mi recimo s četom nebeske vojske: »Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje« (Lk 2,14).

2. — Veličanstvo Božjega Sina nije smatralo da ga je nedostojno ljudsko djetinstvo. Djetinstvo je rastom u dobi doprlo do pune ljudske zrelosti. Dovršen je trijumf muke i uskrsnuća. Minula su sva djelovanja poduzeta za nas. Ipak nam današnja svetkovina obnavlja svete početke

Isusa što se rodio od Djevice Marije. Dok se klanjamo rođenju svoga Spasitelja, slavimo svoj vlastiti iskon. Kristovo je rođenje vrelo kršćanskoga naroda. Rođendan je Glave rođendan Tijela. Pojedini od pozvanih mogu posjedovati svaki svoj red i makar su svi sinovi Crkve međusobno razdvojeni vremenskim slijedom, ipak je svekoliki vjernički skup potekao iz krsnoga izvora. Kao što su vjernici u muci s Kristom suraspeti, u uskrsnuću uskrsnuli, uzašašćem postavljeni s Očeve desne, tako smo s Kristom u njegovu rođenju su-rođeni. Svi ljudi koji se kao vjernici u bilo kojem dijelu svijeta u Kristu iznova rode novoporodom prelaze u »novoga čovjeka« (Kol 3,10) kada se prekine nit iskonske starosti. Više se ne nalaze u nasljeđu tjelesnoga oca već u Spasiteljevoj klici. Spasitelj je postao Sin čovječji da mi možemo biti sinovi Božji. Da on po svojoj poniznosti nije sišao k nama, nitko ne bi po svojim zaslugama došao do njega.

Neka zemaljska mudrost ovdje u pozvana srca ne unosi nikakvu nejasnoću i neka se prah zemaljskih misli što će se uskoro vratiti u najniže ne okomljuje protiv uzvišenosti Božje milosti. Na »kraju se vijeka« (1 Kor 10,11) ispunilo što je odlučeno »prije vječnih vremena« (Tit 1,2). Zbog nazočnosti zbilja prestali su znaci i slike. Zakon i proroštvo postadoše istina. Abraham je postao »otac svih naroda« i »u njegovu je sjemenu« (Post 17,4) svijetu poklonjen obećani »blagoslov« (Post 22,18). Nisu Izrael samo oni koje je rodila »krv i tijelo« (Iv 1,13) već je u posjed baštine pripravljene sinovima vjere unišao sveobuhvat posinovljenja. Neka se ne javljaju osvade neprikladnih pitanja i neka ljudsko mozganje ne razbija učinke božanskoga djela. Mi »s Abrahamom vjerujemo Bogu. Ne kolebamo u nepovjerenju već u punini znamo da Bog može učiniti što je obećao« (Rim 4,3).

3. — Predragi! Spsitelj se nije rodio iz tjelesnoga sjemena već od Duha Svetoga. Krista nije pritisnula osuda prvoga prijestupa. Stoga veličina udijeljenoga dara od nas svojim sjajem traži dostojno štovanje. U tu svrhu — kako uči blaženi Apostol — »nismo primili duh ovoga svijeta već Duha koji je iz Boga da znamo što nam je dao Bog« (1 Kor 2,12). Boga se samo na taj način pobožno štuje ako mu se prikaže što nam je poklonio. Što pak u riznici Gospodnje dobrostivosti možemo u čast sadašnje svečanosti naći tako dostojno kao mir koji je kod Gospodinova rođenja najprije navijestilo anđeosko pjevanje? Mir rađa Božju djecu. On hrani ljubav i začinje jedinstvo. Mir je pokoj blaženih i vječno obitavalište. Vlastito je djelo i naročito dobročinstvo mira u tome što s Bogom sjedinjuje koje odvaja od svijeta. Potičući nas na to dobro Apostol kaže: »Vjerom opravdani, budimo s Bogom u miru« (Rim 5,1).

U kratkoći se navedene rečenice nalaze učinci gotovo svih zapovijedi. Gdje se, naime, obistinjuje istinski mir, ne može izostati nikakva vrlina. Što pak, predragi, znači biti u miru s Bogom ako ne htjeti što on zapovijeda i odbaciti što zabranjuje? Ljudska prijateljstva traže slične duše i slične volje. Različito ćudoređe nikada ne može doprijeti do čvrste sloge. Kako će imati dio u božanskome miru kome se sviđa što se Bogu ne dopada ili tko čezne u onome uživati za što zna da Boga vrijeđa? To nije duh Božje djece. Posinjeno plemstvo ne dobiva takvu mudrost. Neka »odabrani i kraljevski narod« (1 Pt 2,9) odgovori na dostojanstvo svoga preporoda i neka ljubi što Otac ljubi. Neka se u ničemu ne razdvoji od svoga Tvorca. Tako Gospodin neće iznova kazivati: »Rodio sam i podigao sinove, ali su me oni prezreli. Vol pozna svoga vlasnika i magare jasle svoga gospodara. Međutim, Izrael me nije upoznao i moj me puk nije shvatio« (Iz 1,2-3).

4. — Predragi! Veliko je otajstvo ovoga dara i ovaj poklon nadvisuje sve darove: Bog čovjeka naziva sinom, a čovjek Boga oslovljuje Ocem. Po tim se nazivima osjeća i uči tko se penje do takve osjećajne visine. Mane zla vladanja potamnjuju ljude koji se rađaju od sjajnih roditelja u tjelesnome rodu i zemaljskome pokoljenju. Nedostojno se potomstvo pomućuje samim svjetlom svojih predaka. Kakav će pak svršetak pogoditi ljude koji se zbog ljubavi prema svijetu ne boje odreći Kristova rođenja? Pripada ljudskoj slavi da otačka čast sjaji na potomstvu. Koliko je tek slavnije kada »iz Boga rođeni« (Iv 1,13) blistaju »slikom« (Post 1,27) svoga Stvoritelja te u sebi pokazuju onoga koji ih je rodio? Gospodin kaže: »Neka vaše svjetlo tako svjetli pred ljudima da ljudi vide vaša dobra djela i slave vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16).

Znamo da je »sav svijet — kako reče apostol Ivan — položen u zlo« (1 Iv 5,19). Đavao sa svojim poslanicima vreba na svijet. Poduzimaju se bezbrojne napasti da čovjeka koji teži za višnjim suprotivštine prestraše ili uspjesi iskvare. Ali »veći je koji se nalazi u nama« (1 Iv 4,4) nego onaj koji je protiv nas. Ljude koji su »s Bogom u miru« (Rim 5,1) i uvijek svim srcem govore Ocu »budi volja tvoja« (Mt 6,10) ne mogu nadjačati nikakvi bojevi. Ne mogu im štetiti nikakvi okršaji. Ako u svojim ispovijedanjima sami sebe optužujemo i putenim požudama odričemo dušino pristajanje, protiv sebe raspaljujemo neprijateljstva onoga koji je vrelo grijeha, ali utvrđujemo neosvojivi mir s Bogom jer se

pokoravamo njegovoj milosti. Svome se Kralju podlažemo poslušnošću i s njim se sjedinjujemo u rasuđivanju. Ako se s Bogom slažemo u istoj misli te hoćemo što i on i odbacujemo što on osuđuje, Bog će za nas dokrajčiti sve ratove. Bog daje htijenje. Dat će i mogućnost da budemo suradnici u njegovim djelima. Tako ćemo s kliktajem vjere govoriti: »Gospodin je moje prosvjetljenje i moje spasenje. Koga ću se bojati? Gospodin je branitelj moga života. Koga ću se strašiti« (Ps 26,1)?

5. — Ljudi, dakle, koji »se ne rađaju od krvi niti putene volje nego iz Boga« (Iv 1,13), neka Ocu prinesu složnost miroljubive djece. Neka svi posinjeni udovi pristupe »prvorođencu novoga stvorenja« (Kol 1,15). On nije došao »vršiti svoju volju nego volju onoga koji ga je poslao« (Iv 6,38). Očeva je milost posinovila baštinike koji »jedno osjećaju« (Fil 2,2) i jedno ljube, a ne nesložne i različite.

Gospodnji je rođendan rođenje mira. Apostol kaže: »On je naš mir. Oboje je načinio jednim« (Ef 2,14). Židov i poganin »po njemu u jednome Duhu posjeduju pristup Ocu« (Ef 2,18). Isus je uoči muke, t.j. na dan koji je odabrao po vlastitoj rasporedbi nadasve poučavao svoje učenike. Kazao je: »Dajem vam svoj mir. Ostavljam vam svoj mir« (Iv 14,27). Da se pak kakvoća njegova mira ne bi skrivala pod općim nazivom, dodao je: »Ne dajem vam kako daje svijet« (Iv 14,27).

Isus kaže da svijet posjeduje vlastita prijateljstva. Iskvarenom ljubavlju mnoge dovodi u sklad. I u manama su duše jednake. Slične želje rađaju iste osjećaje. Ako možda ima ljudi kojima se krivo i nečasno ne dopada te iz saveza svoje ljubavi otklanjaju nedopuštene pristanke, i takvi su — bili Židovi, krivovjernici ili pogani — od svjetovnoga mira, a ne od Božjega prijateljstva.

Mir duhovnih i katolika dolazi od višnjih zbilja i do njih dovodi. Taj mir ne želi da se ikakvim zajedništvom sjedinjujemo s ljubiteljima svijeta već da se odupremo svim zaprekama. Hoće da se od opasnih uživanja utečemo istinitim veseljima. Gospodin kaže: »Gdje bude tvoje blago, ondje će biti i tvoje srce« (Mt 6,21). To znači: ako je na nisku što ljubiš, sići ćeš u podzemlje. Ali ako je »gore« (Kol 3,1-2) što ljubiš, doprijet ćeš do Najvišega. Nas koji jedno hoćemo, jedno osjećamo te smo složni u vjeri, ufanju i ljubavi tamo vodi i dovodi Duh mira. »Božji su sinovi svi koje vodi Božji Duh« (Rim 8,14). Bog vlada sa Sinom i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

27.

Božić, g. 451.

1. — Predragi! Pravi je štovalac i pobožni častitelj današnje svetkovine vjernik koji ne misli ništa krivo o Gospodnjemu utjelovljenju niti što nedostojno sudi o božanstvu. Jednako je opasno zlo ako se niječe istinitost naše naravi ili jednakost s Očevom slavom. Kada, dakle, kanimo razmatrati otajstvo Kristova rođenja ukoliko se Isus rodio od Majke-djevice, neka se daleko otjera tama zemaljskih promišljanja. Neka se dim svjetovne mudrosti udalji od očiju rasvjetljene vjere. Mi vjerujemo božanskome autoritetu i slijedimo božanski nauk. Bilo da nutarnje slušanje primaknemo zakonskome svjedočenju, proročkim najavama ili evanđeoskoj trublji, istinito je što kaza blaženi Ivan pun Duha Svetoga: »U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ. Riječ u početku biješe kod Boga. Sve je postalo po njoj i bez nje nije ništa nastalo« (Iv 1,1-3). Jednako je istinito što isti propovjednik dodaje: »Riječ je postala tijelo i boravila među nama. I vidjeli smo njezinu slavu, slavu Jedinorođenoga od Oca« (Iv 1,14).

U objema je, dakle, naravima isti Božji Sin. Naše je uzeo, svoje nije napustio. Čovjeka je u čovjeku obnovio, a u sebi ostao nepromjenljiv. Sinu je božanstvo s Ocem zajedničko. Ono nije pretrpilo nikakvu štetu s obzirom na svemogućnost. »Slugin lik« nije ozlijedio »Božji lik«. Najviša i vječna bit koja se sagnula nad spasenje ljudskoga roda nas je prenijela u svoju slavu, ali nije prestala biti što je bila. Božji Jedinorođenac ističe da je »manji od Oca« (Iv 10,30). Također tvrdi da je s njime jednak. Time pokazuje da je u njemu istinita jedna i druga narav. Nejednakost dokazuje ljudsku narav, a jednakost očituje božansku.

2. — Veličanstvu, dakle, Božjega Sina tjelesno rođenje ništa nije oduzelo niti dodalo jer se nepromjenljiva bit nije mogal ni umanjiti ni povećati. »Riječ je postala tijelo« (Iv 1,14). Ali to ne znači da se Božja narav promijenila u tijelo već da je Riječ tijelo uzela u jedinstvo osobe. Pojam pak tijela izražava, jasno, čitava čovjeka. U Djevičinu krilu, zatrudnjelom Duhom Svetim, uz uvijek sačuvano djevičanstvo Sin se Božji s čovjekom tako neodvojivo sjedinio da se onaj koji se izvan vremena rodio iz Očeve biti — upravo on — vremenski rodio iz Djevičina krila. Ne bismo se drukčije mogli osloboditi okova vječne smrti da u našemu nije bio ponizan koji je u svome ostao svemoguć.

Gospodin Isus Krist rodio se kao pravi čovjek, ali nikada nije prestao biti pravi Bog. U sebi je utanačio početak »novoga stvorenja« (2 Kor 5,17). U liku je svoga porođenja ljudskome rodu pružio duhovni začetak. Tako preporođeni stječu iskon bez zla sjemena jer su porušene nečistoće rođenja. O njima se kaže: »Oni se ne rađaju iz muževe krvi niti iz njegove volje pa niti iz putene volje nego iz Boga« (Iv 1,13).

Koji je um sposoban shvatiti tu tajnu? Koji jezik može izreći tu milost? Grešnost se obraća u nevinost, starost u novost. Tuđinci stječu posinovljenje, a u baštinu ulaze stranci. Bezbožni počinju biti pravedni, škrti blagodatni, razuzdani čisti i zemaljski nebeski. Što je ta promjena ako ne »promjena desnice Višnjega« (Ps 76,11)? Sin je Božji došao »razoriti đavlova djela« (1 Iv 3,8). Zato je sebe u nas i nas u sebe unio da Božji silazak do ljudskoga postane čovjekovo uzdignuće do božanskoga.

3. — Predragi! Veličinu Božjega milosrđa spram sebe ne možemo razjasniti. Kršćani se pri tome velikom skrbi moraju čuvati da ih đavolske zasjede opet ne zarobe. Inače bi još jednom upali u zablude kojih su se odrekli. Drevni se neprijatelj »pretvara u anđela svjetla« (2 Kor 11,14). Ne prestaje svuda razapinjati prijevarne zamke. Nastoji na bilo koji način iskvariti vjerničku vjeru. Zna na koga će primijeniti strast pohlepe, kome narinuti meke proždrljivosti, kome primaknuti draž raskalašenosti, kome uliti otrov zavisti. Đavlu je poznato koga će smesti tugom, oboriti veseljem, pritisnuti strahom, zavesti divljenjem. Đavao razgleda svačiju naviku, provjerava brige, ispituje osjećaje. Izvore da naškodi traži gdje vidi da se tko revnije zaboravlja. Đavao posjeduje mnoge koje je čvršće zasužnjio. Prikaldni su za njegove vještine. Služi se njihovom oštroumnošću i jezicima da druge zavede. Po takvima se obećavaju lijekovi za oboljenja, predskazanja za budućnost, pomirenja s otpalima i odbačenja opsjena.

Tu su i oni koji lažu kako sav tijek ljudskoga života zavisi od zvjezdanoga utjecaja. Kažu da potječe od neotklonjivih usuda što spada na božansku i našu volju. Obećavaju — da obilnije naude — da se navedeno može promijeniti ako se čovjek usrdno moli zvijezdama koje se protive. Tako se bezbožna laž sama od sebe ništi. Ako se prorečeno ne dogodi, usuda se ne smijemo bojati. Ako se pak dogodi, zvijezde se ne moraju štovati.

4. — Spomenute ustanove rađaju i ono bezboštvo kada se neki ludi ljudi s povišenijih mjesta klanjaju suncu što se javlja na početku dnevnoga svjetla. Ovdje treba navesti čak i neke kršćane u svezi s onim

što smatraju svojim pobožnim činom. Takvi dolaze u baziliku blaženoga Petra koja je posvećena jedinome živome i pravome Bogu. Pošto prekorače stube kojima se penjemo do uzvišice gornjega dvorišta, okreću tijelo i obrću se suncu na izlasku. Nagnutih se šija klanjaju u čast sjajnoga koluta. To se dijelom zbiva iz greške neznanja, a dijelom iz poganskoga duha. To nas veoma žalosti i rastužuje. Neki se možda pri tome radije klanjaju Stvoritelju lijepoga svjetla nego samome svjetlu koje je stvorenje. Unatoč tome, treba se uzdržati od toga oblika službe. Kada to kod nas nađe koji se ostavio štovanja bogova zar neće — kao vjerojatan — prigrliti i taj dio zastarjeloga mišljenja videći da je zajednički kršćanima i poganima?

5. — Iz vjerničkoga se običaja, dakle, mora odbaciti spomenuta pokvarenost koju smo dužni osuditi. U obrede koji služe stvorenjima neka se ne miješa čast koju dugujemo jedinome Bogu. Kaže božansko Pismo: »Klanjat ćeš se Gospodinu Bogu svome i samo ćeš njemu služiti« (Mt 4,10). Blaženi Job, kaže Gospodin, »bijaše čovjek bez pritužbe i uzdržljiv od svega zla« (job 1,8). Job pak veli: »Da li sam gledao sunce kada bliješti i mjesec dok se jasno penje te se u potaji radovalo moje srce? Da li sam ljubio svoju ruku? To je najveće bezboštvo i nijekanje protiv najvišega Boga« (Job 31,26-28).

Što je sunce i što je mjesec? Počela vidljivoga stvorenja i tvarnoga svjetla. Jedno je većega, drugo manjega sjaja. Različita su dnevna i noćna vremena. Tako je Stvoritelj postavio različito svojstvo u tjelesa što svijetle. Prije nego ona nastadoše, prethodili su dani bez sunčeve usluge i noći bez mjesečeve službe. Sunce i mjesec postadoše da budu čovjeku od koristi. Tako se razumno biće neće prevariti pri razlikovanju mjeseci, povratku godina i brojenju vremena. Po nejednakome trajanju nejednakih ura i po očitim znakovima nejednakih izlazaka, sunce utvrđuje godine, a mjesec obnavlja mjesece.

Čitamo kako je Bog kazao četvrtoga dana: »Neka budu svjetlila na nebeskome svodu i neka svijetle nad zemljom. Neka dijele dan i noć i neka budu kao znaci za vremena, dane i godine. Neka budu na nebeskome svodu da svijetle povrh zemlje« (Post 1,14-15).

6. — Probudi se, čovječe! Spoznaj dostojanstvo svoje naravi. Sjeti se da si načinjen »na Božju sliku« (Post 1,27) koja je u Adamu iskvarena, ali je u Kristu ispravljena. Služi se kako se treba služiti vidljivim stvorenjima kao što se služiš zemljom, morem, nebom, zrakom, izvorima i rijekama. Što god se tu nalazi lijepa i divna, svedi na Stvoriteljevu čast i slavu. Ne budi odan svjetlu kojemu se vesele

ptice i zmije, zvijeri i blago te muhe i crvi. Tjelesnim osjetilom dotiči tvarno svjetlo, ali svom ljubavlju pameti prigrli pravo Svjetlo koje »prosvjetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet« (Iv 1,9). O njemu kaže prorok: »Pristupite mu i rasvijetlite se i vaša se lica neće crvenjeti« (Ps 33,6).

Ako smo »Božji hram i Duh Božji boravi u nama« (1 Kor 3,16), više je što svaki vjernik ima u svojoj duši nego čemu se divi na nebu. Ipak vam, predragi, ne nalažemo niti savjetujemo da prezirete Božja djela ili da nešto smatrate protivno svojoj vjeri od onoga što je Dobri »stvorio dobro« (Post 1,18). Razumno se i umjereno služite svakom stvorenom vrstom i svekolikim ukrasom ovoga svijeta.

Apostol kaže: »Što se vidi vremenito je, a vječno je što se ne vidi« (2 Kor 4,18). Za sadašnje smo se rodili, za buduće preporodili. Ne predajimo se vremenitome već se naprežimo prema vječnome. Da izbližega možemo gledati svoju nadu, promislimo kod ovoga otajstva Gospodnjega rođenja što je božanska milost poklonila našoj naravi. Čujmo kako Apostol govori: »Mrtvi ste i vaš je život sakriven s Kristom u Bogu. Kada se očituje Krist, vaš život, tada ćete se i vi pojaviti s njime u slavi« (Kol 3,3-4). On živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

28.

Božić, g. 452.

1. — Predragi! Svi nas božanski govori potiču da se vazda radujemo u Gospodinu. Danas smo, bez dvojbe, obilnije ponukani na duhovno veselje jer nam je jasnije zasjalo otajstvo Gospodnjega rođenja. Utičući se onome neizrecivome naklonu božanskoga milosrđa kojim se ljudski Tvorac udostojao biti čovjek naći ćemo se u naravi onoga kome se klanjamo u svojoj naravi. Bog, Sin Božji, jedini se rodio od vječnoga i nerođenoga Oca. Vječno traje u »Božjemu obliku« (Fil 2,6). Nepromjenljivo i vječno ostaje što i Otac. Uzeo je »slugin oblik« (Fil 2,7) bez uništenja svoga veličanstva. Nas je uzdigao do svojega, a nije u našem nestao. Obje naravi ostaju u svojim vlastitostima. Ali je nastalo takvo zajedništvo jedinstva da se od čovjeka ne dijeli božanstvo niti je od božanstva odvojeno što pripada čovjeku.

2. — Predragi! Slaveći, dakle, rođendan Gospdina Stvoritelja cjelovitim zamišljajmo porod blažene Djevice. Vjerujmo da začetome tijelu i duši u nijednome vremenskome hipu nije nedostajala sila Riječi. Nije se najprije oblikovao i dušom oživio »hram Kristova tijela« (Iv

2,21) koji bi sebi prisvojio nadošli stanovnik. Po hramu je i u hramu dat početak novome čovjeku. Tako je u jednome Božjemu Sinu božanstvo bez majke i ljudstvo bez oca.

Djevičanstvo je zanijelo po Duhu. Stoga je bez traga raspadljivosti istodobno rodilo potomka svoga roda i Stvoritelja svoga plemena. Evanđelist spominje da je sam Gospodin pitao Židove što su naučili iz svetopisamskoga autoriteta čiji je sin Pomazanik. Židovi su odgovorili da po predaji Pomazanik dolazi iz Davidova sjemena. Isus je kazao: »Kako David naziva Pomazanika svojim Gospodinom govoreći u Duhu: reče Gospodin mojemu Gospodinu: sjedni mi zdesna dok ne položim tvoje neprijatelje za podnožje tvojim nogama« (Mt 22,43-44)? Židovi nisu mogli riješiti postavljeno pitanje. Nisu shvatili da je u jednome Kristu nagovješteno i davidovsko potomstvo i božanska narav.

3. — Sinovljevo je veličanstvo jednako Očevu. Oblačeći se sluginom poniznošću nije se bojalo umanjenja niti mu trebaše uvećanje. Sin je učinak svoga milosrđa iskazana za ljudsku obranu mogao ostvariti samom snagom božanstva i tako narav koja je sazdana »na Božju sliku« (Post 1,27) osloboditi jarma užasnoga gospodara. Ali se siloviti đavao nije protiv prvoga čovjeka tako okomio da ga je bez pristanka slobodne odluke preveo na vlastitu stranu. Stoga se moralo uništiti voljni grijeh i neprijateljski naum da daru milosti ne bude na smetnji propis pravednosti.

U zajedničkoj gomili ljudskoga roda nalazio se samo jedan lijek u tajnosti božanskoga rasuđivanja. Samo je on mogao priteći u pomoć palima. Trebalo je da se netko od Adamovih sinova rodi tuđ iskonskome grijehu i nevin da bi drugima koristio primjerom i zaslugom. To pak nije dopuštalo prirodno rođenje. Rod izvornoga korjena nije mogao biti bez sjemena o kojemu kaže Pismo: »Tko začeta iz nečista sjemena može načiniti čistim? Zar ne ti koji si jedini« (Job 14,4)?

Davidov je Gospodin postao Davidov Sin. Iz ploda je obećane klice niknuo porod bez mane. Obje su se naravi sastale u jednoj osobi da se jednim začećem i jednim rođenjem rodi Gospodin Isus Krist koji posjeduje pravo božanstvo da čini čudesa i pravo čovještvo da podnese patnje.

4. — Predragi! Katolička vjera prezire zablude rasrđenih krivovjernika koji su, prevareni isprazno svjetovnom mudrošću, zastranili od istinitoga evanđelja. Krivovjerci nisu bili sposobni razumjeti utjelovlj-

enje Riječi. Tako su sebi od izvora prosvjetljenja načinili predmet osljepljenja. Ako se pogledaju mišljenja gotovo svih koji krivo vjeruju — čak se ide do nijekanja Duha Svetoga — ne znamo da je itko skrenuo s puta osim što nije vjerovao u istinu dviju naravi u Kristu ili nije ispovijedao njegovu jednu osobu. Jedni su Gospodinu pripisali samo čovještvo, jedni samo božanstvo. Drugi rekoše da je u Kristu božanstvo pravo, a tijelo hinjeno. Opet neki ispovjediše da je Krist uzeo pravo tijelo, ali da nije imao Očevu narav. Pridajući Kristovu božanstvu što se odnosi na ljudsku bit, u sebi su Boga zamislili većim ili manjim. Međutim, u pravome Bogu ne mogu biti stupnjevi. Nije Bog što je manje od Boga. Neki su držali da ne postoji nikakva razlika između Oca i Sina. Jedinstvo božanstva nisu mogli shvatiti osim u osobnome jedinstvu. Zato su tvrdili da su Otac i Sin jedan te isti. Rađanje i hranjenje, patnja i umiranje, ukop i uskrsnuće pripadalo bi onome koji bi svime ispunio ulogu osobe čovjeka i Riječi.

Neki su smatrali da Gospodin Isus nije imao tijelo naše biti već bi tijelo uzeo od viših i profinjenih počela. Opet su neki sudili da u Kristovu tijelu nije bilo ljudske duše nego da je samo božanstvo Riječi ispunjalo dušinu ulogu. Drugi su u nerazboritosti išli dotle da su, doduše, priznali u Gospodinu dušu, ali za nju rekoše da je bez razuma jer bi njegovu čovjeku za sve razumske potrebe dostajalo božanstvo. Isti se, napokon, drznuše tvrditi da se stanoviti dio Riječi pretvorio u tijelo. Tako se u mnogovrsnoj različitosti jednoga učenja ništi narav tijela i duše pa i bit same Riječi.

5. — Postoje i mnoga druga lažna čudovišta. Ali njihovim nabrajanjem nećemo zamarati sluh vaše ljubavi. Već smo iznijeli razna bezboštva koja međusobno veže srodnost raznovrsnih bogohula. Ovdje nadasve potičemo pažnju vaše odanosti da otkloni one zablude od kojih je nekoć jednu — ne bez kazne — kušao kao začetnik uspostaviti Nestorije dok se druga nedavno pojavila pod Eutihom kao zaštitnikom. I nju moramo osuditi jednakim prokletstvom.

Nestorije se osmjelio propovijedati da je bležena Djevica Marija samo čovjekorodica. Ne smije se, po Nestoriju, vjerovati da se u začeću i porođaju zbilo ikakvo sjedinjenje Riječi i tijela. Božji Sin ne bi postao čovječji sin već bi se samim dostojanstvom udružio sa stvorenim čovjekom. To nikako nisu mogle podnositi katoličke uši. Toliko su prožete evanđeoskom istinom da najčvršće znaju kako ljudskome rodu nema nikakve nade ako Djevičin Sin nije isti koji je Majčin Stvoritelj.

Međutim, također spomenusmo bezbožnoga ustanovitelja novijega svetogrđa. On je, doduše, priznavao sjedinjenost dviju naravi u Kristu, ali je rekao kako se sjedinjenjem postiglo da je od dviju naravi ostala jedna. Druga narav uopće više ne postoji. Mogla je pak prestati uništenjem ili odvajanjem.

Sve se spomenuto do te mjere protivi zdravoj vjeri da se ne može prihvatiti bez uništenja kršćanskoga imena. Ako je utjelovljenje Riječi sjedinjenje božanske i ljudske naravi gdje je samim združenjem postalo jedno što je bilo dvoje, iz Djevičina se krila rodilo jedino božanstvo. Ono je — slijedom iste smješanosti — jedino podlijegalo tjelesnoj ishrani i rastu. Samo je božanstvo — da izostavim sve promjenljivosti ljudskoga bića — raspeto i ukopano. Onima što sude u skladu s navedenim nema nikakva temelja za nadu u uskrsnuće. Krist nije »prvorođenac od mrtvih« (Kol 1,18). Nije ni bilo onoga koji trebaše uskrsnuti ako nije postojao koga se moglo smaknuti.

6. — Predragi! Neka otrovne laži đavolskih došaptavanja budu daleko od vaših srdaca. Znate da Sinovo božanstvo nije kod Oca poraslo nikakvim dodatkom. Razumno zapazite da je onoj naravi kojoj je u Adamu kazano da je »zemlja i da će se vratiti u zemlju« (Post 3,19) u Kristu rečeno: »Sjedni mi zdesna« (Ps 109,1).

U odnosu na narav po kojoj je Krist jednak s Ocem, Jedinorođenac uzvišenošću nije nikada bio niži od Roditelja. Nije vremenska slava s Ocem u onoga koji je sama Očeva desnica o kojoj se veli u *Izlasku*: »Gospodine, tvoja se desnica proslavila u moći« (Izl 15,6). U *Izaiji* pak piše: »Gospodine, tko je povjerovao našemu glasu i kome se očitovala Gospodnja desnica« (Iz 53,1)?

Prema tome, čovjek koji je uzet za Božjega Sina tako je od samih tjelesnih početaka prihvaćen u Kristovo osobno jedinstvo da bez božanstva nije ni začet ni rođen ni hranjen. Isti je bio u čudesima i nepogodama. Po ljuskoj je slabosti raspet, umro i ukopan. Po božanskoj je moći treći dan uskrsnuo, uzašao na nebo i sjeo Ocu zdesna. U ljudskoj je naravi primio od Oca što je i sam davao u božanskoj naravi.

7. — Predragi! Razmišljajte o navedenome u pobožnu srcu. Uvijek se sjećajte apostolske zapovijedi. Apostol sve potiče govoreći: »Gledajte da vas nitko ne prevari mudroslovljem i ispraznom spletkom po ljudskoj predaji, a ne po Kristu. U Kristu tjelesno prebiva sva punina

božanstva. U njemu ste ispunjeni« (Kol 2,8-10). Apostol nije rekao »duhovno« nego »tjelesno« da shvatimo kako je istinska tjelesna bit gdje je tjelesno boravište punine božanstva. Božanstvo ispunja i cijelu Crkvu koja je Kristovo tijelo jer pripada Glavi. Krist živi i vlada s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

29.

Božić, g. 453.

1. — Predragi! Veličina božanskoga djela nadilazi i skroz nadmašuje mogućnost ljudskoga govora. Govorna se teškoća ondje rađa gdje se nalazi razlog da se ne šuti. U Isusu Kristu, Božjemu Sinu, ne smjera jedino na božansku bit već i na ljudsku narav što kaza prorok: »Tko će izreći njegovo rođenje« (Iz 53,8)? Ako vjera ne vjeruje da su se obje biti sjedinile u jednoj osobi, govor to ne može razjasniti. Stoga nikada ne ponestaje predmeta za hvalu jer nikada nije dostatno obilje onoga koji hvali.

Radujmo se što nismo dorasli iskazati otajstvo tolikoga milosrđa. Budući da ne možemo izreći visinu svoga spasenja, znajmo da je za nas dobro što smo time pobijeđeni. Nitko se toliko ne primiče spoznaji istine koliko čovjek koji shvaća da u božanskim zbiljama, ma koliko napredovao, uvijek preostaje što treba tražiti. Tko sebi umišlja da je došao do onoga za čim teži, ne nalazi traženo već je malaksao u traženju.

Ali da nas ne uznemire tjeskobe naše slabosti, pomažu nam evanđeoske i proročke riječi. One nas tako ražaruju i poučavaju te nam se čini da Gospodnje rođenje kojim je »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) ne dozivaju toliko u pamet kao prošlo koliko ga kao nazočno motrimo. Ono što je anđeo javio pastirima koji su bdjeli čuvajući svoja stada, ispunilo je i naš sluh. Na čelu smo Gospodnjih ovaca jer uhom srca čuvamo božanski kazane riječi. I na današnju se svetkovinu govori: »Javljam vam veliku radost koja će biti za sav narod. Danas vam se u Davidovu gradu rodio Spasitelj koji je Krist Gospodin« (Lk 2,10). Visu se toga oglašenja pridružuje kliktanje bezbrojnih anđela. Svjedočansto kojemu pjeva mnoštvo nebeske vojske postaje odličnije. Anđeli jednim blagoslovom govore u čast Bogu: »Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje« (Lk 2,14).

Djetinjstvo je Krista koji se rodio od Djevice-Majke Božja slava. Obnova ljudskoga roda s pravom se svodi na hvalu ostvaritelja. I samoj je blaženoj Mariji od Boga poslani anđeo Gabrijel kazao: »Duh će Sveti sići u te i Sila će te Svevišnjega osjeniti. Zato će se zvati Božjim Sinom što se od tebe sveto rodi« (Lk 1,35).

Spomenuti se mir stavlja u onu zemlju koja ljude čini dobre volje. Onim Duhom kojim se Krist rađa iz krila neokaljane Majke, iz krila se svete Crkve preporađa kršćanin. Kršćaninu je pravi mir da se ne odvaja od Božje volje i da se samo onim naslađuje što Bog ljubi.

2. — Predragi! Slavimo Gospodnji rođendan koji je odabran između svih dana prošlih vremena. Redoslijed je tjelesnih djela minuo u skladu s vječnim promislom. Sva se Otkupiteljeva poniznost uzdignula u slavu Očeva veličanstva. Sve je učinjeno da se »na Isusovo ime prigne svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnih stanovnika te da svaki jezik prizna da je Isus u slavi Boga Oca« (Fil 2,10-11). Unatoč kazanome, bez prekida se klanjamo porodu spasonosne Djevice. Nerazdvojivo sjedinjenje Riječi i tijela jednako prihvaćamo dok je položeno u jasle kao i kada sjedi na prijestolju Očeve uzvišenosti. Nepromjenljivo je božanstvo u samome sebi zadržalo svoj sjaj i moć. Ali se ipak združilo s Rođenim makar se nije pokazivalo ljudskome pogledu. Po neobičnim se počecima pravoga čovjeka spoznavalo da se rodio onaj koji je kralju Davidu »Gospodin i Sin« (Mt 22,45).

Sam David pjeva proročkim duhom: »Gospodin je rekao mome Gospodinu: sjedi mi zdesna« (Ps 109,1). Evanđelje izvješćuje da je to svjedočanstvo pobilo židovsko bezboštvo. Isus je pitao Židove što kažu: čiji je sin Pomazanik. Oni su odgovorili da je Davidov. Gospodin je smjesta otklonio židovsko slijepilo rekavši: »Kako, dakle, David u Duhu Pomazanika naziva Gospodinom govoreći: reče Gospodin mome Gospodinu: sjedi mi zdesna« (Mt 22,43-44)?

Židovi! Zakrčili ste put razumijevanja. Dok isključivo motrite tjelesnu narav, lišili ste se čitava svjetla Istine. Po izmišljenim ste pričama vlastitoga osvjedočenja čekali Davidova sina samo iz tjelesnoga pokoljenja. Svoju ste nadu položili samo u čovjeka. Odbacili ste Boga, Sina Božjega. Tako vam ne može koristiti što je nama na slavnu korist.

I nas se pita čiji je Krist Sin. Apostolovom riječju priznajemo da se Krist »po tijelu rodio iz Davidova sjemena« (Rim 1,3). Uči nas i sami početak evanđeoske propovijedi gdje čitamo: »Knjiga postanja

Isusa Krista, Davidova Sina« (Mt 1,1). Ipak se razdvajamo od vašega bezboštva. Znamo da se Krist kao čovjek rodio iz Davidova potomstva. Ali vjerujemo da je on isti, ukoliko je Riječ postala tijelo, Bog suvječan s Bogom Ocem.

Kada bi se, Izraele, držao dostojanstva svoga imena i ne bi slijepim srcem prelistavao proročke nagovještaje, Izaija bi ti otvorio evanđeosku istinu. Ne bi gluh slušao kako božanskom nadahnutošću zbori: »Djevica će, eto, zatrudnjeti i rodit će sina i njegovo će se ime zvati Emanuel što znači: Bog je s nama« (Iz 7,14). Da Krista nisi gledao u takvoj osobini svetoga imena, barem bi iz Davidove riječi naučio da nasuprot svjedočenju Novome i Starome zavjetu ne poričeš da je Isus Krist Davidov sin kada već ne priznaješ da je Davidov Gospodin.

3. — Predragi! Radi navedenoga vjernička je Crkva po neizrecivoj Božjoj milosti postigla što Sinagoga tjelesnih Židova nije zaslužila. Kaže David: »Gospodin je objavio svoje spasenje. Pred licem je naroda očitovao svoju slavu« (Ps 97,2). Slično je navijestio i Izaija. Reče: »Narod što je sjedio u tami vidje veliko svjetlo« (Iz 9,2). Ponovno reče: »Zazivat će te narodi koji te nisu poznavali. Tebi će se uteći puci koji te ne poznaju« (Iz 55,5).

Kličimo na dan svoga spasenja. Po Novome smo zavjetu primljeni u zajedništvo s onim kome Otac govori preko proroka: »Ti si moj Sin. Ja sam te danas rodio. Traži od mene i dat ću ti kao tvoju baštinu narode i zemljine krajeve za tvoj posjed« (Ps 2,7-8). Dičimo se u milosrđu onoga koji nas je posinovio. Apostol kaže: »Niste opet primili duha robovanja u strahu već ste primili Duha posvojenih sinova. U njemu kličemo Abba, Oče« (Rim 8,15).

Dostojno je i dolično da posinovljena djeca ispune Očevu oporučnu volju. Apostol je rakao: »Ako zajedno trpimo, zajedno ćemo se i proslaviti« (Rim 8,17). Stoga neka budu sudionici Kristove poniznosti oni koji će biti budući subaštinici slave.

Slavimo Gospodina u njegovu djetinjstvu. Neka počeci i tjelesni rast ne nanose nepravdu božanstvu jer naša narav niti je što dodala niti oduzela nepromjenljivoj naravi. Krist se udostojao suobličiti s ljudima »po sličnsoti grešnoga tijela« (Rim 8,3). On u jedinstvu božanstva ostaje jednak s Ocem. S njime i s Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

30.

Božić, g. 454.

1. — Znate, predragi, da smo o vrsnoći današnje svetkovine često pred vama obavljali službu spasonosnoga propovijedanja. Ne dvojimo da je na taj način vašim srcima zasjala sila božanske ljubavi. Što se vjerom u vas usadilo, također ste razumom shvatili. Međutim, rođenje našega Gospodina i Spasitelja po božanstvu od Oca kao i po tijelu od Majke, do te mjere prelazi sposobnost ljudskoga govora da se s pravom na jedno i drugo primjenjuje izreka: »Tko će iskazati njegovo rođenje« (Iz 53,8)? Upravo je u onome što se ne može dostojno rastumačiti uvijek preobilat razlog za raspravljanje. To ne znači da je dopušteno raznoliko misliti već da dostojanstvu sadržaja nije dostatan nijedan jezik.

Prema tome, veličina otajstva zacrtana za spas ljudskoga roda »prije vjekovječnih stoljeća« (1 Tim 3,16) i objavljena »na kraju vjekova« (Tit 1,2) ne dopušta da joj se što doda ili oduzme. Vlastito ne ostavlja, a tuđe ne prima. Ipak mnogi slijede svoja vlastita mišljenja. Što još nisu shvatili spremniji su učiti nego se o tome poučavati. Apostol kaže: »U vjeri su doživjeli brodolom« (1 Tim 1,19). Kratkim ću objašnjenjem dotaknuti njihove krive i pustolovne sudove. Božanska se dobročinstva vjerno časte odvojenjem tmina zablude od svjetla istine. Tako se svjesno čuvamo svjetovnih laži.

2. — Neki na temelju izvještaja o rođenju Gospodina Isusa Krista gdje se pokazalo da je Isus pravi Sin čovječji nisu vjerovali da je Krist išta više nego čovjek. Smatrali su da se ne smije božanstvo onome pripisati koga su dječji počeci, tjelesni rast i stanje patnje do križa i smrti potvrdili sličnim drugim smrtnicima.

Druge je ganula moć čina. Razumjeli su da novost početka i sila riječi i čina pripada božanskoj naravi. Zato su mislili da Krist ne posjeduje ništa od naše biti. Sve što je tjelesno djelo i oblik potjecalo bi od tvari više vrste ili je Krist posjedovao hinjenu vrst tijela da se igrom mašte zavaraju osjetila gledalaca i doticatelja.

U nekim zalutalima bilo je takvo osvjedočenje kojim su kušali utvrditi da se iz same biti Riječi nešto pretvorilo u tijelo. Isus koji se rodio od Djevice Marije ne bi ništa posjedovao od Majčine naravi. I to što je bio Bog i što je bio čovjek, oboje pripadaše onome što je Riječ. Tako je u Kristu čovještvo bilo krivo zbog različitosti biti, ali ni božanstvo nije pravo radi nedostataka promjenljivosti.

3. — Predragi! Ta i druga bezboštva začeta od đavolskoga poticaja i na štetu mnogih raširena preko posuda propasti nekoć je uništila katolička vjera kojoj je Bog i učitelj i pomoćnik. Duh Sveti nas je poticao i učio po izjavama zakona, proroštvima proroka, evanđeoskoj trublji i apostolskome nauku da ustrajno i razumno vjerujemo kako je, reče sveti Ivan, »Riječ postala tijelo i prebivala među nama« (Iv 1,14). Mi smo, dakako, u pitanju. Nas je božanstvo Riječi sjedinilo sa sobom. Mi smo »tijelo« što ga je Riječ uzela iz Djevičina krila. Da to »tijelo« nije bilo od našega, t.j. da nije uistinu bilo ljudsko, Riječ što posta »tijelo« ne bi »stanovala među nama«. Riječ je pak »boravila među nama« jer »Mudrost nije sebi sagradila kuću« (Izr 9,1) od bilo kakve tvari nego upravo od naše biti. Njezino uzimanje objavljuje tvrdnja: »Riječ je postala tijelo i prebivala među nama«.

S tim se najsvetijim pripovjedanjem slaže i nauk svetoga Pavla koji kaže: »Pazite da vas tko ne zavede mudrovanjem i ispraznom prijevarom po ljudskim predajama u skladu s počelim svijeta, a ne po Kristu. U Kristu tjelesno boravi sva punoća božanstva. U njemu ste ispunjeni« (Kol 2,8-10).

Čitavo, dakle, tijelo ispunja cjelovito božanstvo. Ništa ne nedostaje veličanstvu onoga čiji boravak ispunja prebivalište. Isto tako ništa ne manjka tijelu koje je ispunjeno vlastitim Stanovnikom. Rečeno je: »I u njemu ste ispunjeni« (Kol 2,10). To naznačuje našu narav. Ne bi nam pripadalo ono ispunjenje da Božja Riječ nije sa sobom sjedinila dušu i tijelo našega roda.

4. — Predragi! Jamačno moramo priznati i cijelim srcem ispovjediti da rođenje kojim i Riječ i tijelo, t.j. Bog i čovjek biva jedan Božji Sin i jedan Krist nadvisuje svaki izvor ljudskoga nastajanja. Rođenju se Isusa Krista ne može usporediti ni Adamovo oblikovanje od »zemljina praha« (Post 2,7) ni Evino stvaranje od »muževe puti« (Post 2,22) ni nastanak ostalih ljudi sjedinjenjem dvaju rodova. Ostarjeli je Abraham rodio baštinika božanskoga obećanja. Neplodna je Sara zanijela kada su joj prošle plodne godine. Bog je Jakova zavolio prije nego se rodio. Tu je milost prethodila voljnim činima. Jakov je odvojen od kosmate hrapavosti brata koji se s njime rodio. Jeremiji bi rečeno: »Prije nego te oblikovah u krilu, poznavao sam te. Posvetio sam te prije nego si izišao iz maternice« (Jer 1,5). Ana je bila dugo bez plodnosti. Rodila je proroka Samuela kojega je prikazala Bogu. Tako je bila slavna porođajem i zavjetom. Svećenik je Zaharija od neplodne

Elizabete dobio sveti porod. Kristov preteča, budući Ivan, u majčinoj je utrobi primio proročki duh i još je kao nerođeni dječak znakom zatvorenoga kliktaja očitovao Gospodnju Roditeljicu.

Sve je navedeno veliko i puno božanskih čudesnih djela. Ali se tome umjerenije divimo što je broj veći. Rođenje pak našega Gospodina Isusa Krista nadilazi svako razumijevanje i premašuje sve primjere. Ne da se ničemu usporediti. Između svega je jedinstveno. Djevica je odabrana iz Abrahamova sjemena i Jesejeva korijena. Obećale su je proročke riječi i otajstveni znaci. Arhanđeo joj je navijestio blaženu plodnost bez štete po čistoću. Ni začeće ni rođenje neće oskvrnuti sveto djevičanstvo. Na Djevicu će sići Duh Sveti i Svevišnji će je osjeniti Silom. Nepromjenljiva je Božja Riječ iz neokaljanoga tijela za se uzela odjeću ljudskoga tijela koje nije navuklo nikakvu mrlju radi požude, ali mu nije ništa nedostajalo što pripada na narav duše i tijela.

5. — Neka daleko ustuknu i odu u svoje tame čudovišna krivovjerna mišljenja i svetogrđa ludih laži. Nas je poučilo »mnoštvo nebesnika« (Lk 2,13) i pstiri poučeni od anđela. Tako upoznasmo dokaze obiju naravi te se klanjamo Riječi u Kristu čovjeku i Kristu čovjeku u Riječi. Apostol kaže: »Tko prijanja uz Gospodina, jedan je duh« (1 Kor 6,17). Koliko li je tek više Riječ što postade tijelo jedan Krist! Tu nema ničega što pripada jednoj naravi, a da ne pripada objema.

Ne dajmo se pokolebati u odluci Božjega milosrđa koje nas preobrazuje za nevinost i život. U svome Spasitelju spoznajemo očite znake obiju naravi. Ne sumnjamo radi toga u Božjoj slavi u istinitost tijela niti u ljudskome poniženju u božansko veličanstvo. Isti koji je u »Božjemu liku«, isti je uzeo »slugin lik« (Fil 2,6-7). Isti ostaje netjelesan i uzima tijelo. Isti je u svojoj sili nepovredljiv i u našoj slabosti podložan patnji. Isti se ne odjeljuje od Očeva prijestolja, ali su ga bezbožni prikovali na drvo. Isti se popeo kao pobjednik smrti nad nebeske visine, ali svekoliku Crkvu ne ostavlja »do svršetka svijeta« (Mt 28,20). Isti će, napokon, doći u onome tijelu u kojemu je uzašao. Kao što je podnio bezbožnički sud, sudit će o djelovanju svih smrtnika.

Da se ne zaustavljamo kod mnogih dokaza, dovoljno je navesti jedan iz evanđelja svetoga Ivana. Tu sami naš Gospodin veli: »Uistinu, uistinu vam kažem da dolazi sat i da je već tu kada će preminuli čuti glas Božjega Sina. Koji budu čuli, živjet će. Kao što Otac ima u samome sebi život, tako je i Sinu dao da ima život u samome sebi. Također mu je dao

moć da sudi jer je Sin čovječji« (Iv 5,25-27). Prema tome, prosudba je jedna jer je Krist Sin Božji i Sin čovječji. Otuda se vidi kako moramo vjerovati da je Krist Gospodin jedna osoba ukoliko je Božji Sin po kome smo sazdani, ali je uzimanjem tijela postao Sin čovječji da — kako reče Apostol — umre »radi naših grijeha i uskrsne zbog našega opravdanja« (Rim 4,25).

6. — Predragi! Iznesena se ispovijed nije bojala nikakvih protuslovlja i nije podlegla nikakvim zabludama. Spoznali smo Božje milosrđe koje je obećano od početka i pripravljeno prije vjekova. Samo je ono moglo razriješiti okove ljudskoga robovanja kojima je prvoga čovjeka i njegovo potomstvo svezao zavodnički začetnik grijeha. Radi iskonske je presude sebi prisvajao potomstvo koje se predalo.

Ljudskome opravdanju prvenstveno pomaže što se Božji Jedinorođenac udostojao biti Sin čovječji. Bog, istobitan s Ocem, postoji — taj isti — kao pravi čovjek. Po tijelu je istobitan s Majkom. Jednome se i drugome radujemo jer se samo jednim i drugim spašavamo. U ničemu ne odvajamo vidljivoga od nevidljivoga, tjelesnoga od netjelesnoga, doticljivoga od nedoticljivoga, »slugin lik« od »Božjega lika«. Jedno ostaje od vječnosti, drugo je započelo s vremenom. Ali što se sjedinilo jedinstvom ne može se razdvajati niti doživjeti konac. Uzvisitelj i uzvišeni, proslavitelj i proslavljeni tako su se uzajamno združili da u svemoći i poruzi u Kristu ni božansko nije bez ljudskoga ni ljudsko bez božanskoga.

7. — Predragi! Ako izneseno vjerujemo kršćani smo i »pravi Izraelci« (Iv 1,47). Istinski smo posinjeni u zajedništvu Božje djece. Svi su se sveti koji su živjeli prije vremena našega Spasitelja opravdali tom vjerom. Tim su otajstvom postali Kristovo tijelo. Čekali su opće vjerničko otkupljenje u Abrahamovu sjemenu o kome kaže Apostol: »Abrahamu su data obećanja kao i njegovu sjemenu. Ne veli: i njegovim potomcima kao u mnogima nego kao u jednome: i u tvome potomku koji je Krist« (Gal 3,16).

Stoga evanđelist Matej da pokaže kako se obećanje, dano Abrahamu, ispunilo u Kristu navodi redoslijed naraštaja. Pokazuje u kome je bio položen blagoslov za sve narode (usp. Mt 1,1-17). Luka je počeo sa samim Gospodnjim rođenjem i penjući se uspostavio plemenski niz (usp. Lk 3,23-38). Htio je poučiti da su i ona stoljeća što prethodiše potopu bila povezana s navedenim otajstvom te da su od

početka svi susljedni razredi težili prema onome u kome je jedinome bio spas sviju. Zato se uopće ne smije sumnjati da mimo Krista nema »drugoga imena pod nebom dana ljudima u kome se možemo spasiti« (Dj 4,12). Krist — u Trojstvu jednak s Ocem i Duhom Svetim — živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJEDI ZA BOGOJAVLJENJE

31.

Bogojavljenje, 441.

1. — Predragi! Upravo proslavismo dan kada je neokaljano djevičanstvo rodilo Spastitelja ljudskoga roda. Bogojavljenje nam kao časna svetkovina omogućuje nastavak u veselju da između blizih otajstava srodnih svečanosti ne ohladni snaga klicanja ni žar vjere. Na spasenje se svih odnosi što se djetinstvo »Posrednika Boga i ljudi« (1 Tim 2,5) već onda očitovalo cijelome svijetu kada ga još okruživaše neznatni gradić. Premda je Gospodin odabrao izraelski narod i jednu obitelj toga naroda te iz nje uzeo narav čitavoga čovječanstva, ipak nije htio početke svoga rođenja sakriti u stisnutost majčinoga boravišta. Htjede da ga odmah svi upoznaju jer se udostojao za sve roditi.

Trima se, dakle, mudracima u istočnome kraju ukazala zvijezda nove svjetlosti. Bijaše sjajnija i ljepša od ostalih. Lako je na se privukla promatračke oči i pameti. Motrioci su smjesta zaključili da nije bez značenja ono što se kao neobično ukazalo. Onaj je promatračima pružio razumijevanje koji je dao znak. Što je omogućio da se shvati, učinio je da se traži. Traženi se također izložio da ga mogu naći.

2. — Tri muža slijede vodstvo višnjega svjetla. Pažljivim motrenjem idu za naznakom sjaja što prethodi. Bljesak ih milosti vodi do spoznanja Istine. Mudraci su ljudskim razmišljanjem shvatili da naznačeno kraljevo rođenje moraju tražiti u kraljevskome gradu. Ali je onaj što uze »slugin lik« (Fil 2,7) i došao da bude suđen, a ne da »sudi« (Iv 10,18) za rođenje odabrao Betlehem, a Jeruzalem za muku.

Kada je Herod čuo da se rodio židovski knez pomislio je na nasljednika te se prestrašio. Smislio je ubiti Začetnika spasenja. Obećao je krivi posluh. Kako bi Herod bio sretan da je nasljedovao vjeru mudraca i u vjeru pretvorio što je spremio za prijevaru! Slijepe li bezbožne zavisti! Misli da će svojim bijesom poremetiti božanski naum. Gospodar svijeta ne traži vremenito kraljevstvo već daje vječno. Što kušaš izvrnuti nepromjenljivi redoslijed utvrđenih zbilja i unaprijed izvršiti tuđi zločin? Kristova smrt ne pripada tvome razdoblju. Prije treba uspostaviti evanđelje, navijestiti Božje kraljevstvo, obaviti liječenja i učiniti čudesa. Zašto hoćeš da je tvoje zlodjelo što će biti budući čin drugih ljudi? Učinak zločina nećeš ostvariti, a strmoglavljuješ se u samu krivicu volje. To ti promišljanje ništa ne koristi i njime ništa ne postižeš. Onaj koji se svojom voljom rodio, moću će svoje slobodne odluke preminuti.

Mudraci, dakle, ispunjavaju svoju želju i uz prethodništvo iste zvijezde dolaze do djeteta: Gospodina Isusa Krista. U tijelu se klanjaju Riječi, Mudrosti u nijemosti, Snazi u slabosti i u istinitome čovjeku Gospodinu slave. Da pak izraze tajnu svoje vjere i razumijevanja, darovima iskazuju što vjeruju u srcima. Prikazuju tamjan Bogu, pomast čovjeku i zlato kralju. Svjesno su u jedinstvu častili božansku i ljusku narav jer u moći nije bilo različito što je bilo vlastito u bitima.

3. — Pošto su se mudraci vratili u svoj zavičaj i kada je Isus božanskom opomenom prenesen u Egipat, Herodova je ludost, obmanuta u svojim razmatranjima, planula. Herod je naredio da se u Betlehemu ubiju svi mališani. Ali kako nije poznavao dijete kojega se boja opću je okrutnost protegnuo protiv dobi koja mu je bila sumnjiva. Međutim, one je koje je bezbožni kralj maknuo iz svijeta Krist uveo u nebo. Mučeničko je dostojanstvo onima udijelio kojima još nije poklonio otkupljenje svoje krvi.

Predragi! Uzdignite vjerne duše sjajnoj milosti vječnoga Svjetla. Časteći otajstva ostvarena zbog ljudskoga spasenja, upravite svoju pažnju onome što je učinjeno za vas. Ljubite ćudorednu čistoću jer i Krist je Sin djevičanstva. Nazočni nas Apostol — čitamo — sokoli svojim riječima: »Uzdržite se od putenih želja koje vojuju protiv duše« (1 Pt 2,11). »Zlobom budite mališani« (1 Kor 14,20) jer se Gospodin slave upriličio smrtničkome djetinjstvu. Nasljedujte poniznost koju je Sin Božji — to se udostojao! — naučio i svoje učenike. Obucite se u »strpljivost u kojoj možete steći svoje duše« (Kol 3,12). Onaj koji je otkupljenje svih, svima je — taj isti — i snaga. »Čeznite za onim što

je gore, a ne što je na zemlji« (Kol 3,2). Trajno stupajte putem istine i života. Neka vas ne zaustavlja zemaljsko kada vam je pripravljeno nebesko. Po Gospodinu našem Isusu Kristu.

32.

Bogojavljenje, 442.

1. — Predragi! »Radujte se u Gospodinu! Ponovno kažem, radujte se« (Fil 4,4)! Nakon svečanosti Kristova rođenja u kratkome je vremenskome razmaku zablistao blagdan Gospodnjega objavljenja. Onaj koga je onoga dana Djevica rodila, ovoga je dana svijet upoznao. Utjelovljena je Riječ na taj način upriličila začetke uzete od nas da je rođeni Isus vjernicima očevidan, progonitelju sakriven.

Već su, dakle, onda »nebesa izricala Božju slavu i zvuk je istine išao po svoj zemlji« (Ps 18,2-5). Pastirima se kao navjesnik rođenoga Spasitelja javila anđeoska vojska. Prethodnica je zvijezda mudrace dovela da se poklone Spasitelju. Tako je rođenje pravoga kralja zasjalo »od sunčeva izlaska do zalaza« (Ps 49,1). Istočna su kraljevstva preko mudraca naučila vjersku zbilju koja nije ostala skrivena ni Rimskome carstvu. Čak i Herodov bijes u želji da uguši začetke kralja koji mu je sumnjiv i ne znajući služio istome naumu. Herod, nakan izvršiti okrutni zločin, općim ubijanjem djece progoni dječaka koga ne pozna. Značajni glas posvuda širi s neba objavljeno Gospodinovo rođenje. Taj je glas spremnijim i marnijim za prenošenje učinila novost višnjega značenja kao i bezboštvo najokrutnijega progonitelja. Spasitelj je također odveden u Egipat da skrovita milost pokaže kako je taj narod koji je bio odan drevnim zabludama već bliz spasenju. Još iz duše nije izbacio praznovjerje, a već je kroz gostoprimstvo prigrlio Istinu.

2. — Predragi! S pravom je ovaj dan, posvećen Gospodnjim objavljenjem, postigao posebno dostojanstvo po cijelome svijetu. To očitovanje mora u našim srcima sjati dostojnim sjajem da red obistinjenoga častimo vjerom i razumijevanjem. Židovsko sljepilo dokazuje koliku zahvalnost dugujemo poganskome prosvjetljenju. Što je tako slijepo i tuđe svjetlu kao što su bili oni židovski svećenici i pismoznanci koji su na pitanja mudraca i Herodovo traženje gdje se ima po svetopisamskome svjedočanstvu roditi Krist iz proročkoga nagovještaja isto odgovorili što je naznačila i zvijezda s neba?

Zvijezda je — kao što je kasnije učinila — mogla svojim pokazivanjem mudrace dovesti do dječakove zipke. Ipak ih je napustila u Jeruzalemu. Uklapalo se u pobijanje židovske tvrdoće da Spasiteljevo

rođenje naznači vodstvo zvijezde, ali i židovski iskaz. Tako je već proročki govor prelazio poganima da ih pouči. Srca su stranaca iz drevnih nagovještaja učila unaprijed najavljenoga Pomazanika. Židovska je pak nevjernost istinu kazivala ustima, a u srcu je zadržavala laž. Židovi nisu htjeli očima upoznati onoga koga su naznačili iz svetih knjiga. Kristu se nisu poklonili dok je bio ponizan u djetinjoj slabosti, ali su ga raspeli kada je blistao u uzvišenosti čudesa.

3. — Zašto je, Židovi, u vama tako neupućeno znanje i tako neuki nauk? Upitani »gdje će se roditi Krist« po istini i napamet navodite što ste čitali: »U Judinu Betlehemu jer je ovako zapisao prorok: ni ti Judin Betleheme nisi najneznačajniji među Judinim gradovima. Iz tebe će izaći prvak koji će vladati mojim pukom Izraelskim« (Mt 2,4-6). Toga su prvaka kada se rodio anđeli najavili pastirima, a vama pastiri. Toga su rođenoga kneza u neobičnome sjaju nove zvijezde prepoznali daleki puci istočnih naroda. Da ne bi dvojili o mjestu rođenoga kralja, odala je vaša učenost o čemu nije zvijeza poučila. Zašto u vašoj nevjeri ostaje sumnja koja iz vašega odgovora postaje očitost? Iz svetopisamskoga svjedočanstva naznačiste mjesto rođenja. Nazočnost ste vremena spoznali po svjedočanstvu neba i zemlje. Međutim, gdje se Herodov duh raspalio da progoni vaš se razum ukrutio da ne povjeruje. Stoga je neznanje djece koju je pogubio progonitelj sretnije od onih koje savjetovaše vaša znanost. Vi niste htjeli prigrliti kraljevstvo onoga čiji ste grad mogli pokazati. Djeca su mogla umrijeti za onoga koga još ne mogoše ispovjediti. Tako je Krist — kako za njega uopće ne bi bilo vremena bez čudesa — moć riječi očitovao šutke prije uporabe jezika. Kao da je već rekao: »Pustite da dođu k meni maleni jer takvima pripada nebesko kraljevstvo« (Mt 19,14). Krist je novom slavom okrunio djecu. Svojim je počecima posvetio djetinje početke. To nas uči da nijedan čovjek nije nesposoban za božansko otajstvo kada je i ona dob bila prikladna za mučeničku slavu.

4. — Predragi! U mudracima koji se klanjaju Kristu prepoznajmo prvine svoga poziva i vjere. Uskliktanim dušama slavimo početke blažene nade. Otada počesmo ulaziti u vječnu baštinu i otada su nam se otvorile svetopisamske tajne što govore o Kristu. Istina koju nije prigrlila židovska zaslijepljenost, ulila je u sve narode svoje svjetlo. Prema tome, častimo najsvetiji dan kada se očitovao začetnik našega spasenja. Onaj koga su mudraci kao dijete častili u kolijevci mi mu se klanjamo kao svemogućemu na nebu. Mudraci su od svoga blaga Gospodinu prikazali otajstvene vrste darova. Tako i mi iz svojih srdaca iznesimo što je dostojno Boga.

Bog je darovatelj svih dobara. Ipak traži plod naše marljivosti. Nebesko kraljevstvo ne dolazi zaspalima nego djelatnicima u Božjim zapovijedima i onima koji bdiju. Ako Božje darove ne primamo zaludu, po onome što je dao zaslužujemo dobiti što je obećao. Zato potičemo vašu ljubav da se uzdržite od svakoga zlog djela. Slijedite što je čisto i pravedno. Sinovi svjetla moraju odbaciti djela tame. Stoga udaljite mržnje, klonite se laži, oholost uništite poniznošću i darežljivošću izbrišite škrtost. Dolikuje da se udovi slažu sa svojom Glavom te zavrijedimo biti sudionici obećanih blaženstava. Po Gospodinu našemu.

33.

Bogojavljenje, 443.

1. — Predragi! Znam da razlog današnjega blagdana nije sakrit vašoj svetosti. Po običaju otkrio nam ga je evanđeoski govor. Ipak kako ne bi ništa nedostajalo našoj službi, usudit ću se kazati što Gospodin bude dao. U zajedničkome će veselju u svih pobožnost biti tim zdušnija što se svetkovina bolje shvati. Providnost je Božja odlučila palome svijetu priteći u pomoć u »posljednjim vremenima« (1 Pt 1,20). Unaprijed je u Kristu odredila spasenje svih naroda. Bezbožna je zabluda sve puke davno odvratila od štovanja pravoga Boga. Čak je i sami osobiti Božji narod Izrael gotovo čitav otpao od zakonskih uredaba. Tako su »svi bili zatvoreni pod grijehom da se Bog svima smiluje« (Rim 11,32).

Posvuda je nedostajala pravednost. Sav je svijet zapao u ispraznost i pakost. Da božanska moć nije odgodila svoj sud, cijelo bi čovječanstvo snašla presuda osude. Ali srdžba se preokrenula u oproštenje. I da veličina milosti koja je trebala izaći na vidjelo bude jasnija, Bogu se svidjelo izvršiti otajstvo oproštenja čime se nište ljudski grijesi kada se nitko nije mogao dičiti svojim zaslugama.

2. — Predragi! Očitovanje se toga neizrecivog milosrđa zbilo kada je Herod imao kraljevsku vlast među Židovima. Zakonito je nasljedstvo prestalo, a svećenička vlast bila uništena. Tuđinac je prigrabio zapovjedništvo. Tako je rođenje pravoga Kralja potvrdio glas proroštva što kaza: »Iz Jude neće nestati prvak ni vođa iz njegovih bokova dok ne dođe onaj na koga će se položiti. On je iščekivanje naroda« (Post 49,10). Od njih je nekoć preblaženome patrijarhu Abrahamu bilo obećano beskrajno potomstvo koje se nije imalo roditi iz tjelesnoga sjemena već iz plodne vjere. Uspoređeno je mnoštvu zvijezda da se od oca svih naroda ljudi nadaju nebeskome potomstvu, a ne zemaljskome.

Da se, dakle, sazda obećano potomstvo, baštinike pokreće pojava nove zvijezde zamjećene među zvijezdama. Tako nebo iskazuje uslugu onome na koga se primijenilo njegovo svjedočanstvo. Mudrace — stanovnike dalekoga Istoka — potiče zvijezda koja je sjajnija od drugih. Sjaj je svjetla bio dostojan udivljenja. Ljudi koji su upućeni da ga motre shvaćaju veličinu značenja. Bez sumnje je u njihovim srcima bilo na djelu božansko nadahnuće. Stoga im nije ostalo skriveno otajstvo neiskazanoga sjedinjenja. Tako duhu nije bilo tamno što se očima ukazivalo neobično. Mudraci, napokon, s vjerom izvršavaju svoju dužnost. Opskrbljuju se darovima da pokažu kako su, dok se klanjaju jednome, istodobno vjerovali troje: zlatom slave kraljevsku, smirnom ljudsku, a tamjanom božansku osobu.

3. — Mudraci, dakle, ulaze u glavni grad židovskoga kraljevstva i traže da im se u njemu pokaže dječak za koga su saznali da se rodio vladati. Herod se uznemirio, boji se za očuvanje svoga života. Prestrašio se za vlast. Traži od svećenika i učitelja zakona što je Pismo proreklo o Pomazanikovu rođenju. Saznaje što je bilo prorokovano. Istina rasvjetljuje mudrace, nevjera osljepljuje učitelje. Tjelesni Izrael ne shvaća što čita, ne vidi što pokazuje. Služi se stranicama čijim govorima ne vjeruje.

Gdje je, Židove, tvoja slava? Gdje je plemenitost preuzeta od oca Abrahama? Eto, »stariji služi mlađemu« (Post 25,23) i tuđincima koji ulaze u dio tvoje baštine. Robuješ čitanjem onoga zavjeta koji opslužuješ u samome slovu. Neka u obitelj patrijarha uđe punina naroda i neka se blagoslova u Abrahamovu sjemenu kojega se odriču tjelesni sinovi dokopaju djeca obećanja. Neka se u trojici mudraca Začetniku poklone svi narodi cijeloga svijeta. Neka se Bog ne spozna samo u Judeji nego u čitavome svijetu da svuda u Izraelu bude veliko njegovo ime. Nevjera pokazuje da je dostojanstvo odabranoga naroda u potomstvu nedostojno kao što ga vjera svima čini zajedničkim.

4. — Mudraci su se poklonili Gospodinu i obavili svu pobožnost. U snu opomenuti nisu se vratili putem kojim su došli. Već su vjerovali u Krista. Stoga je trebalo da ne idu stazama staroga života nego da se suzdrže od ostavljenih zabluda hodeći novim putem. Tako će izbjeći i Herodovoj zamci. Herod je protiv Gospodina Isusa hinjenom službom usmjerio bezbožno lukavstvo. Ali kako se nada u tu laž rasplinula, kraljev je gnjev planuo većim bijesom. Sjećajući se vremena koje su naznačili mudraci, iskazao je ljutu okrutnost protiv svih betlehemskih

dječaka. Općim je pokoljem uništio u onome cijelome gradu djecu koja će prijeći u vječnu slavu. Herod je smataro da će pogubiti i Pomazanika ako ondje smakne svakoga mališana.

Međutim, onaj koji je prolijevanje svoje krvi za otkup svijeta ostavio za drugo vrijeme, otišao je u Egipat kamo ga je odvela roditeljska uslužnost. Tako se vratio u drevnu kolijevku židovskoga naroda. Moću je providnosti preuzeo vlast pravoga starijega Josipa. Egipatske su duše zbog oskudice na istini patile glad okrutniju od ikakva gladovanja. To je otklonio »kruh koji je došao s neba« (Iv 6,51) i hrana za um. Bez onoga se kraja ne bi pripremilo otajstvo jedinstvene žrtve u kojoj se najprije klanjem janjeta oblikovao spasonosni znak križa i Gospodnji vazam.

5. — Predragi! Poučeni navedenim tajnama božanske milosti proslavimo duhovnim veseljem dan svojih prvina i početak poziva narodima. Zahvaljujmo milosrdnome Bogu »koji nas je — kako kaže blaženi Apostol — učinio dostojnima dioništva svetaca u svjetlu. Izveo nas je iz vlasti tame i prenio u kraljevstvo Sina ljubavi svoje« (Kol 1,12-13). Izaija je pak prorekao: »Neznabožački je narod koji je sjedio u tami vidio veliko svjetlo. Svjetlost se javila onima koji su stanovali u predjelu smrtne sjene« (Iz 9,2). O tima Izaija govori Gospodu: »Zazivat će te narodi koji te nisu poznavali. Puci će ti se uteći koji te ne poznaju« (Iz 55,5).

Ovaj je dan Abraham »vidio i radovao se« (Iv 8,56). Spoznao je sinove svoje vjere koji se blagosivlju »u njegovu sjemenu, a to je Krist«. U vjeri je nazreo da će biti »otac naroda« (Gal 3,16). Abraham je iskazao Bogu slavu i sigurno znao da je Bog sposoban učiniti što je obećao.

Ovaj je dan David opjevao u Psalmima govoreći: »Svi će narodi koje si načinio, Gospodine, doći i častiti tvoje ime« (Ps 85,9). Također reče: »Gospodin je obznanio svoje spasenje. Pred lice je naroda objavio svoju pravednost« (Ps 97,2).

Znamo da se navedeno odonda ostvaruje odkada je zvijezda iz daljine vlastitoga kraja pozvala i dovela tri mudraca da upoznaju i poklone se Kralju neba i zemlje. Služenje nas zvijezde potiče na oblik njezina posluha te koliko možemo služimo milosti koja sve zove Kristu. Tko u Crkvi živi pobožno i čisto i čezne za onim »što je gore« (Kol 3,2), a ne što je na zemlji, nekako nalikuje nebeskome svjetlu. I dok sam čuva sjaj svetoga života, mnogima poput zvijezde pokazuje put do Gospodina.

Predragi! U tome nastojanju svi morate jedni drugima koristiti. Tako ćete kao sinovi svjetla blistati u Božjemu kraljevstvu kamo se dolazi ispravnom vjerom i dobrim djelima. Po Kristu našemu Gospodinu.

Inačica:

Onima koji ispravno gledaju zvijezda se ne prestaje dnevno ukazivati. Ako je mogla objaviti Krista koji se skrivao u djetinjstvu koliko više može istoga pokazati u slavi gdje kraljuje s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

34.

Bogojavljenje, g. 444.

1. — Predragi! Pravedno je i duhovno opsluživanje istinite pobožnosti ako se u danima koji javno oglašuju djela božanskoga milosrđa veselimo čitavim srcem i časno slavimo čine što su obavljeni za naše spasenje. Na tu nas pobožnost poziva sami zakon vremenâ koja se vraćaju. Taj nam je zakon nakon dana kada se s Ocem suvječni Sin Božji rodio od Djevice u kratkome razmaku donio bogojavljensku svečanost koju je posvetilo Gospodnje objavljenje. Božanska je providnost u taj blagdan položila veliku zaštitu naše vjere. Dok se svečanim čašćenjem časti Spasiteljevo djetinjstvo kome se klanjamo u njegovim početcima, samim se iskonskim dokazima dokazuje da se u Gospodinu rodila ljudska narav.

Slijedeće opravdava bezbožne i grešne čini svetima: ako se u jednome te istom Gospodinu Isusu Kristu vjeruje u pravo božanstvo i u pravo čovještvo. Krist je po božanstvu prije svih vjekova u »Božjemu liku« (Fil 2,6) jednak Ocu. Ljudstvom se u »posljednje dane« (1 Pt 1,20) sjedinio »u sluginu liku« (Fil 2,7) s čovjekom. Tu je, dakle, vjeru valjalo ukrijepiti jer unaprijed čuva od svih zabluda. Stoga se po velikoj odanosti božanskoga promisla dogodilo da je narod što boravi u dalekome predjelu istočne zemlje dobio znak rođenoga dječaka koji će vladati u Izraelu. Kod mudraca se javio novi sjaj blistavije zvijezde. Tako je ljepotom svoga bljeska ispunio duše gledatelja da su pomislili kako se nikako ne smije zanemariti što se nagovijestilo takvom naznakom. Tome je čudu — kako je poučio događaj — prethodila Božja milost. Premda čitavi Betlehem još nije dočuo za Kristovo rođenje, to se već objavilo narodima koji će povjerovati. Što se još nije moglo kazati ljudskim govorom, nebo je navijestilo i učinilo da se spozna.

2. — Od božanskoga dostojanstva potječe dar što su pogani upoznali Spasiteljevo rođenje. Ipak su, unatoč tome, na razumijevanje čudesnoga znaka mudrace mogli potaknuti drevni nagovještaji. Mudraci su znali kako je nekoć bilo prorečeno i rašireno znamenitim sjećanjem da će se »iz Jakova pomoliti zvijezda i da će iz Izraela ustati čovjek koji će gospodariti narodima« (Br 24,17).

Trojicu je, dakle, muževa božanski ponukao sjaj neobične zvijezde. Slijedili su gibanje svjetla što prethodno svjetlucaše. Smatrali su da će u kraljevskome gradu Jeruzalemu naći naznačenoga dječaka. Ali su se u tome mišljenju prevarili. Naučili su od židovskih pismoznanaca i učitelja što je sveto Pismo proreklo o Kristovu rođenju. Tako su, učvršćeni dvostrukim svjedočanstvom, žarčom vjerom tražili onoga koga je objavio zvjezdin bljesak i vlast proroštva.

Kroz svećeničke je odgovore progovorilo božansko proroštvo. Izrečena je riječ Duha kazala: »I ti, Judin Betleheme, nisi najmanji među Judinim kneževstvima jer će iz tebe izaći vođa koji će vladati mojim izraelskim pukom« (Mt 2,6). Na temelju toga bilo je veoma lako i sasvim dosljedno da židovska gospoda vjeruju što su čuli. Ali je jasno da su Pismo kao i Herod shvaćali tjelesno. Mislili su da je Kristovo kraljevstvo jednako s ovozemnim moćima. Židovska se gospoda nadaše vremenitome vođi. Herod se pak bojao zemaljskoga subaštinika.

Suvišnim se, Herode, strahom uznemiruješ. Uzalud snuješ gnjev protiv dječaka koji ti je sumnjiv. Tvoja prijestolnica ne omeđuje Pomazanika niti uskoća tvoje vlasti stišnjava Gospodara svijeta. Posvuda vlada onaj za koga nećeš da vlada u Judeji. I sam bi sretnije kraljevao kada bi se pokorio njegovoj vlasti. Zašto ne činiš iskrenim služenjem što obećaješ podmuklom lažnošću? Kreni s mudracima i poklonstvom ponizno počasti pravoga Kralja. Ali ti se više povodiš za židovskom sljepoćom. Ne nasljeduješ vjeru pogana. Pokvareno srce obraćaš okrutnim zasjedama. Ipak nećeš pogubiti onoga koga se bojiš niti ćeš nauditi onima koje ubijaš.

3. — Predragi! Slijed je zvijezde vodilje mudrace doveo u Betlehem. Evanđelist pripovijeda: »Nadasve su se razveselili ogromnom radošću. Unišli su u dom, našli dječaka s Marijom njegovom majkom. Pali su na koljena i poklonili se dječaku. Otvorili su svoja blaga i prinijeli mu darove: zlato, tamjan i smirnu« (Mt 2,10-11).

Pred nama je divna vjera savršenoga znanja. U tome nije poučavala svjetovna mudrost. To ja utvrdio Duh Sveti. Mudraci su krenuli iz domovine. Isusa još nisu vidjeli. Gledajući ga nisu ništa zamijetili što bi tako uredno počastili držeći se redoslijeda prinesenih darova. Tu je jedino ona vrst zvijezde koja je potaknula tjelesni pogled. Međutim, srca je mudraca poučila sjajnija zraka Istine. Otuda su, prije nego poduzeše napore puta, shvatili da je uz njih onaj nazočan kome se zlatom iskazuje kraljevska čast, tamjanom božansko štovanje, a smirnom priznaje smrtnost.

Što se tiče rasvijetljenja vjere moglo je mudracima biti dovoljno koliko su povjerovali i shvatili. Nisu morali tjelesnim gledanjem tražiti što su najpunijim umnim motrenjem ugledali. Ali je mar domišljatije službe išao dotle da vidi dječaka. Nama je svima koristilo što je nakon Gospodnjega uskrsnuća apostol Toma rukom pretražio ostatke rana na Kristovu tijelu. Tako je našoj koristi dobro došlo što je pogled mudraca potvrdio Kristovo djetinjstvo.

Mudraci su, dakle, vidjeli i poklonili se dječaku iz Judina plemena, Davidova sjemena, rođenu od žene, nastalu pod zakonom koji Gospodin nije došao ukinuti nego ispuniti. Vidješe dječaka i pokloniše mu se. Bio je malen težinom, potreban tuđe pomoći, nesposoban za govor. Ničim se nije razlikovao od općega ljudskoga djetinjstva.

Bila su vjerodostojna svjedočanstva koja su tvrdila da je u Kristu veličanstvo nevidljivoga božanstva. Ali se također moralo najsigurnije utanačiti da je »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) te da je ona vječna bit Božjega Sina uzela pravu ljudsku narav. Tako ni buduća čudesa neizrecivih djela ni patnje pretrpljenih muka neće zbog različitosti zbilja pomutiti tajnu vjere. Ljudi se uopće ne mogu opravdati ako ne vjeruju da je Gospodin Isus i pravi Bog i pravi čovjek.

4. — Predragi! Toj se jedinstvenoj vjeri i diljem stoljeća propovjedanoj istini opire maniheističko bezboštvo. Manihejci su da bi pogubili duše zaluđenih od svetogrdnih i gatalačkih laži otkali pogubnu neistinu sramnoga učenja. Kroz te su ruševine bolesnih mišljenja pali sve do takvih ponora da su zamišljali Krista lažnoga tijela koje ljudskim očima i činima nije u sebi niti što čvrsto niti što istinito pružilo. Samo je očitovalo praznu sliku hinjenoga tijela. Manihejci smatraju kako je tobože nedostojno vjerovati da je Bog, Sin Božji, unišao u žensku utrobu te svoje veličanstvo podvrgao takvoj sramoti da se rodio u pravome tijelu ljudske biti. Naprotiv, cijeli taj pothvat nije prema Bogu-Sinu Božjemu nepravda nego je to moć. Utjelovljenje se ne smije uzeti za onečišćenje nego za slavno udostojenje.

Ovo vidljivo svjetlo ne blati nikakva nečistoća po kojoj se razlijeva. Nema sumnje da je sjaj sunčanih zraka tjelesna narav, ali ni njega ne prljaju nikakva nečista ni zablaćena mjesta. Što je svojom kakvoćom moglo uprljati bit onoga vječnoga i beztjelesnoga Svjetla? Ta bit svojim udruženjem poklonila je očišćenje onome stvorenju koje je stvorila »na svoju sliku« (Post 1,27), ali nije preuzela nečistoću. Tako je iscijelila rane slabosti da ne pretrpi nikakvu štetu na moći.

To su veliko i neizrecivo otajstvo božanske ljubavi najavila sva svjedočanstva Svetih pisama. Međutim, ovi neprijatelji Istine o kojima govorimo odbili su »zakon dat po Mojsiju« (Iv 1,17) i božanski nadahnuta proročka proroštva. Čak su oskvrnuli same evanđeoske i apostolske stranice. Nešto su oduzeli, nešto dodali. Pod apostolskim imenima i pod riječima samoga Spasitelja za se su izmislili brojne netočne spise s kojima su učvrstili laži svoje zablude i u zavedene duše ulili smrtonosni otrov.

Manihejci su vidjeli da je sve protiv njih i da sve glasno protiv njih govori. Vidjeli su da ludilo njihova svetogrdnoga bezboštva pobija ne samo Novi već i Stari zavjet. Ipak su ustrajali u žestokim lažima. Ne prestadoše svojim varanjima uznemirivati Božju Crkvu. Bijednike koje su uspjeli zaplesti sile da niječu kako je Gospodin Isus Krist zaista prigrlio ljudsku narav. Prisiljavaju ih odbaciti da je Krist uistinu raspet za spas svijeta; da je iz njegova boka, ranjena kopljem, potekla krv otkupljenja i voda krštenja; da je Gospodin ukopan i treći dan uskrsnuo; da je na očigled učenika uzdignut nad sve nebeske visine kako bi sjedio Ocu zdesna.

Manihejci otklanjaju svaku istinu iz Apostolskoga vjerovanja da bezbožne ne straši nikakva bojazan i da svete ne potiče nikakvo ufanje. Oni niječu da će Krist suditi žive i mrtve. Ljude koje lišiše mnogobrojnih otajstava manihejci uče da Krista štuju u suncu i mjesecu. Pod imenom Duha Svetoga poštivaju samoga Manija koji je učitelj navedenih bezboštava.

5. — Predragi! Neka današnja svečanost svima pomogne da se naša srca osnaže u vjeri i istini. Neka svjedočanstvo očitovanoga Spastiteljeva djetinjstva zaštiti katoličko vjerovanje i osudi bezboštvo onih koji u Kristu niječu tijelo naše naravi. Sveti nas je apostol Ivan nesumnjivim govorom unaprijed opomenuo u svezi s navedenim bezboštvom. Rekao je: »Svaki duh koji priznaje da je Krist Isus došao u tijelu, iz Boga je. Svaki pak duh koji razdvaja Isusa, nije iz Boga već je antikrist« (1 Iv 4,2-3).

Sa spomenutim ljudima nijedan kršćanin ne smije imati ništa zajedničko. Neka s takvima ne održava nikakvo društvo i nikakvo zajedništvo. Neka koristi općoj Crkvi što su, uz Gospodnje milosrđe, otkriveni mnogi manihejci te se njihovim priznanjem našlo mnogo ljudi koji su živjeli u svetogrđima. Neka manihejci nikoga ne obmane svojim lučenjem jela, nečistom odjećom i blijedim licem. Nisu čisti postovi koji ne potječu od razloga uzdržljivosti već su vrst prijevare.

Manihejci su dosada štetili neopreznima i varali neuke. Nakon ovoga ničiji se pad neće ispričavati. Više se ne smije držati priprostim već nadasve zlim i pokvarenim tko se odsele zatekne privržen kobnoj zabludi. Inače ne sprečavamo crkvenu uredbu koja je božanski ustanovljena već potičemo želju da se s nama i za spomenute molite Gospodinu. I mi plačem i tugom žalimo nad ruševinama zavedenih duša. Ostvarujemo primjer apostolske ljubavi da se sa »slabima bude slab« i sa »zaplakanima plače« (2 Kor 11,29; Rim 12,15).

Nadamo se da će mnoge suze i zakonita zadovoljština palih umilostiviti Božje milosrđe. Dok se živi u ovome tijelu, ne smijemo očajavati nad popravkom nijednoga čovjeka. Uz Gospodnju pomoć treba čeznuti za svačijim popravkom. Gospodin »diže pale, razrješuje svezane i prosvjetljuje slijepe« (Ps 145,7-8). Neka mu je čast i slava s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

35.

Bogojavljenje, 445.

1. — Predragi! Današnju svečanost — kako znate — rasvjetljuje objava našega Gospodina i Spasitelja. Ovo je dan kada je predvodnica zvijezda tri mudraca dovela da upoznaju Sina Božjega i da mu se poklone. S pravom se dostoji godišnjim čašćenjem slaviti taj događaj. Dok se bez prekida pripovijeda evanđeoska povijest, po značajnome čudu uvijek u duše onih koji to shvaćaju ulazi spasonosno otajstvo.

Prethodili su mnogi dokazi koji su očitim naznakama pokazali tjelesno Gospodnje rođenje. Tako je blažena Djevica Marija čula i povjerovala da će zanijeti Duhom Svetim i roditi Sina Božjega. Isto tako na Marijin je pozdrav u Elizabetinoj utrobi još nerođeni Ivan potaknut proročkim ushićenjem. U majčinu je krilu, u neku ruku, već uskliknuo: »Evo Božjega Jaganjca; evo onoga koji oduzima grijehe svijeta« (Iv 1,29). Pastire je okružio bljesak nebeske vojske kada im

je anđeo navijestio Gospodnje rođenje da ne sumnjaju u veličanstvo dječaka kojega će vidjeti u jaslama i da ne misle kako se jedino rodio u ljudskoj naravi kome služi susret višnje vojske.

Navedeno i tome slično u onome je času, čini se, koristilo malome broju osoba koje su pripadale srodstvu Djevice Marije ili obitelji svetoga Josipa. Drukčije je s onim znamenom koji je mudrace što su bili daleko učinkovito potaknuo i ustrajno privlačio Gospodinu Isusu. Nema sumnje da to bijaše znak otajstva one milosti i početka onoga poziva kojim se evanđelje o Kristu imalo naviještati ne samo u Judeji već u cijelome svijetu. Zvijezda koja je zasjala pogledu mudraca, ali nije sjala izraelskim očima, označivaše prosvijetljenje naroda i zasljepljenje Židova.

2. — Predragi! Kako se očito vidi ostaje oblik otajstvenih čina. Što je započelo u slici, ostvaruje se u istini. Zvijezda s neba sja po milosti. Trojica mudraca, pozvana bljeskom evanđeoskoga sjaja, danas se u svim narodima dolaze pokloniti moći najvišega Kralja. I Herod drhti u đavlu. Uzdiše što mu se u onima koji prelaze Kristu oduzima njegovo bezbožno kraljevstvo. Herod ubija mališane, ali mu se čini da ubija Krista. To bez prestanka smišlja dok prvinama preporođenih kuša oteti Duha Svetoga i ugasiti stanovito djetinjstvo nježne vjere.

Židovi pak koji su htjeli biti izvan Kristova kraljevstva još su na neki način pod Herodovom vlasti. Nad njima gospodari Spasiteljev neprijatelj. Židovi služe tuđinskoj vlasti kao da ne znaju kako je Jakov prorekao govoreći: »Neće nestati prvaka iz Jude i vođe od njegova boka dok ne dođe na koga se to stavilo. On je iščekivanje naroda« (Post 49,10). Židovi još uvijek ne shvaćaju što ne mogu nijekati. Pameću ne poimlju što znaju iz svetopisamskoga izvještaja. Istina je ludim učiteljima sablazan. Slijepima postaje tama što je svjetlo. Upitani odgovaraju da se Pomazanik ima roditi u Betlehemu. Ipak ne slijede svoje znanje kojim druge poučavaju. Židovi su izgubili: kraljevski niz, žrtveno pomirenje, mjesto za vapaje, svećenički redoslijed. Premda imaju iskustvo da je za njih sve zatvoreno i dokončano, ne vide da je sve to preneseno na Krista. Prema tome, ono što su Gospodnjim poklonstvom postigla ona tri mudraca kao predstavnici svih naroda, u njihovim se pucima postiže po vjeri koja opravdava bezbožne cijeloga svijeta. Posinjeni dobivaju Božju baštinu koja je pripravljena prije vjekova, ali je gube oni za koje se mislilo da su zakonita djeca.

Izraele, opameti se; opameti se, ostavi nevjeru! Vrati se svome Otkupitelju! Ne boj se veličine svoga zločina! Krist ne poziva pravedne nego grešnike. Za te je molio kada je bio raspet. Krist te, usprkos bezbožnosti, ne odbacuje. Dokini okrutnu presudu svojih okrutnih otaca. Ne dopusti da te sapinje njihovo prokletstvo. Oni su uzvikivali o Kristu: »Krv njegova na nas i na našu djecu« (Mt 27,25). Na te su prenijeli zločin svoga zlodjela. Vratite se Milosrdnome i okoristite Opravdateljevom blagošću. Bijes se vašega bezakonja okrenuo u vrelo spasenja. Živi koga ste htjeli uništiti. Ispovjedite zanijekanoga, poklonite se prodatome da vam koristi dobrota onoga kome vaša zloba nije mogla nauditi.

3. — Predragi! S obzirom na istinsku ljubav, na osnovu Gospodnje pouke, dugujemo je i »svojim neprijateljima« (Mt 5,44). Stoga moramo željeti i nastojati da se židovski narod koji je otpao od otačke plemenitosti iznova »ucijepi« (Rim 11,23) u grane svoga stabla. Ta nas dobrohotnost uvelike preporučuje Bogu. Židovski grijeh ustupa mjesto milosrđu da njih naša vjera pozove čežnji da prigrle spasenje. Dolikuje da život pobožnih ne koristi samo njima nego i drugima. Na taj se način primjerima postiže što se kod drugih ne može polučiti riječima.

Predragi! Motreći neiskazivo obilje božanskih dobara prema sebi, budimo sudionici Božje milosti što djeluje u nama. Nebesko kraljevstvo ne pada u dio pospanima niti se mlitavima od dokolice i lijenosti pruža vječno blaženstvo. Apostol kaže: »Ako zajedno trpimo, skupno ćemo se i proslaviti« (Rim 8,17). Stoga moramo ići putem za koji je sami Gospodin svjedočio da je on to. Kako nam nisu pomogle nikakve zasluge od djela, Gospodin se za nas pobrinuo otajstvom i primjerom. Pozvane je na posinovljenje otajstvom uzdigao do spasenja, a primjerom uputio na trud. Taj pak trud, predragi, odanim sinovima i dobrim slugama nije opor ni težak nego sladak i lagan. Gospodin reče: »Dođite k meni svi koji se trudite i koji ste opterećeni. Ja ću vas okrijepiti. Uzmite moj jaram na se i učite se od mene jer sam blag i ponizan u srcu i naći ćete spokoj svojim dušama. Moj je jaram blag i moj teret lak« (Mt 11,28-30).

Predragi! Poniznima nije ništa kruto kao ni blagima oporo. Svi se nalozi lako ostvaruju kada milost prethodi pomoću, a poslušnost umekša naređenje. Svaki dan u našim ušima odzvanjaju Božje riječi. Svaki je čovjek prisiljen znati što se sviđa božanskoj pravednosti. Strpljivošću se i dobrotom Suca odgađa sud na kojemu će svatko primiti kako je činio bilo dobro ili zlo. Nevjernička srca sebi obećavaju

nekažnjenost za bezakonje. Drže da kakvoća ljudskih čina ne spada na strogo ispitivanje božanske providnosti. Kao da zla djela nisu najčešće kažnjena najočitijim mukama?! Zar se često ne ističe strašenje nebeskim prijetnjama? Time se, dakako, potiče vjera i prekorava nevjera.

4. — Unatoč svemu, Božja dobrota ostaje na svima i nikome ne usteže svoje milosrđe. Bog svima bez razlike daje mnoga dobra. I one koje bi s pravom udario kaznama, Bog radije poziva dobročinstvima. Ipak se ne može kazati da nema nikakve kazne gdje nema nikakva obraćenja. Već je sam sebi kazna tvrdi i nezahvalni duh koji u svojoj savjesti trpi sve što se odgađa Božjom dobrotom.

Neka se, dakle, grešnici ne naslađuju grijesima da ih konac ovoga života ne zateče u njihovim djelima. U podzemlju nema nikakva popravka. Ne postoji lijek zadovoljštine gdje više nema voljnoga čina. Kaže prorok David: »U smrti te se nitko ne sjeća. Tko će ti se ispovijediti u podzemlju« (Ps 6,6).

Neka bježe štetne požude, neprijateljska veselja i želje koje će odmah propasti. Koji je plod ili koja je korist trajno željeti što se mora ostaviti iako se ne napušta? Prenesimo ljubav prema raspadljivome na neraspadljivo. Neka se duh koji je pozvan na uzvišeno raduje nebeskome. Uđite u Božji grad. U njemu nam se obećaje boravak. Pridružite se patrijarsima, prorocima, apostolima i mučenicima. S razloga kojim se oni raduju, i vi se veselite. Čeznite za njihovim dobrima. Dobrim tekmičenjem molite njihov zagovor. S kojima budemo u zajedništvu ljubavi, s njima ćemo imati zajedničko dostojanstvo.

Predragi! Dok nam se, dakle, poklanja vrijeme da opslužujemo Gospodnje zapovijedi, »slavite Boga u svome tijelu i svijetlite kao svjetlila u ovome svijetu« (1 Kor 6,20). Neka uvijek »gore svjetiljke« (Fil 2,15) vaših umova i neka se ništa mračna ne zadrži u vašim srcima. Kaže Apostol: »Nekoć ste bili tama. Sada ste svjetlo u Gospodinu« (Ef 5,8). Neka se ispuni u vama što je prethodilo u slici triju mudraca. I »neka vaša svjetlost tako svijetli pred ljudima da motre vaša dobra djela te slave vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16). Veliki je grijeh kada se »među narodima proklinje ime Gospodnje« (Rim 2,24), a nadasve je velika zasluga pobožnosti kada ga blagosivamo s njegovim svetima. Neka mu je slava u vijeke vjekova. Amen.

36.

Bogojavljenje, 451.

1. — Predragi! Dužni smo svetom čašću proslaviti dan kada se Spasitelj svijeta Krist prvi put objavio poganima. U našim se srcima danas moraju zametnuti radosti koje su se nalazile u grudima trojice mudraca kada su se — potaknuti znakom i vođenjem nove zvijezde — poklonili ugledanome Kralju neba i zemlje. Prethodno su u nj vjerovali kao u Obećanoga. Onaj dan nije tako minuo da je iščeznula snaga djela što se onda očitovala te do nas ne bi ništa doprlo nego glas o samome događaju. Glas bi prethodila vjera i slavila uspomena. Zapravo se Božji dar umnožio. I naša vremena svaki dan doživljuju što su posjedovali oni počeci.

Pripovijedanje evanđeoskoga čitanja izvještava o onim danima kada su tri muža koje nije poučila proročka propovijed niti uputilo svjedočenje zakona iz najudaljenijega dijela Istoka došli upoznati Boga. Ali zapažamo da se to isto očitije i obilatije sada zbiva prosvijetljenjem svih pozvanih. Ispunja se Izaijino proroštvo gdje se kaže: »Gospodin je obznanio pred licem svih naroda svoju svetu ruku. Vidjet će svi zemaljski puci spasenje koje dolazi od našega Gospodina« (Iz 52,10). Opet Izaija veli: »Oni će vidjeti kojima se nije javilo o njemu. Shvatit će ljudi koji nisu čuli« (Iz 15,21). Vidimo da se ljudi, odani svjetovnoj mudrosti i udaljeni od ispovijedanja Isusa Krista, izvlače iz dubine svoje zablude te pozivaju spoznaji pravoga svjetla. To, bez sumnje, ostvaruje sjaj božanske milosti. Sve što se od novoga svjetla pokazuje u tamnim srcima, svjetli od zraka iste zvijezde. Duše koje dotiče svojim sjajem i potiče svojom čudesnošću, zvijezda prethodi i vodi da se poklone Gospodinu.

Ako pomnim razmišljanjem želimo zamijetiti kako one tri vrste darova prinose svi koji korakom vjere dolaze Kristu, zar se isti prinos ne slavi u srcima onih koji ispravno vjeruju? Iz riznice svoje duše zlato iznosi tko Krista prizna za svemirskoga Kralja. Prikazuje smirnu tko vjeruje da je Božji Jedinorođenac sa sobom sjedinio pravu ljudsku narav. Krista časti stanovitim tamjanom koji ispovijeda da Krist nije u ničemu nejednak s Očevim veličanstvom.

2. — Predragi! Kada marljivo razgledamo navedene usporedbe, ustanovljujemo da nije nedostajala ni Herodova osoba. Sami je đavao u drevno doba bio njezin potajni poticatelj. Sada joj je neumorni nasljedovatelj. Đavla razapinje poziv svih naroda i muči svakodnevno uništenje njegove moći. Đavao je žalostan što ga se svuda napušta dok se istinitome Kralju ljudi klanjaju na svim mjestima. Đavao sprema prijevare, hini slaganja, posiže za ubojstvima. Da se posluži ostacima ljudi koje još vara, u Židovima gori zavišću, u krivovjercima himbom stavlja zamku, u poganima se uspaljuje okrutnošću. Đavao vidi da je moć vječnoga Kralja nenadvisiva. Uništila je snagu same smrti. Zato je đavao svu umjetnost štete uperio protiv vjernika koji služe pravome Kralju. Jedne čini tvrdima radi nadute spoznaje Zakona. Druge izopačuje lažima krive vjere. Treće potiče na goropadnost koja proganja.

Međutim, bijes toga Heroda pobjeđuje i uništava onaj koji je i malene okrunio mučeničkom slavom. Do te je mjere u svoje vjernike usadio nesavladivu ljubav te se usuđuju zboriti Apostolovim riječima: »Tko će nas rastaviti od Kristove ljubavi? Nemir? Tjeskoba? Progonstvo? Glad? Golotinja? Pogibelj? Mač? Piše: cijeli se dan zbog tebe mrtvimo. Drže nas za ovce koje se kolju. Ali u svemu tome pobjeđujemo radi onoga koji nas je ljubio« (Rim 8,35-37).

3. — Predragi! Držimo kako istaknuta jakost nije bila nužna samo za vremena kada su svjetovni kraljevi i sve zemaljske vlasti okrutnim bezboštvom kiptjele protiv Božjega naroda. Tada su protivnici mislili da na njihovu najveću slavu pripada ako sa zemlje uklone kršćansko ime. Nisu znali da Božju Crkvu uvećava bijes njihove okrutnosti. U mučenjima i smrti blažnih mučenika kršćani su tobože brojem smanjivani, ali su se umnažali primjerom. Toliko je, napokon, progoniteljski progon pridonio našoj vjeri da carsku vlast ništa više ne resi nego što su svjetovni gospodari Kristovi članovi. Oni se ne diče toliko što su se rodili s vlašću koliko se vesele što su se u krštenju preporodili.

Ipak se oluja ranijih vihora stišala. Odavno su prestale bitke. Stječemo dojam da se nasmiješio stanoviti mir. Stoga se budno moramo čuvati pogibelji koje niču iz dokolice toga mira. Protivnik je bio bez uspjeha u otvorenim progonstvima. Zato bjesni u skritome načinu nanošenja štete. Kani padom pohote oboriti one koje nije srušio napadom patnje. Đavao je vidio da mu se opire vjera prvaka. Učinio je da se neodvojivo Trojstvo jednoga božanstva ne štuje mlitavije u palačama nego u crkvama. Žali što se zabranilo prolijevati kršćansku krv. Đavao napada ćudoređe ljudi čiju smrt ne može ispovijedati. Strah od izgona mijenja u požar škrtosti. Ljude koje nije skršio gubicima kvari pohlepom. Zloća, prožeta dugim trajanjem, nije odložila mržnju vlastitoga nevaljalstva. Izmijenila je ćud da zavodljivije pokvari vjernič-

ke pameti. Đavao one raspaljuje požudama koje ne može mučiti mukama. Sije nesloge, potpaljuje srdžbu, potiče jezike. Da se opreznija srca ne udalje od nedozvoljenih varka, nameće moći za izvršenje zlodjela. Đavlu je ovo plod čitave obmane: da mu se služi najrazličitijim zločinima kada ga se ne štuje žrtvovanjem blaga i kadom tamjana.

4. — Predragi! Naš mir posjeduje vlastite opasnosti. Oni su uzalud sigurni za vjersku slobodu koji se ne odupiru pogubnim željama. Ljudsko se srce pokazuje kakvoćom djela. Vrst čina otkriva oblike duha. Ima ljudi, kaže Apostol, koji govore da »poznaju Boga, ali ga niječu djelima« (Tit 1,16). U krivicu se nijekanja zapada kada dobro što se čuje u zvuku riječi ne postoji u savjesti. Slabost ljudskoga ustrojstva lako pada u opačine. Budući da nema nijednoga grijeha bez užitka, čovjek brzo pristaje na zavodljivu požudu. Međutim, od putenih se želja valja vratiti duhovnoj zaštiti. Neka se duh koji pozna svoga Gospodina udalji od savjeta neprijatelja koji svjetuje na zlo. Neka mu koristi Božja strpljivost. Neka se tvrdokornost u zlu ne hrani time što se kazna odgađa. Grešnik neka ne bude siguran da se neće kazniti. Propusti li vrijeme pokore, neće imati mogućnosti za oproštenje. Prorok kaže: »U smrti te se nitko ne spominje. Tko će te priznati u podzemlju« (Ps 6,6)? Tko misli da mu je nadoknada popravka teška, nek se utekne blagosti Boga koji pomaže. Neka ište da onaj raskine okove zle navike koji »podiže sve koji se sruše i uspravlja sve satrte« (Ps 144,14). Molitva priznavaoca neće biti prazna. Milosrdni će Bog »izvršiti volju onih koji ga se boje« (Ps 144,19). Dat će što se moli jer je dao radi čega će se moliti. Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji dolazi i vlada s Ocem i Sinom i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

37.

Bogojavljenje, 452.

1. — Predragi! Spominjanje djela koja je učinio Spasitelj ljudskoga roda donosi nam veliku korist ako prihvatimo nasljedovati što povjerovano častimo. U dijeljenju Kristovih otajstava nalaze se milosne moći i poticaji nauka da djelima slijedimo primjer onoga koga duhom vjere priznajemo. Čak nas i sami počeci što ih je Božji Sin rađanjem prigrlio po Majci Djevici uče o napretku u pobožnosti. Ispravnim se srcima istodobno u jednoj te istoj osobi otkriva ljudska poniznost i božansko veličanstvo. Onaj o kome kao djetetu svjedoči zipka, nebo ga i nebesko naznačuju svojim Stvoriteljem. Dječak malena tijela Gospodar

je i ravnatelj svijeta. Onaj prebiva u Djevičinu naručju koga ne omeđuje nikakva granica. Ali tu se nalazi ozdravljenje naših rana i uzdignuće našega pada. Da se u jednome nije sjedinila takva različitost, ne bi se s Bogom mogla izmiriti ljudska narav.

2. — Nama su naši lijekovi propisali životni zakon. Ćudoredni je ogled odonuda dat otkuda je »mrtvima« došlo iscjeljenje. S punim ćemo pravom istaknuti što slijedi. Sjaj je nove zvijezde doveo trojicu mudraca da se poklone Isusu. Oni nisu vidjeli kako Isus naređuje zlodusima, oživljuje mrtve, vraća slijepima vid, hromima hod, nijemima govor. Nisu Isusa motrili pri izvršenju neke božanske moći. Vidjeli su šutljiva i mirna dječaka, podložna Majčinoj skrbi. U njemu se nije zamjećivao nikakav biljeg vlasti nego se pružalo veliko čudo poniznosti.

Sami je, dakle, oblik svetoga djetinjstva s kojim se sjedinio Bog, Sin Božji, očima pružao propovijed koja mora prodrijeti u uši. Isus još nije izgovarao zvuk riječi, ali je već poučavao učincima gledanja. Sva se Spasiteljeva pobjeda koja je svladala đavla i svijet započela i dovršila u poniznosti. Krist je dane koje imaše na raspolaganju otpočeo pod progonstvom i u progonstvu dovršio. Ni djetetu nije nedostajalo podnošenje muke ni djetinja blagost onome koji će trpjeti. Božji je Jedinorođenac sniženjem svoga veličanstva prihvatio da se rodi kao čovjek i da ga ljudi mogu pogubiti.

3. — Svemogući je Bog odličnom poniznošću našu u cijelosti lošu parnicu preokrenuo u dobru. Uništio je smrt i začetnika smrti jer nije ništa odbio što su nanosili progonitelji već u posluhu prema Ocu najblažom blagošću podnio okrutnost razbješnjelih. Koliko, dakle, mi moramo biti ponizni! Koliko nam treba biti strpljivima! Ako zapadnemo u kakvu teškoću, uvijek je zaslužujemo svojom krivicom. »Tko će se pohvaliti da ima čisto srce ili da je nevin od grijeha« (Izr 20,9)? I sveti Ivan kaže: »Ako reknemo da nemamo grijeha, sami sebe varamo i istina nije u nama« (1 Iv 1,8). Tko je tako nedirnut grijehom da u njemu pravednost nema što pokuditi ili milosrđe što oprostiti?

Predragi! Nauk se kršćanske mudrosti ne nalazi u obilju riječi, umnu raspravljanju, pohlepi za čašću i slavi već u dragovoljnoj poniznosti. Nju je Gospodin Isus Krist od Majčina krila do muke na križu uzeo za svu snagu i nju naučavao. Evanđelist izvješćuje kako su se Kristovi učenici međusobno prepirali »tko je među njima veći u nebeskome kraljevstvu«. Tada je Isus »dozvao mališana i stavio ga

među njih te rekao: zaista vam kažem da nećete ući u nebesko kraljevstvo ako se ne obratite i ne postanete kao mališani. Tko se god, dakle, ponizi kao ovaj dječak, bit će veći u nebeskome kraljevstvu« (Mt 18,1-4).

Krist ljubi djetinjstvo. Njega je najprije prigrlio dušom i tijelom. Krist ljubi djetinjstvo jer je ono učiteljica poniznosti, pravilo nevinosti, ogled blagosti. Krist ljubi djetinjstvo. Na nj upravlja ćudoređe odraslih i svodi staru dob. Na svoj primjer poziva one koje uzdiže do vječnoga kraljevstva.

4. — Da potpuno smognemo shvatiti kako se možemo dokopati tako čudesna obraćenja i kojom se promjenom vratiti dječačkome razredu, neka nas pouči sveti Pavao koji kaže: »Ne budite osjećajima mališani već zlobom budite maleni« (1 Kor 14,20). Ne moramo se, dakle, vratiti dječjim igrarijama niti nesavršenim počecima. Od djetinjstva treba uzeti što priliči i ozbiljnim godinama. To je: brzi nestanak uzrujanosti, puni zaborav uvrede, nikakva pohlepa za ugledom, ljubav prema društvenome zajedništvu, prirodna jednakost. Veliko je dobro kada se nikome ne škodi niti čezne za zlim. Razboritost je ovoga svijeta nanositi i obnavljati nepravdu. Djetinjstvo je kršćanske velikodušnosti u tome ako nikome ne vraćamo zlo za zlo.

Predragi! Otajstvo vas današnje svetkovine poziva na spomenutu sličnost s mališanima. Taj vam oblik poniznosti nadahnjuje Spasitelj kome su se kao dječaku poklonili mudraci. Da bi pokazao koju je slavu spremio svojim nasljedovateljima, Krist je mučeništvom okrunio one što su se rodili u vrijeme njegova rođenja. Tako su oni koji se zajedništvom dobi rodiše u Betlehemu gdje se Krist rodio postali sudionici muke.

Zaključimo: treba ljubiti poniznost. Vjernici moraju izbjegavati svaku uznositost. Neka svatko drugoga stavlja preda se. I da »nitko nije tražio svoje već ono što pripada drugome« (1 Kor 10,24). Kada u svima bude obilat osjećaj dobrostivosti, u nikome neće postojati otrov zavisti. »Ponizit će se koji se uzvisuje i uzvisit tko se ponizuje« (Lk 14,11). Po Kristu Gospodinu našemu. Amen.

38.

Bogojavljenje, 453.

1. — Predragi! Razlog i smisao današnje svečanosti često vam je razotkrilo evanđeosko pripovjedanje i bogoslužna navika. Stoga nije nužno sada razglabati što se zbilo prigodom ljudskih početaka našega

Spasitelja. Nije potrebito govoriti o sjaju nove zvijezde, o mudracima i njihovim darovima, o Herodovu gnjevu i smaknuću djece. I sami znate da je u zvijezdinu sjaju prethodila Božja milost, u trojici mudraca poziv pogana, u bezbožnome kralju poganska okrutnost i u pogibiji djece ogled svih mučenika.

Ali kako se na najsvetiji dan na vaše očekivanje mora odgovoriti službom svećeničke propovijedi, trudimo se uz pomoć Božjega Duha koliko možemo putovima razumijevanja dotle doći da spoznamo kako tajna današnjega dana pripada vremenima svih vjernika. Neka se na nikakav način ne smatra neobičnim što se po rasporedu promisli štuje što je drevno.

2. — Nijedna, dakle, kršćanska duša ne smije ništa nedostojno misliti o veličanstvu Božjega Sina. Pošto se prijeđu zameci početne vjere svatko je dužan kročiti prema uzvišenijem. Ipak se slabost ljudske pameti mora strašiti u svezi sa samim zajedništvom naše naravi ako prihvaća da je Krist pravi čovjek. Teško se preko početaka ili tjelesnoga rasta penjemo do spoznaje jednoga Kristova božanstva s Ocem. Ali gdje je među tamne misli zasjala zraka višnjega svjetla, bljesak istine odbija vjerska kašnjenja što oklijevaju. Slobodno srce, odlučeno od vidljivoga, neka kao zvijezdu-vodilju slijedi svjetlo razuma. Apostol kaže: »Gospodin Isus Krist u slavi je Boga Oca« (Fil 2,11). Onome kome se srce klanjalo kada je ponizno ležao u kolijevci, vjerom mu se klanja dok vlada s Ocem.

Predragi! To očitovanje kod oklijevalaca rastjeruje magle. Omogućuje spoznati Božjega Sina. Božji je Sin i Sin čovječji. Stoga se tu ne javlja nikakva zapreka. Upravo to obilježuje veličinu današnjega blagdana. Pravo je Spasiteljevo djetinjstvo očitovanje božanstva ako se tjelesno razmatranje s ljudskoga prenese na božansko. One koje tišti doživljaj slabosti uzdižu znaci moći. Našoj je naravi i kobi bila potrebita pomoć ove vrste: ljudski rod nije mogla obnoviti poniznost bez veličanstva ni veličanstvo bez poniznosti.

3. — Već u napredovanjima pojedinih vjernika sjaji opsluživanje božanskih zapovijedi. Ispunja se riječ: »Neka vaše svjetlo tako svijetli kod ljudi da vide vaša dobra djela i slave vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16). Svatko smatra da je božanstvo prisutno gdje vidi da se ukazuje prava sila. Snage, dakako, bez Boga nema. Vlastitost se božanstva ne postiže osim ako živimo Duhom svoga Stvoritelja.

Gospodin je kazao svojim učenicima: »Bez mene ne možete ništa činiti« (Iv 15,5). Stoga nema sumnje da čovjek koji čini dobro od Boga dobiva i učinak djela i početak volje. Zato Apostol kao najrječitiji poticatelj vjernika kaže: »Svoje spasenje ostvarujte sa strahom i trepetom. Bog po dobroj volji u vama obistinjuje i htijenje i izvršenje« (Fil 2,12-13).

Ovo je za svete razlog što se boje i straše: da uzneseni samim pobožnim djelima ne ostanu bez milosne potpore te se zadrže u slabosti naravi. Tko pak želi iskusiti da li u njemu boravi Bog o kojemu se kaže da je »divan u svojim svetima« (Ps 67,36) neka iskrenim ispitom srca razmotri svoju nutrinu i neka točno istraži kojom se poniznošću bori s ohološću, kojom dobrohotnošću obuzdava zavist, koliko ga ne zadovoljavaju laskavi jezici ili koliko se raduje tuđim dobrima. Da li za zlo ne čezne uzvratiti zlim? Da li radije zaboravlja nanesene nepravde nego napušta »sliku i priliku« (Post 1,27) svoga Stvoritelja? Stvoritelj općim dobrima sve nuka da ga upoznaju. »Dažđi na pravedne i nepravedne. Svoje sunce pomalja nad dobrima i zlima« (Mt 5,45).

4. — Da se gledanje brižljiva razlučivanja ne zamara mnogim, neka svatko u tajnama svoje pameti ispita ljubav koja je majka svih vrlina. Recimo da će pronaći onu ljubav prema Bogu i bližnjemu koja traži čitavo budno srce. Pretpostavimo kako želi da se i njegovim neprijateljima dade što i za se žudi da mu se udijeli. Tko je takav, neka ne dvoji da mu je Bog ravnatelj i njegov stanovnik. Dotični Boga tim veličanstvenije prima koliko se više »slavi u Gospodinu« (1 Kor 1,31). One za koje se kaže da je »u njima Božje kraljevstvo« (Lk 17,21) vodi Duh onoga čija vlast nad njima vlada.

Predragi! Znajući da je »Bog ljubav« (1 Iv 4,16) i da Bog »sve čini u svima« (1 Kor 12,6), nasljedujmo Ljubav. Neka se srca svih vjernika sastanu u jednome osjećaju čiste ljubavi. Neka nas ne zaokuplja prolazno i isprazno. Treba da otajstvo današnje svetkovine u nama bude trajno. Ono će se bez konca slaviti ako se u svim našim činima objavljuje Gospodin Isus Krist koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

KORIZMENE PROPOVIJEDI

39.

9. II. 441.

1. — Negda su Filistejci teškim tlačenjem radi uvreda njihovih grijeha pritiskivali židovski narod i sva izraelska plemena. Da pak Židovi uzmognu nadjačati svoje neprijatelje, sebi su nametnuli post i tako obnovili — veli sveta povijest (usp. 1 Kr 7,6-11) — duševne i tjelesne sile. Židovi su shvatili da su zbog nehaja prema Božjim zapovijedima i radi pokvarena ćudoređa zaslužili spomenuto okrutno i bijedno sužanjstvo. Razumjeli su da se uzalud bore oružjem ako prethodno ne navijeste rat manama. Stali su se, dakle, uzdržavati od jela i pića. Na se su primijenili odredbu stroge kazne. Da svladaju svoje dušmane, u sebi su najprije pobijedili zavodljivu proždrljivost. Na taj se način odigralo slijedeće: žestoki su protivnici i okrutni gospodari ustuknuli pred gladnima koje su sebi podložili kada su bili siti.

Predragi! I mi živimo sred mnogih suprotivština i bitaka. Ako na sličan način želimo nadmašiti vlastite neprijatelje, primijenimo isti postupak. Naš je položaj posve jednak sa židovskim iako su Židove napadali tjelesni neprijatelji dok na nas jurišaju duhovni dušmani. Duhovne neprijatelje pobjeđujemo popravkom ćudoređa. To nam pak poklanja Božja milost. Tako će također propasti moć naših tjelesnih dušmana. Oslabit će ih naš popravak. Dušmani nisu svojom zaslugom nad nama postali okrutni već po našim grijesima.

2. — Predragi! Kako bismo, dakle, uzmogli nadmašiti svoje neprijatelje, božansku pomoć ištimo opsluživanjem nebeskih zapovijedi. Znamo da drukčije ne pobjeđujemo svoje protivnike osim da svladamo i sebe. U nama su mnogi sukobi. Jedno »žudi tijelo protiv duha«, a drugo »žudi duh nasuprot tijela« (Gal 5,17). Ako u toj neslozi budu moćnije tjelesne požude, duh će sramotno izgubiti vlastito dostojanstvo. Bit će pogibeljno što će služiti kome dolikuje zapovijedati.

Pretpostavimo ovo: razum se podlaže svome ravnatelju; uživa u višnjim darovima; pogazio je poticaje zemaljske pohote; nije dopustio da grijeh vlada u njegovu tijelu. Um u tome slučaju zadržava najprirodnije prvenstvo. Nikakva prijevara »zlih duhova« (Ef 6,12) neće uzdrmati njegove bedeme. Čovjek stječe pravi mir i pravu slobodu kada duša upravlja tijelom i kada duhom kao predstojnik ravna Bog.

Predragi! Ova se priprava spasonosno poduzima u svako doba da se neprestanim nastojanjem nadjačaju prebudni neprijatelji. Ipak se sada brižljivije prihvaća i marljivije nalaže jer i ti veoma pronicljivi protivnici sada oštroumnijim lukavstvom stoje u zasjedi. Znaju da obavljamo najsvetije korizmene dane čijim se opsluživanjem ispaštaju sve minule lijenosti i peru sve nemarnosti. Zato svu snagu svoje zloće usmjeruju na to kako bi se vjernici koji kane slaviti sveti Gospodnji vazam u nečemu zatekli nedostojnima. Uvreda bi se počinila gdje se imala uspstaviti zadovoljština.

3. — Predragi! Pristupamo korizmenome početku. To je pažljivije pokoravnje Gospodinu. Pripremimo duše na napasničke bojeve. Razumijmo da će nas neprijatelji tim goropadnije napasti što se pomnije budemo brinuli za svoje spasenje. Ali je »moćniji onaj koji je u nama« (1 Iv 4,4) nego onaj koji je protiv nas. Po onome smo krepki u čiju se silu uzdamo. Gospodin je stoga dopustio da ga napasnik napastuje da nas svojim primjerom pouči kako nas brani svojom pomoći.

Predragi! Čuli ste da je Gospodin protivnika pobijedio navodima iz Zakona, a ne snagom moći. Čovjek je više počašćen i neprijatelj više kažnjen time što je Krist neprijatelja ljudskoga roda svladao ne toliko kao Bog već kao čovjek. Krist se, dakle, u svoje vrijeme borio da se i mi sada borimo. Pobijedio je da i mi jednako pobijedimo.

Predragi! Nema kreposnih djela gdje se ne doživljuju iskušenja. Nema ni vjere bez kušnje. Bitke nema bez neprijatelja kao ni pobjede bez rata. Ovaj se naš život provodi usred zasjeda i bojeva. Ako ne želimo biti prevareni, moramo bdjeti. Moramo se boriti ako hoćemo

pobijediti. Zato veoma mudri Salomon kaže: »Sine, pristupajući Božjoj službi, spremi svoju dušu na kušnju« (Sir 2,1). Salomon je bio pun Božje mudrosti. Stoga je znao da nastojanje oko vjere uključuje ratni trud. Budući da je predvidio opasnost od boja, unaprijed je opomenuo budućega ratnika. Tako napasnik neće odmah raniti nespremnoga jer je naišao na neupućena.

4. — Predragi! Poučeni božanskim uputama svjesno izlazimo na borilište sadašnjega takmičenja. Stoga poslušajmo kako Apostol veli: »Nama ne predstoji borba protiv tijela i krvi nego protiv prvaka, moćnika i ravnatelja ovoga mračnoga svijeta i protiv nebeskih zlih duhova« (Ef 6,12). Znajmo da ti naši neprijatelji osjećaju kako se protiv njih sve poduzima što kušamo učiniti za svoje spasenje. Samim time što čeznemo za kakvim dobrom, izazivamo protivnike. Tako se između nas i njih zametnula borba koju je potpalila đavolska zavist. Budući da su zlodusi otpali od dobara do kojih se uz Božju pomoć penjemo, naše ih opravdanje muči. Ako se, dakle, mi uspinjemo, oni padaju. Ako mi ozdravljamo, oni oboljevaju. Naši su lijekovi njihove rane. Njih ranjava liječenje naših ozlijeda.

Predragi! Apostol kaže: »Budite uspravni! Bokove svoje pameti opašite istinom, a noge obujte pripravom za evanđelje mira. U svemu uzmite štit vjere. U njemu možete ugasiti sve zapaljene strijele Zloga. Uzmite i kacigu spasenja. Isto tako uzmite mač duha. To je Božja riječ« (Ef 6,14-17).

Predragi! Pogledajte kako nas je moćnim strijelama i neosvojivim utvrdama naoružao nepobjedivi Zapovjednik kršćanske vojske. Bokove je opasao pâsom čistoće, noge obuo svezama mira. Neopasanoga vojnika brzo svlada poticatelj na nečistoću. Bosonoga lako ugrize zmija. Štit je vjere dao za obranu čitavoga tijela. Na glavu je stavio kacigu spasenja. Desnicu je naoružao mačem — to je istinita riječ — da se duhovni borac ne zaštiti jedino od ranjavanja već da može raniti napadača.

5. — Predragi! Uzdajući se u navedeno oružje, hitro i neustrašivo započnimo s natjecanjem koje nam je predloženo. Na tome se igralištu postova ne zadovoljimo samo time što bismo mislili da se jedino mora provesti uzdržavanje od jela. Malo je ako smanjimo tjelesni obujam, ali ne nahranimo snagu duše. Kada se donekle izmuči »vanjski čovjek«, osnažuje se »nutarnji« (2 Kor 4,16). Pošto se tijelu uskrati tjelesna sitost, duh se osnažuje duhovnim užicima.

Neka se ispita svaka kršćanska duša i neka strogim ispitom istraži nutrinu svoga srca. Neka promotri da li je ondje ostala kakva nesloga ili se ugnijezdila neka pohlepa. Neka čistoća otjera razuzdanost; neka svjetlo istine rasprši tmine laži; neka se otkloni oholost; neka se prigrli poniznost; neka se zauzda opadački jezik jer će »usta što lažu pogubiti lažljivčevu dušu« (Mudr 1,11). Neka prestanu osvete i neka se zaboravu predadu nepravde. »Svaka će se biljka koju nije zasadio nebeski Otac iščupati s korijenom« (Mt 15,13). U nama se korijenje kreposti dobro hrani kada se s njive našega srca makne svaka tuđa klica.

Ako je, dakle, netko planuo protiv nekoga tako žarkom osvetom da ga je bacio u tamnicu ili sputao u lance, neka se požuri odriješiti ne samo nevinoga već i onoga koji naoko zaslužuje kaznu. Na taj će se način s pouzdanjem moći služiti onim pravilom Gospodnje molitve gdje se kaže: »Oprosti nam duge naše kako i mi otpuštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Gospodin je navedeni dio među prošnjama tako vezao zasebnim vezom da je uvjet za učinak cijeloga Očenaša. Rekao je: »Ako ljudima oprostite njihove grijehe, oprostit će i vama vaš Otac koji je na nebesima. Ali ako ne oprostite ljudima, ni vaš Otac neće vama oprostiti vaše grijehe« (Mt 6,14-15).

6. — Predragi! Sjećamo se svoje slabosti. Lako padamo u razne grijehe. Nikako ne zanemarimo taj zajednički lijek i to najdjelotvornije iscijeljenje vlastitih rana. Oprostimo da nam se oprosti. Udijelimo oproštenje za koje molimo. Ne hlepimo za osvetom jer molimo da nam se oprosti. Ne prečujmo gluhim uhom uzdahe siromaha. Spremnom dobrostivošću udijelimo milosrđe. Tako ćemo zaslužiti naći milosrđe na sudu. Tko, uz Božju milost, svoj trud upravi prema toj savršenosti, vjerno vrši sveti post. Tuđ je kvascu stare zlobe. Do blaženoga će Vazma dospjeti u beskvasju iskrenosti i istine. Takav će se po novosti života dostojno radovati u otajstvu ljudske obnove.

Po Kristu Gospodinu našemu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

40.

1. III. 442.

1. — Predragi! Kako se bliži vazmena svečanost, sami nam povratak zakonitoga vremena naznačuje korizmeni post. Uz to se ipak treba poslužiti i poticajem ove propovijedi koja uz Gospodnju pomoć nije bez koristi lijenima niti pobožnima tegotna. Budući da smisao ovih dana traži da se uveća naše svekoliko opsluživanje, mislim da među

vama nema nikoga koga ne bi veselilo što ga potičemo na dobro djelo. Dok je još na snazi smrtnost, naša se narav može mijenjati. Čak ako se popnemo do vrhunskih nastojanja oko vrlina, ipak uvijek postoji kamo može pasti kao što uvijek ostaje nešto čime može rasti.

Ovo je prava pravednost savršenih: sebi nikada ne svojataju da su savršeni. Boje se da radi prestanka u naprezanju kad put još nije dokončan ondje naiđu na opasnost da padnu gdje napuste čežnju za daljnjim hodom.

Predragi! Nitko između nas nije tako savršen ni svet da ne bi mogao biti savršeniji i svetiji. Zato svi zajedno bez razlike na položaj i na zasluge pobožnom žudnjom kročimo od onoga do čega smo doprli prema onome što još nismo postigli. U skladu sa svojom navikom nešto veće dodajmo nužnome. Tko ovih dana nije pobožniji, pokazuje da je u drugo vrijeme malo pobožan.

2. — Stoga je u našim ušima prikladno zazvonilo čitanje apostolske propovijedi i reklo: »Sada je, evo, pravo vrijeme. Evo, sada je dan spasenja« (2 Kor 6,2). Što je od ovoga vremena prikladnije i što je spasonosnije od ovih dana kada se objavljuje rat manama i uvećava napredak svih kreposti? Kršćanska dušo! Uvijek si morala biti budna pred neprijateljima svoga spasenja da ne bude otvoreno nijedno mjesto za napasnikove zasjede. Ali sada moraš prigrliti veći oprez i pomniju razboritost jer tvoj neprijatelj bjesni okrutnijom »zavišću« (Mudr 2,24). Sada mu se u cijelome svijetu oduzima vlast drevnoga gospodarenja. Otimlju mu se nebrojene zarobljene »posude« (Mt 12,19). Puci se svih naroda i svih jezika odriču najokrutnijega razbojnika. Više se ne da naći nijedno ljudsko pleme koje se ne opire samovlasnim zakonima. Po svim se krajevima zemlje na preporod u Kristu spremaju mnoge tisuće tisuća. Približavanje nastanka »novoga stvorenja« (Gal 6,15) tjera »duhovno bezboštvo« (Ef 6,12) od onih koje je ono posjedovalo.

Drhti, dakle, opaka srdžba opljačkanoga dušmanina. Đavao traži novu dobit jer je izgubio drevno pravo. Neumoran i budan hvata ovce koje su s nemara odlutale od svetih stada. Njih po nizbrdici použda i strminama raspuštenosti odvlači u gostinjce smrti. Neprijatelj raspiruje gnjev, hrani mržnju, oštri pohotu, izruguje uzdržljivost, raspaljuje proždrljivost.

3. — Koga neće zavoditi na zlo onaj koji se nije suzdržao od pokušaja da svojom spletkom zavede i Gospodina našega Isusa Krista? Evanđeoski je izvještaj ovo obznanio: naš Spasitelj koji je pravi Bog htio je očitovati da je i pravi čovjek. Htio je otkloniti bezbožna

mišljenja svekolike zablude. Postio je četrdeset dana i noći. Potom je osjetio glad naše slabosti. Đavao se uzradovao da je u Kristu otkrio znak mukotrpne i smrtne naravi. Da pak ispita moć koje se bojaše kaza: »Ako si Sin Božji, reci da ovo kamenje postane kruhom« (Mt 4,3).

Svemogući je predloženo mogao učiniti. Bilo je lako da se na Stvoriteljevu zapovijed stvorenje bilo koje vrste pretvori u naređenu vrstu. Tako je Svemogući na svadbenoj gozbi vodu — jer tako htjede — promijenio u vino (usp. Iv 2,1-10). Međutim, bolje je odgovaralo spasenjskom naumu da lukavost najoholijega neprijatelja pobijedi otajstvo poniznosti, a ne snaga Gospodnjega božanstva.

Đavao je na kraju pobjegao. Napasnik je osujećen u svim svojim podvizima. Potom su Gospodinu pristupili anđeli i služili mu. Tako je kod pravoga čovjeka i pravoga Boga pred lukavim pitanjima ostalo netaknuto čovještvo. Sveti su pak službenici očitovali Kristovo božanstvo.

Neka se, dakle, smetu đavlovi sinovi i učenici. Oni su puni zmijskoga nadahnuća. Varaju priproste. Niječu da je u Kristu jedna i druga narav prava. Božanstvu oduzimaju čovjeka ili čovjeka lišavaju božanstva. Dvostruko svjedočanstvo istoga trena posve uništava obje zablude. Tjelesna glad dokazuje cjelovito čovještvo, a anđeli što služe potpuno božanstvo.

4. — Predragi! Učenje nas je našega Otkupitelja poučilo da »čovjek ne živi jedino od kruha već od svake Božje riječi« (Lk 4,4). Stoga je dostojno da kršćanski narod – ma do koje uzdržljivosti dopro – više čezne da se nasiti Božjom riječi nego tjelesnom hranom. Spremnom odanošću i živom vjerom prigrlimo svečani post, a ne besplodnim gladovanjem koje veoma često nameće tjelesna slabost i bolest škrtosti. Proslavimo post ogromnom dobrostivošću. Budimo među ljudima o kojima govori sama Istina: »Blago onima koji gladne i žeđaju za pravednošću. Oni će se zasititi« (Mt 5,6).

Prema tome, neka nam pobožna djela budu užici. Sitimo se jelima koja nas hrane za vječnost. Veselimo se okrepi siromaha koje je zasitilo naše darivanje. Radujmo se odijevanju ljudi čiju smo golotinju pokrili nužnim pokrivalima. Neka naše čovještvo osjete bolesti oboljelih, slaboće iznemoglih, teškoće protjeranih, napuštenost siročadi i tuga »ostavljenih udovica« (1 Tim 5,5). Kada navedenima treba pomoći, ne postoji nitko tko ne bi mogao ispuniti određeni dio dobrohotnosti. Nikome tko ima veliku dušu imutak nije malen. Mjera smilovanja ili

ljubavi ne ovisi o veličini imanja. Bogatstvo dobre volje nikada ne ostaje bez zasluge pa makar bogatstvo bilo neznatno. Bogataši dijele obilnije darove, siromašniji skromnije. Ali plod se djelâ ne razlikuje gdje je u djelatnika ista ljubav.

5. — Predragi! Kod te prikladnosti za višnje kreposti postoje znamenja i drugih vijenaca. Ne postižu se nikakvom štetom za žitnice niti kakvim novčanim smanjivanjem. Spomenuto postižemo na slijedeći način: ako se odreknemo pijanstva; ako putenu pohotu ukrotimo zakonima čistoće; ako se mržnje pretvore u ljubav; ako neprijateljstvo prijeđe u mir; ako smirenje stiša gnjev; ako blagost oprosti nepravdu; ako su odnosi između gospodara i slugu tako sređeni da je vlast gospodara blaža, a stega slugu odanija. Takvo će, predragi, postupanje postići Božje milosrđe. Pošto se otkloni kazna za grijehe, vjernički će se slaviti časni Vazam.

Isto čine i veoma pobožni vladari[13)] Rimskoga carstva. Pridržavaju se nekoć utvrđenoga svetog propisa. U čast Gospodnje muke i uskrsnuća snizuju uzvišenost svoje vlasti i ublažuju strogost svojih uredaba. Vladari određuju da se oslobode okrivljenici mnogih krivica. Tako u dane kada se svijet spašava božanskim milosrđem, oni se povode za višnjom dobrotom da se oponaša i njihova blagost.

Prema tome, kršćanski narodi moraju nasljedovati svoje prvake. Neka ih kraljevski primjeri potaknu na oproštenje u vlastitome domu. Ne dolikuje da su privatni zakoni stroži od javnih. Treba oprostiti grijehe, raskinuti okove, uništiti uvrede, dokinuti osvete. Tako će radi božanske i ljudske milosti sve nas razveseliti sveti blagdan. Svi ćemo biti nevini.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji kao Bog s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada kroz beskonačne vijeke vjekova. Amen.

41.

21. II. 443.

1. — Predragi! Dolikuje da uvijek živimo mudro i sveto te svoja htijenja i čine usmjerimo na ono što se dopada božanskoj pravednosti. Ali bliže se dani koje su nam sjajnima učinile tajne našega spasenja. Radi toga pomnijom skrbi moramo očistiti svoja srca i predanijim se

13) Vladari Valentinijan I. i II. odredili su da se za Uskrs puste svi zatvorenici. U tu je svrhu g. 385. obnovljena ta ista uredba. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, II, 89 bilj. 4.

zaptom vježbati u krepostima. Otajstva su veća od svoga pojedinoga dijela. Tako neka i naša pokora u nečemu nadvisi vlastitu uhodanost. Što se uzvišenija svetkovina slavi, u njoj se tim uzvišeniji trebamo zateći.

Razumnim se čak i vjerničkim smatra da se na blagdanski dan pojavljujemo u ljepšem odijelu i da duhovnu razdraganost pokazujemo tjelesnim držanjem. Štoviše, i samu »kuću molitve« (Mt 21,13) tada koliko možemo ukrasujemo odanijom brigom i obilnijim nakitom. Zar nije dostojno da kršćanska duša koja je istinski i živi »Božji hram« (1 Kor 3,16) razborito uresi svoj izgled? Ona će slaviti otajstvo svoga otkupljenja. Dostojno je da se svim oprezom čuva da je ne zablati nikakva grešna mrlja niti nagrdi »bora« (Ef 5,27) dvostruka srca.

Što koristi vanjska njega koja ističe častan izgled ako čovjekovu nutrinu blati prljavština raznih mana? Prema tome, pažljivo treba oljuštiti i stanovitom doradom poljepšati sve što potamnjuje čistoću duše i ogledalo pameti. Svatko neka istraži svoju savjest i strogim ispitivanjem samoga sebe prosudi vlastite sudove. Neka slijedeće pogleda: da li u skrovištu svoga srca nalazi »mir koji daje Krist« (Iv 14,27); da li čežnju duha ne osporava nikakva tjelesna »pohota« (Gal 5,17); da li prezire nisko; da li žudi za »visokim« (Rim 12,16); da li se raduje nepravednoj dobiti; da li se veseli neumjerenu povećanju svoga imutka; da li ga peče tuđa sreća i da li raduje neprijateljeva bijeda.

Tko možda u sebi ne otkrije nijedne od navedenih strasti, neka iskrenim ispitom pronađe koja ga vrsta misli posjećuje ili kako brzo duh otklanja od misli koje štetno laskaju. Ne biti podražavan nijednim mamcem i ne biti podražen nikakvom pohotom, nije oznaka ovoga života koji je kao cjelina »iskušenje« (Job 7,1). Kušnja onoga svlada tko se ne boji da će ga nadjačati. Oholost je predmnijevati da se lako ne griješi. Grijeh je ako se to pretpostavlja. Kaže blaženi apostol Ivan: »Ako reknemo da nemamo grijeha, sami sebe zavodimo i istina nije u nama« (1 Iv 1,8).

2. — Predragi! Neka se, dakle, nitko ne vara i obmanjuje. Neka nitko tako ne drži do čistoće svoga srca te misli kako ne podliježe nikakvim napasničkim pogiblima. Onaj uvijek budni napasnik snažnijim zasjedama napada one za koje ustanovi da se posve uzdržavaju od grijeha. Od koga će susprezati svoje varke koji se usudio prijevarom svoje lukavosti kušati Gospodina veličanstva? Vidio je svoju oholost pogaženu poniznošću krštenoga Gospodina Isusa. Đavao je razumio

da je četrdesetodnevni post isključio svaku tjelesnu žudnju. Ipak se duhovna zloća nije odrekla nade u vještinu svoje zlobe. Na temelju je prevrtljivosti naše naravi toliko sebi obećala da je mislila kako može postati grešnikom onaj kojega je doživjela pravim čovjekom.

Đavao, dakle, nije ni od samoga našega Gospodina i Spasitelja otklonio zasjede svojih prijevara. Koliko će onda više napadati našu krhkost! Nas progoni žešćom mržnjom i bjesnijom zavišću otkada smo ga se odrekli u krštenju te od onoga izvora kojim je vladao prešli božanskim novoporodom u »novo stvorenje« (2 Kor 5,17). Stoga drevni neprijatelj, dok smo u smrtnome tijelu, ne prestaje posvuda pred nas razapinjati mreže grijeha. Najjače bjesni protiv Kristovih »članova« (1 Kor 6,15) kada slave svetija otajstva. Zato je nauk Duha Svetoga kršćanski narod poučio da se na vazmenu svetkovinu pripravi četrdesetodnevnim postom. Već nas smisao toga očišćenja poziva na opsluživanje svoje ljekovitosti. Nalaže nam mar predložene pokore. Koliko tko svetije provede te dane, toliko će potvrditi da je to vjernije častio Gospodnji vazam.

3. — Prema tome, u danima se svetih postova obilnije predajmo djelima koje moramo uvijek obavljati. »Budimo milosrdni prema svima, a naročito prema braći po vjeri« (Gal 6,10). Kod same razdiobe milodara nasljedujmo dobrotu nebeskoga Oca koji »čini da njegovo sunce izlazi nad dobrima i zlima i da dažđi pravednima i nepravednima« (Mt 5,45). Prvenstveno, dakako, valja pomagati siromašne vjernike. Ipak treba u njihovoj bijedi iskazati milosrđe i onima koji još nisu prigrlili evanđelje. U svim ljudima moramo ljubiti zajedništvo naravi. Ono mora učiniti da smo dobrostivi i onima koji su nam s bilo kojega polazišta podložni. To posebice vrijedi ako su već »preporođeni« (Iv 3,5) istom milošću i otkupljeni istom »cijenom« (1 Kor 6,20) Kristove krvi. S tima nam je zajedničko što smo stvoreni na Božju »sliku« (Post 1,27). Od nas ih ne dijeli ni tjelesno podrijetlo ni duhovno rođenje. Isti nas Duh posvećuje; od iste vjere živimo i prema istim otajstvima kročimo.

Ne prezrimo spomenuto jedinstvo niti toliko zajedništvo smatrajmo niskim. Neka nas u svemu učini blažima već i to što se služimo podložnošću slugu. S njima se istim podlaganjem pokoravamo jedinome Gospodinu. Ako su neki od slugu težim prekršajima uvrijedili svoje gospodare, neka sada u danima izmirenja dobiju oproštenje. Neka smilovanje udalji strogost, a oproštenje dokine osvetu. Neka nikoga ne čuva stražar i neka nikoga ne zatvara zatvor. Naš je Bog obećao svoje milosrđe. Da se otpuste vlastiti grijesi, uvjet je da se tuđi oproste.

Predragi! Utišajte razloge za nesloge i žalce za neprijateljstva! Neka prestanu mržnje, ustuknu prepirke i neka se svi Kristovi »članovi« (1 Kor 6,15) sastanu u jedinstvu ljubavi. »Blaženi mirotvorci jer će se zvati Božjim sinovima« (Mt 5,9). Neće biti samo sinovi nego i baštinici. Bit će »subaštinici Krista« (Rim 8,17) koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

42.

12. III. 444.

1. — Predragi! Nakanio sam vam propovijedati o najsvetijem i najvećem postu. Kojim ću se prikladnijim uvodom poslužiti nego riječima Apostola u kojemu je govorio Krist? Počet ću time da ću ponoviti što smo čitali: »Sada je, evo, prikladno vrijeme. Sada je, evo, dan spasenja« (2 Kor 6,2). Ne postoje, dakako, vremena koja ne bi ispunili božanski darovi. Uvijek nam Božja milost omogućuje pristup njegovu milosrđu. Ipak je potrebno da se sva srca sada većim nastojanjem trude oko duhovnoga napretka i da se prožmu obilnijim pouzanjem. Sada nas na sve oblike pobožnosti poziva dolazak onoga dana kada smo otkupljeni. Očišćenim tijelima i dušama proslavimo otajstvo Gospodnje muke jer ono odskače iznad svega. Takva otajstva traže neprestanu pobožnost i neprekidno štovanje. Pred Božjim bismo pogledom trebali onakvi ostati kako dolikuje da budemo na samu vazmenu svetkovinu.

Međutim, spomenuta je jakost oznaka maloga broja ljudi. Strože opsluživanje razblažuje tjelesna slabost. Različiti čini ovoga života rastresaju našu pomnju. Stoga se i vjernička srca nužno zanečiste svjetovnim prahom. Predviđeno je velikom ljekovitošću božanske ustanove da nam u pomoć priteče opsluživanje četrdeset dana i tako iznova zadobijemo čistoću duša. Tih dana pobožna djela otkupljuju grijehe drugih vremena, a čisti ih postovi dovršuju.

2. — Predragi! Započinjemo otajstvene dane koji su posvećeni ljekovitim postovima. Pazimo da se pokoravamo apostolskim naredbama. »Očistimo se od svake tjelesne i duhove nečitoće« (2 Kor 7,1). Obuzdajmo sporove što se vode između naših dviju biti. Tako će duh kada je stavljen pod Božje ravnanje i kome dolikuje biti upraviteljem svoga tijela zadobiti dostojanstvo svoga vladanja. Ako nikome ne predstavljamo sablazan, nećemo biti podložni opadačevim prijekorima. Ako ćudoređe onih što poste bude daleko od čistoće savršenoga uzdržavanja, nevjernici će nas izjedati zasluženim prekoravanjem i

bezbožni će se jezici radi naše krivnje oboružati nepravdom protiv vjere. Vrhunac našega posta nije u samome uzdržavanju od jela. Tijelu se plodonosno ne uskraćuje hrana ako duh ne odvratimo od nepravde i jezik ne suspregnemo od ogovaranja.

Tako, dakle, moramo omeđiti slobodu u jelu da isti zakon obuzda druge požude. Ovo je vrijeme blagosti i strpljivosti, mira i spokoja. Udaljivši okaljanost svih mana, treba steći trajne kreposti. Neka se snaga pobožnih duša sada navikne oprostiti grijehe, zanemariti uvrede i zaboraviti nepravde. Sada se vjerni duh mora vježbati »oružjem pravednosti s lijeva i s desna, u slavi i nepoznatosti, ali i kroz zao i dobar glas« (2 Kor 6,7-8). Na taj način sigurnu savjest i postojanu čestitost neće uzoholiti pohvale ni zamoriti suprotivštine.

U vjernika »skromnost« (Fil 4,5) ne smije biti žalobna već sveta. U onih kojima nikada ne prestaju utjehe svetih radosti neka ne bude mrmljanja protiv ikakvih »pritužaba« (Fil 2,15). Kod djela se milosrđa ne treba bojati smanjenja zemaljskih dobara. Kršćansko je siromaštvo uvijek bogato jer je više što ima nego što nema. Neka se ne straši da će u ovome svijetu trpjeti oskudicu kome je dano da u Gospodinu svih zbilja »sve posjeduje« (2 Kor 6,10). Oni koji čine »dobro« (Gal 6,10) uopće se ne smiju strašiti da će im ponestati čime će djelovati. Kod evanđeoske ja udovice Gospodin pohvalio darežljivost dvaju novčića (usp. Lk 21,2-4). Dragovoljno davanje postiže nagradu i za »čašu hladne vode« (Mt 10,42).

Mjera se dobrostivosti u pobožnih procjenjuje po osjećajima. Učinak smilovanja neće nikada ostaviti čovjeka u kojega ne ponestaje milosrđa. To je iskusila sveta sareptska udovica koja je u vrijeme gladi iznijela pred blaženoga Iliju dnevni obrok hrane. Samo je to posjedovala. Prorokovu je glad stavila pred svoju potrebu. Bez oklijevanja je udijelila ono malo brašna i ulja. Ipak joj nije nestalo što je s vjerom poklonila. U sudovima što ih je ispraznilo pobožno izlijevanje, nastao je izvor novoga obilja (usp 1 Kr 17,10). Sveti, dakle, običaj ne smanjuje puninu imutka kod onoga tko se nije prestrašio davanja.

3. — Predragi! Imamo pouzdanje da ste dragovoljno spremni za spomenute napore. Ne sumnjajte da vam na rečenome ne zavidi đavao koji se protivi svim krepostima. Oboružao je snagu svoje zloće da samom pobožnošću pred pobožnost razapne zamke. Slavom kuša one nadjačati koje nije mogao oboriti nevjerom. Zlo je oholosti blisko ispravnim činima. Oholost uvijek izbliza stavlja zamku vrlinama. Teško je da ljudska hvala ne zarobi čovjeka koji pohvalno živi ako se — kako piše — »u Gospodinu ne slavi tko se hvali« (2 Kor 10,17).

Čiju se odluku neće usuditi napasti onaj najopakiji neprijatelj? Čiji post ne čezne oskvrnuti? Svoja lukavstva nije — kako otkriva evanđeosko čitanje (usp. Mt 4,3-11) — sustegao čak ni od samoga Spasitelja svijeta. Đavao se kod njega bojao posta tijekom četrdeset dana i noći. Najlukavije htjede istražiti da li Krist tu uzdržljivost ima kao poklonjenu ili kao vlastitu. Ne mora se strašiti da će se uništiti djela njegovih prijevara ako je Krist istoga ustrojstva kojega je i tijelo.

Đavao je prvim lukavstvom ispitao da li je Krist Stvoritelj zbilja i da li tjelesne zbilje može kako hoće mijenjati u bilo koje naravi. Kao drugo je istražio da li se pod prilikom ljudskoga tijela krije zasjenjeno božanstvo kojemu bi bilo lako da za se zrak učini prohodnim i zemaljske udove zavitla kroz prazninu. Gospodin je đavlu radije suprostavio pravednost istinitoga čovjeka nego očitovao božansku moć. Stoga je đavao dosljedno segnuo za trećom varkom. Žudnjom je za vlašću napastovao onoga u koga su stali znaci božanske moći. Kako bi Krista naveo da ga časti, obećao mu je svjetska kraljevstva. Ali Božja je »mudrost« učinila »ludom« (1 Kor 1,19-20) đavlovu pamet. Tako će ohologa neprijatelja svezati ono što je nekoć sam svezao. Đavao se nije bojao progoniti onoga koji trebaše umrijeti za svijet.

4. — Bojmo se, dakle, varki toga protivnika ne samo u mamcima proždrljivosti već i u odluci posta. Po jelu je znao nanijeti smrt ljudskome rodu. Stoga znade uditi i po samome postu. Za suprotnu se prijevaru kao slugama služi manihejcima. Kao što svjetuje uzeti nedozvoljeno, tako nagovara izbjegavati dopušteno. Korisna je uzdržljivost koja se naviknula na malu hranu i sprečava želju za užicima. Jao pak nauku onih kod kojih se i postom griješi. Oni kod bića osuđuju naravi. To je nepravda prema Stvoritelju. Manihejci tvrde da se zanečišćuju kada jedu što po njima nije stvorio Bog nego vrag. Ali uopće ne postoji nikakva zla bitnost kao što ni zlo ne posjeduje nikakvu narav. Sve je »dobro« (Post 1,10) stvorio »dobri Stvoritelj« (1 Tim 4,4). Jedan je Stvoritelj svega što postoji. Stvorio je »nebo i zemlju, more i sve što je u njima« (Ps 145,6). Što god je od toga čovjeku dano za jelo i piće sveto je i dobro u kakvoći vlastite vrste. Međutim, ako se blaguje neumjerenom pohlepom prekomjernost nagrđuje one koji jedu i piju. Ne onečišćuje narav ni jela ni pića. Kaže Apostol: »Čistima je sve čito. Blatnima i nevjernima ništa nije čisto. Nečist im je duh i savjest« (Tit 1,15).

5. — Predragi! Vi ste sveto pokoljenje katoličke majke. Božji vas je Duh učio u školi Istine. Svoju slobodu obuzdavajte doličnom razboritošću. Znadete da je dobro ako se uzdržavamo i od dopušteno-

ga. Kada treba obuzdanije živjeti, jela valja tako razlučiti da se probere njihova uporaba, a ne da se osudi narav. Neka vas nikakvom zarazom ne dodirne zabluda manihejaca koji se nadasve nečiste svojim uzdržavanjem. »Oni radije služe stvorenju nego Stvoritelju« (Rim 1,25). Ludu uzdržljivost iskazuju nebeskim svjetlilima. Odabrali su postiti u čast sunca i mjeseca u njedjelju i ponedjeljak. Tako su jednim činom svoje pokvarenosti dvostruko bezbožni i dvojako svetogrdni. Svoj su post ustanovili da štuju zvježđe i preziru Gospodnje uskrsnuće. Udaljuju se od tajne ljudskoga spasenja. Ne vjeruju da je naš Krist Gospodin u pravome tijelu naše naravi zaista rođen, zaista trpio, zaista ukopan i zaista uskrsnuo. Radi toga dan našega veselja osuđuju tugom svoga posta.

Manihejci se usuđuju pribivati našim sastancima da prekriju svoju nevjeru. Tada se kod pričešćivanja otajstvima izmiješaju da se ne mogu uvijek otkriti. Nedostojnim ustima blaguju Kristovo tijelo, ali posve odbijaju piti krv našega otkupljenja. To vašoj svetosti stoga obznanjujemo da vam se po tim naznakama očituju ti ljudi. Oni kod kojih se ustanovi svetogrdna himba, svećenička će ih vlast protjerati iz društva svetih. Radi takvih blaženi apostol Pavao mudro opominje Božju Crkvu kada kaže: »Molimo vas, braćo, da se klonite ljudi koji stvaraju nesloge i spoticanje mimo nauka koji naučiste. Njih se klonite. Takvi ne služe Kristu Gospodinu nego svome trbuhu. Blagim govorima i blagosivanjima zavode priprosta srca« (Rim 16,17-18).

6. — Predragi! Dostatno su vas poučile ove naše opomene koje često stavljasmo u vaše uši protiv odurne zablude. Odanom pobožnošću prigrlite svete korizmene dane. Da zaslužite Božje milosrđe, pripremite se djelima milosrđa. Ugasite gnjev, dokinite mržnje, ljubite jedinstvo, međusobno se pretječite uslugama iskrene poniznosti. Pravično ravnajte sa slugama i svojim podložnicima. Neka nijednoga od njih ne muči ni zatvor ni verige. Neka prestanu osvete. Oprostite uvrede. Neka se strogost pretvori u blagost, zlovolja u dobrostivost, nesloga u složnost. Neka nas svi doživljuju krotkima, miroljubivima, dobrohotnima. Tako će naši postovi naići na prijem kod Boga. Bogu prikazujemo žrtvu pravoga posta i istinske pobožnosti ako se uzdržavamo od svake zloće.

Nikakvim se suglasjem ne povezujmo s neprijateljima Kristova križa da vjerničku svetost ne zanečisti sudioništvo s bezbožnima. Neka se svjetlo razluči od tame. Sinovi istine neka pobjegnu od đavlovih sinova. Ne treba u Gospodnji hram koji je Kristova Crkva unositi ništa

nečisto niti pripustiti išta neposvećena. Sve nečisto valja izbaciti iz nutrine srca. Tako se posvećuje naš post. Budimo vječno prebivalište Duha Svetoga koji će se udostojati da nas očišćene od grešnih nečistoća trajno zaposjedne i da nam ravna.

Postimo u ponedjeljak, srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra koji se neprestano brine za stado što mu je povjereno. On će nam svojim prošnjama postići zaštitu. U svemu će nam u pomoć priteći Bog koji je sa Sinom i Duhom Svetim jedno božanstvo i jedno veličanstvo u vijeke vjekova. Amen.

43.

25. II. 445.

1. — Predragi! Apostolsko nas učenje potiče »odložiti staroga čovjeka s njegovim djelima« te se »iz dana u dan obnavljati« (Kol 3,9-10; 2 Kor 4,16). Mi smo Božji hram i Duh Sveti je stanovnik naših srdaca. To tvrdi Apostol kada kaže: »Vi ste hram živoga Boga« (2 Kor 6,16). Valja nam se svesrdnim bdjenjem truditi da prihvatilište našega srca ne bude nedostojno takvoga gosta. Kada je riječ o rukotvorenim kućama potrebnom se skrbi brinemo da se brzim nastojanjem popravi ako je što uništila provala kiše, olujni vihor ili sama dotrajalost. Jednako se živom brižljivošću trebamo čuvati da se što nedolična ili nečista ne zatekne u našim srcima. Naše zdanje ne može biti čvrsto ako ga ne brani Stvoriteljeva zaštita. Međutim, mi smo »razumno kamenje« (1 Pt 2,5) i živa tvar. Ruka nas je našega Stvoritelja tako sazdala da sa svojim Tvorcem i onaj sudjeluje tko se obnavlja.

Prema tome, neka se ljudska poslušnost ne suspreže od Božje milosti. Neka se ne udaljuje od dobra bez kojega ne može opstojati. Ako u zapovjeđenim djelima nešto doživljava nemogućim ili krutim, neka se ne zatvori u se. Neka se uteče onome koji zapovijeda. On izdaje naređenje da potakne želju i pruži pomoć. Prorok je rekao: »Svoju brigu prebaci na Boga i on će te hraniti« (Ps 54,23).

Da li se možda netko tako bezočno oholi i smatra da je do te mjere neranjiv i bezgrešan te mu nije potrebna nikakva obnova? Takvo uvjerenje sebe u potpunosti obmanjuje. Ogromnom se ispraznošću vara tko drži da je u kušnjama ovoga života zaštićen od svake rane. Sve je puno pogibli i zamka. Pohote navaljuju, mamci su u zasjedi, dobici laskaju, gubici straše. Opadački su jezici gorki. Nisu uvijek ni hvaliteljeva usta istinita. Ovdje bjesni mržnja, ondje vara uslužnost. Čak je lakše izbjeći onome s kojim se ne slažemo nego otjerati čovjeka što laže.

2. — I kod postizanja je vrlina mjera sumnjiva i razlučivanje nesigurno. Netko je u stanju održavati ravnotežu na prijelazu između dobra i zla. Ali je teško da opadačev jezik neće ugristi poštenje što je sebe svjesno. S teškoćom umiče bezbožničkim prijekorima kome je draga pravednost. Ako se ljudsko razmišljanje obazre na same raznolikosti vremenskih zbilja, oprijet će se bezbrojne tame i nastati beskraj zabluda krivih mišljenja. Sučeljavanje će suprotnosti postati razlog za prepirke. Nijedno vjerničko srce ne sumnja da je božanska providnost uz sve dijelove ovoga svijeta i sva razdoblja. Vjernici znaju da uspjesi svjetovnih poslova ne zavise od zvjezdane moći koja je ništavna. Sve raspoređuje najpravedniji i najblaži sud najvišega Kralja. Piše: »Svi su Gospodnji putovi milosrđe i istina« (Ps 24,10). Ipak se štošta događa protiv naših želja. Pogreška ljudskoga suda češće povlašćuje parnicu opaka nego pravedna čovjeka. Tada su velike duše veoma blizu, a ne veoma daleko, od toga da ih navedeno potrese i da padnu u mrmljanje nedopustiva predbacivanja.

I nadasve vrsni prorok David priznaje kako su ga te nepostojanosti dovele u pogibao da se smete. Reče: »Gotovo mi klonuše noge. Skoro se poklizuše« (Ps 72,2-3). Malo je ljudi koji posjeduju tako postojanu čvrstoću da ih ne tišti nikakva uznemirenost zbog nejednakosti. Mnoge vjernike kvare nesreće i sreća. Stoga za vidanje rana koje ranjavaju ljudsku slabost treba pribaviti pomne lijekove. Ukratko sam naveo neke opasnosti koje ispunjaju ovaj svijet. Pismo kaže: »Tko se može pohvaliti da ima čisto srce i da je čist od grijeha« (Izr 20,9)? Iz navedenoga svi moraju razumjeti da im je nužno oproštenje grijeha i lijek za oporavak.

3. — Predragi! Kada ćemo korisnije pristupiti božanskim lijekovima nego kada vremenski zakon pred nas stavlja otajstva našega otkupljenja? Spasonosno se pripremimo četrdesetodnevnim postom da ih što dostojnije proslavimo. Ne samo oni koji će se u krštenju po otajstvu Kristove smrti i uskrsnuća preporoditi i dospjeti do novoga života već svi narodi preporođenih korisno i nužno posižu za pomoći ovoga posvećenja. Prvi da dobiju što još nemaju, drugi da primljeno sačuvaju. Apostol kaže: »Tko stoji, neka pazi da ne padne« (1 Kor 10,12). Nikoga ne podupire takva čistoća da je siguran u svoju postojanost.

Predragi! Služimo se časnim vremenskim ustanovama. Pažljivom brigom očistimo ogledala svoga srca. Ma kako »čisto i trijezno provodili« (Tit 2,12) ovaj smrtni život, on se ipak natruni stanovitim prahom zemaljskoga drugovanja. Sjaj duša sazdanih »na sliku Božju« (Post

1,27) nije toliko tuđ dimu svake ispraznosti da ne može potamniti od nikakve nečistoće te ne bi uvijek bilo potebno da se trajno izglađuje. To je nužno i najopreznijim dušama. Koliko tek to moraju željeti ljudi koji su gotovo čitavo vrijeme kroz godinu proveli s puno pouzdanja u se ili možda s mnogo nemara? Te dužnom ljubavlju upozoravamo da sami sebi ne laskaju. Mi nemamo uvida u pojedinačne savjesti. Bog pak istodobno sve gleda. Njegove oči ne zaustavljaju ni skrovita mjesta ni zatvorske pregrade. Bogu je poznato učinjeno i mišljeno kao i ono što će se učiniti i što će se misliti.

To je, dakle, to znanje vrhovnoga Suca i njegov pogled kojega se bojimo i kojemu je providno sve tvrdo i otvorena svaka tajna. Bogu tamno svjetli, nijemo odgovara, šutnja govori i bezglasni duh besjedi. Neka nitko radi nekažnjenosti svojih grijeha ne prezre strpljivost Božje dobrote. I neka nitko ne smatra da se Bog nije uvrijedio jer ga nikada nije doživio srdita. Produžeci smrtnoga života nisu dugi. Nerazumne pohote nisu dugotrajno dopuštene. Prijeći će u bol vječnih kazna ako se u pokori ne potraži lijek dok se odlaže presuda pravednosti.

4. — Utecimo se svuda nazočnome Božjemu milosrđu. Neka se posvete srca svih vjernika da se dostojnim štovanjem proslavi sveti Gospodnji vazam. Neka se stiša bijes i gnjev ublaži. I neka svi jedni drugima oproste grijehe. Neka se ne osvećuje tko moli oproštenje. Govorimo: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Vežemo se najtvrđim verigama ako ne ispunjamo što ispovijedamo. Ako se najsvetiji ugovor iz Očenaša nije vršio u svome cijelome uvjetu, neka barem sada svatko upozna svoju savjest. Neka otpuštanjem tuđih prijestupa postigne uništenje vlastitih grijeha.

Gospodin kaže: »Ako ljudima oprostite njihove grijehe, vaš Otac koji je na nebu oprostit će vama vaše grijehe« (Mt 6,14). Od nikoga nije daleko što ište. Sučeva presuda zavisi o dobrostivosti onoga koji moli. Bog je milosrdni i pravedni slušalac ljudskih molitava. Našom je dobrostivošću odredio svoju pravičnost. Pravo strogosti neće primijeniti prema onima koje ne pronađe pohlepnima za osvetom.

Milostivim i blagim dušama dolikuje širina. Ništa nije dostojnije od toga da čovjek nasljeduje svoga Stvoritelja i da po načinu vlastite mogućnosti izvršava božanska djela. Kada se hrane gladni, odijevaju goli i njeguju bolesni, zar službenikova ruka ne izvršava Božju pomoć? Zar slugina dobrostivost nije Gospodnji dar? Onaj kojemu za ostvarenje vlastitoga milosrđa nije potrebit pomoćnik, svoju je

svemogućnost tako upriličio da po ljudima pritječe u pomoć ljudskim potrebama. S pravom se Bogu iskazuju hvale zbog pobožnih usluga. Njegova djela raspoznajemo u slugama. Radi toga sami Gospodin veli učenicima: »Neka tako pred ljudima svijetli vaše svjetlo da vide vaša dobra djela te slave vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16).

Gospodin s istim Ocem i Duhom Svetim kao Bog živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

44.

25. II. 451.

1. — Predragi! Zemlja je uvijek »puna Gospodnjega milosrđa« (Ps 32,5). Kod Božjega je štovanja svakome vjerniku nauk sama priroda. Nebo i zemlja, »more i sve što je u njemu« (Ps 145,6) objavljuju dobrotu i svemogućnost svoga Stvoritelja. Divna i uslužna ljepota počela od razumnoga bića traži pravednu zahvalu.

Primičemo se danima koje su iznimnije obilježila otajstva ljudskoga otkupljenja. Izbliza i neposredno prethode vazmenoj svečanosti. Stoga nam se marljivije nameće pripava vjerskoga očišćenja. Mnogi u svako doba provode nevini život. Običaj dobrih čina mnoge preporuča Bogu. Ipak se, usprkos istaknutome, ne smijemo tako uzdati u neporočnost savjesti te smatrati da se ništa nije zbilo što je moglo ozlijediti ljudsku lomnost koja živi posred sablazni i napasti. Najodličniji prorok kaže: »Tko će se podičiti da ima čisto srce ili da je čist od grijeha« (Izr 20,9)? Također je rečeno: »Gospodine, očisti me od onoga što mi je skriveno. Svome sluzi uskrati što mu je tuđe« (Ps 18,13-14).

Pokusi slijedeće dokazuju: ljudi koji se odupiru pohotama, otimlju se gnjevnim porivima i obuzdavaju skrovišta samih misli. Ipak su u takvu stanju da u svojim srcima uvijek mogu nešto naći što će pokuditi. Često ih prevare tajni grijesi ili pritisnu tuđi. U ovo doba valja pažljivije razmotriti na koje mane, bolesti i rane treba primijeniti strože liječenje. Inače ćemo se naći strani otajstvu što »uništava đavolska djela« (1 Iv 3,8). Ovo je vlastito vazmenoj svetkovini: čitava se Crkva veseli radi otpuštanja grijeha. Oproštenje se ne zbiva samo u onima koji se preporađaju svetim krštenjem nego i u ljudima koji se odavna broje u zajedništvo posinjenih. Prvenstveno, dakako, krsno pranje stvara nove ljude. Ipak svima pristaje svagdanja obnova protiv rđe smrtnosti. Na stubama napredovanja nema nikoga tko ne treba uvijek biti bolji. Općenito se valja truditi da se na dan otkupljenja nitko ne zateče u drevnim pograškama.

2. — Predragi! Ono što kršćaninu dolikuje činiti u svako doba, sada mora pažljivije i odanije vršiti. Apostolska se ustanova četrdesetodnevnoga posta ne ostvaruje samo oskudnom ishranom već nadasve uzdržavanjem od mana. Ovo se trpljenje poduzima zbog navedenoga razloga. Riječ je o tome da se uklone uporišta tjelesnih požuda. Kod toga se ne treba više povoditi za nijednom drugom vrstom uzdržljivosti već da uvijek budemo trijezni pred nepravednom voljom i natašte u odnosu na nečasno djelovanje. Takva pobožnost ne zapušta bolesne niti odbacuje slabe. I u bolesnu i beskorisnu tijelu može se naći neoskvrnjen duh. Uvjet je da se učvrste temelji istine gdje je bilo sjedište izopačenosti. Ta bolest slaboga tijela dostaje. Čak često prelazi mjeru dragovoljne žalosti. Uza sve to, razum vrši dijelove svoje službe. Nikakvom se nepravednošću ne hrani kada se ne služi nikakvom gozbom.

Nikavo se djelo kao milostinja ne veže korisnije uz razumne i svete postove. Ta djela jednim nazivom milosrđa obuhvaćaju mnoge pohvalne pobožne čine. Tako u svih vjernika duh može biti jednak i onda kada su blaga različita. Ljubav istovremeno dugujemo Bogu i čovjeku. Nikada je ne sprečavaju nikakve zapreke. Ljubav je uvijek slobodna. Može odabrati dobro. Anđeli su govorili: »Slava Bogu na visinama i na zemlji mir ljudima dobre volje« (Lk 2,14). Blaženoga ne tvori jedino krepost dobrostivosti već isto tako vrlina mira. Riječ je o čovjeku koji zajedno trpi sa svima koje muči bilo koja bijeda.

Dobrostiva su djela iznimno raznolika. Samom svojom raznolikošću omogućuju pravim kršćanima da pri diobi milostinje vlastitu mjeru imaju bogataši, oni koji obiluju, srednje imućni, ali i siromašniji. Na taj su način isti duhovnim osjećajem koji su nejednaki moću darežljivosti.

Pred Gospodnjim su očima mnogi od svoga preobilja mnogo ubacivali u hramsku riznicu. Neka je pak udovica ubacila dva novčića. Po Gospodnjem je svjedočanstvu zaslužila biti nagrađena. Tako je malom količinom dara bila dostojna da se stavi pred doprinos svih ostalih. Između velikih darova ljudi kojima je mnogo preostalo, udovičin je dar bio neznatan, ali je bio sve (usp. Lk 21,1-4).

Pretpostavimo da nekoga pritišće tako veliko siromaštvo da mu nije moguće potrebnome udijeliti ni dva bakrena novčića. Ipak u Gospodnjim naredbama nalazi čime će ostvariti dužnost »dobre volje« (Lk 2,14). Tko žednome siromahu pruži čašu »hladne vode« (Mt 10,42) dobit će plaću za svoje djelo. Gospodin je svojim slugama — kako bi postigli njegovo kraljevstvo — pripravio takvo smanjenje da ni davanje

vode koja se dijeli bez nadoknade i posve općenito ne ostaje bez naplate. Čak je predložio hladnu vodu da ne iskrsne nikakva teškoća. Tako se ne može pomisliti da će ostati bez nagrade kome bi nedostajala drva da zagrije piće.

Glede spomenute čaše Gospodin ne potiče uzalud da se dade u njegovo ime. Ono, naime, što je po sebi jeftino, vjera čini skupocjenim. Mogu nevjernički darovi mnogo stajati, ali su prazni s obzirom na opravdanje.

3. — Predragi! Spremate se proslaviti Gospodnji vazam. Tako obavljajte sveti post da se oslobodite svih strasti i dođete do najsvetijih svečanosti. Neka ljubav prema poniznosti otjera oholi duh od kojega su potekli svi grijesi. Oni koji su se napuhali od taštine, neka se blagošću razblaže. One kojim je neka uvreda ogorčila dušu, neka se međusobno pomire i nastoje vratiti u složno jedinstvo. »Nikome zlim ne uzvraćajte za zlo« (Rim 12,17). Jedni drugima oprostite kao što je Krist »nama oprostio« (Kol 3,13). Mirom uništite ljudska neprijateljstva. Ako su neki vaši podložnici zaslužili zatvore ili lance, milosrdno ih oslobodite. Sami smo potrebiti pomoći svagdanjega oproštenja. Zato tuđe grijehe ne opraštajmo teško.

Govorimo Gospodinu Ocu: »Otpusti nam duge naše kako i mi opraštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Najsigurniji smo da smo sebi pripravili božansku milostivost kada smo udijelili oproštenje tuđim prijestupima.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

45.

10. II. 452.

1. — Predragi! Ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku snaga je i mudrost kršćanske vjere. Nije u oskudici nikakve dužnosti tko se trudi štovati Boga i pomagati čovjeka koji je sluga kao što je i sâm. Dvostruko jedinstvo tih dvaju osjećaja valja opsluživati u svako doba i sustavno uvećavati. Ipak ga sada moramo obilnijim rastom širiti. Tako će četrdesetodnevni post što prethodi vazmenoj svetkovini potaknuti nutarnje slušanje u skladu s glasom kojim je Ivan Krstitelj — služeći se riječima proroka Izaije — govorio: »Pripravite Gospodnji put. Staze mu učinite ravnima« (Lk 3,4; Iz 40,3).

Pred očima možemo imati onaj dio naroda koji je već započeo boj evanđeoskoga borilišta i neprestano se na duhovnome igralištu trčanjem napreže za vijencem (usp. 1 Kor 9,24-25). Također možemo misliti na onaj dio koji je svjestan smrtnih grijeha i zato uz pomoć pomirenja hiti do oproštenja. Ali se isto tako može pomišljati na onaj dio koji će se preporoditi krstom Duha Svetoga i osloboditi Adamove ostarjelosti jer se želi zaodjenuti Kristovom novošću. Prikladno i korisno svima govorimo: »Pripravite Gospodnji put. Poravnite njegove staze«. Iz istoga propovjednog poticanja naučimo »Gospodnje putove« (Ps 24,10) i staze. Onaj koji je obećao djela i darove božanske milosti očitovao je učinke budućih promjena. Rekao je: »Svaka će se udolina napuniti i svako brdo i brežuljak spustiti. Zavojito će postati ravno i strmo ravan put« (Iz 40,4).

Umiljatost, dakle, poniznih naziva »nizinom«, a »brdom i brijegom« taštinu oholih. Istina kaže: »Tko se ponizi, uzvisit će se. Tko se pak uzvisi, ponizit će se« (Lk 14,11). Stoga je s pravom nizinama naviješteno ispunjenje, a brdima ulegnuće. Tako uravnjeno neće spoticati niti uspravno posjedovati kakvu iskrivljenost. »Uzak je i strm put što vodi u život« (Mt 7,14). Ipak njime ne kroči teško koga krijepi istina i pobožnost. Uživa u koračanju kome stijena kreposti učvršćuje stazu, a pijesak ga mana ne čini klecavim.

2. — Da uistinu punije spoznamo kojim putovima moramo hrliti prema Božjim obećanjima, počujmo proroka Davida koji uči: »Sve su Gospodnje staze milosrđe i istina« (Ps 24,10). Oblik vjerničkoga životnog ponašanja potječe od primjera božanskih čina. S pravom Bog traži od ljudi da ga »nasljeduju« (Ef 5,1) jer on ih je »načinio na svoju sliku i priliku« (Post 1,26). Drukčije se nećemo dokopati dostojanstva Božje slave osim ako je u nama i milosrđe i istina. Po njima je Spasitelj došao k onima koje trebaše spasiti. Stoga spašeni po njima moraju ići k onome koji spašava. Tako nas Božje milosrđe čini milosrdnima i istina istinitima.

Stazom istine ide pravedni um, a putem milosrđa dobrostivi. Ipak se ti putovi nikada ne račvaju kao da bi se pojedino među tim dobrima očekivalo od različitih prečaca i kao da bi jedno raslo po milosrđu dok bi drugo napredovalo po istini. Nije milosrdan tko je tuđ istini. Nije sposoban za pravednost kome je ljubav strana. Ne služi se nikakvom krepošću tko se ne obogaćuje objema. Ljubav je snaga vjere. Vjera je moć ljubavi. Pravo se ime i pravi plod obiju ostvaruje kada se obistinjuje neraskidivi vez jedne i druge. Gdje obje nisu zajedno, skupa

su odsutne jer su jedna drugoj uzajamno potporanj i svjetlo. Tako je dok želju vjere ne ispuni nagrada gledanja. Tada će se nepromjenljivo gledati i ljubiti što se sada bez vjere ne ljubi i bez ljubavi ne vjeruje.

Apostol kaže: »U Kristu Isusu ništa ne vrijedi ni obrezanje ni kožica već vjera koja djeluje kroz ljubav« (Gal 5,6). Stoga istodobno i povezano nastojmo oko ljubavi i vjere. To je najdjelotvorniji let obaju krila. Njime se uzdiže dušina čistoća. Tako zaslužuje gledati Boga te je ne pritišće teret putenih briga. Rečeno je: »Bez vjere je nemoguće ugoditi Bogu« (Heb 11,6). Pavao pak kaza: »Kada bih imao punu vjeru i premještao brda, ali ne bih imao ljubav, bio bih ništa« (1 Kor 13,2).

Dostojnom pobožnošću treba proslaviti božanska otajstva vazmenih tajna. Radi toga moramo s više napora žudjeti za onim dvoje koje smo naveli jer se tu sastaje nauk »svih zapovijedi« (Mt 22,40). Po navedenome svaki vjernik postaje Bogu žrtva i »hram« (1 Kor 3,16). Neka se vjera ufa u ono što vjeruje i neka ljubav nastoji umilostiviti što ljubi. Jedno je i drugo obilježje čovjeka koji ljubi i vjeruje. Po nasljedovanju se ljubavi s onim ujedinimo kome se podlažemo razumnom podložnošću. Božja je riječ: »Budite sveti jer ja sam svet« (Lev 19,2). Također Gospodin reče: »Budite milosrdni kao što je milosrdan i vaš Otac« (Lk 6,36).

3. — Da ne sumnjamo kako se Bogu daje što se udijeli potrebnome, počujmo kakvu trgovinu sklapaju davaoci milostinje. Gospodin je obznanio koji će biti budući oblik njegova suda. Postavljenima će zdesna reći: »Dođite, blagoslovljeni Oca mojega, zauzmite kraljevstvo koje vam je pripravljeno od uspostave svijeta. Bio sam gladan i dali ste mi jesti. Bijah žedan i dali ste mi piti. Bio sam putnik i ugostili ste me. Bio sam bolestan i pohodili ste me. U zatvoru bijah i došli ste k meni« (Mt 25,34-36). Pravedni će pitati kada su i kako mogli navedeno izvršiti. Kralj će im odgovoriti i reći: »Uistinu, uistinu vam kažem da ste meni učinili što god ste učinili jednome od moje najmanje braće« (Mt 25,40).

Što je plodonosnije od toga djela i lakše od čovječnosti koja ne bi bila lišena svoje hvale da je čovjek zbog samoga naravnoga zajedništva pritekao u pomoć drugome čovjeku? Ipak ne dopire do vječnih nagrada što ne poteče iz vrela vjere. Jedan je uvjet za nebeske čine, drugi za zemaljske. Svjetovna dobrostivost dolazi do kraja u onima koje pripomaže. Kršćanska pak ljubav prelazi na samoga Stvoritelja. Kaže

se da smo dobrohotni prema onome o kojemu velimo da »djeluje u nama« (Fil 2,13). Gospodin reče: »Neka vaše svjetlo tako svijetli pred ljudima da vide vaša dobra djela i slave vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16).

4. — Veseli se, dakle, vjernička dušo! Spoznaj svoju slavu »u slavi« (1 Kor 1,31) onoga koji u tebi djeluje. Raspali se samim vazmenim otajstvom. Dužnost ti je biti spremnom zajedno trpjeti s onim koji je za sve trpio. Pobožni svetački život nije nikada tuđ Kritovu križu. Putene želje »ubija« (Ps 118,120) čavlima uzdržljivosti. Vaš duh ubija tjelesne pohote snagom Duha koji u njemu stanuje. Teško je da itko u sebi nema ništa što mora do temelja uništiti.

Ugasimo gnjev, usmrtimo oholost, razorimo raspuštenost, dublje iskorijenimo korijen škrtosti. Klicu ćemo »svih zala« (1 Tim 6,10) uspjeti zatrti ako uzmognemo iščupati pramen navedenih opačina. Dužni smo spomenutom marljivošću bez prekida njegovati duh. Tijelom se tako moramo služiti da ta naša narav svome ravnatelju omogući nužnu uslugu. Zasada tijelo treba nadasve obuzdavati uzdama uzdržljivosti. Valja udaljiti što stoji na putu uzvišenim željama.

Posebnim se čišćenjima na proslavu Gospodnjega vazma spremamo objema bitima. Ipak se korisna navika u svako doba hrani. Neka strogo zapovijedanje podložnima popusti. Neka prestane osvećivanje pogreškama i neka se okrivljeni za opačine vesele što su doživjeli dane kada se pod svetim i pobožnim vladarima oprašta strogost čak i javnih odmazda. Neka se dokinu mržnje, prestanu neprijateljstva, uvećaju osjećaji mira i dobrostivosti. Tko se mogao zlom onečistiti, neka se nastoji očistiti dobrostivošću. Božji će sud prema gospodarima biti oštar, ali će milosrdnima biti blag. Lijevi će zbog nečovječnosti biti otjerani u pakleni oganj. Desne će, pohvaljene radi pobožne milostinje, prihvatiti vječno nebesko blaženstvo u kraljevstvu.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i s Duhom Svetim živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

46.

1. III. 453.

1. — Predragi! Poznat nam je žar vaše pobožnosti. U postovima što prethode Gospodnjemu vazmu mnogi među vama pretječu naše nagovore. Korist je uzdržljivosti uistinu nužna za tjelesno obuzdavanje, ali i za očišćenje duše. Stoga želimo da vaše opsluživanje bude do te

mjere savršeno te od tjelesnih žudnja udaljite pohote, ali isto tako da i zablude isključite od dušinih razmišljanja. Za vazmeno se slavlje u kojemu se sjedinjuju sva otajstva naše vjere onaj sprema pravim i bogoslužnim očišćenjem čije se srce ne kalja nikakvom zabludom. Apostol kaže: »Sve je grijeh što nije iz vjere« (Rim 14,23). Zato će biti nekorisni i isprazni postovi onih koje je otac laži zaveo svojim varkama, a ne hrani ih istinito Kristovo tijelo.

Treba, dakle, svim srcem služiti božanskim zapovijedima i zdravoj nauci. Isto se tako moramo uzdržati svom razboritošću od bezbožnih mišljenja. Duša obavlja sveti i duhovni post kada odbacuje hranu zablude i otrove laži. Te otrove lukavi i podmukli neprijatelj sada himbenije unosi kada se nadolaskom časne svetkovine cijela Crkva općenito opominje da shvati otajstva svoga spasenja.

Onaj je pravi ispovjedalac i štovatelj Kristova uskrsnuća koga ne smućuje Kristova muka niti se vara s obzirom na njegovo rođenje. Neki se, naime, »stide« (Rim 1,16) evanđelja Kristova križa. Da smjelije »odbace« (1 Kor 1,17) muku prihvaćenu za otkupljenje svijeta, u Gospodina su zanijekali samu narav pravoga tijela. Nisu shvatili da božanstvo Boga Riječi ne može trpjeti niti se može mijenjati. Ono se pak tako spustilo do ljuskoga spasenja da nije vlastito napustilo. Moćno je, a naše je uzelo iz milosrđa. Prema tome, u Kristu su dva »lika« (Fil 2,6-7), ali je jedna osoba. Sin je Božji Sin čovječji. Gospodin je jedan. Odlukom je ljubavi prigrlio slugino stanje. Tome se nije podvrgao zakonom nužnosti. Gospodin je svojom moći postao ponizan, podložan patnji, smrtan. Da uništi vladavinu grijeha i smrti Krist je po biti slabosti bio sposoban za patnju, ali u naravi istine nije ništa izgubio od svoje slave.

2. — Predragi! Kada čitate ili slušate evanđelje, u Gospodinu našemu Isusu Kristu nešto zamjećujete podložno nepravdama, a nešto obasjano čudesima. Tako se u istome sad očituje ljudsko, sad blista božansko. Ništa od spomenutoga ne pripisujte lažnosti kao da je u Kristu samo ljudstvo ili jedino božanstvo. Vjerno vjerujte u oboje i obojemu se ponizno poklonite. U jedinstvu Riječi i tijela nema nikakva odvajanja. Tjelesni dokazi u Isusu nisu stoga lažni jer su se u njemu očitovali božanski znaci. Istinita su i obilata svjedočanstva u Isusu za obje naravi. Po uzvišenosti su božanskoga promisla uzrok što shvaćamo kako u Riječi koja je nerazriješivo nedjeljiva od tijela podlagana patnji i božanstvo u svemu ima dijela u tijelu i tijelo u božanstvu.

Kršćanska dušo! Ti bježiš od laži i učenica si Istine. Vjerno se služi evanđeoskom poviješću! Gospodnje vidljive čine — kao da si osobno u apostolskome društvu — razluči duhovnim shvaćanjem i tjelesnim motrenjem. Pripiši čovjeku ukoliko se Krist kao dijete rađa od žene, a Bogu što ni začećem ni rođenjem nije ranio Majčino djevičanstvo. Spoznaj da pelene omataju »slugin lik« (Fil 2,7) što leži u jaslama. Priznaj da su Gospodnji »lik« (Fil 2,6) navijestili anđeli, obznanila počela i da su mu se poklonili mudraci. Uzmi za ljudsko što Krist nije odbio svadbenu gozbu, ali božansko potvrdi time što je vodu pretvorio u vino. Neka ti naše obznani sućut koju je Gospodin iskazao plačem za preminulim prijateljem. Neka se u tome nazre božanska moć što se nakon četverodnevnoga ukopa samom naredbom riječi digao živ onaj isti koji je već zaudarao. Bio je tjelesni čin načiniti blato od pljuvačke i zemlje. Time pak obasjati premazane slijepačke oči bez dvojbe bijaše oznaka snage koja je za očitovanje svoje slave pridržala što nije poklonila prirodnim počelima.

Na pravoga čovjeka spada mirnim snom otkloniti tjelesni umor, ali je biljeg pravoga Boga obznanjenom zapoviješću utišati silu bijesnih oluja. Ljudska dobrostivost gladnima daje jelo. To čini društveni duh. Ali s pet kruhova i dvije ribe nahraniti pet tisuća muževa izuzevši žene i djecu zar se itko usuđuje nijekati da je to božansko djelo? Božanstvo je omogućilo da s njime sudjeluje usluga pravoga tijela. Tako je pokazalo da je ono nazočno u čovjeku i da je čovjek u njemu. Rane se iskonske ostarjelosti drukčije nisu mogle izliječiti u ljudskoj naravi osim da Božja Riječ za se uzme tijelo iz Djevičina krila te se u jednoj te istoj osobi zajedno rodi tijelo i Riječ.

3. — Predragi! Po Gospodnjem je utjelovljenju cijela Crkva Kristovo tijelo. Postojanim srcem čuvajmo vjeru u to Utjelovljenje. Uzdržite se od svih krivovjernih laži. Vjerujte da će vam milosrdna djela koristiti i da će vam očuvana čistoća biti plodna ako vam pameti ne zablati nikakva nečistoća krivih mišljenja. Odbacite umovanja svjetovne mudrosti. Gospodinu su mrska. Nitko po toj mudrosti nije mogao doprijeti do spoznanja istine. U duši čvrsto držite što izgovarate u Vjerovanju. Vjerujte da se Sin Božji koji je s Ocem suvječan i »po kojemu je sve postalo i bez kojega nije ništa postalo« (Iv 1,3) na kraju vremena rodio »po tijelu« (Rim 1,3). Vjerujte da je tjelesno raspet, umro, uskrsnuo, uzdignut na visine povrh nebeskih vlasti. Stavljen je Ocu zdesna. Radi suđenja živih i mrtvih doći će u tijelu u kojemu je uzišao. To Apostol propovijeda svim vjernicima. Kaže: »Ako ste su-uskrsnuli s Kristom, tražite što je gore, a ne što je na zemlji. Mrtvi ste i vaš je život skriven s Kristom u Bogu. Kada se pojavi Krist koji je vaš život, i vi ćete se pojaviti s njime u slavi« (Kol 3,1-4).

4. — Predragi! Posjedujući povjerenje u takvo obećanje budite nebeski ne samo nadom već i vladanjem. Pramda u svako doba moramo nastojati oko posvećenja i duše i tijela, ipak se u ovim četrdesetodnevnim postovima izgladite pomnijim milosrdnim djelima i to ne samo dijeljenjem milostinje koja ima veliki učinak kod očišćena već također opraštanjem uvreda i otpuštenjem kazna za prijestupe. Tako se neće moliteljima suprotstaviti pogodba koju je Bog stavio između sebe i čovjeka. Po Gospodnjemu učenju govorite: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima svojim« (Mt 6,12). Moramo od svega srca ispuniti što govorimo. Tada će se u punini obistiniti što u nastavku molimo. Nećemo upasti u napast i bit ćemo oslobođeni od zla.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

47.

21. II. 454.

1. — Predragi! Znamo da je vazmeno otajstvo među svim kršćanskim svetkovinama na prvome mjestu. Da ga dostojno i prikladno proslavimo, ustanove nas svekolikoga vremena pripremaju. Unatoč tome, našu pobožnost posebice traže sadašnji dani. Poznato je da su oni blizi najuzvišenijoj tajni božanskoga milosrđa. S pravom je nauk Duha Svetoga za te dane propisao po svetim apostolima veće postove da zajedničkim udioništvom u Kristovu križu i mi nešto za ono učinimo što je Gospodin radi nas učinio. Apostol reče: »Ako zajedno trpimo, zajedno ćemo se i proslaviti« (Rim 8,17).

Izvjesno je i sigurno čekanje obećanoga blaženstva gdje postoji sudioništvo u Gospodnjoj muci. Nema, predragi, nikoga kome obilježje vremena uskraćuje dio na toj slavi. Kao da je mirno doba prazno ako je riječ o stjecanju kreposti! Apostol u propovijedi reče: »Svi će trpjeti progonstva koji žele pobožno živjeti u Kristu« (2 Tim 3,12). Zato nikada ne ponestaje nemira od progonstva ako nikada nije odsutno bogobojazno opsluživanje. Sami Gospodin u svojim pobudama kaza: »Tko ne prigrli svoj križ i ne slijedi me, nije mene dostojan« (Mt 10,38). Navedena se riječ — u to ne smijemo sumnjati — ne odnosi samo na Kristove učenike već na sve vjernike i čitavu Crkvu koja je u onima koji

su bili nazočni kao cjelina čula svoje spasenje. Kako se, dakle, mora u svako doba živjeti pobožno, isto tako u svako vrijeme valja nositi križ. S pravom se govori o križu svakoga pojedinca jer se nosi na vlastiti način i po osobnoj mjeri. Jedan je naziv za progonstvo, ali nije jedan uzrok ratovanju. Najčešće je veća opasnost onaj tko skriveno vreba nego očiti neprijatelj. Blaženoga su Joba učile izmjene u dobru i zlu ovoga svijeta. Stoga je pobožno i istinito rekao: »Zar ljudski život na zemlji nije kušnja« (Job 7,1)?

Na vjernu dušu ne navaljuju samo tjelesne muke i patnje. Čak se i uz zdrave udove muči teškom bolešću ako je oslabi tjelesna pohota. »Tijelo žudi protiv duha, a duh protiv tijela« (Gal 5,17). Razumna je duša naoružana zaštitom Kristova križa. Ne pristaje na štetne požude iako je nadražena. Probadaju je »čavli« uzdržljivosti i »Božjega straha« (Ps 118,120).

Protiv ljudi koji su u dobroj nakani đavao ne prestaje poticati obilje neprijateljstava onih koji im nisu slični. U mržnju lako padaju oni čiji nepošteni život postaje još prezreniji ako se usporedi s čestitim ljudima. Nepravda se ne miri s »pravednošću« (2 Kor 6,14), a pijanstvo mrzi umjerenost. Krivotvorina ne uspostavlja nikakvo slaganje s istinom. Oholost ne ljubi umiljatost, raspuštenost sramežljivost, škrtost širokogrudost. Ta je različitost vrelo veoma tvrdokornih sukoba. Ona neprestano uznemiruje samu nutrinu pobožnih srdaca čak ako na vani i pristaje. Prava je istina da će »trpjeti progonstvo koji budu htjeli pobožno živjeti u Kristu« (2 Tim 3,12). Također je istina da je »ovaj cijeli život iskušenje« (Job 7,1). Neka se svaki vjernik, poučen vlastitim iskustvima, naoruža Kristovim križem. Tako će biti dostojan Krista.

2. — Predragi! One koji po navedenome naporu teže prema vječnim nagradama đavolska lukavost najviše zaskače u tome što im podruje vjeru kada im ne može izopačiti čestitost. Tko se udalji od ispovijedanja istine, prelazi na drugi put koji je sav uzmicanje. Takav će toliko biti bliže smrti koliko se više udalji od katoličke vjere.

Navedeno po svojoj nepažnji i u naše dane trpe oni koji su od duha nekoć uništene i davno osuđene zablude uspostavili drevno bezumlje. Usuđuju se u Kristu nijekati dvostruku narav jer Krist ne bi uzeo istinito tijelo ili bi se njegovo božanstvo pretvorilo u tijelo. Po Maniju, u Kristu nema nikakva uskrsnuća jer u njemu nije bilo nikakve muke. Po Apolinaru, samo je promjenljivo božanstvo Riječi bilo podloženo trpljenju. Ali to misliti i stavljati u uši kršćanskome puku što je drugo doli uništiti same temelje naše vjere i nijekati da je pravi

Sin Božji također pravi Sin čovječji? Ipak se samo u tome nalazi obnova ljudskoga roda o kojoj svjedoči Zakon i koju su obaćavali proroci. Naviještala su je sva starozavjetna znamenja. Veliko »otajstvo« (1 Tim 3,16) božanskoga milosrđa što će koristiti svim vjekovima bilo je često i dugo naznačivano da se u nj ne sumnja kada se obistini u određeno vrijeme.

Otkada je »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) tako je u Kristu jedna osoba Boga i čovjeka da u nijednome djelovanju nema diobe obiju naravi. Unatoč tome, evanđeoska istina Sinom čovječjim veoma često naziva onoga koga navješta Sinom Božjim. Premda od onoga što se iznosi jedno pripada ljudstvu, drugo božanstvu, ipak se jedno i drugo spominje pod imenom Sina čovječjega. Vjera vjeruje da je Gospodin Isus Krist koji se rodio od Djevice Marije istodobno Bog i čovjek. Stoga neka ne oklijeva u Bogu priznati ljudstvo ili u čovjeku božanstvo. Tako je u Riječi poniznost pravoga čovjeka i u tijelu pravo veličanstvo Boga koji je uzeo tijelo.

3. — Predragi! Neka je prigodom vazmene svečanosti kojoj moramo pripraviti čistoću srca dosta što smo iznijeli o utjelovljenju Riječi. Vi, inače, znate da ste o tome više puta odavle poučavani. Sada vašu pobožnost podsjećam na ono što traži vrijeme. Sveti i spasonosni post uresite pobožnim djelima. Naročito se moramo truditi oko oproštenja grijeha. Sebi bez sumnje obećajete božansko milosrđe ako i sami oprostite svaku uvredu svojih podložnika. Dolikuje da se na takvu svetkovinu Božji narodi sastanu miroljubivi i složni. Sada osvetnička strogost popušta i kod državnih sudova. Stoga se još više mora ublažiti i u kršćanskim srcima. Svetačka se skrb nadasve treba pobrinuti da nitko ne zebe, ne gladuje, ne trpi oskudicu, ne gine od tuge i da nitko nije svezan niti zatvoren u tamnicu. U tome se slučaju ne smije toliko pomišljati na veličinu opačine nego na naravno zajedništvo. Tako će sud kojim se drugi »sudi« (Mt 7,2) postići milosrđe u Boga koji sudi. »Blaženi milosrdni jer će se njima smilovati Bog« (Mt 5,7) koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

48.

13. III. 455.

1. — Predragi! Između svih dana koje kršćanska pobožnost na mnogo načina drži časnima, od vazmene svečanosti nijedan nije odličniji. U Božjoj se Crkvi po njemu posvećuje dostojanstvo svih blagdana. Čak se sami Gospodin rodio od Majke radi toga otajstva. Sin

Božji nije imao drugi razlog da se rodi nego da može biti prikovan na križ. U Djevičinu je krilu uzeto smrtno tijelo, a u smrtnome je tijelu izvršena promisao o muci. Neizrecivi je naum Božjega milosrđa učinio da nam to bude otkupna žrtva, ukinuće grijeha i začetak uskrsnuća za život vječni.

Razmatrajući pak što je po Gospodnjemu križu stekao čitavi svijet, shvaćamo da se s pravom na proslavu vazmenoga dana spremamo postom kroz četrdeset dana. Tako možemo dostojno pribivati božanskim tajnama. Treba da se ne samo vrhovni svećenici ili svećenici drugoga reda odnosno sami službenici otajstava već cijelo crkveno tijelo i svekoliki vjernički skup očisti od svih nečistoća. Na taj će način Božji hram kojemu je temelj sami Utemeljitelj biti u svemu kamenju lijep i svijetao u svakome svome dijelu.

Kraljevske se palače i glavni stanovi viših vlasti s razlogom krase svakim ukrasom. Izvrsnija su boravišta ljudi čije su zasluge veće. Kojom tek brigom treba sagraditi i kolikom čašću uresiti »obitavalište« (Ef 2,22) smoga božasntva! Ono se, dakako, ne može ni početi ni dovršiti bez pomoći svoga Stvoritelja. Međutim, izgraditelj je obitavališta omogućio da ono vlastitim trudom može postići svoje uvećanje. Kod izgradnje se toga hrama upotrebljava živa i razumna tvar. Duh pak milosti potiče da se dragovoljno ugradi u jedinstveno zdanje. Ta je tvar zato ljubljena i tražena da i ona traži, iako nije tražila, i ljubi, premda nije ljubila.

Blaženi apostol Ivan kaže: »Ljubimo se međusobno jer je nas prije Bog ljubio« (1 Iv 4,19). Svi su, dakle, vjernici i svaki pojedini između njih jedan te isti »Božji hram« (1 Kor 3,16). Stoga to mora biti savršeno u svima i u pojedincima. U svih članova ne postoji ista ljepota. Ne može kod tolike različitosti dijelova postojati istost zasluga. Unatoč tome, postiže se zajedništvo ljepote i sveza ljubavi. Oni koji su dionici svete ljubavi uzajamno se raduju svojim dobrima iako se ne služe istim milosnim darovima. Ne može im biti tuđe što ljube jer uvećavaju vlastito blago kada se vesele tuđemu napretku.

2. — Predragi! To je, eto, zajedništvo svetih. Tu se isto ljubi, isto voli, isto osjeća. Tu nema mjesta za ohole, zavidne, škrte ili za bilo što čime se ispraznost slavi ili što gnjev bjesni i razjaruje, a raskalašenost raspasuje. Navedeno se ne ubraja u Kristov savez već u đavlov dio. Daleko se udaljuje od pobožnih stanova.

Protivnik nevinosti i neprijatelj mira drhti. Sam nije »ustrajao u istini« (Iv 8,44). Radi oholosti je izgubio svu slavu svoje naravi. Žali što Božje milosrđe obnavlja čovjeka i uvodi u dobra koja je sam izgubio. Nije čudno ako poštenje onih koji ispravno djeluju muči začetnika grijeha i ako ga izjeda postojanost ljudi koje ne uspijeva oboriti. Čak ima i takvih koji nasljeduju djela te zloće. Mnoge — to treba žaliti — muče tuđi napreci. Znaju da se mane ne sviđaju krepostima. Stoga se oružaju mržnjom protiv onih čiji primjer ne slijede.

Božje sluge i učenici Istine ljube i one koji su od njih različiti. Radije zameću rat manama nego se bore protiv ljudi. Nikome ne vraćaju »zlo za zlo« (Rim 12,17). Uvijek žele popravak grešnika. Nadasve je lijepo i uspoređuje se božanskoj dobrostivosti ako se samih sebe sjećamo u drugome te i u neprijatelju ljubimo vlastitu narav. Znamo mnoge koji su iz najgorega ćudoređa prešli u najbolje. Od pijanica postali su trijezni, od okrutnika milosrdni, od otimača velikodušni, od raspuštenih čisti i od divljih mirni ljudi. Gospodin je rekao: »Nisam došao pozvati pravedne nego grešne« (Mt 9,13). Nijednome kršćaninu nije dopušteno nikoga mrziti jer se nitko ne spašava osim oproštenjem grijeha. Ne znamo kako će duhovna milost učiniti dragocjenima one koje je tjelesna mudrost učinila jeftinima.

3. — Neka, dakle, Božji narod bude svet i dobrohotan: svet da otkloni zabranjeno; dobrohotan da vrši zapovjeđeno. Veliko je imati pravu vjeru i zdrav nauk. Ovo je dostojno velike hvale: umjereno jesti, blaga umiljatost i čista uzdržljivost. Ipak su sve vrline gole bez ljubavi. U nijednoj se ćudorednoj odličnosti ne može nazvati plodnim što nije rodio porod ljubavi. Stoga Gospodin kaže u Ivanovu evanđelju: »Po tome će svi znati da ste moji učenici ako se budete međusobno ljubili (Iv 13,35). U Ivanovoj poslanici čitamo: »Predragi! Uzajamno se ljubimo jer ljubav je od Boga. Svatko tko ljubi, rođen je od Boga i poznaje Boga. Tko ne ljubi, ne pozna Boga jer Bog je ljubav« (1 Iv 4,7-8).

Neka se, dakle, ispitaju vjerničke duše i na pravome ispitu rasude prisne osjećaje svoga srca. Ako nađu da je od plodova ljubavi nešto pobožno u njihovim savjestima, neka ne dvoje da je u njima nazočan Bog. Da sve više i više postaju sposobne za takvoga gosta, neka se šire djelima ustrajnoga milosrđa. Ako je »Bog ljubav« (1 Iv 4,16), ljubav ne može imati nikakvu među jer se božanstvo ne da uokviriti nikakvim omeđenjem.

4. — Predragi! Za ostvarenje je kreposti ljubavi svako vrijeme prikladno. Ipak ovi dani na nju posebnije sokole. Oni koji duševnom i tjelesnom čistoćom žude primiti Gospodnju pashu, nadasve nastoje steći tu milost jer sadrži skup svih vrlina i pokriva »mnoštvo grijeha« (1 Pt 4,8).

Proslavit ćemo otajstvo koje se izdiže povrh svega. U njemu je krv Isusa Krista uništila naše opačine. Stoga na prvome mjestu pripravimo žrtve milosrđa da ono što nam je priskrbila Božja dobrota i mi omogućimo ljudima koji su griješili protiv nas. Nepravde predajmo zaboravu. Krivnje neka više ne poznaju kaznu i neka se sve podložničke uvrede oslobode osvetnoga straha. Neka nikoga ne zadržavaju kaznene ograde i neka u tamnim zatvorima ne ostaju tužni okrivljenički uzdasi. Ako tko radi kojega zlodjela takve drži podložnima, neka ne sumnja da je grešnik. Da sam stekne oproštenje, neka se veseli što je nekoga našao kome će oprostiti. Snagom Božjega učenja govorimo: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Ne sumnjamo da u skladu sa svojom molitvom postižemo božansko milosrđe.

5. — Sada se mora širokogrudnost pokazati blagonaklonom prema siromasima i onima koje pogađaju razne slabosti. Tako će glas mnogih iskazati hvalu Boga i naši će postovi biti korisni potrebanima. Gospodina nikakva vjernička pobožnost više ne veseli od one koja dariva njegove siromahe. Gdje Gospodin ustanovi brigu o milosrđu, raspoznaje sliku svoje ljubavi. Tu se ne treba bojati da će se smanjiti imutak jer je veliko blago sama dobostivost. Ne može ponestati tvari za širokogrudost gdje Krist hrani i gdje se on hrani. U svakome takvome djelu djeluje ruka koja kruh umnaža kada ga dijeli kao što ga umnaža kada ga izdaje.

Neka djelitelj milostinje bude siguran i veseo. Imat će najveću dobit kada za se najmanje zadrži. Rekao je apostol Pavao: »Onaj koji sijaču daje sjeme, dat će i kruh za jelo. Umnožit će i vaše sjeme i uvećat rast plodova vaše pravednosti« (2 Kor 9,10).

Po Kristu Isusu našem Gospodinu koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

49.

17. II. 457.

1. — Predragi! Kroz sve dane i vremena pred nama lebde stanoviti znaci božanske dobrote. Nijedan dio godine nije tuđ svetim tajnama. Posvuda nam dolaze u susret pomoći našega spasenja. Uvijek željno

iščekujemo Božje milosrđe koje nas poziva. Ali sve što se u različitim milosnim djelima i darovima poklanja za obnovu ljudskih duša, sve nam se to sada očitije i obilatije dijeli jer se ne obavlja ništa djelomično već se sve odjednom slavi.

Primiče se vazmena svečanost. Pred nama je najduži i najsvetiji post koji se beziznimno nameće opsluživanju svih vjernika. Nitko nije toliko svet ni tako pobožan da ne treba biti svetiji i pobožniji. Tko je, dok se nalazi u ovome nesigurnome životu, izuzet od napasti ili slobodan od grijeha? Tko sebi ne želi nešto kreposna dodati ili koju manu odstraniti? Suprotivštine štete, sreća kvari. Nije manja pogibao oskudijevati na željenome nego obilovati na dopuštenome. Preobilje je bogatstva zamka. Ali su to i nedostaci siromaštva. Preobilje uznosi do oholosti, nedostaci potiču da se čovjek tuži. Kuša zdravlje, ali i bolest. Zdravlje se zna zanemariti. Bolest je uzrok tuge. Zamka je u sigurnosti, ali i u strahu. Nema razlike da li duh kojim vlada zemaljsko osjećanje zaposjeda veselje ili briga. Ista je bolest malaksati pod ispraznim uživanjem ili se mučiti tjeskobnom skrbi.

2. — Potpuno se, prema tome, ispunja misao Istine koja nas uči da je put »što vodi do života uzak i strm« (Mt 7,14). Brojne čete stupaju sredinom staze što vodi u smrt. Rijetke su stope malenoga skupa koji izlazi na puteve spasenja. Zašto je napučenija lijeva staza nego desna? Stoga što je mnoštvo veoma sklono svjetovnim radostima i tjelesnim dobrima. Premda se tu želi propadljivo i nesigurno, ipak se dragovoljnije prihvaća trud oko pohotne želje nego oko ljubavi za istinom.

Bezbrojni su koji čeznu za vidljivim. Jedva se dadu naći koji vječno stavljaju pred vremenito. Kaže blaženi apostol Pavao: »Vidljivo je vremenito. Vječno je što se ne vidi« (2 Kor 4,18). Put se kreposti nekako skriva i u tajnosti je. »Spašavamo se po ufanju« (Rim 8,24). Prava vjera nadasve ljubi što ne dotiče nikakvim tjelesnim osjetilom. Treba, dakle, velik trud i napor da se pokret srca uzdrži od svakoga grijeha. Bezbrojni mamci požuda odasvuda mame. Teško je silu duha uzdržati od svake zavodljivosti. »Tko dotiče smolu, a da ga ona ne oblati« (Sir 13,1)? Tko tijelom ne slabi? Tko se u »prahu« (Job 7,5) ne zanečisti? Tko je, napokon, tako čist da se ne uprlja onim bez čega se život ne provodi?

Božanski nauk naređuje po Apostolu: »Oni koji imaju žene, neka budu kao da ih ne posjeduju; koji plaču, neka budu kao da ne plaču; koji se vesele kao da se ne vesele; koji kupuju kao da ne posjeduju;

koji se služe ovim svijetom kao da se ne služe. Prolazi oblik ovoga svijeta« (1 Kor 7,29-31). Blago duši koja vremena svoga putovanja prijeđe u čistoj trijeznosti i ne zastaje kod onoga kuda nužno mora hodati. Neka je radije gošća nego gospodarica posred zemaljskoga. Neka posjeduje ljudska čuvstva i neka se oslanja na božanska obećanja.

3. — Predragi! Ovi sadašnji dani kao nijedni drugi ne traže i ne daju tu snagu. Dok im se posvećuje naročita pozornost, stječe se navika u kojoj se ustrajava. Vama je poznato da je ovo vrijeme kada, uz đavlov bijes, po cijelome svijetu kršćanska vojska mora biti boj. Ako je tko radi lijenosti bio mlak ili je brigama bio zaposjednut, sada se mora naoružati duhovnim oružjem i nebeskom trubljom osokoliti i početi bitku. Onaj čijom je »zavišću smrt ušla u svijet« (Mudr 2,24) sada plamti od velike zavisti i muči se najvećom bolju. Vidi da se od roda svih ljudi novi narodi uvode u posinstvo Božjih sinova i da se djevičanskom plodošću Crkve uvećava preporođeni naraštaj. Đavao zamjećuje da se lišava prava na svoju vlast i tjera iz srdaca ljudi koje je posjedovao. Otimlje mu se iz oba roda tisuće staraca, mlade čeljadi, mališana. Nad nikim ne vlada ni vlastiti ni iskonski grijeh. Opravdanje nije nagrada za zasluge nego se daje samom darežljivošću milosti. Pale i zavedene prijevarom đavolskih zasjeda peru pokorničke suze. Vrata milosrđa otvara apostolski ključ. Tako se pali pripuštaju lijekovima pomirenja. Đavao, uz to, osjeća da se bliži dan Gospodnje muke i da ga uništava moć križa koji je u Kristu slobodnu od svakoga duga smrti bio otkupljenje svijeta, a ne kazna za grijeh.

4. — Da pak neprijateljeva zloća što kipti ne bi imala nikakva uspjeha u svojoj zavisti, valja kod ostvarenja Gospodnjih naredaba segnuti za marljivijom plodnošću. Ovo je vrijeme kada se sastaju sve tajne božanskoga milosrđa. Zato ga prihvatimo kao duševnu i tjelesnu pripravu. Molimo Božje vladanje i pomoć da uzmognemo sve izvršiti po onome »bez kojega ništa ne možemo učiniti« (Iv 15,5). U tu se svrhu naređuje da se pomoć traži u naredbodavaoca. Neka se nitko ne ispričava izgovorom slabosti jer koji je poklonio »htijenje« (Fil 2,13) daje i moć. Kaže blaženi apostol Jakov: »Ako je kome među vama potrebita mudrost, neka je traži od Boga koji svakome daje izobila i bez prigovora. Bog će dati« (Jak 1,5).

Koji vjernik ne zna oko kojih vrlina mora nastojati i koje pogreške mora izbjegavati? Tko je prema svojoj savjesti tako popustljiv ili tako neupućeni sudac da mu nije poznato što od sebe mora odbaciti, a što u sebi povećati? Nitko nije tako daleko od razuma da ne shvaća

kakvoću svoga vladanja ili mu nisu znane tajne vlastitoga srca. Neka se, dakle, sebi ne sviđa u svemu i neka se ne sudi po tjelesnim nasladama. Svaku svoju naviku neka stavi na vagu božanskih zapovijedi. Jedno se naređuje da bude, drugo zabranjuje da ne bude. Točnim će se ispitom vagati tko bude ćudoređe svoga života mjerio uspoređenjem obiju težina.

Zgodno je Božje milosrđe u svoje zapovijedi pohranilo najsjajnije ogledalo u kojemu će čovjek gledati lice svoje duše. Tako će spoznati koliko sliči i koliko se razlikuje od Božje »slike« (Post 1,27). Polako će odbacivati putene želje i poslove što uznemiruju. Barem se u danima svoga otkupljenja i obnove od zemaljskoga prenesimo u nebesko.

5. — Točno je da – kako piše – »svi u mnogome griješimo« (Jak 3,2). Stoga neka prvi osjećaj bude milosrđe. Zaboravimo tuđa zlodjela prema sebi. Ne oskvrnimo nikakvom osvetničkom žudnjom najpobožniji ugovor kojim smo se obvezali u Gospodnjoj molitvi. Govorimo: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Stoga ne budimo teški kod opraštanja jer nas obuzima osvetna želja ili popustljiva blagost. Čovjek mora više za tim čeznuti – ukoliko je uvijek izložen opasnostima iskušenja – da su njegovi grijesi nekažnjeni nego da sam kažnjava tuđe.

Uostalom, što tako dobro odgovara kršćanskoj vjeri kao da se oproštenje grijeha obavi u Crkvi, ali i u svim kućama? Neka se stoga odlože prijetnje i raskinu verige koje pogibeljnije vežu onoga koji ih nije razriješio. Što je tko učinio drugome, svojim je zakonom odredio samome sebi. »Blaženi milosrdni jer će se njima Bog smilovati« (Mt 5,7). Bog je u svojim sudovima »pravedan i blag« (Ps 114,5). Pripušta da neki budu pod tuđom vlašću kako bi se istom mjerom čuvala korist stege i smjernost blagosti. I neka se nitko ne usudi zanijekati oproštenje tuđim grijesima, a moli da ga za svoje stekne.

6. — Gospodin je kazao:»Blaženi miroljubivi jer će se zvati Božjim sinovima« (Mt 5,9). Stoga neka se obustave sporovi svih nesloga i mržnja. Neka nitko ne misli da će imati dijela u vazmenoj svetkovini ako je zanemario uspostaviti bratski mir. Neće kod najvišega Oca biti na sinovskome popisu tko ne bude u bratskoj ljubavi.

Neka kršćanski postovi budu tusti diobom milostinje i skrbi za siromašne. Što tko uskrati svome uživanju, neka potroši na slabe i potrebne. Nastojmo da svi jednim ustima blagosivlju Boga. Tko daje neki dio svoga imutka, neka razumije da je službenik božanskoga

milosrđa. Bog je siromahov dio stavio u djeliteljevu ruku. Grijesi se peru krsnom vodom, pokorničkim suzama, ali i milostinjom. Pismo kaže:»Kao što voda gasi vatru, milostinja ništi grijeh« (Sir 3,33).

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

50.

9. III. 458.

1. — Predragi! Primiče se vazmena svečanost. Običaj je da joj prethodi post koji nas kroz četrdeset dana vježba radi posvećenja tijela i duše. Proslavit ćemo najveću svetkovinu svih svetkovina. Dužni smo se pripraviti spomenutim opsluživanjem da zajedno umremo u smrti onoga u čijemu smo uskrsnuću zajedno uskrsnuli. Blaženi apostol Pavao kaže: »Umrli ste i vaš je život skriven s Kristom u Bogu. Kada se pokaže Krist koji je vaš život, i vi ćete se s njime pojaviti u slavi« (Kol 3, 3-4). U čemu je naše dioništvo smrti s Kristom osim da prestanemo biti što smo bili? Što je »sličnost« (Rim 6,5) s uskrsnućem doli odlaganje starosti? Stoga čovjek koji shvaća tajnu svoje obnove mora odložiti tjelesne mane i ukloniti sve grešne nečistoće. Sjat će odjećom kreposti kada uđe na svadbenu gozbu. Zaručnikova dobrota sve zove na sudjelovanje u kraljevskoj gozbi. Unatoč tome, svi pozvani moraju nastojati da su dostojni dara svetih jela. Neki zlorabe Božju »strpljivost« (Rim 2,4). Nisu u savjesti čisti. Postaju radi duge nekažnjenosti sigurni. Ali kazna se odlaže da se popravku omogući vrijeme.

Milosrđe našega Boga ne »želi grešnikovu smrt nego samo da se obrati i živi« (Ez 33,11). Ipak neka nitko ne kasni to prigrliti jer nije dobio što je zaslužio. Ne ukida se što se odlaže. Ne umiče osudi tko nije tražio oproštenje. Svi nemaju isti razlog da traže oproštenje. Grijeh se razlikuje od grijeha i zločin od zločina na mnoge načine i različitim mjerama.

Svi su vjernici dužni težiti za potpunom nevinosti i punom čistoćom da se mogu upisati u zajedništvo onih o kojima se kaže:»Blaženi čisti srcem jer oni će gledati Boga« (Mt 5,8). Svim trudom i snagom treba nastojati da se najpunijim očišćenjem ukloni što nečisti skrovitost savjesti i sve što mrači oštrinu duha. Piše: »Tko će se pohvaliti da ima čisto srce ili da je čist od grijeha« (Job 7,1)? Ipak se ne smije očajavati s obzirom na stjecanje čistoće. Ona se uvijek dobiva kada se za nju moli. Što se očistilo priznanjem, ne predaje se sudskoj presudi.

2. — Predragi! Svi sinovi Crkve po Gospodnjemu nauku jednolično govore u molitvi: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo svojim dužnicima« (Mt 6,12). Nitko dok je u vremenu ovoga života koji je »sav iskušenje« (Job 7,1) nije tako svet da mu ne bi trebalo oproštenje nikakvoga grijeha. Pogibelji bezbrojnih opačina stoje svuda uokolo. Preko dopuštenih uporaba prelazi se neumjerenome pretjerivanju. Brigom za zdravlje navaljuje pohotno uživanje. Požudi nije dovoljno što može dostajati naravi. Otuda nastaje trajno nezasitljiva ljubav za posjedovanjem. Otuda je žudnja za isticanjem. Naslanja se na pleme ili potomstvo. Oholost joj je potomstvo ili roditelj.

To su te i takve kušnje koje su mnogovrsno i beskrajno prazne. Koja im se krepost ispravnije suprotstavlja nego uzdržljivost što pruža i jača snage kojima se hrane i čuvaju dobra duše i tijela? Stoga u nebeskim crkvenim uredbama donose veliku korist postovi koji su božanski ustanovljeni. Dok se tjelesna sklonost podlaže zakonima uzdržljivosti, razblažuje se nutarnji napon. Tako duh posti od bezakonja kao što tijelo posti od jela. Gospodin kaže: »Blaženi koji gladuju i žeđaju pravednost. Oni će se nasititi« (Mt 5,6). Prema tome, Božji narod posjeduje duhovne gozbe i čiste užitke koje spasonosno ište i pohvalno žudi. Prorok kaže u pohvali: »Kušajte i vidite kako je sladak Gospodin« (Ps 33,9). Tko okusom srca dotiče slast Božje pravednosti i milosrđa kojima se ravna svekolika njegova providnost i tko pije višnje užitke uz iskustvo trajnoga očuvanja od prezasićenosti udivljenjem pred nebeskim dobrima, prezret će propadljiva i vremenita dobra. Grijat će se »ognjem« (Lk 12,49) koji pali Božja ljubav. Studen će se pretvoriti u žar i noć preinačiti u svjetlo. Tako Duh Sveti u vjerničkim dušama jednim činom tjera tame i uništava grijehe.

3. — Uzdržljivost kao majka vrlina rađa naznačene plodove. One što poste od mana dovodi do neizrecivih naslada. Sada, predragi, pomnijim nastojanjem vršimo nebeske zapovijedi. Čitavo je vazmeno otajstvo ustanovljeno zbog oproštenja grijeha. Nasljedujmo što želimo slaviti. Svoje oproštenje »milosrdni i pravedni Gospodin« (Ps 114,5) tako obećaje da ga nalaže onima kojima oprašta. Gospodin tumačeći kojim pravilom želi da se molimo Bogu Ocu kaže: »Ako ljudima oprostite njihove grijehe, i vama će vaše grijehe oprostiti vaš Otac koji je na nebesima. Ako ne oprostite ljudima, neće ni vaš Otac vama otpustiti vaše prijestupe« (Mt 6,14). Uvijet je posve pravedan i dobrohotan. Po njemu čovjek postaje dionik božanske moći. Svojom prosudbom drži u ravnoteži Božji sud. Gospodina prema sebi veže sudom kojim će sam suditi drugoga koji je sluga kao i sam.

Prema tome, ako je riječ o podložnima ili jednakima, neka se ljubi naravna istost. Svatko griješi. Neka svatko i oprašta. Što s veseljem primismo, lako udijelimo. Koliko budemo milosrdniji obiljem milostinje ili oproštenjem grijeha, toliko smo savršenije nevini.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJED O KRISTOVU PREOBRAŽENJU
(Mt 17,1-13)

51.

Subota pred 2. korizmenu nedjelju g. 445.

1. — Predragi! Evanđeosko je čitanje preko tjelesnih ušiju dirnulo nutarnji sluh naših duša. Pozvalo nas je razumjeti veliko otajstvo. Poduprti Božjom milošću lakše ćemo ga shvatiti ako svoje razmatranje usmjerimo na ono što je malo ranije kazano (usp. Mt 16,13-20). Spasitelj ljudskoga roda Isus Krist zasnivao je vjeru koja »zle poziva na pravednost i mrtve na život« (Rim 4,5). Svoje učenike poučavaše opomenama nauka i čudesnim činima da vjeruju kako je jedan te isti Krist i Božji Jedinorođenac i Sin čovječji. Jedno od toga bez drugoga ne bi koristilo spasenju. Jednako je bilo opasno vjerovati da je Gospodin Isus Krist ili samo Bog bez čovjeka ili samo čovjek bez Boga. Oboje moramo vjerovati. Kao što je istinsko čovještvo u Bogu, pravo je božanstvo u čovjeku.

Trebaše, dakle, utvrditi tu zdravu vjeru. S tom je nakanom Gospodin pitao svoje učenike što među drugim različitim mišljenjima oni o njemu vjeruju i misle. Tada je Petar objavom višnjega Oca nadvisio tjelesno i nadišao ljudsko. Duhovnim je očima vidio Sina živoga Boga i ispovjedio slavu božanstva. Nije gledao jedino bit tijela i krvi. Petar se Kristu silno dopao tom uzvišenom vjerom. Stoga je bio obdaren blaženom srećom i dobio svetu čvrstoću stijene. Crkva će zato

nadjačati paklena vrata jer je utemeljena na kamenu. Pri razrješivanju ili vezanju različitih slučajeva, na nebu se neće drukčije procjenjivati nego što je svojim sudom odredio Petar.

2. — Predragi! Uzvišenost je pohvaljenoga shvaćanja trebalo poučiti o tajni niže biti. Inače bi apostolska vjera, uzdignuta do slave ispovjedanoga božanstva u Kristu, smatrala da je uzimanje naše slabosti nedostojno i neprilično za Boga koji ne podliježe patnji. Vjerovalo bi se da je u Kristu ljudska narav tako proslavljena da je ne može dotaknuti patnja ni rastaviti smrt.

Gospodin je rekao da »mora ići u Jeruzalem i mnogo trpjeti od starješina, pismoznanaca i svećeničkih poglavara te biti ubijen i treći dan uskrsnuti« (Mt 16,21; 20,17-19). Petra je pak prosvijetlilo višnje svjetlo. Plamtio je najžarčom ispovijeđu Božjega Sina. Zato je pogrdno uzrujavanje i sramotu najokrutnije smrti odbacio iz vjerničkoga i slobodnoga - mislio je - gađenja. Isus ga je blagim prijekorom opomenuo i ponukao na želju da s njime sudjeluje u patnji. Spasitelj je naknadnim poticanjem nagovarao i poučavao da sebe zaniječu koji žude ići za njim. Takvi će zbog nade u vječno gubitak vremenitoga smatrati nečim najlakšim. Svoju će dušu onaj spasiti tko se ne straši da je izgubi radi Krista (usp. Mt 16,25).

Apostoli su čitavim srcem morali shvatiti snagu sretne postojanosti i uopće se ne bojati težine prihvaćenoga križa. Nisu se smjeli crvenjeti Kristove patnje. Nisu smjeli držati da se moraju stidjeti strpljivosti koja će tako podnijeti okrutnu muku da neće izgubiti slavu moći. Zbog rečenoga je Isus »uzeo Petra i Jakova i njegova brata Ivana«. S njima se popeo na osamljeno i veoma visoko brdo. Pokazao im je sjaj svoje slave. Oni su u njemu zapazili Božje veličanstvo. Zapravo je stoga Gospodin na poseban način i obećao da »neki od nazočnih učenika neće prije umrijeti nego vide kako Sin čovječji dolazi u svoje kraljevstvo« (Mt 16,28). Riječ je, jasno, o kraljevskome sjaju koji u naročitome smislu pripada naravi uzeta čovjeka. Krist je htio da ta tri muža vide taj sjaj. Neizrecivo i nedostupno gledanje samoga božanstva što se čuva za »čiste srcem« (Mt 5,8) u vječnome životu na nikakav način nisu mogli ni nazreti ni gledati dok su još u smrtnome tijelu.

3. — Gospodin, dakle, pred odabranim svjedocima otkriva svoju slavu koja tjelesni lik koji je zajednički s ostalim ljudima obasjava takvim sjajem da Kristovo lice sliči sunčevu bljesku, a odjeća izjednačuje snježnoj bjelini. Kod toga se preobraženja prvenstveno išlo za tim da se iz učeničkih srdaca ukloni sablazan križa i da poniznost

svojevoljne muke ne uznemiri vjeru onih kojima je bila objavljena vrsnoća skritoga dostojanstva. Ali se istom providnošću stvarala nada svete Crkve da cijelo Kristovo tijelo spozna kojom će se promjenom nadariti. Udovi sebi obećavaju dio na slavi što je prethodno zasjala na Glavi.

Govoreći o veličanstvu svoga povratka Gospodin je o naznačenome rekao: »Tada će pravedni sjati u kraljevstvu moga Oca kao sunce« (Mt 13,43). Za isto svjedoči blaženi apostol Pavao kada kaže: »Smatram da patnje ovoga vremena nisu dostojne buduće slave što će se objaviti u nama« (Rim 8,18). Opet veli: »Vi ste mrtvi i vaš je život skriven s Kristom u Bogu. Ali kada se pojavi Krist kao vaš život, tada ćete se i vi s njime pojaviti u slavi« (Kol 3,3-4).

4. — U spomenutome čudu na površinu dolazi i druga pouka kojom se učvršćuju apostoli i uzdižu do cjelokupnoga spoznanja. S Gospodinom su se pojavili Mojsije i Ilija, tj. zakon i proroci. Govorili su s Gospodinom da se najistinitije u toj nazočnosti petorice ljudi ispuni izreka koja glasi: »Sva riječ stoji kod dvojice ili trojice svjedoka« (Mt 18,16; Pnz 19,15). Što je postojanije i čvršće od riječi u čijemu nagovještaju odzvanja trublja Staroga i Novoga zavjeta i kada se s evanđeoskim učenjem slažu svjedočanstva davnih svjedoka? Međusobno se podudaraju stranice obaju saveza. Onoga koga su prethodni znaci obećali pod velom otajstva, sjaj sadašnje slave pokazuje očitim i očevidnim. Kaže blaženi Ivan: »Zakon je dat po Mojsiju, a milost i istina dođoše po Isusu Kristu« (Iv 1,17). U Kristu se ispunilo obećanje proročkih slika i smisao zakonskih propisa. Krist svojom prisutnošću poučava istinsko proroštvo. Po milosti omogućuje ostvariti naredbe.

5. — Petra su, dakle, zanijele objave otajstva. Prezreo je svjetovno i zasitio se zemaljskim. Stanovito ga je duhovno ushićenje odvuklo u žudnju za nebeskim. Ispunjen veseljem cijeloga viđenja, Petar je s Isusom želio ondje boraviti gdje se radovao nad njegovom očitovanom slavom. Stoga reče: »Gospodine, dobro je da budemo ovdje. Ako hoćeš, ovdje ćemo načiniti tri šatora – jedan tebi, jedan Mojsiju i jedan Iliji« (Mt 17,4). Međutim, Gospodin nije odgovorio na taj prijedlog. Naznačio je kako željeno, mada nije nečasno, nije u skladu s promisli jer se svijet ne može spasiti osim po Kristovoj smrti. Gospodnji je primjer vjerničku vjeru pozvao da, doduše, ne treba dvojiti o obećanome blaženstvu, ali da ipak shvatimo kako posred iskušenja ovoga života prije moramo moliti za strpljivost nego za slavu. Sreća kraljevanja ne može prethoditi vremenima patnje.

6. — »Dok je Petar još govorio, sjajni ih oblak, eto, zasjeni. I glas je, evo, s neba kazao: ovo je moj ljubljeni Sin u kome sam se nasladio. Njega slušajte« (Mt 17,5). U Sinu je bio nazočan Otac. U Gospodnjemu se sjaju koji je Gospodin uskladio prema učeničkome pogledu Roditeljeva bit nije odvajala od Jedinorođenca. Trebaše, međutim, istaknuti vlastitost obiju osoba. Kao što je tjelesni bljesak pogledu naznačio Sina, glas je iz oblaka sluhu obznanio Oca. Učenici su čuli taj glas. Pali su na lice i silno se prestrašili. Drhtali su ne samo od Očeva već i Sinova veličanstva. Uvećanim su razumijevanjem shvatili da je u Oca i Sina jedno božanstvo. Budući da u vjri nije bilo oklijevanja, u strahu nije bilo razlike.

Ono je, dakle, svjedočanstvo bilo široko i mnogostruko. Više se čulo u snazi riječi nego u zvuku glasa. Otac je rekao: »Ovo je moj ljubljeni Sin u kome sam se nasladio. Njega slušajte«. Zar se nije jasno čulo: »Ovo je moj Sin« kome pripada da je od mene i da je sa mnom bez vremena? Niti je Roditelj prije Rođenoga niti Rođeni kasniji od Roditelja. »Ovo je moj Sin«. Od mene ga ne dijeli božanstvo, ne luči vlast, ne razlikuje vječnost. »Ovo je moj Sin«. Nije posinovljen nego vlastit. Nije od drugda stvoren već od mene rođen. Nije od neke druge naravi niti se sa mnom uspoređuje. Rođen je od moje biti i meni je jednak. »To je moj Sin«. »Po njemu je sve nastalo i bez njega nije ništa nastalo« (Iv 1,3). Sve čini što i sam činim. Što vršim, sa mnom neodvojeno i bez razlučivanja vrši. Sin je u Ocu i Otac u Sinu. Naše se jedinstvo nikada ne dijeli. Ja sam koji sam rodio netko drugi, a drugi je i onaj koga sam rodio. Ipak vam nije dopušteno drugo o njemu misliti nego je moguće o meni suditi. »Ovo je moj Sin«. Nije »otimačinom« (Fil 2,6) segnuo za jednakošću koja mu je zajednička sa mnom. Također je nije silom ugrabio. Ostao je u »liku« (Fil 2,6) moje slave. Ali da obistini zajednički dogovor u svezi s obnovom ljudskoga roda, božansko je nepromjenljivo snizio do »slugina lika« (Fil 2,6).

7. — Toga, dakle, u kome potpuno i u cjelini uživam i čijim se propovijedanjem objavljujem i poniznošću proslavljujem bez oklijevanja slušajte. On je »istina i život« (Iv 14,6). Moja je »moć i mudrost« (1 Kor 1,24). »Njega slušajte«! Njega su nagovjestila otajstva iz Zakona i proročka su ga usta opjevala. »Njega slušajte!« On »svojom krvlju« (Otk 5,9) otkupljuje svijet, đavla veže i njegove »posude« (Mt 12,29) otima. Ništi »popis« (Kol 2,14) grijeha i savezne izdaje. »Njega slušajte«! On otvara put u nebo i mukom vam križa sprema stube uzlaska u kraljevstvo. Što se bojite s obzirom na otkupljenje? Što se – pobijeđeni – strašite slobode? Neka bude što hoće Krist. I ja to hoću.

Odbacite tjelesni strah i oboružajte se vjernom ustrajnošću. Nedostojno je da se u Spasiteljevoj muci onoga bojite čega se po njegovu daru ne strašite ni kod svoga svršetka.

8. — Predragi! Navedeno nije kazano samo na korist onih koji to čuše vlastitim ušima već je u onoj apostolskoj trojici svekolika Crkva sve naučila što je njihovo oko vidjelo i sluh čuo. Neka, dakle, propovijed najsvetijega evanđelja potvrdi vjeru svih i neka se nitko ne crveni zbog Kristova križa koji je svijet otkupio. Neka se nitko ne boji trpjeti za »pravednost« (1 Pt 3,14) i neka nitko ne gubi povjerenje u naknadu obećanoga. Po trudu se dolazi do odmora i preko smrti do života.

Svu je slabost naše poniznosti onaj prigrlio u kome pobjeđujemo što je sam pobijedio i dobivamo što je obećao. Uvjet je da »ustrajemo« u njegovu priznavanju i »ljubavi« (Iv 15,9). Kada treba izvršiti naredbe ili podnijeti protivštine, u našim ušima uvijek mora odzvanjati prethodni Očev glas koji govori: »Ovo je moj ljubljeni Sin u kome sam posve uživao«. Slušajte njega koji živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJEDI O GOSPODNJOJ MUCI

52.

Cvjetnica, 16. III. 441.

1. — Predragi! Evanđeoski je govor razgovjetno i jasno razotkrio otajstvo Gospodnje muke koju je Gospodin Isus, Sin Božji, prihvatio da spasi ljudski rod i sebi, proslavivši se, po obećanju sve »privuče« (Iv 12,32). Radi toga je za vjerna i pobožna srca isto da su čuli što se čitalo kao da su vidjeli što se zbilo. Budući da sveto pripovijedanje ima nesumnjivu vlast, valja nam se, uz Božju pomoć, truditi da razumijevanju postane jasno što je obznanila povijest. Poslije one prve i opće propasti ljudskoga otpada kada je »po jednome čovjeku grijeh ušao u ovaj svijet i po grijehu smrt te tako prešla na sve ljude« ukoliko su »svi u onome sagriješili« (Rim 5,12), nitko ne bi izbjegao gnusno đavlovo vladanje ni verige okrutnoga robovanja niti bi kome bilo omogućeno pomirenje za oprost ili povratak u život da se Bog Sin koji je suvječan i jednak s Bogom Ocem nije udostojao također biti Sin čovječji. Došao je »tražiti i spasiti što je bilo izgubljeno« (Lk 19,10). Kao što je »smrt po Adamu«, tako je »uskrsnuće mrtvih« (1 Kor 15,21) po Gospodinu Isusu Kristu.

U »posljednjim je vremenima« (1 Pt 1,20) po neistraživome naumu Božje mudrosti »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14). Ipak nije radi toga spasonosni Djevičin porod koristio samo pokoljenjima zadnjega doba već se protegnuo i na munula razdoblja. Sva je drevnost ljudi koji su štovali pravoga Boga i svekoliki zbroj svetih ranijih vjekova živio i svidio se u toj vjeri. Ni patrijarsima ni prorocima ni uopće

nijednome svetome nije bilo spasenja ni opravdanja osim u otkupljenju Gospodina našega Isusa Krista. Otkupljenje se očekivalo kroz obećanja mnogih proroštava i znamenja. Postalo je zbiljom samim darom i činom.

2. — Predragi! U cijelome tijeku Gospodnje muke ne promatrajmo ljudsku slabost tako da pomislimo kako je ondje nedostajala božanska moć. Ali ni onaj »lik« (Fil 2,6) koji je s Ocem jednak i suvječan ne gledajmo tako da zaključimo kako nije bilo istinito što se pričinja nedostojno Boga. Jedna je i druga narav sasvim jedan Krist. Tu nije Riječ razdvojena od čovjeka niti čovjek razlučen od Riječi. Poniženje ne pobuđuje neugodnost jer veličanstvo nije smanjeno. Nepovredivoj naravi nije ništa udilo što se moralo nanijeti naravi koja podliježe patnji. Cijelo je ono otajstvo koje je zajedno izvršilo čovještvo i božanstvo bilo uredba milosrđa i čin ljubavi.

Nas su vezale takve spone da se drukčije nismo mogli razriješiti osim po spomenutome djelu. Prema tome, poniženje je božanstva naše uzdignuće. Tolikom smo »cijenom« (1 Kor 6,20) otkupljeni i izliječeni tolikom žrtvom! Kakav bi bio povratak od bezboštva pravednosti i od bijede blaženstvu da se Pravedni nije spustio do nepravednih i Sveti do zlih?

3. — Predragi! Ne smijemo se stidjeti Kristova križa koji potječe od snage božanske odluke, a ne od grešnoga stanja. Gospodin Isus na temelju je naše slabosti zaista trpio i zaista umro. Ipak se nije tako lišio svoje slave da među nezgodama muke nije od božanskoga djelovanja ništa iznio na vidjelo. Bezbožnoga Judu više nije skrivala ovčija koža već očitovao vučji bijes. Prividnim je mirom počeo nasilno zlodjelo. Poljupcem je strašnijim od svih strijela pružio izdajnički znak. Razularena svjetina koja se slegla s naoružanom vojničkom četom da uhiti Gospodina uz baklje i svjetiljke nije zamijetila pravo svjetlo. Bila je zaslijepljena vlastitim tminama.

Gospodin je radije odlučio pričekati mnoštvo nego mu izbjeći. Dok ga još nisu pronašli po svjedočanstvu je Ivana evanđeliste pitao koga traže. Kada su odgovorili da traže Isusa, kazao je: »Ja sam« (Iv 18,5). Ta je riječ onu četu sastavljenu od najdivljijih ljudi kao kakvim udarom groma oborila i srušila. Natraške su pali svi oni okrutni ljudi koji su prijetili i bili strašni. Što je ostalo od goropadne urote? Gdje je bio gnjevni žar i oružana spremnost? Gospodin je rekao:»Ja sam«. Na njegovu je riječ bezbožno mnoštvo palo. To je postigla suđena poniznost. Što li će tek moći veličanstvo koje će suditi?

4. — Gospodin je dobro znao što nadasve odgovara poduzetome otajstvu. Zato nije ustrajao u svojoj moći. Dopustio je da njegovi progonitelji izvrše naumljeni zločin. Da nije htio da ga uhvate, ne bi ga jamačno ni uhitili. Ali tko bi se od ljudi mogao spasiti da Isus nije pristao da ga uhvate? Sveti je Petar smionijom postojanošću pristajao uz Gospodina. Plamenom je svete ljubavi izgarao protiv mahnitih napadača. Potegnuo je mač protiv sluge svećeničkoga prvaka i otkinuo uho čovjeku koji je žešće nasrtao. Gospodin ipak nije dopustio da taj pobožni poriv vreloga Apostola ode daleko. Zapovjedio je da mač skloni i nije pristao da ga pred bezbožnima brani ruka i željezo. Bilo bi protivno otajstvu našega otkupljenja da na uhićenje ne pristane onaj koji je došao umrijeti za sve. Odgođeni bi trijumf slavnoga križa produžio đavlovo vladanje i trajnijim učinio ljudsko robovanje.

Krist, dakle, omogućuje da protiv njega mahniti bjesne. Čak mu nije ispod časti da i takvima naznači božanstvo. Slugino je uho time što je odsječeno bilo mrtvo. Kristova ga ruka ponovno vraća na mjesto obeščašćene glave. Krist obnavlja što je sam oblikovao. Tijelo spremno slijedi naredbu onoga čije je i samo stvorenje.

5. — Spomenuta djela, dakle, posjeduju božansku snagu. Činjenica pak što Gospodin suspreže moć svoga veličanstva i pripušta protiv sebe progoniteljevu silu dolazi od volje kojom »nas je ljubio i sebe za nas predao« (Ef 5,2). U tome je sudjelovao i Otac koji »nije poštedio ni vlastitoga Sina već ga predao za nas sve« (Rim 8,32). U Oca je i Sina jedna volja kao što je jedno božanstvo.

Vama, Židovi, od učinka te rasporedbe nema nikakve milosti. Tebi, Judo, ništa ne dugujemo. Vi niste htjeli naše spasenje kojemu je služilo vaše bezboštvo. Po vama se obistinilo sve što »Božja ruka i odluka odlučiše da se dogodi« (Dj 4,28). Prema tome, Kristova smrt nas oslobađa, a vas optužuje. Pravo je da sami ne posjedujete što kaniste svima uništiti. Ipak je dobrota našega Otkupitelja takva da i vi možete postići oproštenje ako ispovijedanjem Krista za Božjega Sina napustite svoju ocoubilačku zloću. Gospodin nije na križu zaludu molio govoreći: »Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23,34). Taj lijek ni tebe, Judo, ne bi mimoišao da si se utekao pokori koja bi te vratila Kristu, a ne što te je nagovorila na konop. Kazao si: »Sagriješio sam predavši nevinu krv« (Mt 27,4). Ali si ustrajao u nevjeri svoga bezboštva. U svojoj krajnjoj i smrtnoj opasnosti nisi o Isusu vjerovao da je Bog Božji Sin nego da je samo čovjek našega položaja. Da nisi zanijekao Isusovu svemoć, bio bi priklonio njegovo milosrđe.

Predragi! Neka je dosta što smo danas iznijeli pred vaše pobožne uši. Inače bi se s preopširnošću ušuljala prezasićenost. Što nedostaje punini, reći ćemo – obećajemo – uz Božju pomoć u srijedu. Onaj koji je dao što smo kazali, dat će – vjerujemo – da opet govorimo.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu.

53.

Velika srijeda, 19. III. 441.

1. — Predragi! Vjernost traži da kažemo dio govora koji uz Božju pomoć obećasmo o Gospodnjoj muci. Ne sumnjamo da nas vaše molitve pomažu u Gospodinu. Pripada na zajedničku dobit ako me uzmognete učiniti pobožnim. Na vašu se izgradnju troši što se dodaje našemu blagu.

Judina je bezbožna i prezira vrijedna trgovina židovskim progoniteljima predala Otkupitelja svijeta. Gospodnja je blagost posred svetogrdnih izrugivanja dovedena do mjesta za mučenje. S obje su strane stavljena vješala na koja su s Gospodinom raspeta dva razbojnika. Jedan je od njih do toga trena bio posve jednak drugome. Bio je putni razbojnik i trajna pogibelj za ljudski život. Zaslužio je vješala. Odjednom je ispovijedio Krista. Posred najokrutnijih tjelesnih i duševnih muka koje uvećavaše istodobna blizina i težina smrti izmijenio se neobičnim obraćenjem. Rekao je:»Sjeti me se, Gospodine, kada dođeš u svoje kraljevstvo« (Lk 23,42). Koja je pobuda potaknula tu vjeru? Koja ju je pouka oblikovala? Koji ju je propovjednik zapalio? Razbojnik nije vidio ranije načinjena čudesa. U tome je času prestalo liječenje bolesnih, prosvjetljivanje slijepih, oživljavanje mrtvih. Ono što se uskoro imalo zbiti još nije bilo tu. Ipak razbojnik ispovijeda Gospodinom i Kraljem onoga koji je dionik njegove patnje. Prema tome, taj je dar niknuo odonud odakle je sama vjera dobila odgovor. Isus je rekao razbojniku:»Uistinu ti kažem, danas ćeš biti sa mnom u raju« (Lk 23,43).

Isusovo obećanje premašuje ljudsku narav. Ne izvire toliko iz drveta križa koliko iz prijestolja vlasti. Nagrada se vjere daje s one visine na kojoj se dokida »rukopis« (Kol 2,14) ljudskoga prekoračenja. Od »slugina se lika« ne odvaja »Božji lik« (Fil 2,6). I usred je muka svoju vlastitost i jedinstvo sačuvalo nepovredivo božanstvo i narav koja može trpjeti.

2. — U potvrdu se naše nade dodaje svjedočanstvo cijele prirode. Kada je Krist ispustio duh, podrhtala su sva počela. Guste su tame prekrile sjaj sunca. Dan je mimo reda postao noć. Duboki su potresi pokrenuli zemljinu postojanost. Dokinula se čvrstina i raspršila jakost stijena. Hramski se zastor koji nadalje nije trebao zastirati ranija otajstva razderao. Tjelesa su se mnogih svetih probudila. Otvorili su se grobovi da unaprijed štite vjeru u uskrsnuće.

Židovi! Protiv vas su nebo i zemlja izrekli presudu. Svoje su služenje vama uskratili sunce i dan. Vama su redovi počela odrekli svoju pokornost. Kada je priroda ostupila od svojih zakona i služenja, naznačeno je vaše slijepilo i vaša pomutnja. Vi ste kazali:»Neka njegova krv bude nad nama i nad našom djecom« (Mt 27,25). To je s pravom naplaćeno. Stoga vjerno »pogansko mnoštvo« (Rim 11,25) postiže što je izgubio bezbožni dio vašega roda.

3. — Predragi! Nama za koje je bio raspet Gospodin naš Isus Krist nije »sablazan« ni »ludost« nego »Božja snaga i Božja mudrost« (1 Kor 1,23–24). Mi smo, velim, duhovno Abrahamovo sjeme. Nismo se rodili u ropskome rodu već smo preporođeni u slobodnoj obitelji. Za nas koje je iz egipatskoga sužanjstva i robovanja izvela »snažna ruka i uzvišena desnica« (Pnz 5,15) bijaše »žrtvovan Krist« (1 Kor 5,7) kao pravo i neokaljano janje. Prigrlimo divno otajstvo spasonosnoga Vazma i obnovimo se na sliku onoga koji se upriličio slici naše izobličenosti. Uspravimo se k onome koji je prah naše odbačenosti učinio tijelom svoje slave. Da zavrijedimo biti sudionici Kristova uskrsnuća, potpuno se uskladimo s njegovom poniznošću i strpljivošću. Prihvatili smo vojničku službu velikoga imena i stegu velike zakletve. Nije dopušteno da se Kristovi sljedbenici udaljuju s »kraljevskoga puta« (Br 21,22). Dostojno je da se ne brinu za vremenito oni koji teže za vječnim. Budući da nas je otkupila dragocjena Kristova krv, »slavimo i nosimo Boga u svome tijelu« (1 Kor 6,20). Tako ćemo zaslužiti doći do onoga što je vjernima pripremljeno.

Po Kristu Gospodinu našem.

54.

Cvjetnica, 5. IV. 442.

1. — Predragi! Među svim djelima Božjega milosrđa koja su od početka poduzeta za spasenje smrtnika, ništa nije ni divnije ni uzvišenije nego što je Krist raspet za svijet. Tome su, naime, otajstvu služile sve tajne prethodnih stoljeća. Sve što je u različitim žrtvama,

proročkim znacima i zakonskim ustanovama izmijenila sveta raspo- redba nagovijestilo je spomenutu odluku i obećalo da će se rečeno ispuniti. Sada su slike i prilike prestale. Koristi kada se vjeruje da je najavljeno ostvareno. Ranije je koristilo ako se vjerovalo da će se obistiniti.

Predragi! U svemu što se odnosi na smrt našega Gospodina Isusa Krista, katolička vjera prenosi i traži da znamo da su se u našemu Otkupitelju sjedinile dvije naravi. Sjedinjenje se obiju biti tako zbilo da od vremena kada je – kako je tražio položaj ljudskoga roda – u krilu blažene Djevice »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) nije dopušteno Otkupitelja držati Bogom bez onoga što je čovjek niti čovjekom bez onoga što je Bog. Po različitim djelovanjima jedna i druga narav izražava svoju istinitost, ali se ni jedna ni druga ne dijeli od sjedinjenosti s drugom. U Kristu nije ništa uzajamno jedno bez drugoga. U veličanstvu je cijela poniznost i čitavo je veličanstvo u poniznosti. Jedinstvo ne uzrokuje stapanje niti dokida vlastitost. Jedno može trpjeti, drugo ne podliježe patnji. Ipak nepogoda pripada istome kome i slava. Isti je u slabosti koji i u sili. Isti je u mogućnosti umrijeti koji je pobjednik smrti.

Bog je, dakle, uzeo čitava čovjeka. Tako se iz milosrđa i snage sjedinio s njime i njega sa sobom da su obje naravi međusobno jedna u drugoj i da nijedna svojom vlastitošću ne prelazi u drugu.

2. — Ostvarenje otajstva odlučena za našu obnovu prije vječnih stoljeća nije se imalo obistiniti bez ljudske slabosti i bez božanske moći. Stoga jedan i drugi »lik« (Fil 2,6) u međusobnome zajedništvu vrši što mu je vlastito. Riječ obavlja što njoj pripada, a tijelo izvodi što je njemu vlastito. Jedno od toga sja čudesima, drugo podliježe nepravdama. Riječ ne odstupa od jednakosti s Očevom slavom. Tijelo ne napušta narav našega roda. Uistinu samo prihvaćanje muka nije tako položeno na djelovanje naše poniznosti da se odvojilo od moći božanstva.

Sve što je bezbožnička srdžba kao ruganje, pogrdu, zlostavljanje i muku nanijela Gospodinu, Isus to nije podnio nužno nego dragovoljno. »Sin je čovječji došao tražiti i spasiti što je bilo propalo« (Lk 19,10). Progoniteljska se zloća tako upotrijebila za otkup svih da se u otajstvu Gospodnje muke i njegova uskrsnuća mogu, ako hoće, spasiti i Gospodnji ubojice.

3. — Ti si se, Judo, od svih pokazao opakiji i nesretniji. Pokora te nije vratila Gospodinu već te očaj dovukao do konopa. Da si makar pričekao kraj svoga zločina! Da si odložio vješanje ružne smrti dok se Kristova krv ne prolije za sve grešnike! Budući da su ti savjest uznemirivala tolika Gospodnja čudesa i toliki darovi, barem bi te od tvoga bezdana sačuvala otajstva koja si primio na Vazmenoj večeri kada si bio znakom božanskoga znanja otkriven u svojoj nevjeri. Zašto nisi vjerovao u dobrotu onoga koji te nije odbio od pričesti svoga tijela i krvi i koji ti nije uskratio poljubac mira kada si s ruljom i naoružanom četom došao da ga uhitiš? Međutim, ti si nepopravljiv. Ti si duh što »odlazi, ali se ne vraća« (Ps 77,39). Slijedio si gnjev svoga srca. »Đavao ti stajaše zdesna« (Ps 108,6). Bezakonje koje si naoružao protiv Glave svih svetih, okrenuo si protiv svoga tjemena. Kako je taj zločin prekoračio svaku mjeru osvete, tvoja ti je opačina bila sucem i tvoja te kazna učinila tvojim krvnikom.

4. — »Bog je u Kristu svijet pomirio sa sobom« (2 Kor 5,19). Sami je Stvoritelj nosio stvorenje da ga obnovi po slici svoga načinitelja. Ostvarila su se čudesa božanskih djela koja je nekoć kao ono što će se ostvariti prorekao proročki Duh. »Tada će se otvoriti oči slijepih i čut će uši gluhih. Tada će hromi skakati kao jelen i jezik će nijemih biti jasan« (Iz 35,5–6).

Isus je znao da je došlo vrijeme da se dovrši slavna muka. Rekao je:»Duša mi je žalosna sve do smrti«. Opet kaza:»Oče, ako je moguće neka me mimoiđe ova čaša« (Mt 26,38–39). Tim je riječima koje izriču stanoviti strah Isus liječio osjećaje naše slabosti jer je u njoj imao dijela. Podlažući se strahu kaznenoga iskustva Isus je strah dokinuo.

Gospodin se, dakle, u nama strašio našim strahom da se odjene ogrtačem naše slabosti i tako našu nevinost obuče u postojanost svoje jakosti. Došao je na ovaj svijet s neba kao bogati i milosrdni trgovac. Čudnom je trgovinom utanačio razmjenu. Uzeo je naše, a darovao svoje. Za pogrdu je dao čast, za boli zdravlje i život za smrt. Isusu su mogle biti na usluzi više od dvanaest tisuća anđeoskih postrojba. Ipak je radije prigrlio naš strah nego segnuo za svojom vlašću.

5. — Prvi je blaženi apostol Petar doživio koliko je svim vjernicima koristila Kristova poniznost. Petra je bila žešće uznemirila oluja bijesa koji se približavao. Ipak se brzom promjenom obratio da obnovi sile. Lijek je uzeo od primjera. Tako se odjednom uznemireni član vratio čvrstoći svoje Glave. Sluga ne može biti veći »od Gospodara« kao ni »učenik od učitelja« (Iv 15,20; Mt 10,24). Učenik ne bi svladao strah ljudske slabosti da se prethodno nije bojao pobjednik straha.

»Gospodin je pogledao Petra« (Lk 22,61). Sam se nalazio posred svećeničkih pogrda, svjedočkih laži, nepravednih udaranja i pljuvanja. Ipak je uznemirenoga učenika sreo s onim očima s kojima je predvidio da će se učenik uznemiriti. Motrenje je Istine prodrlo u učenika ondje gdje se morao obaviti popravak srca. Kao da je Gospodnja riječ ondje nekako zazvonila i kazala: Petre, što ti je? Što se povlačiš u se? Meni se obrati, u mene vjeruj i »mene slijedi« (Iv 21,22). Ovo je vrijeme doba moje muke. Čas tvoga mučeništva još nije došao. Što se bojiš? I sam ćeš to nadjačati. Neka te ne uznemiruje slabost koju sam prigrlio. Bio sam u strahu na temelju tvoga, a ti budi bez straha na osnovi moga.

»Bilo je svanulo. Svi su svećenički prvaci i narodni starješine održali vijeće protiv Isusa da ga predadu u smrt« (Mt 27,1). Toga vam jutra, Židovi, sunce nije granulo nego zašlo. Nije se vašim očima pomolio ni uobičajeni dan već je na bezbožne duše pala noć guste sljepoće. Ono vam je jutro razorilo hram i oltare. Dokinulo vam je Zakon i proroke. Ukinulo je kraljevstvo i svećeništvo i sve svečanosti okrenulo u vječnu tugu. Održali ste ludo i okrutno savjetovanje. »Tusti ste bikovi, brojna telad«, razjarene životinje, »bijesni psi« (Ps 21,13.17). Smrti ste predali »začetnika života i Gospodina slave« (Dj 3,15). Svezanoga ste Isusa odveli na Pilatov sud. Kao da će strahota vaše mahnitosti biti manja ako se poslužite presudom onoga koji je stajao na čelu vaše pokrajine! Pošto su strašljivoga suca svladali nepošteni povici, ubojicu ste odabrali za pomilovanje, a kaznu tražili za Spasitelja svijeta. Kristovu je osudu više izvršila strašljivost Pilata kao predsjednika nego njegova vlast. U Pilata su ruke bile čiste, ali usta nečista. Pilat je Isusa poslao na križ s istim usnama s kojima ga je proglasio nevinim. U službi je svećeničkih očiju bila pučka raskalašenost. Razjarena je rulja navalila na blagost onoga koji je sve dragovoljno podnosio.

Predragi! Bilo bi mnogo da današnji govor sve napomene. U srijedu će se opet čitati Gospodnja muka. Ostalo ostavljamo za tada. Gospodin će po vašim molitvama dati da njegovim darom ispunimo što obećajemo.

Po Kristu Gospodinu našem.

55.

Velika srijeda, 8. IV. 442.

1. — Predragi! Moram, uz Gospodnji dar, što dugujem vratiti vašemu očekivanju. Vaše su molitve zaslužile da nas onaj učini sposobnima uzvratiti koji je vas učinio revnima da pitate. Govoreći

zadnji put o Gospodnjoj muci došli smo u evanđeoskome izvještaju do mjesta gdje se pripovijeda kako je Pilat popustio pred židovskim povicima da se Isus raspne. Sve se bilo zbilo što je božanstvo, usklađeno s tjelesnim velom, dopustilo da se dogodi. Isus, Božji Sin, prikovan je na križ koji je sam nosio. Isto su tako raspeta dva razbojnika, jedan Gospodinu s desna, drugi s lijeva. Bijaše to stoga da sami izgled vješala očituje razliku što će se ustanoviti kada Krist bude sudio sve ljude. Vjera je razbojnika koji je povjerovao izražavala stanje ljudi koji će se spasiti, a lik onih koji će biti osuđeni bezboštvo razbojnika koji je hulio.

Sam Gospodin govori preko Izaije:»Svoja sam leđa podmetnuo bičevima i obraze ruci. Svoje lice nisam uklonio od razlijevanja pljuvačke« (Iz 50,6). Također kaže po Davidu:»U moje su jelo stavili žuč i u mojoj su me žeđi napili octom« (Ps 68,22). Opet kaza:»Opkoliše me mnogi psi i skup me opakih okružio. Proboli su mi ruke i noge, izbrojili sve moje kosti. Gledali su me i motrili. Među se su podijelili moje haljine i za moju odjeću bacili kocku« (Ps 21,17–19).

Ipak nije samo prorečen tijek vašeg zločina bez ikakve sile Raspetoga. Niste, naime, čitali da je Gospodin sišao s križa, ali ste čitali:»Gospodin je vladao s križa« (Ps 95,10).

2. — Kristov, dakle, križ krije tajnu istinitoga i najavljenoga oltara. Po spasonosnoj se žrtvi na njemu slavi prikazanje ljudske naravi. Ondje je krv neokaljanoga Jaganjca dokinula ugovore drevne prijevare; ondje bijaše uništena svekolika protimba đavolskoga vladanja; ondje je pobjedu slavila poniznost nad taštinom oholosti. Vjera je imala tako brz učinak da je u »raj« (Lk 23,43) unišao opravdan onaj od razbojnika s Kristom raspetih koji je povjerovao u Božjega Sina.

Prema tome, Kristova muka sadrži tajnu našega spasenja. Otkupiteljeva nam je moć od sredstva koje je židovska opakost pripremila za kaznu načinila stube za slavu. Gospodin Isus prihvatio je muku radi spasenja svih ljudi. Pod čavlima koji su ga držali pribita uz drvo molio je Očevu blagost za svoje ubojice. Govoraše:»Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23,34).

3. — Spasitelj je za svećeničke prvake molio oproštenje. Oni su muku križa izoštravali bodljama izrugivanja. Strijele su jezika bacali na onoga protiv kojega više nisu mogli mahnitati rukama. Govorahu:»Druge je spasio, a sebe ne može spasiti. Ako je izraelski kralj, neka sada siđe s križa pa ćemo mu vjerovati« (Mt 27,42).

Židovi! Iz kojega ste vrela zablude i jezera zavisti pili otrove hule? Koji vas je učitelj naučio i nauk uvjerio kako trebate vjerovati da je onaj izraelski kralj i Božji Sin koji ne dopušta da ga raspnu ili slobodno tijelo oslobađa od pribadanja čavlima? To vam nisu nikada nagovijestila ni otajstva Zakona ni tajne pashalne službe niti ikakva proročka usta. Naprotiv! Jamačno ste obilato čitali što se odnosi na prokleto bezboštvo vašega zločina i na Gospodnju dragovoljnu muku.

Tko će rastumačiti tajinstvo tolikoga poklona? Tko može izraziti moć tako čudesne izmjene? U kratkome se vremenskome roku dokida dug velikih zlodjela. Posred teških muka duše što se bori i dok visi na križu razbojnik prelazi Kristu. Vlastita mu je opakost donijela kaznu, a Kristova mu milost pruža krunu.

4. — Gospodin je već okusio »ocat« (Iv 19,30). Rodila ga je loza koja se u odnosu na zasad svoga Stvoritelja izrodila i pretvorila u gorčinu »tuđe mladice« (Jer 2,21). Gospodin je kazao:»Dovršeno je« (Iv 19,30). Htjede reći: Pisma su se ispunila; nemam više što čekati od bezumlja razjarene svjetine; sve sam pretrpio što prorekoh da ću trpjeti. Dovršila su se otajstva slabosti, neka se otkriju dokazi o istini. Potom je Isus »nagnuo glavu i izdahnuo« (Iv 19,30). Na tijelo je, koje će treći dan uskrsnuti, spustio mir smirene smrti.

Kada se Gospodar života podvrgao navedenoj tajni, na toliku se poniznost božanskoga veličanstva potresao ustroj cijeloga svemira. Čitava je priroda svojim poremećajem osudila bezbožni zločin. Sama su počela izrekla jasnu osudu protiv krivaca. Koje ste duše i kakve savjesti bili vi, Židovi? Kakva vas je pomutnja prekrivala i koja je kazna obuzela vaše srce kada vas je sud svemira pritisnuo i vaša se zloća nije mogla odrvati počinjenoj opačini?

5. — Predragi! Toliko je, eto, Božje milosrđe. Bog se udostojao mnoge iz židovskoga naroda opravdati vjerom. I mi smo pogibali u stanovitoj dubokoj noći drevnoga neznanja. Bog nas je ipak uvrstio u društvo patrijarha i u društvo odabranoga naroda. Stoga ne trčimo do vrhunca svoje nade ni lijeno ni mlako. Razborito i vjerno razmišljajmo iz kojega smo robovanja i kako bijedna sužanjstva i uz koju »cijenu« (1Kor 6,20) otkupljeni i kojom »desnicom« (Izl 15,16) izvedeni. Radi toga »slavimo Boga u svome tijelu« (1 Kor 6,20). Tako ćemo svojim poštenim životom pokazati da Bog stanuje u nama.

U dostojanstvu svih vrlina ništa nije odličnije od pobožnoga milosrđa i čiste netaknutosti. Zato se posebnije naoružajmo tim zaštitama. Činom ljubavi i bljeskom čistoće uzdignuti kao dvama

krilima, od »zemaljskih« zaslužujemo biti »nebeski« (1Kor 15,48–49). Zakonito časti vazmeno otajstvo tko se, milošću Božjom potpomognut, ispuni spomenutom željom te se radi vlastitoga napredovanja ne slavi u sebi nego »u Gospodinu« (1 Kor 1,31). Pragove takvoga čovjeka ne prekoračuje anđeo koji pustoši. Obilježeni su Janjetovom krvlju i znakom križa. Spomenuti se ne boji ni egipatskih rana. Vodama koje su ga spasile prepušta svoje neprijatelje da ih potope.

Predragi! Očišćenim dušama i tijelima prigrlimo divno otajstvo svoga spasenja. Očistimo se od svakoga »kvasca stare zloće« (1 Kor 5,7–8). Dostojnom službom proslavimo Gospodnji vazam. Ako s nama ravna Duh Sveti, nikakve nas kušnje neće »rastaviti od Kristove ljubavi« (Rim 8,35). Krist je u svojoj krvi »sve izmirio« (Kol 1,20) i vratio se na visinu Očeve slave. Ipak nije ostavio poniznost onih koji mu služe. Njemu pripada čast i slava u vijeke vjekova. Amen.

56.

Cvjetnica, 28. III. 443.

1. — Nakon neuobičajenoga poroda svete Djevice, poslije poklonstva koje su mudraci svojom ispovijeđu iskazali Kristovoj zipci, iza mnogovrsnoga učenja nebeskoga govora i lijekova različitih iscjeljenja učinjenih zapovijeđu snažne riječi, Krist, Stvoritelj i Gospodar svega što postoji, spasonosnom je mukom dovršio naum sa svim otajstvima i svim silama.

Predragi! Kristov je križ pravi razlog i glavni temelj kršćanske nade. Križ je »Židovima sablazan i poganima ludost«, ali je nama »Božja moć i Božja mudrost« (1,23–24). Stoga to najviše i najmoćnije otajstvo božanskoga milosrđa uvijek moramo držati u svojim srcima sa svim njegovim dostojanstvom. Ipak se sada traži življe dušino osjećanje i čišće motrenje duha. Sada nam se, naime, cjelokupno djelo našega spasenja pred oči stavlja ne samo vremenskim rasporedom već i čitanjem evanđeoskoga štiva.

Neka, dakle, bezbožne misli uopće kod nas ne nađu prostor i neka cjelovitost zdrava razumijevanja ne iskvari ni židovska sablazan ni pogansko ruganje. Tako se ono što je za nas učinjeno i ponizno i uzvišeno neće ukazati po ljudsku nemoguće ili s obzirom na Boga nedostojno. Dolikuje da se oboje prihvati i oboje vjeruje jer se nitko među ljudima ne može spasiti osim obojim.

Bog je pravedan i milosrdan. Pravom se svoje volje nije na taj način poslužio da je za našu obnovu na vidjelo iznio samo dobrostivu moć. Bilo je dosljedno što je čovjek koji je sagriješio postao »rob grijeha« (Iv 8,34). Stoga je tako lijek pružen bolesnima, izmirenje krivcima i otkupljenje sužnjima da je pravednu presudu osude dokinuo osloboditeljev pravedni čin. Da se za grešnike založilo samo božanstvo, đavla ne bi toliko svladala razložitost koliko sila. Vrijedi i obratno. Da je samo smrtna narav povela parnicu palih, ne bi se mogla oteti smrtničkome položaju jer nije bila oslobođena njihova podrijetla. Zato se trebala u jednome Gospodinu Isusu Kristu sastati božanska i ljudska bit da po utjelovljenoj Riječi pritekne u pomoć i rođenje novoga čovjeka i njegova muka.

2. — U Kristu Isusu židovska sljepoća nije vidjela božansko, a poganska je mudrost prezrela ljudsko. Židovi su hulili protiv Gospodnje slave. Pogani su se bahato odnosili prema njegovoj poniznosti. Mi se pak klanjamo Sinu Božjemu u njegovim moćima i svojim slabostima. Ne stidimo se Kristova križa. Ne sumnjamo posred protivnih jezika ni u njegovu smrt ni uskrsnuće. Ono što ohole vuče nevjeri, nas upućuje na vjeru. Što je kod njih vrelo pomutnje, nama je izvor pobožnosti.

Gospodin je opomenuo učenike da se budnom molitvom opru sili neposredne napasti. Sam je u prošnji rekao:»Oče, ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša. Ipak neka ne bude kako ja hoću već kako ti« (Mt 26,39). Prva prošnja dolazi od slabosti, druga od jakosti. Prvo je Krist želio iz našega, drugo je odabrao od svoga. Sin je jednak Ocu. Zato je znao da je Bogu sve moguće. Bez svoje volje nije sišao na ovaj svijet da prigrli križ te da stanovita uznemirenost razuma očituje sudaranje različitih osjećaja.

Ali da se očito razlikuje narav onoga koji uzima i narav uzete naravi ljudsko je željelo božansku snagu. Što pak pripadaše Bogu motrilo je ljudski razlog. Naša je volja ustuknula pred višom voljom. Brzo se očitovalo što može moliti onaj koji se plaši, a što ne smije dopustiti onaj koji liječi. Mi uistinu ne znamo što ćemo »kako valja moliti« (Rim 8,26). Čak nam je korisno da se obično ne obistini što hoćemo.

Bog je pravedan i dobar. Kada ono što molimo ima štetiti, on to ne uslišava i tako nam iskazuje smilovanje. Gospodin je, dakle, trostrukom molitvom učvrstio popravak naše volje. Učenicima je koje

je još uvijek tištila tuga kazao: »Sada spavajte i odmorite se. Evo se trenutak približio. Sin se čovječji predaje u grešničke ruke. Ustanite, idimo! Evo se približio koji me izdaje« (Mt 26,45–46).

3. — Gospodin je još bio u riječi kada su najavljeni nahrupili. Svjetina koja je imala ubiti Krista skupila se s mačevima i toljagama. Kao vođu je slijedila Judu Iškariotskoga koji je licemjernom povlasticom postigao prvenstvo u zlodjelu. Da Judi ne bi nikakva uvreda pružila razlog za opačinu, Gospodin mu nije zanijekao nikakvu pažnju. Juda je plamtio raspaljen duhom onoga kome se svojevoljno predao kao službenik. Onakvoga je našao predsjednika kakvu je imao pamet. S pravom je – kako proreče prorok – Judina »molitva postala grijeh« (Ps 108,7). Pošto je učinio zločin, njegovo je obraćenje bilo tako opako da je griješio i kod pokajanja.

Božji Sin, dakle, pripušta na se bezbožne ruke. Što čini bijes razjarenih, dovršava moć onoga koji trpi. Ovo bijaše »otajstvo« (1 Tim 3,16) velike ljubavi: Krist je bio posvećen pogrdama. Da je otvorenom silom i očitom snagom odbacio pogrde, samo bi božansko objavio, ali ne bi ljudsko iscijelio. Svime su se što mu je pogrdno i bestidno nanosilo pučko i svećeničko bezumlje čistile naše nečistoće i ispaštale naše uvrede. Narav koja je u nama uvijek bila kriva i zarobljena, u Kristu je trpjela nevino i slobodno. Da »oduzme grijeh svijeta« (Iv 1,29), za žrtvu se prikazalo Janje koje je tjelesna bit vezala sa svima, a od svih ga lučio duhovni začetak.

Neka, predragi, za danas bude dosta što je doprlo do vaših ušiju. Ostalo ostavljamo za srijedu. Pomognuti od Gospodina vašim molitvama, Gospodin će se udostojati te omogućiti da obećano ispunimo.

57.

Velika srijeda, 31. III. 443.

1. — Predragi! Sjećajući se svoga obećanja vašoj svetosti vraćamo što dugujemo. Nadamo se da će uz nas biti Božja milost. Tako će nam odonuda doći pobožnost otkuda je potaknuto obećanje.

Mnoštvo koje su naoružali svećenički poglavari i učitelji Zakona uhvatilo je Gospodina Krista. Krist je zapravo suspregao moć da se ispuni promisao. Zapovijedio je blaženome apostolu Petru koji se smiono okomio na napadače da se uzdrži od mača. Bilo je suvišno da se brani suprotstavljanjem jednoga učenika kada nije htio da mu zaštitom pomognu anđeoske čete. Neka goropadna rulja učini što je

nakanila i neka se raduje učinku svoga zločina. Ipak je kod uhapšenoga bila veća moć nego kod onih koji su ga uhapsili. Židovska je sljepoća samo to postigla da se upropasti svojom bezbožnošću. Kristova je strpljivost učinila da je Gospodin svojom mukom sve spasio.

2. — Isusa su doveli Kaifi, svećeničkome prvaku. Tu su se skupili pismoznanci i sav svećenički zbor. Tražila su se kriva svjedočanstva protiv Gospodina. Između neutemeljenih i nesložnih izjava Isus je sjajno odabrao šutnju. Kaifa je rekao: »Zaklinjem te živim Bogom da nam kažeš jesi li ti Krist, Božji Sin« (Mt 26,63). Krist mu je odgovorio tako istinitom i providonosnom vlašću da je istim riječima pogodio savjest nevjernih i učvrstio srca vjernih. Krist je u odnosu na čitav Kaifin upit kazao: »Ti reče«(Mt 26,64). U nastavku je upozorio: »Uistinu vam kažem da ćete odsada gledati Sina čovječjega kako sjedi zdesna Moći i dolazi na nebeskim oblacima« (Mt 26,64).

Kaifa je »razderao svoju odjeću« (Mt 26,65) da istakne mržnju prema govoru koji je čuo. Ne znajući što znači učinjeno bezumlje Kaifa se lišio svećeničke časti. Gdje ti je, Kaifa, »naprsnik« (Izl 28,4), gdje pojas čistoće i oplećak vrlina? Sam sebe lišavaš otajstvenoga i svetog ogrtača. Vlastitim rukama kidaš svećeničko ruho. Zaboravio si zapovijed koju si čitao o Velikome svećeniku:»Neka s glave ne skida pokrivač i neka ne razdire svoju odjeću« (Lev 21,10). Od tebe se već udaljilo to dostojanstvo. Sam si izvršitelj svoje sramote. Da se očituje konac stare ustanove, isto kidanje udaljuje svećenički nakit koje će doskora raskinuti hramski zastor.

3. — Predragi! Nakon noći provedene usred brojnih izrugivanja, svezanoga su Isusa otuda predali upravitelju Pilatu. Svećenički su prvaci i narodne starješine tako ravnali zbivanjem da budu nevini od čina svoga zlodjela. Ustezali su djelo ruku, ali su plazili oružje jezika. Nisu htjeli ubiti, a vikahu:»Raspni, raspni« (Iv 19,6)! Što je nepravednije od te prividne vjere? Što je okrutnije od te hinjene blagosti?

Židovi! Po kojem vam zakonu nije dopušteno činiti što je dopušteno htjeti? S kojim razlogom ne ranjava srca što blati tjelesa? Bojite se da vas okalja Kristovo ubojstvo, a tražili ste da se na vas i na vašu djecu izlije njegova krv. Ako vaša opakost ne izvršava čitavi zločin, dopustite da upravitelj sudi kako misli. Ali vi ste i prema njemu nasrtljivi i žestoki. Ne dopuštate da se onome prikloni od čega se sami lažno uzdržavate. Pilat je sagriješio čineći što nije htio. Ali na vašu je savijest palo što je iznudio vaš bijes. Takvo je bilo i onda vaše

ponašanje kada niste htjeli staviti u riznicu cijenu koju vam je vratio Kristov prodavač. Bojali ste se da krvavi novac ne zanečisti svete kutije. Od čijega je srca ta himba? Svećenička savjest prihvaća što ne prima hramski kovčeg za novac. Odbili ste procjenu krvi čije prolijevanje ne rađa strah. Koliko god se pokrili sjenom lukavosti, ostaje utvrđena trgovina s izdajnikom. Po njoj nije bilo dopušteno kupiti pravednu krv. Ali također nije bilo dopušteno da se prolije.

4. — Pilat je popustio židovskim buntovnim povicima. Isus je raspet na mjestu koje se zove Golgota. Pali po drvetu, po drvetu se podiže. Kušanjem se octa i kvasine uništava jelo grijeha. Gospodin je s pravom rekao prije nego je predan:»Kada budem uzdignut, sve ću sebi privući« (Iv 12,32). Htio je kazati: preuzet ću svu parnicu ljudskoga roda i nekoć izgubljenu narav u cjelini uspraviti. U meni će se dokinuti sva slabost i ozdraviti svaka rana. Da je pak uzdignuti Isus sve sebi privukao, pokazuje ne samo patnja naše naravi već i pomicanje čitavoga svemira. Dok je Spasitelj visio na križu, uzdisalo je svekoliko stvorenje. Sva su počela zajedno osjetila čavle križa.Ništa nije bilo pošteđeno one muke. Stvoritelj je njome u zajedništvo sa sobom privukao nebo i zemlju. Po njoj je razbio stijene, otvorio grobove, otkračunao podzemlje i grozom gustih tmina sakrio sunčane zrake. Svijet je to svjedočanstvo dugovao svome Tvorcu. Sve je kod preminuća svoga Stvoritelja htjelo iščeznuti. Ali Božja strpljivost čuva zbiljama i vremenima vlastiti red. I nas rado poziva na takav osjećaj da molimo za spas onih čije nas zlodjelo užasava.

5. — Predragi! Uz ogromnu smo »cijenu« (1 Kor 6,20) i velikim »otajstvom« (1 Tim 3,16) oteti »od vlasti tame« (Kol 1,13) i oslobođeni od veriga drevnoga sužanjstva. Trudite se da đavao nikakvom smicalicom ne pokvari neporočnost vaših duša. Sve što vam se nudi protiv kršćanske vjere i što god vam se savjetuje protiv Božjih zapovijedi potječe od varanja onoga koji vas bezbrojnim spletkama nastoji odvratiti od vječnoga života. Grabi različite prigode ljudske slabosti. Po njima neke neoprezne duše ponovno uvodi u stupice svoje smrti.

Neka se, dakle svi novoporođeni vodom i Duhom Svetim sjete koga su se odrekli i kojom su vjeroispoviješću od sebe odbacili jaram tiraninove vlasti. Neka se nitko u nesreći i sreći ne utječe smrtonosnoj đavlovoj pomoći. Đavao je »lažac od početka« (Iv 8,44). Samo je jak u umijeću varanja. Ljudsko neznanje vara varkom krive savjesti. Sada bi htio poticati one kojima će kasnije biti nepošteni tužitelj.

Godine našega života i kakvoće vremenitih zbivanja ne nalaze se ni u naravi počela ni u zvjezdanim djelovanjima već u moći najvišega i istinitoga Boga. Dužni smo kod svega što ispravno želimo u Boga moliti pomoć i milosrđe. Ako bismo – sačuvaj Bože! – uvrijedili Boga, osim njega ne postoji ništa što bi nam moglo pomoći. Isto tako, ako nam je Bog milostiv, neće nam nauditi nikakva protivština. »Ako je, naime, Bog za nas, tko je protiv nas? Onaj koji nije poštedio svoga Sina već ga predao za sve nas, zar nam s njime nije sve darovao« (Rim 8,31–32)? On živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

58.

Cvjetnica, 16. IV. 444.

1. — Predragi! Znam, dakako, da je vazmena svečanost do te mjere uzvišena tajna da nadvisuje ne samo veoma tanko shvaćanje moje malenkosti već isto tako sposobnost velikih umova. Ipak ne smijem tako motriti veličinu božanskoga djela da izgubim pouzdanje ili se stidim dužnoga služenja. Pomoću vaših molitava vjerujemo u nazočnost Božje milosti koja će rosom svoga nadahnuća natopiti neplodnost našega srca. Tako će služba pastirskoga jezika izreći što je korisno ušima svetoga stada. Kaže Gospodin koji je djelitelj svih dobara: »Otvori svoja usta i ja ću ih napuniti« (Ps 80,11). Stoga mu se usuđujemo reći proročkim riječima: »Gospodine, otvori moje usne i moja će usta navijestiti tvoju hvalu« (Ps 50,17).

Predragi! Počinjući razglabati evanđeosku povijest o Gospodnjoj muci, shvatimo da je božanska odredba odredila da bogohulni židovski prvaci i bezbožni svećenici koji su često tražili priliku da se rasrde na Krista samo za vrijeme pashalne svetkovine dobili moć da izvrše svoj gnjev. Trebalo je da se očitim činom ispuni što je odavna bilo prorečeno kroz slikovito otajstvo. Bilo je potrebno da prava ovca ukloni slikovitu ovcu te da jedna žrtva ispuni različitost raznih žrtava. Sve što je Mojsije propisao o žrtvovanju janjeta proreklo je Krista. Zapravo je najavilo Kristovo smaknuće. Da, dakle, sjene ustuknu pred zbiljom i da slike nestanu pred prisutnom istinom, novo otajstvo isključuje drevno opsluživanje. Žrtva prelazi u žrtvu, krvlju se krv uklanja. Zakonska se svečanost ispunja promjenom.

2. — Svećenici su sazvali pismoznance i pučke starješine na bezbožno savjetovanje. Briga je obuzela duše svih svećenika da nađu povod protiv Isusa. Tada su se lišili Zakona sami učitelji Zakona. Dragovoljnim su uklanjanjem odbacili očinske odredbe.

Počinjala je pashalna svečanost. Spomenuti su trebali ukrasiti hram, očistiti posuđe, pobrinuti se za žrtve i svetiju brižljivost pokazati zakonskim očišćenjima. Oni su pak začeli srdžbu ocoubilačke mržnje. Samo su se brinuli oko jednoga djela. Jednakom su se okrutnošću skupili radi jedne opačine. Što će mučenjem nevinosti i osudom pravednosti postići? Samo to da nova otajstva neće dobiti, a drevna će oskvrnuti.

Prvaci su se pobrinuli da na sveti »dan ne nastane metež« (Mt 26,5). Ipak se nisu skrbili za svetkovinu već za zlodjelo. Njihova briga nije služila vjeri nego zločinu. Oprezni vrhovni svećenici i brižljivi svećenici bojali su se da na glavnu svetkovinu u puku buknu pobune, ali ne stoga što bi narod griješio već da Krist ne umakne.

3. — Isus je bio siguran u svoj naum i nepokolebljiv u djelu Očevoga određenja. Dovršavao je Stari zavjet i zasnivao novi vazam. Učenici su s Isusom »sjedili« (Mt 26,20) za istom otajstvenom večerom dok se u Kaifinoj kući raspravljalo kako Krista ubiti. Krist je uspostavljao tajnu svoga tijela i krvi. Učio je kakvu žrtvu treba prinositi. Od toga otajstva nije udaljio izdajnika da se pokaže kako nikakva nepravda nije ogorčila onoga čija mu je svojevoljna opakost bila unaprijed poznata. Sami je Juda bio uzrok i razlog vlastite nevjere. Kao vođu je slijedio đavla. Krista nije htio imati za ravnatelja.

Gospodin je rekao: »Uistinu vam kažem da će me jedan od vas predati« (Mt 26,21). Time je pokazao kako mu je poznata savjest njegova izdajice. Bezbožnika nije smeo oštrim i otvorenim prijekorom već ga opomenuo blagom i skrovitom opomenom. Na taj je način pokajanje lakše moglo popraviti onoga koga nije osramotilo nikakvo isključenje.

Nesretni Judo! Zašto se ne poslužiš tolikom dobrotom? Gospodin, eto, oprašta tvojim pothvatima. Krist te ne prokazuje nikome osim samome tebi. Ne otkriva ti ni ime ni osobu. Jedino riječju istine i milosrđa dotiče skrovište tvoga srca. Ne niječe ti se ni čast apostolskoga reda ni dioništvo u otajstvima. Vrati se natrag! Odbaci bijes i osvijesti se! Blagost te poziva, spasenje potiče, život zove. Nevini se i nedužni tvoji su-učenici straše pri naznaci zlodjela. Svi u sebi strahuju jer nije odan uzročnik bezboštva. Tužni su, ali ne zbog predbacivanja savjesti već nesigurnosti ljudske promjenljivosti. Boje se da ne bude manje istinito što svaki u sebi zna nego što je sama Istina predvidjela. Ti pak kod toga strahovanja svetih zlorabiš Gospodnju strpljivost. Vjeruješ

da te skriva tvoja smionost. Zločinu dodaješ besramnost i ne straši te očevidniji znak. Kada su se drugi uzdržali od jela u koje je Gospodin stavio znamen, ti nisi ruku sustegao od posude jer duh nisi odvratio od opačine.

4. — Predragi! Kada je Gospodin »umočeni kruh« (Mt 26,23) kao očevidniji znak pružio izdajici, dogodilo se, po izvještaju evanđeliste Ivana, da je »đavao« (Iv 13,27) obuzeo cijeloga Judu. Bio ga je podvrgao zlim namjerama, a sada ga zaposjeo samim bezbožnim činom. Juda je samo tijelom sjedio s onima koji su blagovali. Duhom je oružao svećeničku zavist, svjedočku laž i jarost neuke svjetine.

Gospodin je vidio na koje se zlo Juda odlučio i zato rekao: »Učini brže što činiš« (Iv 13,27). Tu riječ nije izrekao onaj koji naređuje već koji dopušta. Nije to riječ onoga koji se boji već onoga koji je spreman. Onaj što ima vlast nad svim vremenima pokazuje da ne zadržava izdajnika. Radi otkupljenja svijeta tako ispunja Očevu volju da zločin koji su spremili progonitelji niti je poticao niti ga se bojao.

Đavao je Judu nagovorio. Juda je otišao od Krista i odvojio se od tijela apostolskoga jedinstva. Gospodina nije uznemirio nikakav strah. Bio je jedino u brizi za spas onih koje treba otkupiti. Isus je – kako stoji u Ivanovu evanđelju – čitavo vrijeme što je bilo slobodno od navale progonitelja upotrijebio za otajstvene govore i sveto poučavanje. Oči je »digao prema nebu« (Iv 17,1). Molio je Oca za cijelu Crkvu da svi koje je Otac dao i koje će dati Sinu budu jedno i da ostanu nepodvojeni u Otkupiteljevoj slavi. Isus je na koncu dodao molitvu u kojoj je rekao: »Oče, ako je moguće, neka ova čaša ode od mene« (Mt 26,39).

Ovdje ne mislimo da je Gospodin Isus htio izbjeći muku i smrt. Već je učenicima predao otajstva muke i smrti. Sam je zabranio svetome Petru koji je gorio odanom vjerom i ljubavi da se protiv progonitelja posluži mačem. Rekao je: »Zar nećeš da pijem čašu koju mi je dao Otac« (Iv 18,11)? Sigurno je što po Ivanovu evanđelju veli Gospodin: »Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenoga Sina da nitko ne propadne tko vjeruje u nj već da ima vječni život« (Iv 3,16). Također je istina što o Gospodinu kaže apostol Pavao: »Krist nas je ljubio i sebe kao žrtvu ugodna mirisa za nas predao Bogu« (Ef 5,2). Kada je riječ o spasenju ljudi po Kristovu križu, u Oca je i Sina bila zajednička volja i zajednička odluka. Nijedan razlog nije mogao poremetiti što je prije vjekovječnih vjekova milosrdno raspoređeno i kao nepromjenljivo predodređeno.

Predragi! Onaj koji je uzeo instinskoga i čitava čovjeka, prigrlio je prava tjelesna osjetila i duševne osjećaje. Sve je u Kristu bilo puno otajstava i čudesa. Ipak Gospodin nije plakao lažnim suzama niti se hranio radi lažne gladi ili spavao hinjenim snom. Isus je prezren u našoj poniznosti, ražalošćen u našoj tuzi i raspet u našoj boli. Milosrđe se podložilo patnjama naše smrtnosti da ih iscijeli. To je Isusova sila prihvatila da spomenuto nadjača. Sve je to najotvorenije prorekao Izaija govoreći:»Ovaj nosi naše grijehe i žalosti se za nas. Mislili smo da je u tuzi, rani i muci. Ranjen je zbog naših zločina i postao slab zbog naših grijeha. Izliječeni smo njegovom modricom« (Iz 53,4–5).

5. — Predragi! Božji Sin kaza:»Oče, ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša« (Mt 26,39). Tada se poslužio glasom naše naravi. Vodio je parnicu ljudske slabosti i nemira da se u onome što se mora podnijeti učvrsti i otjera strah. Gospodin je dovršio molitvu. Na neki je način ispričao strah naše slabosti jer u njemu ostati za nas nije korisno. Gospodin je prešao na drugi osjećaj i rekao:»Ali ne kako ja hoću već kako ti«. Opet kaza:»Ako ova čaša ne može od mene otići osim da je popijem, budi volja tvoja«. Ta je riječ Glave spas čitavoga tijela. Taj je glas poučio sve vjernike. Zapalio je sve ispovjedaoce i okrunio sve mučenike. Tko bi mogao nadvladati mržnje svijeta, vihore napasti i strašenja progonitelja da Krist nije u svima i za sve rekao Ocu:»Budi volja tvoja«(usp.Mt 26,39–42)?

Neka, dakle, tu riječ nauče svi sinovi Crkve. Otkupljeni su »velikom cijenom« (1 Kor 6,20) i »nezasluženo opravdani« (Rim 3,24). Kada navali suprotivština neke žestoke kušnje, neka se posluže zaštitom najmoćnije razložitosti. Nadjačavši strah i drhtanje steći će »podnošenje muke« (2 Kor 1,6).

Predragi! Govor je nakanio dotaknuti tijek Gospodnje muke. Ali da vas ne opteretimo suvišnom opširnošću ostatak odlažemo za srijedu. Tako dijelimo zajednički trud. Po vašim će molitvama biti nazočna Božja milost koja će mi omogućiti da ispunim što dugujem.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

59.

Velika srijeda, 19. IV. 444.

1. — Predragi! U prethodnoj smo propovijedi razložili što se zbilo pred Gospodnje uhićenje. Sada ostaje da uz pomoć Božje milosti govorimo o samome tijeku muke. Gospodin je riječima svoje molitve

pokazao da najistinitije i najpunije posjeduje ljudsku i božansku narav. Naznačio je otkuda potječe što ne htjede trpjeti, a odakle što htjede. Pošto je otklonio nemir slabosti i potvrdio velikodušnost snage, pristupio je odredbi vječne promisli. Đavlu je razljućenome židovskim služenjem ispriječio »slugin lik« (Fil 2,7) koji nije imao nikakav grijeh. Tako je parnicu svih vodio onaj u kome jedinome bijaše narav svih bez grijeha.

Sinovi su, dakle, tame nasrnuli na »pravo svjetlo« (Iv 1,9). Služili su se »bakljama i svjetiljkama« (Iv 18,3). Nisu izbjegli noć svoje nevjere jer nisu razumjeli Stvoritelja svijeta. Uhvatili su spremna na uhićenje i odvukli onoga koji je htio biti odvučen. Da se htio oprijeti, bezbožne ruke ne bi mogle izvršiti nikakvo nasilje protiv njega, ali bi se odgodilo otkupljenje svijeta. Neozlijeđen ne bi nikoga spasio onaj koji će umrijeti za spas svih.

2. — Gospodin je, dakle, dopustio da mu se nanese sve što se osmjelio pučki bijes koji su potaknuli svećenici. Isus je doveden Ani, Kaifinu tastu, i otuda po Ani Kaifi. Poslije žestokih opadačkih prigovora i izmišljenih laži potajno nađenih svjedoka Isus je po nalogu svećenika odveden na Pilatovo saslušanje. Svećenici su zanemarili božansko pravo. Vikali su da »nemaju kralja osim Cezara« (Iv 19,15). Tobože odani rimskim zakonima sav su sud pridržali za upraviteljevu vlast. Ipak su kod toga više tražili izvršitelja okrutnosti nego suca u parnici. Izručili su Isusa vezana krutim svezama, izudarana čestim zaušnicama i ćuškama, uprljana pljuvačkom, vikom unaprijed osuđena. Posred tolikih prethodnih presuda Pilat se nije mogao odvažiti da oslobodi onoga koga svi žele pogubiti. Sama sudbena istraga pokazuje da ni Pilat na optuženome nije našao krivicu niti zadržao postojanost u svome rasuđivanju. Kod istrage sudac osuđuje onoga kojega proglašava nevinim. Opakome puku predaje »krv pravednika« (Mt 27,24). Ipak je vlastitim rasuđivanjem kao i »ženinim snom« (Mt 27,19) znao da se od toga mora uzdržati.

Oprane ruke ne čiste nečistu dušu. Što se počini uz službu bezbožne pameti ne da se ispaštati u vodi polivenih prstiju. Pilatov grijeh premašuje židovsko zlodjelo. Židovi su Pilata prestrašili Cezarovim imenom i zatrpali mrskim riječima. Tako su ga natjerali na čin svoga zločina. Ali ni Pilat nije bez krivice. Sudjelovao je u pobuni, ostavio vlastiti sud i pristao na tuđu opačinu.

3. — Predragi! Pilata je svladala ludost nepomirljivoga naroda. Dopustio je da se Isusa obeščasti mnogim porugama i zlostavi neumjerenim uvredama. Isusa je izbičevana, okrunjena trnjem i ogrnuta ogrtačem smiješne haljine stavio na motrenje pismoznancima i svećenicima. Bez sumnje je držao da će time omekšati neprijateljske duše. Pošto se zasite zavidnom mržnjom, smatrat će da više ne treba progoniti onoga koga vide na toliko načina ojađena. Međutim, razjarila se srdžba onih koji su vikali da otpustom oslobodi Barabu, a da se Krist osudi na kaznu križa. Mnoštvo je jednoglasnim mumljanjem izvikivalo: »Njegova krv na nas i na našu djecu« (Mt 27,25). Bezbožni su za vlastitu osudu postigli što su ustrajno tražili. Prorok je posvjedočio da su njihovi »zubi bili oružje i strijele i njihov jezik oštri mač« (Ps 56,5). Uzalud su ustezali svoje ruke od raspeća Gospodina veličanstva dok su protiv njega bacali smrtonosne strijele riječi i otrovna koplja izričaja.

Na vama, lažni Židovi i bezbožni narodni prvaci, na vama leži sav teret toga zločina. Premda strahota zlodjela tereti i upravitelja i vojnike, vas optužuje vrhunac djela. Ma što da je u Kristovoj muci sagriješio Pilatov sud i vojnički posluh, vas je dostojnima mržnje ljudskoga roda učinilo što navalom vašega gnjeva ni oni nisu ostali nevini kojima se nije svidjela vaša opakost.

4. — Gospodin je, dakle, bio predan volji razjarenih. Zapovijeđeno je da zbog poruge kraljevskoga dostojanstva nosi svoje mučilište. Tako se ispunilo što je predvidio prorok Izaija koji kaza:»Evo, rodio se dječak i darovan nam je sin. Njegova je vlast na njegovim leđima« (Iz 9,6). Gospodin je, dakle, nosio drvo križa i pretvorio ga u žezlo svoje moći. To je u bezbožničkim očima bilo veliko ruglo, ali se za vjernike očitovalo velikim otajstvom. Najslavniji đavlov pobjednik i najmoćniji koji je svladao neprijateljske sile u lijepome je liku nosio pobjedni znak svoje pobjede. Na leđima je nesavladive strpljivosti nosio znamen spasenja da mu se poklone sva kraljevstva. Tada je, tako reći, samom slikom svoga djela utvrđivao svoje nasljedovatelje i govorio: »Tko ne uzme svoj križ i ne slijedi me, nije me dostojan« (Mt 10,38).

5. — Dok je s Isusom prema mjestu kazne išlo mnoštvo, našao se stanoviti Šimun Cirenac na kojega se s Gospodina premjestilo drvo križa. I tim se činom predoznačila vjera pogana kojima Kristov križ neće biti pomutnja nego slava. Nije bilo slučajno već znakovito i otajstveno što je Kristu protiv kojega su bjesnili Židovi u susret prišao tuđinac da s njime zajedno trpi. Apostol je kazao: »Ako zajedno

trpimo, zajedno ćemo i vladati« (Rim 8,17). Najsvetijem se Spasiteljevu sramoćenju nije podložio ni Židov ni Izraelac nego stranac. Tim je prijenosom s obrezanja na kožicu i s tjelesnih sinova na duhovne sinove prešla zadovoljština neokaljanoga Jaganjca i punina svih otajstava.

Apostol kaže: »Žrtvovan je Krist naše janje« (1 Kor 5,7). Sebe je prikazao Ocu kao novu i pravu pomirnu žrtvu. Krist nije raspet u Hramu kojemu je čast već bila dokončana niti unutar zidina grada koji će se razoriti radi zločinstva svoga zlodjela »već vani, izvan tabora« (Heb 13,11). Dovršeno je otajstvo starih žrtava. Stoga je nova žrtva stavljena na novi oltar. Tako Kristov križ nije žrtvenik u Hramu već je žrtvenik svijeta.

6. — Predragi! Krist se uzvisio po križu. Neka pred duševni pogled ne dolazi jedino slika koja je bila u bezbožničkim očima. Bezbožnicima je po Mojsiju kazano: »Pred tvojim će očima visjeti tvoj život. Bojat ćeš se danju i noću i nećeš vjerovati svome životu« (Pnz 28,66). Bezbožnici kod raspetoga Gospodina nisu mogli ništa učiniti osim svoga zločina. Posjedovali su strah kojim se muči opaka savjest, ali ne opravdava prava vjera. Neka naš duh koji rasvjetljuje Duh istine čistim i slobodnim srcem prigrli slavu križa koji blista na nebu i na zemlji. Neka nutarnjom oštrinom promotri kojega je značenja što Gospodin kaza dok je govorio o neposrednome nastupu svoje muke. Rekao je: »Dolazi vrijeme da se proslavi Sin čovječji« (Iv 12,23). Niže reče: »Sada mi je duša uzbuđena. Što ću kazati? Oče, oslobodi me ovoga časa. Ali za to sam došao u ovaj čas. Oče, proslavi svoga Sina« (Iv 27,28). Međutim, s neba je došao Očev glas i rekao: »I proslavio sam i opet ću proslaviti«. Isus je u odgovoru onima koji su stajali naokolo kazao: »Taj se glas nije radi mene oglasio nego radi vas. Sada je sud svijeta, sada se prvak ovoga svijeta vani protjeruje. Sve ću sebi privući kada budem uzdignut« (Iv 27,30–32).

7. — Divne li moći križa! Neiskazive li slave muke! Tu je Gospodnja sudačka stolica, sud svijeta i snaga Raspetoga.

Sve si, Gospodine, sebi privukao. Kada si »čitavi dan svoje ruke raširio prema nevjernome narodu« (Iz 65,2–3) koji protuslovi, cijeli je svijet stekao smisao za priznavanje tvoga veličanstva.

Sve si, Gospodine, sebi privukao. Sva su počela donijela istu osudu proklinjući židovski zločin. Nebeska su svjetlila potamnila i dan se pretvorio u noć. Zemlju su poljuljali neobični potresi. Svekolika se priroda sustegnula od služenja bezbožnicima.

Sve si, Gospodine, sebi privukao. Hramski se zastor raskinuo i svetinje nad svetinjama udaljile od nedostojnih svećenika da se znak pretvori u istinu, proroštvo u očevidnost i Zakon u evanđelje.

Sve si, Gospodine, sebi privukao. Ono što se pod osjenjenim značenjima obavljalo u jednome judejskome Hramu, uz potpuno i otvoreno otajstvo posvuda slavi pobožnost svih naroda.

Sada je levitski red sjajniji, dostojanstvo starješina punije i svećeničko pomazanje svetije. Tvoj je križ izvor blagoslova, vrelo svih milosti. Po njemu se vjernima od slabosti daje snaga, slava od poruge, život od smrti. Sada je prestala različitost tjelesnih žrtava. Jedino prinos tvoga tijela i krvi ispunja sve različitosti žrtava. Ti si pravi »Božji Jaganjac koji oduzimaš grijehe svijeta« (Iv 1,29). Tako u sebi dovršavaš sva otajstva da od cijeloga čovječanstva nastaje jedno kraljevstvo kao što jedna žrtva stoji za svaku žrtvu.

8. — Predragi! Ispovjedimo što je slavnom riječju ispovjedio učitelj naroda apostol Pavao. Rekao je: »Vjerna je riječ i dostojna da se prihvati. Krist Isus došao je na ovaj svijet spasiti grešnike« (1 Tim 1,15). Božje je milosrđe prema nama tim čudesnije što Krist nije umro za pravedne ni svete nego za opake i »bezbožne« (Rim 5,6). Božanska narav nije mogla primiti smrtni žalac. Ali je Krist rođenjem od nas uzeo što je mogao prikazati za nas. Nekoć je moću svoje smrti zaprijetio našoj smrti. Rekao je po proroku Hošeji: »Smrti, bit ću tvoja smrt. Podzemlje, bit ću tvoj ujed« (Hoš 13,14). Krist je smrću podlegao zakonima podzemlja, ali ih je uskrsnućem uništio. Vječnost je smrti tako prekinuo što je smrt od vječne načinio vremenitom. »Kao što svi umiru u Adamu, tako će svi oživjeti u Kristu« (1 Kor 15,22).

Predragi! Neka, dakle, bude što kaže apostol Pavao: »Živi neka više ne žive sebi već onome koji je za sve umro i uskrsnuo« (2 Kor 5,15). Budući da je »staro minulo i sve postalo novo« (2 Kor 5,17), neka nitko ne ostaje u starosti tjelesnoga života nego neka se svi »iz dana u dan obnavljaju« (2 Kor 4,16) napredujući po uvećanju pobožnosti. Ma koliko tko bio pravedan, dok je u ovome životu, postoji čime može biti prokušaniji i bolji. Tko ne napreduje, nazaduje. Tko ništa ne stječe, nešto gubi. Moramo, dakle, trčati koracima vjere, djelima milosrđa, ljubavlju pravednosti. Dan svoga otkupljenja ne slavimo u »kvasu stare zloće i opakosti već u beskvasnosti iskrenosti i istine« (1 Kor 5,8). Tako ćemo zaslužiti da budemo dionici Kristova uskrsnuća – Krista koji živi i vlada s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

60.

Cvjetnica, 1. IV. 445.

1. — Predragi! Otajstvo je Gospodnje muke za spas ljudskoga roda utvrđeno »prije vječnih vremena« (2 Tim 1,9). Kroz mnoga je minula stoljeća najavljivano posredstvom mnogih znamenja. Više ne čekamo da se to Otajstvo očituje nego mu se već ispunjenu klanjamo. Za našu se pouku susreću nova i drevna svjedočanstva. Ono što je najavila proročka trublja, evanđeoska povijest oglašuje. Piše: »Bezdan doziva bezdan glasom tvojih slapova« (Ps 41,8). Da iskaže »slavu Božje milosti« (Ef 1,6), jednakim riječima jedna drugoj odgovara dubina obaju Zavjeta. Što je bilo duboko pod zastorom slika, po objavljenome Svjetlu postaje očevidno. Unatoč svim Spasiteljevim čudesima koja su učinjena na očigled naroda, malo je ljudi osjetilo nazočnost Istine. Dragovoljna je muka uznemirila i same učenike koji bez kušnje straha nisu izbjegli sablazni križa. Gdje, dakle, da naša vjera nađe razumijevanje i gdje da savjest crpe snagu? Ondje gdje čitamo kako je prorečeno za što znamo da se zbilo.

2. — Predragi! Spasiteljeva je pobjeda dovršena. Dokončani su naumi koje su naviještali svi starozavjetni govori. Neka se tjelesni Židov žalosti, ali neka se raduje duhovni kršćanin. Svečanost koja se Židovima pretvorila u noć, nama će sjati kao svjetlo jer je Kristov križ vjernicima slava, a nevjernima kazna. Premda bijes progonitelja nije protiv Gospodina »veličanstva« (1 Kor 2,8) ništa drugo postigao nego strahovitu okrutnost i užasne patnje, ipak za otkupljene iz Gospodnje muke izvire istinitiji i pravedniji razlog za radovanje nego tugu.

U ono se doba moglo ispričati preplašenost učenika. Čak ni apostolska žalost ne pada pod grijeh nevjernosti kada su Židovi i židovski prvaci pristupili jednome te istom zločinu. Tada je silno bjesnila ohola nadustost »debelih bikova« i goropadna obijest »teladi« (Ps 21,13). Bjesnoća je razjarenih životinja pred očima ovaca tražila Pravednikovu krv. Napokon, i sami koji je došao trpjeti govoraše iz zajedništva naše naravi: »Moja je duša žalosna do smrti« (Mt 26,38).

Sada je nakon prihvaćanja slabosti proslavljena snaga moći. Stoga vazmenu svečanost ne smije zasjeniti nikakva vjernička tuga. Ne smijemo se sa žalošću sjećati slijeda onoga što se zbilo. Gospodin se tako poslužio židovskom zloćom da je naumljeno zlodjelo ispunilo volju onoga koji iskazuje milosrđe. Jaganjčeva je krv »pri izlasku Izraela iz Egipta« (Ps 113,1) uspostavila slobodu. Najsvetijom je postala svečanost koja je žrtvom ovce otklonila srdžbu onoga koji

pustoši. Kolike tek radosti moraju osjećati kršćanski narodi zbog kojih svemogući Otac »nije poštedio svoga jedinorođenoga Sina već ga predao za nas sve« (Rim 8,32)! U Kristovu se smaknuću nalazi istinita »pasha« (1 Kor 5,7) i jedinstvena žrtva kojom se ne oslobađa iz faraonova sužanjstva jedan narod već cijeli svijet iz đavlova ropstva.

3. — Predragi! Toj su tajni od početka služile sve tajne. Sada krv pravednoga Abela izriče smrt vrhovnoga pastira i u židovskome se ocoubojstvu raspoznaje bratoubilački Kain. Sada potop i Nojeva korablja obznanjuju što je krsna obnova i spas na drvetu. Sada otac naroda Abraham stječe obećane baštinike. U njegovu se sjemenu ne blagosiva tjelesna klica već mladica vjere. Sada kod svečanosti nagoviještene svim svečanostima blista sveti mjesec novih zbilja. U mjesecu kada je svijet stekao početak, kršćansko stvorenje posjeduje iskon.

Razjareni su Židovi protiv Gospodina Isusa učinili što su htjeli. Božanska moć nije istinu uzetoga čovjeka izuzela od nikakvih njihovih pothvata. Ipak je Gospodnja strpljivost ispunila dužnost svoje nakane. Tvrdoglavost je svetogrdne okrutnosti koristila Spasiteljevu djelu koje nisu shvatili ni pismoznanci ni farizeji ni veliki svećenici jer »da su shvatili, nikada ne bi raspeli Gospodina veličanstva« (1 Kor 2,8). Ni sami đavao nije razumio da bijesom protiv Krista ništi svoje prvenstvo. Ne bi bio izgubio prava drevne prevare da se uzdržao od krvi Gospodina Isusa. Ali đavao je zavidnom opakošću htio štetiti. Kada je zavist nasrnula, sama se srušila. Loveći bila je ulovljena. Progonila je smrtnoga, ali je naišla na Spasitelja. Đavao je u onome velikome pothvatu u nerazboritoj odvažnosti našao dostojna suradnika i dostojna druga. Bezbožni je Juda radije htio biti đavlov sluga nego Kristov apostol. Krista nije ostavio zbog uznemirenosti od straha već se odvojio iz pohlepe za novcem.

4. — Predragi! Vidite i razborito promislite koje se klice i kakvi plodovi rađaju sa stabla lakomosti koju je Apostol s pravom nazvao »korijenom svih zala« (1 Tim 6,10). Nijedan se grijeh ne počinja bez pohote i svaka je nedopuštena želja njezina bolest. Ljubavi je prema novcu svaka dobrota jeftina. Duša, pohlepna za dobiti, nije se bojala propasti zbog malenkosti. Nema ni traga pravednosti u srcu gdje je pohota sebi načinila obitavalište. Nevjerni je Juda bio opit tim otrovom. Žeđajući za dobiti dopro je do konopa. Juda je bio tako opak da je za trideset srebrenika prodao Gospodina i Učitelja.

Božji Sin predao se da podnese bezbožni sud. Blaženi je apostol Petar u svojoj vjeri plamtio takvom privrženošću da je bio »spreman« (Lk 22,33) s Gospodinom i trpjeti i umrijeti. Petra je prestrašila svećenikova sluškinja koja ga je optužila. Tako je Petar počinio slabost nijekanja. Čini se da mu je stoga bilo pripušteno oklijevati da se u prvaku Crkve zasnuje lijek pokore i da se nitko ne usudi uzdati u svoju snagu kada ni blaženi Petar nije mogao izbjeći opasnost promjenljivosti. Gospodin Isus koga je svećeničko vijećanje samo tjelesno zadržavalo, božanskim je motrenjem vidio strah učenika koji se nalazio vani. Čim je »pogledao« duh prestrašenoga, podigao ga je i potaknuo na pokornički »plač« (Lk 22,61–62).

Sveti Apostole, tvoje su suze svete. Da operu grijeh nijekanja, imale su moć svetoga krštenja. Tu je bila nazočna desnica Gospodina Isusa Krista. Ona te je, dok si se rušio, prihvatila prije nego si pao. U samoj si opasnosti padanja primio snagu stajanja. Gospodin u tebi nije vidio pobijeđenu vjeru niti nepovoljnu ljubav već poljuljanu postojanost. Plač je bio obilan gdje nije nedostajala ljubav. Vrelo je ljubavi opralo riječi straha. Nije kasnio lijek pomilovanja gdje nije bio sud volje. Stijena se, dakle, brzo vratila svojoj čvrstoći. Primila je takvu snagu da se kasnije nije kod svoga mučenja bojala onoga čega se strašila u Kristovoj muci.

61.

Velika srijeda, 4. IV. 445.

1. — Predragi! Židovska se opakost na mnoge načine trudila pronaći nekakav razlog da može izvršiti zločin protiv Gospodina Isusa. Laž koju su krivi svjedoci nepravednim svećenicima u pokornosti iznijeli ništa nije pokazala što bi bilo dostatno za smrt. Ovo su kao nepobitno iznašli: živo su napadali Gospodara svijeta jer da teži za kraljevanjem. Pilat je vidio da Isusa uzalud krive. Zato ga je htio osloboditi. Ali su Židovi s tužbom i prijetnjom izvikivali: »Ako toga oslobodiš, nisi Cezarov prijatelj. Tko se drži kraljem, protivi se Cezaru« (Iv 19,12).

Pilate! Trebao si se prestrašiti careva imena i za Cezarevo kraljevstvo slomiti stvaranje nove vlasti da ti je silnički sjaj odao nakanu vladanja ili da se otkrilo spremište oružja, skupljanje imutka ili da su se otkrile vojničke posade. Zašto puštaš optužiti zbog čežnje za moću onoga čije učenje obilježuje poniznost? Krist se nije protivio rimskim zakonima. Prihvatio je popis, isplatio dvije drahme

(usp. Mt 17,24–27), porez nije utajio. Odredio je da se »Bogu daje Božje, a Cezaru Cezarovo« (Mt 22,21). Isus je odabrao siromaštvo, preporučio posluh, propovijedao blagost. Sve to pomaže Cezaru, a ne da mu odnemaže.

2. — Upravitelju! Da se židovska pritužba ne ukaže posve isprazna, pomnije raspravi što se zna o djelima Gospodina Isusa. Poklonio je slijepima vid, gluhima sluh, hromima hod, nijemima govor. Udaljio je ognjicu, utišao bolove, izbacio zloduhe, oživio mrtve. Isus je zapovjedio moru i vihorima da utihnu. Sve to doista očituje velikoga kralja koji se ne odlikuje ljudskom moći nego božanskom snagom. Neka, dakle, Židovi spočitnu tu silu, izmijene svoju optužbu te ustima kažu što drže u srcu. Zašto ocrnjuju zemaljskim, a progone nebesko?

Pilat je, dakle, osjetio teret i pakost u tome što su ga Židovi napali radi nemara prema Cezarovu prijateljstvu. Neko se vrijeme trudio utišati njihov gnjev. Zato je dopustio ili naredio da se Gospodina Isusa izvrgne raznim pogrdama da zloća, zadovoljena nepravdama prema nevinome, više ne bjesni. Međutim, ustrajna je zloća rasla vlastitim uvećanjem. Tražila je pravo na smrt protiv onoga protiv kojega je već stekla pravo ruganja. Vrhovni svećenici, židovski prvaci i cjelokupno mnoštvo vikaše jakim povicima:»Raspni, raspni« (Iv 19,6)! Pilat je Isusa predao volji progonitelja i na slobodu pustio razbojnika Barabu. Tako su na svečani dan »ubili začetnika života« (Dj 3,15), a isposlovali oslobođenje od kazne za čovjekoubojicu.

3. — Predragi! Gospodin je išao prema mjestu svoga proslavljenja. Milosrđe je odlazilo od bezbožničkih šatora da se ispuni napisano: »Spas je daleko od grešnika« (Ps 118,155). Uza nj je išlo »mnoštvo naroda i žena koje su ga oplakivale i naricale« (Lk 23,27). Niži rod obično pane u suze i radi onih koji zaslužuju smrt. Zbog zajedničke naravi sažaljuju kraj osuđenih. Ali je Gospodin Isus odbio da mu se iskaže plač. Plač nije priličio trijumfu ni naricanje pobjedi. Stoga se okrenuo prema ženama i kazao: »Kćeri Jeruzalemske, ne plačite nada mnom već oplakujte sebe i svoje sinove jer će doći dani kada će se govoriti da je blago neplodnicama i utrobama koje nisu rodile i prsima koja nisu hranila« (Lk 23,28–29).

Gdje je tuga onoga koga će raspeti i strah onoga koji će umrijeti? Trenutak mučenja ne straši dušu onoga koji će trpjeti. Krist uči da nema razloga za njim jadikovati. Tako naznačuje pokoru jer otklanja osvetu. Veli: nema ničega, Jeruzalemske kćeri, što kod mene trebate žaliti. Plačite zbog sebe i kukajte radi svoje djece. Taj se plač proteže

na one koje su vaše utrobe takvima rodile. Vi zacijelo trebate tugovati, ali ne zbog Spasitelja vjernika već bezboštva onih koji propadaju. Ja svojom voljom podnosim križ i na se pripuštam smrt koju ću uništiti. Ne oplakujte onoga koji umire za otkupljenje svijeta i koga ćete vidjeti kao suca u Očevoj slavi.

4. — Krist Isus, uzdignut na drvo, smrt je okrenuo protiv začetnika smrti. Izlažući tijelo što trpi smrskao je »sve prvake i protivne sile« (Kol 2,15). Pripustio je protiv sebe odvažnost staroga neprijatelja koji je mahnitao protiv naravi koja mu je bila podložna i usudio se utjerivati dug i ondje gdje nije mogao naći ni traga grijehu. Uništen je onaj opći i smrtonosni »zapis« (Kol 2,14) naše prodaje. Ugovor je robovanja prešao na Otkupiteljevo pravo. Čavli koji su proboli Gospodnje ruke i noge vječnim su ranama okovali đavla. Zlostavljanje je svetih udova bilo ubijanje neprijateljskih sila. Krist je tako dovršio svoju pobjedu da su u njemu i po njemu pobijedili svi koji u nj vjeruju.

5. — Gospodin je, uzvišen uzdignućem raspetoga tijela, ostvarivao izmirenje svijeta u kuli mučenja i u obitavalište raja pozvao obraćenoga razbojnika. Vas, židovski prvaci i učitelji zakona, nije izbola ni bezbožna savjest niti vas je ublažio učinak zločina. Ubodima ste čavala dodali strelice jezika govoreći: »Druge je spasio, a sebe ne može spasiti. Ako je izraelski kralj, neka siđe s križa pa ćemo mu vjerovati« (Mt 27,42).

Tim vašim ludim i svetogrdnim riječima odgovor pružaju sva počela. Istodobno protiv vas donose presudu nebo, zemlja, sunce i zvijezde. Strahovitim pomakom izrazuju da ste nedostojni njihova služenja. Svijetu pokazuju neuobičajenim uzmakom tmine vaše sljepoće. Ako ni nebesko ni podzemno nije u stanju da vas uvjeri i ako su stijene i grobovi više mogli osjetiti Kristov križ, barem s razumijevanjem razmotrite što se zbilo u Hramu. Zastor koji je zaklonom zatvarao Svetinju nad svetinjama raskinuo se od vrha do dna. Otvorilo se ono sveto i otajstveno skrovište kamo je po zapovijedi ulazio samo Veliki svećenik. Tako više nema nikakve različitosti gdje ne prebiva nikakva svetost. Bili ste odbačeni te morali shvatiti da ste izgubili svako svećeničko pravo. Istinito je što vam kaza Istina: »Da vjerujete Mojsiju, i meni biste vjerovali« (Iv 5,46). S pravom vas, dakle, osuđuje jedan i drugi Zavjet. Ostali ste bez milosti i lišeni ste Zakona. Protivite se novome jer niste vjerovali starome.

Predragi! Oslobodili smo se tame neznanja i primili svjetlo vjere. U baštinu smo Novoga zavjeta ušli izborom posinovljenja. Uživajmo u svetkovini koju je izgubio tjelesni Izrael. »Žrtvovano je naše janje Krist« (1 Kor 5,7). Po njegovoj neizrecivoj milosti dobivamo blagoslov svih darova. Tako prelazimo u novost iz ostarjelosti da se uvrstimo u rajsko obitavalište, ali isto tako da se pripremimo za slavu nebeskoga kraljevstva.

62.

Cvjetnica, 16. III. 452.

1. — Predragi, pred nama je svetkovina Gospodnje muke. Mi je želimo, ali je također poželjna i čitavome svijetu. Svetkovina ne dopušta da šutimo posred ushita duhovnih radosti. Teško je, doduše, češće, a dostojno i primjereno govoriti o istoj zbilji. Ipak biskup nije slobodan kod takvoga otajstva božanskoga milosrđa ušima vjernoga puka uskratiti propovjednu službu. Uostalom, sami je sadržaj neizreciv i stoga pruža priliku da se zbori. Ne može ponestati o čemu treba govoriti jer o dotičnome nikada ne može biti dovoljno što se kaže.

Neka, dakle, ljudska slabost popusti Božjoj slavi i neka se kod tumačenja Božjih milosnih djela uvijek smatra nedoraslom. Potrudimo se razmišljanjem, prionimo oštroumljem ako i jesmo nedostatni izražajem. Dobro je što smatramo malim i ono što točno poimamo o Gospodnjemu veličanstvu. Prorok je kazao: »Tražite Gospodina i osnažite se. Uvijek tražite njegovo lice« (Ps 104,4). Nitko ne smije pomisliti da će naći sve što traži. Inače će prestati da se približava tko odustane da se primiče.

Što pak između svih Božjih djela koja iscrpljuju napon ljudskoga divljenja tako sladi i nadvisuje razmatranje našega duha kao Spasiteljeva muka? Svaki put kada – kako možemo – razmišljamo o Spasiteljevoj svemoći koja mu je s Ocem jedne i jednake biti, u Bogu nam postaje čudesnija poniznost božanskoga Veličanstva nego uzdizanje »slugina lika« (Fil 2,7) do najvišega. Evo što nam mnogo pomaže kod shvaćanja: jedno je, dakako, Stvoritelj, drugo stvorenje; jedno je nepovredljivo božanstvo, drugo tijelo sposobno trpjeti. Ipak se vlastitost obiju biti sastaje u jednoj osobi. Stoga u slabostima i moćima gradnja pripada istome kome i slava.

2. — Predragi! U pravilu vjere što smo ga primili na samome početku Vjerovanja kao vlast apostolske uredbe ispovjedamo Isusa Krista svoga Gospodina. Kažemo za nj da je jedini Sin Boga Oca svemogućega. Rodio se po Duhu Svetome od Marije Djevice. Ne udaljujemo se od njegova veličanstva kada vjerujemo da je raspet, umro i treći dan uskrsnuo.

Sve što je Božje i čovjekovo istodobno je izvršilo čovještvo i božanstvo. Dok se onaj koji ne podliježe patnji nalazi u onome koji je sposoban trpjeti, ne može se snaga oslabiti u slabosti niti se slabost u jakosti nadvisiti. S pravom je blaženi Petar pohvaljen što ispovjeda to jedinstvo. Kada je Gospodin pitao što učenici misle o njemu, Petar je hitro pretekao usta ostalih i kazao: »Ti si Krist, Sin Boga živoga« (Mt 16,18). Petar to nije vidio jer bi mu to objavilo tijelo i krv čiji je zastor mogao spriječiti nutarnje oči. Sami je Očev Duh djelovao u Petrovu srcu kada je povjerovao. Tako je Petar, predviđen da ravna cijelom Crkvom, prvi naučio što će učiti. Radi postojanosti je u vjeri koju će navještati čuo: »Ti si Petar i na toj ću stijeni sagraditi svoju Crkvu i vrata je pakla neće nadvladati« (Mt 16,18).

Čvrstoća je kršćanske vjere utemeljena na nesavladivoj litici. Stoga se nije bojala vrata smrti. Ta vjera ispovijeda da je Gospodin Isus Krist jedan i da je pravi Bog i pravi čovjek. Također priznaje da je jedan te isti Djevičin Sin i Majčin Stvoritelj; da se na koncu vjekova rodio onaj isti koji je Stvoritelj vremena; da je isti Gospodin svih moći jedan od smrtničkoga roda; da je onaj koji ne pozna grijeh za grešnike žrtvovan »u sličnosti tijela grijeha« (Rim 8,3).

3. — Da bi ljudski rod oslobodio okova smrtonosnoga prekršaja, Krist je razjarenome đavlu sakrio moć svoga veličanstva, ali je izložio slabost naše poniznosti. Da je okrutni i oholi neprijatelj mogao upoznati nakanu Božjega milosrđa, radije bi bio nastojao blagošću utišati židovske duše nego ih raspaliti nepravednim mržnjama da izgubi sužanjstvo svih zarobljenika jer progoni slobodu onoga koji mu ništa ne duguje.

Đavla je, dakle, prevarila njegova opakost. Prouzročio je muku Božjemu Sinu, ali se ona pretvorila u lijek svim ljudskim sinovima. Prolio je pravednu krv koja je kod pomirenja svijeta bila i cijena i piće. Gospodin je prigrlio što je odabrao po određenju vlastite volje. Pustio je na se bezbožne ruke koje su služile Otkupitelju dok tvore vlastiti zločin. Kristov je osjećaj ljubavi prema vlastitim ubojicama bio takav da je, moleći na križu, tražio od Oca da njima oprosti, a ne da njega osveti. Govorio je: »Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23,34). Ta je molitva uistinu imala veliku moć. Njome je propovijed apostola Petra od ljudi što rekoše: »Njegova krv na nas i na našu djecu« (Mt 27,25) mnoga srca obratila na pokoru. Jednoga se dana krstilo gotovo »tri tisuće Židova« (Dj 2,4). Već su bili spremni da u ime onoga za koga su tražili da se raspne umru za mnoge.

4. — Izdajnik Juda nije mogao postići oproštenje jer je »sin propasti kome đavao stajaše zdesna« (Iv 17,12) prije pao u očaj nego je Krist ostvario otajstvo općega otkupljenja. Gospodin je umro za sve grešnike. Možda je stoga i Juda mogao dobiti lijek da nije požurio prema konopu. U opaku se srcu čas odanu prijevarnoj krađi, čas obuzetu razbojničkim trgovanjem nikada nije nastanilo nikakvo očitovanje Spasiteljeva milosrđa. Juda nije prijateljskim ušima saslušao Gospodnje riječi: »Nisam došao zvati pravedne već grešne« niti: »Sin čovječji dođe tražiti i spasiti što je bilo izgubljeno« (Mt 9,13; Lk 19,10). Juda nije razumio Kristovu blagost. Isus nije samo vidao tjelesne bolesti nego je također liječio rane slabih duša. Kazao je ozdravljenome koji je bio uzet: »Budi, sine, postojan! Oprošteni su ti tvoji grijesi« (Mt 9,2). I privedenoj je preljubnici rekao: »Ni ja te neću osuditi. Idi i nemoj više griješiti« (Iv 8,11). Isus je svim svojim djelima pokazao da je u prvome njegovu dolasku došao Spasitelj svijeta, a ne sudac. Bezbožni je izdajica bio tuđ tome shvaćanju. Protiv sebe se digao gnjevom onoga koji propada, a ne sudom pokornika. Prodao je »ubojicama začetnika života« (Dj 3,15). Umirući je sagriješio povećanjem svoje osude.

5. — Što su, dakle, krivi svjedoci, okrutni prvaci i bezbožni svećenici posredstvom strašljivoga upravitelja i uslugom neuke čete učinili protiv Gospodina Isusa Krista, kroz sva će se stoljeća prezirati i prihvaćati. Kao što je Gospodnji križ u židovskome duhu bio okrutan, tako je čudesan u snazi Raspetoga. Narod je bjesnio protiv jednoga, a Krist se svima smilovao. Krist s voljom prihvaća šta mu nanosi okrutnost. Dopuštanje koje pruža zločinu ostvaruje djelo njegovoga vječnoga htijenja.

Evanđeosko pripovijedanje najpotpunije donosi čitavi tijek događaja. Vjernik ga kroz slušanje mora na taj način prigrliti da se očuva osvjedočenje kako se zbilo što se dogodilo u doba Gospodnje muke. Shvatimo da se u Kristu dovršilo oproštenje grijeha i da se predložio primjer pravednosti. Međutim, da bismo uz Božju pomoć to pomnije razjasnili taj dio propovijedi ostavljamo za srijedu. Nadamo se da će biti nazočna Božja milost koja će po vašim molitvama omogućiti da obećano ispunimo.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

63.

Velika srijeda, 19. III. 452.

1. — Predragi! Obećali smo da ćemo i danas govoriti o Gospodnjoj muci čijoj se slavi najviše divimo u otajstvu poniznosti. Ta nas je muka sve i otkupila i poučila da pravednost preuzmemo odonud gdje je data cijena. Svemoć je Božjega Sina zbog iste biti jednaka Očevoj. Od đavlove je vlasti mogla osloboditi ljudski rod samom zapoviјеđu svoje volje. Ipak je božanskim djelima nadasve odgovaralo da suprotnost neprijateljske opakosti ono svlada što je bilo pobijeđeno i da se prirođena sloboda obnovi po onome istome predmetu po kojem se uvuklo opće sužanjstvo.

Evanđelist je rekao: »Riječ je postala tijelo i stanovala među nama« (Iv 1,14). Apostol pak reče: »Bog je u Kristu sa sobom pomirio svijet« (2 Kor 5,19). Navedeno pokazuje da je Jedinorođenac najvišega Oca uspostavio takvo zajedništvo s ljudskom poniznošću da je – uzevši bit našega tijela i duše – ostao jedan te isti Božji Sin. Naše je uvećao, a ne svoje jer je trebalo uzdignuti slabost, a ne moć. Kada se stvorenje sjedinilo sa svojim Stvoriteljem, ništa božanskoga nije nedostajalo uzetome niti ljudskoga onome koji je uzeo.

2. — U minulim su vjekovima stanoviti zastori prekrivali spomenuti naum Božje pravednosti i milosrđa. Ipak nije tako bio sakrit da je bio nedostupan spoznaji svetih ljudi koji su hvalevrijedno živjeli od početka do Gospodnjega dolaska. Spasenje je bilo obećano po proročkim riječima i znakovitim događajima. Nisu ga samo postizali koji su ga navijestali već i oni koji su vjerovali propovjednicima. Jedna te ista vjera opravdava svete svih vremena. Pripada istoj vjerničkoj nadi sve što je – kako ispovijedamo – učinio »posrednik Boga i ljudi Isus Krist« (1 Tim 2,5) ili imao učiniti. Naši su se oci tome klanjali. Čak »ne postoji nikakva razlika između Židova i pogana« (Rim 10,12). Apostol kaže: »Obrezanost nije ništa kao što nije ništa ni kožica već vršenje Božjih zapovijedi« (1 Kor 7,19). Ako se vrše uz cjelovitu vjeru, tvore prave »Abrahamove sinove« (Gal 3,7), t.j. potpune kršćane. Isti Apostol kaza:»Svi koji ste se krstili u Kristu Isusu, obukli ste Krista. Ne postoji ni Židov ni Grk; ne postoji ni rob ni slobodnjak; ne postoji ni muško ni žensko. Svi ste jedno u Kristu. Dakle, ako ste Kristovi, Abrahamovo ste sjeme i baštinici po obećanju« (Gal 3,27–29).

3. — Predragi! Nema dvojbe da je Božji Sin ljudsku narav uzeo u takvo sjedinjenje da je Krist jedan te isti i u onome čovjeku koji je »prvorođenac čitava stvorenja« (Kol 1,15), ali i u svim svojim svetima. Kao što se ne može glava dijeliti od udova, tako ni udovi od glave. Ne pripada ovome već vječnome životu da »Bog bude sve u svima« (1 Kor 15,28). Ipak je Krist i sada neodvojivi stanovnik svoga hrama koji je Crkva. Sam je to obećao rekavši: »Ja sam, evo, s vama kroz sve dane do svršetka svijeta«(Mt 28,20). Apostol u skladu s time izjavljuje:»On je Glava tijela, Crkve. On je početo, prvorođenac od mrtvih da bude u svima onaj koji drži prvenstvo jer se svidjelo da u njemu prebiva sva punina i da se po njemu sve izmiri u njemu« (Kol 1,18–20).

4. — Što naša srca uče ta i mnoga druga svjedočanstva? Uče da se posve »obnovimo« (Kol 3,10) na »sliku« (Post 1,27) onoga koji je »ostao u Božjemu liku« (Fil 2,6), ali se udostojao postati »lik tijela grijeha« (Rim 8,3). Krist je uzeo sve naše slaboće koje potječu od grijeha, ali je »bez dijela u grijehu« (Heb 4,15). Isus je osjećao glad i žeđ, san i umor, tugu i plač. Trpio je najžešće boli sve do krajnje, a to je smrt. Nitko se ne bi mogao osloboditi smrtnih spona da nije onaj u kome je jedinome narav svih bila nevina pripustio da ga pogube bezbožničke ruke. Stoga je naš Spasitelj, Božji Sin, svim svojim vjernicima pružio i otajstvo i primjer da jedno postignu novoporodom, a drugo slijede nasljedovanjem. To uči blaženi Petar apostol govoreći: »Krist je za vas trpio. Ostavio vam je primjer da slijedite njegove stope. On nije počinio grijeh niti se prijevara našla u njegovim ustima. Dok su ga psovali, nije ružio. Kada je trpio, nije prijetio. Predao se onome koji nepravedno sudi. Sam je naše grijehe ponio u svome tijelu na drvo da umremo u odnosu na grijeh te živimo za pravednost« (1 Pt 2,21–24).

5. — Predragi! Nema nijednoga vjernika kome se uskraćuju milosni darovi. Jednako svakoga obvezuje kršćanski zapt. Krutost je znakovitoga Zakona udaljena, ali je porasla korist dragovoljnoga opsluživanja. Kazao je evanđelist Ivan: »Zakon je bio dat po Mojsiju. milost pak i istina nastaše po Isusu Kristu« (Iv 1,17). Sve što je prethodilo u Zakonu kao tjelesno obrezanje, raznovrsne žrtve ili subotnje opsluživanje svjedočilo je za Krista i nagoviještalo milost. Krist je »svršetak Zakona« (Rim 10,4), ali ne što bi opustošio njegova značenja već ispunio. Isti je izvor staroga i novoga. Ipak je Krist promijenio otajstva znakovitih obećanja. Ispunio je obećano i okončao

navješteno. Najavljeni je došao. S obzirom na ćudoredne propise nisu odbačene nikakve uredbe ranijega Zavjeta već su mnoge osnažene evanđeoskim učenjem. Tako one što pružaju spasenje bivaju snažnije i jasnije nego one koje su obećavale Spasitelja.

6. — Prema tome, sve što je Božji Sin »učinio i učio« (Dj 1,1) glede izmirenja svijeta ne saznajemo jedino kroz pripovijedanje minuloga već također osjećamo u snazi sadašnjih čina. Krist se rodio od Duha Svetoga iz Djevice Majke. Svoju neokaljanu Crkvu oplođuje istim nadahnućem. Tako krsnim rođenjem rađa nepobrojivo mnoštvo Božjih sinova o kojima se kaže: »Nisu rođeni iz krvi niti iz muževe volje niti iz putene volje već su rođeni iz Boga« (Iv 1,13).

U Kristu se posinovljenjem čitavoga svijeta blagosiva »Abrahamovo sjeme« (Post 22,18). Patrijarh postaje otac naroda kada se sinovi obećanja rađaju iz vjere, a ne od tijela. Krist ne isključuje nijedan narod već »od svakoga puka koji je pod nebom« (Dj 2,5) stvara jedno stado svetih ovaca. Svaki dan ispunja što je obećao kada reče: »Imam i druge ovce koje nisu iz ovoga ovčinjaka. Treba mi i njih dovesti. I čut će moj glas i bit će jedno stado i jedan pastir« (Iv 10,16).

Krist je prvenstveno rekao Petru: »Pasi moje ovce« (Iv 10,21). Ipak jedan te isti Gospodin istom skrbi ravna svim pastirima. One koji pristupaju »stijeni« (1 Kor 10,4) hrani obilnom i navodnjenom hranom. Pretilina ljubavi snaži bezbrojne ovce. Stoga kao što se dobri Pastir udostojao »položiti svoju dušu za svoje ovce« (Iv 10,15), tako ni ovce ne oklijevaju umrijeti za Pastirovo ime. S Kristom zajedno trpi slavna mučenička jakost, ali isto tako u samome preporodu vjera svih preporođenih. Dok se vjernik odriče đavla i iskazuje vjeru u Boga; dok od starosti prelazi u novost; dok se odlaže slika »zemaljskoga čovjeka« i stječe oblik »nebeskoga« (1 Kor 15,49), na snagu stupa stanovita vrst »smrti« i određena »sličnost uskrsnuća« (Rim 6,5). Tako onaj kojega Krist prima i koji prima Krista, nije isto nakon kupelji što je bio prije krštenja. Tijelo preporođenoga postaje Kristovo tijelo.

7. — Predragi! »Ta izmjena dolazi od desnice Svevišnjega koji izvodi sve u svima« (1 Kor 12,6). Tako po pečatu dobra ponašanja u pojedinim vjernicima spoznajmo samoga učinitelja dobrih djela te se zahvalimo Božjemu milosrđu. Bog do te mjere resi nebrojenim

darovima cijelo tijelo Crkve da se svuda po mnogim znacima jednoga svjetla pokazuje isti sjaj. Zaslužba bilo kojega kršćanina može biti jedino Kristova slava.

Riječ je o pravome Svjetlu koje opravdava i prosvjetljuje »svakoga čovjeka« (Iv 1,9). Ono »izuzima iz vlasti tame i prenosi u kraljevstvo Sina« (Kol 1,13) Božjega. To Svjetlo uzdiže dušine želje po »novosti života« (Rim 6,4) i gasi putene požude. Time se kako treba slavi Gospodnji vazam »u beskvasju iskrenosti i istine« (1 Kor 5,8). Odbacivši »kvas drevne zloće« (l Kor 5,8), »novo se stvorenje« (Gal 6,15) napaja i hrani samim Gospodinom.

Pričešćivanje Kristovim tijelom i krvlju čini da se preobrazimo u ono što blagujemo te da duhom i tijelom posve nosimo onoga u kome smo zajedno umrli, bili ukopani i uskrsnuli. Apostol je rekao:»Vi ste mrtvi i vaš je život sakriven s Kristom u Bogu. Kada se pojavi Krist, vaš život, tada ćete se i vi u slavi pojaviti s njime« (Kol 3,3) koji s Ocem i s Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

64.

Cvjetnica, 5. IV. 453.

1. — Predragi! Sva vremena vježbaju kršćanske duše otajstvom Gospodnje muke i uskrsnuća. Nema nijednoga našeg bogoslužnoga čina u kojemu se ne slavi pomirenje svijeta kao i uzimanje naše naravi u Krista. Ipak treba da se sada čitava Crkva pouči većim razumijevanjem i zapali žarčim ufanjem. Povratak svetih dana i stranice evanđeoske istine tako izražavaju samo dostojanstvo zbilja da nismo toliko dužni spominjati minuli Gospodnji vazam koliko nazočni častiti. Neka dakle, žar naše vejre ne bude stran ničemu što se odnosi na križ Isusa Krista. I ne primajmo dokonim slušanjem ništa od onoga što obnavlja evanđeosko pripovijedanje.

Nije nedostajalo i još uvijek postoje koji napadaju istinu Gospodnjega utjelovljenja. Dotični tvrde da se niže nabrojeno zbilo u vanjštini naše slike, ali ne i u naravi našega tijela: da je u krilu Djevice Majke »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14); da je rođeno dijete tjelesnim rastom došlo do dobi potpune muževnosti; da je Isus raspet, umro, ukopan i

treći dan uskrsnuo. Mi pak nipošto ne odstupamo od evanđeoskih i apostolskih svjedočanstava. Krijepi nas poimanje onih čija nas najsigurnija iskustva poučiše da pobožno i postojano smijemo kazati kako u njima i mi bijasmo poučeni te smo vidjeli što su oni vidjeli i naučili što su oni naučili i dotaknuli što su oni »doticali« (1 Iv 1,1). Kod Gospodnje se muke ne zbunjujemo jer se ne varamo glede njegova rođenja.

2. — Predragi! Ovo znamo i svim srcem ispovijedamo: jedno je božanstvo Oca i Sina i Duha Svetoga; istobitna se bitnost vječnoga Trojstva u ničemu ne dijeli niti je u ičemu različita. Zajedno je vanvremenska, zajedno nepromjenljiva i zajedno ne prestaje biti što je. U tome su trojstvenome jedinstvu djela i sudovi u svemu zajednički. Obnovu je ljudskoga roda kao vlastito preuzela Sinova osoba. Sin je taj »po kojemu je sve postalo i bez kojega nije ništa postalo« (Iv 1,3). Sin je dahom razumnoga života oživio čovjeka oblikovana »od praha zemaljskoga« (Post 2,7). Sin je našu narav, izbačenu iz utvrde vječnosti, vratio dostojanstvu izgubljenoga dostojanstva. Kao što je bio čovjekov Stvoritelj, također je njegov obnovitelj.

Krist je tako svoju nakanu proveo u djelo da se kod uništenja đavlova vladanja više služio zakonom pravednosti nego snagom sile. Svekoliko je potomstvo prvoga čovjeka srušeno jer je zajedno ranjeno jednom te istom ranom. Nikakve svetačke zasluge nisu mogle ukinuti stanje nanesene smrtnosti. Stoga je s neba došao jedinstveni liječnik. Često su ga nagoviještala mnoga znamenja i obećalo dugo proročko obećanje. Krist je ostao u »Božjemu liku« (Fil 2,6) i od vlastite slave nije ništa izgubio. Ipak se rodio u naravi našega tijela i duše, ali bez doticaja drevnoga prijestupa. Samo se Sin blažene Djevice rodio bez grijeha. Nije bio tuđ ljudskome rodu već daleko od grijeha. U Kristu je savršena nevinost i prava narav čovjeka koji je »stvoren na Božju sliku i priliku« (Post 1,26). Đavao iz Adamova potomstva jedino u Kristu nije ništa posjedovao što bi nazvao svojim. I dok đavao kipti protiv Krista koga nije držao pod zakonom grijeha, izgubio je pravo na bezbožno gospodarenje.

3. — Prolijevanje je pravedne krvi za nepravedne bilo tako moćno u odnosu na povlasticu i tako bogato kao cijena da nikoga ne bi zadržale tiraninove verige kada bi svi zasužnjeni povjerovali u svoga

Otkupitelja. Apostol kaže: »Gdje obilovaše grijeh, milost je bila još obilnija« (Rim 5,20). Kada su oni koji su rođeni pod prethodnom osudom grijeha primili »moć« (Iv 1,12) da se preporode za pravednost, dar je slobode postao jači od ropskoga duga.

Koje, dakle, ufanje u pomoć od toga otajstva čuvaju za se oni koji u tijelu našega Spasitelja niječu istinitu ljudsku bit? Neka kažu koja ih je žrtva izmirila i koja krv otkupila?! Tko je onaj koji je »sama sebe prikazao kao prinos i žrtvu Bogu na ugodan miris« (Ef 5,2)?! Koja je žrtva ikada bila svetija od žrtve koju je pravi Svećenik žrtvovanjem svoga tijela položio na oltar križa? Smrt je mnogih svetih bila »dragocijena u Gospodnjim očima« (Ps 115,15). Ipak ubojstvo nijednoga nevinoga nije bilo zadovoljština za svijet. Pravedni su primali vijence, ali ih nisu davali. Vjernička je snaga rodila primjere strpljivosti, ali ne i darove pravednosti. U pojedincima su smrti bile pojedinačne. Nitko svojom smrću nije platio dug za nikoga drugoga. Među ljudskim sinovima postojao je samo jedan Gospodin naš Isus. U njemu su svi raspeti, svi umrli, svi ukopani i svi su čak uskrsnuli. Sam je o svima kazao: »Kada budem uzvišen, sve ću sebi privući« (Iv 12,32).

Prava vjera »opravdava« (Rim 1,17) bezbožne i stvara pravedne. Približena dioniku svoje biti, u onome »stječe spasenje« (1 Sol 5,9) u kome se nađe nevina. Postoji »jedan posrednik između Boga i ljudi, čovjek Krist Isus« (1 Tim 2,5). Zato se do mira s božanstvom dolazi po zajedništvu u njegovu rodu. Čovjek je slobodan da se »hvali« (Fil 3,3) moću onoga koji se u slabosti naše puti borio protiv ohologa neprijatelja. Krist je svoju pobjedu poklonio onima u čijem je tijelu pobjedio.

4. — U jednome, dakle, Gospodinu Isusu Kristu, pravome Božjemu i čovječjem Sinu, priznajemo božansku narav iz Oca i ljudsku bit od Majke. Ali jedna je osoba Božje Riječi i tijela. Jedna i druga bit posjeduje zajednička djelovanja. Ipak se mora razumjeti kakvoće samih čina. Promatranjem iskrene vjere moramo razlučiti čemu se uzdiže poniznost slabosti i do kuda se spušta visina snage te što tijelo ne čini bez Riječi ili što Riječ ne ostvaruje bez tijela.

Djevica ne bi bez moći Riječi ni začela ni rodila, ali ni djetinjstvo ne bi bez tijela ležalo umotano u pelene. Mudraci se ne bi bez snage Riječi poklonili dječaku koga je očitovala nova zvijezda, ali bez pravoga tijela ne bi bilo naređeno da se u Egipat odnese dječak kojega je Herod želio ubiti. Bez moći Riječi ne bi Očev glas, poslan s neba, rekao: »Ovo je moj ljubljeni Sin u kome sam se nasladio« (Mt 3,17).

Bez istinitoga tijela Ivan ne bi izjavio: »Evo Božjega Jaganjca; evo tko uzima grijehe svijeta« (Iv 1,29). Bez snage Riječi ne bi ozdravljali bolesni ni oživjeli mrtvi, a bez istinitoga tijela ne bi bilo nužno jelo ogladnjelome ni san umornome. Gospodin se, napokon, bez snage Riječi ne bi proglasio »jednak Ocu« (Iv 10,30), ali bez pravoga tijela ne bi isti kazao da je »Otac od njega veći« (Iv 14,28). Katolička vjera prihvaća oboje i oboje brani, t.j. ono što je vlastito božanskoj biti i ljudskoj. Ona vjeruje da je jedini Božji Sin i čovjek i Riječ.

Predragi! Iz čitavoga svetopisamskoga tijela mogli bismo mnogo toga uzeti što tumači vjeru koju propovijedamo. Božanske riječi ništa tako često ne ističu kao to da je Božji Sin po božanstvu vječan od Oca i po tijelu – on isti – vremenit od Majke. Ali da se ne premori slušanje vaše ljubavi, označavamo kraj današnjemu govoru. U srijedu ćemo kazati što se mora dodati. Na pomoći će biti Gospodin naš Isus Krist koji s Ocem i s Duhom Svetim živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

65.

Velika srijeda, 8. IV. 453.

1. — Predragi! Obećah propovijed o slavnoj muci našega Gospodina Isusa Krista. Mislim da je prema vašem očekivanju moram tako održati da služenje govorom posluži vazmenoj svetkovini, ali također da se ispriječi pothvatima bezbožne zablude. Ima ljudi koji niječu da je Božji Sin prihvatio pravu narav našega tijela. Takvi su »neprijatelji« (Fil 3,18) kršćanske vjere. Odveć besramno napadaju evanđeoski izvještaj. Po tima je Kristov križ bio prijevarno pretvaranje ili mučenje božanstva. To se pak mora posve udaljiti od pobožnih srdaca. Katolička neoskvrnjenost ne smije sadržavati ni »ljagu« nevjere ni »boru« (Ef 5,27) laži. Katolička vjera o jednome te istome Kristu drži da je Bog i čovjek. Tvrdi da Krist nije ni lažni čovjek, ali ni da Bog nije mogao trpjeti.

Od samoga početka kada je u Djevičinu krilu »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14), između ljudske i božanske biti nije nikada postojala nikakva dioba. Kroz sve su tjelesne razvitke čini cijeloga razdoblja pripadali jednoj te istoj osobi. Ipak ono što je postalo neodvojivo ne miješamo nikakvim miješanjem. Po kakvoći djela ustanovljujemo što kojoj naravi pripada. Niti božansko unaprijed odlučuje o ljudskome ni ljudsko o božanskome. Jedno se i drugo tako sastaje u istome da se ni jednome ni drugome ne dokida vlastitost, ali se ni osoba ne udvostručuje.

2. — Prešavši, dakle, što je prethodilo Gospodnjoj muci, razglobimo što kao opomenu sadrži vazmena tajna. Židovski je gnjev plamtio za ostvarenjem svoga zločina, a »Bog je u Kristu sa sobom izmirio svijet« (2 Kor 5,19). Ipak se bez Isusova dopuštenja nije moglo nanijeti nikakvo nasilje »hramu« (Iv 2,21) njegova tijela. Strašna je vojnička četa i mnoštvo koje s »mačevima i toljagama« (Iv 18,3) poslaše prvaci i farizeji jednoglasno udarilo na Gospodina. Kada je gomila izjavila da traži Isusa Nazarećanina i kada je on odgovorio »ja sam« (Iv 18,6), nitko od napadača nije ostao na nogama. Svima su odjednom udovi otkazali službu. Stropoštali su se, popadali i srušili.

Bio je to, dašto, znamen božanske moći koja je bezbožnički nasrtaj samom jakošću riječi osujetila, a ne suprotnim oružjem niti pomoću kakva snažnoga stvorenja. Spasenju je ljudskoga roda odgovarao način drukčijega djela. Kristova krv nije mogla postati cijena za vjernike ako Otkupitelj ne dopusti da ga uhvate. Zato je na se pripustio bezbožne ruke. Sila je božanstva sadržana da se dođe do slave muke. Sjajnost bi muke bila uzaludna i oblik podnošenja ne bi bio nikome od koristi da se pravo božanstvo nije zaodjenulo pravim osjećajima ljudskoga tijela. Međutim, jedan je te isti Sin Božiji i ljudski zbog jednoga razloga bio nedoticljiv, a radi drugoga podložan muci i tako po svojoj besmrtnosti obnovio našu smrtnost. Nije bio bez tuge ni bez straha da nas osnaži otajstvom prihvaćanja, ali i primjerom snage da možemo otkloniti takve uznemirenosti. Kristovo bi se poticanje na strpljivost činilo nepravednim da nije imao nikakva dijela u našoj slabosti.

3. — Prorok Izaija najavljuje prave Gospodnje patnje. Gospodnjim glasom govori: »Svoja leđa prepustih bičevima, svoje obraze dlanovima. Svoje lice nisam sklonio od slijevanja pljuvačke« (Iz 50,6). Ali što je pretrpjelo tijelo Riječi, nije bilo muka Riječi nego tijela. Ipak su nepravde i patnje nanesene tijelu Riječi dopirale do onoga koji ne može trpjeti. Zato s pravom velimo da se naneseno onome nanijelo čijemu se tijelu – dopuštenjem – nanijelo. Apostol kaže: »Da su shvatili, ne bi nikada raspeli Gospodina veličanstva« (1 Kor 2,8).

Židovi, zaslijepljeni svojom opakošću, nisu znali koji su zločin počinili. Stoga je milosrdni Isus svojom smrću htio spasiti i svoje ubojice. S vrha je križa molio za neznanje pomahnitalih. Govorio je: »Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23,34). Nisu razumjeli niti shvaćanjem srca niti sluhom uha ni pogledom očiju na koga su nasrnuli krivim svjedočanstvima. U ljudskome tijelu nisu spoznali božansku bit. Vidjeli su ponizna, ali se nisu poklonili Spasitelju svemira niti su

razumjeli moć onoga koji će suditi. Prezreli su blagost suđenoga. Tako je isto bezboštvo sjedinilo progonitelje pravoga Boga i nijekatelje pravoga čovjeka. Židovi u Kristu vide samo »lik sluge« (Fil 2,7), a krivovjernici tvrde da je lažan.

4. — Neka, dakle, ti tobožnji kršćani koji zbore o prividu kažu koja je Spasiteljeva bit pribijena na drvo, ležala u grobu i koje je tijelo treći dan kada se s groba maknuo kamen uskrsnulo. Neka kažu kakvo je tijelo, ušavši k učenicima kroz zatvorena vrata, Isus stavio pred učenički pogled te da otkloni nevjeru motrilaca tražio da promotre očima i dotaknu prstima još uvijek otvorene zareze čavala kao i svježu ranu probodenoga rebra? Ako krivovjerna okorjelost sred tolikoga svjetla istine ne napusti svoju tamu, neka krivovjernici pokažu otkuda sebi obećavaju nadu u vječni život i na temelju čega vjeruju da će biti dionici Kristova uskrsnuća. Ne mogu s Apostolom kazati: »Krist je uskrsnuo od mrtvih, prvina usnulih« (1 Kor 15,20). Nema, naime, ljudskih prvina ako nisu od ljudske naravi. Krist je uskrsnuo prvi među ljudima. Dio što prethodi pripada svojoj punini. Pobožno vjerujemo da će se i na udovima obistiniti što je počelo s Glavom. »Kao što svi umiru u Adamu, tako će i u Kristu svi oživjeti« (1 Kor 15,20).

5. — Predragi! Prigrlivši jedini zalog kršćanske nade ne otkidajmo se od ustroja Kristova tijela. Apostol kaže: »U njemu tjelesno prebiva punina božanstva. I u njemu ste ispunjeni« (Kol 2,9-10). Božja je bit netjelesna. Kako tjelesno prebiva u Kristu osim da je tijelo našega roda postalo tijelo božanstva? U »njemu smo ispunjeni« (Kol 2,9) Bogom jer smo u njemu raspeti, ukopani pa i uskrsnuli. Stoga možemo kazati s Apostolom: »Naše je drugovanje u nebesima otkuda očekujemo i Spasitelja Gospodina Isusa Krista koji će preobraziti tijelo naše poniznosti da postane suobličeno tijelu slave onoga« (Fil 3,20-21) koji živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

66.

Veliki petak, 10. IV. 453.

1. — Predragi! Evanđeosko je čitanje otkrilo najsvetiju povijest Gospodnje muke. Tako je poznata cijeloj Crkvi iz čestoga zajedničkoga slušanja da se svatko među vama sjeća tijeka događaja kao da su se zbili pred vašim očima. Smatramo da nisu malo dobili oni koji ne sumnjaju u ono što su čuli. Makar još nisu sposobni razgovjetno razumjeti svetopisamske tajne, ipak najčvršće vjeruju da nema ništa lažna u božanskim Pismima. Punina se obećanja obećaje iskrenoj vjeri. Neka se

stoga čilost prosvijetljenih pameti uspravi i zasluži pouku Duha Svetoga. Neka se duša ne zadovolji time što pozna redoslijed zbivanja. Neka uvidi sami razlog za nju utrošene ljubavi. Ljudska će narav više ljubiti svoga Stvoritelja kada zna koliko je on nju ljubio. Bog za smilovanje prema nama nije imao drugi razlog nego svoju dobrotu. Drugo je ljudsko rađanje čudesnije od prvoga stvaranja. Više je da je Bog u »posljednjim vremenima« (1 Pt 1,20) obnovio što je bilo izgubljeno nego što je od početka načinio čega nije bilo.

Slobodu smo naravne nevinosti izgubili praroditeljskim prijestupom. Po sebi je nisu mogle steći zasluge prethodnih svetih ljudi. Osuda je, izrečena nad prekršiteljima, podložila sav rod sasužnjenoga potomstva. Nitko nije bio izuzet od osude jer nitko nije bio slobodan od grijeha. Međutim, Spasiteljevo je otkupljenje »uništilo đavlovo djelo« (1 Iv 3,8). Raskinulo je okove grijeha. Spasitelj je tako rasporedio »otajstvo svoje velike ljubavi« (1 Tim 3,16) da će do konca svijeta teći unaprijed određena punina pokoljenja. Ipak će početna obnova po opravdanju nerazlučive vjere pripadati svim minulim vjekovima. Utjelovljenje Riječi, Kristovo ubojstvo i uskrsnuće postadoše spas za sve vjernike. Krv jednoga Pravednika udjelila je ocima koji su vjrovali da će se proliti što je nama dala koji vjerujemo da je prolivena za izmirenje svijeta.

2. — Predragi! U kršćanskoj vjeri nije ništa suprotno drevnim znakovima. Prethodni su pravednici spasenje čekali samo u Gospodinu Isusu Kristu. Spasenjske su se rasporedbe mijenjale u skladu s božanskom voljom. Ali su u pravcu istoga svjetlucala zakonska svjedočanstva, proročka proricanja i žrtveni prinosi. Tako je dolikovalo poučiti one narode da kroz sjenu prigrle što ne bi shvatili da je bilo očitovano. Uz to, i evanđelje stječe veću vlast kada su mu služile starozavjetne stranice s tolikim znacima i brojnim otajstvima. Gospodin kaza da »nije došao dokinuti Zakon već ga ispuniti« (Mt 5,17).

Neka Židov ne smatra da mu koristi što se tvarno zaustavlja na površini slova. Židov je osvjedočen da je u suprotnosti s onim Pismima koja kod nas stječu svoje pravo dostojanstvo. Mi se poučavamo prorečenim i obogaćujemo ispunjenim. Gospodin je kazao: »Kada budem uzvišen, sve ću sebi privući« (Iv 12,32). Stoga nije ostalo ništa od zakonskih uredaba niti od proročkih slika što u cjelini ne bi prišlo Kristovim otajstvima. Kod nas je značenje obrezanja, posvećenje ulja pomazanja, svećeničko posvećenje, čistoća žrtve, istina krštenja, čast hrama. S pravom su umuknuli glasnici kada se navješteno ispunilo. Poštivanje se obećanja ne gubi jer se očitovala punina milosti.

Apostol kaže: »U Izraelu je nastala djelomična zaslijepljenost. Sinovi puti nisu sinovi obećanja« (Rim 11,25; 9,8). Neizrecivo je Božje milosrđe sebi sazdalo izraelski narod od svih naroda. Uništilo je silu poganskih srdaca. Iz kamenja je podiglo prave »Abrahamove sinove« (Mt 3,9). »Svi su bili zatvoreni pod grijeh« (Rim 11,32) da se Duhom preporode koji se rađaju puteno. Nema razlike što se tko rađa od različita oca. Istovjetna ispovijed jedne te iste vjere i krsno vrelo stvaraju nevine. Izbor posinjenja potvrđuje »baštinike« (Rim 8,17).

3. — Što je drugo polučio i što drugo čini Kristov križ osim što je uništio »neprijatelje« (Ef 2,16), svijet izmirio s Bogom i sve pozvao na pravi mir po žrtvi nevinoga Jaganjca? Ali s Bogom se ne slaže tko različito misli od vjeroispovijedi koju je izrekao prigodom svoga novoporoda. Takav se ne sjeća božanskoga ugovora. Pokazuje da prijanja uz ono čega se odrekao kada se zatiče kako se udaljuje od onoga u što je povjerovao. Takav uzalud sebi prisvaja kršćansko ime. Neka uopće ne smatra da slavi Gospodnji vazam tko ne vjeruje da je Isus Krist uskrsnuo u onome tijelu u kojemu se rodio, trpio, umro i bio pokopan ili ako ne ispovijeda da su u Kristu uskrsnule »prvine« (1 Kor 15,20.23) naše naravi.

Neka pravi štovatelj Gospodnje muke tako promatra očima srca raspetoga Isusa da njegovo tijelo prepozna kao svoje. Zemaljska bit neka se potrese u patnji svoga Otkupitelja. Neka se raspucaju stijene nevjernih duša. Oni koje su pritiskali grobovi smrtnosti, neka iziđu pošto se potrese gomila zapreka. Neka se sada pojave »u svetome gradu« (Mt 27,53), a to je Crkva. Oni su znaci budućega uskrsnuća. Neka bude u srcima što se mora obaviti u tjelesima.

Pobjeda križa nije zanijekana nijednoj bolesti i ne postoji nitko kome neće pomoći Kristova molitva. Ako je koristila mnogima koji su bjesnili protiv njega, koliko će više pomoći one koji se Kristu obraćaju! Neznanje je uklonjeno, poteškoća ublažena i sveta je Kristova krv ugasila ognjeni mač kojim je bio zatvoren »predio života« (Post 3,24). Drevna je tama ustuknula pred »istinitim Svjetlom« (Iv 1,9). Kršćanski se puk poziva u rajska bogatstva. Svima je preporođenima otvoren povratak u izgubljenu domovinu ako nitko sebi ne zatvori put koji se mogao otvoriti razbojnikovoj vjeri.

4. — Predragi! Slaveći neiskazivo otajstvo vazmene svečanosti, poukom Božjega Duha naučimo na čije smo dioništvo u slavi pozvani i kojoj smo se nadi zaputili. Neka nas poslovi ovoga života ne zauzimaju ni tjeskobno ni oholo. Inače nećemo nastojati da se svim zanosom srca

upriličimo svome Otkupitelju po njegovim primjerima. Otkupitelj nije ništa učinio ili podnio za naše spasenje da ne bi snaga koja se nalazila u Glavi bila i u tijelu. Kao prvo pogledajmo ono uzimanje naše biti u božanstvo kojim je »Riječ postala tijelo i boravila među nama« (Iv 1,14). Kojega čovjeka osim nevjernoga ostavlja izvan svoga udjela? Tko s Kristom nema zajedničku narav, ako prihvaća onoga koji je uzeo tu narav te se »preporađa« (Iv 3,5) onim Duhom kojim se Krist rodio? Tko, nadalje, u Kristu ne raspoznaje svoja životna razdoblja? Tko ne vidi da je na »slugin lik« (Fil 2,7) spadalo uzimanje jela, odmaranje snom, brižljivost zbog tuge i samilosne suze? Služinsko se stanje moralo izliječiti od drevnih rana i očistiti od grešne nečistoće. Stoga je Božji Jedinorođenac tako postao Sin čovječji da nije bio bez pravoga čovještva, ali niti bez punine božanstva.

Prema tome, kao što je naše što je majčinsko djevičanstvo rodilo sjedinjeno s božanstvom, tako je naše što je židovsko bezboštvo prikovalo na križ. Naše je što je ležalo mrtvo i treći dan uskrsnulo. Naše je što je uzašlo nad sve nebeske visine i zdesna je Očevoga veličanstva. Ako stupamo stazom Kristovih zapovijedi i ako se ne stidimo priznati što je za naše spasenje Gospodin učinio u tjelesnoj poniznosti, i sami ćemo se uzdići u dioništvo njegove slave. Krist će, očito, ispuniti što je nagovijestio: »Tko me bude priznao pred ljudima i ja ću njega priznati pred Ocem svojim koji je na nebesima« (Mt 10,32).

5. — Ovom našem poticanju pritječe u pomoć Božja milost koja je po svim Crkvama objavila istinu i uništila neprijatelje Kristova utjelovljenja, smrti i uskrsnuća. Tako se vjernici cijeloga svijeta, složni s vlašću apostolske vjere, mogu s nama veseliti jednim te istim radovanjem. Blaženi je apostol Pavao kazao: »Zar ne znate da smo svi koji smo kršteni u Kristu Isusu u smrti njegovoj kršteni? S njime smo zajedno ukopani po krštenju u smrt da i mi hodimo u novosti života kao što je Krist uskrsnuo od mrtvih po Očevoj slavi. Ako smo bili srasli sa sličnošću njegove smrti, bit ćemo zajedno i uskrsnućem. Ovo znate da je naš stari čovjek zajedno raspet da se uništi tijelo grijeha te više ne služimo grijehu. Tko je umro, opravdan je od grijeha. Ako smo umrli s Kristom, vjerujemo da ćemo skupa s njime živjeti« (Rim 6,3-8) koji vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

67.

Cvjetnica, 28. III. 454.

1. — Predragi! Dolikuje da se vjerničke pameti uvijek dive božanskim djelima i da razumne duše nadasve gaje razmišljanja koja su uvjet rasta u vjeri. Kada se nakana pobožnoga srca usmjeri na opća

dobra ili na posebne darove Božje milosti, ona od sebe uklanja mnoge ispraznosti. Od tjelesnih se briga sklanja u stanovitu duhovnu samoću. Sve to moramo s mnogo više želje i odličnije činiti u ovo vrijeme Gospodnje muke. Tako će se ono što sadrže sveta čitanja i što je već veliko riječima ukazati većim otajstvima. Slijedeće je prvi razlog da svoje srce gore dignemo: ono što je ispripovjedila evanđeoska istina proročke su riječi opjevale ne kao one što se ima dogoditi nego kao već dovršeno. Ono što ljudske uši još ne spoznaše kao ono što se mora učiniti već je Duh Sveti propovijedao kao ispunjeno. Krist je po ljudsku »iz sjemena Davida« (Rim 1,3) kralja koji je dan Gospodnjega križa prethodio više od jedanaest stotina godina i nije ništa pretrpio od muka koje spominje kao osobno podnesene. Međutim, po Davidovim je ustima onaj govorio koji je imao uzeti trpno tijelo iz njegova plemena. Povijest se križa s pravom donosi pod Davidovom osobom jer je David u sebi nosio Spasiteljevo tjelesno podrijetlo. David je u Kristu uistinu trpio jer je Isus doista raspet u Davidovu tijelu.

2. — Sve što je, dakle, židovska opakost poduzela protiv »Gospodina veličanstva« (1 Kor 2,8) davno je ranije prorečeno. Proročki govor nije toliko satkan od budućega koliko od minuloga. To ne dokazuje ništa drugo osim da je red Božijih rasporedaba nepromjenljiv. U Bogu je već odlučeno što se mora razglobiti i buduće je već dogotovljeno. Božansko znanje pretječe kakvoće naših čina i učinke svih volja. Koliko li su tek Bogu poznata njegova djela? S pravom dolikuje kao učinjeno iznositi što se nužno moralo zbiti. Zato su i apostoli, ispunjeni Duhom Božjim, dok su trpjeli prijetnje i sržbu Kristovih dušmana »složnim glasom« (Dj 4,24) rekli Bogu: »Zaista su se u ovome gradu ljudi okupili protiv svetoga tvoga Sluge Isusa koga si pomazao. Herod i Ponicije Pilat s poganima i izraelskim narodom učiniše što tvoja ruka i tvoja odredba odlučiše da se zbude« (Dj 4,27-28).

Da li je opakost Kristovih progonitelja niknula iz Božje odluke? Da li je ruka božanske priprave spremila opačinu koja je veća od svakoga zločina? To se, jamačno, o najvišoj pravednosti ne smije ni pomisliti jer je jako različito i veoma protivno ono što se u židovskoj zloći unaprijed znalo od onoga što je određeno kod Kristove muke. Želja za ubojstvom nije ondje nastala gdje i nakana umiranja. Ne potječe od istoga duha okrutnost zlodjela i Otkupiteljevo podnošenje. Gospodin nije protiv sebe poslao bezbožne ruke pomahnitalih već ih je pripustio. Isus je znao što će se dogoditi, ali nije time silio da se dogodi, makar je za to uzeo tijelo da se to dogodi.

3. — Između Raspetoga i onih koji su ga raspeli postojali su tako različiti razlozi da se ne da uništiti ono što je Krist prihvatio dok se ono što su oni počinili može uništiti. Isus je došao »spasiti grešnike« (1 Tim 1,15). Čak ni svojim ubojicama nije zanijekao milosrđe već je bezbožničko zlo preokrenuo u vjerničko dobro. Da Božja milost bude divnija, nisu je milosrdno pripremile ljudske zasluge nego ogromno bogatstvo »Božjega znanja i mudrosti« (Rim 11,33). Krsna je voda primila i one koji su prolili Spasiteljevu krv. Pismo koje sadrži apostolska djela napominje da su Židovi – kada im je propovijed blaženoga apostola Petra dirnula srca i pošto su spoznali opakost svoga zločina – rekli: »Ljudi, braćo, što ćemo činiti«? Isti Apostol kaza: »Obavite pokoru i neka se svatko od vas krsti na ime Isusa Krista za oproštenje svojih grijeha i primit ćete dar Duha Svetoga. Vama pripada obećanje, ali i vašoj djeci kao i svima koji su daleko i koje je pozvao Gospodin Bog naš«. Pismo smjesta u nastavku bilježi: »Koji su prigrlili njegov govor, krstili su se i onoga se dana pridružilo otprilike tri tisuće duša« (Dj 2,37-41).

Gospodin Isus Krist htio je pretrpjeti gnjev razjarenih ljudi. Ipak u ničemu nije bio začetnik njihovih zločina. Nije uzrokom da su to htjeli već je dopustio da mogu. Poslužio se ludošću zaslijepljene svjetine kao i izdajnikovim nepoštenjem. Krist se bio udostojio izdajicu odvratiti od ogromnosti naumljena zlodjela i dobročinstvima i riječima. Uzeo ga je za učenika, promaknuo u apostola. Opominjao ga je znacima i posvetio otajstvima. Izdajniku nije nedostajala nikakva dobrohotnost da se popravi i nije mu pružena nikakva prigoda za opačinu.

4. — Ali ti si, najopakiji čovječe, koji si »sjeme Kainovo, a ne Judino« (Dan 13,56) i koji više nisi »odabrani sud« (Dj 9,15) nego »sin propasti« (Iv 17,12) i smrti držao da su ti korisniji đavlovi poticaji. Bio si upaljen lučima pohlepe. Pomamio si se dobitkom trideset srebrenika, ali nisi vidio koje bogatstvo gubiš. Smatrao si da ne moraš vjerovati obećanjima. Koji je bio razlog što si neznatnu količinu novaca pretpostavio primljenome? Zapovijedao si zlodusima, liječio bolesne, bio si čašćen s apostolima. Bile su ti dostupne krađe iz kutija da ispuniš glad svoje pohlepe. Ali je duh, privučen zabranjenim, više privlačilo što je manje dolikovalo. Nije mu se toliko dopadala količina cijene koliko veličina grijeha. Stoga zločin tvoje trgovine ne preziremo zato jer si Gospodina jeftino procijenio nego jer si prodao i svoga Otkupitelja da sebi ne oprostiš. S pravom ti je povjerena tvoja kazna jer ti se za tvoju muku ne bi mogao naći nitko okrutniji.

5. — Isus Krist je u predodređeno vrijeme u skladu s odlukom vlastite volje raspet, umro i uskrsnuo. To nije proizašlo iz nužnosti njegova položaja. To je tražilo otkupljenje našega ropstva. »Riječ je postala tijelo« (Iv 1,14) da se iz Djevičina krila uzme narav koja može trpjeti. Tako će se moći pripustiti kod Sina čovječjega što se nije moglo izvršiti na Sinu Božjemu. Čak su kod samoga Kristova rođenja na Isusu sjali božanski znaci. Svi su napreci tjelesnoga rasta bili puni božanskih čudesa. Unatoč tome, Krist je prigrlio istinu naših slabosti uz izuzetak dioništva na grijehu. Ništa nije od sebe udaljio što se odnosi na ljudsku slabost. Time je svoje stavio u nas, a u sebi naše ozdravio. Svemogući je liječnik za nas bijedne pripremio dvostruki lijek. Jedan je u otajstvu, drugi u primjeru. Po otajstvu se daje božansko, primjerom traži ljudsko. Kao što je Bog vrelo opravdanja, čovjek je dužan biti pobožan.

6. — Predragi! Neiskazivo otkupljenje našega spasa ne ostavlja nam prostora ni za oholost ni za lijenost. Ne posjedujemo ništa što »nismo primili« (1 Kor 4,7). Osim toga, trajno smo upozoravani da darove Božje milosti ne držimo »nemarno« (1 Tim 4,14). Punim pravom pred nas s naglaskom stavlja naređenje tko nas pretječe pomoću. Blago potiče na posluh tko vodi do slave. Sami je Gospodin s pravom za nas postao »put« (Iv 14,6) jer se do Krista dolazi samo po Kristu. Kristu pak po Kristu hrli tko ide stazom njegove strpljivosti i poniznosti. Jasno je da na tome putu ne ponestaje ni žege pri radu ni oblaka tuge niti oluje straha. Tu se susreću bezbožničke zasjede, nevjernički progoni, prijetnje moćnika i pogrde oholih. Gospodin »sile« i Kralj »slave« (Ps 23,10) sve je to prošao u »liku« (Fil 2,7) naše slabosti i »sličnosti grešnoga tijela« (Rim 8,3) da sred opasnosti sadašnjega života ne čeznemo tome izbjeći otklanjanjem već da to podnošenjem nadvisimo.

7. — Gospodin Isus Krist, naša Glava, sve je članove svoga tijela u se preobličio. Što je nekoć u Psalmu kazao, glasom je svojih otkupljenika izrekao kod muke na križu. Kazao je:»Bože, moj Bože, pogledaj na me. Zašto si me ostavio« (Ps 21,1; Mt 27,46)?

Predragi! Taj je glas pouka. Nije tužba. Budući da je u Kristu jedna osoba Boga i čovjeka, Krista nije mogao ostaviti onaj od koga se nije mogao odvojiti. Isus radi nas koji smo strašljivi i slabi pita zašto nije uslišano tijelo što se boji muke. Kada je imala nastupiti muka, Krist je da iscijeli i popravi strah naše slabosti rekao:»Oče, ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša. Ipak neka ne bude kako ja hoću već kako ti«. Također je kazao:»Oče, ako ova čaša ne može proći da je ne pijem, budi volja tvoja« (Mt 26,39–42).

Strah je, dakle, tijela bio svladan i Krist se već predao u Očevu volju. Bojazan je od smrti u cjelini bila pogažena. Krist je ostvarivao djelo svoje nakane. Zbog čega je pri samome trijumfu tolike pobjede i kad je bio »uzvišen« (Iv 12,32; 13,31) tražio razlog i uzrok svoje ostavljenosti i neuslišanja? Stoga da pokaže kako je jedno osjećaj koji je prigrlio radi ispričavanja ljudske strašljivosti, a drugo osjećaj koji je za pomirenje svijeta unaprijed prihvatio u skladu s vječnom Očevom odredbom. Radi kazanoga je sama izreka neuslišanoga tumačenje velikoga otajstva koje glasi: Otkupiteljeva moć ništa ne bi koristila ljudskome rodu da je naša slabost postigla što je htjela.

Predragi! Neka rečeno za danas bude dosta. Ostalo odlažemo za srijedu. Vi ćete se moliti i Bog će biti uz nas. Tako ćemo što smo obećali kao ispunjenje ostvariti uz pomoć onoga koji živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

68.

Velika srijeda, 31. III. 454.

1. — Predragi! Želimo vam pružiti obećani dio prethodnoga govora koji je svojim razglabanjem došao do tuda da propovijedamo o izreci gdje raspeti Gospodin vapije Ocu:»Bože moj, moj Bože zašto si me ostavio« (Mt 27,46). Te bi riječi priprost i nepažljiv slušalac mogao tako shvatiti kao da se od Isusa, pribita na drvo križa, udaljila svemoć Očeva božanstva. Međutim, Božja je i ljudska narav unišla u takvo jedinstvo koje ni muka nije mogla razdvojiti ni smrt razvrgnuti.

Ipak je jedna i druga bit ostala u svojoj vlastitosti. Bog nije napustio patnju vlastitoga tijela niti je tijelo učinilo Boga trpnim. Božanstvo koje bijaše u onome koji je trpio nije trpjelo. Polazeći od osobe Riječi i čovjeka jedan te isti je nastao posred svega »po kojemu je sve nastalo« (Iv 1,3). Isti je koga su uhitile bezbožne ruke i koga ne omeđuje nikakva međa. Isti je koga su proboli čavli i koga ne ranjava nijedna rana. Isti je, napokon, koji je podnio smrt i nije prestao biti vječan. Nema nikakve sumnje s nijedne strane. Istinita je Kristova poniznost i istinito njegovo veličanstvo. Božanska se snaga tako sjedinila s ljudskom slabošću da Bog naše čini svojim i svoje našim. Nije, dakle, Sin bio udaljen od Oca ni Otac od Sina. Nepromjenljivo božanstvo i nedjeljivo Trojstvo nije moglo ništa posjedovati razdvojeno od sebe. Premda otajstvo prihvaćenoga Utjelovljenja spada zapravo na jedinorođenoga Božjega Sina, Otac se nije odvajao od Sina kao što se ni tijelo nije otkidalo od Riječi.

2. — Isus je govorio jakim glasom: »Zašto si me ostavio« (Mt 27,46)? Tako je svima pokazao kako je bilo potrebno da ne bude izbavljen ni obranjen već izručen rukama razjarenih. Trebalo je da postane Spasitelj svijeta i Otkupitelj svih ljudi; ne iz bijede nego smilovanja; ne iz uskraćene pomoći već zbog odluke da će umrijeti. Ali kako shvatiti onaj prestanak života gdje se duša »s vlašću« otpušta i »s vlašću« (Iv 10,17–18) ponovno doziva? Blaženi Apostol kaže da Otac »nije poštedio svoga Sina već ga predao za sve nas« (Rim 8,32). Opet veli: »Budući da je Krist ljubio Crkvu, sama je sebe predao za nju da je posveti« (Ef 5,25–26).

Prema tome, Gospodnje je izručenje muci bilo po Očevoj i njegovoj vlastitoj volji. Ne samo što je Otac ostavio Gospodina nego je u stanovitome smislu i on sam sebe ostavio. Ipak se nije od straha udaljio nego se od svoje volje odmaknuo. Moć se Raspetoga sustegnula pred opakima. Raspeti nije htio posegnuti za očitom silom. Poslužio se tajnom odlukom. Došao je uništiti smrt i začetnika smrti. Kako bi spasio grešnike da se odupro progoniteljima?!

Predragi! Židovi su mislili da je Bog napustio Isusa. Protiv njega su mogli bjesnjeti takvim zlodjelom jer nisu poznavali tajnu njegove čudesne strpljivosti. Svetogrdnim su izrugivanjem govorili: »Druge je spasio. Sebe ne može spasiti. Ako je izraelski kralj, neka siđe s križa i mi ćemo mu vjerovati« (Mt 27,42).

Ludi pismoznanci i bezbožni svećenici! Spasiteljeva se snaga nije imala očitovati u skladu s vašim slijepilom niti se prema zamolbama vaših svetogrdnih jezika imalo izostaviti otkupljenje ljudskoga roda. Da ste htjeli upoznati božanstvo Sina Božjega, bili biste vidjeli bezbrojna njegova djela. Ona su vas trebala učvrstiti u vjeri koju lažno obećajete. Sami priznajete da je Isus druge spasio. Zašto tolika i takva čudesa učinjena pred javnim očima nimalo nisu smekšala krutost vašega srca? »Uvijek se opirete Duhu Svetome« (Dj 7,51). Sebi na propast okrećete sva Božja dobročinstva. Čak da je Krist i sišao s križa, bili biste ustrajali u zločinu.

3. — Krist je, dakle, prezreo pogrde ispraznoga vrijeđanja. Gospodnje milosrđe koje obnavljaše izgubljeno i palo nisu s puta vlastite odluke sklonile nikakve pogrde i nikakve psovke. Za spas se svijeta prikazivala jedinstvena žrtva. Ubijanje pravoga Janjeta proročeno kroz puno stoljeća privodilo je sinove obećanja slobodi vjere. I Novi se zavjet zasnivao. U nebesko su se kraljevstvo Kristovom krvlju upisivali baštinici. Veliki je svećenik ulazio u »svetište nad svetištem« (Heb 1,14). Nevini je Svećenik »po velu svoga tijela« (Mt 27,42) ulazio umilostiviti Boga. U tome se trenutku zbio očiti prijelaz od Zakona evanđelju, od sinagoge Crkvi, od mnogih žrtava jednoj žrtvi. Kada je Gospodin ispustio duh, onaj se otajstveni zastor što je svojim zaklonom zatvarao hramsku unutrašnjost raskinuo »od vrha do dna« (Mk 15,38). Istina je dokinula slike. Uz nazočnost Najavljenoga bili su suvišni vjesnici.

Navedenome se pridružio strašni pokret svih počela. Sama se služba prirode uskratila uzročnicima Kristova križa. Satnički se stražar kod izvođenja smrtne kazne prestrašio onim što je vidio i rekao: »Taj je uistinu bio Božji Sin« (Mt 27,54). Međutim, židovsku pakost tvrđu od svih grobova i stijena nije, kaže se, umekšalo nikakvo pokajanje. Tako postaje jasno da su u onome času bili rimski vojnici spremniji shvatiti Božjega Sina nego izraelski svećenici.

4. — Predragi! Židovi su lišeni posvete svih tajna. Svjetlo su okrenuli u tamu i svečanost u plač. Mi se pak prostrtih tjelesa i duša klanjamo Božjoj milosti izlivenoj nad sve narode. Molimo milosrdnoga Oca i »bogatoga« (2 Kor 8,9) Otkupitelja da uz njegovu pomoć možemo iz dana u dan izbjeći svim pogiblima ovoga života. Lukavi se napasnik nalazi posvuda i ništa ne ostavlja prazno od svojih zamka. Njemu se uz pomoć Božjega milosrđa koje nam se pruža posred svih suprotivština moramo uvijek odupirati vjernom ustrajnošću. Tako neće nikoga svladati premda ne prestaje napadati.

Predragi! Neka svima koriste vjernički proslavljeni postovi. Dokazali smo da je uzdržljivost korisna duši i tijelu. Neka je ne kvare nikakve pretjeranosti. Ovih se dana pomnije slavi trijeznost i uzdržljivost da taj kratki napor prijeđe u dugu naviku. Neka za vjernike ne postoji prazno vrijeme kada je riječ o djelima milosrđa ili nastojanju oko posta. Kao što se umnažaju dani i kako teče vrijeme moramo stvarati dobiti od djela, a ne štetu kao naplatu. Božje će milosrđe biti uz pobožna nastojanja i vjerne duše. Da se postigne što kao želju potakne omogućit će onaj koji živi i vlada s Gospodinom našim Isusom Kristom, svojim Sinom, i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

69.

Velika subota, 4. IV. 454.

1. — Predragi! Veličina neiskazivoga otajstva nadvisuje moć ljudskoga razuma i sposobnost svakoga govora. Stoga je pobjeda Gospodnje muke povrh najsjajnijega oštroumlja i najrječitijih jezika. Ipak nas više veseli nego postiđuje što nas nadilazi dostojanstvo takvoga

sadržaja o kojemu nitko kukavnije ne misli do čovjeka koji drži da je dovoljno što je kazao. Prema tome, ne propovijedamo suvišno što smo već propovijedali. Tko govori o božanskim zbiljama ne treba se bojati zasićenosti tjelesnih ušiju kao da će se prezreti što se spozna čestim ponavljanjem. Na čvrstoću kršćanske vjere posebice spada da u skladu s apostolskim učenjem »svi govorimo isto i da budemo savršeni u istome osjećanju i u istome znanju« (1 Kor 1,10).

Nevjera je majka svih zabluda. Rastače se na mnoga mišljenja koja mora nužno obojiti vještim govorom. Svjedočenje istine nikada ne odstupa od svoga svjetla. To što svjetlo nekima svjetli manje, a nekima više, ne dolazi od različitosti svjetla nego od slabosti motrenja. Po pomoći višnjega prosvjetljenja svjetlu mora poslužiti i moja propovijed. Vi ste »Božja njiva, Božje zdanje« (1 Kor 3,9). Neka Bog potrebito udijeli onome koji daje i onome koji prima jer on zna tražiti pravednu dobit od svojih darova.

2. — Predragi! Pregledali smo štivo evanđeoskoga izvješća. Pomnim ste slušanjem shvatili da izvještava o slavi Kristova križa. Osjećate da su vam se otvorila sva otajstva božanskih riječi. Sve što je sjena Staroga zavjeta skrivala u proročkim svjedočanstvima, očitovalo se na vašu radost u tajni Gospodnje muke. Raznovrsne žrtve i različita čišćenja skinuta su s dnevnoga reda. Dokinuto je naređenje o obrezanju, razlikovanje jela, subotnji počinak i klanje vazmenoga janjeta jer je »Zakon bio dat po Mojsiju dok se milost javila s Isusom Kristom« (Iv 1,17).

Prethodile su slike da bi uslijedili učinci. Uloga je vjesnika prestala nastupom zbilja. Pomirenje je ljudskoga roda bilo tako upriličeno da spasenje koje je u Kristu nije nedostajalo uz isto opravdanje u nijednome stoljeću. U ovome je smisao odlaganja: bez oklijevanja se časti što se davno nije povjerovalo nego se zbilo. Vrlina se vjere u onome skriva što ne podliježe gledanju. Stoga je nebesko poučavanje pažljivije postupilo s nama koje je ostavilo za ovo razdoblje svijeta. Nama za lakše shvaćanje na raspolaganju stoji kudikamo veći broj proroka i svjedoka nego pretšasnicima.

3. — Što nam, dakle, o muci Gospodina Isusa Krista govore sveta i »Božjim prstom napisana« (Izl 31,18) evanđelja, prihvatite bez sjenke sumnje. Neka vam tijek događaja bude tako očit kao da ste sve dodirnuli tjelesnim motrenjem i doticanjem. Vjerujte da je u Kristu pravo božanstvo i pravo čovještvo. Isti je tijelo koji i Riječ. Kao što je s Ocem jedne biti, tako je s Majkom jedne naravi. Osobom nije

dvojak ni naravlju miješan. Krist je moću iznad patnje. Smrtan je u poniznosti. Tako se služio jednom i drugom naravi da je moć mogla proslaviti slabost, ali slabost nije mogla potamniti snagu.

Krist je dopustio da ga progonitelji uhvate. Svezale su ga ruke ljudi čije ga srce nije zarobilo. Pravednost se nije oprla nepravednima. Istina je ustuknula lažnim svjedocima da onaj koji »ostaje u Božjemu liku« ispuni »slugin oblik« (Fil 2,7) i da žestina tjelesne muke potvrdi istinitost tjelesnoga rađanja. Ali da se Božji Jedinorođenac podložio muci i da ju je podnio, nije bila posvemašnja nužnost već je tome uzrok bio u milosrđu. Tako je »grijeh osuđen po grijehu« (Rim 8,3) i »đavlovo djelo« (1 Iv 3,8) uništeno đavlovim djelom.

Neprijatelj je ljudskoga roda na samome iskonu svima nama nanio smrtonosnu ranu. Ropsko pokoljenje nije moglo udaljiti željezno pravo predatoga sjemena. Beskrajni su naraštaji bili đavlu podložni zakonom smrti. Sada je đavao među ljudskim sinovima vidio jednoga čija se moć na udivljenje uzdizala povrh svih svetaca cjelokupnoga vremena. Đavao je mislio da može biti siguran na temelju trajnosti svoga prava ako snagu smrti ne mogu nadjačati nikakve pravedničke zasluge. Svoje je sluge i plaćenike čvršće potaknuo, ali je bjesnio na svoju štetu. Misleći da mu nešto duguje onaj koga može pogubiti, ne zamjećuje slobodu pojedinačne nevinosti. Progoni sličnost naravi. Đavao nije pogriješio glede roda, ali se prevario s obzirom na optužbu.

Prvi Adam i drugi Adam bili su tijelom jedno, ali ne djelom. U onome »svi umiru«. U ovome »će svi oživjeti« (1 Kor 15,22). Onaj oholom pohlepom utire put u bijedu, ovaj snagom poniznosti priprema stazu za slavu. Stoga sam kaže: »Ja sam put, istina i život« (Iv 14,6). Krist je put u obliku pravednoga života; istina po očekivanju sigurne zbilje, a život zbog stjecanja vječnoga blaženstva.

4. — Predragi! Židovska opakost i đavolska oholost nisu poznavali to otajstvo velike ljubavi jer da su »poznavali, ne bi nikada raspeli Gospodina slave« (1 Kor 2,8). Dušmaninu je ljudskoga roda bio sakrit naum Božjega milosrđa. Prekritošću se tjelesnoga zastora skrivao Bog koji je sa sobom »u Kristu pomiro svijet« (2 Kor 5,19). Đavao je ustrajao u gnjevu protiv onoga u kojemu nije mogao naći ništa svoga. I samoj je đavlovoj zloći moglo koristiti da ga je đavao poštedio i uzdržao se od prolijevanja krvi onoga koji je imao dokinuti opće robovanje i uspostaviti slobodu.

Svjetlo »nije obuzela tama« (Iv 1,5) niti je lažno slijepilo moglo gledati Mudrost. Blagost je održala naumljenu strpljivost. Spriječila je silu anđeoskih podaničkih četa. Ispila je čašu boli i smrti i svu muku pretvorila u pobjedu. Zablude su nadvladane i »sile« (1 Pt 3,22) podvrgnute. Svijet je iznova počeo. Tako osuđeno rađanje ne šteti onima kojima preporođenje pomaže da se spase. »Staro je minulo i sve je postalo novo« (2 Kor 5,17). Za sve koji vjeruju u Krista i koji su preporođeni u Duhu Svetome po Kristu je i s Kristom jedno zajedništvo muke i vječnost uskrsnuća. Apostol kaza:»Vi ste mrtvi i vaš je život skriven s Kristom u Bogu. Kada se pojavi Krist, vaš život, tada ćete se i vi pojaviti s njime u slavi« (Kol 3,3–4).

5. — Predragi! Ukorijenjeni u toj nadi, čuvajte se svih đavlovih podmuklosti. Đavao ne postavlja zasjede jedino po tjelesnim pohotama i tjelesnim mamcima već među samo zrnje vjere sije kukolj zabluda. Trudi se oskvrnuti polje istine da bezbožnim zabludama preokrene ljude koje nije mogao pokvariti zlim djelima. Izbjegavajte, dakle, sadržaje svjetovnoga učenja i zmijske krivovjerne razgovore. Nemajte ništa zajedničko s ljudima koji se protive katoličkoj vjeri. Jedino su imenom kršćani. Niti su »hram« Božjega Duha niti »Kristovi članovi« (1 Kor 6,19) već su upleteni u kriva mišljenja. Posjeduju toliko đavlovih oblika koliko i utvara laži. Oslobođeni od tih zala po Gospodinu Isusu Kristu koji je »život i istina i put« (Iv 14,6) s ushitom vjere podnesimo sva iskušenja ovoga života i sve bitke. »Ako zajedno trpimo i zajedno ćemo vladati« (2 Tim 2,12). Ta pak nagrada nije pripremljena samo onima koji su za Gospodnje ime pretrpjeli bezbožnički gnjev. Svi koji služe Bogu i za Boga žive u Kristu su raspeti i zato će u Kristu biti okrunjeni. Ipak će u svoj slavi oni prednjačiti koji su strpljivošću nadjačali sve do izdahnuća strahovitu smrt i okrutna mučenja. Te će oni slijediti koji su mrtvenjem vlastitoga tijela pobijedili pohlepnu žudnju, tašto uzdizanje i požudne želje.

S pravom kaže Apostol: »Progonstva će trpjeti svi koji žele živjeti u Kristu« (2 Tim 3,12). Tome, dakako, nije tuđ kome pobožnost nije strana. Svečano slavi vazmenu svetkovinu tko ne djeluje »u kvasu drevne zloće već u beskvasju iskrenosti« (1 Kor 5,8). Takav više ne živi u prvome već u drugome Adamu. Postao je član Kristova tijela. Krist »bijaše u Božjemu liku«, ali se udostojao roditi u »sluginome liku« (Fil 2,6) da u »jednome posredniku Boga i ljudi, čovjeku Isusu Kristu« (1 Tim 2,5) bude punina božanskoga veličanstva i istina ljudske naravi. Da božanstvo Riječi nije u jedinstvo svoje osobe prihvatilo ljudsku narav, ne bi bilo ni preporođenja u krsnoj vodi ni otkupljenja u krvi muke.

U otajstvu Kristova utjelovljenja ne smatramo ništa ni krivim ni slikovitim. Stoga vjerujemo da nismo zaludu zajedno umrli s Umrlim. Također vjerujemo da smo zajedno s Uskrslim uskrsnuli. U nama ostaje i »sve čini u svima« (1 Kor 12,6) onaj koji živi i kraljuje s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

70.

Veliki petak, 2. IV. 443.

1. — Predragi! U evanđeoskome čitanju pročitasmo po običaju svetu povijest Gospodnje muke. Držim da je tako unišla u srce svakoga od vas da je samo čitanje svakome slušatelju postalo stanovito motrenje. Prava vjera ima tu moć da čitano nije odsutno od pameti ni kod onih kojima nije bila omogućena tjelesna nazočnost. Bilo da se vjerničko srce vraća u prošlost ili se napinje prema budućnosti, spoznaja istine ne osjeća nikakve vremenske rokove. U našim se, dakle, osjetilima nalazi slika događaja izvršenih za naše spasenje. Što god je u ono doba dotaknulo učeničke duše, dira i naše osjećaje. To ne znači da nas mori tuga ili da nas je strah srdžbe razjarenih Židova. I one koje je veličina one oluje potresla, Gospodnje je uskrsnuće i uzašašće uzdiglo do nesavladive ustrajnosti.

Međutim, na pamet nam pada kakvi su onda bili jeruzalemski stanovnici i svećenici. Stoga s velikim strahom osjećamo ogromno zlodjelo bezbožnih umova. Gospodnja je muka, dakako, pripadala spasenju ljudskoga roda. Gospodnjom su vremenitom smrću raskinuti okovi vječne smrti. Unatoč tome, jedno je učinila Kristova strpljivost, drugo ludost ljudi koji su Gospodina raspeli. Milosrđe i gnjev nisu vodili istome koncu događaja. Prolijevanjem je iste krvi Krist dokinuo robovanje svijeta, a Židovi pogubili sveopćega Otkupitelja.

2. — Tjelesnoga je Izraela otvrdnula vlastita zloća. Uopće mu ništa nije koristilo svjedočenje Zakona, slike tajna niti proročka svjedočanstva. Gospodnji se vazam, doduše, slavio tijekom mnogih stoljeća. Ipak je Ivan učio da je vazam onaj ispunio o kome je javnom riječju rekao:»Evo Jaganjca Božjega; evo onoga koji oduzima grijehe svijeta« (Iv 1,29).

Nepravda se protivi pravednosti, slijepilo svjetlu, laž istini. Međutim, Isus je protivničkom jarošću i okrutničkim zlodjelom ostvario vječni naum. Tako se pobrinuo svojom smrću za ljudski rod da otajstvo spasenja nije zanijekao ni samim progoniteljima. Onaj koji je došao

svim vjernicima oprostiti sve grijehe, od općega oprosta nije htio isključiti ni židovsku opačinu. Odbacujemo židovsku nevjeru, ali ako se obrate, prihvaćamo njihovu vjeru. Nasljeđujemo Gospodnje milosrđe. Gospodin je molio za one koji su ga raspeli. Mi svoje molitve sjedinjujemo s blaženim apostolom Pavlom. Želimo da milosrđe postigne onaj narod zbog čije smo mržnje dobili milost pomirenja (usp. Rim 9,3; 11,11). Kaže isti učitelj naroda:»Bog je sve zatvorio u nevjeru da se svima smiluje« (Rim 11,32).

3. — Što je pak uskratilo Židovima shvaćanje i pomutilo srca »svjetovih« (1 Kor 1,19) mudraca? Križ Božjega Sina. On je uzrokom da je usahla mudroslovna razboritost i potamnilo izraelsko učenje. Visina je božanskoga nauma nadvisila svako poimanje ljudske pameti. »Bogu se svidjelo vjernike spasiti po ludosti propovijedanja« (1 Kor 1,21) da postojanost vjere bude divnija radi poteškoće da se vjeruje.

Slijedeće se čini neprikladnim i nerazboritim ako se duhom prigrli da je netaknuta Djevica rodila u biti pravoga čovjeka Stvoritelja svih bića; da Božjega Sina koji ispunja sve i sadrži svemir uhite ruke rasrđenih; da na sudu bezbožnih bude osuđen te dopusti da bude poslije sramotnih izrugivanja prikovan za križ. Međutim, u svemu je tome istovremeno i poniznost čovjeka i uzvišenost božanstva. Razlog smilovanja ne potamnjuje veličanstvo Smilovatelja. Neiskaziva je moć učinila da se – ukoliko je pravi čovjek u nedoticljivome Bogu i pravi Bog u trpnome tijelu – čovjeku udjeli slava po sramoti, neraspadljivost po muci i život po smrti. Da nije »Riječ postala tijelo« (Iv 1,14) i da nije postojalo tako čvrsto jedinstvo obiju naravi te se ni za onoga kratkoga vremena smrti uzeta narav nije odvojila od onoga koji ju je uzeo, nikada se smrtnost ne bi vratila vječnosti. Međutim u Kristu nam se pružila jedinstvena pomoć. U naravi podložnoj patnji nije ostalo stanje smrti jer ju je prihvatila bit koja ne može trpjeti. Tako je ono što je moglo umrijeti moglo uskrisiti ono što nije moglo preminuti.

4. — Predragi! Da se nerazdvojivo sjedinimo s tim otajstvom, moramo segnuti za velikim duhovnim i tjelesnim naporom. Veliki je, doduše, grijeh zanemariti vazmenu svetkovinu, ali je još opasnije ako se tako združimo s crkvenom zajednicom da ne ostvarimo zajedništvo u Gospodnjoj muci. Gospodin je kazao: »Tko ne uzme svoj križ i ne slijedi me, nije me dostojan« (Mt 10,38). Apostol pak reče: »Ako zajedno trpimo, zajedno ćemo i vladati« (Rim 8,17; 2 Tim 1,12). Tko uistinu štuje Krista koji je trpio, umro i uskrsnuo osim onoga tko s njime i trpi i umire i uskrsava? To je već po otajstvu novoporoda

počelo u svim sinovima Crkve. U preporodu je smrt grijeha život preporođenoga. Tu trostruko uranjanje oponaša Gospodnju trodnevnu smrt. Pošto se otkloni stanoviti grobni pokrov, krasna voda kao nove rađa one koje je utroba izvora prihvatila kao stare. Ali se i djelom mora izvršiti što se slavi otajstvom. Preporođeni Duhom Svetim bez prihvaćanja križa ne mogu provesti što im preostaje od svjetovnoga vremena.

Jakome su i okrutnome samodršcu po snazi Kristova križa oteti »sudovi« (Mt 12,29) davne krađe. Vlast je »svjetskoga kneza« (Iv 12,31) zbačena s tjelesa otkupljenih. Ipak ista zloća ne prestaje vrebati i na opravdane. Ako nađe neke nepažljive i nerazborite duše, veže ih tvrđim konopima. Grabi ih iz raja Crkve i privodi u zajedništvo svoje osude. Kada netko osjeti da je prekoračio međe kršćanskoga zapta i da njegove pohote idu za tiom da ga odvuku s pravoga puta, neka se utekne Gospodnjemu križu i neka na drvo prikuje pokrete štetne volje. Neka proročkim glasom zavapi Gospodinu i rekne: »Tijelo moje prikuj čavlima svoga straha. Tvojih sam se sudova bojao« (Ps 118,120).

5. — Ali što znači tijelo pribosti čavlima straha Božjega? Znači: putene porive uzdržati od mamca nedopuštene želje iz bojazni od božanskoga suda. Tko se suprotstavlja grijehu i mrtvi svoje pohote da ne počini ništa što zaslužuje smrt smije kazati s Apostolom: »Bilo od mene daleko hvaliti se osim u križu Gospodina našega Isusa Krista. Meni je po njemu raspet svijet i ja svijetu« (Gal 6,14).

Neka se, dakle, kršćanin usidri gdje ga je Krist sa sobom uzdigao. Neka onamo usmjeri sav svoj put gdje je – zna – spašena ljudska narav. Gospodnja se muka proteže do konaca svijeta. Kao što se u svojim svetima sami Krist časti i ljubi, a u svojim siromašnima hrani i odijeva, tako u svima koji za pravdu podnose teškoće sam s patnicima trpi. Inače bi se možda pomislilo da su s vjerom rasprostranjenom po svijetu i s umanjenim brojem opakih prestala sva progonstva i svi okršaji koji su bjesnili protiv svetih mučenika. Tako bi prihvaćanje križa palo u dio kao nužda samo onima kojima su nanesene najstrašnije muke da im se oduzme ljubav prema Kristu.

Međutim, drugo doživljava ljubav onih koji služe Bogu. I Apostolova propovijed svjedoči drugo. Apostol kaže: »Progonstvo trpe svi koji hoće pobožno živjeti u Kristu Isusu« (2 Tim 3,12). Ta se osuda odnosi na čovjeka odveć meka i nemarna kojega ne bije nikakvo progonstvo. Mir s ovim svijetom mogu imati samo ljubitelji svijeta.

Nepravda nikada nema nikakvo zajedništvo s pravednošću. Sloga između laži i istine uopće nije moguća. Nema nikakva sklada među »tamom i svjetlom« (2 Kor 6,14).

Pobožnost dobrih želi popraviti zle i po milosti milosrdnoga Boga postiže obraćenje mnogih. Ipak se ne smiruju zasjede zlih duhova protiv svetih. Skritim lukavstvom ili otvorenim napadom navaljuju u svim vjernicima na odluku dobre volje. Njima je sve neprijateljsko što je pravo i što je čisto. Zlodusi ne mogu ništa protiv nikoga osim koliko im dopusti božanska pravednost koja se udostoji svoje popravljati stegom ili ih strpljivošću vježbati. Ipak djeluju najlukavijom prijevarnom vještinom. Stoga se čini da odlukom vlastite moći ozljeđuju ili praštaju. Mnoge na žalost tako obmane nevaljalstvom himbe da se neki boje da ih rasrđene podnose. Zato ih žele imati naklone. Međutim, svakomu su đavolstka dobročinstva štetnija od rana jer je za čovjeka sigurnije ako zasluži đavlovo neprijateljstvo nego mir.

Mudre su duše naučile da se Jednoga boje, Jednoga ljube i u Jednoga ufaju. Pošto umrtve požude i razapnu tjelesne osjećaje, nikakvom se pokornošću ne pregibaju pred nikakvim neprijateljskim strahom. Božju volju stavljaju povrh samih sebe. Toliko više sami sebe ljube koliko se manje ljube iz ljubavi prema Bogu. Čuli su da im se božanski reklo: »Ne idi za svojim požudama i odvrati se od vlastite volje« (Sir 18,30). Stoga dijele svoje osjećaje. Razlikuju zakon duha od tjelesnoga zakona. Dijelom sami sebe sebi odriču. Tako sami sebe gube u onome što tjelesno žude, ali sami sebe nalaze u onome za čim duhovno čeznu.

6. — Predragi! Sveti se Vazam kako dolikuje slavi u takvim članovima Kristova tijela. Ne manjka im nikakva pobjeda koju je izvojevala Spasiteljeva muka. U onima koji, po apostolskome uzoru, »krote svoje tijelo i stavljaju u zapt« (1 Kor 9,27) istom se silom nište isti dušmani. Krist sada »pobjeđuje svijet« (Iv 16,33). Kada njegovi sluge pobijede bilo koji poticaj na zlo, to je Kristova i sila i pobjeda.

Predragi! Rečeno se odnosi na dioništvo u križu. Smatram da je o tome dovoljno došlo danas do vaših ušiju kako bi se vazmeno otajstvo kako treba proslavilo u članovima Kristova tijela. Preostaje besjediti o postizanju dijela na uskrsnuće. Obećano odlažemo za subotnji dan. Tako produženi govor neće biti na teret ni meni ni vama. Vjerujemo da će biti nazočna Božja milost da bismo s pomoći onoga ispunili svoj dug koji živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

71.

Vazmeno bdijenje, 3. - 4. IV. 443.

1. — Predragi! U prethodnom smo govoru, mislim, valjano govorili o dioništvu na Kristovu križu da bi sami vjrnički život u sebi sadržavao vazmeno otajstvo te se ćudoređem slavilo što se kroz svetkovinu časti. Sami ste iskusili koliko je to korisno. Svojom ste pobožnošću naučili kolike su koristi za dušu i tijelo produženi postovi, češće molitve i obilatije milostinje. Gotovo nema nikoga kome ta vježba nije koristila i u skrovište svoje savjesti nije nešto pohranio čemu se s pravom može radovati. Međutim, te dobiti mora ustrajnim nadzorom čuvati. Inače će u dokolici okončana truda đavlova zavist ukrasti što je dala Božja milost.

Četrdesetodnevnim smo opsluživanjem htjeli postići da u vrijeme Gospodnje muke osjetimo nešto od križa. Ali moramo se truditi da budemo sudionici u Kristovu uskrsnuću. Svakome čovjeku koji se kakvom izmjenom od nečega u nešto mijenja, dolazi kraj kada nije što je bio i početak kada postane što nije bio. Međutim, važno je u kome tko umire ili živi jer postoji smrt koja je vrelo života i život koji je uzrok smrti. Jedno se i drugo postiže u ovome prolaznome vijeku. Razlika vječnih nagrada ovisi o kakvoći vremenitih čina.

Moramo, dakle, umrijeti na štetu đavla i živjeti za Boga. Dužni smo odvojiti se od nepravde da uskrsnemo za pravednost. Neka staro umre da nikne novo. Istina kaže: »Nitko ne može služiti dvojici gospodara« (Mt 6,24). U tome slučaju, neka nam ne bude gospodar onaj koji uspravne sili u propast već onaj koji odbačene uzdiže u slavu.

2. — Apostol kaza: »Prvi je čovjek iz zemlje zemljan. Drugi je čovjek s neba nebeski. Kakav je zemaljski, takvi su zemaljski; kakav je nebeski takvi su nebeski. Kao što smo nosili sliku zemaljskoga, nosimo sliku i onoga koji je s neba« (1 Kor 15,47-49). Moramo se nadasve radovati promjeni koja nas iz zemaljske prostote prenosi u nebesko dostojanstvo. To čini neizrecivo milosrđe onoga koji je sišao u naše da nas uzdigne u svoje. U tu svrhu nije uzeo samo našu bit već i sami položaj grešne naravi. Božanska je netrpnost dopustila da joj se nanese što najbjednije doživljava ljudska smrtnost. Krist je pak najavljeni trodnevni rok divnom hitrinom skratio da duga žalost ne raspinje uznemirene duše učenika. Drugi je dan bio čitav. Dodat mu je kranji dio prvoga i prvi dio trećega dana. Tako se vremenski razmak nešto skratio, a od broja se dana nije ništa izgubilo. Spasiteljevo uskrsnuće nije dugo ostavilo dušu u podzemlju ni tijelo u grobu. Neraspadnuto je

tijelo tako brzo oživjelo da je tu više bila slika zaspalosti nego smrti. Božanstvo se nije odvajalo od nijedne biti uzetoga čovjeka. Stoga je sjedinilo s moći što je s moći rastavilo.

3. — Slijedili su mnogi dokazi koji su utemeljili vlast vjere koju treba propovijedati po cijelome svijetu. Istinu su Gospodnjega uskrsnuća obilato zasnovali odgurnuti kamen, prazni grob, odloženi povezi i anđeli pripovjedači. Krist se ukazao pogledu žena i često se očitovao apostolskim očima. S apostolima nije samo razgovarao već je s njima boravio i jeo. Onima koje je sumnja dodirnula dopustio je da ga pomnim i znatiželjnim dodirom opipaju. Kroz zatvorena je vrata u istu svrhu ušao do učenika i svojim dahom dao Duha Svetoga. Poklonivši svjetlo razumijevanja, razotkrio je tajne Svetih pisama. Opet je pokazao istu ranu na boku, ubode čavla i sve znakove nedavne muke. Krist je to učinio da se spozna kako je na njemu ostala vlastitost božanske i ljudske naravi. Tako znamo da Riječ nije isto što i tijelo već ispovijedamo da je jedini Božji Sin i Riječ i tijelo.

4. — Predragi! Od te se vjere ne razlikuje učitelj naroda, apostol Pavao, kada kaže: »Ako i poznavasmo Krista po tijelu, sada ga više ne poznajemo« (2 Kor 5,16). Gospodnje uskrsnuće nije bilo uništenje tijela nego promjena. Uvećanjem snage bit tijela nije prestala. Promijenila se kakvoća, narav se nije razorila. Postalo je besmrtno što se moglo pogubiti i neraspadljivo što se moglo raniti. Pavao s pravom kaže da više ne pozna Kristovo tijelo u onome stanju u kojem je bilo poznato. U njemu nije ostalo ništa podložno patnji niti slabo. To je tijelo isto po bitnosti, ali nije po slavi isto. Nije čudno što o Kristovu tijelu navedeno izriče onaj koji kaže o svim duhovnim kršćanima: »Stoga od sada nikoga ne poznajemo po tijelu« (2 Kor 5,16). To je odonda otkada nam je u Kristu započelo uskrsnuće i otkada nam je u onome koji je za nas umro prethodio oblik naše cijele nade.

Ne oklijevajmo u nevjeri niti se hvatajmo nesigurnoga čekanja već prihvatimo začetak obećanja. Već gledamo očima vjere što će biti. Radujući se uzdignuću naravi već držimo što vjerujemo.

5. — Neka nas, dakle, ne obuzmu oblici vremenitih zbilja i neka zemaljsko naše razmatranje ne skreće sebi od nebeskog. Neka se ono smatra minulim čega većim djelom više nema. Neka se duh napreže prema onome što će ostati i ondje upravi svoju želju gdje je vječno što se nudi. Točno je da smo »u nadi spašeni« (Rim 8,24). Još uvijek nosimo raspadljivo i smrtno tijelo. Ipak se s pravom kaže da »nismo u tijelu« (Rim 8,9) ako nad nama ne vladaju tjelesni osjećaji. S pravom odlažemo naziv onoga čiju volju ne slijedimo.

Apostol kaže: »U željama se ne brinite za tijelo« (Rim 13,14). Pod time ne shvatimo da nam se zabranjuje što je u skladu sa spasenjem i što traži ljudska slabost. Međutim, ne smijemo se služiti svim željama niti sve ispunjati što se prohtije tijelu. Stoga shvaćamo da nas je Apostol opomenuo da se držimo mjere umjerenosti te da tijelu koje se nalazi pod dušinom prosudbom ne dajemo suvišno, ali niti da mu nužno uskratimo. Zato isti Apostol veli: »Nitko nije nikada mrzio svoje tijelo već ga hrani i njeguje« (Ef 5,29). Tijelo se ne hrani i njeguje zbog opačina raskalašenosti nego radi duga koji mora izvršiti. Tako se obnovljena narav drži svoga reda. Niže ne vlada višim kao ni pokvareno ni sramotno. Više ne pada pod niže. Nema služenja gdje mora biti vladanje. Mane ne gospodare duhom.

6. — Narod Božji mora spoznati da je »u Kristu novo stvorenje« (2 Kor 5,17). Neka budno razmatra od koga se prima novo stvorenje i koga je primio. Što je postalo novo neka se ne vraća nepostojanoj ostarjelosti. Neka ne napušta svoj posao tko je »ruku položio na plug« (Lk 9,62). Neka pazi što sije i neka se ne obazire na ono što »ostavlja« (Fil 3,13). Neka nitko ponovno ne upada u ono odakle je uskrsnuo. Ali ako se po ljudskoj slabosti još uvijek nalazi u nekim bolestima, neka neodgodivo nastoji ozdraviti i pridići se.

Put spasenja i nasljedovanje uskrsnuća započetoga u Kristu sastoji se u tome da su koraci onih koji stupaju s nepostojana prenesu na čvrsto jer kod skliskosti ovoga života ima izobila raznih padova i posrtaja. Piše: »Gospodin ravna ljudskim koracima i njegov mu se put dopada. Kada pravedni padne, ne uništava se jer mu Gospodin podmeće svoju ruku« (Ps 36,23-24).

Predragi! Ovo razmatranje treba zadržati za posvećenje čitavoga života, a ne jedino za vazmeno slavlje. Sadašnje vježbanje ide za tim da postane navikom i ostane neokaljanim što je radovalo vjerničku dušu kroz doživljaj kratka opsluživanja. Ali ako se zavuče kakav grijeh, neka se brzom pokorom uništi. Zastarjele se rane liječe teško i sporo. Zato svježim ranama treba neposredno propisati lijekove. Tako ćemo, u cjelini ustajući od svih uvreda, zaslužiti da pripadamo onome neraspadljivome uskrsnuću proslavljenoga tijela u Kristu Isusu Gospodinu našemu koji živi i kraljuje s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

72.

Veliki petak, 21. IV. 444.

1. — Predragi! Evanđeosko čitanje posadašnjilo nam je cijelo vazmeno otajstvo. Kroz tjelesno je uho sve tako doprlo do duhovnoga uha da nikome od nas nije nedostajala slika onoga što se zbilo. Štivo božanski nadahnute povijesti očevidno je pokazalo kojim je bezboštvom Gospodin Isus Krist predan, kojim sudom osuđen, kojom mahnitošću raspet i kojom slavom uskrišen. Ipak smo dužni dodati službu vlastite propovijedi. Osjećam da pobožnim iščekivanjem očekujete uobičajeni dug. Zato svečanosti najsvetijega čitanja dodajemo svećeničku pobudu.

U vjernim ušima ne smije mjesto posjedovati neznanje. Sjeme riječi što se nalazi u evanđeoskoj propovijedi mora u zemlji vašega srca rasti. Pošto se odstrani gušenje trnjem i babljim zubom slobodni će narod pobožnih osjećaja donijeti svoj plod. Isto vrijedi za pupoljke ispravnih volja. Kristov križ koji je upotrijebljen da se spase smrtnici otajstvo je i primjer. Otajstvo je kojim se ispunja božanska moć, a primjer kojim se potiče ljudska pobožnost. Kada otkupljenje sužnje oslobodi jarma, ono omogućuje da se može nasljedovanje nasljedovati.

Svjetovna se mudrost hvali svojim zabludama. Svatko slijedi mišljenja, vladanje i sve ustanove vođe kojega je za se odabrao. Kakvo ćemo zajedništvo mi imati u Kristovu imenu osim da se nerazdruživo sjedinimo s onim koji je po vlastitoj tvrdnji »put, istina i život« (Iv 14,6). Put je po svetome ponašanju, istina božanskim učenjem i život vječnim blaženstvom.

2. — Sveobuhvat je ljudskoga roda pao u praroditeljima. Ali je milosrdni Bog htio po svome jedinorođencu Isusu Kristu tako priteći u pomoć stvorenju koje je sazdao »na svoju sliku« (Post 1,26) da se obnova naravi ne dogodi izvan naravi, ali da drugo stvaranje ipak prekorači dostojanstvo vlastitoga početka. Čovjek bi bio sretan da nije otpao od onoga što je Bog načinio, ali je još sretniji ako ostane u onome što je Bog iznova načinio.

Bilo je mnogo što je čovjek od Krista dobio lik, ali je još više što u Kristu ima bit. Za svoju nas je vlastitost uzela ona narav koja se pregiba do mjere dobrostivosti do koje hoće, ali nikada ne podliježe promjeni izmjenjivosti. Uzela nas je narav koja nije našim uništila svoje ni svojim naše. Ipak je u sebi bila jedna osoba božanstva i čovještva. Stoga pri razdiobi slabosti i moći tijelo nije moglo po božanstvu postati

nedoticljivo niti božanstvo po tijelu podložno patnji. Uzela nas je narav koja porod našega plemena nije odvojila od zajedničke staze, ali je isključila zarazu grijeha što prelazi na ljude.

Otkupitelj je svijeta zbog patnje uzeo slabost i smrtnost da bude cijenom, ali to nije grijeh već kazna za grijeh. Prema tome, što je kod svih ljudi prijenos osude u Kristu je otajstvo ljubavi. Slobodni od duga, izručio se najokrutnijem izvršitelju. Pripustio je da židovske ruke – službenice đavla – raspnu bezgrešno tijelo. Krist je htio da njegovo tijelo bude smrtno do brzoga uskrsnuća kako onima koji u nj vjeruju progonstvo nebi bilo nenadvladivo ni smrt nepodnošljiva. U zajedništvo se slave ne smije sumnjati kao što se ne može dvojiti u zajedništvo naravi.

3. — Predragi! Ako bez oklijevanja »vjerujemo srcem što ustima izgovaramo« (Rim 10,9-10), u Kristu smo suraspeti, umrli smo i ukopani, ali smo također u njemu treći dan uskrsnuli. Radi toga kaza Apostol: »Ako ste s Kristom zajedno uskrsnuli, tražite što je gore gdje Krist sjedi Bogu zdesna. Imajte okus za ono što je gore, a ne za ono što je na zemlji. Umrli ste i vaš je život sakriven s Kristom u Bogu. Kada se pak pojavi Krist koji je vaš život i vi ćete se tada s njime pojaviti u slavi« (Kol 3,1-4).

Ali da bi vjernička srca znala da posjeduju osnov kojim se mogu, prezrevši svjetovne požude, uzdignuti do višnje mudrosti, Gospodin nam obećaje svoju prisutnost govoreći; »Evo, ja sam s vama kroz sve dane do svršetka svijeta« (Mt 28,20). Nije uzalud Duh Sveti kazao po Izaiji: »Djevica će, evo, zanijeti i roditi sina i nazvat će njegovo ime Emanuel što znači s nama Bog« (Iz 7,14).

Isus, dakle, ispunja značenje svoga imena. Uzlazi na nebo, ali ne napušta posinjene. Sjedi Ocu zdesna. Ipak obitava čitavo tijelo. Isus dolje osnažuje za strpljivost, a gore poziva na slavu.

4. — Mi ne smijemo ludovati posred ispraznosti niti se bojati usred suprotivština. Ondje nam laskaju zavodljivosti, a ovdje su napori teški. Ali kako je »zemlja puna Gospodnjega milosrđa« (Ps 32,5), posvuda je uz nas Kristova pobjeda da se ispuni što nam reče: »Ne bojte se jer sam ja pobijedio svijet« (Iv 16,33). Prema tome, ako se borimo protiv svjetovne taštine, putenih požuda ili protiv krivovjrnih kopalja, uvijek smo naoružani Gospodnjim križem. Nikada ne odstupamo od vazmene svečanosti ako se uzdržavamo od »kvasa stare zloće« (1 Kor 5,8).

Usred svih ovoživotnih mijena što su ispunjene raznim kušnjama moramo se sjećati apostolskoga upozorenja kojim nas Apostol potiče govoreći: »U sebi osjećajte što i u Kristu Isusu koji – mada je bio u Božjemu liku – nije držao otimačinom biti jednak Bogu. Ali je sebe poništio uzevši lik sluge. Postao je sličan ljudima i obličjem bio kao čovjek. Sebe je ponizio. Postao je ponizan sve do smrti, smrti na križu. Zato ga je Bog uzvisio i dao mu ime koje je povrh svakoga imena da se u Isusovu imenu prigne svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnika. I svaki će jezik priznati da je Gospodin Isus Krist u slavi Boga Oca« (Fil 2,5-11).

Ako, reče, shvaćate tajnu velike ljubavi i ako uočavate što je za spasenje ljudskoga roda učinio Sin Božji, u sebi osjećate što i u Kristu Isusu. Nijedan bogataš ne smije prezirati Kristovu poniznost niti je se sramiti ijedan plemenitaš. Nikakva se ljudska sreća ne može uzdići do takve visine da je dužna stidjeti se onoga čega se nije smatrao nedostojnim Bog ostajući Bogom u »Božjemu liku« (Fil 2,7).

5. — Nasljedujte što je Krist učinio, ljubite što je ljubio. Kada u sebi nađete Božju milost, zauzvrat u Kristu ljubite svoju narav. Krist siromaštvom nije izgubio bogatstvo; poniznošću nije umanjio slavu; smću nije izgubio vječnost. Tako i vi po istim stupnjevima i tragovima prezrite zemaljsko da steknete nebesko. Prihvatiti križ znači satrti pohote, uništiti opačine, otkloniti ispraznost i odbaciti svaku zabludu. Gospodnji vazam ne slavi besraman čovjek, puten, ohol, lakom. Ipak se od ove svetkovine nitko više ne udaljuje od krivovjrnika među kojima su u prvome redu oni koji netočno misle o utjelovljenju Riječi umanjujući božansko ili ništeći tjelesno.

Božji Sin pravi je Bog. Od Oca ima sve što je Otac. Nije vremeniti nikakvim početkom niti promjenljiv ikakvom promjenom. Nije odvojen od Jednoga niti rastavljen od Svemogućega. Jedinorođenac je Vječni vječnoga Roditelja. Vjernička duša koja vjeruje u Oca i Sina i Duha Svetoga u jednoj biti jednoga božanstva ne dijeli jedinstvo na stupnjeve niti Trojstvo stapa jedinstvenošću. Ipak nije dosta Božjega Sina poznavati jedino u Očevoj naravi ako ne znamo da je u našemu premda nije odstupio od svoga. Ono poništenje koje je Krist prigrlio radi ljudske obnove bijaše odluka smilovanja, a ne lišavanje vlasti. Po vječnoj Božjoj promisli »nema drugoga imena data ljudima pod nebom u kojemu se treba spasiti« (Dj 4,12). Stoga je onaj koji ne može trpjeti učinio svojom bit koja može trpjeti da slabost može prijeći u neraspadljivu snagu, a ne da sila nestane u slabosti.

6. — Ovu svečanost radi navedenoga nazivamo *pasha*. Kod Židova se kaže *faze*, a to znači prijelaz. Svjedoči evanđelist kada kaže: »Pred svečani dan pashe Isus je znao da je došao njegov trenutak da prijeđe iz ovoga svijeta Ocu« (Iv 13,1). Na kojoj se naravi imao obistiniti taj budući prijelaz ako ne na našoj ukoliko je neodvojivo Otac u Sinu i Sin u Ocu?

Ali je Riječ i tijelo jedna osoba. Zato se uzeti ne dijeli od onoga koji uzima i čast se uzdignutoga naziva uvećanjem onoga koji uzdiže. Apostol je rekao već navedeno: »Zato ga je Bog uzvisio i dao mu ime koje je nad svakim imenom« (Fil 2,9). Tu se misli na uzvišenje uzetoga čovjeka u čijim mukama ostaje neodvojivo božanstvo da zauvijek bude u slavi božanstva. Sami je Gospodin svojim vjernicima spremao blaženi prijelaz u dioništvo neizrecivoga dara. Kada je bio već neposredno blizu muke, nije samo za svoje apostole i učenike molio već je molio za čitavu Crkvu i govorio: »Ne molim jedino za ove već za one koji će po njihovoj riječi vjerovati da svi budu jedno kao ti Oče u meni i ja u tebi da i oni budu u nama jedno« (Iv 17,20-21).

7. — Oni što niječu da u Sinu Božjemu koji je pravi Bog ostaje ljudska narav neće moći imati nikakvo dioništvo u naznačenome jedinstvu. Takvi napadaju spasonosno otajstvo. Tuđi su vazmenoj svečanosti koju ne mogu s nama slaviti jer se ne slažu s evanđeljem i jer protuslove Vjerovanju. Makar se usuđuju za se prisvajati kršćansko ime, udaljuju se od svekolikoga stvorenja kojemu je Krist glava.

Vi se u ovoj svečanosti s pravom radujete i pobožno veselite. Ne unoseći nikakvu laž u istinu, ne sumnjate u Kristovo rođenje po tijelu niti u njegovu muku i smrt kao niti u tjelesno uskrsnuće. Bez ikakva odjeljivanja božanstva priznajte pravoga Krista od Djevičine utrobe, ali isto tako pravoga na drvetu križa, pravoga u grobu gdje je tijelo, pravoga u slavi uskrsnuća i pravoga zdesna Očevoga veličanstva. Otuda – kako kaže Apostol – »čekamo Spasitelja, Gospodina svoga Isusa Krista koji će preinačiti tijelo naše poniznosti da bude usklađeno slavnome tijelu njega« (Fil 3,20-21) koji živi i vlada s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJEDI O UZAŠAŠĆU

73.

1. VI. 444.

1. — Predragi! Danas se dovršio četrdeseti broj svetih dana nakon blaženoga i svetoga uskrsnuća Gospodina našega Isusa Krista kada je božanska snaga uskrisila poslije trodnevlja pravi Božji »hram« (Iv 2,19) uništen židovskom opakošću. Četrdeset je dana predvidio najsvetiji raspored koji je uspostavljen na korist naše pouke. Svrha je da se kroz to razdoblje, dok se proteže rok Gospodnje tjelesne nazočnosti, nužnim dokazima učvrsti vjera u uskrsnuće. Kristova je smrt jako uznemirila srca učenika. Kako se zbog patnje na križu, izdahnuća i ukopa mrtvoga tijela na učeničke duše spustila tuga, u njih se uvukla stanovita nevjerna mlitavost. Kada su svete žene – kako otkriva evanđeoska povijest (usp Lr 24,1-11) – donijele vijest o odvaljenome grobnome kamenu, grobu bez tijela i anđelima koji su svjedoci živoga Gospodina, apostolima su se i drugim učenicima njihove riječi pričinile slične buncanju. Tome oklijevanju što potresa ljudsku slabost Duh istine ne bi nikada dopustio ući u duše svojih propovjednika da ona uzrujana skrb i znatiželjno oklijevanje nije položilo temelj za našu vjeru.

Duh je u apostolima vodio brigu o našim nemirima i našim pogibljima. Mi smo u onim ljudima poučeni protiv kleveta bezbožnih i protiv dokaza zemaljske mudrosti. Nas je poučilo apostolsko motrenje. Njihovo nas je slušanje uputilo i njihovo doticanje učvrstilo. Zahvalimo božanskome određenju i nužnome oklijevanju svetih otaca koji su dvojili da mi ne sumnjamo.

2. — Predragi! Ovi dani što su protekli između Gospodnjega uskrsnuća i uzašašća nisu minuli u dokonome protoku već su tih dana potvrđena velika otajstva i objavljene velike tajne. Kroz te se dane uklonio strah od užasne smrti i obznanila besmrtnost duše i tijela. Tih je dana Gospodnjim nadisanjem svim apostolima uliven Duh Sveti. Blaženome je apostolu Petru povrh ostalih, nakon ključeva kraljevstva, povjerena skrb za Gospodnji ovčinjak. Tih se dana Gospodin kao putnik u svojstvu trećega pridružio dvojici učenika. Da udalji svu tamu naše sumnje prekorio je misaonu sporost onih koji se straše i boje. Prosvijetljena su srca začela žar vjere. Bila su mlaka, ali su postala plamena kada im je Gospodin otkrio Pisma. Kod lomljenja su se kruha otvorili pogledi sustolnika.

Pošto im se otvoriše oči, bili su veoma sretni. Očitovala im se proslava ljudske naravi. Bili su sretniji nego oči prvaka našega roda jer se prvacima ukazala pomutnja njihova prijestupa.

3. — Posred spomenutih kao i drugih čudesa učenici su plamtjeli od zabrinutih razmišljanja. Ali Gospodin se pojavio među njima i kazao: »Mir vama« (Iv 20,26). Učenici su smatrali da im se ukazao duh, a ne tijelo. Da to što su preturali u srcima ne ostane u njihovim mislima, prekorio je njihovo mišljenje koje nije u skladu s istinom. Isus je pred oči onih koji sumnjaju stavio znakove koji su od križa ostali na njegovim rukama. Pokazao ih je da izbližega pogledaju jer su tragovi čavala i koplja očuvani da se iscijele rane nevjernih srdaca. Tako će se držati najustrajnijim znanjem, a ne sumnjivom vjerom, da će na prijestolju Boga Oca zajedno sjediti narav koja je ležala u grobu.

4. — Predragi! Božja se providnost kroz cijelo vrijeme što se proteže od Gospodnjega uskrsnuća do njegova uzašašća brinula, učila i stavljala pred oči i u srca svojih da se prihvati kako je Gospodin Isus Krist zaista uskrsnuo kao što se uistinu rodio, trpio i preminuo. Blaženi su se apostoli i svi učenici prestravili smrću na križu i sumnjali glede vjere u uskrsnuće. Ali ih je očevidna istina tako ojačala da ih Gospodnji odlazak na nebesku uzvišenost uopće nije pogodio tugom već ih je ispunio radošću.

Uistinu je postojao veliki i neizrecivi razlog za veselje kada je narav ljudskoga roda uzašla na očigled svetoga mnoštva povrh dostojanstva nebeskih stvorenja. Nadvisila je anđeoske redove. Bila je uzdignuta iznad arhanđeoskih visina. S uzdignućem se ljudske naravi neće nikada moći usporediti nikakav drugi oblik. Stekla je spoj s vječnim Ocem jer ima dijela u slavi onoga s čijom se naravi povezala u Sinu.

Predragi! Kristovo je uzašašće naše uzdignuće. Kamo je prethodila slava Glave, tamo se poziva i nada tijela. Stoga kličimo dostojnim veseljem i veselimo se pobožnim činom zahvaljivanja. Danas smo potvrđeni kao posjednici neba. Također smo u Kristu unišli u ono što je najviše na nebesima. Po Kristovoj smo milosti obilnije postigli nego što smo izgubili po đavlovoj zavisti. One koje je otrovni neprijatelj izbacio iz sreće prvoga obitavališta, sebi ih je pritjelovio i smjestio Ocu zdesna Božji Sin koji živi i kraljuje s Bogom Ocem svemogućim i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

74.

17. V. 445.

1. — Predragi! Sveopći je Stvoritelj otajstvo našega spasenja procijenio cijenom svoje krvi. To je otajstvo ispunio služeći se poniznošću od dana tjelesnoga rođenja do konca muke. Premda su mnogi božanski znaci blistali i u »sluginu liku« (Fil 2,7), ipak je djelovanje onoga vremena imalo u strogome smislu svrhu da se dokaže istina uzetoga čovjeka. Kada su pak poslije muke raskinuti okovi smrti, smrt je izgubila svoju moć jer je nasrnula na onoga koji nije »poznavao grijeh« (2 Kor 5,21). Sada se slabost pretvorila u jakost, smrtnost u vječnost i sramota u slavu. Gospodin Isus Krist tu je slavu očitovao pogledu mnogih kroz »mnoge i očite dokaze« (Dj 1,3). Potom je pobjednički trijumf koji je doveo od mrtvih uveo u nebo.

Prema tome, kao što nam je na vazmenu svetkovinu razlogom radovanju bilo Gospodnje uskrsnuće, tako nam je njegovo uzašašće na nebo sadržaj sadašnjega veselja. Sjećamo se i dolično slavimo dan kada je narav naše slabosti u Kristu uzdignuta nad svu nebesku vojsku, povrh svih anđeoskih redova i iznad visina svih sila. Na sjedištu je Boga Oca. Utemeljeni smo i sazdani na takvome rasporedu božanskih djela da Božja milost bude divnija pošto se s ljudskoga pogleda ukloni što je s pravom osjetilnim upućivalo na svoje poštovanje. Tako vjera neće biti nevjerna, ufanje neće kolebati ni ljubav postati mlaka. Krepčina je velikih duhova i jako svjetlo vjernih duša da bez oklijevanja vjeruju u ono što se ne vidi tjelesnim motrenjem i da ondje zaustave čežnju gdje se ne može doprijeti pogledom.

Ali gdje će se u našim srcima roditi takva pobožnost ili kako će se svatko »opravdati vjerom« (Rim 5,1) ako se naše spasenje sastoji samo u onome što se podlaže očima? Mužu koji je očito sumnjao u Kristovo

uskrsnuće ako gledanjem i doticanjem ne iskusi tragove muke u njegovu tijelu Gospodin je rekao: »Povjerovao si jer si me vidio. Blaženi koji vjruju iako nisu vidjeli« (Iv 20,29).

2. — Predragi! Da budemo sposobni za rečeno blaženstvo, Gospodin naš Isus Krist sve je ispunio što je dolikovalo evanđeoskome propovijedanju i novozavjetnim otajstvima. Četrdeseti se dan nakon uskrsnuća pred učenicima uzdigao na nebo. Dokončao je oblik tjelesne prisutnosti. Isus će ostati zdesna Ocu dok ne prođu vremena koja su božanski predviđena da se umnože djeca Crkve. U onome će tijelu u kojemu je uzašao doći suditi žive i mrtve. Prema tome, u otajstva je prešlo što je bilo vidljivo na našemu Otkupitelju. Motrenje je zamjenilo učenje da vjera bude odličnija i čvršća. Vjernička će srca – obasjana višnjim zrakama – slijediti vlast poučavanja.

3. — Spomenutu je vjeru uvećalo Gospodnje uzašašće i ojačao dar Duha Svetoga. Nisu joj nanosili strah ni okovi ni zatvori ni progonstva ni glad ni vatra ni kidanje divljih životinja ni progoniteljeva mučenja protkana okrutnostima. Za tu su se vjeru do prolijevanja vlastite krvi po čitavome svjetu borili muškarci i žene, nedorasli dječaci i krhke djevice. Ta je vjera tjerala zloduhe, liječila bolesti, uskrsavala mrtve. I same je apostole koje su utvrđivala brojna čudesa i poučili mnogi govori prestrašila okrutnost Gospodnje muke. Ni Gospodnje uskrsnuće nisu prihvatili bez krzmanja. Apostoli su toliko dobili od Gospodnjega uzašašća da se pretvorilo u veselje što im je ranije zadavalo strah. Sve su duševno razmišljanje upravili na božanstvo onoga koji sjedi zdesna Ocu. Više im zaklon tjelesnog gledanja nije priječio oštrinu uma usmjeriti na činjenicu da se Krist silaskom nije udaljio od Oca niti uzašašćem otišao od učenika.

4. — Predragi! Sin se čovječji odličnije i svetije očitovao kao Sin Božji kada se povukao u slavu Očevoga veličanstva. Na neizreciv je način počeo biti nazočniji božanstvom kada je ljudstvom postao udaljeniji. Tada se upućenija vjera stala korakom duha uspinjati do Sina koji je jednak Ocu. Više joj nije trebalo doticanje tjelesne biti u Kristu kojim je Krist »manji od Oca« (Iv 14,28). Narav je proslavljenoga tijela ostala. Vjernička se pak vjera pozvala onamo gdje se Jedinorođenac, jednak s Roditeljem, ne dotiče tjelesnom rukom nego duhovnom razumnošću. Tu također treba tražiti razlog što je Gospodin Mariji Magdaleni koja se kao pralik Crkve žurila pristupiti da ga dotakne rekao: »Ne dodiruj me jer još nisam uzišao svome Ocu« (Iv 20,17). Htjede reći: ne želim da tjelesno dođeš do mene; neću da me tjelesnim osjetilom raspoznaš; za kasnije ti odlažem uzvišenje; veće ti pripremam. Kada uziđem svome Ocu, dotaknut ćeš me savršenije i istinitije. Dohvatit ćeš što ne dotičeš i vjerovati što ne vidiš.

Gospodina što uzlazi na nebo pratile su kao pratilje učeničke oči pune udivljenja. Tada su uz njih stala dva anđela sjajna od divnoga sjaja svoje odjeće. Rekli su: »Ljudi Galilejci! Što stojite gledajući u nebo? Taj Isus koji je uzet od vas doći će kao što ga vidjeste otići na nebo« (Dj 1,11). Te su riječi poučile svu djecu Crkve da vjeruju kako će Isus Krist vidljiv doći u istome tijelu u kojemu je uzašao. Nije moguće sumnjati da je sve onome podloženo kome je od samoga iskona tjelesnoga rođenja služilo anđeosko služenje. Anđeo je blaženoj Djevici javio da će se Krist začeti po Duhu Svetome. Isto tako glas je nebesnika kroz pjesmu pastirima obznanio Rođenoga od Djevice. Najprije su svjedočanstva višnjih vjesnika poučila da je Krist uskrsnuo od mrtvih. Jednako su anđeoske službe propovijedale da će Gospodin u istome tijelu doći suditi svijet. Tako možemo shvatiti koje će moći biti uz onoga koji će suditi kada su mu tolike služile dok je imao biti suđen.

5. — Predragi! Radujmo se duhovnim radovanjem i veselimo kod Gospodina dostojnim zahvaljivanjem. Slobodne oči srca uzdignimo do visine na kojoj je Krist. Neka zemaljske želje ne pritišću duše koje su gore pozvane. Neka odabranike za vječno ne okuplja propadljivo. Neka lažni mamci ne zaustavljaju one što kroče putem istine. Neka vjernici tako proživljuju vremenito da znaju kako putnički prolaze ovom zemaljskom dolinom. Tu im štošta naklona laska. Ipak ne smiju prigrliti nevaljalo već snažno prijeći preko toga.

Blaženi nas apostol Petar potiče na tu pobožnost. U skladu s ljubavi koju je začeo trostrukom ispovjeđu Gospodnje ljubavi u molbi kaže da će pasti Kristove ovce. Reče: »Preljubljeni! Zaklinjem vas kao pridošlice i putnike da se uzdržavate putenih želja koje se bore protiv duše« (1 Pt 2,11). Za koga vojuju tjelesne žudnje? Bore se za đavla koga raduje užitkom raspadljivih dobara zavladati dušama koje teže za višnjim te ih tako udaljiti od sjedišta s kojih je sam otpao. Svaki vjernik mora mudro bdjeti protiv đavolskih zasjeda da svoga neprijatelja može onim odbiti čime je napastovan.

Predragi! Protiv đavlova lukavstva ništa nije valjanije od milosrdne dobrostivosti i široke ljubavi kojom se svaki grijeh otklanja ili pobjeđuje. Međutim, vrhunac se te kreposti ne osvaja prije nego se odbaci što joj je suprotno. Ali što je tako neprijateljsko milosrđu i

djelima ljubavi kao pohlepa iz »čijega korijena« niče zametak »svih zala« (1 Tim 6,10)? Ako se pohlepa ne dotuče u svome žarištu, nužno je da na njivi srca u kome je ojačala biljka toga zla radije nikne drač i bablji zub nego ikakvo sjeme prave vrline.

Predragi! Oduprimo se tome najpogubnijemu zlu. Slijedimo ljubav bez koje nijedna krepost ne može sjati. Tako ćemo se po onome putu kojim je Krist sišao do nas i mi moći popeti do onoga kojemu je s Bogom Ocem i s Duhom Svetim čast i slava u vijeke vjekova. Amen.

DUHOVSKE PROPOVIJEDI

75.

23. V. 443.

1. — Predragi! Sva katolička srca priznaju da se današnja svečanost časti kao poglavita svetkovina. Nitko ne sumnja da ovome danu dugujemo ogromno štovanje. Duh ga je Sveti posvetio najizvrsnijim čudom, darom samoga sebe. Ovaj je dan deseti od dana kada je Gospodin uzašao povrh svake nebeske visine da sjedi zdesna Boga Oca. Ali je od Gospodnjega uskrsnuća pedeseti. Nama je zasjao u onome po kome je počeo. Ovaj dan sadrži velike tajne starozavjetnih i novozavjetnih otajstava. Po njima se najočitije iskazuje da je Zakon nagovijestio milost i da je ispunjen milošću. Kao što je hebrejskome narodu nekoć oslobođenom od Egipćana pedeseti dan poslije žrtvovanja janjeta na sinajskome brdu dat Zakon, tako je poslije Kristove smrti kada je ubijen istiniti Božji Jaganjac pedeseti dan nakon Isusova uskrsnuća na apostole i vjernički puk sišao Duh Sveti. Poman će kršćanin lako zapaziti da su počeci Staroga zvjeta služili evanđeoskim iskonima i da je isti Duh uspostavio drugi savez koji je i prvi utanačio.

2. — Slijedeće donosi apostolska povijest: »Kada su se ispunili dnevi Pedesetnice i svi učenici bili zajedno na istome mjestu, odjednom je s neba došao zvuk poput snažnoga vjetra što nahrupi. I napunio je čitavu kuću gdje su sjedili. I ukazali su im se razdijeljeni jezici kao oganj i sjedio je na svakome od njih. I svi su se ispunili Duhom Svetim i počeli govoriti drugim jezicima kako im je Duh Sveti davao govoriti« (Dj 2,1-4).

Kako li je hitar govor mudrosti! Kako li se brzo nauči što se uči gdje je Bog učiteljem! Da se čuje nije trebao prijevod ni vrijeme da se uči ni navika za uporabu. »Duh je Istine nadahnuo gdje je htio« (Iv 3,8). Zato su riječi vlastite pojedinim narodima u ustima Crkve postale zajedničke. Od duhovskoga je dana zaorila truba evanđeoskoga propovijedanja. Od toga dana teku kiše milosnih darova. Rijeke su blagoslova navodnile svaku pustinju i sve suho jer je »Božji Duh lebdio nad vodama« (Post 1,2) da »obnovi lice zemlje« (Ps 103,30). Bljesci su nove svjetlosti bljesnuli da odagnaju drevne tmine. Sa sjajem se jezika što svjetlucaju rodila sjajna Gospodnja riječ i plameni govor. U sebi je sadržavao učinkovitost prosvijetljenja i snagu paljenja da stvori razumijevanje i ukine grijeh.

3. — Predragi! Oblik je događaja bio preko svake mjere divan. To je točno. Ipak nema dvojbe da je u onome ushitnome suglasju svih ljudskih glasova bilo nazočno veličanstvo Duha Svetoga. Uza sve to, neka nitko ne misli da se u zapaženome tjelesnim očima očitovala božanska bitnost Duha. Nevidljiva je narav koja je zajednička s Ocem i Sinom pokazala kakvoću svoga dara i čina znakom kojim je htjela. Ali vlastitost je svoje biti zadržala u svome božanstvu. Ljudsko gledanje ne može dotaknuti Duha Svetoga kao ni Oca ni Sina. U božanskome Trojstvu nije ništa neslično niti nejednako. Sve što se može misliti o onoj biti ne razlikuje se ni moću ni slavom ni vječnošću. Premda je s obzirom na vlastitu osobu netko drugi Otac, netko drugi Sin i netko drugi Duh Sveti, ipak nije drugo božanstvo niti različita narav jer je jedinorođeni Sin iz Oca, a Duh Sveti je Duh Oca i Sina i to ne kao svako stvorenje koje pripada Ocu i Sinu. Duh Sveti s Ocem i Sinom živi i jednako je s njima moćan. Postoji vječno iz onoga što je Otac i Sin.

Isus je uoči svoje muke obećao svojim mučenicima dolazak Duha Svetoga. Rekao je: »Imam vam još mnogo kazati, ali to sada ne možete podnijeti. Kada pak dođe onaj Duh Istine, on će vas voditi prema cijeloj istini. Neće govoriti sam od sebe već će kazati sve što čuje i buduće će vam najaviti. Sve što Otac ima, moje je. Stoga sam rekao da će od moga uzeti i vama najaviti« (Iv 16,12-13.15). Prema tome, ne pripada jedno Ocu, drugo Sinu, a drugo Duhu Svetome već sve što ima Otac ima i Sin, ali ima i Duh Sveti. U tome jedinstvu nije nikada nedostajalo to zajedništvo jer tu imati sve znači uvijek postojati. Tu se ne da zamisliti nikakvo vrijeme, nikakav stupanj, nikakva različitost. Ako nitko ne može rastumačiti što je Bog, neka se nitko ne usudi tvrditi što nije. Lakše se oprašta ako se o neizrecivoj naravi ne govori dostojno nego ako se tvrdi što joj se protivi. Stoga što god pobožna

srca uzmognu smisliti o vječnoj i nepromjenljivoj Očevoj biti, neka neodvojivo i bez razlučivanja također to isto shvate i o Sinu i o Duhu Svetome. To blaženo Trojstvo zato priznajemo jednim Bogom jer u tim trima Osobama nema nikakve razlike u biti, moći, volji i djelovanju.

4. — Odbijamo, dakle, arijevce koji drže da između Oca i Sina postoji stanovita razlika. Ali se uklanjamo i od macedonijevaca koji, doduše, Ocu i Sinu priznaju jednakost dok misle da je Duh Sveti niže naravi. Oni ne računaju da upadaju u onu hulu koja se ne oprašta ni u ovome životu ni na budućemu sudu. Gospodin je kazao: »Tko kaže riječ protiv Sina čovječjega, oprostit će mu se. Ali tko rekne protiv Duha Svetoga, neće mu se oprostiti ni u ovome ni u budućemu vijeku« (Mt 12,32).

Tko ustraje u spomenutome bezboštvu bez oproštenja je jer od sebe udaljuje onoga po kome se mogao priznati krivim. Nikada neće doći do lijeka oproštenja tko nema Odvjetnika koji će ga braniti. Od Duha potječe zazivanje Oca. Od njega su pokorničke suze i uzdasi onih koji vapiju. Isto tako »nitko ne može reći Gospodin Isus osim u Duhu Svetome« (1 Kor 12,3). Apostol najočitije propovijeda da Duh Sveti ima s Ocem i Sinom jednaku svemoć i jedno te isto božanstvo. Reče: »Postoje, doduše, milosne diobe, ali je isti Duh. I razdiobe po službi postoje, ali je isti Gospodin. I djelovanja su raznovrsna, ali je isti Bog koji sve čini u svima« (1 Kor 12,4-6).

5. — Predragi! Iz navedenih i bezbroj drugih dokaza blista vlast božanskih govora. Jednodušno se pomoću njih potaknimo na proslavu Pedesetnice. Kličimo u čast Duha Svetoga koji posvećuje cijelu katoličku Crkvu. Duh Sveti nadahnjuje vjeru, uči znanje, vrelo je ljubavi, žig čistoće i uzrok svake kreposti. Neka se vesele vjerničke duše što se u cijelome svijetu ispovjeđu svih jezika slavi jedan Bog: Otac i Sin i Duh Sveti. Neka se raduju što znamen koji se pokazao u slici ognja ustrajno ostaje i djelom i darom. Sami Duh istine čini da dom njegove slave blješti bljeskom njegova svjetla. Ne želi da je u njegovu hramu išta tamno ili mlako.

Djelo i nauk Duha udjeljuje očišćenje našim postovima i milostinjama. Ovaj, naime, dični dan slijedi običaj najsvetijega opsluživanja. Svi su sveti uvijek doživljavali da im je taj običaj od najveće koristi. Pastirskom vas brigom na to marljivo sokolimo. Ako smo ovih zadnjih dana nepomnom nemarnošću počinili kakvu nečis-

toću, strogost će je posta ispaštati i pobožna ljubav popraviti. U srijedu, dakle, i petak postimo. U subotu upravo ovdje uobičajenom pobožnošću proslavimo bdijenje.

Po Kristu Gospodinu našem.

76.

11. VI. 444.

1. — Predragi! Štivo nam je božanskih spisa najpotpunije pokazalo razlog i značenje današnje svetkovine. Otuda smo saznali da je Duh Sveti pedeseti dan nakon Gospodnjega uskrsnuća i desetoga poslije njegova uzašašća izliven - kako se u nadi očekivalo - Kristovim učenicima. Međutim, za pouku nove djece u Crkvi treba dodati službu naše propovijedi. Mi se, naime, ne bojimo da će poznato duhovne i poučene umoriti. Pripada u plod njihove pouke željeti da se što je moguće većemu broju priopći što su sami na vlastitu korist naučili.

Neka se, dakle, dioba božanskih darova proširi po svim srcima. Neka služenje naših usta ne prezru ni učeni ni neuki. Učeni će tako potvrditi kako ljube što su upoznali, a neuki pokazati kako žude za nepoznatim. Ovu će našu priprvu pomoći širina onoga o čijemu veličanstvu kušamo govoriti. Vas će za napredak cijele Crkve učiniti prijemljivima, a nas bogatima.

2. — Kada, dakle, oči duha napregnemo da shvatimo dostojanstvo Duha Svetoga, ne zamišljajmo ništa različito od odličnosti Oca i Sina jer se bit božanskoga Trojstva u ničemu ne razlikuje od svoga jedinstva. Obilježba je vječnoga Oca da je Roditelj svoga suvječnoga Sina. Vječno je Sinovo svojstvo biti izvan vremena rođen od Oca. Vječna je oznaka Duha Svetoga da je Duh Oca i Sina. Tako Otac nije nikada bio bez Sina niti Otac i Sin bez Duha Svetoga. U Trojstvu se isključuju svi stupnjevi opstojnosti. Tu nijedna Osoba nije ni ranija ni kasnija.

Nepromjenljivo božanstvo blaženoga Trojstva u bitnosti je jedno, u djelu neodjeljeno, u volji složno, u svemoći jednako i u slavi jednako. Kada Sveto pismo tako govori o Trojstvu da neko djelo i neku riječ navede kao nešto što se ukazuje usklađeno pojedinim Osobama, to ne remeti katoličku vjeru već poučava. Po vlastitosti riječi ili čina doziva nam u pamet trojstvenu istinitost. Razum ne razdvaja što uho razlikuje. Stoga se nešto iznosi pod imenom Oca ili Sina ili Duha Svetoga da vjernička vjeroispovijed u Trojstvu ne zabludi. Budući da je Trojstvo neodvojivo, nikada se ne bi shvatilo da Trojstvo

postoji kada bi se uvijek nerastavljeno izgovaralo. Dobro, dakle, sama govorna poteškoća potiče naše srce na razumijevanje. Radi naše nam slabosti pomaže nebeski nauk. Budući da se s obzirom na božanstvo Oca i Sina i Duha Svetoga ne smije zamišljati ni zasebnost ni različitost, pravo se jedinstvo i pravo Trojstvo može istovremeno dušom osjetiti, ali se ne može zajedno jezikom iskazati.

3. — Predragi! U našim je srcima utemeljena vjera kojom spasonosno vjerujemo da je cijelo Trojstvo zajedno jedna sila, jedno veličanstvo, jedna bit. Djelom je neodvojivo, u ljubavi nerazlučivo, moću bez razlike. Trojstvo zajedno sve ispunja i sve zajedno sadrži. Sin i Duh Sveti ono su što i Otac. U nijednome od Trojice istinito božanstvo nije od sebe ni veće ni manje. U trima se Osobama božanstvo ispovijeda tako da Trojstvo ne pozna samost, ali i jedinstvo čuva jednakost.

Navedeno očito pokazuje da se bez zaziva Duha Svetoga ne zbiva oproštenje grijeha niti bez njega itko kako treba i kako dolikuje uzdiše i moli. Kaže Apostol: »Ne znamo što se kako valja moli već sami Duh za nas moli neizrecivim uzdasima« (Rim 8,26). Također veli: »Nitko ne može izgovoriti Gospodin Isus osim u Duhu Svetome« (1 Kor 12,3). Odveć je pogubno i posve smrtonosno biti bez Duha Svetoga jer nikada ne zaslužuje oproštenje koga ostavi Zagovornik.

Predragi! Svi koji su vjerovali u Gospodina Isusa imali su u se ulivena Duha Svetoga. Apostoli su već tada za oproštenje grijeha primili Snagu koju je Gospodin poslije svoga uskrsnuća udahnuo rekavši: »Primite Duha Svetoga. Kojima oprostite grijehe, bit će im otpušteni, ali kojima budete zadržali, bit će zadržani« (Iv 20,22-23). Onoj se savršenosti koja se imala dati učenicima čuvala veća milost i obilnije nadisanje po kome će primiti što još nisu dobili i odličnije imati što su posjedovali. Radi toga je Gospodin kazao: »Još vam imam mnogo reći, ali to sada ne možete nositi. Kada pak dođe onaj Duh Istine, on će vas uputiti u svu istinu. Neće govoriti od samoga sebe već će kazati što bude čuo. I buduće će vam navijestiti jer će od moga uzeti i vama najaviti« (Iv 16,12-14).

Čvrsto smo, velim, prionuli uz iznesenu vjeru. Ne dvojimo kako dar nije počeo kada je na dan Pedesetnice Duh Sveti ispunio Gospodnje učenike. Bio je to dodatak širokogrudnosti. Patrijarsi su, naime, i proroci i svećenici živjeli od posvećenja istoga Duha. Bez te milosti nikada nisu ustanovljena nikakva otajstva niti su se slavile ikakve tajne. Uvijek je bila ista snaga darova iako mjera poklona nije bila ista.

4. — Ni sami blaženi apostoli nisu bili bez Duha Svetoga prije Gospodnje muke. Nije sila te Snage bila daleko od Spasiteljevih djela. Kada je Spasitelj učenicima dao moć liječiti bolesti i tjerati zloduhe, udijelio je djelatnost onoga Duha o kome je židovsko bezboštvo nijekalo da on u njemu zapovijeda nečistim dusima. Božanska su dobročinstva pripisali đavlu. Budući da su Židovi na taj način hulili, s pravom ih je pogodila Gospodnja osuda gdje Gospodin kaže: »Svaki će se grijeh i hula ljudima oprostiti, ali se hula na Duha ljudima neće oprostiti. Tko rekne riječ protiv Sina čovječjega, oprostit će mu se. Ali tko kaže protiv Duha Svetoga neće mu se oprostiti ni u ovome ni u budućemu vijeku« (Mt 12,31-32).

5. — Gospodin je već rekao: »Sve što čuh od svoga Oca, vama sam objavio« (Iv 15,15). Što znači kada kaza obećajući učenicima Duha Svetoga: »Još vam imam mnogo kazati, ali to sada ne možete nositi; kada pak dođe onaj Duh Istine, on će vas uputiti u svu istinu« (Iv 16,12–13)? Je li Gospodin htio da ga se smatra da je nižega znanja ili da je od Oca nešto manje naučio nego Duh Sveti? Ipak je sam Istina! Niti Otac može bez Riječi što kazati ni Duh učiti. Zato je kazano: »Od mojega će uzeti« (Iv 16,14). Što, naime, Duh prima daje Sin jer daruje Otac. Prema tome, nije se imala donositi nova istina niti propovijedati drugi nauk već je trebalo povećati sposobnost onih koji su se poučavali i uvećati postojanost one ljubavi koja će posve otjerati »svaki strah« (1 Iv 4,18) te se neće bojati bijesa progonitelja.

Apostoli su bili ispunjeni novom obilnošću Duha Svetoga. Tada su krenuli žarčom voljom i učinkovitijom moći. Uznapredovali su od poznavanja zapovijedi do podnošenja muka. Više nisu drhtali od nikakve oluje. Valove su vijeka i uzburkanosti svijeta zgazili vjerom koja polazi preko toga. Prezrevši smrt svim su narodima donijeli evanđelje istine.

6. — Gospodin je u nastavku rekao: »Reći će što čuje. I budućnost će vam najaviti« (Iv 16,13). Ne shvatimo to, predragi, lijenim umom ni površnim slušanjem. Osim drugih izreka Istine koje pobijaju maniheističko bezboštvo, navedena tvrdnja obara najočitije sav nauk svetogrdne laži. Manihejci su – kako bi pružili dojam da slijede nekoga velikog i uzvišenoga vođu – vjerovali da se u njihovu učitelju Maniju pojavio Duh Sveti i da Paraklit kojega je Gospodin obećao nije prije došao nego se rodio taj zavodnik nesretnika. Božji bi Duh tako prebivao u Maniju da

sam Mani nije bio ništa drugo doli Duh koji je svoje učenike uveo u svu istinu služeći se tjelesnim glasom i jezikom. Također bi razjasnio tajne prošlih stoljeća koje nikada nisu bile spoznate.

Međutim, sama vlast evanđeoske propovijedi pokazuje koliko je izrečeno krivo i isprazno. Mani je bio službenik đavolske laži i utemeljitelj bestidnoga praznovjerja. Pojavio se – dostojan osude – kada se nakon Gospodnjega uskrsnuća napunila 260. godina. Tada je vladar bio Prob, a konzul Paulin. Već je protiv kršćana bjesnilo osmo progonstvo. Bezbrojne su mučeničke tisuće samim svojim pobjedama dokazale da se ispunilo što je Gospodin obećao rekavši: »Kada vas predadu, nemojte smišljati kako ili što ćete govoriti. U tome će vam se trenutku dati što ćete kazati. Ne govorite vi nego Duh vašega Oca govori u vama« (Mt 10,19–20).

7. — Gospodnje se obećanje, dakle, nije moglo odlagati kroz tako duga vremenska razdoblja. Nije onaj Duh Istine kojega »ne prima svijet« (Iv 14,17) opakih na taj način zadržavao onu sedmoliku darežljivost svojih darova da je bez svoga nadahnuća ostavio tolike naraštaje u Crkvi dok se nije rodio čudovišni vođa sramnih laži. Njemu se čak ne može udijeliti ni to da primi ni najmanji dio božanskoga nadahnuća jer se i on nalazio na onoj strani svijeta koji ne može primiti Duha Istine. Mani je bio pun đavlijega duha. Odupro se Kristovu Duhu. Paraklitov je nauk udijelio Božjim svecima da proriču budućnost. Zato je Mani bestidnost svetogrdnih bajka prebacio u prošlo vrijeme da mu neistine ne pobije sami tijek zbivanja.

Kao da nas sveti zakon i božanski nadahnuto proroštvo nije ništa naučilo o Stvoriteljevoj vječnosti i općem redu dobroga stvorenja, Mani je na Božju pogrdu i nepravdu prema svim zbiljama koje su stvorene dobre, satkao lažno protuslovna čudovišta. Svoje je ludosti prenosio ljudima koji su odveć bezumni i jako odvraćeni od svjetla istine. Takvi po slijepoći neznanja ili radi žudnje za sramnim dolaze do onoga što je prokleto, a ne sveto. To zbog opće stidljivosti niti ne iznosimo u svojoj propovijedi. Uostalom, već je to veoma izobila otkrilo njihovo priznanje.

8. — Predragi! Neka vas nitko ne osvjedoči da se Duh Sveti s ikakve strane udostojio začetnika onolikoga bezboštva. Do Manija nije uopće ništa došlo od one Sile koju je Krist obećao i poslao svojoj Crkvi. Blaženi apostol Ivan kaza: »Duh još nije bio dat jer Isus još nije bio proslavljen« (Iv 7,39). Gospodnje je uzašašće bilo temelj davanja Duha. Nužno je da onaj zaniječe da je Duh dat tko niječe kako je u Kristu pravi čovjek uzdignut te sjedi s Očeve desne.

Predragi! Radi blažene smo vječnosti duše i tijela posinovljeni po novoporodu Duha Svetoga. Najsvetiju svečanost ovoga dana slavimo bogoslužnim slavljem i čistom radošću. S blaženim apostolom Pavlom ispovijedamo da je Gospodin Isus Krist »uzašao na visinu, odveo zasužnjeno ropstvo i ljudima dao darove« (Ef 4,8). Tako će Božje evanđelje navješćati svaki govor ljudskoga glasa: »I neka svaki jezik prizna da je Gospodin Isus u slavi Boga Oca« (Fil 2,11).

9. — Predragi! Sadašnjoj svetkovini moramo dodati i onu pobožnost koja potječe iz apostolske predaje. Riječ je o postu. Slavimo ga svetim opsluživanjem. Među velike darove Duha Svetoga brojimo i to što su nam kao pomagala dati postovi protiv đavlovih mamaca i zasjeda. Pomoću njih, uz Božju pomoć, svladavamo sve napasti. Postimo, dakle, u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola koji će zaštiti naše molitve da u svemu zaslužimo postići Božje milosrđe.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje s Ocem i s Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

77.

31.V.442.

1. — Predragi! Današnju je svetkovinu, čašćenu po cijelome zemaljskome krugu, posvetio dolazak Duha Svetoga koji je pedesetoga dana poslije Gospodnjega uskrsnuća - kako su se nadali - unišao u apostole i vjernički narod. Nada je postojala. Gospodin Isus obećao je da će Duh biti nazočan, ali ne što bi tada prvi put počeo obitavati svete već da žarče zapali njemu posvećene grudi i da ih obilatije natopi. Duh ne počinje s darovima već ih dovodi do punine. Nije zato nov jer je davanjem izdašniji.

Nikada od svemoći Oca i Sina nije udaljeno veličanstvo Duha Svetoga. Sve što pri rasporedbi svih zbilja ostvaruje božanska promisao dolazi od providnosti čitavoga Trojstva. U Trojstvu je jedna milosrdna dobrohotnost, jedno pravedno popravljanje. U djelovanju nema ničega razdijeljena gdje ništa nije različito u volji. Što rasvjetljuje Otac, rasvjetljuje Sin, rasvjetljuje Duh Sveti. Budući da je jedna osoba Poslanoga, druga Pošiljaoca i druga Obećanoga, istodobno nam se očituje i jedinstvo i trojstvo. Bit posjeduje jednakost, ali ne poprima jednoću. Tako se u Trojstvu shvaća jedna bit, ali ne kao jedne osobe.

2. — Tako je, dakle, očuvano sudjelovanje neodvojivoga božanstva. Ipak nešto kao vlastito vrši Otac, nešto Sin, a nešto Duh Sveti. Tome je razlog raspored našega otkupljenja i našega spasenja. Čovjek

je stvoren »na Božju sliku i sličnost« (Post 1,26). Da je ostao u slavi svoje naravi i da nije, zavaran đavolskom prijevarom po pohoti, otpao od naloženoga mu zakona, Stvoritelj svijeta ne bi bio postao stvorenje niti bi se Vjekovječni podložio vremenitosti. Bog Sin koji je jednak Bogu Ocu ne bi »uzeo lik« (Fil 2,7) niti »sličnost grešne puti« (Rim 8,3).

Međutim, ljudsko se sužanjstvo drukčije nije moglo dokrajčiti osim da naše pitanje onaj prigrli koji je bez štete po svoje veličanstvo postao pravi čovjek i kao jedini nije posjedovao grešnu nečistoću. Trojstveno je milosrđe među se razdijelilo djelo naše obnove. Otac je bio umilostivljen, Sin je umilostivio, a Duh Sveti zapalio oganj. Trebaše pak da i oni koji se imaju spasiti učine nešto za se. Valja da se srcima obraćenima Otkupitelju otkinu od neprijateljeva gospodarenja. Apostol kaže: »Bog je poslao Duha svoga Sina u srca naša gdje uzvikuje Abba, Oče« (Gal 4,6). Ali »gdje je Gospodnji Duh, ondje je sloboda« (2 Kor 3,17). Apostol također kaza: »Nitko ne može reći Gospodin Isus osim u Duhu Svetome« (1 Kor 12,3).

3. — Predragi! Pod vodstvom milosti spoznajemo vjerno i mudro što je u našoj obnovi vlastito, a što zajedničko Ocu, Sinu i Duhu Svetome. Ono što je ponizno i tjelesno učinjeno za nas tako prigrlimo bez ikakve sumnje da ništa nedostojna ne mislimo o jednoj te istoj trojstvenoj slavi. Nijedan um nije dostatan razmišljati o Bogu niti je ijedan jezik dovoljan o Bogu govoriti. Ipak sve što se ljudskom pameću smisli o biti Očeva božanstva ako nije jedno te isto kada se razmišlja o Očevu Jedincu ili o Duhu Svetome, ne misli se pobožno već se odveć tjelesno zastire tamom. Gubi se i ono što se navodno skladno mislilo o Ocu jer se udaljuje od cjelovitoga Trojstva ako se u njemu ne sačuva jedinstvo. U nikakvome pak smislu nešto nije jedno što je različito stanovitom nejednakošću.

4. — Kada, dakle, oštrinu duše usmjerimo ispovijedanju Oca i Sina i Duha Svetoga, daleko od nje udaljimo oblike vidljivih zbilja, razdoblja vremenitih bića, tjelesa u prostorima i prostorna tijela. Neka se iz srca ukloni što se proteže u prostoru, omeđuje granicom i što nije uvijek posvuda i nije cjelina. Neka razmišljanje što se odnosi na trojstveno božanstvo ništa ne poima u smislu razlike. Neka ništa ne traži kroz stupnjeve. Ako o Bogu shvati nešto dostojna, neka se ne usudi to zanijekati nijednoj trojstvenoj Osobi kao da se s više časti pripisuje Ocu što se ne dodijeljuje Sinu i Duhu. Pobožnost nije u tome da se Roditelja više istakne od Jedinorođenca. Sinova je grdnja nepravda prema Ocu. Što se jednome oduzima, obojici se uskraćuje. Ocu je i Sinu zajednička i

vječnost i božanstvo. Otac nije ni svemoguć ni nepromjenljiv ako je rodio manjega od sebe ili je time što ima onoga kojega nije imao postao savršeniji.

5. — Čitali smo u evanđeoskome čitanju kako je Gospodin Isus kazao svojim učenicima: »Ako me ljubite, radujte se što odlazim Ocu jer je Otac veći od mene« (Iv 14,28). To pak bez razlikovanja u božanstvu prihvaćaju uši koje su češće čule: »Ja i Otac jedno smo« (Iv 10,30), ili: »Tko mene vidi, vidi i Oca« (Iv 14,9). To ne pripisuju onoj biti za koju znaju da je vječna s Ocem i da je s Ocem iste naravi. Prema tome, apostolima se navedenim ističe ljudsko uzdignuće u utjelovljenju Riječi. Apostole je uznemirio najavljeni im Gospodnji odlazak. Stoga se povećanjem svoje časti potiču na vječne radosti.

Isus kaza: »Ako me ljubite, radujte se što idem Ocu« (Iv 14,25). To znači: ako savršenim znanjem vidite koja vam se slava daje time što sam se ja, rođen iz Boga Oca, također rodio od ljudske Majke; ako vidite da sam ja, Gospodin vječnoga, htio biti jedan od smrtnika; ako vidite da sam ja nevidljivi postao vidljiv i da sam ja koji sam vječan u »Božjemu liku« uzeo »slugin lik« (Fil 2,7), »vi ćete se radovati što idem Ocu« (Iv 14,28). To uzašašće vama odgovara. U meni se uzdiže vaša poniznost da se nad sva nebesa smjesti Ocu zdesna. S Ocem sam što je Otac. Ostajem neodjeljiv od Roditelja. Dolazeći k vama, nisam otišao od njega kao što ni vas ne napuštam vraćajući se k njemu. Dakle, »veselite se što idem Ocu jer je Otac od mene veći«. Sjedinio sam vas sa sobom. Postao sam Sin čovječji da vi možete biti Božji sinovi. U jednome sam i drugome jedan te isti. Od Oca sam manji onim čime sam s vama jednak. Onim pak čime se ne razdvajam od Oca i sam sam veći od sebe.

Prema tome, Ocu odlazi narav koja je manja od Oca. Tijelo je vječno ondje gdje je Riječ. Jedna vjera katoličke Crkve vjeruje da je po božanstvu jednak za koga ne niječe da po ljudsku nije manji.

6. — Predragi! Valja odbaciti ispraznu i slijepu podmuklost krivovjernoga bezboštva. Sebi laska nespretnim tumačenjem navedene izreke. Gospodin je kazao: »Sve je moje što ima Otac« (Iv 16,15). Krivovjerje ne shvaća da Ocu oduzima što se usuđuje Sinu zanijekati. Luduje u onome što je ljudsko. Misli da je Jedinorođenome očinsko zato nedostajalo jer je uzeo naše.

Milosrđe u Bogu nije smanjilo moć niti je pomirenje ljubljenoga stvorenja pomračenje vječne slave. Što ima Otac, ima i Sin. Što ima Otac i Sin, ima i Duh Sveti jer je čitavo Trojstvo zajedno jedan Bog. Tu pak vjeru nije iznašla zemaljska mudrost niti je u nju osvjedočilo ljudsko mišljenje već ju je poučio sami jedinorođeni Sin i uspostavio Duh Sveti o kojemu se ne smije ništa drukčije misliti nego o Ocu i Sinu. Duh Sveti nije ni Otac ni Sin, ali nije odvojen od Oca i Sina. U Trojstvu posjeduje vlastitu osobu. Tako u božanstvu Oca i Sina ima jednu te istu bit koja sve ispunja, sve sadrži i svime ravna s Ocem i Sinom.

PROPOVIJEDI O PODUHOVSKIM KVATRAMA

78.

11.V.441.

1. — Predragi! Današnju svečanost posvećenu silaskom Duha Svetoga proslijeđuje – kako znate – svečani post koji je spasonosno ustanovljen za ozdravljenje duša i tjelesa. Moramo ga proslaviti pobožnom privrženošću. Apostoli su se napunili obećanom Silom. U njihova je srca ušao Duh Istine. Stoga ne dvojimo da je između drugih tajna nebeske pouke učenje Paraklita prvotno zasnovalo ovaj zapt duhovnoga uzdržavanja. Duše, posvećene postom, postaju prikladnije za primanje ukazanih darova.

Uz Kristove je učenike bila nazočna zaštita moguće pomoći. Prvacima je Crkve što se rađa predsjedalo po nazočnosti Duha Svetoga čitavo božanstvo Oca i Sina. Protiv bezbožničke buke koja prijeti nije se dalo boriti tjelesnom snagom niti putenom sitošću. Čovjekovu nutrinu posebice kvari što veseli vanjštinu. Razumna duša toliko postaje čišća koliko se tjelesna bit trapi.

2. — Spomenuti su učitelji svu djecu Crkve prožeti svojim primjerima i predajama. Svetim su postovima počeli novaštvo katoličke vojne službe. Trebalo je da se bore protiv »duhovnih zloća« (Ef 6,12). Stoga su posegnuli za oružjem uzdržljivosti da njime unište poticaje na mane. Nevidljivi protivnici i netjelesni dušmani neće biti protiv nas jaki ako ne budemo uronjeni u nikakve putene žudnje. U napasniku,

doduše, čežnja za štetom uvijek ostaje, ali će biti bez obrane i nedjelatna ako u nama ne nađe ništa čime će se protiv nas boriti. Tko je, dok ga okružuje ovo krhko tijelo i dok se nalazi u ovoj smrtnoj puti pa makar mnogo i jako uznapredovao, tako siguran u svoju postojanost da se drži tuđim opasnosti svih zamama? Božanska milost daje svojim svetima svakodnevnu pobjedu, ali, unatoč tome, ne oduzima predmet za borbu. Od zaštitnikova milosrđa dolazi i to što je htio da uvijek postoji nešto što pobjeđuje promjenljiva narav. Tako se zbog izvojevane bitke neće uzoholiti.

3. — Prošli su dani svetoga veselja. Proveli smo ih u čast Gospodnjega uskrsnuća od mrtvih i uzašašća na nebo. Primismo također dar Duha Svetoga. Poslije toga je spasonosno i nužno uspostavljen običaj posta. Možda je za vrijeme samih blagdanskih radosti nemarna sloboda i neumjerena dopustivost nešto sebi dopustila što će strogost vjerskoga uzdržavanja pokuditi. Post treba zato žarče obaviti da u nama ostane što je Bog na ovaj dan poklonio Crkvi. Postali smo »hram Duha Svetoga« (1 Kor 6,19) i više smo nego ikada natopljeni obiljem Božje »rijeke« (Ps 45,5). Stoga nas ne smiju pobijediti nikakve požude niti zaposjesti nikakve opačine. Tako obitavalište Sile neće zanečistiti nikakva nečistoća.

4. — Svi pod Gospodnjim ravnanjem i uz njegovu pomoć mogu navedeno postići. Uvjet je da se po očišćenju posta i širini milosrđa nastojimo osloboditi grešnih prljavština i biti plodni plodovima ljubavi. Sve što se utroši na hranu siromaha, zdravlje bolesnih, cijenu zarobljenih i na bilo koje drugo pobožno djelo, ne smanjuje se već uvećava. Nikada kod Boga neće propasti što je udijelila vjernička dobrostivost. Što je god darovala, sebi pohranjuje za naplatu. »Blaženi milosrdni jer će se njima Bog smilovati« (Mt 5,7). Gdje se zatekne svjedočanstvo pobožnosti, neće biti uspomene na prekršaje. Postit ćemo, dakle, u srijedu i petak, a u subotu proslaviti bdjenje kod blaženoga apostola Petra. Vjerujemo da će nas njegove molitve osloboditi od duhovnih neprijatelja i od tjelesnih dušmana.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

79.

31.V.453.

1. — Predragi! Ne smijemo sumnjati da svekoliko kršćansko opsluživanje ne potječe od božanske pouke. Iz nauka Duha Svetoga dolazi sve što je Crkva prigrlila kao običaj. Duh Sveti i sada po svojim

uredbama upravlja srcima svojih vjernika. Tako ih svi mogu poslušno izvršavati i mudro razumjeti. Na dan Pedesetnice koju slavimo pedesetoga dana iza Gospodnjega vazma Duh Sveti – obećan od Gospodina – duše je onih koji su ga iščekivali ispunio većim obiljem i očevidnijom nazočnošću svoga veličanstva nego ikada ranije. Otuda očito slijedi da je tada bila među ostalim Božjim darovima data milost postova što neposredno slijedi današnju svečanost. Kao što je požuda bila početak grijeha, uzdržavanje je vrelo vrlina.

2. — Pri vršenju navedenoga dara ne smijemo stoga biti nemarni jer se i Židovi i krivovjernici često uzdržavaju posve slobodno od jela. Čak i među poganima postoje stanoviti isprazni postovi. Ali jedno vrši razumnost pod vodstvom istine, drugo zavođenje pod laži. Kod nas vjera posvećuje onoga koji blaguje. Kod spomenutih nevjera blati čovjeka koji posti. Izvan katoličke Crkve ne postoji ništa neoskvrnjeno, ništa čisto. Apostol kaza: »Grijeh je sve što nije iz vjere« (Rim 14,23). Stoga se s nikakvom sličnošću ne sjedinjujemo s odijeljenima od jedinstva Kristova tijela. S njima nas ne veže nikakvo zajedništvo. To nam je, jasno, najspasonosniji i najveći post. Na vrlinu uzdržavanja ništa prije ne spada nego uzdržavanje od zablude. Tek se onda ispravno koraca kada se ide putem istine. Ljudi koji izbjegavaju usko i strmo, a biraju nizbrdicu i širinu, brzo zabrazde u »propast« (Mt 7,13). Bolji je sporiji korak ravnim putem nego hitra brzina po stranputici.

3. — Neka, dakle, katolički kršćanin spozna plod svoga posta. Post će i uz najobilnije širine biti skroz neplodan ako ne poteče iz navodnjavanja Duha Svetoga. Apostol kaže da mu »bez ljubavi« (1 Kor 13,3) ne koristi nikakva vrlina. Također reče da je Božja ljubav »razlivena« u našim srcima po Duhu Svetome koji »nam je dat« (Rim 5,5). Bojmo se da dobra koja ne možemo činiti bez dobrote ne izgubimo ohološću. Svakoga se prava na hvalu lišava tko se u sebi više diči nastojanjima svoje marljivosti nego »u Gospodinu« (1 Kor 1,31).

Blaženi David uči da u svetačkim djelima moramo slaviti Boga. Reče: »Divan je Bog u svojim svetima. Sami će Izraelov Bog dati krepost i jakost svome puku« (Ps 67,36). Također je rekao: »Gospodine, oni će hodati u svjetlu tvoga lica i u tvome će imenu kliktati cijeli dan i u tvojoj će se pravdi veličati jer ti si slava njihove moći« (Ps 88,16–18).

4. — Predragi! Po učenju Duha Svetoga po kome su Božjoj Crkvi udijeljeni svi pokloni kreposti, živom vjerom prihvatimo svečani post. U zapovijedima koje ćemo moći ostvariti uzdržimo se od nadute

hvastavosti. Sve prinesimo Božjoj slavi. Bog je nadahnitelj dobrih volja i vrelo dobrih djela. Gospodin je kazao: »Neka vaše svjetlo sjaji pred ljudima da vide vaša dobra djela i veličaju vašega Oca koji je na nebesima« (Mt 5,16) i koji živi i vlada po sve vijeke vjekova. Amen.

80.

Mogući datum: lipanj, 442.

Predragi! Proslavljen je redoslijed svetih svečanosti. Dovršena je pobožnost duhovnoga veselja. Stoga nam treba pribjeći svetoj štednji i lijek posta upotrijebiti da uvježbamo duše i trapimo tijela. O tome su nas obilato poučila božanska upozorenja i vlastita iskustva. Najprije zahvalimo božanskoj dobroti za tijek najsvetijih dana. Čeznući za svetim užicima uzdržljivosti nešto sebi uskratimo od obilja zemaljskih jela. Neka koristi milostinji što se ne stavi na stol. Lijek posta samo je tada koristan ozdravljenju duše kada post čovjeka koji posti zasiti glad potrebnoga. Znamo da kod milosrdnoga Boga širina milostinje stoji ispred postova jer je sami Gospodin kazao: »Dajte milostinju i sve vam je čisto« (Lk 11,41). Ako, dakle, želimo svoje duše očistiti od grešnijih nečistoća, ne odbijmo milostinju siromasima. Na dan će naplate milosrdna djela pomoći da zavrijedimo Božje milosrđe.

Po Kristu našem Gospodinu. Amen.

81.

Mogući datum: 27.V.445.

1. — Predragi! Brojne su ustanove apostolskoga učenja. Potekle su iz vrela božanske pouke kada je Duh Sveti obuzeo crkvene prvake. Među uredbama prvo je bez sumnje nastalo naređenje kojim su prvaci opsluživanjem svetoga posta zasnovali pravila svih kreposti. Za vršenje je Božjih zapovijedi nadasve korisno ako se kršćanska vojska protiv svih grešnih mamaca zaštiti posvećenjem uzdržavanja. Prvi se uzrok grijeha ušuljao mamcem jela. Ima li stoga otkupljena sloboda spasonosniji Božji dar nego da se zna uzdržati od dopuštenoga kada se nije znala obuzdati od zabranjenoga? »Svako je Božje stvorenje dobro. Ništa se ne smije odbaciti što se prima sa zahvalnošću« (1 Tim 4,4). Ipak nismo zato stvoreni da gnusnom i sramnom pohlepom ištemo sva obilja svijeta. Kao da ne bi bilo dopušteno preskočiti što je dopušteno uzeti!

2. — Hvala Bogu što je tako mnogo dao ljudima na uporabu! Ipak neka razumna pamet spozna da su veći užici poklonjeni umu nego tijelu. Duh Sveti je kazao da razum čuje: »Ne povodi se za svojim požudama i odreci se svoje volje« (Sir 18,30). Razum treba shvatiti da protiv ulagivanja tjelesnih osjećaja mora segnuti za krepošću umjerenosti jer se po njoj uvećava mudrost »nutarnjega čovjeka« (Ef 3,16), a smanjuje pohota »vanjskoga« (2 Kor 4,16). Nije snaga srca ista pod teretom jela kao i ispod lakoće posta. Ne može sitost roditi isto osjećanje kao uzdržljivost. Kada duhovna čežnja svlada tijelo koje »žudi protiv duha« (Gal 5,17), postiže se slobodno zdravlje i zdrava sloboda. Tada tijelom ravna sud razuma, a pameću Božja pomoć.

3. — Predragi! Sadašnje nas vrijeme poziva na slijedeću korist: od Gospodnjega smo uskrsnuća do dolaska Duha Svetoga prevalili pedeset dana koje smo proveli u veselju velike svečanosti. Sada se utecimo lijeku posta. Možda je uporaba onoga što nas je veselilo zbog prigode blaže dopuštenosti prouzročila stanovite grijehe nemara. Ako neprestanom obradom ne pokoravamo zemlju svoga tijela, ubrzo iz lijene dokolice rađa trnje i babin zub. Izrođeni rod donosi plod koji se ne stavlja u žitnice već baca u oganj da se spali. Gospodin je rekao: »Iščupat će se svaka biljka koju nije zasadio moj nebeski Otac« (Mt 15,13).

Moramo, dakle, čuvati plemenitost svih klica i sjemena. Začeli smo je zasadom vrhovnoga Ratara. Treba budnom brigom nastojati da Božje darove ne oskvrni kakva prijevara zavidnoga neprijatelja te da u raju kreposti zajedno ne izraste šuma poroka.

4. — Od milostinje i posta nije ništa moćnije pri suzbijanju istaknutoga zla. Uzdržavanje umrtvljuje tjelesne požude, a gajenje milosrđa umnaža plodove duhovnih želja. Zato svečano opominjemo vašu ljubav da se nastoji očistiti tjelesnim trapljenjem i dobrim djelima od nečistoće svih grijeha. Postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola. Vjerujemo da će nas Petrove zasluge i molitve u svemu tako pomoći da će Božje milosrđe biti uz naš post i odluke.

Po Kristu Gospodinu našem. Amen.

PROPOVIJED ZA SVETKOVINU SV. PETRA I PAVLA

82.

29. VI. 441.

1. — Predragi! Čitavi svijet ima dijela u svim svetim svetkovinama. Pobožnost jedne vjere traži da se uspomena onoga što se učinilo za opće spasenje svuda slavi zajedničkim veseljem. Unatoč tome, današnja svečanost osim štovanja koje zaslužuje po cijelome zemaljskome krugu zavrijeđuje da je naš grad časti posebnim i vlastitim ushićenjem. Ovdje se slavi odlazak glavnih apostola. Stoga se ovdje mora obaviti glavni dio radosti na dan njihova mučeništva.

Rime! To su muževi po kojima ti je zasjalo Kristovo evanđelje. Rime! Bio si učitelj zablude, ali si postao učenik Istine. To su tvoji sveti Oci i istiniti pastiri. Oni su te jer si se imao uključiti u nebesko kraljevstvo kudikamo bolje i mnogo sretnije utemeljili nego oni čijom su skrbi položeni prvi temelji tvojih zidina. Čak te je onaj koji ti je dao ime oskvrnuo bratoubojstvom. To su oni koji te uzdigoše do te slave da si kao »sveti puk, odabrani narod, svećenički i kraljevski rod« (1 Pt 2,9) po svetome sjedištu blaženoga Petra postao glava svijeta. Šire predsjedaš božanskom vjerom nego zemaljskom vlašću. Proširen mnogim pobjedama pravo si svoga vladanja rasprostro na kopnu i moru. Ipak je manje što ti je pokorio ratnički trud nego što ti je podložio kršćanski mir.

2. — Bog je dobar, pravedan i svemoćan. Nikada ljudskome rodu nije zanijekao svoje milosrđe. Uvijek je sve smrtnike općenito najobilatijim dobročinstvima poučavao o svojoj spoznaji. Dragovoljnoj slijepoći zabluđenih i zloći što hrli goremu iskazao je smilovanje tajnovitom odlukom i snažnijom ljubavi. Poslao je svoju Riječ koja mu je jednaka i suvječna. »Riječ je postala tijelo« (Iv 1,14). Tako je božansku narav sjedinila s ljudskom naravi da je silazak božanske naravi do najniže točke uzdignuće naše biti do samoga vrhunca. Da se učinak te neizrecive milosti raširi po cijelome svijetu, božanska je providnost pripremila Rimsko carstvo. Rast je carstva došao do onih granica kod kojih sveobuhvat svih naroda posvuda postaje bliz i susjedan.

Djelu božanski raspoređenu nadasve je odgovaralo da jedna vlast sjedini mnoga kraljevstva i da opće propovijedanje ima brz pristup narodima koje okuplja uprava jedne države. Ali ta država nije poznavala začetnika svoga uzdignuća. Vladala je gotovo nad svim narodima i služila zabludama svih naroda. Imala je dojam da je prigrlila veliku vjeru jer nije odbacila nikakvu laž. Koliko je đavao tananije vezao tu državu, Krist ju je divnije razriješio.

3. — Dvanaestorica apostola po Duhu Svetome primili su govor svih jezika. Pristali su da međusobno razdijeljene strane zemlje prožmu evanđeljem. Blaženi je Petar kao prvak apostolskoga zbora određen za glavni grad Rimskoga carstva. Tako će se svjetlo Istine koja se očitovala za spas svih naroda učinkovitije raširiti od same glave po cijelome tijelu svijeta. Je li bilo naroda čiji predstavnici nisu tada bili u tome gradu? Da li je uopće bilo naroda koji ne bi saznali što je Rim naučio? Trebalo je zgaziti filozofska mišljenja, uništiti ispraznosti zemaljske mudrosti, pobiti đavolsko štovanje i razoriti bezboštvo svih svetogrđa upravo ondje gdje se najmarljivijim praznovjerjem sve skupilo što se do tada uspostavilo najrazličitijim zabludama.

4. — Blaženi apostole Petre! U taj se, dakle, grad ne bojiš doći. Tvoj sudionik u slavi apostol Pavao još je zauzet zasnivanjem drugih crkava. Zalaziš u ovu šumu razrikanih zvjeri i u ocean najuzburkanije dubine. Postojaniji si nego kad si »išao po moru« (Mt 14,30). Ne strašiš se Rima koji je gospodar svijeta, a u Kaifinoj si se kući prestrašio »svećenikove sluškinje« (Mt 26,70). Zar je od Pilatova suda ili Židovskoga gnjeva bila manja Klaudijeva moć odnosno Neronova okrutnost? Snaga je ljubavi pobijedila razlog straha. Držao si da se ne trebaš bojati onih koje si prihvatio ljubiti. Taj si osjećaj neustrašive

ljubavi već onda savršeno stvorio kada je otajstvo trostrukoga upita učvrstilo ispovijedanje tvoje ljubavi prema Gospodinu. Od te se nakane tvoga duha nije ništa drugo tražilo osim da kao hranu za ishranu Kristovih ovaca onoga pružiš kojega si ljubio i kojim si se sam do sitosti nahranio.

5. — Tvoje su pouzdanje uvećali brojni i čudesni znaci, milosni darovi i velika iskustva snage. Već si poučavao narode što potječu »iz obrezanja« (Gal 2,7). Već si osnovao Antiohijsku crkvu gdje je prvi put zazvonilo dostojanstvo »kršćanskoga imena« (Dj 11,26). Već si zakonima evanđeoske propovijedi prožeo »Pont, Galaciju, Kapadociju, Aziju i Bitiniju« (1 Pt 1,1). U uspjeh svoga djela nisi sumnjao. Bio si upućen i u trajanje svoje dobi. Ipak si pobjedni znak Kristova križa donio u rimsku prijestolnicu gdje te po božanskim predodređenjima prethodila čast vlasti i slava muke.

6. — U grad je pristupio i tvoj suapostol, »odabrani sud« (Dj 9,15) i posebni »učitelj naroda« (2 Tim 1,11). To je Pavao. Pridružio ti se u vrijeme kada je pod Neronovom vlasti već trpjela svaka nevinost, svaki stid i svaka sloboda. Neronov je gnjev palila pretjeranost u svim porocima. Bijes ga je strmoglavio u takvu bujicu vlastite mahnitosti da je prvi protiv kršćanskoga imena odredio grozotu općega progonstva. Kao da je ubijanje svetih moglo ugasiti Božju milost! Najveća je dobit milosti bila upravo to da je preziranje ovoga raspadljivoga života postalo stjecanjem vječne sreće.

»U Božjim je očima dragocjena smrt njegovih svetih« (Ps 115,15). Vjeru, utemeljenu na otajstvu Kristova križa, ne može uništiti nikakva vrst okrutnosti. Progonstva Crkvu na umanjuju nego uvećavaju. Gospodnja se njiva uvijek ogrće bogatijom sjetvom kada se zrnje što pojedinačno pada rađa umnoženo. Kolikim su potomstvom niknule te dvije presjajne klice božanskoga sjemena pokazuju tisuće blaženih mučenika koji su takmaci apostolskih pobjeda. Naš su grad opasali narodima što se na dugo i široko grimizno crvene. Okrunili su ga tako reći čašću mnogih dragulja koji spletoše jednu jedinu krunu.

7. — Predragi! Svetačka nam je zaštita božanski spremljena da bude primjer strpljivosti i tvrđava u vjeri. Dužni smo se općenito radovati pri spomenu svih svetaca. Ipak se s pravom blistavije radujemo odličju ovih Otaca. Božja ih je milost među svim članovima Crkve uzdigla do takvoga vrhunca da ih je u »tijelu« kome je Krist »glava« (Ef 1,22) postavila za dvostruko očinje svjetlo.

Petrove i Pavlove zasluge i kreposti nedilaze svaku govornu moć. O njima ne smijemo ništa misliti ni različito ni razdvojeno. Odabranje ih je učinilo ravnima, napor sličnima, kraj jednakima. Sami smo iskusili, ali su i naši pređi dokazali te stoga vjerujemo i imamo pouzdanje da će nas između svih trudova života da postignemo Božje milosrđe uvijek pomagati molitve tih posebnih zagovornika. Koliko nas pritišću vlastiti grijesi toliko se uzdižemo apostolskim zaslugama.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu kome pripada s Ocem i Duhom Svetim ista vlast i jedno božanstvo u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJED O SV. PETRU

83.

29. VI. 443.

1. — Predragi! Kličimo u Gospodinu i veselimo se duhovnom radošću jer se Gospodin naš Isus Krist da nam navijesti otajstva svoga nauma i božanstva udostojao u ovaj grad[14] poslati blaženoga Petra koji je prvi u apostolskome zboru. Njegova je današnja svetkovina kada se vratio dan mučeničke pobjede pružila krugu zemaljskome uzor i sjaj.

Predragi! Izneseno je postigla ispovijest koju je Bog Otac udahnuo u Apostolovo srce. Nadvisila je sve nesigurnosti ljudskih mišljenja. Primila je čvrstoću stijene koju ne pomiču nikakvi udarci. Evanđeoska povijest kazuje da je Gospodin pitao sve apostole što ljudi misle o njemu. Kada je pak tražio što je mišljenje učenika, kod Gospodnje je ispovijedi prvi koji je prvi u apostolskome dostojanstvu. Petar je rekao: »Ti si Krist Sin živoga Boga«. Isus je uzvratio: »Blažen si, Šimune, sine Jonin jer ti nije objavilo tijelo i krv već moj Otac koji je na nebesima«. Rečeno znači: blažen si jer te je poučio moj Otac; nije te zavaralo zemaljsko mišljenje već te poučilo nebesko nadahnuće; onaj me je tebi očitovao čiji sam Jedinoirođenac, a ne tijelo i krv. Isus reče: »I ja tebi kažem...«. Htjede reći: kao što je moj Otac tebi objavio moje božanstvo, tako ti i ja otkrivam tvoju odličnost jer »ti si Petar...« (usp. Mt 16,13-17). To znači: budući da sam ja nepovrediva stijena i »zaglavni

14) Ta je propovijed izgovorena pod dojmom koji je na Leona ostavio spor između Hilarija iz Arlesa i njegova suparnika Celidonija. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 18-19; 264 bilj. 1.

kamen« (Ef 2,20) i oboje »tvorim jednim« (Ef 2,14), i ti si stijena jer te učvršćuje moja jakost. Što je meni vlastito po moći, tebi je sa mnom zajedničko udioništvom.

2. — »Na toj ću stijeni sagraditi svoju Crkvu i paklena je vrata neće nadvladati« (Mt 16,18). Isus reče: na toj ću snazi sagraditi vječni hram; na jakosti će se te vjere dizati uzvišenost moje Crkve koja će se uvrstiti u nebo; tu vjeroispovijed neće zaustaviti paklena vrata niti svezati verige smrti. Ta je riječ zaista riječ Života. Kao što svoje priznavaoce diže u nebesa, tako svoje nijekatelje strovaljuje u pakao. Isus radi rečenoga kaza blaženome Petru: »Tebi ću dati ključeve nebeskoga kraljevstva. I što budeš svezao na zemlji, bit će svezano i na nebesima. I što razriješiš na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima« (Mt 16,19). Pravo je te vlasti također prešlo i na druge apostole. Ipak se uzalud ne preporuča jednome što se svima priopćuje. To se stoga zasebno Petru povjerava jer se Petar predlaže za uzor svim crkvenim ravnateljima. Petrova, dakle, povlastica ostaje svugdje gdje se presuda donosi na temelju njegova pravorijeka. Nema prevelike strogosti ni opraštanja gdje se veže i odriješuje samo ono što je blaženi Petar svezao ili razriješio.

3. — Kada se približavala Gospodnja muka koja će poljuljati postojanost njegovih učenika, Gospodin je kazao: »Šimune, Šimune! Đavao je, eto, tražio da vas prosije kao pšenicu. Ali ja sam molio za te da ne oslabi tvoja vjera. I ti, jednom obraćen, učvrsti svoju braću da ne upadnete u napast« (Lk 22,31-32.46). Svim je apostolima opasnost od napasti straha bila zajednička. Jednako im je trebala pomoć božanske zaštite jer je đavao čeznuo da sve uznemiri i sve obori. Ipak se Gospodin naročitom brigom zauzeo za Petra i posebno molio za njegovu vjeru jer će sigurniji biti položaj ostalih ako se ne svlada prvakov duh.

U Petru se, dakle, učvršćuje snaga sviju. Tako se raspoređuje pomoć božanske milosti da se čvrstina koju Krist poklanja Petru po njemu daje apostolima. Gospodin je poslije svoga uskrsnuća, predavši ključeve kraljevstva, otajstvenom natuknicom tri puta kazao blaženome apostolu Petru kao odgovor na trostruko očitovanje vječne ljubavi: »Pasi moje ovce« (Iv 21,17). Petar, pobožni pastir, to bez sumnje i sada vrši. Provodi u djelo Gospodnju zapovijed. Utvrđuje nas poticajima i neprestano za nas moli da nas ne svlada nikakva napast. Petar – treba vjerovati – tu skrb svoje ljubavi po svuda iskazuje cijelome

Božjemu narodu. Koliko tek više pruža svoju pomoć nama koji smo njegovi učenici i kod kojih u svetome odru sna počiva onim tijelom u kojemu je stajao na čelu!

Predragi! Budući da smo uočili kako nam je Bog ustanovio tu iznimnu zaštitu, razborito se i pravedno veselimo zaslugama i dostojanstvu svoga vođe. Zahvaljujmo vječnome kralju, svome Otkupitelju Gospodinu Isusu Kristu, što je tako veliku moć dao onome koga je postavio za prvaka čitave Crkve na slavu i čast svoga Imena kojemu pripada čast i slava u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJED KAO ZAHVALA BOGU ZA OSLOBOĐENJE RIMA

84.

30. VIII. ili 6. IX. 442.

1. — Predragi! Vjersku dužnost koju je zbog dana naše kazne i oslobođenja[15] obavljao sav vjernički puk da se zahvali Bogu gotovo su u zadnje vrijeme svi zanemarili. To pokazuje rijetkost maloga broja nazočnih što je mome srcu nanijelo mnogo tuge i zadalo puno straha. Velika je opasnost ako su ljudi nezahvalni Bogu te zaborav njegovih dobročinstava ne popravljaju kada su prekoreni niti se vesele oproštenju.

Predragi! Bojim se da spomenute prekorava proročka riječ koja kaže: »Bičevao si ih, ali se nisu ražalostili. Kaznio si ih, ali nisu htjeli prigrliti zapt« (Jer 5,3). Kakvi popravak pokazuju ljudi u kojima se nalazi takav otklon? Stid me je reći, ali je nužno ne prešutjeti: više se daje zlodusima nego apostolima. Nerazumne igre okupljaju veće mnoštvo nego blažene proslave mučenika. Tko je obnovio ovaj grad da se spasi? Tko ga je oslobodio ropstva? Tko ga je sačuvao od

15) Među stručnjacima dugo se raspravljalo na koji se događaj odnosi ta Leonova propovijed. Dva su događaja u pitanju. Nekoliko dana u kolovozu g. 410. vizitgotski kralj Alarik zaposjeo je Rim i pri tome ga razrušio i opljačkao. Rim se toga barbara i njegovih vojnika oslobodio 27. VIII. 410. Kao uspomena na to bilo bi ustanovljeno bogoslužno slavlje o kojemu je riječ u ovoj homiliji. Čini se da je to točna pozadina propovijedi. Ipak neki misle da Leon u svome nagovoru ima pred očima Genzerikov napad na Rim. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 66 bilj. 2; J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I,20; A. CHAVASSE, *Tractatus*, CXCI; A. VALERIANI, *Leone*, 221 bilj. 1; P. BATIFFOL, *Léon*, 226.

uništenja? Da li igre u cirku ili skrb svetaca? Jamačno su svetačke molitve savile presudu božanske istrage. Zaslužili smo srdžbu, ali smo sačuvani za oproštenje.

2. — Predragi! Neka vaše srce dirne Spasiteljeva riječ nakon što je snagom milosrđa očistio deset gubavaca. Spasitelj reče kako se samo jedan od njih vratio da se zahvali (usp. Lk 17,11-19). Tako je naznačio nezahvalne koji su izostali od te pobožne dužnosti. Nisu bez opakosti u duši makar su stekli tjelesno ozdravljenje.

Predragi! Da vam se ne bi mogla pripisati ta oznaka nezahvalnih, vratite se Gospodinu. Razumijte divote koje se udostojio učiniti u nama. Ne pripisujte – kako čine bezbožni – naše oslobođenje utjecaju zvjezđa nego neizrecivome milosrđu svemogućega Boga koji se udostojao umekšati srca bjesnih barbara. Svom se snagom vjere vratite uspomeni tolikoga dobročinstva. Teški se nehaj mora liječiti povećanom zadovoljštinom. Za svoj se popravak poslužimo Oprostiteljevom blagošću. Neka se blaženi Petar i svi sveti koji su bili nazočni uz nas u mnogim poteškoćama udostoje pomoći kod milosrdnoga Boga naše prošnje za vas.

Po Kristu Gospodinu našem. Amen.

PROPOVIJED O MAKABEJCIMA

(2 Mak 7,1–42)

84. bis

1. VIII. nepoznate godine

1. — Predragi! Hvala Gospodinu Bogu našemu što vaš skup pokazuje ako bih ja čak i šutio kolika je svečanost[16)] ovoga dana. Sastali ste se s tako jednodušnim žarom i tako pobožnom dušom da sami zbor naznačuje veličanstvenost blagdana kada to propovijed ne bi ni istaknula. Ovo veselje ima dvojaki razlog: danas častimo posvetni dan crkve, ali se također radujemo mučeničkome mnoštvu. Crkva s pravom dostojno klikće mučeništvu onih čiji je primjer resi.

Predragi! Razlog za današnju svečanost najpotpunije ste naučili iz čitanja svete povijesti. Nije vam moglo ostati skriveno što ste slušali u redoslijedu iznesenih zbivanja. Uostalom niste šutljivim već bučnim osjećajem počastili slavnu majku sedmorice mučenika. Ona je trpjela u svakome pojedinome sinu, ali je također u svima i okrunjena. Nakon njih je preminula blaženom smrću. Pred sobom ih je poslala nepobjedivim poticajem. Blažena je roditeljica, blažen porod, spomena vrijedna pobožnost prethodnika i divna jakost svih koji su slijedili. U onome je redoslijedu pogubljenih i u onome rasporedu kazna bezboštvo najokrutnijega kralja smislilo to da od prvih sebi obeća pobjedu ukoliko će ih mučiti bez primjera u strpljivosti, ali i od zadnjih koje će mučiti i u tuđoj patnji. Međutim, to je umnožilo mučeničke palme. Svaki je pojedini u svima pobijedio. Tako su sva sedmorica mimo svoga vlastitoga vijenca dobili još jedan.

16) Rim i cijeli kršćanski svijet 1. kolovoza slavio je mučeništvo Makabejaca. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 286 bilj. 1.

2. — Ali da se svega toga sjećamo zbog nepolodnoga uživanja svojih ušiju?! Znanje, naime, »nadima« ako poslušnost ne »saziđuje« (1 Kor 8,1). Što čujemo pritišće ako dotično ne prihvatimo i nasljedujemo. Progonitelj je i mučitelj minuo. Sve se vlasti bore za Boga. Ali unatoč tome kršćanima ne ponestaje strasti koje svladavaju. Rečeno je: »Sine! Kada stupaš u Božju službu, ustraj u pravednosti i strahu i pripravi svoju dušu na kušnju« (Sir 2,1). I Apostol kaže: »Svi koji žele u Kristu pobožno živjeti, trpjet će progonstvo radi pravednosti« (2 Tim 3,12).

Ti misliš da se progonstvo stišalo i da nisi u nikakvome ratu s neprijateljima. Ali pretraži prisno skrovište svoga srca i kao poman istražitelj zađi u sve zakutke svoje duše. Pogledaj da li te napada neka suprotivština i da li neki samovlasnik ne želi gospodariti u kuli tvoje pameti. Ne sklapaj mir sa škrtošću i prezri uvećanje od nepoštenih dobiti. Zanijeći slogu s ohološću i više se straši biti primljen u slavu nego da te gaze u poniznosti. Odvoji se od srdžbe i neka žudnja za osvetom ne raspali bol zavisti. Odreci se požude, udalji od nečistoće, otjeraj raskalašenost, izbjegavaj opakost i odupri se laži. Kada vidiš da si u mnogostranome ratu, i ti, nasljednik mučenika, traži bojnu pobjedu. Toliko umiremo grijesima koliko grijesi umiru u nama. U Gospodnjim je očima »dragocjena smrt njegovih svetih« (Ps 115,15). Tu se čovjek svijetu usmrćuje ukinućem mana, a ne ubijanjem osjetila.

3. — Ovaj svečani dan, premili,[17] slavite kako dolikuje ako »s nevjernicima ne vučete jaram« (2 Kor 6,14) i ako prestanete biti grešnici i ne podlegnete nikakvim napastima tjelesnih požuda. Častite pravednom čašću ne samo mučenike i majku mučenika nego i uspomenu onoga koji je na ovaj dan udvostručio drevnu svečanost posvetom ovoga mjesta. Bio je sjajan graditelj zidova, ali još sjajniji izgraditelj duša. Protegnuo je dobrotvorna djela preko međa svoga vijeka. Pobožno potomstvo tu uživa koristi njegovih ustanova. Obitava što je graditelj ustanovio i čini što je učio.

4. — Predragi! Sve što gledate očima i čega se sjećate u duhu prigrlite za napredak vlastite izgradnje. Neka se svatko među vama služi obitivalištem sagrađenim od pređa da se sjeća kako je u samome njemu uspostavljen »Božji hram« (1 Kor 3,16). Neka u svoju zgradu ne pripušta ništa krivo i ništa slabo. Upriličujući se »živome i odabranome kamenju« (1 Pt 2,4–5) neka svatko raste po nerazdvojivoj povezanosti u jedinstvu Gospodnjega tijela. Pomoći će sami »zaglavni kamen« (1 Pt 2,6), Bog i Gospodin naš Isus Krist koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

17) Leon redovito i često upotrebljava naslov *dilectissimi*. Jedino se tu čita *carissimi*. Neki su radi toga taj tekst odrekli Leonu. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 291 bilj. 6.

PROPOVIJED O SV. LOVRI MUČENIKU

85.

10. VIII. nepoznate godine

1. — Predragi! Vrhunac svih kreposti[18] i punina sve pravednosti rađa se iz ljubavi kojom ljubimo Boga i bližnjega. Ta pak ljubav u nikome uzvišenije ne blista niti jasnije sjaji nego u svetim mučenicima koji su nasljedovanjem ljubavi i sličnošću muke veoma blizu Gospodinu našem Isusu Kristu umrlome za sve ljude. S ljubavlju kojom nas je Gospodin otkupio ne može se usporediti nikakva dobrota jer jedno je ako za pravedno umre čovjek koji će i inače umrijeti nutarnjom nuždom, a drugo ako za bezbožne umre onaj koji ne podliježe dugu smrti. I mučenici su mnogo pridonijeli za sve ljude. Njihovom se snagom poslužio njezin darovatelj Gospodin. Nije htio da smrtna kazna i okrutnost križa bude za nikoga od njegovih strahotna. Ipak je učinio da mnogi nasljeduju mučenike. Nitko dobar nije samo za se dobar. Mudrost nijednoga mudraca nije samo sebi prijateljicom. Takva je narav pravih vrlina da onaj koga obasjava njihovo svjetlo mnoge izvodi iz tamne zablude. Nema korisnijega oblika da se pouči Božji narod nego što su mučenici. Recimo da je govorništvo lako dok traži i razumnost djelotvorna kada nagovara. Ipak su primjeri jači od riječi i više je poučavati djelom nego glasom.

18) Sv. Lovro je mučen za Valerijanova progonstva.

2. — U tome je najodličnijem obliku poučavanja blaženi mučenik Lovro čije mučeništvo krasi današnji dan bio veoma snažan sa sjajnim dostojanstvom. To su mogli osjetiti i njegovi mučitelji. Ona divna snaga duha nastala prvenstveno iz Kristove ljubavi ne samo što nije nestala već je i druge osnažila primjerom svoga podnošenja. Bijes se poganskih vlasti okomio na najodanije Kristove članove. Nadasve je nasrnuo na pripadnike svećeničkoga reda. Bezbožni se progonitelj raspalio protiv đakona Lovre koji se isticao pri dijeljenju otajstava i upravljanju crkvenim dobrima. Progonitelj je sebi obećao uhićenjem jednoga muža dvostruki plijen. Ako Lovro postane izdajica svetoga novca, također će napustiti pravu vjeru. Prema tome, čovjek pohlepan za novcem i neprijatelj istine oboružao se dvostrukom luči: pohlepom da ugrabi zlato i bezboštvom da ukloni Krista. Od neporočnoga predstojnika riznice traži crkveno imanje za kojim je najpožudnije hlepio. Najčistiji mu je đakon pokazao gdje je blago pohranio. Predočio mu je nebrojena mnoštva svetih siromaha. Da ih prehrani i odjene sakrio je neotuđiva dobra koja će se tim potpunije sačuvati koliko se svetije razdijele.

3. — Obmanuti je lopov vikao. Raspalio se mržnjom protiv vjere koja je uspostavila navedenu uporabu bogatstva. Stoga pristupa otimanju važnijega blaga. Kod Lovre nije našao nikakvo novčano blago. Radi toga je htio oteti ono dobro od kojega je bio svetije bogat. Zapovijedio je da se Lovro odrekne Krista. Spremio se okrutnim mukama mučiti najpostojaniju čvrstoću đakonove duše. Pošto prvo mučenje nije ništa pomoglo, slijedilo je još veće. Mučitelj je naredio da se podmetnutom vatrom pale ispucani udovi razmrcvareni mnogim udarcima biča. Tako će na željeznome pleteru koji u sebi od trajnoga žara već ima snagu da sažeže uzajamnim okretanjem promijenjenih udova mučenje biti snažnije i kazna duža.

4. — Divlja okrutnosti! Ništa ne postižeš i nemaš nikakve koristi. Smrtna se tvar susteže od tvojih izuma. Lovro odlazi u nebo, ti propadaš. Žar Kristove ljubavi nisu mogle nadvladati tvoje vatre. Sporiji bijaše oganj koji je izvana spaljivao od vatre koja se iznutra zapalila. Poslužio si, progonitelju, mučeniku kada si se na nj rasrdio. Dok si umnažao muku, uvećavao si pobjedu. Što tvoja dovitljivost nije izmislila za pobjednikovu slavu ako su i sredstva mučenja prešla u čast pobjede?

Predragi! Radujmo se duhovnom radošću i u Gospodinu dičimo radi najsretnijega kraja slavnoga muža. Gospodin je čudesan u svojim svetima u kojima nam je dao zaštitu i primjer. Po cijelome je svijetu

pronio svoju slavu. Levitska svjetla blješte bljeskom od izlaska do zalaza sunca. Kao što je Stjepan prodičio Jeruzalem, Rim je po Lovri postao slavan. Uzdamo se da nas bez prestanka pomaže njegova molitva i zaštita. Apostol kaže: »Svi koji nastoje pobožno živjeti u Kristu, trpe progonstvo« (2 Tim 3,12). Osnažimo se Duhom ljubavi i zaštitimo ustrajnošću postojane vjere da nadvladamo sve napasti.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJEDI ZA RUJANSKE KVATRE

86.

Rujan, g. 441.

1. — Predragi! Znamo da je vaše opsluživanje tako odano da svoje duše oplemenjujete ne samo propisanim već i dragovoljnim postovima. Ipak tome nastojanju dodajemo pobudu svoga poticaja. Ako su neki u toj vježbi nemarniji, neka se bar ovih dana u poslušnosti pridruže zajedničkome postu. Dužni smo kroz ove dane pomnije slaviti najsvetiji običaj da poniznošću posta zavrijedimo božansku pomoć protiv svih svojih neprijatelja. Ovaj je pothvat važno djelo. Na nj potičemo vlašću i savjetujemo ga iz ljubavi. Malo ćemo ograničiti slobodu kod jela. Tijelo ćemo trapiti i pobrinuti se za ishranu siromaha. Tko svoju dušu obnavlja, hrani siromahe i vremenite gozbe pretvara u vječne užitke.

2. — Neka mjesto zlih pohlepa preuzme rast svetih želja. Neka prestane nepravda, ali neka ni pravednost ne bude dokona. Neka onaj koji nikoga ne muči pritiskom učini da netko osjeti kako ga pomaže. Malo je da ne otimamo tuđe ako svoje ne razdajemo. Nalazimo se pred očima »pravednoga suca« (Ps 7,12) koji zna koliko je kome povjerio blago da čini dobro. Sudac ne želi da su njegovi darovi neplodni. Svojim je slugama na taj način razdijelio mjeru otajstvenih talenata da je onaj koji je povjereno razdao svoje uvećao, a izgubio koji je neplodno čuvao (usp. Mt 25,14–30).

Predragi! Dolikuje da proslavimo post mjeseca rujna. Potičemo vašu ljubav da u srijedu i petak postimo, a u subotu zajednički bdijemo kod blaženoga apostola Petra. Zavrijedit ćemo da nas njegovi zaslužni zagovori oslobode od svih neprilika.

Po Isusu Kristu Gospodinu našem koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

87.

Rujan, g. 442.

1. — Bog je stvorio i otkupio ljudski rod. On hoće da se do obećanja vječnoga života uspinjemo stazama pravednosti. Ali neće nedostajati ni napasti koje će se na putu kreposti suprotstavljati zasjedničkim preprekama. Stoga nas je Bog, predragi, obasuo mnogim pomagalima s kojima možemo zgaziti đavolske zasjede. Između svega svojim je slugama kao najspasonosnije udijelio da se protiv svih dušmanovih varka naoružaju snagom uzdržljivosti i djelima ljubavi.

Đavao je od početka prvim ljudima ulio želju prema zabranjenom jelu. Lakovjernima je po mamcu hrane ubrizgao otrov svih pohlepa. Đavao ne prestaje posezati za istim prevarama. U naravi za koju zna da ju je pokvarilo njegovo sjeme traži klicu svoje sjetve. Zapaljuje požudno čeznuće da pokoleba nastojanje oko vrline. Đavlova je kazna kršćaninovo promaknuće. Ipak na nikakav način ne može povrijediti duše onih koji uz Gospodnju pomoć znaju vladati u svome tijelu. Prema tome, razumnom se umjerenošću i svetom odlukom moraju obuzdati pobunjene požude. Ne smijemo dopustiti da se tjelesne pohote opiru čistim i duhovnim željama.

Neka »nutarnji čovjek« (Ef 3,16) zna da je osobno ravnatelj svoje vanjštine i neka razum kojim ravna božansko upravljanje prisili zemaljsku bit na posluh dobre volje. Da očuvamo taj red ne nedostaje nam pomoć najmilosrdnijega Kralja koji nas je uputio u oblik najspasonosnijega opsluživanja. Unaprijed nam je tijekom vremena odredio stanovite dane za post. Tada trapimo tijelo da ojača snaga duše.

2. — Predragi! Dar je toga lijeka položen i u ovaj deveti mjesec. Dolikuje da ga prigrlimo spremnom zahvalnošću. Treba da osim posta koji svatko posebice i osobno obavlja prema načinu svoje mogućnosti s više oduševljenja proslavimo i ovaj post koji se svima zajedno nalaže. U svakoj je bitci kršćanskoga rata korist uzdržavanja višestruka. Neki

duhovi najbjesnijih zloduha nisu pobjegli ni na zapovijed nikakvih izgonitelja. Protjerani su jedino snagom posta i molitve. Gospodin kaza: »Taj se rod zloduha ne izbacuje osim postom i molitvom« (Mt 17,21). Molitva je onoga tko posti Bogu draga, a đavlu strašna. Vidi se koliko pridonosi vlastitome spasenju kada toliko pomaže tuđemu.

3. — Predragi! Treba, svakako, da svi zajedno budemo uključeni u to opsluživanje. Ali ako ima i takvih kojima se kakva slabost isprriječila pred voljom, neka napor koji je povrh tjelesnih snaga nadomjeste novčanim doprinosom. Ima mnogo milosrdnih djela koja samu nuždu hrane prethode boljom zaslugom jer očišćenje od posta postižu dobrohotnim nastojanjem. Oni koji ništa ne propuštaju od poniznosti pri postu jalovim se trudom muče ako se ne posvete milostinjom koja im je moguća. Dostojno je, dakle, da su pri ishrani siromaha oni izdašniji kojima je snaga za post slabija.

Ono, dakle, što netko u svojoj bolesti sebi ne oduzima, neka drage volje dodijeli i tuđoj neimaštini. Neka vlastitu potrebu učini zajedničkom sa siromašnim. Neka se ne okrivljuje bolesnik koji ne održava post kada od njega gladni dobiva hranu. Uzimanje hrane ne onečišćuje onoga koga očišćuje davanje milostinje. Gospodin je kazao: »Dajte milostinju i sve vam je, eto, čisto« (Lk 11,41)

4. — Predragi! U tome djelu sebi moraju steći plodove milosrđa i oni koji se uzdržavaju od gozbenih uživanja. Što su obilno »sijali«, izobila će i »žeti« (2 Kor 9,6). Ta sjetva nikada ne laže svome rataru niti obrađivanje djela ljubavi posjeduje nesigurnu »nadu« (1 Kor 9,10). Što sijačeva ruka na taj način sije, žega ne spaljuje, bujica ne odnosi niti tuča obara. Svi su troškovi ljubavi uvijek čitavi. Ne ostaju jedino nedirnuti već se količinom povećavaju i kakvoćom mijenjaju. Iz zemaljskoga nastaje nebesko, iz malena se rađa veliko i vremeniti dar prelazi u vječnu nagradu.

Ti koji ljubiš bogatstvo i želiš umnožiti što posjeduješ, raspali se prema onim dobicima i čezni za povećanjem u onome od čega lupež ništa ne krade, moljac ništa ne razara niti rđa uništava (usp. Mt 6,20). Ne očajavaj zbog bolesti i ne zdvajaj glede primaoca. Razumij tko je tko kaza: »Što ste učinili jednom od onih, meni ste učinili« (Mt 25,40). Siguran spoznaj oštra oka vjere kod koga pohranjuješ svoje blago. Neka ne sumnja o naplati kome je Krist dužnik. Neka širokogrudnost ne bude u zebnji ni post tužan. »Bog ljubi vesela davaoca« (2 Kor 9,7) i »vjeran je svojim riječima« (Ps 144,13). Darovano naplaćuje obilato. Darove dobrostivo moramo dijeliti. Poklonio ih je Isus Krist naš Gospodin koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

88.

Rujan, g. 443.

1. — Predragi! Iz propovijedi svetih proroka doznajemo koliko koriste vjernički postovi da se postigne Božje milosrđe i obnovi stanje ljudske slabosti. Proroci pokazuju da se gnjev božanske pravde gdje je izraelski narod radi opačine često zapadao jedino postom dade umilostiviti. Zato opominje i Joel kada kaže: »Ovo govori Gospodin Bog vaš: meni se vratite svojim čitavim srcem - postom, plačem, jadikovkom. Raskinite svoja srca, a ne svoje haljine i obratite se Gospodinu Bogu svome koji je milosrdan, strpljiv, velikodušan i pun milostivosti« (Jl 2,12–13). Niže je dodao: »Posvetite post, propovijedajte ozdravljenje, skupite narod, posvetite zajednicu« (Jl 2,15–16).

Predragi! Taj poticaj moramo prigrliti i u svoje vrijeme. I mi nužno trebamo propovijedati lijekove toga ozdravljenja da kršćanska pobožnost u održavanju drevnoga posvećenja stekne što je izgubio židovski prekršaj.

2. — Uz nastojanje bilo kakvoga svojevoljnoga opsluživanja poštivanje božanskih odredaba uvijek zadržava prvenstvo. Svetije je što se vrši radi javnoga zakona nego što se obavlja privatnom odlukom. Vršenje posta nametnuta samome sebi vlastitom voljom koristi stanovitome dijelu dok post koji poduzima cijela Crkva nikoga ne odvaja od općega očišćenja. Božji narod postaje najmoćniji kada se sva vjernička srca sastanu u jedinstvu svetoga opsluživanja te je u taborima kršćanske vojske sa svih strana ista priprava i svugdje ista zaštita. Može bjesniti uvijek budni gnjev okrutnoga dušmanina i svuda može stavljati tamne zasjede. Nikoga, unatoč tome, neće moći uloviti ni raniti ako nikoga ne nađe bez oružja, lijena i lišena djela ljubavi.

3. — Predragi! Snazi nas, dakle, toga nesavladivoga jedinstva također poziva i ovaj svečani post mjeseca rujna. Duše, oslobođene svjetovnih briga i zemaljskoga poslovanja, uzdignimo Bogu. Ta je nakana, dašto, uvijek nužna, ali je ne možemo trajno posjedovati. Stoga se radi ljudske slabosti češće od višnjega spuštamo zemaljskome. Ali se bar ovih dana koji su nam određeni za najspasonosnije lijekove ustegnimo od svjetovnih poslova i ukradimo nešto vremena u korist vječnih dobara.

Piše: »Svi griješimo u mnogome« (Jak 3,2). Od raznih se nečistoća čistimo dnevnim Božjim darom. Ipak se često debele mrlje talože na neoprezne duše. Treba ih pomnijom brigom oprati i otkloniti većim troškom. Najpotpuniji se oprost grijeha postiže kada je na djelu jedna

te ista molitva i ispovijed cijele Crkve. Gospodin je obećao da će udijeliti sve što dvojica ili trojica zamole svetim i pobožnim dogovorom (usp. Mt 18,19). Što će se odbiti višetisućnome puku koji zajedno obavlja jedan te isti čin i složno moli po jednome Duhu?

4. — Predragi! U Gospodnjim je očima veliko i naročito dragocjeno kada cijeli Kristov narod zajedno vrši iste dužnosti i kada svi stupnjevi i svi redovi obaju rodova zajedno djeluju istim osjećajem i ako je kod izbjegavanja zla i vršenja dobra jedna te ista misao kod svih. Bog se veliča u djelima svojih slugu i u velikome se zahvaljivanju blagosiva začetnik sve pobožnosti.

Gladni se hrane, goli oblače, bolesni posjećuju. Nitko ne traži svoje već se brine za tuđe. Da se ukloni tuđa bijeda, svakome je dovoljna njegova mjera. Lako je naći radosna darivaoca gdje oblik djela određuje količina imutka. Po Božjoj milosti koja »sve čini u svima« (1 Kor 12,6) u vjernika nastaje zajednički plod i zajednička zasluga. Duh može biti jednak i kod ljudi u kojih je posjed različit. Budući da se jedan raduje darežljivosti drugoga, osjećajem se izjednačuje s onim s kime se nije mogao izjednačiti darom. U takvome narodu nema ništa neurešeno i ništa različito gdje svi udovi čitava tijela pristaju na istu snagu pobožnosti. Ne stidi se svoje siromaštine tko se diči tuđim obiljem. Izvrsnost je dijela ures općega. Kada nas sve vodi Božji Duh, nije naše samo što sami činimo već i ono čemu se radujemo kod tuđega djelovanja.

5. — Predragi! Prihvatimo tu čvrstinu najsvetijega jedinstva. Svečani post počnimo složnom odlukom dobre volje. Od nikoga se ne traži ništa teško ni naporno. Ništa nam se ne naređuje što nadvisuje naše sile bilo kod trapljenja postom ili darežljive milostinje. Svi znaju što mogu, a što ne mogu. Neka sami odmjere svoju mjeru. Neka sami sebe oporezuju pravednom i razumnom procjenom da se žrtva milosrđa ne prinosi sa »žalošću« (2 Kor 9,7) niti se broji u štetu. Neka se pobožnome djelu dade što opravdava srce, pere savjest i koristi primaocu i davatelju. Sretan je i veoma divan duh koji se nije bojao da će mu ljubav prema dobrome djelu umanjiti blago. Takav duh ne gubi pouzdanje da će mu se dati što će dijeliti. Primit će od onoga koji daje da se dade.

Ipak je velikodoušnost o kojoj je ovdje riječ obilježje maloga broja ljudi. Pripada pak punini ljubavi da nitko ne zanemari brigu za svoje. Ne prosuđujući savršenije, općenito vas sokolimo onim propisom da opslužite Božju zapovijed po mjeri svoje mogućnosti. Dolikuje da

dobrostivost bude »vesela« (2 Kor 9,7). Ona tako raspoređuje svoju širokogrudnost da se radi nje veseli prehrana siromaha, ali ne trpi niti domaća dostatnost. »Tko pak sijaču daje sjeme, dat će i kruh za jelo. On će umnožiti vaše sjeme i uvećati količinu plodova vaše pravednosti« (2 Kor 9,10).

Postimo u srijedu i petak. U subotu zajedno proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola. Po njegovim se zaslugama i molitvama nadamo da će nam u svemu biti na pomoći milosrđe našega Boga.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

89.

Rujan, g. 444.

1. — Predragi! Našu propovijed pomaže vama prisni običaj. I vremensko doba preporuča tu svećeničku dužnost. Tako se neće pričiniti tegotnim i oporim što traži svećenikova zapovijed i što propisuje pobožna volja. Uz pomoć se milosti Božje to dvoje spaja u jedno. U ovome slučaju »slovo« zapravo ne »ubija« već »oživljuje« duh. Ali gdje je Božji Duh, ondje je »sloboda« (2 Kor 3,6.17) koja zakon ne vrši iz straha nego iz ljubavi. Posluh razblažuje naređenje. Ne služi se iz krute nužnosti gdje se zapovijeđeno ljubi.

Predragi! Kada vas, dakle, potičemo na nešto što kao ustanova potječe iz Staroga zavjeta, ne podlažemo vas opsluživanju židovskoga zakona niti vam namećemo običaj tjelesnoga naroda. Kršćansko je uzdržavanje odličnije nego židovski post. Ako nam je nešto s njima zajedničko u vremenu, ne slaže se ćudoređem. Židovi su imali svoje bosonoge ophode. Rastuženim su licem pokazivali neplodne postove. Mi kod posta ničim ne odstupamo od pravednih i nužnih poslova. Jednostavnim uskraćenjem stežemo slobodu kod jela. Odabiremo mjeru pri služenju hranom, ali ne osuđujemo stvorenje.

2. — Svakome je među vama slobodno vlastitim trapljenjem krotiti svoje tijelo te sad umjerenije, sad obilnije ušutkivati tjelesne požude što se protive duhu. Ipak treba da u određene dane svi zajedno slavimo opći post. Pobožnost je učinkovitija i svetija kada je u pobožnim djelima jedan duh i jedno osjećanje u čitavoj Crkvi. Javno se mora stavljati pred vlastito. Treba shvatiti da se glavna korist nalazi ondje gdje bdije zajednička briga. Prema tome, neka svatko bude maran u svome opsluživanju. Zazvavši pomoć božanske zaštite neka svatko zgrabi

nebesko oružje protiv zasjeda duhovne zloće. Premda crkveni vojnik može biti hrabar u zasebnim bojevima, ipak će se sigurnije i odvažnije boriti ako se javno nalazi u postrojbi protiv dušmanina. Tu ne ratuje jedino sa svojim silama već pod zapovjedništvom nepobjedivoga Kralja u zajedništvu s bratskim četama vodi sveopći rat. Veći se broj s neprijateljem sukobljuje uz manju pogibao nego pojedinci. Rani se lako ne otkriva koga uz suprotstavljeni »štit vjere« (Ef 6,16) brani ne samo vlastita jakost nego i jakost drugih. Jedna je pobjeda gdje se vodi rat koji je za sve zajednički.

3. — Naš protivnik ne prestaje različitom vrsti napasti vrebati na nas. Jedna je od nakana njegovih lukavstava da otkupljene Kristovom krvlju odvuče od Božjih naredaba. Radi navedenoga valja se unaprijed čuvati da nas ne rane nikakve neprijateljske strijele koje nisu krute za tjelesna osjetila, ali jako laskaju tijelu da štete duši. Oči vuku do različitih pohota da se na svjetovnoj ljepoti zapale požudne baklje ili rode praznovjerne zablude. Zavodnički zvuci mekoputnim udarcima pogađaju sluh da ritam što mami uništi postojanost duha te navika smrtonosnih blagosti zarobi neoprezna i nedovoljno trijezna srca.

Međutim, zaštita božanske milosti i zapovijedi evanđeoskoga zapta te đavlove zasjede čine bezuspješnima i zaludnima. Oni koji su primili Duha Svetoga i koji Božji strah začinju iz Božje ljubavi, a ne iz straha od kazne, neozlijeđeno po vjeri gaze nogom stupice takvih prijevara. Ljepotom se svih stvorenja služe na slavu i čast svoga Stvoritelja. Nadasve ljube onoga »po kojemu je sve nastalo« (Iv 1,3).

4. — Predragi! Neka ljubav svih vjernika teži za tim da se divi tome Stvoritelju. Neka mudra uzdržljivost od njega za se ne traži raspadljive nego vječne užitke i neka se nezaražena čistoća zapali ljubavlju prema Dobrome bez kojega nitko nije dobar. Kršćanske su nam vježbe zato dane da otklonimo svaku nedopuštenu požudu i tako se ražarimo prema svetim i duhovnim užicima. Uvijek treba nastojati oko kreposti. Ipak su neki dani stoga posvećeni trapnji zajedničkoga opsluživanja da duša koja je još umiješana u zemaljske želje i spriječena svjetovnim brigama bar s vremena na vrijeme zaželi božansko. Kako je dio božanske njive, neka donese plodove dostojne nebeskih žitnica. Gdje postoji mar sijanja, nalazi se nada u žetvu.

5. — Predragi! Zbog vremenske smo okolnosti prethodno dotaknuli. Oglasujemo vam post mjeseca rujna. Potičemo vas ne samo na uzdržavanje od jela već i na pobožna djela. Što vjerničkim sustezanjem sebi uskratite, dajte za hranu siromasima i jelo bolesnima.

Općom se dobrostivošću brinite za sve u potrebi. Ipak se nadasve sjećajte onih koji pripadaju članovima Kristova tijela i s nama se sjedinjuju jedinstvom katoličke vjere. Više dugujemo svojima radi zajedništva milosti nego drugima zbog zajedništva naravi.

6. — Predragi! Neka je u vama izobilna kršćanska dobrostivost. Kako želite da godišnje doba što teče bude puno plodova, tako neka i vaša srca budu plodna kada treba nahraniti siromahe. Bog je, dakako, čije je sve mogao siromasima pružiti nužni imutak i udijeliti im takva blaga da im uopće nije potrebito vaše darivanje. Ali bi njima i vama nedostajala mnogobrojna tvar za vrline da Bog njih nije vježbao neimaštinom u svrhu krune strpljivosti ni vas obiljem pozivao na slavu pomoću milosrđa.

Božanska je providnost divno odredila da u Crkvi postoje sveti siromasi i dobri bogataši. Oni samom različitošću međusobno jedni drugima koriste. Jedni Bogu zahvaljuju primajući, drugi dajući. Zahvaljuju dok stječu zasluge za vječno i neraspadljivo. Piše: »Siromahova strpljivost neće nikada propasti« (Ps 9,19). Također piše: »Bog ljubi vesela darovatelja« (2 Kor 9,7).

U srijedu i petak postimo. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola. Nadamo se da će nas njegove molitve pomoći te će nas milosrdni Bog koga je umilostivila žrtva posta uslišati.

Po Isusu Kristu Gospodinu našem koji živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

90.

Rujan, g. 445.

1. — Predragi! U devetome mjesecu oglašavamo vam sveti post radi vježbe zajedničke pobožnosti. Srčano vas potičemo očinskim poticajima da vašim opsluživanjem postane kršćanskim što ranije bijaše židovsko. U svako je vrijeme prikladno i odgovara jednome i drugome Zavjetu da se božansko milosrđe ište trapljenjem duše i tijela. Da se umilostivi Bog ništa nije djelotvornije nego da čovjek sama sebe sudi i nikada ne prestane moliti oproštenje jer zna da nije nikada bez grijeha.

Ljudska narav - premda to nije u nju stavio Stvoritelj već je to navukla od prekršitelja i zakonom se rađanja prenosi na potomke - općenito u sebi sadrži zbilju da se iz raspadljiva tijela rađa što može i dušu pokvariti. Stoga »nutarnji čovjek« (Rim 7,22) ako je već preporođen u Kristu i oslobođen ropskih veriga ima trajne sukobe s tijelom.

Dok suzbija požudno tijelo trpi jer mu se ono opire. U toj se neslozi lako ne postiže potpuna pobjeda da ne sapinje što se mora raskinuti i ne ranjava što se mora uništiti.

Ma koliko mudro i oprezno duh kao sudac stajao na čelu vanjskim osjetilima, ipak mu je posred samih briga i mjera da tijelom ravna i da ga hrani napast uvijek bliza. Ali tko se tako odvoji od tjelesne žudnje ili od boli da ne pripada samoj duši što izvana laska ili muči? Radost je nedjeljiva, tuga nerastaviva. U čovjeku srdžba sve zapali, radost sve razriješi i bolest sve rastuži. Koji se otklon od grijeha može ondje postići gdje je strast zajednička ranatelju i podložniku? Gospodin s pravom izjavljuje da je »duh spreman, a tijelo slabo« (Mt 26,41).

2. — Da nas očaj ne dovede do potpune lijenosti, Gospodin veli da božanskom moći postaje moguće što je čovjeku radi vlastite slabosti nemoguće (usp. Mt 19,26). »Uzak je i strm put što vodi u život« (Mt 7,14). Nitko na nj ne bi stavio nogu niti pokrenuo stopu da Krist koji je sebe učinio »putom« (Iv 14,6) nije raširio teške prilaze. Tako Tvorac puta postaje mogućnost za putnika. Isti uvodi u posao i dovodi do spokoja. Prema tome, u Kristu nam je nada vječnoga života, ali nam je u njemu također primjer strpljivosti. »Ako zajedno trpimo, zajedno ćemo i vladati« (2 Tim 2,12). Apostol veli: »Tko tvrdi da ostaje u Kristu, mora i sam hodati kao što je on hodao« (1 Iv 2,6). Inače se služimo slikom krive ispovijesti ako ne slijedimo uredbe onoga čijim se imenom dičimo. One nam ne bi bile tegobne i oslobodile bi nas svih pogibli kada bismo samo ono ljubili što se naređuje da ljubimo.

3. — Postoje dvije ljubavi iz kojih dolaze sva htijenja. Tako su različite kakvoćama kao što su im odvojeni začetnici. Razumna duša koja ne može biti bez ljubavi ljubiteljica je Boga ili svijeta. U ljubavi prema Bogu ništa nije preveliko dok je u ljubavi prema svijetu sve štetno. Radi toga neodvojivo treba prijanjati uz vječna dobra, a vremenitima se služiti kao u prolazu. Mi smo na proputovanju. Žurimo se vratiti u domovinu. Stoga sve što nam na svijetu sretno pođe za rukom, neka nam bude putna poputbina, a ne mamac da ostanemo. Radi toga blaženi Apostol kaže u propovijedi: »Vrijeme je kratko. Preostaje da oženjeni budu kao da su bez žena; zaplakani kao da ne plaču; veseli kao da se ne raduju; kupci kao da ne posjeduju; oni koji se služe ovim svijetom kao da se ne služe. Prolazi lik ovoga svijeta« (1 Kor 7,29–31).

Međutim, iako se ne odvajamo od onoga što laska ljepotom, obiljem i različitošću osim ako u ljepoti vidljivoga radije ljubimo Stvoritelja nego stvorenje. Stvoritelj kaže: »Ljubit ćeš Gospodina Boga svoga iz svega svoga srca i iz sve svoje pameti i iz sve svoje snage« (Pnz 6,5). Ne želi da se u ničemu ne oslobodimo njegovih spona. Budući da je uz tu zapovijed vezao ljubav prema bližnjemu, naređuje nam nasljedovanje svoje dobrote, tj. da ljubimo što on ljubi i činimo što on čini.

»Mi smo Božja njiva i Božja građevina« (1 Kor 3,9). »Koji sadi nije ništa niti je išta tko zalijeva nego Bog koji daje rast« (1 Kor 3,7). Unatoč tome, Bog u svemu traži naše pokorno služenje. Hoće da budemo djelitelji njegovih dobara te da vrši Božju volju koji nosi Božju sliku. Radi toga najsvetije molimo u Gospodnjoj molitvi: »Dođi kraljevstvo tvoje; budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji« (Mt 6,10). Što tim riječima drugo tražimo nego da Bog sebi podloži koga još nije podložio i da na zemlji ljude učini službenicima svoje volje kao i anđele na nebesima? Dok to molimo, ljubimo Boga, ali ljubimo i bližnjega. U nama nema različite ljubavi nego je jedna kada želimo da sluga sluša i da Gospodin vlada.

4. — Predragi! Osjećaj kojim se isključuje zemaljska ljubav učvršćuje navika dobrih djela jer ispravni čini nužno vesele savjest. Rado činimo što nas veseli kada je učinjeno. Stoga se prihvaća post, umnaža darežljivost, čuva pravednost, učestalo moli. Pojedinčeva želja postaje svačija čežnja. Trud hrani strpljenje, blagost gasi srdžbu, doborohotnost gasi zavist, svete želje ubijaju nečiste pohote, škrtost se odgoni darežljivošću. Tereti bogatstva postaju sredstvo kreposti. Ali đavolske zasjede ne miruju niti posred navedenih stremljenja. Zato je s pravom ustanovljena obnova naše snage u nekim vremenskim razmacima.

Duh, pohlepan prema sadašnjim dobrima, može se dičiti blagošću neba i plodnošću njive te kod plodova skupljenih u pune žitnice reći svojoj duši: »Imaš mnogo dobara, gosti se « (Lk 12,19). Ali tu će ga zateći stanoviti prijekor božanskoga glasa. Čut će kako mu kaže: »Ludo! Ove će noći od tebe tražiti tvoju dušu. Čije će biti što si pripravio« (Lk 12,20)? To mora biti najbrižljivije mudračevo razmišljanje. U ovome su životu dani kratki i vremena nesigurna. Stoga smrtniku smrt ne smije nikada biti nenadana. Neka nespreman kraj ne zatekne onoga tko zna da je smrtan.

Postimo u srijedu i petak da koristi posveti tjelesa i duša. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola čije će molitve pomoći da postignemo učinak svetih želja.

Po Kristu našemu Gospodinu koji s Ocem i s Duhom Svetim živi i vlada u vijeke vjekova. Amen.

91.

Rujan, g. 453.

1. — Predragi! Nema ničega čime božanska providnost ne pomaže vjerničku pobožnost. Čak i počela svijeta služe onima koji radi svetosti vježbaju dušu i tijelo. Pomno nam utanačeno ponavljanje dana i mjeseci otvara stanovite stranice zapovijedi. Tako i vremena na neki način kazuju što iziskuju svete uredbe. Godišnji nam je obrtaj donio deveti mjesec. To, znam, duhovno potiče na opsluživanje svečanoga posta. Iskustveno ste naučili koliko ta priprava čisti ljudsku vanjštinu i nutrinu. Uzdržavajući se od dopuštenoga, lakše se odupiremo nedopuštenome.

Predragi! Razlog uzdržavanju nije samo tjelesno trapljenje niti jedino smanjivanje u jelu. Veća se dobra te kreposti vežu uz dušinu čistoću koja ništi tjelesne požude, ali također prezire ispraznosti svjetovne mudrosti. Apostol je rekao: »Gladajte da vas tko ne zaludi mudrovanjem i praznom lukavštinom ljudskih predaja« (Kol 2,8).

2. — Moramo se, dakle, suzdržavati od jela, ali još i više od zabluda. Tako pamet koja se ne prepušta nijednoj tjelesnoj pohoti neće biti zarobljenica nikakve laži. Kao u pređašnjim tako i u našim danima ne nedostaju neprijatelji istine. Oni se usuđuju unutar katoličke Crkve zametnuti građanske ratove. Stanovite neuke ljude navode da pristanu na bezbožna učenja. Tada se hvale kako se povećavaju s onima koje su mogli odvojiti od Kristova tijela.

Skroz se protivi prorocima, odudara od evanđelja, a protivno je i apostolskom nauku kada se o Isusu Kristu rođenu od Djevice Marije i van vremena suvječnu vječnome Ocu propovijeda jedna jedina narav. Ako je pri tome riječ o ljudskoj naravi, gdje je božanstvo što spasava? Ako je u Kristu samo Božja narav, gdje je ljudska koja se spasava?

Katolička vjera koja se odupire svim zabludama istodobno pobija i ta bezboštva. Osuđuje Nestorija koji božanstvo rastavlja od čovjeka. Odbija i Eutiha[19] koji u božanskome rasplinjuje ljudsko. Sin pravoga Boga, pravi Bog, posjeduje jedinstvo i jednakost s Ocem i Duhom Svetim. On se udostojao biti pravi čovjek. Nije od tijela odvojen ni kod začeća ni kod rođenja od Djevice Majke. Ljudsko je sa sobom tako sjedinio da je nepromjenjeno ostao Bogom. Čovjeku je na taj način dodijelio božanstvo da ga proslavom nije uništio već obogatio. Postao je »slugin lik«, ali nije prestao biti »Božji lik« (Fil 2,6–7). U obojem je jedan, a ne jedan s drugim. »Riječ je postala tijelo« (Iv 1,14). Otada našu vjeru ne remeti nikakva različitost kod djelovanja. U čudesnim moćima i grdnji muke vjerujemo da je Bog koji je čovjek i da je čovjek koji je Bog.

3. — Predragi! Navedenu vjeroispovijed recite cijelim srcem. Odbijte bezbožne krivovjerne izmišljotine da vaše postove i milostinje ne oblati zaraza nikakve zablude. Žrtveni je prinos čist i milosrdno darivanje sveto kada ljudi koji to obavljaju razumiju što rade. Gospodin je kazao: »Ako ne budete blagovali tijelo Sina čovječjega i ako ne budete pili njegovu krv, u sebi nećete imati život« (Iv 6,53). Stoga se tako morate pričešćivati na svetome stolu da nipošto i nimalo ne dvojite u istinitost Kristova tijela i krvi. Ustima blagujemo što vjerom vjerujemo. Uzalud odgovaraju Amen koji osporavaju ono što primaju.

Prorok je rekao: »Blažen koji razumije potrebna i siromaha« (Ps 40,2). Onaj je pohvalni djelitelj odjeće i jela siromasima tko zna da u potrebnima oblači i hrani Krista. Sam Krist kaže: »Što ste učinili jednome od moje braće, meni ste učinili« (Mt 25,40).

Krist je jedan. Pravi je Bog i pravi čovjek. U svojemu je bogat, u našemu siromah. Primio je darove i razdijelio »poklone« (Ef 4,8). Dionik je smrtnika, a oživljuje umrle da se »u imenu Isusa Krista pokloni svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnika i da svaki jezik prizna da je Gospodin Isus Krist u slavi Boga Oca« (Fil 2,10–11) i da živi i vlada sa Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

92.

Rujan, g. 454.

1. — Predragi! Apostolski je nauk znao da je Gospodin Isus Krist došao na ovaj svijet da »zakon ispuni«, a ne da ga »dokine« (Mt 5,17). Odredbe je Staroga zavjeta tako razlučio da je neke preuzeo kako su

19) Ta propovijed osvjetljuje Leonov napor da zavede mir među palestinske redovnike pobunjene protiv Kalcedonske kristologije. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, IV, 120 bilj. 1.

bile donesene da budu od koristi evanđeoskoj pouci. Tako su te odredbe još do nedavna bile židovski običaj, ali su postale kršćansko opsluživanje. Prestale su različite žrtve, različita krštenja, subotnji počinak i samo tjelesno obrezanje. Unatoč tome, i kod nas ostaju iz starozavjetnih spisa brojni ćudoredni zakoni. Tako se ondje kaže: »Ljubit ćeš Gospodina Boga svoga svim svojim srcem« (Pnz 6,5) i »ljubit ćeš svoga bližnjega kao samoga sebe« (Lev 19,18). Iz pouke Krista Gospodina znamo da »čitav Zakon i proroci zavise o ta dva naređenja« (Mt 22,39). Snagom je zapovijedi te dvostruke ljubavi takva sveza obaju Zavjeta da bez sjedinjenosti navedenih vrlina niti je Zakon koga opravdao niti milost.

Dijelovi zakonskih propisa koji nešto naređuju da bude, a nešto brane da ne bude, zadržavaju čvrstinu drevne vlasti. Ne smijemo misliti da im se zato protivi evanđeosko savršenstvo jer nastojanja oko kreposti potiču na povećanje i jer lijekovi pokore otpuštaju osvetu za zločine. Gospodin kaže: »Ako vaša pravednost ne bude obilnija od pismoznanske i farizejske, nećete ući u nebesko kraljevstvo« (Mt 5,20). Ali kako će pravednost obilovati ako »milosrđe ne bude još obilnije« (Jak 2,13)? Ništa nije tako pravedno i dostojno kao to da stvorenje, sazdano na Božju »sliku i priliku« (Post 1,26), nasljeduje svoga Stvoritelja koji je obnovu i posvećenje vjernika položio u oproštenje grijeha. Otklonjena strogost kazne i svršetak svake patnje krivca vraća u nevinost. Ali kraj je zlodjela začetak kreposti.

2. — Predragi! Iz propovijedi starozavjetnoga učenja preuzesmo post devetoga mjeseca za očišćenje svojih duša i tjelesa. Ipak se time nismo podložili zakonskim teretima već prigrlili korist uzdržljivosti koja služi Kristovu evanđelju. Kršćanska pravednost može i u tome biti obilnija od pismoznanske i farizejske. Ako se odbaci tjelesno razumijevanje, Zakon se ne dokida.

Naši postovi ne smiju biti onakvi kakvi su bili kod onih kojima je govorio Izaija po kome je Duh Sveti rekao: »Ne podnosim vaše mlađake, subote i veliki dan. Moja duša mrzi vaš post i svetkovine i vaše svečane dane« (Iz 1,13–14). Gospodin je predao učenicima oblik posta uz riječi: »Kada postite ne budite žalosni kao licemjeri. Nagrđuju svoje lice da se ljudima pokažu kao isposnici. Primili su, zaista velim, svoju plaću« (Mt 6,16). Koju plaću? Plaću ljudske hvale. Iz žudnje za njom često ističu privide pravednosti. Gdje nema nikakve brige o savjesti, ljubi se lažni glas. Bezakonje koje sebe pobija skrivanjem, raduje se lažnom mišljenju.

3. — Ne kaljajmo bogoslužni i sveti post nikakvim razmetanjem u hvali i pokazivanju. Neka nitko od vjernika ne veže svoje dobro uz ljudske sudove. Onome je tko ljubi Boga dosta sviđati se onome koga ljubi. Ne može se očekivati nikakva veća naplata do same ljubavi. Ljubav tako dolazi od Boga da je Bog sama ljubav. Pobožan se i čist duh želi na taj način ispuniti Bogom da ne čezne u ničemu uživati izvan Boga. Najistinitije je što kaže Gospodin: »Gdje bude tvoje blago, ondje će biti i tvoje srce« (Mt 6,21). Što je pak ljudsko blago? Stanoviti zbroj njegovih plodova i skup njegovih truda. »Što tko posije, to će i požeti« (Gal 6,7). Kakvo je čije djelo, takva je i zarada. Gdje se stavi uživanje užitka, ondje se veže briga srca.

Postoje brojne vrste bogatstava. Predmeti su veselja raznovrsni. Svakome je blago osjećaj njegove žudnje. Ako se odnosi na čežnju prema zemaljskome, svoje dionike ne usrećuje nego čini bijednima. Ljudi koji imaju smisao za ono što je »gore« (Kol 3,2), a ne za ono što je na zemlji, ne predaju se propadljivome već vječnome. Neraspadljiva blaga drže pohranjena u onome o kome kaže prorok: »U tvome je blagu naše spasenje. Od Gospodina dolazi mudrost i stega i pobožnost. To su blaga pravednosti« (Iz 33,6). Po njima, uz pomoć Božje milosti, i zemaljska se dobra pretvaraju u nebeska ili tome slično. S njima se služe kao pobožnim sredstvom. Kada za uzdržavanje siromaha daju što mogu, sebi skupljaju neuništiva blaga. Što su poklonili za milostinju ne može pretrpjeti nikakve gubitke. Dostojno ondje imaju srce gdje imaju svoje blago. Najblaženije je kada se posluje s takvim blagom koje se uveća, a čovjek se ne boji da ne propadne.

4. — Predragi! »Svima činite dobro, nadsve domaćima po vjeri« (Gal 6,10). Ovaj je mjesec zbog sedmolikoga Duha od iskona otajstven. Čak je i samim brojem svoga redoslijeda posvćen. Odredite ga za plodove uzdržavanja. Svečano postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra. Priteći će nam u pomoć njegove molitve i zasluge da se svakome vjerniku udijeli toliko dobra htjenja koliko i moći. Pomoći će onaj koji živi i vlada s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova.

93.

Rujan, g. 457.

1. — Predragi! Sva pouka božanskih zapovijedi nadasve u vjerničkim srcima postiže da prava ljubav svlada krivu ljubav i da uživanje u pravednosti uništi grešnu pohotu. Pismo kaže: »Ne idi za

svojim pohotama i odvrati se od svoje volje« (Sir 18,30). U ljudskim dušama postoje mnoge dobre čežnje i pohvalna htijenja. Što, dakle, znači zapovijed da ne pristajemo na svoje osjećaje? Znači da nam se brani pohota i da se odvraćamo od volje kojoj je izvor u nama. To se naziva zlim. Osvjedočeni smo da je to naše. Da se razlikuju čežnje koje su od Boga, dobro je kazano čovjeku: »Ne idi za svojim pohotama«. Tako zna da treba izbjegavati žudnje koje spozna kao svoje. S pravom, dakle, Gospodin u molitvi koju nam je ostavio ne htjede da Bogu kažemo: neka bude naša volja već »budi volja tvoja« (Mt 6,10). To znači: ne volja koju pokreće tijelo nego koju Duh Sveti nadahnjuje.

Oni koji su shvatili da su Adamovi sinovi ne poimlju teško gdje se začela želja kojoj se moramo uvijek odupirati. Budući da je praotac ljudskoga roda sagriješio, ne sumnjaju da je u mladici iskvareno što je pokvareno u korijenu. Po milosti smo Gospodina našega Isusa Krista iz »staroga« (Ef 4,22) stvorenja prešli u »novo stvorenje« (2 Kor 5,17). Nebeski nas je »čovjek« (1 Kor 15,49) oslobodio slike zemaljskoga čovjeka. Ipak dok nosimo smrtno tijelo, nužno je da se borimo protiv »tjelesnih požuda« (Gal 5,16). Dobro je da se duša, podložena Bogu, boji da ne padne i da postoji što će pobijediti jer se »vrlina usavršava u slabosti« (2 Kor 12,9). Do slave nas dovodi ono u čemu nas vježba uzdržljivost.

2. — Predragi! Moramo se svega kloniti što nam štetno laska te Božjim zakonom nadjačati »zakon grijeha koji je u našim udovima« (Rim 7,23). Mnogi mamci vrebaju posredstvom svih tjelesnih osjetila. Usprkos tome, duša kojoj je vrhovno dobro i prava radost Bog živi posred čistih i duhovnih užitaka u širini mudrosti i svjetlu istine. Ako razumni čovjek sam o samome sebi razmišlja i istinskim motrenjem rasuđuje sve kakvoće svojih djela, hoće li u prisnosti svoje savjesti naći jednako uživanje kod počinjene opačine kao kod opslužene pravednosti? Da li će mu putena pohota priuštiti toliko užitka koliko duhovno čeznuće? Upravo ništa ne postiže od dobara kreposti i ništa nije okusio od dražesti pobožnosti tko se radije prlja u nečistoći nego blista u svetosti.

Razum ne dopušta da se srcima što nisu posve zadovoljna jednako sviđa zadovoljena srdžba koliko neprihvaćena osveta. Nepošteno stečeno od tuđega ne pruža toliko veselja koliko dobro razdijeljeno od vlastitoga. Uvijek je sretnija štedljiva umjerenost nego rasipna raskoš. Veći je spokoj u poniznih nego oholih. Uzvišenija je pamet koja između zabranjenoga i dopuštenoga drži sigurnijim nadati se nebeskome nego

ljubiti zemaljsko. Ali da bi vjernički duh blistao u tome napredovanju i dobio pravo svoga gospodarenja, treba segnuti za trapljenjem postom da se tijelo pokori. Čini se da se opća imenica post odnosi na svaku uzdržljivost. Ali u strogome smislu označava smanjenje jela. Sada koristi ne uzimati što je na početku štetilo jer se prigrlilo protiv zabrane. Kao što je ondje pohota prouzročila ranu, tako je ovdje uzdržljivost na korist spasenju.

3. — Predragi! Za taj je lijek prikladno svako vrijeme, ali je ovo najprikladnije. Odabrale su ga apostolske i zakonske uredbe da se u ovome mjesecu kao i kroz druge godišnje dane očistimo duhovnim čišćenjem. Kada se zajedno u jednoj nakani sastanu tri nastojanja – molitva, milostinja i post – milosrdni će nam Bog udijeliti odbijanje požuda, uslišenje molba i oproštenje grijeha.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim u vijeke vjekova. Amen.

94.

Rujan, g. 458.

1. — Predragi! Znam, dakako, da ste većinom tako odani onome što se odnosi na kršćansko opsluživanje da vam nije potrebno poticanje naših opomena. Učenost zna što je odavno odredila predaja i običaj potvrdio. To ni pobožnost ne mimoilazi. Međutim, na svećeničku službu spada voditi opću brigu o svim sinovima Crkve. Stoga istodobno sokolimo na ono što koristi neukima i učenima koje jednako ljubimo. Potičemo da post koji naređuje ovaj prispjeli mjesec slavimo živom vjerom trapeći dušu i tijelo.

Smanjivanje hrane, strogo govoreći, na prvi pogled pogađa tijelo. Ipak se tjelesnim osjetilima ništa ne dopušta niti niječe što se ne odnosi na slugu kao i na gospodara. Svaki čovjek u sebi posjeduje dvostruki zakon uzdržavanja. Nijedan svoj čin ne svodimo samo na tijelo, iako mnoge pripisujemo jedino duši. Zato moramo razborito zapaziti kako je nedolično i nepravedno da niži zanemari što viši zapovjedi. Ali da razumni duh spasonosno trapi vanjštinu, i sam mora obavljati vlastite postove. Dolikuje da se suprotstavljamo ne samo tjelesnim željama nego i duševnim pohotama. Pismo kaže: »Ne povodi se za svojim pohotama i odvrati se od svoje volje« (Sir 18,30).

Tko, dakle, posti od onoga što tijelo ište, neka posti i od onoga za čim kao zlim čezne nutarnja bit. Najgora je dušina hrana htjeti što ne dolikuje. Štetno je uživanje srca kada se ono hrani sramotnom dobiti ili ako se uzdiže ohološću odnosno veseli osvetom. Premda tjelesni postovi služe tim osjećajima, ipak sve motri svoj izvor. Kakvoća se djela ondje procjenjuje gdje se zatiče iskon volje. Najbolji je i najveći post volju odvratiti od zlih želja. Uzdržavanje je od jela plodonosno kada vanjski post izlazi iz nutarnje uzdržljivosti.

2. — Predragi! Slavit ćemo pravi i duhovni post koji svojom čistoćom posvećuje tijelo i dušu. Pretražimo tajne svoga srca i pravednim ispitom ustanovimo što nas rastužuje, a što veseli. Ako se tu zatekne kava ljubav prema taštoj slavi, koji korijen pohlepe ili neki otrov zavisti, neka se duša uopće ne hrani takvim jelima. Neka se usmjeri na kreposne užitke i pred zemaljsku požudu stavi nebeske gozbe.

Neka čovjek spozna dostojanstvo svoga roda i shvati da je načinjen na »sliku i sličnost« (Post 1,26) svoga Stvoritelja. Neka se do te mjere ne boji bijede u koju je zaspao po onom najvećem i zajedničkom grijehu da se ne bi uzdizao do milosrđa svoga Obnovitelja koji kaže: »Budite sveti jer sam ja svet« (Lev 19,2). To znači: mene odaberite i uzdržite se od onoga što se meni ne dopada; činite što ljubim i ljubite što činim; ako se teškim ukaže što naređujem, utecite se Naredbodavaocu da dobijete odonud pomoć odakle potječe zapovijed; neću odbiti pomoć kada sam dao volju; postite od protivnoga i uzdržavajte se od suprotivna; neka vam ja budem jelo i piće; nitko bez uspjeha ne čezne za onim što je moje; tko ide k meni, traži me mojim udjelom.

3. — Predragi! Tih su poticaja kojima vas Gospodin poziva na nepromjenljiva dobra i vječne radosti pune sve stranice božanskih pisaca. Nauk obaju Zavjeta od nas traži da prionemo uz istinito i uzdržavamo se od ispraznoga. Obećano se ne može dostići ako se ne izvrši što je naređeno. Što je pak pravednije nego da čovjek vrši volju onoga čiju sliku nosi i da se uzdržavanjem suspreže od »zakona grijeha« (Rim 7,25)? Opsluživanje se uzdržljivosti propisuje četvorim vremenima da kroz tijek i obrtanje cijele godine što se vraća na isto spomenemo kako nam je neprestano potrebito čišćenje. Uvijek se moramo truditi, dok nas kovitla promjenljivost ovoga života, da postovima i milostinjom uništimo grijeh koji počinjamo tjelesnom slabošću i nečistom požudom.

4. — Predragi! Nastojmo svojoj navici nešto malo uskratiti što može koristiti siromašnima. Neka se savjest dobrostivih raduje plodovima darežljivosti. Ako pružaš veselje, primit ćeš što će te radovati. Ljubav je prema bližnjemu ljubav prema Bogu koji je puninu Zakona i proroka postavio u to jedinstvo obiju ljubavi (usp. Mt 22,40). Tako nitko neće dvojiti da Bogu prikazuje što je udijelio čovjeku. Kada je Gospodin Spasitelj govorio o tome kako treba siromahe hraniti i pomagati kazao je: »Što ste učinili jednome od njih, meni ste učinili« (Mt 25,40).

Postimo u srijedu i petak. U subotu proslavimo bdjenje kod blaženoga Petra apostola. Vjerujemo da će nas pomoći njegove zasluge i molitve da se odanošću svetoga posta svidimo milosrdnome Bogu.

Po Gospodinu našem Isusu Kristu koji s Ocem i Duhom Svetim živi i vlada Bog u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJED O BLAŽENSTVIMA

(Mt 5,3–11)

95.

1. — Predragi! Gospodin naš Isus Krist naviještao je »evanđelje o kraljevstvu« i liječio razne bolesti »po cijeloj Galileji«. Glas se o njegovoj moći širio »čitavom Sirijom« (Mt 4,23–24). Silna su mnoštva iz sve Judeje pristupala nebeskome liječniku. Ipak je vjera ljudskoga neznanja spora povjerovati što ne vidi i ponadati se nečemu što ne pozna. Radi toga je trebalo tjelesnim dobročinstvima i vidljivim čudesima potaknuti ljude koji se snaže u nebeskoj pouci. Tako neće dvojiti u spasonosnost nauka onoga čija se snaga doživljava posve dobrohotno.

Da bi, dakle, Gospodin vanjske lijekove prenio na unutarnje i nakon tjelesnih ozdravljenja iscijelio duše, odvojio se od nazočnoga mnoštva i popeo u osamu obližnjega brda. Prizvao je apostole i s brežuljka tajnovitoga sjedala upućivao u uzvišeniji nauk. Samom je kakvoćom mjesta i posla označio da je nekoć osobno udostojao Mojsija svoga nagovora. Ondje se sve odigralo uz strahovitiju pravednost, a ovdje uz svetiju blagost. Tako se ispunilo što je obećano po riječima proroka Jeremije: »Doći će, evo, dani – veli Gospodin – i odredit ću za Izraelov dom [...] Poslije tih dana stavit ću svoje zakone u njihovu misao i upisati ih u njihovo srce, kaže Gospodin« (Jer 31,31–33).

Isti, dakle, govoraše Mojsiju i apostolima. U učenička srca Riječ je brzom rukom zapisivala novozavjetne odredbe. Nikakva je nije kao nekoć okruživala gustoća oblaka niti su puk od pristupa brdu priječili

strašni šumovi i sjevanje munja. Naprotiv! Mirnoća se razgovora rasprostirala do ušiju onih koji su uokolo stajali. Tako je blagost milosti uklanjala krutost Zakona. Duh je posinovljenja udaljivao ropski strah.

2. — Kristove svete izreke pokazuju kakav je njegov nauk. Otuda mogu upoznati stupnjeve najsretnijega uspinjanja svi koji žele doprijeti do vječnoga blaženstva.

Isus je rekao: »Blaženi siromasi duhom jer je njihovo nebesko kraljevstvo«. Istina kaza: »Blaženi siromasi«. Možda bi bilo nejasno o kojim je siromasima riječ da Istina nije ništa dodala s obzirom na vrstu siromaha. Činilo bi se da je za postignuće nebeskoga kraljevstva dovoljna samo ona neimaština koju mnogi podnose uz tešku i krutu nuždu. Ali Isus je kazao: »Blaženi siromasi po duhu«. Time je pokazao da se nebesko kraljevstvo daje onima koje više preporuča duhovna poniznost nego posjedni nedostatak. Ipak se ne može sumnjati da krepost te poniznost lakše postižu siromasi nego bogataši. Siromasima je u siromaštvu blagost prijateljica, a bogatima je prisna oholost. Ali se i u mnogih bogatih nađe onaj duh radi kojega se svojim obiljem ne služe u svrhu tašte nadutosti. Stoga u najveće dobiti broje što udjele da se otkloni bijeda tuđe muke. Udio se u toj kreposti pruža svakoj ljudskoj vrsti i staležu. Ljudi mogu nakanom biti jednaki, a imovinom nejednaki. Nije važno koliko se razlikuju zemaljskim blagom kada su jednaki u duhovnim dobrima. Prema tome, blaženo je ono siromaštvo koje ne zarobljuje ljubav spram vremenitih zbilja i koje ne žudi uvećati svjetovna blaga već se čezne obogatiti nebeskim dobrima.

3. — Primjer su nam toga velikodušnoga siromaštva poslije Gospodina prvi pružili apostoli. Sve su svoje bez razlike ostavili. Na riječ su se nebeskoga Učitelja vatrenim obraćenjem od ribara »riba« (Lk 5,9) prometnuli u »ribare ljudi« (Mt 4,19). Nasljedovanjem su svoje vjere mnoge učinili sebi sličnima kada se kod onih prvorođenih u Crkvi u svih našlo »jedno srce« i u vjernika »jedna duša« (Dj 4,32). Razdijelili su sve svoje posjede i imutke. Obogatili su se vječnim dobrima po najodanijem siromaštvu. Na temelju apostolskoga propovijedanja radovali su se što od ovoga svijeta »nemaju ništa«, ali s Kristom »sve posjeduju« (2 Kor 6,10).

Blaženi je apostol Petar uzlazio u Hram kada je hromi zamolio milostinju. Tada je Petar kazao:»U mene nema ni zlata ni srebra. Ali što imam, to ti dajem. U ime Isusa Krista Nazarećanina ustani i hodaj« (Dj 3,6). Što je uzvišenije od te poniznosti? Što je bagatije od toga siromaštva? Ne posjeduje novčana sredstva, ali ima darove naravi.

Petar riječju iscjeljuje čovjeka kojega je majka iz utrobe rodila bolesna. Petar nije dao Cezarevu sliku u novcu, ali je u čovjeku obnovio Kristovu sliku. Međutim, bogatstvima se toga blaga nije pomogao samo onaj kojemu je vraćen hod već isto tako pet tisuća muževa koji su tada na Apostolov poticaj povjerovali radi čuda istoga ozdravljanja. Onaj siromah koji nije imao ništa dati molitelju dao je veliko obilje božanske milosti. Kao što je jednoga čovjeka postavio na noge, u srcu je ozdravio tisuće vjernika. U Kristu je one učinio žarkima koje je zatekao hrome u židovskoj nevjeri.

4. — Gospodin je poslije govora o toj najsretnijoj siromaštini nastavljajući dodao: »Blago onima koji plaču jar će se utješiti«. Taj plač, predragi, kojemu se obećaje vječna utjeha nije zajednički s ljubavlju ovoga svijeta. Nikoga ne čine blaženim naricanja što se liju plačem čitavoga ljudskoga roda. Drugi je razlog svetim uzdisajima. Svete suze imaju svoj uzrok. Vjerska tuga oplakuje tuđi ili vlastiti grijeh. Ne tuguje nad tim što čini božanska pravednost već plače nad onim što počinja ljudsko bezakonje. Ovdje više treba oplakivati onoga tko čini zlo nego onoga koji ga podnosi jer nepravedna čovjeka njegova zloća strovaljuje u kaznu dok pravednoga podnošenje vodi do slave.

5. — Gospodin je zatim kazao: »Blago krotkima jer će oni zemlju posjedovati kao baštinu«. Da će posjedovati zemlju obećaje se blagima i krotkima, poniznima i skromnima i spremnima podnijeti sve nepravde. Tu baštinu ne smijemo smatrati ni neznatnom ni jeftinom kao da je odvojena od nebeskoga boravišta. Valja shvatiti da drugi ne ulazi u nebesko kraljevstvo. Zemlja, dakle, obećana krotkima i koja će se u posjed dati blagima tijelo je svetih. Ono će se radi zasluge poniznosti promijeniti sretnim uskrsnućem. Obući će se u »besmrtnost« (1 Kor 15,53). Potom se ničim više neće »protiviti duhu« (Gal 5,17). U skladu će savršenoga jedinstva boraviti s voljom duše. Tada će »vanjski čovjek« biti mirni i nepomućeni posjed »nutarnjega čovjeka« (Rim 7,22). Dušu napregnutu gledati Boga tada neće sprečavati nikakve tjelesne slabosti. Više se neće s nužnošću govoriti: »Tijelo što se raspada pritišće dušu i zemaljsko obitavanje tišti misao koja mnogo razmišlja« (Mudr 9,15). Zemlja se neće više opirati svome stanovniku niti se usuditi nešto neumjereno poduzeti protiv vlasti svoga upravitelja. Krotki će zemlju posjedovati u trajnome miru. Nikada se ništa neće umanjiti od njihova prava kada »ovo raspadljivo obuče naraspadljivost i ovo smrtno odjene besmrtnost« (1 Kor 15,53). Tako će se opasnost preobraziti u nagradu. Bit će na čast što je bilo na teret.

6. — Nakon toga Gospodin u produžetku reče: »Blaženi koji gladuju i žeđaju pravednost jer će se oni nasititi«. Ta glad ne ište ništa tjelesno niti ta žeđ traži išta zemaljsko. Zapravo čezne nasititi se dobrom pravednosti i žudi ispuniti se samim Gospodinom pošto zaroni u tajnu svih otajstava.

Blago duhu koji hlepi za tim jelom i žeđa za tim pićem. Jasno je da za njim ne bi čeznuo da nije od njegove dražesti ništa okusio. Čuo je kako mu govori proročki Duh: »Okusite i vidite jer Gospodin je sladak« (Ps 33,9). Stoga uzima stanoviti dio višnje slasti i raspaljuje se ljubavlju najčišće žudnje. Prezrevši sve vremenito svom čežnjom plamti da jede i pije pravednost. Shvaća istinu prve zapovijedi koja kaže: »Ljubit ćeš svoga Gospodina Boga iz svega svoga srca i sve svoje pameti i sve svoje snage« (Pnz 6,5). Boga ljubiti nije zapravo ništa drugo doli ljubiti pravednost. Uostalom, kako se ondje Božjoj ljubavi nadodaje briga za bližnjega, tako se i ovdje želji za pravednošću dodaje krepost milosrđa. Krist kaza:

7. — »Blaženi milosrdni jer će se njima Bog smilovati«. Spoznaj, kršćanine, dostojanstvo svoje mudrosti. Razumij kojim umijećima i kojom stegom i na koju se nagradu pozivaš. Milosrđe hoće da budeš milosrdan. Pravednost hoće da budeš pravedan te da se Stvoritelj pojavi u svome stvorenju i da u zrcalu ljudskoga srca zablista Božja slika izražena crtama nasljedovanja. Budi, djelatnikova vjero, sigurna. Uza te će biti tvoje želje i bez kraja ćeš uživati u onome što ljubiš. Budući da ti je po milostinji »sve čisto« (Lk 11,41), prispjet ćeš do blaženstva što ga Gospodin u nastavku obeća rekavši:

8. — »Blaženi čista srca jer će oni gledati Boga«. Veliko je, predragi, blaženstvo kome se priprema tolika nagrada. Što je posjedovanje čista srca nego nastojanje oko ranije spomenutih vrlina? Koji um može shvatiti i koji jezik razjasniti koliko je blaženstvo gledati Boga? To će pak uslijediti kada se preobrazi ljudska narav. Tada se više neće božanstvo koje nijedan čovjek nije mogao vidjeti kakvo je motriti kroz ogledalo niti u zagonetci već »licem u lice« (1 Kor 13,12). Neizrecivo će veselje vječnoga motrenja postići »što oko nije vidjelo ni uho čulo niti je ušlo u ljudsko srce« (1 Kor 2,9).

S pravom se to blaženstvo obećaje čistoći srca. Bljesak pravoga Svjetla ne bi mogao gledati nečisti pogled. Što bude užitak čistim dušama, nečistima će biti kazna. Stoga izbjegavajmo tame zemaljskih

taština i nutarnje oči očistimo od svake nečistoće da se čisti pogled hrani silnim Božjim gledanjem. Mislimo kako ono što slijedi omogućuje da se istaknuto zasluži.

9. — »Blaženi mirotvorci jer oni će se nazivati Božjim sinovima«. To blaženstvo, predragi, ne potječe od bilo kakvoga slaganja niti svake sloge već od složnosti o kojoj kaže Apostol: »S Bogom budite u miru« (Rim 5,1). O istoj slozi govori i prorok David: »Velik je mir u onih koji ljube tvoje Ime i za njih nema sablazni« (Ps 118,165). Taj pak mir za se s pravom ne svojataju ni najprisnije prijateljske sveze niti nerazdvojive duhovne sličnosti ako nisu u slozi s Božjom voljom. Izvan su dostojanstva mira istosti nepoštenih pohota, savezi u zlu i nagodbe kod opačina. Ljubav se prema svijetu ne slaže s ljubavlju prema Bogu. Ne dolazi u društvo Božjih sinova tko se ne odvoji od tjelesnoga rođenja.

Oni pak koji s Bogom u duši nastoje »sačuvati jedinstvo duha u svezi mira« (Ef 4,3) nikada se ne udaljuju od vječnoga zakona. U vjernoj molitvi govore: »Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji« (Mt 6,10). To su mirotvorci, pravo jednodušni i sveto složni. Bit će nazvani vječnim imenom kao »Božji sinovi, Kristovi subaštinici« (Rim 8,17). Ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu zaslužit će da više ne osjećaju nikakve protivštine i da se ne boje nikakvih sablazni. Dovršit će se boj svih napasti. Počivat će u najspokojnijem Božjemu miru.

Po Gospodinu našem koji s Ocem i Duhom Svetim živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

PROPOVIJED
O EUTIHOVU KRIVOVJERJU

96.

25. XII. 457.

1. — Predragi! Oznaka je razboritih liječnika lijekovima preduhitriti patnje ljudske slabosti i pokazati kako se uklanjamo od štetnoga po zdravlje. Jednako spada na pastirsku službu paziti da krivovjernička zloba ne naudi Gospodnjemu stadu i pokazati kako se treba čuvati vučjega i lopovskoga nepoštenja. Krivovjerno se bezboštvo nije nikada moglo tako sakriti da ga naši sveti Oci ne bi uvijek opazili i s pravom osudili. Našoj skrbi koju dugujemo vašoj ljubavi nije moglo ostati neopaženo[20] da su neki Egipćani – uglavnome trgovci – došli u Rim i branili ono što su u Aleksandriji krivovjernici opako dopustili. Tvrdili su da je u Kristu jedino božanska narav i da Krist uopće nije imao istinito ljudsko tijelo uzeto od Blažene Djevice Marije. To bezboštvo govori o nepravome čovjeku i Bogu koji može trpjeti. Ne možemo dvojiti kojim se duhom i kojom nakanom usuđuju spomenuto učiti. Budući da su se sami udaljili od evanđeoske istine i slijedili đavolske laži, žele i druge učiniti sudruzima svoje propasti.

Očinskom i bratskom vas brigom potičemo da ne primite u nikakav osjećaj pristanka neprijatelje katoličje vjere, dušmane Crkve i nijekatelje Gospodnjega utjelovljenja jer se protive Vjerovanju koje su

20) Nešto poslije 28. III. 457. kada je pogubljen aleksandrijski biskup Proterije neki su trgovci došli iz Aleksandrije u Rim i tu stali širiti Eutihov nauk. Papa je morao vjernike upozoriti na opasnost. Usp. J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Sermons*, I, 20.

sastavili sveti apostoli. Apostol je rekao: »Krivovjerna čovjeka nakon prve i druge opomene izbjegavaj jer znaš da je pokvaren tko je takav. Sagriješio je i osudio se vlastitim sudom« (Tit 3,10–11).

2. — Pogiba od vlastitite tvrdokornosti i radi vlastite se ludosti udaljuje od Krista tko slijedi bezboštvo za koje zna da je prije njega mnoge upropastilo. Takav u sebi smatra pravovjernim i katoličkim što je sud svetih Otaca osudio kao nevjeru kod Fotina i bezumlje kod Manija i nerazumnost kod Apolinara. Kao na novu i još neosuđenu netočnost na propast svojih duša pristaju koji niječu otajstvo Gospodnjega utjelovljenja. Kao da nas svekoliko evanđeosko štivo uči drugo doli to kako je tim jednim otajstvom božanskoga milosrđa spašen ljudski rod u onima koji vjeruju! Jedinorođeni se Božji Sin, svime jednak Ocu, ostajući što je bio, uzimanjem naše biti udostojao biti što nije bio. Pravi je čovjek i pravi Bog. Bez ljage je ikakva grijeha. Sa sobom je istinitim tijelom i dušom sjedinio našu cjelovitu i potpunu narav. Začet je snagom Duha Svetoga u krilu balžene Djevice-Majke. Nije prezreo rođenje porodom niti djetinje početke.

Riječ Boga Oca moću božanstva i slabošću tijela naznačuje da se u njoj nalazi ljudska bit. Od tijela posjeduje tjelesne čine, a od božanstva duhovne moći. Ovo je ljudsko: gladniti i žedniti, spavati, bojati se, plakati, tugovati, biti raspet, umrijeti i biti ukopan. Božansko je: ići po moru, vodu pretvoriti u vino, uskrisiti mrtve, vlastitom smrću svijet potresti i s uskrslim tijelom uzići povrh svih nebeskih visina. Koji to vjeruju, ne mogu sumnjati što moraju pripisati ljudskome, a što božanstvu. U obojemu je Krist jedan koji nije napustio moć svoga božanstva, ali je rođenjem primio istinu potpunoga čovjeka.

3. — Predragi! Ljude o kojima govorimo izbjegavajte kao »smrtonosni otrov« (Jak 3,8), prokunite ih (usp. Gal 1,8–9), udaljite. Kada ih prekorite pa se ne budu htjeli popraviti, uzdržite se od razgovora s njima. Piše: »Njihov govor puže kao rak« (2 Tim 2,17). Nikakvo zajedništvo ne treba pružati onima koje pravedni sud odbaci od Crkve. Zajedništvo nisu izgubili zbog naše mržnje nego radi svojih zlodjela.

Vas pak Bog ljubi i potvrđuje apostolsko svjedočanstvo. Vama kaže blaženi Pavao učitelj naroda: »Vaša se vjera razglasuje po cijelome svijetu« (Rim 1,8). U sebi čuvajte što je o vama mislio toliki propovjednik. Nije vas kroz toliko stoljeća radi pouke Duha Svetoga

oskvrnulo nikakvo krivovjerje. Neka vas ne uzmognu onečistiti zaraze eutihijevskoga bezboštva. Uzdamo se da će Božja zaštita čuvati vaša srca i vjeru. Dosada ste mu bili vjerno poslušni. Ako ustrajete u opsluživanju katoličke vjere sviđat ćete mu se zauvijek.

Po Kristu Gospodinu našemu. Amen.

PROPOVIJED O VJEROVANJU

97.

Nama najdraži! Primit ćete krsna otajstva[21] i roditi se za »novo stvorenje (2 Kor 5,17) Duha Svetoga. Opravdat će vas »vjera« (Rim 5,1) u koju ćete povjerovati. Svim je srcem prigrlite. Svoj duh promijenite pravim »prijateljstvom« (Jak 3,13). Pristupite Bogu koji »posvećuje« (Ef 3,9) naše umove. Prihvatite otajstvo evanđeoskoga Vjerovanja. Gospodin ga je nadahnuo, a apostoli uspostavili. Sastoji se od malo riječi, ali velikih tajna.

Duh Sveti je to objavio crkvenim učiteljima. Spasonosnu je vjeroispovijed oblikovao takvim izražajem i tolikom sažetošću da to što morate vjerovati i stalno držati pred očima ne smije umaći shvaćanju niti zamoriti pamćenje. Napregnite pamet i naučite Vjerovanje. Predajemo vam ga kako ga primismo. Zabilježite ga na stranice svoga srca, a ne na kakvu tvar koja se može raspasti. Ispovijest vjere koju primate počinje ovim početkom [...].

Nama najmiliji! To je sažetak naše vjere. To su riječi Vjerovanja. Nisu nastale ljudskim izricanjem mudrosti već su božanski utanačene pravom razboritošću. Nema nikoga tko nije sposoban ili prikladan da te riječi shvati i da ih izvrši. Tu se izražava jedna i jednaka vlast Boga Oca i Sina. Tu se pokazuje da se Božji Jedinorođenac po tijelu rodio od Marije Djevice i Duha Svetoga. Tu se o istome propovijeda njegovo

21) Propovijed se uzima za Leonov tekst. Usp. R. DOLLE, *Sermons*, III, 9 bilj. 1; *Sermons*, IV, 294 bilj. 1.

raspeće, ukop i uskrsnuće trećega dana. Tu se o istome priznaje njegovo uzašašće na nebo i proslava zdesna Očeva veličanstva. Doći će, kaže se, suditi žive i mrtve. Tu se Duh Sveti neodvojivo prihvaća u istome božanstvu kao Otac i Sin. Tu se, napokon, navodi poziv Crkve, oproštenje grijeha i uskrsnuće tijela.

Predragi! Od staroga se čovjeka »preobrazujete« (Rim 12,2) u novoga. Počeste od tjelesnih biti duhovni i od zemaljskih nebeski (usp. 1 Kor 15,47–49). Sigurnom i postojanom vjerom vjerujte da će se u nama svima dovršiti uskrsnuće koje se zbilo u Kristu. U cijelome će se tijelu obistiniti što je prethodilo u Glavi. I samo krsno otajstvo koje ćete primiti izražava oblik te nade. Tu se, u neku ruku, slavi stanovita smrt i stanovito uskrsnuće. Stari se čovjek odlaže, a novi uzima. U vodu silazi grešnik, ali opravdani izlazi. Odbacuje se onaj koji je odvukao u smrt i prihvaća onaj koji je vratio u život. Po njegovoj vam se milosti daje da postanete Božji sinovi koji nisu rođeni »voljom tijela« (Iv 1,13) već su rođeni snagom Duha Svetoga.

Tu najkraću puninu tako trebate staviti u svoja srca da se u svako doba možete poslužiti pomoću te ispovijedi. Moć je takvih oružja uvijek nepobjediva. Od kroristi je dobrome Kristovu vojništvu protiv svih neprijateljskih zasjeda. Neka vas đavao koji ne prestaje čovjeka napadati trajno nađe zaštićene tim Vjerovanjem. Pošto svladate protivnika kojega se odričete, Gospodnju ćete milost sačuvati netaknutu i bezgrešnu do kraja jer će vas štiti onaj koga ispovijedate. Slavu ćete uskrsnuća imati u onome u kome primate oproštenje grijeha.

Predragi! Upravo izrečeno Vjerovanje katoličke vjere sada poznajete. Sada idite i naučite ga ne mijenjajući nijednu riječ. Božje je milosrđe moćno. Ono će vas, dok se žurite, dovesti do krsne vjere. Nas će koji vam predajemo otajstva zajedno s vama dovesti u nebesko kraljevstvo.

Po istome Gospodinu našem Isusu Kristu koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

RÉSUMÉ

L' oeuvre dont nous résumons ici rapidement le contenu se divise, comme de coutume, en deux parties bien différentes: l' introduction et la traduction. L' auteur y a rendu en langue croate tous les sermons de saint Léon le Grand. Le texte repris est celui du *Corpus christianorum*. Le traducteur a inséré dans sa traduction aussi le sermon 98 de l' édition des *Sources chrétiennes*. Il l'a fait parce que ce texte se trouve également dans cette édition renommée. Mais il n' est pas personnellement tout à fait convaincu que le sermon en question appartient vraiment à saint Léon. D' ailleurs, le *Corpus christianorum* ne le connaît pas.

L' introduction du livre est assez longue. Elle se compose des quatorze chapitres. Les deux premiers sont dédiés à la vie et aux écrits de saint Léon. Le troisième chapitre est un exposé copieux de la pneumatologie. L' auteur y a étudié successivement ce que suit: les sens principaux du mot grec signifiant esprit; l' atitude des philosophes grecs vis–à–vis de l' esprit; l' enseignement de l' Ancient et du Nouveau Testament sur l' Esprit–Saint (les textes explorés sont: Gn 1,2;1,26;2,7; Ps 33,6; Jl 3,1–5; Ez 36,26–27; Es 32,15; Za 12,10; Am 4,13; Mt 3,16; 4,1–11; 28,19; Lc 24,49; Jn 14,16; 15,26; Ac 1,4–5; 1,8; 2,1–13; 4,31; 8,14–18; 10,44–48; 11,15; 19,7; Ga 4,6; 1 Co 6,11; 12,3; 2 Co 1,22; 13,13; Tt 3,5; Ep 1,13; 4,30; 1 Jn 1,20; Ap 2,7). Toutefois, en passant de l' Ancient Testament au Nouveau l' auteur a entre les deux Testament jeté un coup d' oeil fugitif sur la pneumatologie chez Philon d' Alexandrie et Josèphe Flavius. Dans le même chapitre on lit un aperçu élargi de pneumatologie dans l' époque patristique. L' auteur nous y met

devant les yeux les écrivains suivants: Polycarpe de Smyrne (il s' agit en vérité de la prière de Polycarpe avant de mourir et consignée dans le *Martyrium Polycarpi*), Athénagore d' Athènes, Irénée, Tertullien, Origène, Novatien, Hilaire, Grégoire de Nazianze, Grégoire de Nysse, Ambroise, Didyme et Augustin. Pour finir l' auteur donne une explication plutôt succinte de la pneumatologie du concile de Constantinople de l' an 381.

Le quatrième chapitre est vraiment court. C' est en quelque sorte un préambule pour le chapitre qui fait suite. L' auteur a d' abord esquissé l' opinion que se faisait saint Léon sur la condition du Fils de Dieu dans la vie trinitaire pour parler ensuite des diverses solutions christologiques anciennes. Il s'agit notamment de la christologie arienne, de l'apollinarisme, du nestorianisme, de la christologie de saint Cyrille d' Alexandrie, du concile d' Éphèse de 431, du concile de Chalcédoine et de la christologie de saint Léon lui–même.

Dans son sixième chapitre l' auteur se consacre à la sotériologie patristique en général et à la pansée sotériologique chez saint Léon en particulier. Il y fait une étude spéciale sur la théorie communément appelée »droit du démon« car saint Léon s' y réfère bien souvent et peut–être trop souvent pour notre goût d' aujourd' hui. Le chapitre sivant a pour sujet la mariologie léonienne. L' apôtre Pierre et sa place très grande dans les *Sermons* sont décrits dans le huitième chapitre. Saint Léon est plein d' éloge et d' admiration pour saint Pierre. Il croit sincèrement et profondement à son intercession fructuese auprès de Dieu. Pour saint Léon saint Pierre est un exemple à imiter.

Dans la suite de l' introduction nous avons devant nous quelques indications sur la signification des mots *mystère* et *sacrement* très volontiers utilisés par saint Léon. Par la même occasion l' auteur parle de l' huile et du baume employés dans certains rites chrétiens. Dans le même chapitre qui est le neuvième l' auteur dit quelques mots sur la penitence et le sacrement de l' ordre chez saint Léon. Le chapitre suivant traite du sacerdoce commun des fidèles et des bonnes oeuvres qui sont le jeûne, l' aumône et la collecte. Pour ce qui regarde la liturgie et surtout le quarême et les quatre–temps à l' époque de saint Léon on peut consulter très utilement le onzième chapitre de l' introduction.

Le chapitre douzième traite du dimanche dans le christianisme primitif. L' auteur explique dans cette section de son travail ce que signifient les appellations suivantes du dimanche: le premier jour, le jour du Seigneur, le jour du soleil, le huitième jour, le jour de la

résurrection et le jour joyeux. Il y est aussi question du dimanche comme du jour de l' eucharistie et du repos. L 'auteur s' est également intéressé du rapport entre le sabbat juif et le dimanche chrétien. Dans le treizième chapitre sont groupées des différentes notices plus ou moins développées qui aident à mieux comprendre le texte traduit. Le dernier chapitre de l' introduction – le quatorzième – regroupe par matière les homélies de saint Léon. Tout à la fin nous signalons le titre exact du livre condensé. C' est: *Léon le Grand, Sermons*.

VAŽNIJE KRATICE

APh = L' année philologique
Aug = Augustinianum
BKV = Bibliothek der Kirchenväter
BS = Bogoslovska smotra
BTh = Bulletin de théologie ancienne et médiévale
DACL = Dictionnaire d' archéologie chrétienne et liturgie
DBS = Dictionnare de la Bible. Supplément
DPAC = Dizionario patristico e di antichità cristiane
DS = Dictionnaire de spiritualité
DTC = Dictionnaire de théologie catholique
EC = Enciclopedia cattolica
ERE = Encyclopedia of Religion and Ethics
EThL = Ephemerides theologicae Lovanienses
FZPhTh = Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie
HDG = Handbuch der Dogmengeschichte
JThS = The Journal of theological Studies
LThK = Lexikon für Theologie und Kirche
MD = Maison – Dieu
NCE = New Catholic Encyclopedia
NRT = Nouvelle revue théologique
RAC = Reallexicon für Antike und Christentum
RGG = Die Religion in Geschichte und Gegenwart
RHE = Revue d' histoire ecclésiastique
RSPhTh = Revue des sciences philosophiques et théologiques

RSR = Recherches de science religieuse
RThom = Revue thomiste
SC = Sources chrétiennes
SP = Studia patristica
ThW = Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament
TRE = Theologische Realenzyklopädie
TTZ = Trierer theologische Zeitschrift
TU–SP = Texte und Untersuchungen – Studia patristica
ZnW = Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft

BIBLIOGRAFIJA

B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966.
É. AMANN, *Sixte III*, DTC, 14 (1941), 2198.
R. ARBESMANN, *Fasttage*, RAC, 7 (1969), 500-524.
A. ARENS, *Pfingsten*, LThK, 8 (1963), 421-422.
H. ARENS, *Die christologische Sprache Leos des Grossen. Analyse des Tomos an den Patriarchen Flavian*, Herder, 1982.
J. P. AUDET, *La Didachè. Instructions des Apôtres*, Paris, 1958.
H. BALZ-W. SCHRAGE, *Die »Katolischen« Briefe*, Göttingen, 1973
G. BARDY, *Manichéisme*, DTC, 8 (1927), 1841-1895.
G. BARDY, *Origène*, DTC, 11 (1932), 1489-1565.
G. BARDY, *Pierre Chrysoloque*, DTC, 12 (1935), 1916-1918.
G. BARDY, *Tertullien*, DTC, 15 (1946), 130-171.
G. BARDY, *Trinité*, DTC, 15 (1950), 1545-1702.
G. BARDY, *Dons du Saint-Esprit*, DS, 3 (1968), 1579-1587.
G. BARDY, *Divinisation*, 3 (1968), 1397-1398.
G. BAREILLE, *Confimation*, DTC, 3 (1938), 975-1058.
G. BAREILLE, *Dioscore*, DTC, 4 (1939), 1369-1375.
G. BAREILLE, *Eusèbe Dorylée*, DTC, 5 (1939), 1532-1537.
C. BARTNIK, *L' interprétation théologique de la crise de l' empire romain par Léon le Grand*, RHE, 63 (1968), 745-784.
P. BATIFFOL, *Léon Ier*, DTC, 9 (1926), 218-301.
O. BAUERNFEIND, κατάπαυσις, ThW, 3 (1957), 629-630.
P. M. BEAUDE, *Sacerdoce*, DBS, 10 (1985), 1335-1338.

A. BENVIN, *Nedjelja kao dan euharistije kroz povijest do danas*, BS, 40 (1970), 14-27.
P. BERNARD, *Chrême*, DTC, 2 (1923), 2395-2414.
D. BERTETTO, *De cultu imitationis B. M. Viriginis apud patres latinos*, u *De primordiis cultus mariani*, 3, Roma, 1970, 99-117.
G. BETZ, *Eucharistie in der Schrift und Patristik*, HDG, 4, 4a, Herder, 1979.
J. BLINZLER, ἱεράτευμα. *Zur Exegese im 1 Petr 2,5 u. 9*, u Fest. M. von Faulhaber, 1949, 46-65.
J. BOIS, *Chalcédoine*, DTC, 2 (1923), 2190-2208.
BORNKAMM, *μυστήριον*, ThW, 4 (1942), 809-834.
B. BOTTE, *P. Brezzi. Homo*, BTh, 5 (1946-1949), 286.
B. BOTTE, *J. De Ghellink, Pagina*, BTh, 5 (1946-1949), 385.B. BOTTE, *P. Dabin, Le sacerdoce*, BTh, 6 (1950-1953), 201-202.
B. BOTTE, *F. L. Cross. Pre-Leonine*, BTh, 6 (1950-1953), 405.
B. BOTTE, *H. Frank. Beobachtungen*, BTh, 6 (1950-1953), 405.
B. BOTTE, *N. M. Haring. The Charakter*, BTh, 6 (1950-1953), 493.
B. BOTTE, *C. Harrison. The Formular*, BTh, 6 (1950-1953), 606.
B. BOTTE, *Y. M. Duval. Sacramentum*, BTh, 8 (1958-61), 591-592.
B. BOTTE, *W. Diezinger. Effectus*, BTh, 10 (1966-69), 271.
L. BOUYER, *La spiritualité du Nouveau Testament et des Pères*, Aubier, 1966.
F. F. BRUCE, *Commentary on the Book of the Acts*, Michigen, 1976.
J. BRIEND, *Sabbat*, DBS, 10 (1985), 1132-1170.
N. BROX, *Der erste Petrusbrief*, Benzinger Verlag, 1979.
R. CABIE, *Pentecôte*, DS, 12 (1984), 1029-1036.
F. CABROL, *Huile*, DACL, 6 (1925), 2777-2791.
J. CADET, *Repos dominical et loisir humain,* La Maison-Dieu, 83 (1965), 71-97.
C. CALLEWAERT, *La synaxe eucharistique à Jérusalem, berceau du dimanche*, ThL, 15 (1938), 34-73.
C. CALLEWAERT, *S. Léon, le »Communicantes« et le »Nobis quoque peccatoribus«*, u *Sacris erudiri*, 1 (1948), 123-161.
C. CALLEWAERT, *Saint Léon le Grand et les textes du Léonien*, u *Sacris erudiri*, 1 (1948), 35-122.
Th CAMELOT, *Théologie grecque et théologie latine à Chalcédoine*, u *Revue des sciences philos. et théol.* 35 (1951), 401-412.
P. Th. CAMELOT, *Ignace d' Antioche. Lettres*, SC, 10, Paris, 1951.
P. Th. CAMELOT, *Eutyches*, LThK, 3 (1959), 1213-1214.
Th. CAMELOT, *Éphèse et Chalcédoine*, HCOec, 2, Paris, 1962.
B. CAPELLE, *D. Mozeris. Doctrina*, BTh, 5 (1946-1949), 443.

B. CAPELLE, *P. Brezzi. S. Leone Magno*, BTh, 6 (1950-1953), 404.
B. CAPELLE, *T. Jalland. The Life*, u BTh, 5 (1946-1949), 95-96.
I. CARTON, *A propos des oraisons de carême*, u *Vigiliae christianae*, 8 (1954), 104-114.
E. CATTANEO, *Domenica*, EC, 4 (1950), 1817-1819.
E. CATTANEO, *Il culto cristiano in Occidente*, Roma, 1978.
L. CERFAUX, *Recueil*, II, Gembloux, 1954.
C. CHADWICK, *Cassianus*, TRE, 7 (1981), 650-657.
R. H. CHARLES, *The Revelation of St. John*, I, Edinburgh, 1920.
N. CHARLIER, *Dioscore*, DHGE, 14 (1960), 508-514.
A. CHAVASSE, *Le carême romain et les scrutins prébaptismaux avant le IXe siècle*, u *Recherches de science religieuse*, 35 (1948), 325-381.
A. CHAVASSE, *La structure du carême et les lectures des messes quadragésimales dans la liturgie romaine*, u *La Maison–Dieu*, 31 (1952), 76-119.
A. CHAVASSE, *Les féries de Carême célébrées au temps de saint Léon le Grand*, u *Miscellanea liturgica in onore G. Lercaro*, I, Desclée, 1966, 551-557.
A. CHAVASSE, *Identification et date de la collecte prescrite par les sermons VI à X du pape Léon le Grand*, u *Epektasis, Mélanges J. Daniélou*, Beauchesne, 1972, 51-53.
A. CHAVASSE, *Dans sa prédication, saint Léon le Grand a-t-il utilisé des sources liturgiques?*, u *Mélanges Liturgiques, B. Botte*, Louvain, 1972, 71-74.
A. CHAVSSE, *Sancti Leonis Magni Romani pontificis Tractatus septem et nonaginta*, Brepols, Turnholti, 1973, CC, 138-138A.
A. CHAVASSE, *Le sacramentaire, dit Léonien, conservé par le Veronensis LXXXV (80)*, u *Sacris erudiri*, 27 (1984), 151-190.
J. CHATILLON, *Devotio*, DS, 3 (1957), 702-716.
C. COEBERGH, *Saint Léon le Grand auteur de la grande formule Ad virgines sacras du Sacramentaire Léonien*, u *Sacris erudiri*, 6 (1954), 282-326.
C. COEBERGH, *Novum saeculum dans une formule liturgique romain du Ve siècle*, u TU, 128, SP, 15 (1984), 521-526.
Y. CONGAR, *Structure su sacerdoce chrétien*, u *La Maison–Dieu*, 27 (1951), 51-85.
Y. CONGAR, *Die Lehre von der Kirche*, HDG, 3, 3c, Herder, 1971.
Y. CONGAR, *Historica de Ecclesia*, RSPhTh, 64 (1980), 265-272.
Y. CONGAR, *Stephen Otto Horn*, RSPhTh, 68 (1984), 314-315.
J. COPPENS, *Confirmation*, DBS, 2 (1934), 120-153.

J. COPPENS, *Le sacerdoce royal des fidéles: un commentaire de I Petr., II, 4-10*, u *Mélanges A. M. Charue*, Gembloux, 1969, 61-75.
É. COTHENET, *Onction*, DBS, 6 (1960), 701-732.
É. COTHENET, *Onction*, DS, 11 (1982), 788-801.
H. CROUZEL, *Heilger Geist*, RAC, 9 (1976), 529-545.
H. CROUZEL, *Origène*, DS, 11 (1982), 933-961.
J. DANIÉLOU, *Les Quatre–Temps de septembre et la fête des Tabernacles*, u *La Maison–Dieu*, 46 (1956), 114-136.
J. A. De ALDAMA, *El problema teológico de la virginidad en el parto, Fest. C. Balić*, 497-514, Roma, 1971.
P. De AMBROGGI, *Colletta*, EC, 3 (1949), 1966.
G. M. De DURAND, *Autor de Chalcédoine*, RSPhTh, 65 (1981), 451-454.
G. M. De DURAND, *Léon le Grand*, RSPhTh, 69 (1985), 604-606.
J. De GHELLINK, *»Pagina« et »Sacra Pagina«. Histire d'un mot et transformation de l'objet primitivement désigné*, u *Mélanges A. Pelzer*, Louvain, 1947, 23-59.
A. De HALLEUX, *Patrologie et oecuménisme*, Louvain, 1990.
P. De PUNIET, *Confirmation*, DACL, 8 (1914), 2515-2544.
M. B. De SOOS, *Le mystère liturgique d' après saint Léon le Grand*, Aschendorff, 1958.
M. B. De SOOS, *Présence du mystère du salut dans la liturgie d' après saint Léon,* Ephem. Liturg., 73 (1959), 116-135.
E. Del Sdo. CORAZON, *Comparacion entre la maternidad espiritual de la Virgen Maria y la maternidad de la Iglesia*, u *Maria et Ecclesia*, Romae, 1959, 207-262.
E. DEKKERS, *Autur de l'oeuvre liturgique de s. Léon le Grand*, u *Sacris eruditi*, 10 (1958), 363-398.
M. DELCOR, *Pentacôte*, DBS, 7 (1966), 858-879.
G. DELLING, ‛ημέρα, ThW, 2 (1960), 953.
B. L. DENDARKIS, *Dioskoros I*, LThK, 3 (1959), 409-410.
A. DENEFFE, *Tradition und Dogma bei Leo dem Grossen*, u *Scholastik*, 9 (1934), 543-554.
F. Di CAPUA, *Leone I*, EC, 7 (1951), 1139-1143.
F. Di CAPUA, *Il ritmo prosaico nelle Lettere dei papi, I*, Romae, 1937.
R. DOLLE, *Saint Léon le Grand*, DS, 4 (1960), 158-159.
R. DOLLE, *Léon le Grand. Sermons, t. II*, SC, 49 bis, Paris, 1969.
R. DOLLE, *Léon le Grand. Sermons, t. III*, SC, 74 bis, Paris, 1976.
R. DOLLE, *Léon le Grand. Sermons, t. IV*, SC, 200, Paris, 1973.
R. DOLLE, *Les sermons en double édition de s. Léon le Grand, u Rec Th*, 45 (1978), 5-33.

E. DUBLANCHY, *Marie*, DTC, 9 (1927), 2354-2355.2380.
E. DUBLANCHY, *Dimanche*, DTC, 4 (1939), 1308-1348.
H. DUMAINE, *Dimanche*, DACL, 4 (1920), 858-994.
W. DÜRING, *Imago*, München, 1952.
W. DÜRING, *Dignitas*, RAC, 3 (1957), 1024-1035.
Y. M. DUVAL, *Saint Léon le Grand et saint Gaudence de Brescia*, JThS, 11 (1960), 82-84.
J. DUVAL, *La doctrine de l' Église sur le travail dominical et son évolution*, u *La Maison–Dieu*, 83 (1965), 105-115.
J. H. ELLIOT, *The Elect and the Holy*, Leiden, 1966.
L. EIZENHOFER, *Das Opfer der Gläubigen in den Sermonen Leos des Grossen*, u *Die Messe in der Glaubensverkündigung*, izd. F. X. Arnold-B. Fischer, 1953, 79-107.
J. ESQUERDA BIFET, *El culto y devocion mariana en los concilios ecumenico orientales*, u *De primordiis cultus mariani, II*, Romae, 1970, 327-369.
D. FERNÁNDEZ, *Num cultus matrum deorum influxum in terminologiam circa divinam maternitatem habuerit*, u *De primordiis cultus mariani*, 4, Romae, 1970, 123-143.
D. FERNÁNDEZ, *Marie*, DS, 10 (1980), 438.
A. FEUILLET, *Les »sacrifices« du sacerdoce royal des baptisés (1 P 2,5) et leur préparation dans l' Ancient Testament*, NRT, 96 (1974), 704-728.
E. FLICOTEAUX, *Carême*, DS, 2 (1974), 140-152.
J. FINKENZELLER, *Sakrament*, LThK, 9 (1964), 220-225.
B. FISCHER, *Quatember*, LThK, 8 (1963), 928-929.
B. FISCHER, *Quadragesima*, LThK, 8 (1963), 910-911.
J. A. FISCHER, *Diognet*, LThK, 3 (1959), 398-399.
W. FOERSTER, *κυριακός*, ThW, 3 (1957), 1095-1096.
G. FRANSEN, *L' obligation de la messe dominicale en Occident*, u *La Maison–Dieu*, 83 (1965), 55-70.
H. FROHNHOFEN, *Der Erstapostel Petrus in den Sermones II-V Papst Leos*, I, TTZ, 94 (1985), 212-222.
H. FROHNHOFEN, *»Forma« und »forma Petri«. Anmerkungen zu ihrer Bedeutungsgeschichte bis zu Papst Leo dem Grossen*, TTZ, 95 (1986), 208-217.
J. GAILLARD, *Nöel: memoria ou mystère*, u *La Maison–Dieu*, 59 (1959).
J. GAILLARD, *Où en est la théologie du dimanche*, u *La Maison–Dieu*, 83 (1965), 7-32.
J. GAILLARD, *Dimanche*, DS, 3 (1967), 948-982.

J. GALOT, *»Une seule personne, une seule hypostase«, u Gregorianum*, 70 (1989), 251-276.
P. GALLAY-M. JOURJON, *Grégoire de Nazianze. Discours 27-31*, SC, 250, Paris, 1978.
P. GALTIER, *L' unité du Christ*, Paris, 1939.
P. GALTIER, *Imposition des mains*, DTC, 7 (1927), 1302-1425.
P. GALTIER, *Saint Cyruille d' Alexandrie et saint Léon le Grand à Chalcédoine*, u *Das Konzil von Chalkedon, I*, 345-387.
A. GARDEIL, *Crédibilité*, DTC, 3 (1938), 2257.
A. GARDEIL, *Dons du Saint-Esprit*, DTC, 4 (1939), 1728-1781.
M. G. GLAZEBROOK, *Sunday*, u *Encyclopedia of Religion and Ethics*, 12 (1921), 103-111.
P. GODET, *Cassien*, DTC, 2 (1923), 1823-1829.
P. GODET, *Épître à Diognète*, DTC, 4 (1939), 1366-1369.
P. GODET, *Didyme l' Aveugle*, DTC, 4 (1939), 748-755.
P. GODET, *Grégoire de Nazianze*, DTC, 6 (1947), 1839-1844.
P. GODET, *Grégorie de Nysse*, DTC, 6 (1947), 1847-1852.
J. GRIBOMONT, *Esprit Saint chez les Pères*, DS, 4 (1960), 1257-1272.
A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, London, 1975.
A. GRILLMEIER, *Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven*, Herder, 1978.
A. GRILLMEIER, *Gesù il Cristo nella fede della Chiesa*, Brescia, 1982.
A. GRILLMEIER, *Verweigwerung der Kelchkommunion durch römische Manichäer unter Papst Leo I (440-461), FS, J. Betz*, Düsseldorf, 1984, 151-161.
A. GRILLMEIER, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Herder, 1986.
A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, vol. II, Mowbray, 1987.
A. GRILLMEIER-H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon*, I-III, Würzbung, 1973.
J. GROSS, *Entwicklungsgeschichte des Erbsündendogmas*, München, 1963.
J. GUILLET, *Le Saint-Esprit dans les Actes des Apôtres*, DBS, 11 (1986), 182-191.
T. W. GUZIE, *Exegetical and Sacramental Language in the Sermons of Leo the Great*, TU, 115, 12 (1975), 208-213.
S. G. HALL-J. H. CREHAN, *Fasten*, TRE, 11 (1983), 41-59.
A. HAMMAN, *Giovanni Cassiano*, Patrologia, III, Marietti, 1978, 486-496.

W. D. HAUSCHILD, *Geist*, TRE, 12 (1984), 196-217.
R. HEDDE-E. AMANN, *Pélagianisme*, DTC, 12 (1933), 713.
J. HÉRING, *La première épître de saint Paul aux Corinthiens*, Neuchâtel, 1959.
M. HERRON, *Sunday and Holyday Observance*, NCE, 13 (1967), 799-802.
E. HERZSCH, *Sonntag*, RGG, 6 (1962), 140-142.
J. HILD, *Fêtes*, DS, 5 (1964), 241-245.
L. A. HOFFMANN, *Gebet*, TRE, 12 (1984), 45.
F. HOFMANN, *Der Kampf der Päpste um Konzil und Dogma von Chalkedon von Leo dem Grossen bis Hormisdas (451-519)*, u *Das Konzil von Chalkedon, II*, 13-94.
Ph. HOFMEISTER, *Chrisma*, LThK, 2 (1958), 1094-1095.
D. R. HOLETON, *The Sacramental Language of s. Leo the Great. A Study of the Words »munus« and »oblata«, u Ephem. Litur.*, 92 (1978), 115-165.
C. W. HOWELL, *Collections during Mass*, NCE, 3 (1967), 995.
G. HUDON, *S. Léon le Grand*, DS, 9 (1976), 598-611.
G. HUDON, *Le concept d' »assumptio« dans l' ecclésilogie de Léon le Grand*, SP, 18 (1985), 155-162.
F. J. F. JACKSON-K. LAKE, *The Beginnings of Christianity*, London, 1933.
T. JALLAND, *The Life and Times of st. Leo the Greate*, London, 1941.
H. J. JASCHKE, *Irenäus von Lyon*, TRE, 16 (1987), 258-268.
J. P. JOSSUA, *Le salut. Incarnation ou mystère pascal chez les Pères de l' Église de saint Irénée à saint Léon le Grand*, Paris, 1968.
M. JOURJON, *A propos du conflit entre le pape Léon et Hilaire, évêque d' Arles*, u *La patrie gauloise*, 267-271, ATh, 44 (1983), 185.
P. JOURNEL, *Un missel nantais du XVe siècle*, u *Mens concordet voci, Mélanges A. G. Martimort*, Desclée, 1983, 508-517.
P. JOURNEL, *Le dimanche et la semaine*, u *L' Église en prière*, IV, Desclée, 1983.
M. JUGIE, *Eutychès*, DTC, 5 (1939), 1582-1609.
M. JUGIE, *Jean Demascène*, DTC, 8 (1947), 693-751.
M. JUGIE, *Interventions de saint Léon le Grand dans les affaires intériures des églises orientales*, u *Miscellanea P. Paschini, I*, Romae, 1958.
J. A. JUNGMANN, *Week*, NCE, 14 (1967), 841-843.
R. KAMPLING, *Das Blut Christi und die Juden*, Münster, 1984.
D. KELLERMANN, *Heiligkeit*, TRE, 14 (1985), 701.

J. N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistels of Peter and of Jude*, London, 1969.
Th. KLAUSNER, *Fest*, RAC, 1 (1969), 747-766.
O. KNOCK, *Der Erste Petrusbrief*, Regensburg, 1990.
L. KOEP, *Sonntag*, LThK, 9 (1964), 878-881.
L. KRESTAN, *Balsam*, RAC, 1 (1950), 1153-1157.
J. KÜRZINGER, *Die Apostelgeschichte*, Würzburg, 1951.
P. LABRIOLE, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, II, 1947.
A. LANG, *Leo der Grosse und die Dreifaltigkeitspräfation*, u *Sacris erudiri*, 9 (1957), 116-162.
A. LANG, *Leo der Grosse und die Texte des Altgelasianums*, Steyl, 1957.
A. P. LANG, *Anklänge an liturgische Texte in Epiphaniesermonen Leos des Grossen*, u *Sacris erudiri*, 10 (1958), 43-126.
A. P. LANG, *Leo der Grosse und die liturgischen Gebetstexte des Epiphaniefestes*, u *Sacris erudiri. Beilage zu* 11 (19607, 3-22.
A. P. LANG, *Leo der Grosse und die liturgischen Texte des Oktavtages von Epiphanie*, u *Sacris erudiri*, 11 (1960), 12-135.
A. P. LANG, *Anklänge an Orationen in Sermonen Leos des Grossen*, u *Sacris erudiri*, 13 (1962), 281-325.
A. P. LANG, *Anklänge an Orationen der Ostervigil in Sermonen Leos des Grossen*, u *Sacris erudiri*, 18 (1967-68), 5-119.
A. P. LANG, *Anklänge an eine Heilig Geist Oration in einem Sermo Leos des Grossen auf die Fastenzeit*, u *Sacris erudiri*, 23 (1978-79), 143-170.
A. P. LANG, *Anklänge an Orationene der Ostervigil in Sermonen Leos des Grossen*, u *Sacris erudiri*, 27 (1984), 129-149.
A. P. LANG, *Anklänge an Orationen der Ostervigil in Sermonen Leos des Grossen*, u *Sacris erudiri*, 28 (1985), 155-381.
A. LAURAS, *Saint Léon le Grand et la Tradition*, u RSR, 48 (1960), 166-184.
A. LAURAS, *Études sur saint Léon le Grand*, u RSR, 49 (1961), 481-499.
A. LAURAS, *Saint Léon le Grand et l' Écriture sainte*, SP, TU, 81, Berlin, 1962, 127-140.
A. LAURAS, *Saint Léon le Grand et le manichéisme romain*, TU 108, SP, 11 (1927), 203-209.
A. LAURAS, *Saint Léon le Grand et les Juifs*, SP, 17 (1928), 55-61.
J. LAURENCEAU, *Les débuts de la récitation privée de l' antienne »ave Maria« en Occident avant la fin du XIe siècle*, u *De cultu mariano*, Romae, 1927, 231-246.

X. Le BACHELET, *Hilaire de Poitiers*, DTC, 6 (1947), 2388-2462.
H. LECLERCQ, *Confirmation*, DACL, 3 (1914), 2515-2551.
H. LECLERCQ, *Léon Ier*, DACL, 8 (1929), 2532-2538.
H. LECLERCQ, *Pentaĉote*, DACL, 14 (1939), 260-274.
H. LECLERCQ, *Quatre-Temps*, DACL, 14 (1948), 2014-2017.
J. LECLERCQ-R. DOLLE, *Léon le Grand. Sermons*, I, SC, 22 bis, Paris, 1964.
J. LÉCUYER, *Essai sur le sacerdoce des fidèles chez les Pères*, u *La Maison-Dieu*, 27 (1951), 7-50.
R. Le DEAUT, *Judaïsme*, DS, 8 (1974), 1515-1516.
J. LIÉBAERT, *Éphèse, DHGE, 15 (1963), 574-579.*
J. LIÉBAERT, Christologie, HDG, 3, la, Herder, 1965.
J. LIÉBAERT, *Flavien*, DHGE, 17 (1971), 390-396.
S. N. C. LIEU, *Manichaeism*, Manchester, 1985.
E. LOHSE, πεντηκοστή, ThW, 6 (1959), 44-53.
E. LOHSE, σαββατισμός, ThW, 7 (1966), 34-35.
E. LOHSE, σάββατον, ThW, 7 (1966), 1-35.
B. LONENBERG, *Öle*, LThK, 7 (1962), 1143-1144.
A. J. MACLEAN, *Fasting*, ERE, 5 (1912), 765-771.
E. MANGENOT, *Inspiration de l' Écriture*, DTC, 7 (1927), 2180.2214.
F. MANN, *Epiphaniasfest*, TRE, 9 (1982), 762-769.
M. G. MARA, *Évangile de Pierre*, SC, 201, Paris, 1973.
P. MARAVAL, *Grégoire de Nysse. Lettres*, SC, 363, Paris, 1990.
A. G. MARTIMORT, *Handuch der Liturgiewissenschaft*, I-II, Herder, 1963 i 1965.
A. G. MARTIMORT, *L' Église en prière*, I-IV, Desclée, 1983.
G. MATHON, *J. Oroz-Reta. San Léon*, BTh, 10 (1966-69), 145.
R. E. McNALLY, *Ember Days*, NCE, 5 (1967), 296-298.
Ph. A. McSHANE, *La romanitas et le pape Léon le Grand*, Desclée, 1979.
P. MELOTI-R. J. De SIMONE, *Digiuno e astinenza*, u *Dizionario patristico e di antichità cristiane* = DPAC, 1, 1983, 953-987.
S. MEO, *La formula mariana »gloriosa semper Virgo Maria genitrix Dei et Domini nostri Jesu Christi« nel canone romano e presso due pontefici del VI secolo*, u *De primordiis cultus mariani*, Romae, 1970, 439-458.
A. MICHEL, *Hypostase*, DTC, 7 (1927), 390.
A. MICHEL, *Hypostatique*, DTC, 7 (1927), 478-483.
A. MICHEL, *Incarnation*, DTC, 7 (1927), 1470-1472.
A. MICHEL, *Mystère*, DTC, 10 (1929), 2585-2599.
A. MICHEL, *Ordre*, DTC, 11 (1932), 1193-1405.

A. MICHEL, *Sacrements*, DTC, 14 (1939), 485-644.
A. MICHEL, *Jésus-Christ*, DTC, 8 (1947), 1268-1269.
G. MICHIELS, *Die Lehre vom Almosen in den Kollektenpredigten Papst Leos d. Gr., Perenitas, Fest. Th. Michels*, Münster, 1963, 46-64.
Ch. MOHRMANN, *Études sur le latin des chrétiens*, Roma, 1958.
Ch. MOHRMANN, *Études sur le latin des chrétiens*, Roma, 1961.
Ch. MOHRMANN, *Études sur le latin des chrétiens*, Roma, 1965.
A. MOLIEN, *Quatre-Temps*, DTC, 13 (1937), 1447-1455.
V. MONACHINO, *Un patrocinio speciale di S. Pietro, u Gregorianum*, 49 (1968), 75-96.
C. MORESCHINI-P. GALLAY, *Grégoire de Nazianze. Discours 38-41, SC, 358*, Paris, 1990.
D. MORO, *Il »munus« del Vescovo di Roma nel confronto ecumenico-dottrinale di I. Marković e N. Milaš*, Romae, 1986.
C. S. MOSNA, *Storia della domenica dalle origini fino agli inizi del V secolo*, Roma, 1969.
F. X. MURPHY, *Leo I*, NCE, 8 (1967), 637-639.
F. X. MURPHY, *The Sermons of Pape Leo the Great: Content and Style, FS W. J. Burghardt*, 1989, 139-161 (nedostupno).
F. MUSSNER, *Sallbung*, LThK, 9 (1964), 259-260.
F. NAU, *La Didascalie des douze Apôtres*, Paris, 1912.
B. NEUNHEUSER, *Taufe und Firmung*, HDG, 4, 2, Herder, 1983.
M. J. NICOLAS, La doctrine christologique de saint Léon le Grand, RThom, 51 (1951), 609-660.
K. NIEDERWIMMER, *Die Didache*, Göttingen, 1989.
C. R. NORCOCK, *St Gaudentius of Brescia and the Tome of St Leo*, u JThS, 15 (1914), 593-596.
J. NORET, *R. Schieffer. Der Brief Papst Leos d. Gr. an Theodoret von Kyros*, u BTh, 13 (1981-85), 744.
F. NÖTSCHER, *Sabbat*, LThK, 9 (1964), 188-190.
Ph. OPPENHEIM, *De quibusdam s. Leonis magni sententiis de festo Nativitatis Domini*, u *Ephemerides liturgicae*, 64 (1950), 345-349.
E. OTTO, *Feste und Feiertage*, TRE, 11 (1983), 103-104.
G. M. OURY, *Noël*, DS, 11 (1982), 385-394.
A. PALMIERI, *Esprit-Saint*, DTC, 5 (1939), 676-829.
G. PHILIPS, *Le sens chrétien de la foi et l' évolution du culte marial*, u *De primordiis cultus mariani, II*, Romae, 1970, 103-124.
R. PIERRET, *Carême*, DS, 2 (1974), 136-140.
A. PORTAILÉ, *Augustin*, DTC, 1 (1931), 2370-2372.
H. D. PREUSS, *Arbeit*, TRE, 3 (1978), 613-618.
P. PRIGENT-R. A. KRAFT, *Épître de Barnabé*, SC, 172, Paris, 1971.

K. PRÜMM, *Mystères*, DBS, 6 (1960), 1-225.
H. Ch. PUECH, *Manichäismus*, LThK, 6 (1961), 1352-1355.
G. T. PURVES, *Pentecost*, u *Dictionary of the Bible*, 3 (1920), 739-742.
J. QUASTEN, *Patrologia, I-II*, Marietti, 1980.
H. RAHNER, *Leo der Grosse, der Papst des Konzils*, u *Das Konzil von Chalkedon, I, 323-329.*
A. REBIĆ, Dan Gospodnji u Novome zavjetu i novozavjetno vrijeme, u BS, 40 (1970), 5-13.
L. REGNAULT, *S. Irénée de Lyon*, DS, 7 (1971), 1923-1969.
M. RICHARD, *Le pape saint Léon le Grand et les Scholia de Incarnatione Unigeniti de saint Cyrille d' Alexandrie*, RSR, 40 (1951-1952), = *Mélanges J. Lebreton*, II, 116-128.
H. RIESENFELD, *Sabbat et Jour du Seigneur, Fest. Th. W. Manson*, 1959, 210-217.
M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturica*, I-IV, Milano, 1950-1959.
M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturica*, III, Milano, 1956.
J. RIVIÈRE, *Redemption*, DTC, 13 (1937), 1912-2004.
E. ROLAND, *Élection des évêques*, DTC, 4 (1939), 2256-2281.
W. RORDORF, *W. RORDORF, Der Sonntag*, Zürich, 1962.
W. RORDORF, *Origine et signification de la célébration du dimanche dans le christianisme primitif*, u *La Maison-Dieu*, 148, 1981, 103-122.
W. RORDORF, *Domenica*, DPAC, 1 (1983), 1007-1012.
W. RORDORF, *Settimana*, DPAC, 2 (1984), 3174-3175.
W. RORDORF, *Liturgie, foi et vie des premiers chrétiens*, Paris, 1986.
W. RORDORF-A. TRUILIER, *La doctrine des douze Apôtres (Didaché)*, SC, 248, Paris, 1978.
R. ROSINI, *Realitas maternitatis spiritualis Mariae ex Sacra scriprtura Novi testamenti*, u *Maria in Sacra scriptura*, 6, Romae, 1967, 203-244.
J. ROUSSE, *Saint Grégoire de Nazianze*, DS, 6 (1967), 932-971.
A. ROUSSEAU-L. DOUTRELEAU, *Irénée de Lyon. Contre les hérésies*, SC, 293, Paris, 1982.
L. SABOURIN, *Sacrifice*, DBS, 10 (1985), 1541.
L. SALTET, *Les sources de l' Ερανιστής de Théodoret*, RHE, 6 (1905), 289-303.
V. SAXER, *Anno liturgico*, DPAC, 1 (1983), 211-216.
H. SCHAUERTE, *Öle*, LThK, 7 (1962), 1144-1145.
K. H. SCHELKLE, *Die Petrusbriefe*, Herder, 1964.
G. SCHILLE, *Die Apostelgeschichte des Lukas*, Berlin, 1984.
H. SCHLIER, ἔλαιον, ThW, 2 (1935), 468-470.
H. SCHLIER, 'αλείφω, ThW, 1 (1957), 230-232.

M. SCHMAUS, *Die kirchliche Lehre von der jungfräulichen Empfängnis Jesu*, u *Studia mediaevalia et mariologica, dicata C. Balić*, Roma, 1971, 477-495.
G. SCHRENK, ἱεράτευμα, ThW, 3 (1957), 249-251.
E. SCHWEIZER, πνεῦμα, ThW, 6 (1959), 401-413.
B. SESBOÜÉ, *Salut*, DS, 14 (1988), 251-283.
W. J. SHERZER, *Sunday*, NCE, 13 (1967), 797-799.
H. J. SIEBEN, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn, 1979.
P. SIFFIN, *Quaresima*, EC, 10 (1953), 379-380.
P. SIFFIN, *Quatro tempora*, EC, 10 (1953), 385-386.
P. SIFFIN, *Balsam*, LThK, 1 (1957), 1212.
C. SILVA-TAROUCA, *Nuovi studi sulle antiche lettere dei Papi*, u *Gregorianum*, 12 (1931), 3-56.349-425.547-598.
C. SILVA-TAROUCA, *S. Leonis Magni Tomus ad Flavianum*, Romae, 1932.
M. SIMONETTI, *Ilario di Poitiers e la crisi ariana in Occidente, Patrologia*, III, Marietti, 1978, 31-61.
P. SMULDERS, *La cristologia nella storia dei dogmi*, u *Mysterium salutis*, 5 (1971), 493-597.
F. SPEDALIERI, *La Madre de Salvadore nella soteriologia di san Leone Magno*, u *Marianum*, 25 (1963), 23-38.
A. SPINDELER, *S. Leo Magnus de parte B. Viriginis Mariae in redemptione*, u *Maria et Ecclesia*, 4, Romae, 1959, 141-152.
C. SPIQ, *Les épîtres de saint Pierre*, Paris, 1966.
A. K. SQUIRE, *Universal Compassion in Leo the Great*, TU, 116, SP, 13 (1978), 280-285.
R. STAATS, *Die Sonntagnachtgottesdienste der christlichen Früzeit*, ZnW, 66 (1975), 242-263.
Th. STEEGER, *Leo des Grossen sämtliche Sermonen*, I-II, BKV, 54-55, München, 1927.
F. STEINMETZER, *Arbeitsruhe*, RAC, 1 (1950), 590-595.
A. C. STEWART, *Persona in the Christology of Leo I. A. Note*, BRyLib, 71 (1989), 3-5 (nisam pregledao).
P. STOCKMEIER, *»Imperium« bei Papst Leo dem Grossen*, TU, 78, SP, 3 (1961), 413-420.
P. STOCKMEIER, *Das Konzil von Chalkedon*, FZPhTh, 29 (1982), 140-156.
P. STOCKMEIER, *Bemerkungen zum Verständins der Kircheneinheit bei Papst Leo dem Grossen*, u *Auf Wegen der Versöhnung*, izd. P. Neuner-F. Wolfinger, Frankfurt, 1982, 45-57.

P. STOCKMEIER, *Dreifaltigkeit und Erlösung bei Leo dem Grossen*, u FS W. Breuning, Düsseldorf, 1985, 197-208, izd. M. Böhnke-H. Heine.
H. L. STRACK-P. BILLERBECK, *Die Apostelgeschichte erläutert aus Talmud und Midrasch*, München, 1924.
B. STUDER, *Die Einflüsse der Egsegese Augustins auf die Predigten Leos des Grossen*, u *Forma futuri. Studi in onore M. Pellegrino*, Torino, 1975, 915-930.
B. STUDER, *Soteriologie in der Schrift und Patristik*, HDG, 3, 2a, Herder, 1978.
B. STUDER, *Gott und unsere Erlösung im Glauben der Alten Kirche*, Düsseldorf, 1985.
B. STUDER, *Consubstantialis Patri, consubstatialis Matri, une antithèse christologique chez Léon le Grand*, REAug, 18 (1972), 87-115.
B. STUDER, *Il concetto di consostanziale in Leone Magno*, Aug. 13 (1973), 599-607.
B. STUDER, *Consunbstantialis Patri – consunbstantialis Matri, une antithèse christologique chez Léon le Grand*, TU, 116, SP, 13 (1975), 286-294.
B. STUDER, *Leone Magno, Patrologia*, III, Marietti, 1978, 557-578.
B. STUDER, *Leone*, DPAC, II (1984), 1922-1925.
B. STUDER, *Una persona in Christo. Ein augustinisches Thema bei Leo dem Grossen*, Aug. 25 (1985), 453-487.
B. STUDER, *Leo I*, TRE, 20 (1990), 737-741.
A. E. SUTHERLAND, *Sunday Legislation*, NCE, 13 (1967), 802-806.
T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, 1976.
A. TAMARUT, *Dan Gospodnji i počinak od rada kroz povijest do danas*, BS, 40 (1970), 28-36.
J. M. R. TAILLARD, *Sacerdoce*, DS, 14 (1990), 1-37.
J. TIXERONT, *Histoires des dogmes*, II-III, Paris, 1921-1922.
W. ULLMANN, *Leo I and the Theme of papal Primacy*, JThS, 11 (1960), 25-51.
D. UNGER, *Untrum secundum doctores Ecclesiae Virgo Maria Filium suum Dei Filium esse nuntio angelico cognoverit*, u *Maria in Sacra scriptura*, IV, Romae, 1967, 347-420.
E. VACANARD, *Carême*, DTC, 2 (1932), 1730-1731.
E. VACANARD, *Confession*, DTC, 3 (1938), 853.
A. VALERIANI, *S. Leone Magno. Il mistero del Natale*, Edizioni Paoline, 1965.
A. VALERIANI, *S. Leone Magno. Il mistero paquale*, Edizioni Paoline, 1977.

L. J. Van der LOF, *Manichäische Verbeugungen vor der Sonne auf dem Vorderplatze der Sankt Peterskirche in Rom?*, u *Numen*, 16 (1969), 156-160.
C. Van PUYVELDE, *G. Hudon. La perfection*, BTh, 9 (1962-65), 230.
A. Van ROEY, *Eutychès*, DHGHE, 16, 87-91.
F. VERNET, *Irénée*, DTC, 7 (1927), 2394-2533.
M. VUGDELIJA, *Božje zapovijedi: putokaz autentičnoga življenja i danas?!*, Zagreb, 1989.
A. WARTELLE, *Saint Justin. Apologies*, Paris, 1987.
L. R. WICKHAM, *Chalkedon*, TRE, 7 (1981), 668-675.
L. R. WICKHAM, *Eutyches*, TRE, 10 (1982), 558-565.
C. S. C. WILLIAMS, *A Commentary on the Acts of the Apostels*, London, 1964.
R. WILLIAMS, *Jesus Christus*, TRE, 16 (1987), 736-737.
F. WINKELMANN, *Papst Leo I und die sog. Apostasia Palästinas*, Klio, 70 (1988), 167-175 (nepregledano).
J. WOLINSKI, *Onction*, DS, 11 (1982), 801-819.
A, YELO TEMPLADO, *Supervivencia del culto solar en la Roma di Léon Magno*, MHA, 5 (1981), 243-246 = ATh, 54 (1983), 186.
G. ZANNONI, *Leone I, Magno*, u *Bibliotheca sanctorum*, 7 (1966), 1232-1278.

SADRŽAJ

OTAČKI RADOVI ISTOGA AUTORA

1. Bazilije Veliki, DUH SVETI, Makarska, Služba Božja, 1978.
2. Atanazije Veliki, PISMA O KRISTU I DUHU, Makarska, Služba Božja, 1980.
3. K.S.F. Tertulijan, SPIS O KRISTU, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1981.
4. Grgur iz Nise, VELIKA KATEHEZA, Makarska, Služba Božja, 1982.
5. Grgur iz Nise, SPIS O DJEVIČANSTVU, Split, Symposion, 1982.
6. Origen, POČELA, Split, Symposion, 1985.
7. Ambrozije, OTAJSTVA I TAJNE, Makarska, Služba Božja, 1986.
8. Ciprijan, JEDINSTVO CRKVE, EUHARISTIJA, MOLITVA GOSPODNJA, Makarska, Služba Božja, 1987.
9. Augustin, POUČAVANJE NEUPUĆENIH, Makarska, Služba Božja, 1988.
10. Augustin, GOVORI - 1., Makarska, Služba Božja, 1990.
11. Augustin, RUKOVET, Makarska, Služba Božja, 1990.
12. Augustin, GOVORI - 2., Makarska, Služba Božja, 1993.
13. Leon Veliki, GOVORI, Makarska, Služba Božja, 1993.
14. Jeronim, MATEJEVO EVANĐELJE (u pripremi), Makarska, Služba Božja

Leon Veliki/GOVORI